

PAP ISTVÁN

ÚT AZ ÉRTŐL AZ ÓCEÁNIG

Korrajzok történetek tükrében

PAP ISTVÁN

ÚT AZ ÉRTŐL AZ ÓCEÁNIG

Korrajzok történetek tükrében

Kecskemét

2020

Lektor: Komáromi Attila
Korrektúra: Simoncsics S. Nóra
Szerkesztette: Pap Gergely Mátyás
Borító: Morva Réka

A szerző magánkiadása

A kiadásért felelős: Dr. Pap István

Kiadás éve: 2020

Ajánlom ezt a könyvet lányomnak, Évának, fiamnak, Istvánnak, családjuknak és az ő leszármazottaiknak azért, hogy így emlékezzenek rám, és akik csak olvasnak majd rólam, ilyennek képzeljenek el.

Köszönetnyilvánítás

Köszönöm életem apámnak, Pap Péternek és anyámnak, Csenki Ilonának, az életem értelmét, sok-sok szépségét és jóságát feleségemnek, Katónak, gyermekeimnek, unokáimnak, dédunokáimnak az örömöket, amelyekkel elhalmoztak, és a tanulságokkal bőven szolgáló bánatokat, amelyeket olykor okoztak nekem. Köszönetemet fejezem ki azoknak a barátaimnak is, akikkel együtt még kellemesebb és vidámabb lehetett az életem.

Hálás vagyok a Sorsnak, hogy tehetséggel, képességekkel ruházott fel, amelyekhez olyan hivatást és beosztásokat is adott, melyeknek a gyakorlását, a hozzájuk kapcsolódó tevékenységeket motiváltan és lelkesedéssel végezhettem, munkának, tehernek soha nem érezve azokat.

Előszó

Milyen külső és belső indítékok vezettek oda, hogy elkezdtem írni az életem során velem történeteket? Egykori tanítóképzős osztálytársam, későbbi barátom, aki 1957. február 1-jén elindulva Svédországba *disszidált*, leírta regényesnek is nevezhető életének történetét svédül, amit rábeszélésemre és lektori segítségével magyarra is lefordított, és 2012-ben magyarul is megjelentetett. Baráti beszélgetéseink során egyre nagyobb meggyőződéssel noszogattott, hogy én se vigyem a krematóriumba élettörténetemet, főleg ne annak a tanulságait. Ám ez még kevés volt az elinduláshoz.

Történt azonban, hogy egyetemista unokám egyik dolgozatához engem választott interjúalannak, mert tudta, hogy ötven tanév után nemrég mentem végleg nyugdíjba, és nemcsak hosszú, de tartalmas is az életút, amely mögöttem áll. Elkészült *A jó „Pap” is holtig tanul* című interjú, amelyet így összegzett: „...amit én a legfontosabbnak tartok, ...hogy a legjobb olyan emberektől tanulni, akik folyamatosan képezik magukat. Vannak céljaik, és az élet több területén szerzett tapasztalataikat igyekeznek átadni a diákjaiknak. Tulajdonképpen nem is lépcsőn való menetelésnek mondanám azt, amin lépdél a jó pedagógus, hanem inkább arról az építkezésről van szó, ami során létrejön maga a lépcső.”

Az interjút másik két unokám is elolvasta, és rácsodálkozásukból kiderült, hogy valójában nagyon keveset tudnak nagyszüleik múltjáról, érdeklődő kérdéseikből pedig az, hogy a gyökereik egyáltalán nem közömbösek számukra. A biztatásuknak, hogy „papa, ennél többet is le kellene az életedről írni”, már nehéz lett volna ellenállni. Ez a könyv tehát azzal a szándékkal született, hogy majd megmarad a család leszármazottjai és a barátok számára, és amikor kedvet kapnak hozzá, beleolvassgathatnak.

Öt évvel később gondoltam azt, hogy kihagyva a széleskörű publikálásra nem való, az engem személyesen nem ismerők érdeklődését vélhetően fel nem keltő részeket, a könyvet felteszem az OSZK-MEK-re, hogy mások, a későbbi nemzedékek számára is elérhető legyen.

A következő oldalakon egy 80 évet megélt, idős ember tekint vissza az életére, a múltjára. Megelevenedik emlékeiben egy kisfiú, aztán a tehénpásztor, az iskolás gyerek, majd a tanítóképzős diák. A fiatal kurjantói tanító, az úttörő megyei titkár, az egyetemista, a főiskolai oktató... és a családi élet következik sorban. Én azokról írok, akik azokban az időkben voltam. „*Nem az vagyok, ki voltam egykor...*” (Arany). A kronológiai sorrendben leírt részek után az akkori ÉN elérkezik egy önkritikus jellemzésben összegzett mai önmagához. Azt szerettem volna elérni, hogy az olvasó a korábbi éneimből tudja meg, hogy milyen voltam, a zárszónak szánt jellemzésből pedig azt, hogy mivé lettem.

Tudatában vagyok, hogy a visszaemlékezések szubjektívek. Minden memoár lényege, hogy a mai tudatunkkal, szocializáltságunk, műveltségünk, elkötelezettségeink mai állapotával idézzük fel a velünk régebben történeteket, emlékezünk vissza az átélt vagy régen hallott eseményekre. Az emlékképek fakultak, részletek hiányoznak belőlük, a múltat szebbnek vagy sötétebbnek láthatjuk most. Ez erre a könyvre is abszolút igaz.

Nem érzelmektől fűtött, szubjektív önvallomást akartam írni, hanem inkább tárgyilagos, objektivitásra törekvő, igaz történetek sorát, amelyekbe helyenként még az elemző, tudományos vonások is belopódnak. Kerülni szerettem volna, hogy az írás magamutogatássá, öndicséretté silányuljon. Helyette saját életem tükrében kor- és kórképeket kívántam vázolni magáról a társadalomról is, amelyben éltem.

GYEREKKORI EMLÉKEK

Ezen a helyen állt a tanya, amelyben születtem

Emlékeim a kisgyermekkorból

Édesanyám, a nagyszüleim, a közvetlen rokonok sokat meséltek rólam – előttem is, nekem is. Ezekből az elmondásokból tudom azokat a történeteket, amelyekre személyesen még nem emlékezhetek. A rólam is szóló eseményeknek a tengerében jelennek meg aztán emlékezetemnek azok a szigetei, amelyek már saját emlékképek. A határok sokszor elmosódnak, a képek halványak és töredezettek, időbeliséget alig követnek. Az azonban már biztonsággal különíthető el a saját emlékezetben, hogy mik történtek az iskolába lépés előtt, és mik azután. Ezeken az oldalakon az iskolás kort megelőző történetek leltára próbál elkészülni úgy, ahogy szemtanúk hiányában már csak a régmúltban hallottak felidézése és a többnyire megfakult emlékképek alapján ez egyáltalán lehetséges.

Mondták nekem és rólam

A legkisebb Csenki lány katona idejét már letöltött férfihez ment férjhez, aki Kiskunhalason a M. Kir. „Balogh Ádám” 15. sz. honvéd kerékpáros zászlóalj kötelékébe tartozott.

Apám azonban többet volt katona, mint nem, mert ez az alakulat az országgyarapító területek visszacsatolásában mindenhol (a Felvidék visszafoglalásában, a kárpátaljai csetepatékban, az erdélyi bevonulásban, a délvidéki és szerbiai hadműveletekben) részt vett. Esküvőjük 1939. február 7-én volt, amikor a zászlóalj Galántáról visszaérve, a Kárpátaljára küldés előtt éppen Kiskunhalason állomásozott. Kárpátaljáról május 15-én értek vissza. Ez után kellett hamarosan fogannom ahhoz, hogy 1940. február 27-én, nagyon havas és hideg februárban (Abszolút minimum: -35.0°C Miskolc-Görömbölytapolca, 1940. február 16.) Szabadi Henrikné bábaasszony segédletével megszülethessek. Azt nem tudom, hogy ekkor édesapám civil vagy katona volt-e éppen, de az alábbi fénykép tanúsága szerint születésem után pár hónappal már katona volt megint. Róla emlékként nekem ez az egyetlen fénykép maradt.

Ma ez az emléktábla jelzi a laktanyát

Első fotóm a szüleimmel

*Édesanyám fiatalasszony
korában*

Nyilván azért volt katona, mert 1940. május 29-től október 6-ig az erdélyi bevonulásban zászlóaljuk az élvonalban haladt. (Wass Albert magyar katonaként őket láthatta meg először.) 1941-ben voltak a délvidéki és szerbiai hadműveletek, majd június 21-től december 18-ig a zászlóalj Galíciában és a Dnyeszter folyó környékén, a szovjet fronton harcolt. Ezek után apámat leszerelték, és 1944. május 3-ig otthon volt. Születésemkor anyám szüleinél laktunk a régi Kubinyi major, később Spitzer tanya néven ismert tanyában, de amikor ez leégett, az Égető tanyába költöztünk, amelyet nagynéném családja bérelt, és ahol ők hároméves unokabátyámmal laktak.

A nagynéném mesélte, hogy ő volt velem otthon, amikor alig több mint kétéves koromban, magányos unalmamban apám borotváját vettem elő, és krumplit pucoltam vele anélkül, hogy igazán megvágtam volna magam. Amikor nagynéném ezt felfedezte, büntudatosan csak ennyit mondtam:

– Majd megvej ezéjt engem az én apám.

A nagynéni azonban nem bízta ezt a jövőre és másra, ott rögtön alaposan elintézte ő maga a dolgot.

Sokszor mesélték, hogy viselkedésemnek másik jellemző vonása volt már ekkor, hogy napközben nem voltam hajlandó átöltözni. Amit reggel

*Mezítláb ballagok a Gálna
tanya udvarán*

rám adtak, azt viseltem egész nap függetlenül attól, hogy a hőmérséklet hogyan alakult. Emiatt sok nézeteltérésem támadt a környezetemben lévőekkel még kisiskolás koromban is.

Apám leszerelése után a Gálnáék kistanyáján laktunk, majd apai nagyszüleimhez költöztünk azzal a tervvel, hogy tanyájuk udvarában építenek a részünkre egy külön kis házat. Napszámból és felében, harmadában művelt földekből éltünk. Apámnak volt 856 négyszögöl nagyságú homokos földje, amit korábban megfordított és szőlővel, gyümölcsfákkal beültetett.

Nagyszüleim tanyája már az én emlékezetemben is elevenen él. A ház mögött akácerdő terült el, és a léckerítést ezüstös levelű olajfabokrok takarták helyenként.

Ezeknek a letörött ágaitól óvakodni kellett, mert nagy, hegyes tüskéik a mezítelen lábra igen nagy veszélyt jelentettek. A tanya rehült nádfedeléből fehérre meszelt, kormos sapkájú kémény nyúlt az ég felé, amely ha begyújtottak, kékesszürke füstöt eregetett. A tanyával szembeni melléképületben kamra, kecske-, disznó- és tyúkol állt. Az udvar közepén lévő gémeskút sem csak a vízforrást jelentette, hiszen óvakodni is kellett, mert abba bele lehetett esni, és a vízben meg lehetett fulladni. Az udvart léckerítés vette körül, amin egy kisebb és egy nagyobb kapu volt.

1944-ben, amikor már négyéves voltam, halványan arra is emlékszem, hogy tavasszal az udvar kapu felőli részén vastag deszkák közé szalmával kevert agyagot kezdett rakni néhány ember. Mintha apám is köztük lett volna. A deszkákat feljebb és feljebb emelték, így magas és széles falakból házikó alak formálódott ajtó- és ablaknyílással. A falakra szálfákból és nádból tetőt tettek.

Az egyetlen helyiségből álló, egy bejárati ajtóval és egyetlen ablakkal rendelkező kis ház azonban még el sem készült, édesapámnak jött a behívóparancs. Bennünket anyjára és annak élettársára bízott addig, amíg hazajöhet. A nagyszülők segítségével a házikót belül befejezték annyira, hogy beköltözhető legyen, de kívülről a kiszáradt vert falon a deszkák közötti rések miatt kialakult bordák évek múlva is változatlanul megmaradtak. Kiszáradtak a falak, aminek mindenki örült. A nagyszülők azért, mert visszakapták tisztaszobájukat, amit átmenetileg fiuk családjának engedtek át. Anyám pedig azért, mert tulajdonilag ugyan nem, de használat szempontjából mégis csak *saját* otthonba költözhetett, így bizonyos mértékig elvonulhatott az anyósa állandó felügyelete elől. A maga sparuheltjén főzhetett, a saját ágyában alhatott. Elfért itt az én ágyam is, éjszaka ketten voltunk. Nap közben, ha az édesanyám napszámba vagy a részesművelésű földre dolgozni ment, engem legtöbbször otthon hagyott a nagymamára. Nem múlt el nap, hogy a katona édesapát ne emlegettük volna.

A katona szabadságra jött

A kapun kívül a dűlőút másik oldalán hatalmas jegenyefák sorakoztak. Anyámmal jó időben egy pokrócon gyakran üldögéltünk itt a hűvösben. Egyszer megpróbáltam a fa vastag derekára kapaszkodva feljebb mászni, de hamar letottyantam és sírva fakadtam.

– Nem szabad a fára mászni, mert látod, leesel. Megütöd magad, még meg is halhatsz – mondta az édesanyám. (Ez az intelem egy ideig hatékony is maradt, de kisiskolás koromban már olyan fára mászó lettem, hogy a legtöbb madárfészekből én szedtem ki a tojásokat. Az egyszerű módszerem az volt, hogy *levente* sapkám a fogaim közé szorítottam, a tojásokat ebbe tettem, így két kézzel, két lábbal lefelé is biztonságosan tudtam tolatni.)

A következő történet emlékezetemben kitörülhetetlenül, örökre megmaradt. 1944 nyarán, egyik meleg, napsütéses napon az ebéd utáni delelést követően éppen a nagy nyárfák árnyékában hűsöltünk, amikor egyszer csak az édesanyám izgatottan felkiáltott:

– Nézd csak, ki jön ott! – és tekintetét jobb felé a dűlőútra szegezte. Az úton egy katona közeledett zubbonyban, nadrágban, bakancsban köpeny nélkül. A fején katonasapkát viselt.

– Hát hazajött az édesapád! – mondta most már felállva, örömtől ragyogó arccal, néhány lépést előre lépve. Aztán volt nagy ölelkezés, csókolózás, majd az édesapám a szüleihez ment köszönni. A kezdeti örömet ürmön váltotta, mert kiderült, hogy apám azért kapott három nap szabadságot, mert egységét a (most már tudom, hogy augusztusban a román kiugrás miatt Arad környékére, majd a keleti) frontra vezényelték. A három nap a rokonoktól, barátoktól, jó ismerősöktől való elköszönéssel telt. A boros üveg persze mindenhol előkerült, és a búcsúzkodó katona bánatában a keresztapjáéknál kicsit többet ivott annál, mint amire hitelesítve volt. Hazafelé anyám egyik karjában hozott álmosan engem, a másikkal vezette a bizonytalanul lépkedő férjét. Gondolta, hogy ez annál még sokkal jobb helyzet, mint amikor édesanyja talicskán tolt haza az édesapját a szőlősorok között. Otthon aztán a ház sarkánál az öklendezés sem maradt el. Ezt látva én nagyon megijedtem, mert azt gondoltam, hogy az édesapám beteg, s talán meg is halhat. Ezért aztán keservesen sírni kezdtem.

Édesanyám vigasztalt:

– Apád holnapra kialussza magát, meglátod, kutya baja sem lesz – mondta megnyugtatóan. Én hamar álomba merültem.

A három nap hamar elszaladt. Az elkészülés nagyon szomorú hangulatban történt. A súlyos gondok alatt elbizonytalanodott léptekkel távozó katona és a szerettei gondolatai hasonlóak voltak: Ki tudja, hogy látjuk-e még egymást? A frontról talán még érkezett egy-két tábori levél, azután már az se.

Évek múlva vált csak ismertté a nagyon szomorú bizonyosság, hogy felesége a férjét, fia az édesapját ekkor látta utoljára, és nekem ez az egyetlen konkrét emlékem maradt meg róla. Hiába vártuk a híreket, hiába reménykedtünk. Ha néha ünnepkor csirkét vagy tyúkot ettünk a mellehúsa elejében lévő V-alakú csontot mindig kettészakítottuk. A babona szerint ilyenkor mindkét fél kívánhatott valamit, és akinél a csont nagyobbik része maradt, annak a kívánsága teljesülni fog. Egymástól függetlenül mindketten sokáig ugyanazt kívántuk. De a babona nem működött. 1947-ben azután valaki hazajött, aki állította, hogy apám orosz fogságba került. Sztálingrád közelében egy fogolytáborban együtt voltak, ahol apám vérhas betegségben legyengülten meghalt. Tömegsírban hantolták el. Meg tudott nevezni még két személyt, aki ezt tudja, és szintén hazajött. Anyám felkereste őket, akik egybehangzóan megerősítették a hírt. A remény utolsó szikrája is kialudt ahhoz, hogy találkozzam az édesapámmal.

Ekkor már hét éves és iskolás voltam. Éreztem ugyan, hogy ez nagyon nagy veszteség, de csak később tudatosult igazán bennem, hogy fiú létemre az édesapa örökre elvesztése olyan csapás, amelynek a hatását kiheverni teljesen sosem lehet, ez a hiány az életben már soha többé nem lesz pótolható. Az én szóhasználatomból a háború örökre törölte az édesapám, apu, apa megszólításokat, és elvette tőlem a vele közös élményeket.

2010-ben az interneten megtaláltam nevét a hadifogoly nyilvántartásban. 2014-ben kértem a Honvédelmi Minisztérium Társadalmi Kapcsolatok és Háborús Kegyeleti főosztályát, hogy végezzenek kutatásokat további részletek felderítése érdekében. 2014 novemberében levélben értesítettek arról, hogy „A moszkvai Központi Katonai Levéltár által összeállított számítógépes adatbázis szerint – mely a szovjet hadifogságban elhunyt magyar katonák és internáltak adatait tartalmazza –, 1944.10.30-án esett szovjet hadifogságba Magyarország

területén. 1945.03.13-án halt meg a 163. hadifogolytáborban, eltemetésére a tábor temetőjében került sor, a 69. számú sírban helyezték örök nyugalomra. A temető az oroszországi Volgográdban volt, a Traktorgyári kerület területén.

Orosz partnerszervezetünk tájékoztatása szerint a temető egy szakadék oldalában helyezkedett el. Összesen 192 főt temettek el itt, ebből 48 fő magyar hadifoglyot. A temető mára sajnos teljes egészében megsemmisült. Mellékelten megküldöm Pap Péter orosz nyelvű hadifogoly nyilvántartási anyagát, az ún. „Ucsetnoje gyelo”-t.” A nyilvántartásból még az is kiderült, hogy Ágasegyháza területén esett fogságba. (Prónayfalvától ez a község 40 kilométerre van.) Megerősítést nyert, hogy 1944. május 3-án mozgósították, megtudtam, hogy a 15. Gyalogezredben örvető beosztású lövészként szolgált, és a fogolytáborban saját maga mondta és kérdőíven rögzítették, hogy 1921–28-ig járt iskolába Prónayfalván, 1928–32 között napszámosként dolgozott, majd 1932–1944-ig, mozgósításáig földműves, (ami valójában azt jelentette, hogy volt 856 négyszögöl saját szőlője, de főleg a szülei 7 kh. nagyságú földbirtokán dolgozott, és mellette napszámba, télen az erdőbe fát vágni járt.) A kérdőíven szerepel, hogy nő, felesége az 1921-ben született Csenki Ilona háztartásbeli, és egy 1940-ben született István nevű fia van. (Itt következnek a szovjet dokumentumok fotói.)

АКТ

„13” марта 1945 г. Мы, нижеподписавшиеся,
составили настоящий акт в том, что сего числа в лагере № 163
госпиталь № 1 умер военнопленный Пон
Петр. Петр. 1914 года рождения, по
имя, отчество Петр. Петр. 1914 года рождения, по
национальности мадьяр. военное звание сержант мор.
от (диагноз) расслаб

Подписали
(должность, звание)

1. Н. К. Мадария Секретарь
2. И. Чо Врач
3. Денис. администр. Администратор

СОВ. СЕКРЕТНО																					
НКВД СССР																					
Главное Управление по делам о военнопленных и интернированных																					
Арх. № <u>132230</u>																					
<h1>УЧЕТНОЕ ДЕЛО</h1>	<table border="1"><thead><tr><th>№№ лагеря или спецгос- питали</th><th>№№ уч. дела</th></tr></thead><tbody><tr><td> </td><td> </td></tr><tr><td> </td><td> </td></tr><tr><td> </td><td> </td></tr><tr><td> </td><td> </td></tr><tr><td> </td><td> </td></tr><tr><td> </td><td> </td></tr><tr><td> </td><td> </td></tr><tr><td> </td><td> </td></tr><tr><td> </td><td> </td></tr></tbody></table>	№№ лагеря или спецгос- питали	№№ уч. дела																		
№№ лагеря или спецгос- питали	№№ уч. дела																				
На военнопленного <u>Шоп</u> (фамилия, <u>Петр</u> <u>Петр</u> имя и отчество)																					
Дело закончено в связи _____																					
Фонд № <u>4657</u> „ „ 19 ____ г. Опись № <u>3</u> Дело № <u>32044</u>																					

УПРАВЛЕНИЕ НКВД СССР ПО ДЕЛАМ О ВОЕННОПЛЕННЫХ И ИНТЕРНИРОВАННЫХ

Учетное дело № 481

Лагерь № 163

Дата прибытия в лагерь
18 декабря 1944 г.

ОПРОСНЫЙ ЛИСТ

1	Фамилия	Тон
2	Имя	Петро
3	Отчество	Петер
4	Год рождения	1914
5	Место рождения	Венгрия р-н Тонг село Тонг
6	Адрес до призыва (последнее место- жительство перед призывом в армию)	Венгрия р-н Тонг село Тонг ул. И р н о
7	Национальность	Магьяр
8	Родной язык	Магьярски
9	Какими еще языками владеет	Не владеет
10	Подданство или гражданство	Венгерский
11	Партийность	Ник
12	Вероисповедание (религия)	Римский Католик
13	Образование: а) общее б) специальное в) военное	В гимназии не окончил Не имеет
14	Профессия и специальность до службы в армии	Крестьянин
15	Стаж работы по специальности	Не имеет
16	В какой армии противника состоял	Венгерский
17	Призван в армию по мобилизации или поступил добровольно	Мобилизован
18	Когда призван (или поступил в армию)	3 Маи 1944г.
19	Род войск	Пехота
20	В какой (последней перед плене- нием) части служил	15 Пехотный полк
21	Матрикулярный номер	Не имеет
22	Чин или звание	Ефрейтор
23	Занимаемая должность в части	Стрелок

24	Какие имеет награды	Не имеет
25	Взят в плен или сдался добровольно	Взят в плен
26	Когда взят (или сдался) в плен	30 сентября 1944
27	Где взят в плен	Венгрия село Дамасово
28	Семейное положение (холост или женат)	Неженат
29	Фамилия, имя и отчество жены и детей, их возраст, род занятий и точный адрес местожительства	Жена: Елена Васильевна 1921 г. Дамасово Сын: Тон Иванович 1940 § 6
30	Тоже отца и матери	Отец: Тон Петр 1886 Мать: Вероника Петровна 1893 Крестьяне села Дамасово § 6
31	Тоже братьев и сестер	Отец: Вероника Петровна 1893 Дамасово § 6
32	Сословное положение отца	Крестьянин
33	Социальное положение отца	Крестьянин
34	Имущественное положение отца	Дом 6 га земли Орудия труда 20 штук и т.д.

35	Социальное и имущественное положение военнопленного	Присланил не излагать
36	Проживал ли в Советском Союзе (где, когда и чем занимался)	Не занимался
37	Кто из родственников и знакомых проживает в СССР (их фамилии, имена, отчества, возраст, место работы, род занятий, место жительства)	Не имеет
38	Был ли под судом или следствием, когда, где, кем и за что осужден, где отбывал наказание	Не судим
39	В каких других государствах бывал, с какого и по какое время, чем занимался	Не занимался
40	Перечислить подробно всю практическую деятельность до призыва в армию	С 1921 года окончил школу по 1928 село Транскаур-р-н с 1928 начал работать в колхозе по колхозу до 1932 в колхозе с 1932 по 1944 работал в колхозе своем колхозе с 1944 по 1945 мобилизован в армию до конца

Hatékony gyógymód

A tanyán tavasztól őszig mezítláb jártam azon okból, hogy nem volt lábamra húzható cipőm. Ha vettek nekem cipőt, azt hamar kinőttem, és szegény családban nem futotta másikra. Háborús idő volt, a lábbeli leginkább a faklumpa volt, amibe szalmát tettek, a lábat pedig kapcarongyokkal tekerték be, amit a bokánál madzaggal kötöttek meg. Ez jó meleg viselet volt, és nem lehetett olyan gyorsan kinőni. (Ekkor született a „*Ha nem lesz tüzelő, jó lesz a facipő...*” átköltött dal-szövegsor.) A mezítláb járás, persze, veszélyekkel is járt. Mindenbe beleléptem, lábam mindig koszos, retkes volt. Nagy volt a fertőzés-veszély is, meg a zúzódásos, vágásos sebesülés is. Nekem ezek mindegyikéből ki is jutott. A legemlékezetesebb ezek közül egy vírusfertőzésből adódó bőrbetegségem maradt. Mindkét lábamon kisebb-nagyobb csúnya szemölcsök dudorodtak, amiket a nép nyelve csak *tyúkseggként* emlegetett. Verruca vulgaris vagy verruca plana juvenilis bőrbetegség volt. A két lábamon nagyon sok volt belőlük, de egy-kettő a kezemre is jutott. Majd elmúlik, mondták, de a szemölcsök nem tudtak erről az elvárásról. Orvoshoz nem vittek, mert nem tartották életveszélyesnek a dolgot. A legnagyobb ilyen szemölcs a jobb bokám belső felén volt. Ez azért volt különösen kellemetlen, mert ha valamihez odaütődött, vagy a két boka összeütődött, mindig kiverzett. Az édesanyámnak valaki azt tanácsolta, hogy a szemölcsöket lúgkövel marassa le. Próbaképpen aztán ez a legnagyobb szemölcs lett kezelésre kijelölve. Az anyám a szemölcsöt megkent zsírszódával, ami elmarta a szemölcsöt. Én zokszó, nyikkanás nélkül tűrtem a tortúrát. A szemölcs helyén tekintélyes nagyságú seb keletkezett, ami aztán egy idő múlva be is gyógyult, csak egy kör alakú heg mutatta még sok évig a kezelés helyét. És lássatok csodát! Mire ez a seb begyógyult, a tél folyamán a klumpában a többi hozzá hasonló *testvér* mind elszáradt és eltűnt. Nyilván megijedtek, hogy jön a lúgkő. A következő tavaszon már hírmondó se volt belőlük a lábamon. A kezemen maradt néhány, amelyek utolsóját már felnőtt koromban egyszer megharagudván rá, forrasztócsúccsal magam égettem le.

A bugylibicska

Felejthetetlen emlékem lett a bugylibicska esete is. A férfias vágóeszközök iránt korán elkezdtem érdeklődni. Láttam, hogy a nagyobb fiúknak már saját bicskájuk van, a felnőtt férfiaknál pedig természetes, hogy evéshez előveszik bicskájukat, kinyitják, azzal esznek, majd megtörlik, becsukják és elteszik. Én is szerettem volna már saját bicskát. Ennek a vágyamnak hangot is adtam. Azt már tudtam, hogy a bicskákat vásárban, búcsúban árulják, hát vásárfiaként mindig bicskát szerettem volna kapni. A szegény gyerekek első bicskája általában a bugylibicska volt.

A rigmust már én is jól ismertem: „*Bugylibicska fanyelű, ha elveszik, megkerül.*” Éppen fából esztergályozott nyele miatt volt ez a bicskaféleség a legolcsóbb, fillérekért árulták. A bugyli nyelének sajátos formája volt. A két vége gömb alakú, középen különbözően formálták a fogó részt, hogy a marokba jól illjen. A hüvelykujjnál lévő gömbbe egyszerűen tengellyel rögzítették a háromszög alakú pengét, ami a tengely körül forogva egy vágatból nyílt és abba csukódott. Rúgója nem volt. A penge rossz minőségű acélból készült, ezért nem igen volt jól élezhető. A gyerekek részére készült kisebb méretű bugylikban még alumínium pengés is volt azért, hogy a kezet ne vágja el. Persze, mást se igen lehetett vele elvágni.

Egyszer én is egy piros nyelű bugyli boldog tulajdonosa lettem. Vásárfiaként kaptam ajándéku. Nagyon örültem neki, módfelett büszke voltam arra, hogy most már nekem is van bugylibicskám. Első napokban

vele aludtam, az újonnan szerzett jószágot igyekeztem mindig a zsebemben magamnál tartani.

Tavaszi jött. A parasztembereknek szántani, vetni kellett. Az volt a szokás, hogy a kukorica közé tököt is vetettek. A két növény hagyományosan jól megfér együtt, a kukorica függőleges, a tök vízszintes irányban veszi igénybe a teret. A tököt *bukrolni* is szokták. Ez úgy történik, hogy két-három kapavágással gödröt ásnak, ebbe szerves trágyát, *ganét* tesznek, amire egy réteg földet húznak, erre szórják a tökmagot és utána betemetik. Ez a tökbokor.

Így történt ez a nagyszüleim földjén is. Az édesanyám máshol dolgozott, én a nagyszülőkkel maradtam. Hol ezzel, hol azzal foglaltam el magam, mígnem egyszer azzal a kérdéssel álltam elő, hogy a tökmagot, amit meg lehet pirítani, megtörve a belsejét meg lehet enni, miért teszik a földbe?

– A tökmagok majd kikelnek, hosszú indájú tökbokrok lesznek belőlük, az indákon nagy tökök teremnek, amit a kecskék, disznók megesznek, de előtte kiszedjük belőlük a magot, így nekünk sok megtörni való tökmagunk lesz – magyarázta a nagymamám.

Beindult a bugylibicska körül forgó agyam. Hát akkor a bugylit is lehet így szaporítani.

– Ha most én is elültetem a bugylimat, ősszel sok bugylim lehet – gondoltam.

És a gondolatot tett követte. Egyik vetésre előkészített tökbokorba beletettem a nálam lévő bugylibicskát, gondosan betemettem homokkal. Részemről a bugyli vetés ezzel el volt intézve. A turpisság csak este a vacsoránál derült ki.

– Na, vedd csak elő a bugylidat! – mondta az édesanyám, amikor az ennivaló az asztalra került.

– A bugylit elültettem az egyik tökbokorba, ahol majd kikel és ősszel sok bugylibicskám lesz – válaszoltam büszkén. Gondoltam, hogy most leszek csak igazán az ügyességemért megdicsérve, de dicséret helyett csak megdöbbszent arcokat láttam. A nagymama szólalt meg elsőnek:

– Te oktondi! A bugyli nem úgy szaporodik, mint a tök. A bugylit a késes mester készíti.

– Na, most már odavan a bugylid. Eddig tartott. Nem fogsz másikat kapni – korholt az édesanyám.

- Legalább meg tudod mutatni, hogy merrefelé *ültetted* el azt a bugylit?
- Hát, talán – válaszoltam bizonytalanul megszeppenve, és szomorúan.

Másnap az egész család a kukoricaföldön volt. Követtek, én meg próbáltam megtalálni a helyet, ahova a bugylit tettem, de a kukoricaföld olyan egyforma volt mindenfelé, hogy nem tudtam megmutatni azt a helyet, ahol érdemes lett volna keresni a bicskát. Ez a bugylibicska nem *került meg*. Hamar fel is hagytunk a kereséssel.

Volt bugylibicska, nincs bugylibicska, és lehet, hogy soha többé nem is lesz. Ez olyannyira bántott, hogy a történet emléke 70 év múlva is elevenen él bennem.

A tehénpásztor

A háború az özvegységet hagyta örökül Papnéra, a rendszer megváltozása azonban földtulajdonossá léptette elő. Jött a földosztás, és ő is igényelt földet. Kapott is. A lakóhelytől mintegy 10 kilométerre, Kötönyben a Berki birtokból mérték ki részére három katasztrális hold rossz homokot, amelyet középen egy nagy gödör választott ketté. A gödörben egész évben több, kevesebb poshadt víz volt, a szélét kevés nád, több gyékény határolta, körülötte tavasszal sárgán virított a mocsári gólyahír és a boglárka, később pedig valami lila színű virág. Anyám örült az új szerzeménynek, és annak, hogy a neve bekerült a telekkönyvbe.

Tehenünk is lett

A földön 1946-ban már gabonát és kukoricát termeltünk, amiből megvolt a kenyér, a kukorica a hízónak, és annyi kukoricaszár, ami egy tehénnek egy télre elegendő volt. A nagyszüleimnél laktunk a Csenki tanyában. Nagyanyám kupecvérrel megáldott, vásárookra szívesen járó, az ottani adás-vételekben jártas asszony volt, így nem kellett csodálkozni azon, hogy az egyik vásárból egy nem fiatal, de igen jámbor pofájú, *csula* szarvú, csúnyácska tehénnel tértek haza. Ilyet kaptak a pénzükért. A tehén Fátyol névre hallgatott, vagy legalábbis ez volt ráragasztva.

– Ez a mi tehénünk – mutatta be nekem Fátyolt büszkén édesanyám. – Te fogsz majd vigyázni rá.

Hetedik évemet taposó, első osztályos fiúcskaként nem látszottam lelkesnek, de a tehénpásztori kinevezést nem ajánlatként, hanem tényként

közölte velem édesanyám. Nem kérdezte, hogy akarom-e ezt, vagy örülök-e a tehénnek és a pásztorságnak. Aztán a tehén őrzésével kapcsolatos gyorstanfolyam következett arról, hogy legeltetés közben mit szabad a tehénnek és mit nem. A pásztori feladat ezeknek a szabályoknak a tehén általi betartatása. És a hatáskör érvényesítéséhez egy jó bot is tartozott.

Nyár végén és ősszel nagyobb volt a tehén szabadsága. A gyomos tarlókon, a füves útszéleken, októbertől a közeli legelőkön, kaszálókon mindenfelé szabad volt legeltetni, így aztán jól elvult a tehén. Aztán jött a tél, amikor a tehénistállóban volt, és kukoricaszárat, szénát evett. Ekkor kihajtani nem kellett, de etetni, alóla kitrágyázni, időnként vakaróval tisztogatni, a rászáradt tehénszart eltávolítani lett a feladatom.

A tehén minden nap tejet adott, többet is, mint amit a család el tudott fogyasztani. Fátyol tejéből már eladásra is jutott.

Az őszi gyakornoki idő után tavasszal már második osztályos gyerekként mindennapi feladatom lett a tehén kihajtása és legeltetése. Legelője a családnak persze nem volt. Legeltetésre a környező utakat lehetett a községtől bérelni. A szélesebb út egy szakaszát és a környező keskeny dűlőutakat bérelte ki édesanyám. Ez utóbbiakon tette próbára a tehén igazán a pásztort, mert egyrészt engedni kellett neki, hogy a fűvet az út melletti veteményeknek (kukorica, gabona, here stb.) egészen a széléig lelegeltesse, de a veteményekbe a nyelvével már nem volt szabad belesodorintania. Pedig erre a csábítás nagy volt, a botütés pedig a pofáján egyáltalán nem volt kíváncsú. Én a pedagógiát az állatidomítással kezdtem ösztönösen gyakorolni. A kultúrnövény tábla és a tehén között álltam, és amikor a tehén a tilosba akart harapni, botommal a tehén pofájára koppantottam vagy suhintottam attól függően, hogy éppen milyen lelki állapotban voltam. Ez így ment napról napra, és a tehén megtanulta, hogy ha emelkedik a bot, jobb, ha elkapja a fejét.

Fátyollal hosszú folyamat kezdődött. Utána jött a Pirók, a Pötyke, a Mari és ki tudna már visszaemlékezni minden tehén nevére, amelyeket közel tíz év alatt kísérgettem. A tehénekhez kötődő emlékek közül azonban több is elevenen megmaradt emlékezetemben, amelyek közül néhány felidézése ide kíváncsú.

A mostohaapa

Az első mindjárt egy nem vidám történet. Édesapámat 1947-ben holtta nyilvánították. Egy évvel később, amikor 8 éves voltam, édesanyámnak élettársa lett, akihez 1956-ban férjhez is ment. A hadiözvegyet egy 75%-os hadirokkant kérte meg, akinek bal keze a felkarja közepétől hiányzott. A háborúban lőtték el. Régi volt az ismeretség. A legény már lány korában is kerülgette az asszonyt, de amíg katona volt, a lány férjhez ment. Aztán nemsokára Lajos bácsi oda is költözött hozzánk a Csenki tanyára. Az épületben rendbe hoztak még egy helyiséget, ebben laktak úgy, hogy éjszaka én a nagymamáék szobájának a sarkában lévő priccsen aludtam.

Erre a nyárra a közelben legelőt béreltek az Égető tanya közelében, ahol a szintén hadiözvegy nagynéném lakott bérlőként árva fiával, Lajos Imrével együtt. Az unokatestvér, akire én mindenben felnéztem, három évvel volt idősebb nálam. Egyik napon, amikor a tehén már jóllakott, láncával megkötöttük a gyöpön, s lestem, hogy az unokabátyám mit farag. Beszélgettünk, az idő meg haladt. Egyszer csak a láthatáron a nemrég lett *nevelőapa* tűnt föl. Közeledése nem volt jó jel. El is indultam elébe, s amikor a közelébe értem, Lajos bácsi dühösen így förmedt rám:

– Az anyád szentségit! A tehén meg van kötve, te meg játszol! Rég elmúlt dél, és nem hajtottad be a tehenet.

S már záporoztak is a pofonok. Én hangosan sírtam, maszatos öklömmel arcomon szétmázoltam a könnyeimet, így az arcom is csupa maszat lett. Szaladtam a tehénért, hajtottam *zeneszóval*, előbb hangos, majd csendesedő sírással hazafelé. Lajos bácsi követett. Fejemben a következő gondolatok kavargtak:

– Nem emlékszem arra, hogy az édesapám megvert volna. Édesanyám mondta, hogy a nadrágszíját egyszer-kétszer ugyan mutatta, hogy attól jó lesz félni, de sohasem használta. Most ide jött egy nekem idegen ember, aki nemcsak jól leszidott, hanem alaposan fel is pofozott. Ha ez most megtörténhetett, megtörténhet bármikor ezután is. Édesanyám mit szól ehhez? Ha ott lett volna, megvédett volna-e? Hiszen ő nemcsak engem szeret, hanem Lajos bácsit is. Hasonló esetekben ki mellé fog állni? Ha nem mellém, akkor egyedül maradok, akkor leszek csak igazán árva. Mi lesz velem?

És az úton végig sírtam. Először találtam szemben magam a mostohagyerek helyzetemmel. Éreztem, hogy indokolt esetben az édesapám szigorú fegyelmezése másként érintett volna, mint a nekem idegen mostoha pofonjai. Amióta az eszemet tudtam, ez volt az első alkalom életemben, hogy egy felnőtt férfi megvert, és arra a következtetésre jutottam, hogy ez lehet egy folyamat kezdete. Ebben nem tévedtem. A tehen miatti kikapásokat később úgy dolgoztam fel, hogy indokoltan vagy csak ürügyet keresve az egyébként jámbor tehenet vertem meg, továbbadva neki a kapottakat.

Az évek múltak. A helyzet annyit változott, hogy néha két tehen is volt már, és a tejfelesleget a tejcsarnokban lehetett eladni. A tejcsarnok az iskola mellett volt. Én pedig minden nap mentem a tanév során az iskolába, kivéve azokat a napokat, amikor az otthoni munkák miatt hiányoztam. Kézenfekvő volt, hogy vigyem a tejet a csarnokba egyúttal úgy, hogy amíg kisebb voltam, nyakamba akasztottam a tarisznját az iskolai dolgokkal, kezeimben cserélgetve pedig vittem a tejeskannát. Amikor nagyobb lettem, egyik kezemben volt a táskát helyettesítő faládika benne a taneszközökkel, másik kezemben pedig a hat literes kék tejeskanna. Visszafelé a kanna már üres volt.

Elveszett a tehen

Úgy 12 éves lehettem már, és a pásztorkodás mellett más feladataim is akadtak a ház körül meg a földeken. Bizony előfordult, hogy elfáradtam. A tehenet azonban ki kellett hajtani, hogy jóllakjon. Kora őszi nap délutánja volt. Egy vastagabb kabátot terítettem magamra, de még mezítláb voltam. Aztán hirtelen hűvösebbre fordult az idő. Leginkább a lábam fázott. Beleléptem ugyan a meleg tehénszarba, de az is hamarabb kihűlt, mint ahogy utánpótlása lett volna. A széles úton legelt a tehen ott, ahol nagyobb zöldterülete volt a legeléshez. Kezemben fogtam a láncot, ledültem, magam alá húztam a lábaimat, a kabáttal pedig betakaróztam. Elaludtam. Amikor felébredtem, a lánc nem volt a kezemben, és a tehenet sem láttam. Megijedtem. Keresni kezdtem a tehenet mindenfelé, amerre legeltetni szoktam, de annak híre-hamva se volt. Szorult helyzetemben arra gondoltam, hogy jól ismerve az utat a tehen tán egyedül hazament. Kétségek között ugyan, de jobb ötlet híján hazaindultam.

Nocsak, lett ám nagy riadalom otthon, mert a tehen persze hogy nem ment haza. Bolond lett volna, mikor élvezhette a szabadságot, a bottól sem kellett tartania. A Nap éppen lemenőben volt, esteledni kezdett.

– Hamar beesteledik, a sötétben pedig nem találjuk meg. Ha valahol herébe tévedt, ott bezabál, felfúvódik és ott fog megdögleni reggelig. Induljunk keresni! – mondta vészjóslóan az édesanyám.

A mostoha testvérek még kicsik voltak, apjuknak velük kellett maradnia. Érdekes módon a férfi ekkor nem volt nagyon kiborulva. Édesanyámmal futottunk a tehenet keresni. Onnan indultunk el, ahol elaludtam. Én a környező dűlőutakat futottam még egyszer végig, az édesanyám a közeli kukoricásokat vette célba. Neki volt jó a megérzése. A tehen nem ment messzire. A közelben lévő Dobó tanya melletti kis akácfa erdőn átsétálva a tanya mögött nagy kukoricatáblát talált, ahol a kukoricaszárakon elszáradt bajuszú, érésnek indult, nagy kukoricacsövek voltak. Miért ment volna tovább? A kukoricatábla szélén főleg a csöveket ette. Ilyen finom csemegében nem igen volt része eddig. Igyekezett hát a soha vissza nem térő alkalmat kihasználni.

Mire visszaértem a nagy futkosásból, anyám már hajtotta a tehenet ki a kukoricából. Jól volt lakva, mint a duda, felfúvódásveszély azonban kukorica esetében nem állt fenn, meg lehetett nyugodni. Mire hazaértünk, anya és fia között a dolog már el volt rendezve, a mostohától is szokatlanul enyhe korholást kaptam. A happy endnek mindenki örülhetett, kivéve a kukorica tulajdonosát. Neki meg maradt még elég.

Jobb emlékü esetek

Tehénpásztornak lenni azért sem volt egyszerű dolog, mert a tehen minden nap, így ünnepnap is, vasárnap is megéhezett. Gondozóinak nem adott soha szabadnapot. Ha nem hajtották ki, az istállóban kellett etetni. Ehhez takarmány kellett. Én akkor vehettem szabadnapot ki és mehettem el valahova, ha a tehennek eleségről gondoskodtam. Nyáron honnan szerezhettem ezt? Kukoricafattyat, napraforgó levelet saját földeken, gyomnövényeket (disznóparéjt, libatopot, muhart és más fűféléseket) bárhonnan. Legalább három tömött zsákkal kellett szednem egy napra. Ez évente egyszer, kétszer fordult elő. Az egyik mindig a búcsú napja volt augusztus közepén, Nagyboldogasszonykor. Egyik évben miután két napig

szedtem az eleséget a tehénnek, zsebpénzként két forintot kaptam a búcsúra. Máskor se sokkal többet. Ebből vettem egy fagylaltot 50 fillérért, utána egy jeges málnaszörpöt másik 50 fillérért, majd újabb 50 fillérért felültem a láncos körhintára egy menetre. Ezen felfordult a gyomrom, és ahogy leszálltam, azonnal kihánytam az előzőekben elfogyasztottakat. Nemcsak a szegény embert, a szegény gyereket is húzta az ág. Nézelődtem még egy kicsit, a maradék ötven filléren aprócukrot vettem a kistestvéreimnek és hazaballagtam. A következő búcsú egy év múlva volt, de akkor már tudtam, hogy az ördögmalomra vagy a láncos körhintára kell először felülni, s a nyalánságokat utána kell fogyasztani.

A tehénőrzésnek romantikája is volt. Ősszel, amikor már az Égető és a Szűcs gyepeken mindenkinek mindenfelé szabad volt legeltetni, a környék *kis gulyásai* összeterelték a teheneket, és így valójában egy kisebb csordánk lett. A nagy területen nem kellett a *csordára* figyelni, ki lehetett különböző tevékenységeket találni. Egyik ősszel pásztorkunyhót építettünk. A közelben volt nádas, onnan nádat vágunk. A nád tövét a földbe kissé beástuk, fölül a farkas végét kunyhóformára összeborítottuk, a hátulját is náddal fedtük be. Tényleg alkalmas volt az eső elől ide beülni. Belül tűzhelyet alakítottunk ki úgy, hogy a füst kívül távozzon. Tüzelőnek ott voltak a száraz tehénlepények, de más éghető anyagokat is lehetett gyűjteni. A parázson kukoricacsöveket sütöttünk, a sült kukoricát pedig megettük. A nagyobb fiúk száraz kukoricabajuszból cigarettát sodortak, és azzal pöfékeltek. Amikor tudtuk, hogy ezután már nem lesz kihajtás, egyszerűen felgyújtottuk a kunyhót, elkészöntünk egymástól.

Így múltak az évek. A kis pásztorok felnőttek, és mezőgazdasági munkára alkalmas legények lettek. A Fátyol tehénnel pásztorként debütáló kisfiúból középiskolás lettem, és csak a nyarakat töltöttem otthon. Ekkor is ki-kihajtottam még a tehenet. Hónom alatt a Jávorka-Csapody *Kis növényhatározót* vagy a hegedűmet vittem. A tanító-képzőben komoly tudományos munkát is folytató biológia tanárom növénygyűjtő és -meghatározó feladatokat adott minden nyárra, amit a tehén mellett kitűnően lehetett csinálni. Meg hegedülni is lehetett, bár a tehén nem bizonyult ez iránt érdeklődő közönségnek.

Majdnem tízévi pásztorkodás után, 16-17 évesen a tehén őrzésénél már komolyabb feladatok vártak rám az iskolában is, és otthon, a gazdálkodásban is. Csak nyáron voltam otthon, a tanévet Baján, a

kollégiumban töltöttem. Öcsém, aki közben 7 éves lett, kényszerült örökölni tőlem a tehén legeltetésének felelősségteljes feladatát.

A család dolgozó tagja

1948-tól családuk vagyoni helyzetében pozitív változások sora következett. Anyám élettársának is volt 1 katasztrális hold földje Harkapusztán, úgy 16 km-re a lakóhelyünktől. A Községi Tanács meg mezőörként alkalmazta havi 560 forintért, ami közel volt egy tanítói fizetéshez. (Ehhez persze be kellett lépnie a Magyar Dolgozók Pártjába.) A család gazdaságfilozófiai szlogenje az volt: „*Rántott levest kell enni, a szomszéd földjét meg kell venni.*” Ezt követve 1949-ben már egy szoba, konyhás, nádtetős házat tudtak közösen venni a Macskasor közepén 400 négyszögöles telekkel, amibe még ezen az őszen be is költöztünk. 1953-ban 3 hold jó földet vettek a közelben, amelynek egy része szőlő volt, egy év múlva 600 négyszögöl szőlőt a Lázár-hegyben, majd 1955-ben még két sáv földet a 3 holdas melletti parcellából. Ebben is volt egy kis darab szőlő gyümölcsfákkal, így lassan több mint 1 katasztrális hold szőlő, és nyolc hold szántó saját birtokot műveltek. Mellé még haszonbéreltek is egy-egy darab jó földet a közelben.

A gyerek mint munkaerő

A növekvő gazdaság egyre több élők munkáját igényelt. Kezdetben a család tagjai dolgoztak éjt nappallá téve. Annyi terhet raktak rám is, amennyit csak elbírtam, de néha fizikai teljesítőképességemet meghaladó feladatokat is róttak rám. Tíz éves koromban be kellett állnom a felnőttek közé kukoricát kapálni. (Ebből egyszer Kötönyben baj is lett, mert nem tudtam lépést tartani a felnőttekkel, el-elmaradtam, ami miatt begurultam, és a gazok helyett a kukoricatöveket kezdtem kidarabolni nagy mérgemben. Erről persze keményen le lettem állítva.) 11-12 éves koromban már markot kellett szednem a napszámos arató után, majd a kévehordásban, azok keresztbe rakásában is közre kellett működnöm mezítláb a tarlón.

A legemlékezetesebb aratási teljesítményem Harkapusztán született. Abban az évben ott búza termett, aminek a learatására fogadtak egy napszámost, marokszedőnek pedig engem, a 12 és fél éves kiskamaszt

küldtek a szülők. Két napra tervezték a munkát ott alvással. Még napfelkelte előtt felszerelkezve kerékpárokon indult az arató páros. 6 óra előtt már a tett helyén voltunk. Köteleket készítettünk 8-ig, megreggeliztünk, és nekiláttunk az aratásnak. Jó idő volt, nem kellett esőtől tartani, hagytuk a kévéket kötetlenül, csak haladjon az aratás. Ebéd után nem is deleltünk, dolgoztunk tovább. Mire a nap lement, búza már nem volt lábon.

Vacsora után kezdtük kötni a kévéket. Szép, teliholdas este volt, jól lehetett látni, hát folytattuk a munkát. Éjfél tájra készen is lettünk. Elkezdtük a kévéket összehordani és keresztbe rakni. Hajnali 2 óra körül ez is megvolt. Már csak a tarló gereblyézése, a kotorék összeszedése és kévékbe kötése volt hátra. A férfi *nagybőgőzött* (ez volt a tarló gereblyezésének a népies neve), én pedig kévékbe rendeztem az összegereblyézett búzát. Végül a kévéket is összekötöttük és keresztbe kerültek ezek is. Mire készen voltunk, megvirradt. Felültünk a biciklikre, és reggel 6 óra tájban otthon voltunk. Csodálkoztak is az otthon ébredők ezen. A 26 órás aratási műszak után engedtek lefeküdni. Aznap már nem kellett a többiekkel más munkát végeznem.

Ezekben az években feladataimnak a köre a permetezéssel bővült. Ez is két kézzel végezhető munka, amit a félkezű nevelőapa nem tudott megcsinálni. Kipróbálták hát, hogy a gyerek nem bírná-e el a 10 liter permetlével töltött, kézzel hajtott Vermorel permetezőgépet. Elbírtam, hát vihettem is egész nap a hátamon. Permetezési nap előtt a kútból tele kellett merni a 4 hl-es cementkádát vízzel. Ebben ázott éjszaka a rézgálicos zacskó. Másnap reggel már csak a szűrt mésztejet kellett megfelelő arányban és módon hozzákeverni, és készen volt a permetlé. Indulhatott a munka. Látszólag már egész nap bírtam a permetezőgépet.

*A permetezőgép ilyen volt
(A súlya 10 liter permetlével tele 18 kg)*

Ha már a permetezőgépet elbírja, bír ez a gyerek még többet is, gondolták a szülők. Aratásra napszámost nem volt egyszerű találni. Az egykezű férfi erre aztán végképp alkalmatlan volt. A következő évben támadt a szüleimnek az az ötlete, hogy én ezt is megpróbálhatnám. És megalakítottuk a családi aratóbrigádot. A mostohaapám és én összeállítottuk a takaróval felszerelt kaszát. Én még nem tudtam kaszát fenni, ezért minden rend végén tartottam, hogy Lajos bácsi megfenje azt. A kalapálást is ketten végeztük. Én vágtam a búzában a rendet, édesanyám szedte a markot. Aztán a kétkezüek kötöttük a kévéket, az egykezű meg hordta és keresztbekbe rakta azokat. Iszonyúan meleg volt. Ittunk minden új rend kezdeténél, és izzadtunk. A por ráragadt az izzadt testünkre, és csípte azt. Ekkor határoztam el először, hogy nem leszek paraszt, egész életemben nem fogom ezt csinálni. Arató *legényként* olyan jól sikerült a bemutatkozásom, hogy a következő években már én arattam le a család minden gabonáját. Ez tartott mindaddig, amíg kecskeméti munkahelyemre nem kerültem, ahol már nem volt pedagógus nyári szabadságom. Ami volt, azt meg egyetemi tanulmányaimnak áldoztam. Nem értem rá tovább aratómunkás lenni.

Az eddig leírtak mellett más feladataim is adódtak. Mostohaapám helyett értesítések kézbesítése, kúttisztítás, amikor én voltam lenn a kút fenekén, a téli tüzelő összefűrészelése mostohámmal nagy keresztvágó fűrészsel, (a fűrész egyszer jól el is vágta bal mutatóujjamat), a gabona hordásában, asztagba rakásában közreműködés, szüretelés, kertásás. Hatodikos koromban vakbélgyulladás miatt a tél végén megoperáltak. A lábadozás miatt több mint egy hónapig nem jártam iskolába, de félig

gyógyult sebbel otthon már kertet kellett ásnom. (Életemre csúnya is maradt a forradás helye.) Napközben Lajos bácsi dolgozott a tanácsházán, vagy mezőőrködött a határban. Az *egyik kicsi, másik pici* testvérek pesztrálása is rám-rám maradt esetenként. Olyan is volt, hogy a szőlőbe pólyás hűgomat is vittem, a munka mellett rá is felügyeltem, ettettem, gondoztam. Részt vettem a *törvényszegő* cselekményekben is. Ilyenek voltak: a fekete disznóvágás, mert erről idegen, de még rokon se tudhatott, a pálinkafőzés, a boroshordók elásása, szárkúpba eldugása a fináncok elől. Bögrecsárdásként, ha egyedül voltam otthon, feladatom volt a *vendégek* kiszolgálása hitelbe is. A tiltott bormérés két szempontból is jó volt. Egyrészt el lehetett adni a bort, másrészt a bort gyakran hitelbe fogyasztók nem pénzzel fizettek, hanem napszámba ledolgozták az adósságot, tehát munkaerőt képeztek.

A házimunka végzése közben néha furcsa esetek is adódtak. Egyedül voltam otthon eperéréskor, amikor az udvarban lévő eperfákról rázás nélkül is hullott az eper. A disznók nem győzték felenni. A nagy melegben az eper erjedni kezdett. A kacsák megették az erjedt epret. Furcsán viselkedtek. Imbolyogva totyogtak, ültek fejüket ingatva, fél oldalukra dőltek. Ezt látva megijedtem, hogy megbetegedtek, pedig egyszerűen csak berúgtak. Kijózanodtak és kutya bajuk se volt. Egy másik alkalommal a csávát nekem kellett a disznóknak odaadnom. Borfejtés után voltunk éppen, de annyi borseprű nem volt, hogy érdemes lett volna pálinkának kifőzni. A seprű egy vödörben volt a kamrában a disznók csávás vödre mellett. Eltévessztettem a vödröt, és a borseprűt kapták meg a disznók. Nem tiltakoztak, az utolsó cseppig felszürcsölték. Egy idő múlva kellemes hangú rőfögésre lettem figyelmes, benéztem hát az akolba. Különös kép fogadott. Az egyik disznó ült a fenekén, két mellső lábán támaszkodott, ingott jobbra, balra, a feje kicsit lógott és halkan rőfögött. A másik disznó minduntalan próbált felállni, de ha félig már sikerült is neki, visszaesett. Megvizsgálva a *csávásvödröt* kiderült a turpisság. A sertések egyszerűen *részeg disznók* voltak. Emiatt nem aggódtam. Láttam elég részeg embert már, tudtam, hogy ez az állapot csak átmeneti, pár óra múlva elmúlik, mint az embereknél. A család tagjai is jót nevettek azon, hogy viszonylag rövid és véres véget érő életükben a disznók egyszer részegeskedhettek is. Hangulatuk ekkor bizonyára *virágos* volt.

Konfliktusok a mostohaapámmal

Kisebb-nagyobb csínyeket én is elkövettem, hiszen gyerek voltam. Néha édesanyám is rám csapott, de ezek közül emlékezetes nem maradt egy se. A mostohám azonban goromba volt velem, csúnyán szidott, olykor ütött is, és elég nagyokat. Gyakran éreztem úgy, hogy én ebből a családból egyre jobban *kilógok*. Az édesanya minden gyereket egyformán szereti, de a legnagyobb minden családban azt érzi, hogy a szeretetből a kisebbeknek több jut. Így volt ez velem is. Láttam, hogy az édesapjuk másként szereti saját két gyerekét, mint engem. Néha az volt az érzésem, hogy mert muszáj, hát megtűr a mostohaapám, de a viszonyunk nem javult. Lajos bácsi úgy harmadikos koromban egyszer kísérletet tett arra, hogy én őt *apukának*, ne Lajos bácsinak szólítsam. Meghallgattam a kérést, de kerültem ezt a megszólítást, és a verések miatt egyre inkább az volt a véleményem, hogy nevelőapám nem érdemli meg, hogy apámnak ismerjem el.

Egyik alkalommal aztán, amikor valami vétségért verni kezdett, én meg azt éreztem, hogy most ilyen mértékű megtorlásra végképp nem szolgáltam rá, tehetetlen dühömben fellázadtam. Elszaladtam és kellő távolságból sírva üvöltöttem:

– Az anyád úristenit! Vedd tudomásul, ha felnövök, megöllek. Elvágom a torkod.

Érdekes módon ő nem futott utánam, pillanatokig mozdulatlan maradt a helyén. Ezt a borzalmas sértést, a tegezést, mert a gyerekek a szülőket falun magázták, anyázást, ami ilyen relációban vérlázító, nem torolta meg további veréssel. Mondott valami nagyon fenyegetőt az orra alatt, és bement a házba. Azt soha nem tudtam meg, hogy édesanyám és a mostohaapám bent az esetről mit tárgyaltak. Velem a történetek után erről nem beszéltek, de a nevelőapám a későbbiekben soha többé nem emelt kezet rám.

Az erőszak erőszakot szült

A testvéreimhez és más emberekhez való viszonyomban a minta számomra az volt, ahogy velem a szüleim, a tanítóim és a környezetemben élő emberek bántak. A durvaság, a trágár beszéd, az agresszió a

szocializáció folytán gyökeret vert bennem is, ami később az intelligencia kontrollja alatt tompult ugyan, de nem tűnt el. Szüleim időnként durva szidásait, nevelőapám fizikai bántalmazásait nekik, az iskolában kapott pofonokat az azokat kiosztó tanítóknak nem adhattam vissza. Mivel a testvéreim voltak a legközelebb hozzám, elsősorban rajtuk, aztán a környezetemben lévő, nálam gyengébb, kisebb gyerekeken és a gondjaimra bízott állatokon vettem elégtételt.

Ahogy nekem parancsoltak otthon, amikor rám voltak bízva, én is parancsoltam a testvéreimnek, ha nem úgy viselkedtek, ahogy szerettem volna, fennhangon, csúnyán, obszcén szavakat sem kerülve megszidtam őket, kiabáltam is velük. Öcsémet, a nagyobbat és fiút el is vertem olykor. Arra nem emlékszem, hogy a húgomat bántottam volna. Egyszer azonban egy pulykapásztor lányt, már nem tudom, hogy miért, bántottam, aminek az lett a következménye, hogy amikor hajtottam a tehenet befelé, apja elém jött, és nem várva választ a miért bántottad a lányomat kérdésére, leosztott néhány fülest, és távozott. Egyik pásztortársamat addig piszkáltam egyszer, míg haragjában nekem nem ugrott. Léván én az erősebb, ő húzta a rövidebbet. Máskor én provokáltam egy nálam egy évvel idősebb, de kis növésű fiút iskolából hazafelé menet. Rosszul mértem fel a helyzetet, mert a fiú megsokallva a cikizést elkapott, és alaposan helyben hagyott. Megtanultam, hogy az idősebbeket jobb respektálni, veszélyes provokálni nálam erősebbeket, és a gyengébbeknek meg védelmezői is lehetnek.

Mivel a megalázás, a testi fenyegetés az iskolában is, otthon is, más családokban is, a verekedés legények között is szokás volt, én ezeket a „nevelési eszközöket” csaknem természetesnek, az étellel velejárónak tartottam. A számárpadba ültetés, a sarokba állítás, térdeltetés mellett a legdurvább, kínzó büntetés az iskolában az volt, amikor a delikvensnek a sarokban fél lábra kellett állnia karjait oldaltartásba helyezve, tenyereit lefelé fordítva. A büntető tanerő mindkét kézfeje egy-egy krétadarabot helyezett. Így kellett állni. Ha letette a gyerek a lábát, vagy leesett valamelyik kréta a kezéről, pofon járt érte. Aztán a helyreállított helyzet folytatódott olykor az óra végéig. Ez már az én keményen edzett lelkemnek

is sok volt, ezt sohasem tartottam gyerekcselekménnyel arányos büntetésnek.

Testvéreim emlékezetében biztosan maradtak kellemetlen emlékek bátyjukról, amit én most már sajnállok, de ez késő bánat. Síríg tartó büntudattal emlékszem a következő esetre. Amikor Kecskeméten az ifjúsági szövetségnél dolgoztam, nyárra Danuvia szolgálati motort kaptam, amit a kiskamasz öcsém engedélyemmel és útmutatásaimmal ki-kipróbált, tanulta a motorvezetést. Egyszer túlságosan féltve a vadonatúj motort, nem engedtem át neki. Amíg mi bent a lakásban beszélgettünk, öcsém a hátsó kertajtón át kicsempészte a motort, berúgta, és elszelelt vele. Amikor észrevettem a turpisságot, nagyon mérges lettem egyrészt azért, mert tiltásom ellenére mégis elvitte, másrészt azért, hogy ha megrongálja, hogyan számolok vele a főnökömnek el. Minél tovább nem jött vissza, annál idegesebb és dühösebb lettem. Amikor a „na, mégis csak motoroztam” elégedettséggel arcán megérkezett öcsém, én a feszültség gőzét magamból úgy vezetem le, hogy a család tagjai szeme láttára felpofoztam a már kislegény korú fiút. Aztán lecsillapodva bántam már, de megtörtént dolgokat nem lehet meg nem történné tenni. Sok év elteltével öcsémtől elnézést kérek, a történetet pedig engesztelésül, kárpótlásként írom e könyvben le.

Az általános iskolás

„Vág az esze, mint a borotva”

Ezzel együtt bennem végleg kialakult a nagyon szilárd elhatározás, hogy a nyolcadik osztály befejezésével otthon nem maradok, valahova tanulni fogok menni. Az elhatározásnak a realitása képességeimet figyelembe véve igen megalapozottnak tűnt. Dacára, hogy az otthoni munkák miatt a tavaszi és az őszi hónapokban többször hiányoztam az iskolából, jó tanuló voltam. „Vág az esze, mint a borotva” – mondták tanítóim. Év végi bizonyítványaim végig kitűnők voltak annak ellenére, hogy otthon a tehén ellátását, a házi munkák elvégzését fontosabbnak tartották a lecke megírásánál, az otthoni tanulásnál. Édesanyám kitűnő memóriájú személy volt. Jó eredménnyel végezte el az elemi iskola 6 osztályát és két ismétlőt is. Az iskolában megtanult Petőfi, Arany verseket

élete végéig el tudta mondani, jól olvasott és számolt. Az édesapám is elvégezte a 6 elemet. A nevelőapám viszont 6 év alatt csak négy osztályt végzett, neki „*Nem sok hajszála hullt ki a tudományokért*” (Petőfi). Első osztálytól az iskolai feladataimat biztatás, ellenőrzés nélkül teljesítettem, sőt gyakran annál többet is. A nagyszüleimnél volt egy *Petőfi összes versei* kötet, a *Képes Családi Lapok* 1868-as számaiból egy gyűjtemény, a *Kincses Kalendáriumot* is megvették minden évben, és járatták a *Szabad Föld* hetilapot. Ezeket én már alsó tagozatos koromban olvastam. A Szabad Föld 1948/49-es számaiban folytatásban közölték Az aranycsillag lovagja című verses mesét. Ennek szövegét én önszorgalomból hétről-hétre kívülről megtanultam, és az iskolában az egyik órán a *tiszteletes úr* tanítónk csodálkozása mellett el is mondhattam a többieknek. Több mint fél óráig tartott. A tanító bácsi nagyon megdicsért, amitől nőtt az önbecsülésem, mert büszke lehettem magamra.

Az anyakönyvi sorszám: 44

BIZONYÍTVÁNY

Rapp Tibor

az általános iskola első osztályában
az 19.../19... iskolai évben elért eredményről:

Magaviselet	<i>jeles</i>
Szorgalom	<i>jeles</i>
Hitt- és erkölcs tan	<i>jeles</i>
Magyar nyelv és irodalom	<i>jeles</i>
Beszélgetés	<i>jeles</i>
Olvasás	<i>jeles</i>
Írás	<i>jeles</i>
Fogalmazás	<i>jeles</i>
Nyelvi ismeretek	<i>jeles</i>
Történelem	<i>jeles</i>
Föld- és néprajz	<i>jeles</i>
Az ember élete	<i>jeles</i>
Természetrajz	<i>jeles</i>
Természetrajz	<i>jeles</i>
Vegytan	<i>jeles</i>
Számolás és mérés	<i>jeles</i>
Rajzolás	<i>jeles</i>
Ének	<i>jeles</i>
Testnevelés	<i>jeles</i>
Szabad beszélgetés	<i>jeles</i>
Általános tanulmányi eredménye	<i>kitűnő</i>
Jegyzet	Elmúlt évi munkáinak és feladatainak száma: <i>12</i>
Kelt: <i>1949. június 16.</i>	hó <i>16.</i> napon
<i>Dr. Kovács János</i>	igazgató
Javítóvizsgálatról szóló záradékra hely	
Kelt: <i>1949. június 16.</i>	hó <i>16.</i> napon
19.../19... év	hó <i>16.</i> napon

Az anyakönyvi sorszám: 201

BIZONYÍTVÁNY

Rapp Tibor a szabad föld del

az általános iskola első osztályában
az 19.../1947... iskolai évben elért eredményről:

Magaviselet	<i>jeles</i>
Szorgalom	<i>jeles</i>
Hitt- és erkölcs tan	<i>jeles</i>
Magyar nyelv és irodalom	<i>jeles</i>
Beszélgetés	<i>jeles</i>
Olvasás	<i>jeles</i>
Írás	<i>jeles</i>
Fogalmazás	<i>jeles</i>
Nyelvi ismeretek	<i>jeles</i>
Történelem	<i>jeles</i>
Föld- és néprajz	<i>jeles</i>
Az ember élete	<i>jeles</i>
Természetrajz	<i>jeles</i>
Természetrajz	<i>jeles</i>
Vegytan	<i>jeles</i>
Számolás és mérés	<i>jeles</i>
Rajzolás	<i>jeles</i>
Ének	<i>jeles</i>
Testnevelés	<i>jeles</i>
Szabad beszélgetés	<i>jeles</i>
Általános tanulmányi eredménye	<i>kitűnő</i>
Jegyzet	<i>12</i>
Kelt: <i>1949. június 16.</i>	hó <i>16.</i> napon
<i>Dr. Kovács János</i>	igazgató
Javítóvizsgálatról szóló záradékra hely	
Kelt: <i>1949. június 16.</i>	hó <i>16.</i> napon
19.../19... év	hó <i>16.</i> napon

Az évvégi bizonyítványom az általános iskola minden évében jeles (kitűnő), az Általános tanulmányi eredmény mindig kitűnő minősítésű volt.

Felső tagozatban a János vitézből, a Toldiból sokkal többet tanultam meg kívülről, mint amit kellett. Tehénőrzés közben és esténként az iskolában a jó tanulmányi eredményeimért kapott jutalomkönyveimet (Cooper: *Az úttörők*, Koptyelov: *A havas csúcs*, Ilku Pál: *Az osztály zendülői*, Fagyeyev: *Az ifjú gárda*) mind elolvastam, meg még egy-két ponyvaregényt is (pl.: A halál a kormánykeréknél). Jó orgánumommal versmondással szerepeltem iskolai és községi ünnepélyeken. Az iskolában elismertek, jól tanuló, értékes gyerekként tartottak számon.

Az úttörőcsapatban

Úttörőcsapat is működött az iskolában. Egyenruhánk nekünk még nem volt, nyakkendőt sem viseltünk, de volt csapattanács, őrsök meg rajok. 7. és 8.osztályban én voltam a csapattanács elnöke, amely tisztségre azért választottak ki, mert a legjobb tanulók egyike voltam, és bizonyos akciókra (vas-, papír-, textil-és kalászggyűjtés, úttörő szoba ügyelet stb.) való mozgósításban is tudtam segíteni. Otthoni elfoglaltságaim miatt vezetői szerepem az úttörőben nem tudott még kibontakozni, funkciómat formálisan láttam csak el.

8. osztályra nemcsak új osztályfőnököt kaptunk, aki a pedagógusok legkiválóbbjai közül való volt, hanem benne új csapatvezetőt is, aki korábban cserkész is, cserkészvezető is volt, és aki fellendítette az úttörőcsapat tevékenységét is. Ősszel huzamosabb ideig távol volt. Csillebércen úttörő csapatvezető-képző táborban vett részt. Évtizedekkel később mesélte egyszer el, hogy mint gyerek korában cserkészt, ifjú korában cserkészvezetőt felkereste a járási úttörő titkár azzal a céllal, hogy legyen úttörővezető. Ő ugyan nagyon vallásos, mélyen hívő katolikus, a Horthy- korszak által nevelt nemzeti érzelmű fiatal pedagógusként úgy gondolta, hogy ha így még többet tehet tanítványai nevelése terén, hát formailag vállalja az úttörő szervezeti keretet és a felkínált funkciót. Nem volt ez egyedül álló jelenség a korábbi cserkészvezetők körében.

Csillebércről hazatérve új szint vitt a csapat életébe. Az iskola téli tüzelőfáját az úttörő fiúk fűrészelték össze, ezért a munkadíjat az iskola az úttörőcsapatnak fizette. A reggeli begyűjtés után a tüzelést az osztálytermekben a kályhafelelősök végezték. (7. osztályban én voltam az egyik kályhafelelős. Ezt a feladatom olyan jól láttam el, hogy az

igazgatónak kellett lepisszenteni a túlbuzgóságról, mert sok szén és fa fogyott nálunk, és félő volt, hogy a végén a gyerekeknek kell otthonról tüzelőanyagot hozni, ha elfogy. Ez nem volt példa nélküli azokban az években.)

A lehetetlent nem ismerő csapatvezető vezényletével egy üres bolthelyiségben úttörő szobát rendeztünk be, ahol az úttörő összejöveteleket, eseményeket tartottuk. Még felhúzó lemezjátszónk is volt. A kultúrház egyik helyiségébe pingpongozni járhattunk, a másik helyiségében működött a modellező szakkör. Az úttörőcsapat keretében ebben az évben az iskolások Móricz *Légy jó mindhalálig* című regényének a színpadi változatát adták elő. Rám Valkay tanár úr szerepét osztották, amelyet mély átéléssel játszottam, és ami a pedagógus pályára hangolódásomban nem kis szerepet játszott. A legtöbb energiát a második félévben az előadásra való felkészülésre fordítottuk, és az olyan fergeteges sikert aratott táblás ház előtt a Kultúrházban, hogy meg kellett ismételni. Másodszor is minden jegy elfogyott, mert többen újra látni akarták a színdarabot. A nézőtérén száraz szem nemigen maradt egyik előadáson sem. (2014-ben a 60 éves osztálytalálkozón megszerveztem, hogy a jelen lévő régi szereplők mellett újakat bevonva, az egykori csapatvezető, rendező közreműködésével a színmű befejező részének olvasópróba szerű összeolvasásával emlékezzünk az 1954-es előadásokra.)

Az év folyamán az egyik, a Vigyázó erdőbe szervezett kiránduláson számháborúztunk először. Ezt is az új csapatvezető szervezte és vezényelte. A védendő zászló mellett a *titkos üzenet* az volt, hogy „*A haza minden előtt!*” (Kölcsey). Persze, hogy a védők győztek.

A tanév végén több napos kirándulást szervezett Budapestre és Esztergomba. Láttuk az Országházat, a Nemzeti Múzeumot, fürödtünk a Palatinuszban a Margitszigeten, hajóval utaztunk Esztergomba megnézni a Bazilikát és a Várat, hogy csak a legfontosabbakat említsem.

*Kiránduló csoportunk a hajó fedélzetén
(A kapitányfülke jobb alsó sarkánál vagyok)*

A rosszlemékű testnevelés óra

Az iskola sem volt azért számomra fenékig tejföl. Főleg azért nem, mert az egyik legjobb tanulóként azt kellett átélnem, hogy hiányos, foltos, néha szakadt öltözékemmel osztályomban a legszegényebbnek érezhetem magam. Pedig tudtam, hogy valójában nem voltunk azok a faluban. Ennivalóm otthon is, tízóraitra az iskolában is mindig volt, soha nem éheztem akkor sem, amikor a Rákosi korszak legsötétebb ötvenes éveiben pedig sokan. A ruházatom miatt azonban sokat szégyelltem magam.

Hetedikes koromban, egy szép tavaszi napon, reggel még hűvös volt, de délre, amikor a testnevelés óra következett, már kifejezetten meleg lett. A falusi iskolában akkor a tornaórához csak a lányok öltöztek át, a fiúknak egy-két módosabb gyerek kivételével nem volt tornaruhájuk. Az iskolai ruhában tornáztunk. A testnevelés órák az udvaron meneteléssel kezdődtek:

– Sorakozó! Menetelés az udvaron körbe! „Nem volt a Szása...”
Nótával indulj! – hangzott Király tanító bácsi vezényszava.

„ Nem volt a Szása egy moszkvai nagy dáma,

Nem volt a Szása csak egy kis cigányleány.

Nagy-Oroszországban a vad Ural aljában

Vitte kopott trojkáján egy cigánykaraván.” – énekeltük az orosz dalnak mind a négy versszakát, és masíroztunk az udvaron körbe.

– Állj! Meleg van. Vessétek le a felső ruhadarabjaitokat, mert melegek lesz! Nem baj, ha esetleg lyukas pulóver vagy ing van alatta – tette hozzá bátorítólag Király tanító bácsi. Velem, a kiskamasszal megfordult a világ. A kabát alatt az én hátamon az ing hosszában is, és még keresztben is el volt hasadva. Hogy fogok kinézni, ha a szellő lebegteti majd a rongyos ingemet, amiből csupasz hátam is kilátszik? A későbbiekben a többiek egész életemben ezzel fognak csúfolni, heccelni, talán még egy gúnyos ragadványnevet is akasztanak majd rám. Ezért aztán, bár többen nekivetköztek, én a kisebbik rosszat választottam, nem vetettem le a kabátomat.

Gimnasztika gyakorlatok következtek. A tanító jól megizzasztott bennünket. Rólam csurgott a veríték. Úgy éreztem, hogy ennek a testnevelés órának soha nem lesz vége.

– Neked nincs meleged, Pista? Nem veted le a kabátodat? – kérdezte a tanító.

– Nem, tanító bácsi. Én bírom a meleget – mondtam zavartsággal a hangomban. Tanítóm arcán látszott, hogy megértette a helyzetet, és többet nem szólt rám az órán. Folytak a gyakorlatok tovább. Aztán jött a *háborúsdí*, amit nagyon szerettünk. (Szünetekben is gyakran játszottuk, tanítóink közül is többen velünk együtt kiütösdiztek.) De abban meg mindig futni kellett. Futottam is. Hátamon, hasamon patakokban folyt a veríték, amit kabátom legalább részben felivott. Arcom vörös volt már, mint a rák, de az órának csak nem akart vége lenni. Ólomlábakon járt az idő. Aztán egyszer csak megszólalt az óra végét jelző, a mind fizikai, mind lelki tortúrának véget vető kolomp. Még egy kör levezető menetelés a „*Nem volt a Szása...*”-ra, és jött a megváltó „*Állj! Oszolj!*”

A testnevelés órának, a fizikai szenvedésnek vége lett, gyermeki lelkemen azonban egy újabb, nehezen gyógyuló fájó seb keletkezett.

– A szüleim nem a legszegényebbek a faluban. Házat, földeket vettek, tehenet tartunk, disznóink vannak. Hogy van az, hogy én vagyok a legrongyosabb az osztályban? Pirkadattól napestig dolgozni persze jó

vagyok. Hadiárva ellátást kapnak utánam, a kistestvéreimnek mégis jobban jut ruhára, mint nekem – gondoltam.

De erről nem volt kivel beszélnem. És megint nagyon szerencsétlennek éreztem magam. Szerencsére az osztálytársak nem foglalkoztak a dologgal. A gazdagabb vagy a jobban öltöztetett gyerekeknek tán eszükbe sem jutott, hogy mi lehetett az igazi ok, a szegények meg nyilván szolidaritásból hallgattak. Otthon annyi történt, hogy édesanyámtól másnapra másik inget kértem. Szerencsére volt még egy, azt anyám megvarrta és ki is mosta. Amit levetettem, azon már nem lehetett segíteni.

A testnevelés óra megerősítette bennem azt a tudatot, hogy a családban a fontossági sorrendben az utolsó helyen állok.

A rajzolás nehézségei

A rajzórák arra döbbsentettek rá, hogy vannak gyengébb képességeim is. Az észtl igénylő, a logikát használó, a memóriát működtető tantárgyak ragadtak rám, de a rajzolásához mindez nem volt elég.

Már az ötödik osztályban baj lett. Mária tanító néni azt a feladatot adta, hogy rajzoljon mindenki *stilizált madarat* úgy, hogy saját elképzelése szerint díszítse. Nekem ezzel két bajom is volt. Nem tudtam madár kontúrt rajzolni, arról meg elképzelésem sem volt, hogy azt hogyan lehetne *stilizálni*. Ültem hát rajzfüzetem tiszta lapja mellett, és egyre dühösebb lettem a madárra. (A tehetetlenség érzete később is, egész életemben dühbe gurított.) A tanító néni egy idő múlva észrevette, hogy én nem dolgozom, mások meg már majdnem készen is vannak. Odajött hát hozzám.

– Hát te miért nem rajzolsz? – kérdezte.

– Mert én nem tudom ezt a rohadt madarat megrajzolni, stilizálni meg pláne nem – mondtam dirrel-durral, és színeseimet a padhoz vágtam. A tanító néni nyilván nem erre a reakcióra számított. Dühöm belőle is indulatot váltott ki.

– A madár nem rohadt, és ne vagdosd a színeseket! – mondta, és hogy szavainak nyomatékot adjon, meghúzta fülemet és kiosztott nekem néhány taslit. Ettől aztán végképp megmakacsoltam magamat, dühömben sírtam is, de rajzolni egy vonalat se voltam hajlandó. Példátlan engedetlenség! A többiek már úgy rajzoltak, hogy fél szemmel a tanító nénit, a másikkal engem, a lázadót figyelték. Mi lesz ebből?

Pár perc múlva a tanító néni odaült mellém. Kettőnk közé tette a füzetet, galambformát kanyarított oda, és az oldalán elkezdett egy díszítő sort. Megmutatta, hogyan kell a díszítő elemeket megformálni, megfogta a kezemet benne a színessel, és közösen rajzoltunk. Az órának vége lett, de a rajz nem lett kész.

– No, vidd haza a füzetet, fejezd be, holnap pedig hozd vissza – simogatta meg a fejemet.

Katolikus iskola

Református iskola

Az iskolák, ahova jártam

Én felnőtt koromra el is felejtettem ezt az órát, de amikor meglátogattam a tanító néni nyolcvan éves korában, ő elevenítette bennem újra fel a neki is emlékezetes esetet.

Hetedik osztálytól egy másik tanító tanította a rajzot, akinek nem volt nehéz rájönnie, hogy a vizuális kreativitás nekem igen gyenge oldalam. Még hogy a kreativitás! Az egyszerű másolás is alig megy nekem. A rajz órákon így aztán nem sok örömet okoztunk egymásnak.

Történt, hogy szabadtéri rajzoláshoz sorakozott az osztály. Valamelyik osztálytárs véletlenül kiütötte kezemből a rajzfüzetet. Heipl tanító bácsi csak azt hallotta, hogy leesett valami, majd látta, hogy a füzet az, ami a földön van. Én éppen lehajoltam, hogy felvegyem, mire a tanító már ott is termett.

– Eldobálod a füzetedet! Na, majd én rendre tanítalak! – förmedt rám. És szóhoz sem engedett jutni engem, már záporoztak a düh vezérelte hatalmas pofonok. Én meg álltam azokat. Nem sírtam azért se, de amiket gondoltam, jobb volt, hogy nem mondtam ki, s jobb, ha ide se írom le

azokat. A tanító ujjnyomai csak lassan tűntek el az arcomról. A falu főutcájára mentünk, leültünk az árok partján a fűre. A feladat a főutca perspektivikus rajza volt, különös tekintettel a telefonoszlopok törpülésére és a telefondrótok összetartására a távolság növekedésével. Az óra eleji *nevelés* és *motiválás* nem bizonyult hatékonynak, mert én ettől a *kezeléstől* nem lettem lelkes. Végigültem az órát, nem rajzoltam semmit. Ekkor a tanító se segített. Nem emlékszem arra, hogy az ügynek folytatása lett volna. Lehet, hogy a tanító is szívesen feledte volna a fiaskót, aki a *büntetését* év végén az osztályozó konferencián kapta meg.

– Csak nem rontod el ennek az okos gyerekek a kitűnő bizonyítványát!
– mondták, és kelletlenül bár, de bele kellett egyeznie, hogy a tantestület rajzból is megadja nekem az ötöst. (Ezt az osztályfőnököm mondta el év végén azért, hogy lássam és becsüljem a tantestület velem szembeni jóindulatát.)

Az orosz óra

Az eddigiekből is látható, hogy én se voltam jobb a Deákné vásznánál. Az iskolai csínytevésekből sem maradtam ki. A hetedik osztály tantermében volt az iskola kevés tornaszere, köztük az ugrószekrény is tárolva, ami huncutságokra is csábította a gyerekeket. Bele lehetett bújni, és ha a felső részét visszahelyeztük, nem lehetett látni, hogy valaki van benne. Két gyerek is elfért alatta. Az első világháborúban orosz fogságot megjárt, feleséget is onnan hozó, idős tanító tanította az orosz nyelvet. Az osztály elhatározta, hogy két gyerek az orosz órát a szekrény alatt hallgatja végig. Hát persze, hogy az egyik én lettem. A többiek vállalták, hogy ezt nem árulják el. A baj azonban mindjárt az óra elején bekövetkezett, amikor a hetes azt jelentette, hogy ...никто не отсутствует (...nyikto nye atszutsztvujet – senki sem hiányzik). De két hely üres volt az első padban.

– Hol van a Miklós, meg a Pista? – kérdezte a tanító.

– Nem tudjuk – válaszolták sunyítva, elfojtva a kuncogást.

Az óra aztán a hiányzók beírása után ment tovább. A gyerekek jobban figyeltek a svédsekre, mint a tanítóra. Szünetben aztán kijöttünk a szekrény alól, de sejtettük, hogy ebből baj lesz. Mit mondjunk, ha kérdezik, hogy hol voltunk? Király tanító bácsi nemrégiben azt állította magáról, hogy ő csak ránéz a gyerekekre, s rögtön tudja, ha az hazudik. Ezt

akkor mondta, amikor az után nyomozott, hogy kinek a zsebében van cigaretta. (Egy Boldizsár nevű gyerek rá is fázott, mert megtalálta nála a cigarettát, aminek az lett a következménye, hogy a nagyon erős dohányos, nagyon *rúgós* cigarettát szívó tanító Boldinak a tanítói szobában külön dohányozni tanulás órát tartott. Megkínálta Munkás cigarettával, és mindaddig mélyen mellre szívatta a slukkokat, amíg Boldi el nem hányta magát. Aztán azt mondta neki, hogy na, látod, nem bírod te még a cigarettát. Felmosatta vele a padlót, és halott sápadtan, elrettentő példaként visszaküldte az osztályba.)

– Próbáljuk ki, rajtafog-e minket a hazugságon! Mondjuk azt, hogy a boltban voltunk cukorért, mert a szüleink azt hallották, hogy mára érkezik. (Akkor cukrot ritkán lehetett kapni.) Sokan voltak a boltban, mire sorra kerültünk, csaknem eltelt az óra. Az utolsó percekre meg nem akartunk bemenni – találtuk ki.

Hamarosan hívták is a két bűnöst, és naná, hogy Király tanító bácsi volt a vallató. Mi mindvégig szemrebbenés nélkül hazudtunk. A tanító a boltost is megkérdezte, aki csak annyit tudott mondani, hogy ő ugyan nem emlékszik rá, hogy a két gyerek ott volt-e vagy se, mert rengetegen voltak. Az igazság kiderült, de nem az, hogy mi hol voltunk, hanem az, hogy Király tanító bácsi nem tévedhetetlen hazugságvizsgáló. Az osztályban, miután osztályfőnökünk becsületszavát adta, hogy a titkot senkinek se mondja el, év végén a bizonyítványosztáskor neki megmondtuk az igazat.

– Az apátok istenit! – tört ki nevetésben a tanító néni. Hát nem hiányoztatok az óráról! A hetes igazat jelentett. Hazudni meg úgy tudtok, mintha könyvből olvasnátok.

Király tanító bácsi 15 évvel később tudta meg az igazat, amikor Gödön családommal meglátogattam, és már felnőtt kollégaként meséltem el neki az esetet. A tanulságot meg megtartottam magamnak: sose dicsekedjen olyan képességével egy pedagógus, amiben nem lehet egészen biztos.

Pimasz vagányság

Mária tanító néninek is el-eljárt a keze, nemcsak a stilizált madárnál. Erre én is *méltóvá váltam* máskor is kisebb, nagyobb turpisságokkal. Megszámoltam, hogy egy-egy alkalommal általában jobbról is 3, balról is 3 a kiméret. Történt egyik magyar órán hetedikben, hogy a padtársammal

addig idétlenkedtünk, míg a tanító néni ezt megsokallta, kihívott bennünket és 3-3 taslit *utalt* ki fejenként.

– Szégyelljétek magatokat! Menjetek a helyetekre! – mondta. A padtársam a helyére ballagott, én azonban nem mozdultam.

– Te mire vársz? – kérdezte a tanító néni.

– Tanító néni, kérem, én hat pofont szoktam kapni. Nekem még három jár – mondtam határozottan.

A karakánságra a tanító megenyhülten mosolyodott el.

– No, itt van a másik három – simogatóan érintette meg pofonokat színelve jobbról, balról az arcomat. Megkaptad, most már a helyedre mehatsz.

(A tanító néni útörő csapatvezetői munkájáért útörő megyei titkár koromban kormánykitüntetésre terjesztettem fel, amit meg is kapott. Idős koráig meg-meglátogattam, temetésére a távoli városból is elmentem.)

A 7. osztály Dudás Jánosné osztályfőnökkel

A ballagás

Vége lett a nyolcadikos évnek is, eljött az iskolától való elköszönés, a ballagás napja. Nekem ez a nap sajátosan emlékezetesre sikerült. Nem volt se ünneplő ruhám, se egy jó cipőm. Hogyan nézne ki csaknem pelyhedző bajszerű serdülőként az iskolai, hétköznapi ruhámban mezítláb ballagni? Hát erről szó sem lehet. Amikor otthon ezt megemlítettem, a válasz az volt:

– Lesz ott biztosan más is ugyanúgy öltözve.

– Csakhogy én úgy nem megyek oda, inkább itthon maradok – replikáztam, de bántott az a dolog, hogy az iskola engem 8 év alatt felkészített a középiskolai tanulásra, tanítóim törődtek velem, én meg azzal hálálom ezt meg, hogy el se megyek az elköszönésre. Lelkemben nagyon nagy vihar kavargott emiatt.

Úgy pár nappal a ballagás előtt édesanyám terelte a szót az eseményre. Nyilván beszéltek róla, és nem felejtették el, hogy az osztályfőnök engem elkísért a felvételi vizsgára, saját pénzéből megelőlegezte az útiköltséget is, amit pár nappal később adtak meg neki, hát nem nézne jól ki, ha a gyerek meg távol maradna az utolsó általános iskolai eseményétől.

– Azért csak el kellene menned a ballagásra – mondta anyám.

– Édesanyám, én megmondtam, hogy szégyenszemre, kopott ruhában nem megyek oda – válaszoltam hangomban nem kevés indulattal.

– És ha lenne új ruhád és szandálod? – tette fel a kérdést anyám.

– Akkor persze, hogy mennék, mert csak azért nem megyek, hogy ne kelljen szégyellni magam – válaszoltam.

Aztán mindenki tette a dolgát. Az esemény napja előtti délutánon ezzel állt elő anyám:

– Én holnap kora reggel bemegyek Halasra ruhát és cipőt venni. Madzaggal méretet vett a nadrág hosszáról, a derékbőségről meg a kabát vállszélességéről – Készülj úgy, hogy amikor hazaértem, gyorsan felöltözzöl és mehetsz az iskolába.

– De a hajam is nagy, meg is kellett volna nyíratkoznom – mondtam.

– Reggel elmész a Sárka borbélyhoz nyíratkozni – tette hozzá a mostohaapám.

Ebben maradtak. Mikor felébredtem, anyám már nem volt otthon. Megettük az állatokat, és indultam a borbélyhoz. A borbélynál szombat

délelőtt lévén sokan várakoztak. Kiszámítottam, hogy időben nem lehetek kész, ha a soromat kivárom.

– Nem maradok itt Sárga bácsi, mert akkor nem érek oda a ballagásra az iskolába – mondtam.

– Sajnálom, de látod, mennyien várnak – mondta a borbély, mire valaki megszólalt.

– Az iskolába, a ballagásodra készülsz?

– Igen, oda szerettem volna menni, de ilyen hajjal nem mehetek – szoltam lemondóan, és már fogtam a kilincset.

– Dehogynem! Emberek, ugye lehet a következő, hogy elmehessen a ballagására?

– Hát persze. Ülj csak le! Te leszel a következő – mondta valaki.

Meglepett az idegen felnöttek segítőkészsége. Egy óra múlva megnyírva otthon voltam. Vártam, hogy mikor jön édesanyám. Az idő és vele együtt a remény meg fogyott, csak fogyott. A ballagás az iskolában délelőtt 10 óra körül elkezdődött, anya csak nem ért haza. Nem volt akkor árübőség, nem volt egyszerű méretben megfelelő, árban elfogadható konfekciós öltönyt és szandált találni. Meg Kiskunhalas közel 20 km-re volt. Oda és visszakerékpározni is jó ideig eltartott. Dél körül volt már, amikor hazaért. Én végtelenül szomorú és lehangolt voltam, mert hiába volt az elkésett igyekezet, első ballagásomon nem lehettem jelen. A jó hír viszont az volt, hogy anya ruhát is, szandált is kapott. Felpróbáltam a középkék színű vászon öltönyt. Jól állt rajtam. A műanyag talpú, sárga szandál is jó volt.

Délután a nyolcadikosok részére búcsú összejövétel volt az iskola két összenyitható termében. Voltak szülők, akik süteményt sütöttek, némi üdítő ital is került valahonnan. Erre az eseményre aztán már én is elmentem. Új ruhámban már nem kellett szégyellni magamat, de a magyarázkodás, hogy miért nem voltam ott a délelőtti ünnepélyes elköszönésen, nagyon kellemetlen volt.

Ma már senki más nem emlékszik arra, hogy valaki hiányzott akkor a ballagásról. Én vagyok az egyedüli, aki ezt feledni nem tudja soha.

Tábláron az 1954-ben végzett 8. osztály (középen Ottmár László igazgató, mellette Csikós György osztályfőnök, én a felső sorban a jobb szélső vagyok.)

A sorsdöntő nap

A kemény dolgoztatás és a hátrányos helyzet nem maradt következmények nélkül. Sziklaszilárd volt bennem az elhatározás, hogy otthon nem maradok. Középiskolára azonban nem mertem gondolni, mert úgy láttam, hogy a taníttatásomért a család nem hajlandó egy fityinget sem fizetni.

Akkor a Munkaerő Tartalékok Hivatala (MTH) irányítása alatt működtek az ipari- és kereskedelmi szakiskolák, a bányászok képzését hasonló szakiskolákban végezték. Ezekben a tanulók egyenruhát, munkaruhát, teljes ellátást, zsebpénzt, utazási kedvezményt kaptak. Az új társadalmi rendszer nevelte ezekben az intézményekben bázisa, a munkásosztály utánpótlását. Én ilyen jövőt mertem csak elképzelni magamnak. Közöltem is a szüleimmel, hogy én ipari- vagy bányász-tanuló akarok lenni. A faluban mindkettőből voltak, láttam, hogy milyen szép a kimenőruhájuk. A szülők hallani sem akartak erről.

– Kisfiam! A bányának nincs muskátlis ablaka. Nagyon veszélyes a föld alatt lenni. Vakondoknak való az – próbált anyám lebeszélni. – Jó helyed lesz neked itthon – tette még hozzá, de azt éreztem, hogy erről azért édesanyám sincs teljesen meggyőződve. Gondoltam, ahogy elsőszülött

gyereke érdekét igazán eddig sem volt elég akarata vagy ereje érvényesíteni, a féltestvéreim növekedésével erre még kevésbé lesz képes. Saját magamnak kell hát a sorsom a kezembe vennem. Mégsem így lett.

A politika közbeszólt

A Rákosi rendszernek számos embertelen intézkedése mellett pozitív törekvései is voltak. Ilyen volt például, hogy 1948-56 között nagyon sok tehetséges munkás, paraszt származású gyereket verbuvált a közép- és felsőfokú képzésbe, és a csaknem ingyenes tanításuk feltételeit biztosította. A tanítók, tanárok feladatul kapták a párttól, hogy a tehetséges, továbbtanulásra alkalmas gyerekek szüleit *agitálják*, hogy engedjék fiaikat, lányaikat középiskolába, szakképzésbe.

A falu tanítói a jobb tanulók szüleit látogatták meg, eljutottak hát hozzánk is. Először csak tapogatóztak. Megtudták, hogy szüleim nem akarják támogatni az én továbbtanulásomat. Ekkor velem is beszéltek az iskolában, és én elmondtam, hogy ipari- vagy bányásztanuló akarok lenni, mert ott kosztot is, ruhát is, zsebpénzt is kapok. Ha középiskolába mehetnék, akkor az az építőipari technikum jöhetne számításba, ahol az unokabátyám tanult. Ismerve a rajzolóhoz való viszonyomat, ez szóba sem jöhetett. Az osztályfőnök, Csikós tanító bácsi ekkor ezt mondta:

– *Valkay tanár úr!* Ne akarj te se ipari-, se bányásztanuló lenni! Ne akarj te az építőipari technikumba se menni! Téged az Isten tanítónak teremtett. Neked tanítóképzőben a helyed.

Eddig ez meg sem fordult a fejemben. De ha az általam tisztelt, nagyra becsült, emiatt a többenél jobban szeretett tanítóm ezt mondja, akkor ezt meg kell fontolni. Amint gondolkodtam a dolgon, egyre inkább barátkoztam azzal, hogy belőlem talán még tanító is lehetne. Beleegyeztem hát, hogy ha a szülők engedik, megyek a tanítóképzőbe.

Legközelebb már két tanító is jött egyszerre győzködni a szüleimet, és ők már csak a tanítóképzőt ajánlották, ez mellett érveltek. A következő napok, hetek aztán a továbbtanulás körül forogtak. Nyilván erről szüleim is sokat beszéltek egymás között. Az édesanyám a tanítóiról mindig tisztelettel beszélt előttem. Mostohaapámnak sem volt rossz véleménye a tanítójáról, ami valószínűleg nem volt kölcsönös, hiszen 6 év alatt csak négy osztályt fejezett be. Neki azonban párttag létére nem lett volna a

tanácsnál jó pont, ha engem nem enged továbbtanulni, gátolva ezzel a párthoz hű, új, fiatal értelmiség kialakulását. A harmadik látogatáskor, a jelentkezési lapok elküldési határideje előtti napokban aztán kimondatott:

– Hát, legyen tanító! A tanítóképzőbe való jelentkezést aláírom – mondta az édesanyám. Jogilag ugyan a nevelőapának nem volt beleszólása, de morális szempontból az ő beleegyezése is nélkülözhetetlen volt.

Megmondták nekem, hogy havi 37 forintos árvaellátásom, amit 18 éves koromig kapok, ugyan nem elég a havi 50 forintos kollégiumi díjra, de ezt kipótolják. Zsebpénzre ne igen számítsak. A füzetek, könyvek, a ruha, meg amik még kellenek, elég sokba fognak még ezen felül kerülni. Nyaranta majd otthon dolgozom. Ezt tudomásul vettem.

A jelentkezési lap Kiskunfélegyházára ment. Onnan hamar vissza is jött, hogy náluk ebben az évben már első osztály nem indul. Elküldték Kalocsára. Onnan is hasonló indokkal küldték vissza. Kiderült, hogy 1954-ben egy sor tanítóképzőben nem indítanak első osztályokat, ezeket fokozatosan megszüntetik. Erről azonban az általános iskolák nem tudtak. A továbbra is működő legközelebbi tanítóképző Baján volt. Harmadszorra oda küldték el a jelentkezési lapot a Szegedre ugyan már felvett, de oda a körzethatárok módosítása miatt be nem írható Rácz Fodor Sándor lapjával együtt. Innen jött egy levél, hogy a felvételi vizsga ugyan már megvolt, de mivel a tájékoztatás hiánya és nem az iskola mulasztása miatt maradt le a két fiú, pótfelvételi vizsga keretében a megmérettetést az igazgató mégis lehetővé teszi. A levélben a pót-felvételi vizsga napja is meg volt adva.

Felvételi vizsgára ekkor még nem volt divat a gyerekeket külön felkészíteni. Az iskola oktatási színvonala általában jelentette a felkészítést. Mivel a gyerek csak azt tudhatta, amit az iskolában vele megtanítottak, és olyan mélyen és alaposan, ahogyan azt tanították, a vizsgákon az iskola is objektíven méretett meg. Szerencsések voltak a mi falunkban ilyen szempontból a gyerekek, mert a világháború utáni évtizedben a falu iskolájába a tapasztalt tanítók mellé jól képzett, fiatal, tetterre kész, új tanerők érkeztek, akik bizonyítani akartak, így egy nagyon színvonalas általános iskola működött Tázláron az ötvenes években. (Az osztály 60 éves találkozásán ezt többen megerősítették. Senki sem érezte életében hátrányát annak, hogy ebbe a falusi iskolába járt.)

A felvételi vizsga

A felvételi vizsga májusban egy szép, kellemesen meleg napon volt. Az osztályfőnök maga vállalkozott arra, hogy két tanítványával elutazik Bajára. Hajnali fél 5-kor indultunk kerékpárral a 10 km-re lévő vasútállomásra. A tanító bácsi az albérleti szobájában illedelmesen elkészönt előttünk a menyasszonya fényképétől.

– Így tegyetek ti is, ha majd menyasszonyotok lesz! – mondta, és felpattantunk a biciklikre.

Soltvadkerttől Kiskőrösig vonattal, onnan busszal mentünk Bajára. Baja felé a busz zsúfolásig megtelt. A helyeket idősebbeknek átadva mindhárman álltunk. Sok bejáró diák is ezzel a korai busszal utazott.

Időben érkeztünk. Még egy harmadik vizsgázó volt. A felvételi vizsga magyar tollbamondásból, matematikai példák, feladatok megoldásából és ének meghallgatásból állt. A kémiai előadóban először a matematikai feladatokat (alapműveletek egész számokkal és törtekkel, százalékszámítás, szöveges feladatok, amelyek között egyenlettel megoldható is volt, meg kerület és területszámítás) oldottuk meg egy tanár felügyelete mellett. Aztán jött a magyartanár, és diktálta a tollbamondás mondatait: Isten áldd meg a magyart, katona jól álld meg a helyed! Súlyos tárggyal sújtotta fejbe a gaz imperialistát, utána a folyóban fojtogatta. És további ilyen, a helyesírást alaposan felmérő mondatok jöttek sorban. Kis szünet után egy szikár, hórihorgas, lassan, mély hangon beszélő tanárhoz kellett egyenként bemenni. A tanár a zongoránál ült.

– No, énekelj valamit! – mondta lakonikus rövidséggel.

Én rengeteg népdalt, nótát tudtam, hiszen nálunk disznóvágás, névnap, kukorica morzsoló este nem múlt úgy el, hogy ne daloltunk volna. Kiváló hallásom, már majdnem férfias, erős, érces hangom volt.

– „Erdő, erdő, erdő, marosszéki kerek erdő,

Madár lakik benne, madár lakik tizenkettő” – zendítettem rá a dalra úgy, hogy a folyosón végig, de talán még az emeleten is hallhatták. Az első versszak végén a tanár úr le is állított. Leütött egy-két hangot a zongorán, azokat kellett intonálnom. Majd a táblára mutatott.

– Le tudod a kottát énekelni? – kérdezte.

– *Dó-mi-szó-fá-mi-ré-dó* – énekeltem tisztán.

– Készen is vagyunk – állt fel a tanár úr, mert a másik kettőt már előbb meghallgatta.

A vizsgán túl voltunk. Tanítónk azonban nagyon szeretett volna valamit megtudni a várható eredményekről, és miután sétáltunk egyet a képző udvarán, kieszközölte, hogy az igazgatóval beszélhessen. A beszélgetés nem tartott sokáig.

Kalandos hazautazás

Amikor az igazgatói irodából a tanítónk kijött, rögtön a hazautazásról kezdett beszélni:

– Van időnk bőven. Délben indul a hajó Pestre. Felülünk rá, elmegyünk Kalocsáig, onnan vonattal Kiskőrösre, átszállunk Soltvadkertig és hazakarikázunk. Mit szóltok hozzá?

Mi még nem utaztunk hajóval, a Dunát se láttuk, persze hogy örültünk a kirándulásnak. Csodálatos időben a hajó fedélzetéről nézhettük, hogy milyen széles is a folyó, hogy csillog a napfény a hullámokon, milyen szép a gemenci erdő, és számoltuk, hogy hány helyen, milyen nevű helységeknél köt ki a jobb és a bal parton a hajó. Ez jól elterelte a figyelmünket a vizsgáról. Aztán megérkeztünk Kalocsára, ahol a kikötő messze van a várostól. Egy torony iránt indultunk tökön-babon keresztül. Odaérve derült ki, hogy az a foktői torony, Kalocsa onnan még 5 km-re van. A kerülővel így a kalocsai vasútállomásig mintegy 10 km-t kellett gyalogolnunk, ahol kiderült, hogy Kiskőrösre az utolsó vonat pár perce elment. Most mi lesz? A tanító bácsi megőrizte hidegvérét.

– Kiállunk a kiskőrösi útra, hátha jön valami, ami elvisz bennünket Kiskőrösre – mondta, és már indult is. Jó 2 és fél kilométer után megálltunk a Kiskőrösre menő úton, aztán vártunk. A Nap már lefelé sietett, estefelé volt, amikor egy fekete személyautó közeledett. A felnőtt integetett, az autó megállt. Kiderült, hogy éppen Kiskőrösre megy és elviszi a csapatot. Utazás közben megjegyeztem:

– Így még olcsóbban is utazunk. – Tanítóm nagyon rosszallóan nézett rám.

A sofőr miután megtudta, hogy kik az utasai és miért vannak úton errefelé, egyenesen a vasútállomásra vitt bennünket. Szerencsére, mert a vonat már az állomáson volt. Nem volt mit tenni, jegy nélkül ugrottunk fel

a vonatra, és a 10 km utazás alatt kerültük a jegyvizsgálót. Vadkerten felültünk az állomáson hagyott kerékpárokra, és a holdvilágos estében még 10 km-t kerekeztünk hazáig. Közben a tanító bácsi elmondta, hogy a nyáron megnősül, ősszel már a felesége falujában fog tanítani. Végül csak elmondta azt is, amit még Baján megtudott:

– Az igazgató úr megmondta, hogy Pistát felveszik, Sándor, téged azonban nem.

A hír Sándort lesújtotta. Ő kisebb korában papnak készült, később minden vágya az volt, hogy tanító legyen. Engem a körülmények tereltek erre a pályára. Ezt tudva Sándor gondolhatta, hogy milyen igazságtalan is a Sors (mert Istenről vallásos nevelése miatt ezt sose tételezte volna fel). Aki mindenáron tanító akar lenni, annak nem sikerül, aki menekülésként fogadta el ezt a felajánlott utat, annak meg sikerül. És lehet, hogy kigördültek a könnyei. (Egy év múlva már, általam is egyengetve oda vezető útját, különbözeti vizsgával aztán mégis Bajára került, tanító, aztán tanár lett, ledoktorált, és 20 év múlva egykori tanítóképzője oktatójaként már ő tanította a tanítójelölteket nyugdíjba vonulásáig.)

Én meg arra gondoltam, hogy ezen a napon sorsomnak a váltója visszavonhatatlanul a tanítói pálya sínjére váltott. Később kiderült, hogy nem visszavonhatatlanul, mert pár hónap múlva majdnem dugába dőlt minden.

TANÍTÓKÉPZŐS KÜLÖNLEGES ESETEK

A tanítóképző épülete

A méltányosság

Az iskolába megérkezett a levél arról, hogy az 1954/55. tanévtől felvételt nyertem a Bajai Tanítóképző Intézetbe. Augusztusban aztán személyre szólóan is jött a behívólevél, amelyben minden tudni- és tennivaló le volt írva.

Tanítóképzős, vagyis *prepa* lettem

Elkezdődött a felkészülés. Minden olyan ruhadarabba, ami a kollégiumban mosásra került, ezüst-nitráttal be kellett írni az azonosító 38-as számot. Mivel ez az anyag mérgező, a patikában lehetett csak kapni. Az öreg patikus meg is kérdezte, mielőtt kiadta volna, hogy mire kell. A meglévő személyes ruhatár kiegészült pár darab fehérneművel, meg azokkal, amelyek nélkül nem lehetett elindulni. (Pizsama az nem volt, de kiderült, hogy a kollégiumban voltak ilyenek mások is. A nevelőtanárok mondták, hogy gatyában nem lenne szabad aludni, de a szükség törvényt bontott.) Valamibe a cuccot tenni is kellett. Börönd nem volt a háznál. Kitaláltuk, hogy a mostohaapa háborút megjárt katonaládája megteszi erre a célra. Így is lett. A katonaládába meg egy szatyorba bőven befért minden, amit nem vettem magamra.

A bajai tanítóképző és kollégiuma

Augusztus 30-án unokabátyámmal együtt utaztunk Bajára. A szülők közül egyik sem kísért el. Bevonultam a vasútállomáshoz közel lévő kollégiumba, ahol az első dolog a szalmazsákok tartalmának a kicserélése volt. Kiszállították a méntelepre a tavalyi szalmával töltött szalmazsákokat, amelyeket ki kellett üríteni, majd friss szalmával jól meg kellett újra tölteni. Kellemes, friss szalmaillat lett abban a legnagyobb méretű, 34 fős teremben is, ahol két harmadéves hálószoba felügyelővel együtt bennünket, az elsősöket elhelyeztek. Megkezdődött az ismerkedés az osztálytársakkal, és a kereskedelmi szakközépiskolába járó elsős fiúkkal.

A tanévnyitó napján az igazgató úr *meleg* szavakkal köszöntötte az új elsősöket, és bátorította őket. (Meleg volt a vezetékeve, ami nagyon jól fejezte ki meleg, korlátozó pedagógus személyiségének a lényegét.) Megkezdődött a tanítás, jöttek sorba a tanárok óráikat megtartani. Mindegyik más egyéniség volt, köztük több olyan is, akinek a személyisége és a stílusa nagyon különbözött a falusi tanítókétól. A matematikát a kollégium igazgatója tanította. Én már az első órákon jól mutatkoztam be, általában igen aktív voltam. A matematika órákon gyakran előfordult, hogy ha a kérdezettek nem tudták a helyes választ, a tanár úr rám mutatott, és azt mondta: „*Na, józan parasztesz, mondd meg te!*” És mivel a válaszem legtöbbször helyes volt, a kollégium igazgatója mint jó fejű gyereket megjegyzett magának. Ennek nemsokára óriási jelentősége lett. Az elsősöknek szeptemberben mindig meg kellett választani az osztálytitkárt, aki intézte az osztály közös ügyeit, kifelé képviselte az osztályt, tulajdonképpen az osztály szóvivője is volt. Társaim közfelkiáltással engem választottak meg osztálytitkáruknak. (Ezt a funkciót aztán egész életemben viselem az érettségi után is.)

Veszélybe került a folytatás

1954-ben a Rákosi rendszer továbbra is nagy gazdasági nehézségekkel küszködött. Áremelések jöttek, és az eddigi 50 Ft havi kollégiumi térítési díjat október elsejétől a négyszeresére, 200 Ft-ra emelték fel. Ez derült égből megmagyarázhatatlan villámcsapás volt. Egyik oldalról a rendszer a tehetséges szegény gyerekeket beagáltatta a középiskolákba, másik oldalról a kollégiumi díj mértékével, ami 10 hónapra 2000 Ft-ra rúgott, és 2-3 tehén árának vagy 3 havi közalkalmazotti fizetésnek felelt meg,

lehetetlenné tette az internátusban való bentlakásukat. A gyerekek szüleikkel együtt súlyos dilemma elé kerültek. Merik-e vállalni a súlyos, otthon a család tagjainak nélkülözést okozó gazdasági terhet, vagy kiveszik a gyereket az iskolából. A közelebbi községekben lakók kiköltöztek a kollégiumból, vonattal, busszal bejárók lettek, mert a havi utazási bérlet sokkal kevesebbe került. Nekem 100 km távolságból ez lehetetlen volt. Környezetemben és más kollégiumokban ismerőseim közül többen abba is hagyták a tanulást, és végleg hazamentek.

Megírtam én is a helyzetet a szüleimnek abban a biztos tudatban, hogy rám ennyi pénzt nem áldoznak. Édesanyám levelet írt a kollégium igazgatójának, amelyben hadiözvegy állapotát, a gyerek hadiárva státusát és a szegénységet hangsúlyozta. Fia helyzetét Nyilas Misiéhez hasonlította, és idézni is tudott a szövegéből, hiszen az előadást kétszer is megtekintette pár hónappal korábban. Most már ő sem akarta, hogy abbahagyjam a középiskolát, hát kérte, hogy az igazgató úr tegyen valamit az érdekében, ha tud.

Közben teljes bizonytalanságban teltek a napok. A tanórákon továbbra is jól szerepeltem, gondolván, hogy még kihasználom megszámlált napjaimat. Arra is gondoltam, hogy ne hagyjak rossz emlékeket magam után, és hogy talán lesz majd valaki a tanárok között, aki sajnálni fogja, hogy elmegyek. Az idő múlt, látszólag nem történt semmi. Nem akartam megvárni, hogy nemfizetés miatt elküldjenek a kollégiumból, hát magam hoztam meg a fájdalmas döntést. Levelet írtam haza, amelyben többek között ez állt: Tudom, hogy ennyi pénzt rám nem költenek, hát döntöttem, hogy hazamegyek, és jövőre jelentkezem majd ipari- vagy bányásztanulónak. Megírtam a napot is, amelyen este 6 órakor érkezem Soltvadkertre. Kértem édesanyámat, hogy kerékpárral jöjjön elém, mert a csomagokkal nem tudok 10 km-t gyalog megtenni. Ebben az időben busz nem járt a falumba. Társaimmal is közöltem, hogy muszáj elhagynom a képzőt. A hír a kollégium igazgatójához is eljutott, aki magához hívatott. Tegezte a kollégista fiúkat, de valamiért most magázva szólított meg:

– Jól hallom, hogy maga is haza készül?

– Igen igazgató úr, énrám ennyit nem tud költeni az édesanyám – mondtam csaknem sírva.

– Maga egyelőre nem megy sehova. Kérvényeztem, hogy alacsonyabb, a mostani 50 Ft-os térítési díj mellett itt maradjon. Tanuljon szorgalmasan! A többit meg meglátjuk.

Megköszöntem a segítségét, engedelmeskedtem az igazgatónak, kicsomagoltam és maradtam. Táviratra nem lévén pénzem, azonnal megírtam levélben a fejleményeket. A levél azonban nem érkezett meg időben otthonra, így édesanyám a megjelölt napon várt az állomáson. A vonat elment, én meg nem voltam sehol. Anyám el se tudta képzelni, hogy mi történhetett velem. Hazament, vitte magával a kétséget és a bizonytalanságot. 2-3 nap múlva érkezett a mindent megmagyarázó, megnyugtató, és a remény szikráját hordozó levél. Aztán postán feladták a következő hónapra esedékes 50 Ft kollégiumi díjat, amiből kiderült, jól éreztem, hogy tényleg nem szántak az árvaellátásnál lényegesen többet a taníttatásomra.

A következő díjfizetésig a bizonytalanság és a kétség gyötört. Vártam is ezt a napot, mert úgy gondoltam, hogy már a rossz biztos tudása is jobb lesz ennél a bizonytalanságnál, de toltam is volna a határidőt, mert hátha közben mégis csak csoda történik. Kérdezni nem mertem, az igazgató úr meg nem mondott semmit. Aztán elérkezett a nap, amikor fizetni kellett. Mentem, sorban álltam az 50 Ft-ommal. Szívem a torkomban vert, tudtam, most üt az igazság órája, sorsom megpecsételődik. Elöttem szinte mindenki 200 forintot fizetett. Még egy lépés, aztán még egy és megszágyenülve csomagolhatok, és mehetek haza. Tóta Gyula, a pénzt szedő nevelőtanár rám nézett, mondta és kereste nevemet a névsorban. Amikor megtalálta, halkán azt mondta:

– 50 forintot kérek.

E szavak hallatára mázsás kő esett le a szívemről. Nagy levegőt vettem, és határtalan öröm kerített a hatalmába. Hát mégis maradhatok! Legalábbis egyelőre. Mások előtt erről beszélni, a nevelőtanártól kérdezni nem mertem. Azt gondoltam, hogy még nem jött válasz az igazgató kivételes méltányosságot kérő levelére. Egy-két nappal később hívatott az igazgató, és közölte, hogy a Megyei Tanács Művelődésügyi Osztálya méltányossági alapon havi 50 Ft-ban állapította meg a kollégiumi térítési díjat számomra. Ekkor nyugodtam meg, és rögtön számolni kezdtem. Ha jó rendű tudok lenni, a következő félévben már csak 75%-ot, vagyis 37,50-et kell fizetnem. Ha jeles rendű lesz félévem, 50%-ot, tehát havi 25 Ft-ot fizetek.

Még némi zsebpénzem is maradhat. A kitűnőre gondolni már nem mertem. (Félévkor jó, év végén jeles rendű lett a bizonyítványom, és ezek váltakoztak a további félévekben is.)

A kivételező méltányosság azonban nemcsak anyagi könnyebbséget, hanem igen nagy lelki terhet is jelentett a számomra. A dolgot nem lehetett, de nem is akartam titokban tartani. Kollégista társaim közül voltak, akik szóvá is tették, hogy ez nem igazságos. Azt már csak érettségi után sok évvel tudtam meg, hogy akinek még legalább két testvére volt, azok is hasonló kedvezményt élveztek. Én azonban úgy szerepeltem, hogy özvegy édesanyám egyedül nevel, mostohaapámról és a két féltestvéremről nem szólt a fáma. Az a tudat alakult ki bennem, hogy én adósa lettem örökre annak a társadalomnak, amely részemre elengedett havi 150 Ft-ot, ami négy év alatt 6000 Ft-ot jelentett. Ennyi pénzért falun már egy kisebb kertés házat adtak, mert szüleim is körülbelül ennyiért vették azt, amiben laktunk. Nekem ez egy vagyonnak tűnt, és tulajdonképpen az is volt, mert egy nincstelen vagyonnal rendelkezővé tudott tenni ennyi pénz. Ez a tudat motivált arra, hogy az osztályban igyekezzem a legjobb tanuló lenni, az iskolától, társaimtól kapott megbízatásaimat maximálisan teljesíteni, annyit vállalni, amennyit csak tudok. Arra nem is gondoltam, hogy ezzel még bajt hozhatok a fejemre.

Nemsokára új, fiatal matematika tanár érkezett az iskolába, aki fizika szakos is volt. Elhatározta, hogy tanítványai közül az érdeklődőkkel fizika szakkörféle foglalkozásokat tart, ahol például detektoros rádiót is építenek, és a fénykép készítését is megtanulják. Egyik résztvevőnek engem is kiszemelt, és hívott ebbe a kis csapatba.

Egy idő múlva a csoport tagjai szépen elmaradoztak, a fizika szer-tárban tartott foglalkozásokon végül egyedül maradtam. Én azonban mentem a következő foglalko-zásokra is, amit egyes osztály-társaim a kollégiumban nem néztek jó szemmel. Egyik alkalommal, amikor

Az elkészült rádiót hallgatom a magunk készítette fotón.

visszamentem a tanulószobába, asztalomon egy csúnya, nagy nyelv rajza várt azzal az aláírással, hogy NYALIS!!! Nagyon szíven talált a bántó, rosszindulatú gyanúsítás, mert én csak a tanárom elvárásának megfelelően viselkedtem, semmilyen előnyt matematikából magamnak ebből nem reméltem, társaim közül másokat ezzel hátrányos helyzetbe nem hoztam. Csak azt gondoltam, hogy a kivételezett kollégiumi térítési díjért nekem ezt is meg kell tennem. Tudtam azt, hogy ez nem lehetett egyetlen, magányosan cselekvő osztálytársam akciója, ehhez kellett egyetértő támogatók, a hatásért szurkolók, „*vétkesek közt cinkos, aki némák*” és közömbösek. Ez elszomorított.

Társaim nekem ezzel egész életre szóló leckét is adtak. Az eset hosszú gondolkodási folyamatot indított bennem el. A megoldáshoz később József Attila „*Születtem, elvegyültem és kiváltam*” gondolata segített sokat. Megértettem, hogy kiválásra azért van szükség, mert valaki ettől lehet önmaga, vagyis mindenki mástól megkülönböztethető egyéniség, különb is másoknál. Az elvegyülésre meg azért, mert szociális lények vagyunk. Nagy dolgokat csak másokkal együtt lehet megvalósítani. A probléma megoldását a későbbi tevékenységeim során, mert „*egyedül nem megy*”, hát a „*kell egy csapat*” ideájával, a csoportban végzett munkában, a munkatársakkal való együttműködésben találtam meg úgy, hogy lehetőleg én legyek a csapatnak a vezetője. A téma elméletével kapcsolatos gondolataimat pedig évtizedek múlva a *Munkacsapatok, teamek menedzselése* című főiskolai jegyzetemben foglaltam össze. Egy igaztalan vádnak lám milyen pozitív következményei lehetnek, ha nem a sebeink nyalogatására, hanem az abból levonható tanulságokra koncentrálunk.

Otthonról én azt a morális felfogást örököltam, hogy az adósságot mindig, minden körülmények között vissza kell fizetni, a kölcsönt meg kell adni. Életem során én erről soha, egy pillanatra sem feledkeztem meg. Törlesztettem hát a kollégiumban kapott *hitelt* a diákévek után is. Ettől a gondolattól nem tudtam szabadulni később sem, ez a rögeszme működött bennem egész életemben. Ez indított 68 évesen a végleges nyugdíjba vonulás alkalmából a főiskola rektorának küldött, a 2. sz. mellékletben olvasható *számadó levelem* megírására is.

Első osztály végén a képző udvarán osztályfőnökünkkel, Fátrai Károllyal

BIZONYÍTVÁNYA	
Név: <u>elso</u> osztályában	
tanultatott előmeneteléről.	
A tanári testület általános határozata: <u>elso osztályba léphet</u>	
A diákanyag felülvizsgálata: <u>1952. június 18.</u>	
Kelt: <u>Baja</u>	1952. év június 18-án
Készítette: <u>[Signature]</u> (P. H.)	
Igazgató: <u>[Signature]</u> osztályfőnök	
Jegyzet (javító-, pótló-, kiegészítő vizsgázások, kitépés, átirányítás stb.):	
Felvettem a <u>[Signature]</u> osztályos	
Kelt: <u>[Signature]</u>	
Hely: <u>Baja</u>	

BIZONYÍTVÁNYA	
Név: <u>elso</u> osztályában	
tanultatott előmeneteléről.	
A tanári testület általános határozata: <u>elso osztályba léphet</u>	
A diákanyag felülvizsgálata: <u>1952. június 18.</u>	
Kelt: <u>Baja</u>	1952. év június 18-án
Készítette: <u>[Signature]</u> (P. H.)	
Igazgató: <u>[Signature]</u> osztályfőnök	
Jegyzet (javító-, pótló-, kiegészítő vizsgázások, kitépés, átirányítás stb.):	
Felvettem a <u>[Signature]</u> osztályos	
Kelt: <u>[Signature]</u>	
Hely: <u>Baja</u>	

BIZONYÍTVÁNYA	
Név: <u>elso</u> osztályában	
tanultatott előmeneteléről.	
A tanári testület általános határozata: <u>elso osztályba léphet</u>	
A diákanyag felülvizsgálata: <u>1952. június 18.</u>	
Kelt: <u>Baja</u>	1952. év június 18-án
Készítette: <u>[Signature]</u> (P. H.)	
Igazgató: <u>[Signature]</u> osztályfőnök	
Jegyzet (javító-, pótló-, kiegészítő vizsgázások, kitépés, átirányítás stb.):	
Felvettem a <u>[Signature]</u> osztályos	
Kelt: <u>[Signature]</u>	
Hely: <u>Baja</u>	

Bizonyítványom a tanítóképzőben az első év végén.
(A következő években is hasonló volt.)

*A kollégium lakói, személyzete, Tóta Gyula nevelőtanár,
Hangya Antal igazgató, dr. Balanyi László nevelőtanárok
(a hölgyek sorában középen) 1956-ban*

Amikor a tanár került szorult helyzetbe

Az 1950-es évek közepén a bajai tanítóképzőben többségüket tekintve szakmailag is, és emberileg is kiváló tanárok tanítottak. Voltak közöttük igazi tudós tanárok is, a pedagógiának több igazi, példamutató mestere, de volt egy-két olyan is, aki szakmailag gyengébb, vagy emberileg a tökéletestől messzebb álló volt. Egyik magyartanárnak (sváb származását meghazudtolva, erre jellemző kiejtését levetkőzni azonban nem tudva) magyar nyelvtani tudása és a környéken egyedülálló oktatási módszere olyan kiváló volt, hogy ebben akár egyetemi tanárnak is beillett volna. Nála egyetlen összetett mondatból elővarázsoltuk a benne található egész leíró magyar nyelvtant (hangtant, szótant, toldalékolást, mondattant). A *Magyar helyesírás szabályai* 10. kiadását szinte szó szerint tudta, tanítványai helyesírásban verhetetlenek voltak, nyelvhelyességben és még stílusztikában is élen jártak.

Másodikos osztályom 1955-ben (jobbról a 2. oszlopban a 3. vagyok)

Az irodalmat azonban nem tanította jól. Nála a tankönyv szövegét kellett szinte szó szerint tudni, nem engedte meg, hogy valakinek önálló gondolata, véleménye vagy reflexiója legyen a tárgyalt művekkel kapcsolatban. Emberileg sem volt példamutatónak nevezhető. Nem csoda, hogy népszerűtlen volt a diákok körében főleg azért, mert a tanulásra serkentésnek csak a büntető formáit alkalmazta. A jutalma-zással való motiválás módszereit lehet, hogy nem is ismerte, de ha ismerte is, hatékonyságát nem becsülhette sokra, mert ezzel nemigen élt. Az érdemjegyekkel történő minősítéseinél az adható jegyekkel úgy bánt, mint a zsugori a pénzzel. Csak ha nagyon muszáj volt, adta oda az ötöst. Így aztán általában öt elégtelenre jutott egy-egy jeles. Még a jeles és jó év végi jegyeket kapott diákokkal is megtörtént, hogy sorozatban egymás után többször is „*Na, pusztulj, elégtelen!*” verdikttel ballaghattak a helyükre. Ezért a többség félt, a többi meg tartott tőle.

Velem, aki magyarból az osztály egyik legjobbja voltam, később magyar szakos középiskolai tanár is lettem, hasonló eset történt. Egymás után háromszor is elégtelent kaptam, amelyek között „*akkora egyes, hogy kilóg a lába a rubrikából*” fokozatú is volt. Ez nagyon zavart főleg a kollégiumi térítési díjat is befolyásoló év végi jegyem miatt. Meg azért is, mert nemcsak az iskolában, hanem ekkor már a városban is eléggé jól ismert versmondó hírében álltam. Városi rendezvényeken, ünnepségeken

többször is felkértek szavalásra. Ilyen hírnévhez négyesnél rosszabb magyar jegyet nemigen tudtam elképzelni.

1957 május elején történt, hogy *Béke Nagygyűlést* szervezett a városi pártbizottság. Telefonáltak a képzőbe az igazgató úrnak, hogy Zelk Zoltán *Nyolcszázmillió* című versét kell elmondani a nagygyűlésen. Mivel már jól ismertek, név szerint engem kértek a vers tolmácsolására a Tiszti Klubban. Akkortájt ilyen *kérésre* csak igent lehetett mondani. Az igazgató a szereplés intézését a fentebb jellemzett magyartanárra bízta, a szöveget neki át is adta.

A versnek szombat este kellett elhangoznia. Előtte hétfőn a tanár úr közölte velem a pártbizottsági igényt, amire én ezt mondtam:

– Tanár úr, ezt a feladatot nem tudom vállalni, mert három elégtelen után nekem éjjel-nappal magyart kell tanulnom. (A tanár szava járása volt, hogy „*éjjel-nappal tanuld a magyart*”).)

– Na, csak gondolkozz rajta holnapig! – mondta fölényének tudatában a tanár úr.

Szerdáig nem történt semmi. Akkor óra után újból át akarta adni a vers szövegét, én azonban azzal nem fogadtam el, hogy a verset más is elmondhatja.

– A Városi Pártbizottság személy szerint téged kért, nem adhatom a verset másnak – volt a válasz.

– A pártbizottságon azt nem tudják, hogy én rosszul állok magyarból, három egyessel akár meg is bukhatok, ami azt jelenti, hogy a szüleim nem engedik a tanulás folytatását. Nem vállalhatom a szereplést ilyen körülmények között – kötöttem az ebet a karóhoz.

A tanár úr kezdett ideges lenni, s biztatásul azt mondta:

– Meg tudod te a magyar leckéket is tanulni, meg a verset is el tudod mondani. Ügyes gyerek vagy te. Még holnapig meggondolhatod magad.

Csütörtökön folytatódott a téma:

– Na, ugye meggondoltad magad? – nyújtotta az igen válasz reményében a szöveget a tanár.

– Nem gondoltam meg magam, tanár úr. A magyar tanulása számomra most a legfontosabb – válaszoltam állhatatosan.

A tanár úr arca borús lett, kezdett zavarba jönni, és az új érve fenyegetően hangzott:

– Vedd megtiszteltetésnek, hogy egyáltalán rád gondoltak a pártbizottságon! Hogy jössz te ahhoz, hogy visszautasítsd a felkérést?

– Le van szarva a pártbizottság akkor, amikor nekem három egyest kell kijavítanom – válaszoltam erre ingerülten.

– Hogy mersz így beszélni? Jobb lesz, ha elkezded tanulni a verset, mert ha én ezt elmondom, nagy bajod származik belőle – próbált zsarolni a tanár úr.

– Nagyobb aligha, mintha év végén magyarból megbuktat a tanár úr – válaszoltam rezignáltan.

– Legalább nézd meg a verset! Igaz, elég hosszú, de neked nem lesz nehéz, sokkal nagyobb feladatokat is megoldottál már – fogta hízelgőre a hangot a tanár úr.

– Hát éppen megnézhetem – mondtam a *hagyd magad, hamarabb szabadulsz* elvét követve. Valószínű, hogy ezt elfogadásra utaló magatartásként nyugtázta a tanár, mert pénteken hívatott, és azt kérdezte:

– Na, hogy haladsz a vers tanulásával?

– Sehogy. Én a magyar leckéket tanulom, hogy szinte szó szerint is, meg értelemszerűen is tudjam, ha majd feleltet a tanár úr. Döntöttem, nem vállalom a verset – mondtam határozottan, és vissza akartam adni a lapokat.

A tanár úr arca elborult és egyszerre nagyon ideges lett. Nyilván tudatosult benne, hogy az igazgatónak most, egy nappal a rendezvény előtt nem mondhatja el, hogy mi a helyzet, mert esetleg az igazgató azt is megkérdezné, és nemcsak a tanártól, hanem a diáktól is, hogy hogyan kaphatott egymás után háromszor is egyest éppen abból a tantárgyból, amelyikben a legtehetségesebb. Mi lehet az igazi oka annak, hogy valaki, aki tud is, szeret is verset mondani, most egyszerűen megmakacsolja magát. Az igazgató a serdülők lelkének nagyon jó ismerője volt, és a tanár-diák konfliktusokban nem a tanári mundér becsületét védte, hanem mindig az igazságot kereste, és igazságosan, részrehajlás nélkül foglalt állást. Nyilvánvaló volt, hogy az eset árnyéka jobban vetülne a tanárra, mint a diákra. Amit tőle még sose tapasztaltam két év alatt, szinte megalázkodva kérni kezdett:

– Az Isten áldjon meg, Pista! Kérlek, mondd el a verset! A meghívó a neveddel ki van nyomtatva. Másnak már nem adhatom oda. Ennyi idő alatt más meg se tudná tanulni.

Ha a vers holnap nem hangzik el, a tanítóképző és az igazgató úr becsületén nagyon nagy csorba esik. Ugye ezt nem akarod? Nem akarhatsz ártani az iskolának. (De egy ötös magyarból, vagy valami egyéb jutalom ekkor sem jutott eszébe.)

Az utolsó mondatok szíven találtak. Tudatomat és lelkemet egyszerre érintette, hogy ez az iskola jelenti számomra a szegény paraszti sorsból való kilábalás útját, itt már eddig egy sor sikerélményem volt a tanulásban is, meg a közéletben is. Az igazgató úr is becsül, mert minden ősszel szüretkor három tanítási napról mindig elenged azzal az egyetlen feltétellel, hogy *de aztán ne legyen panasz rád!* A képző és az igazgató úr becsülete nem tehető kockára, emelkedtem felül a tantárgyban ért sérelmeken.

– Az iskolára sose hoznék szégyent, és az igazgató úrnak semmi pénzért sem okoznék kellemetlenséget. Holnap elmondom a verset – mondtam még mindig gondolataimba merülve.

– Ez a beszéd! – kiáltott fel látható megkönnyebbüléssel a tanár úr. Én is meghallgatlak. (Ezt nagy kegyként akarta feltüntetni, pedig egyszerűen neki is részt kellett venni a nagygyűlésen. Ismerve őt, magától aligha ment volna oda.)

80 soros sematikus, átpolitizált vers volt. Akkor ezeknek volt divatja. Nem okozott komoly gondot nekem ezt megtanulni. Másnap este függöny előtt hiba nélkül úgy mondtam el a verset, hogy szöveget sem tartottam a kezemben. (A függöny mögött azért volt sűgő a biztonság érzete miatt.) Az iskola becsülete nemcsak mentve, talán még növelve is lett, és a pártbizottsági elvtársak meg lehettek győződve, hogy a 800 milliós béketábor most nagy pofont adott az imperializmusnak.

Hétfőn délelőtt volt megint magyar óránk. Szokásához híven a tanár úr azzal kezdte, hogy ahol nyitódik a napló, azok felelnek. Egy ujja persze a lapok között volt. *Véletlenül* éppen Pap, Pávicsnál nyílt a napló.

– Na, mondd! – adott engedélyt nekem a kezdésre.

Alaposan felkészültem, mert nem akartam lehetőséget hagyni még egy elégtelennek. Elmondtam a témát, és egy bevezető mondatot.

– Elég. Látom rajtad, hogy készültél. Ötös. Mehetsz a helyedre.

Ahelyett, hogy tovább mondhattam volna azt, amire alaposan felkészültem, döbbsenten, megszegyenülten kullogtam a helyemre. Az ötösnek nem tudtam örülni, mert nem bizonyíthattam nyilvánosan társaim

előtt, hogy megérdemelten kaptam jó jegyet. A kivételezettség látszata keletkezett, mert a versmondásról egy szó sem esett, pedig mindenki elfogadta volna, hogy az megért egy ötöst. A negatív példa is példa. Pedagógiai tanulásként bennem az maradt meg egy életre, hogy így nem lehet valakit motiváltabbá tenni. Jutalmazni csak úgy szabad, hogy a megjutalmazott örülni tudjon a kapott jutalomnak, és mások előtt büszke lehessen a teljesítményre, amivel kiérdemelte az elismerést.

Osztálytitkárként szoltam

1957 tavaszán is megjött a jó idő. Ez a tanítóképző diákjait a tanulásról kisebb-nagyobb mértékben a séták, a randevúk, a diákélet más kellemes formái felé csábította. Bizony előfordult még olyan is, hogy egy-egy órára készületlenül vagy hiányosan felkészülve ment el egy egész osztály. Ez történt egyszer a harmadikosokkal is. Sokan gondoltuk úgy, hogy ezen a napon csak megússzuk a felelést.

A magyar óra azonban most is feleltetéssel kezdődött. A naplóban egymást követő három delikvens került kiszólításra most is. Az első felelő még összehozott valamit, de olyan képtelenség is elhagyta ajkait, amire „*micsoda, na, ez elégtelen, mehetsz a helyedre*” minősítést kapott. A második még kevesebbet tudott. „*Büdös csirkefogó, te sem tanultál, akkora tököst kapsz, mint az a nagy ló fejed*” volt a verdikt. (Az illető tényleg agyas-fejes fiú volt.) A harmadiknál a tanár úr már idegesen kezdett járkálni az osztályterem utca felőli oldalában az ablakok előtt, árnyéka a padokban ülő, mereven maguk elé bámuló diákokra vetült. A felelő megpróbált kinyögni valamit, de ez csak arra volt jó, hogy a tanár urat igazán dühbe gurítsa.

– No, te isten marhája, bukni fogsz, mint a vödör, mikor belemerítik a kútba – hadarta hangosan, és ment a naplóhoz beírni az egyest.

Az osztályra ekkor már az „*All néma csend; légy szárnya bent, Se künn, nem hallatik:*” (Arany) balladai szituáció volt a jellemző. A tanár úr dühös ingerültséggel, szikrázó szemekkel kérdezte:

– Ki akar felelni?

Az adott körülmények között erre senki sem vállalkozott.

– Büdös csirkefogó népség! Megint nem tanultatok. Meg fogtok bukni. Rongy emberek vagytok!– hangzott a kollektív megbélyegzés, majd tovább folytatódott a korholás.

A *rongy emberek* a tanár úr stílusához hozzáedződött tanulóknak is olyan mélyen gázolt a serdülő lelki világába, hogy kiütni látszott a biztosítékot. Az arcokon a feleléstől való félelem a megdöbbenés merev állapotán át a felháborodás, a dac és a harag kifejezésébe váltott át. A fejek felemelkedtek, a tekintetek rám, az osztálytitkára irányultak kifejezve azt, hogy ezt azért már mégsem lenne szabad szó nélkül tűrni. Vettem az üzeneteket, agyamon átvillant helyzetemnek súlyos dilemmája: Ha most nem képviselem az osztályt, nem állok ki társaim és saját magam emberi méltóságáért, vezetői tekintélyemen esik nem kis csorba, ha felállok és megszólalok, a tanár úr haragját annak minden következményével magamra vonom. Sokat töprengeni nem lehetett, gyorsan kellett dönten. Lassan, két kezemmel padomra támaszkodva felálltam, kiegyenesítettem gerincemet, a rám és a tanárra szegezett várakozó szempárok támogatása mellett vontam magamra a tanár úr tekintetét.

– Te mit akarsz? – dörögte villámokat szóró tekintettel a tanár.

– Tanár úr! A felelők biztosan, de lehet, hogy a többiek sem készültünk rendesen mára magyarból. De azt az osztály nevében kikérem magunknak: *rongy emberek* nem vagyunk – mondtam nyugodtnak tettettet hangon.

Erre a *mérhetetlen pimaszságra* a tanárban egy pillanatra megállt az ütő, hirtelenjében nem tudta, most mit is tegyen, majd ezt üvöltötte:

– Még hogy te kérsz ki itt valamit! Pusztulj a szemem elől! Takarodj ki az osztályból!

Mást nem tehetvén engedelmeskedtem a parancsnak. Emelt fővel, lassú léptekkel kimentem az osztályteremből, kívülről csendben becsuktam magam mögött az ajtót. Azon gondolkodva, hogy mi minden következhet ebből, lementem a lépcsőkön a földszintre, és az udvari kijáraton kísértáltam a leveleiket bontogatni kezdő gesztenyefák alá.

„*Alea jacta est.*” Vállalni kell a következményeket, a tanár úr részéről a még nem tudható, milyen formában jövő *feketelevest* – formálódtak fejemben a gondolatok.

Néhány perc múlva küldönc érkezett. Az egyik osztálytárs jött.

– Gyere vissza az osztályba! Hív a... (Itt a tanár ragadványnevét mondta.) Együtt mentünk be az osztályterembe.

– Hol voltál, hogy ilyen soká jöttetek? – kérdezte még mindig indulatosan a tanár.

– Lementem az udvarra szellőztetni a fejem – válaszoltam.

– Én nem az udvarra, hanem a folyosóra küldtelek ki. Menj a helyedre! De az ügynek lesz még folytatása, erre felkészülhetsz – mondta fenyegető hangsúllyal a tanár úr.

Az óra végén az osztálytársak kifejezték elismerésüket a bátor kiállásomért, lelkük mélyén örömmel nyugtázva, hogy van, aki a balhét a továbbiakban helyettük elviszi.

A folytatás nem váratott sokáig magára. Másnap az igazgató az osztályból magához hívatott 2-3 tanuló, akiket az előző napi esetről kérdezgetett. Aztán hívatott engem is. Egyértelművé vált, hogy a tanár úr az igazgatónál panaszt tett, áttolva a büntetés felelősségét a legnagyobb főnökre. Valószínű, hogy a példátlan impertinenciára tőle várt igazán méltó büntetést.

Torkomban kalimpáló szívvel léptem be az igazgatói irodába. Sokszor jártam már ott, de a korábbi látogatások egyikének sem volt ekkora a tétje. Az igazgató úr nyugodt, jóságos, de gondterhelt arccal ezzel kezdte:

– Mondd el te is, mi történt tegnap a magyar órán!

Ha az igazgató úr azzal kezdi, hogy klasszikus bölcsességgel meghallgatja a másik felet is, ez akár jó jel is lehet, futott át a gondolat agyamon. Nyugodt hangon, tárgyilagosan, részletesen, a szó szerinti idézetekre törekedve mondtam el a történetet, és nem kis izgalommal vártam, hogy hogyan reagál az igazgató úr. Kis gondolkodási szünet után az igazgató a következőket mondta:

– Azt bizony nem tettétek jól, hogy többen is készületlenül mentetek a tanár úr órájára. Ezt sürgősen pótolnotok kell. A tanár joggal várja el, hogy diákjai szorgalmasan tanulják a tantárgyát. Abban azonban igazatok van, hogy nem vagytok rongy emberek. Tanítónak készültök, és tanító rongy ember nem lehet. A tanár úr is hibázott. Felindultságában megsértett benneteket. És most azt várja, hogy én tegyek igazságot. Gondold magad az én helyembe! Úgy kell cselekednem, hogy a tanári tekintélyt és a diákok becsületét igazságosan egyszerre tartsam szem előtt. A tanár úrnak én el fogom mondani, hogy helytelenül viselkedett, és megígértetem vele, hogy a jövőben tartózkodik a hasonló megnyilvánulásoktól. Azt ne várjátok, hogy nyilvánosan kérjen elnézést. Egyrészt, mert példa nélküli eset lenne az iskola életében, másrészt meg tudjátok, hogy a tanár úr ezt nem lenne hajlandó megtenni. Te pedig vállald az ügy rendezését az osztályban! Mondd el, elvárom, hogy rendesen tanuljátok a tanár úr tantárgyát, mert a

magyar az egyik legfontosabb tantárgy. Ha látjátok a tanár úr magatartásában a változást, tudjatok túllépni az eseten. Ne ingereljétek, piszkáljátok, ne éljétek vissza azzal a helyzettel, hogy ő felnőttként, tanárként most nálatok nagyobb hibázott. El tudod ezt érni az osztállyal?

– Igen. Vállalom, igazgató úr – feleltem nem kis megkönnyebbüléssel.

– Én meg beszélek a tanár úrral – zárta le a beszélgetést az igazgató.

Az osztály elégedett volt ezzel a megoldással, és egyetértés volt abban, hogy teljesíteni kell az igazgató úr elvárásait. Különös figyelemmel készült mindenki a következő magyar órákra, és nagy volt a várakozás arra nézve, hogy mi fog történni.

Árgus szemekkel figyelte mindenki a tanár urat, amikor bejött a következő órára. Erőltetetten nyugodt arccal lépett be, érezhető volt, hogy utalni fog, mert utalnia kell az előző órán történetekre. A szokásos módon feleltetéssel kezdődött az óra. A felelők képességeiknek megfelelő szinten felkészültek voltak, most tudásukkal arányos, megérdemelt jegyeket kaptak.

– Na, hát tudtok ti rendesen is tanulni. Remélem, ez így is marad – mondta az utolsó jegy beírása után a tanár, és az osztálytitkárhoz, hozzám fordult.

– Neked pedig azt mondom, amit Kossuth Lajosnak Sárospatakon diákvezér korában a híres Kövy professzor mondott: „*Magából még nagy országháborító lesz!*” És rátért az új tananyag tárgyalására. Aztán ez a fegyverszünet jó ideig fenn is állt, de a tanár úr azért lényegében ezután sem tagadta meg önmagát. Engem gyakran említett és jellemzett úgy, mint *destruktív elem*, amit egy alkalommal még az osztálynaplóba is beírt.

Ahogy téves volt a tanár úr *rongy emberek* minősítése, klasszikus hasonlatú jóslata sem jött be. Nem lettem országháborító, még zavarokat keltő sem, csak különböző vezető szerepeket is betöltő pedagógus és közéleti ember, aki 50 évig tanítóként majd tanárként szolgálta a nevelés, az oktatás ügyét. Tanítóképzős osztályomnak tagjai közül pedig egy sem lett *rongy ember*. Meleg József igazgató úrra meg egész életünkben mindig nagy tisztelettel és szeretettel gondoltunk.

Belesodródtam a történelembe

1956 októberének a végén az események nem várt módon alakultak. A Tanítóképző Intézet diákjai, de leginkább a kollégisták, Baján minden tömegmegmozdulásban jelen voltak. Szerencsétlen egybeesésként 1956 októberének végén a kollégiumban dizentéria járvány miatt vesztegár volt, többen marékszámra sulfaguanidint szedtek, és a betegszoba is tele volt. A kollégiumban dekkoló maródiak csak a szemtanúk elmondásaiból tudták, hogy mi minden történt odakint.

Szavaltam a *Nemzeti dalt*

Kivéve október 25-e estéjét. Mert sötét este volt, mire a tüntető tömeg a Vasútkert felől a kollégium elé ért. A kapuk már zárva voltak. A kollégium ablakaiban a szimpátia kifejezéseként gyertyák gyúltak. „*Gyertek ki!*” – skandálta a tömeg. „*Aki magyar, velünk tart.*” A kollégium tanítóképzős és kereskedelmi diákjai lekiabáltak, hogy nem mehetünk ki, mert egészségügyi karantén van, s mert nem engedi az igazgató. „*Hol az igazgató?*” „*Fel is kötjük*” – kiáltotta valaki vissza. Ezután a tömeg benyomta a nagykaput, többen bementek a kollégiumba, ahol a lépcsőházban az emeleten lévő Sztálin szobrot a földszintre dobták. A kollégisták sebtiben kapkodtak ruhát magukra. Többen pizsamára, hálóingre vettek fel melegítőt, ruhát, ami éppen elérhető volt, és csatlakoztak a tömeghez. Többedmagammal én sem húztam cipőt, hanem gyékénypapucsban indultam el. (Ekkor csak ilyen papucsra telt sokunknak.)

A Rákosi rendszert én is gyűlöltem, mert a kötelezően beszolgáltatandó terményeket, zsírt én is vittem ingyen leadni, hajnalban sorban álltam kenyérért, az áruhiánnyal együtt éltem, és a kollégiumban – sokadmagammal – én is gyakran voltam éhes. A kulákká nyilvánítás, az internálás és más üldözések családomat azonban nem érintették, tehát konkrét személyes bosszú nem vezetett a tömegmegmozdulásokban való részvételre.

Általában egyetértettem azzal, hogy rendszerváltozásra van szükség, s hogy az oroszok távozzanak az országból, de nagy indulatok, a forradalomban való részvétel hősiessége, a hazáért a fegyveres harcot is

vállalás vágya nem motiváltak. Mint sokan mások, kíváncsi voltam, és mentem a diáktársakkal, barátaimmal.

A tömeg a Dózsa György útról a Kölcsey Ferenc utcára tért le, és azon haladt végig. A leggyakoribb jelszavak: „*Aki magyar, velünk tart!*” „*Magyar népnek kenyeret, Rákosinak kötelet!*” „*Ki az oroszokkal!*” A tüntetés ütemesen haladt a műszaki laktanyáig. Itt a tömeg a Himnuszot énekelte, az őrséget adó katonák pedig tisztelegve, feszes vigyázban álltak. Kiderült, hogy a laktanyában csak az őrséget adók vannak, mert a többi elvezényelték Kalocsára, így a katonák csatlakozásának követelése fel sem merült. A tüntetők eredeti célja a Posztógyár munkásainak a megnyerése, a gyárról a vörös csillag eltávolítása volt. A gyár előtt több száz fős tömeg gyűlt össze. Egy teherautó is volt a tömegben. A fentebb már leírt jelszavak között a tüntetők a Nemzeti dal refrénjét is skandálták. Ki tudja a *Nemzeti dalt* szavalni? – kiabálta valaki. Tanítóképzős társaim engem kerestek, mivel nemcsak az iskolában, hanem a városban is eléggé ismert szavaló voltam. Feltettek a teherautó vezetői fülkéjének tetejére. A tömegből kiemelkedve láttam, hogy milyen sokan vannak, s szinte mindenki arra figyel, hogy az autónál mi történik. Eszembe jutott 1848. március 15-e, a pesti forradalom, és ekkor villant át 16 éves tudatomon, hogy most forradalom van, és a forradalmi tömeg aktív szereplővé léptetett elő. Amilyen lelkesen és hangosan csak tudtam, elkezdtem mondani a verset. Az első versszak végén a refrént már az egész tömeg velem harsogta. Ettől lelkesedésem, felelősségtudatom és a jelentőségemnek a tudata még tovább fokozódott. Már nemcsak a hangommal, hanem teljes bensőmmel és idegrendszeremmel átadtam magamat a vers gondolati és érzelmi kisugárzásának. Amíg a versszakokat mondtam, csak saját hangomat hallottam, a refréneknél a saját hangomat messze elnyomta a tüntető tömeg ütemes kiáltása: „*Esküszünk, esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk.*” A versnek a tüntetők közreműködésével történő elmondása a kíváncsi résztvevőből engem is a forradalom mellé állított. Most már magaménak éreztem a felkelést, és igazán óhajtottam, hogy a szovjet csapatok távozzanak, legyünk egy szabad, semleges ország, legyen demokrácia, aminek a lényegét, tartalmát azonban nem igazán értettem. Gondolataim még egy ideig akörül forogtak, hogy milyen szerencsés vagyok, hogy itt lehetek, s hogy szavallhattam a *Nemzeti dalt*. Nem is igazán tudatosodott bennem, hogy miről folyt a tárgyalás a tüntetők szószólói és a gyár vezetői

között, és arra sem emlékeztem, hogy a csillagot eltávolították-e a gyárról. A délutáni műszaknak közben vége lett, jöttek kifelé a munkások a gyárból. Úgy gondoltam elértük, amit akartunk, a Posztógyár dolgozói csatlakoztak hozzánk. Fázott a lábam a papucsban. A tömeg kisebb részekre oszlott, és a csoportok a város felé indultak. Néhány társammal a legrövidebb úton a kollégiumba mentem én is, míg mások a vaskúti laktanyáig is elzarándokoltak. A betegszobába kerültem vissza.

A 26-ai eseményekben ugyan személyesen nem vettem részt, azonban tudom, hogy reggel diáktársaim nem iskolába mentek, hanem a tanítóképző mögötti akkor üres területen, az egykori szénapiacon a Türr István, a Bányai Júlia és az Építőipari Technikumok diákjaihoz csatlakoztak. Az igen népes csoportot Szirmai József testnevelő tanár rendezte menetté, és az 51-es út teljes szélességén haladtak a Béke tér felé. Közben énekeltek, és az „*Aki magyar, velünk tart!*” „*Éljenek a munkások!*” jelszavakat kiáltották a járdáról a menetet figyelőknek. „*Éljenek a diákok!*”- válaszoltak a nézelődők. A tanítóképző diákjainak népes csapata a főtéren, majd a vaskúti laktanyánál zajló eseményekben mindvégig ott volt.

Tüntetőkkal a közeli falvakban

Október 27-én, szombaton reggel énektanárunk, Arató Béla, a városkörnyéki falvakba tüntető körútra résztvevőket toborzott. Az Ifjúsági Tanács döntése volt, hogy küldöttségeket meneszt a környező településekre, hogy csatlakoztassa azokat a forradalomhoz. Arató Béla ennek a tanácsnak az egyik vezetője volt, akit most új arcáról ismerhettünk meg. Már október elején a DISZ-titkár választáskor érvelt a többes jelölés és a titkos szavazás mellett, ami akkor meg is valósult. A tüntetésekben való részvételre leginkább ő mozgósította a tanító-képzősöket. Rövid idő alatt vezéregyenységgé vált a diákok szemében, s követték őt főleg azért, mert figyelve a rádióban, a fővárosban és az országban máshol zajló eseményeket, maguk is ott akartak lenni, ahol történik valami. Ezért hamar jelentkezett egy buszra való világoskék egyensapkas tanítóképzős a Baja járási tüntető körútra.

Nemzeti színű zászlókkal felszerelve egy autóbusszal indultunk a Béke térről, útközben 48-as dalokat és népdalokat énekeltünk. Az első állomás Bátmonostor volt. Itt alakult ki az a program, amit a többi

helyszínen is követtünk. Arató Béla beszédet mondott, én kipróbált és hatásos műsorszámként a Nemzeti dalt szavaltam, Rác Fodor Sándor felolvasta A bajai ifjúság és a dolgozó nép követelései 16 pontba szedett dokumentumát egy gépelt lapról. Hercegszántó következett. (Erről a Petőfi Népe 1957. február 27-i számában Balán Miklós későbbi községi KISZ-titkár tollából cikk jelent meg *Három választás Az ellenforradalom napjai Hercegszántón* címmel. Ebben azt írja, hogy „A „választást” egy autóbusz érkezése zavarta meg. Fiatal, elsőéves tanítóképzős hallgatók szálltak ki belőle egy tanáruk vezetésével. Egyik diák elszavalta a Nemzeti dalt, majd egy asztalra állva a tanár szónokolt. Habzó szájjal, véres, uszító beszédet mondott.” Az egyik diák én voltam, a tanár pedig Arató Béla.

A Megyei Levéltár már idézett kiadványában Hercegszántónál ez olvasható: „*Bajáról tüntetők érkeztek a faluba, főleg a bajai tanítóképző első éves hallgatói voltak köztük.*” Ez így pontatlan. Az érkező buszban kollégisták ültek a tanítóképző minden évfolyamából.

Ezután Garán, Vaskúton és Csátalján jártunk még. Ottlétünkről valószínűleg, a községi krónikák megemlékeznek. Emlékezetemben megmaradt az, hogy az egyik faluban lakodalmi menet vonult, amikor ott tüntettünk. Nagyon szívélyesek voltak, itallal kínáltak bennünket is, de forradalom ide, forradalom oda, nekik a saját programjuk volt a fontos, attól még a tüntetők kedvéért sem térhettek el. Akkor nekem ez azt mutatta, hogy az emberek számára a mindennapi életük, a családjuk, az utódokban folyamatos jövő a legfontosabb, az ország, a haza dolga csak ezután következik.

Balán azon állítása sem igaz, hogy Arató Béla *habzó szájjal* beszélt. Ő nyugodt, megfontolt ember volt. Arról beszélt, hogy az eddigi vezetők hazudtak, ezért le kell váltani őket, el kell távolítani a kommunista rendszer jelképeit, demokratikus választásokat kell tartani, új vezetőket kell választani, és a választásokban érvényesülhessen az emberek akarata. Azt mondta, hogy nem tűrjük a szovjet csapatokat az országban, ha kell, fegyverrel harcoljuk ki a függetlenséget. Legyen az ország szabad és semleges. De arról is beszélt, hogy nem a helyi kommunisták a fő bűnösök, a sérelmeket ne rajtuk torolják meg. Volt, ahol gyakran közbeszóltak, kérdeztek, egy helyen többen is, egymás szavába vágva, egyszerre beszélve nem hagyták érvényesülni a szónokot, aki egy asztal tetején állt.

Arató Béla elővett egy fémpénzt, látványosan letette az asztalra, mondván: „*Most én tettem le a garast, én beszélek!*” A tömeg erre elcsendesedett.

Az egyik községben (bizonyára Vaskúton), mi szedtük le a csillagot a tanácsolóházról. Jakab Miklós diáktársuk mászott fel, és ő verte le a vörös csillagot.

Estefelé értünk Csátaljára, Mózes Ernő osztálytársunk falujába. Amíg készülődtünk, Ernő kezében egy zászlóval hazaszaladt, hogy szüleivel találkozzon. Szülei megdöbbenve kérdezték: „*Te mit keresel itt?*” Lelkesen mondta, hogy tüntetést szerveznek, s ő már megy is vissza, mert fontos, hogy a zászlóval ott legyen. „*Miért akarsz te tüntetni? Nem viszed a zászlót sehova, itthon maradsz*” – mondta édesapja, és ezzel Ernő számára befejeződött a forradalmi szereplés. Az édesanyja, Mózes Alajosné a zászlót azonban elrejtette. Erről később nem beszélt, csak a rendszerváltás után, 80 évesen adta fiának oda azzal, hogy „*most már te vigyázz rá*”. A zászlót mi, az osztálytársai a 48 éves osztálytalálkozón láthattuk újra 2006-ban. Mózes Ernő családjának tisztelettel őrzött 1956-os ereklyéje ma is ez az egyszerű nemzeti színű zászló.

A tanítás szünetelt

A következő napokban jöttek a szülők biciklivel, lovas kocsival, (ahol még járt) vonattal, busszal, és sorban vitték fiaikat haza a kollégiumból. Meleg József igazgató úr tanítási szünetet rendelt el azzal, hogy a tanítás újbóli megkezdéséről levélben fog értesítést küldeni. A közelebb lakók gyalog is hazaindultak. Tázlár ehhez messze volt. A vasúton érdeklődtünk az utazási lehetőségekről október 28-án reggel. Azt mondták, hogy aznap indul tehervonat Kiskunhalasra, hogy később mi lesz, senki se tudta. Kivártuk az indulást, és Rác Fodor Sándor falubeli osztálytársammal több diák társaságában egy korábban meszet szállító vagon közepén állva jutottunk el Kiskunhalasig. Innen *toronyiránt* gyalog érkeztünk Tázlárra haza, mire teljesen besötétedett. Szüleink meglepődtek örültek hazaérkezésünknek.

Otthon a rádióból, főleg a nyugati adók magyar nyelvű adásaiból próbáltunk tájékozódni. A faluban is volt rendkívüli esemény. Egyik este két-három fiatal, bátorságát a kocsimában felerősítve, az elszállításra váró cukorrépa munícióval felfegyverkezve elindult, és néhány ház ablakát répával megdobva betörte. Többek között a mi házunk egyetlen utcafronti

ablaka is olyan találatot kapott, hogy a függönybe csomagolódott répa a szoba ajtajánál állt meg. Otthon volt a három gyerek meg az édesanyánk. Egy darabig nem mertünk kimenni, gondolván, hogy az elkövetőknek fegyvere is lehet. Később azonban kimerészkedve tapasztaltuk, hogy a veszély talán elmúlt. Azon morfondíroztunk, hogy véletlenül vagy készakarva történt a mi ablakunk kiválasztása. Az a gondolat is felmerült, hogy lévén az apa mezőőr, hát valamelyik haragosa is törleszthetett. Nem volt nyugodt az éjszakánk ezek után.

A november 4-ét követő napokban a falu épülő templomának a munkálataiban vettem részt mint kőműves segédmunkás. Teljesítettem a szülők helyett a rájuk eső társadalmi munkában végzendő kontingenst. A forradalom elfojtása, és ami utána következett, engem is nagyon lehangolt, de a család a cselekvés mezejére lépett, a rendkívüli helyzet teremtette lehetőség kihasználására törekedett. Most nem kellett engedély fák kivágásához, így nekiláttunk a 25-30 nagy akácfaból álló fasor kitermelésének. Mire kidöntögettük, összefűrészeltük, behordtuk a házhoz a fák anyagát, megérkezett az értesítés a tanév folytatásáról. Az igazgató úr hívó szavára december elején Rácz Fodorral visszaindultunk Bajára. Első nap Soltvadkertről csak Kiskunhalasig jutottunk el vonattal, ott a parókián a református lelkész adott vacsorát és szállást éjszakára nekünk, majd másnap megérkeztünk Bajára.

December 4-én reggel iskolába mentünk, ahol akkor még kevesen voltak. Először összevontan több osztály tanulói (és Fátrai Klára, Nagy Katalin, Panyik Ilona a kecskeméti tanítóképző elsősei) együtt tanultunk. Napokon belül felszaporodott a létszám, és már osztályokba rendeződve, órarend szerint folyt az oktatás. A lényeges változás az volt, hogy Birinyi József orosz helyett németet kezdett tanítani, és Arató Béla hiányzott a testületből, mert elhagyta az országot. Ez utóbbi miatt nem igen bántódtunk, mert Arató Béla rettegett, szigorú tanár volt. Féltünk tőle, mert éreztette velünk, hogy nem polgári, hanem falusi, parasztsaládból származtunk, ezért műveltségünk hiányos volt. Részéről a megalázó megjegyzések mindennaposak voltak. Nála énekből bizony meg lehetett bukni. Helyére Víg László került, aki fiatal tanár létére kitűnő pedagógus és nagyszerű ember volt.

1956 karácsonya otthon

Azután jött a karácsonyi szünet, ami a gyerekkori karácsonyok egyhangúságától eltérőre sikeredett. Karácsonyfát a faluban akkoriban nem árultak. A legtöbb helyen borovicska volt a szegények karácsonyfája, amit a buckákból ingyen lehetett beszerezni. Fenyő az erdőszet gondozásában és őrzésében a környéken még kevés helyen volt. Az ország szétesettsége, a törvényesség fellazulása csábítónak bizonyult, és két unokatestvéremmel összebeszélve engedtünk is a csábításnak. A szülők meg nem akadályozták meg az akciót, sőt talán hallgatólagosan bátorítást is adtak hozzá. Úgy 4 km-re a falutól, a bócsai határnál volt egy kisebb fenyves erdő. Elhatároztuk, hogy onnan *hozunk* szép fenyőfát az ünnepre. Pár nappal karácsony előtt aztán kis fűrészekkel felszerelve késő este elmentünk, és a ködös időben a sötétség leple alatt három fenyőnek a tetejéből egy-egy szép karácsonyfa méretűt levágtunk, a hátunkra vettük, és *tökön-babon* keresztül egy darabig együtt ballagtunk, aztán útjaink elváltak, mindenki ment az otthona felé. Én egyedül maradtam a fenyőfával, és az előttem álló mintegy 3 km-es úttal hazáig. Ekkor döbbsentem rá igazán, hogy kockázatos küldetést vállaltam. A főúton egyenesen haladni nem volt ajánlatos, mert ott bárkivel találkozhattam. Dűlőutakat kellett választanom, de ott meg elszórtan tanyák voltak, és minden tanyánál egy-két éber kutya strázsált. A tanyákat is ki kellett kerülni szántóföldeken, legelőkön át baktatva. Ritkás felhők között bujkált a Hold, ami segített a helyes irány tartásában, közeledve a falu felé meg már minden parcellát, bokrot ismertem. Nyolc óra is elmúlt, mire házunk portájának a hátsó kapujához értem. Nagyon elfáradtam az úttalan utakon való botorkálásban, az egyre nehezebbnek tűnő karácsonyfa cipelésében. Vállalt feladatomat, a karácsonyfa *szerzését* megoldottam. Ez elégedettséggel tölthetett volna el, de lelkemnek a másik fele elkezdett nyugtalanodni. Ünnepelhető-e felhőtlenül, méltóan az év legnagyobb ünnepe, a karácsony, a Földre a szeretet vallását hozó Jézus születésének a napja bűnnel, lopással szerzett karácsonyfa alatt? Ezt a gondolatot nem sikerült elhessegetni magamtól még akkor sem, amikor a fa már feldíszítve állt a szobában. Valahogyan nem tudtam örülni neki. Hiába volt ez a hosszú túlevelű, formás fa nagyobb, szebb a korábbi évek borókáinál, nekem a karácsonyhoz való egyébként sem igazán jó viszonyomon inkább

még rontott, mint javított a karácsonyfa is, és az 1956-os év karácsonya is. Fekete karácsonya volt az országnak az elfojtott forradalom után, nekem a saját karácsonyomat a *pokolba vezető út jó szándékával* még sötétebbre sikerült árnyékolnom. A család többi tagját, különösen testvéreimet azonban ilyen gondolatok és érzések nem zavarták. Nekik tetszett a fa, a maguk módján kellemes és boldog volt az ünnep, amit én a tépelődésem elmondásával véletlenül se rontottam volna el.

A bizonytalanság és a konszolidáció hónapjai

Alig kezdődött el a második félév, januárban hosszabb szénszünet következett. A tanítás teljes intenzitással csak a második félévre tudott helyre igazodni. Több diákot ekkor a menni vagy maradni kérdése foglalkoztatott. A jugoszláv határ még nyitva volt, és hallottuk, hogy már ez is elment, az is elment. Az a rémhír is terjengett, hogy a II. világháború végéhez hasonlóan, a fiatalokat az oroszok összeszedik és munkatáborokba viszik. Az ettől való félelem, emellett az izgalmas lehetőség, hogy az eddig elérhetetlen Kánaánnak tartott nyugati országokban élhetünk majd, valamint az a gondolat, hogy a kádári diktatúra se lesz különb a Rákosiénál, sokunkat gondolkodóba ejtett.

A tanítóképző akkori igazgatójának, Meleg Józsefnek a szerepéről is érdemes szólni. A forradalom napjaiban általános jelenség volt a bizalom megvonása a párt által kinevezett, de a beosztottak által el nem ismert vezetőktől. Egy hiteles dokumentum szerint ő kezdeményezte, hogy november 1-jén a tanítóképző tanítói, tanárai és nem oktató dolgozói titkos szavazással válasszák meg az iskola vezetőit. Meleg Józsefet egyhangúlag választották igazgatónak, ami beosztottjai töretlen és feltétlen bizalmát bizonyítja.

Amikor az igazgató úr megtudta, hogy a képzős diákok közül többen is elhagyták az országot, kezében egy könyvvel egy reggel végigjárta az osztályokat, és csak ennyit mondott: Fiúk, egy verset szeretnék felolvasni nektek. Tompa Mihály *Levél egy kibújdosott barátom után* című versének az alábbi sorai különös erővel hatottak az előadásában:

*„Lelked mit érzett, hogy elhagyd e hont,
Midőn úgy hagytad el, hogy sohse lásd viszont?
Nem állított meg a határnál valami...?
Honszeretet, ha azt ki tudnók mondani!”
(...)
„Ha hallanád szavam, tudom mit érzenél:
Szívet cseréljen az, aki hazát cserél!”*

(Az alsóbb osztályok Kozma Andor *Karthágói harangok* című versére emlékeznek. Valószínű, mivel koruknál fogva náluk kisebb volt a disszidálási hajlam, nekik meg ezt a verset olvasta fel.)

A mi osztályunk közel fele komolyan foglalkozott a *disszidálás* gondolatával. Egy 6-8 fős csoport már az indulás napját is kitűzte. A búcsúleveleket már én is megírtam, de a vers hatására, a kollégiumi méltányosságból fakadó kötelesség érzete miatt, meg azért is, mert otthon a családban a helyzetem, a tekintélyem pozitívan változott, meg gondoltam a dolgot. Akik keményen tartották magukat az elhatározásukhoz, felkészültek az indulásra. Reggel minden felvehető ruhadarabjukat magukra szedték. Ekkor azonban váratlan eset történt. Még a tanítás kezdete előtt megjelent Bajusz Péter és Erni Péter édesanyja, mintha tudták volna, hogy fiaik nagy útra készülnek. Lebeszéltek őket a kalandról, ezzel megbomlott a csoport, mások is elálltak az ebéd utáni indulástól. Csak Balázs Péter és Szarvas József vágott neki a világnak. Ők Svédországba mentek.

Márciushoz közeledve a hatalomnak a tömegmozgalmak ismételt fellángolásától való félelmét mutatta a karhatalmisták példátlan aktivitása. A kollégiumban többször megjelentek az éjszaka közepén vagy kora hajnalban. Átkutatták a tanulószobákban a fiókokat, szekrényeket, a II. emeleten a ruhásszekrényeket. Bejöttek a hálótermekbe, mindenkit az ágya mellé állítottak, és a szalmazsákokat is átvizsgálták. Fémkereső detektorral fegyvereket, valamint szervezkedésre utaló dokumentumokat kerestek, de nem találtak, mert eljárás ezen razziák következtében senki ellen sem indult.

1957. március 21-én bontott zászlót az új ifjúsági szervezet, a Kommunista Ifjúsági Szövetség. A tavasz folyamán sorra alakultak a középiskolákban is a KISZ alapszervezetei. A képzőben ezt senki sem

szorgalmazta, csak ősszel az új igazgató, Kincses Ferenc kezdeményezésére és személyes felügyeletével indult meg a szervezés. A tagsági igazolványokat csak 1958 februárjában tudta kiállítani a KISZ Városi Bizottsága, az alapszervezet a középiskolák között utolsóként alakult meg a tanítóképzőben. („56-ban téged választottunk DISZ titkárnak, legyél te most a KISZ titkár” indoklással én, a forradalmi napokban a Nemzeti dalt szavaló diák lettem az alapszervezeti titkár.)

Az új hatalom Meleg Józsefnek felróta, hogy nem akadályozta meg a tanítóképző diákjainak a forradalmi eseményekben való részvételét, a községekben a forradalom melletti agitációs körutat, és rossz néven vette, hogy nem állt a Kádár-rendszer mellé. 1957 nyarán leváltották, és hozzá méltatlan helyzetbe hozva, igazgatóhelyettségé lefokozva a tanítóképzőben hagyták.

Akkor hittük, most már tudjuk

Sok, az eseményekben résztvevő társammal beszélgettem később. A 48 éves osztálytalálkozón az 1956-os szereplésünkről is szó esett mint egykori *forradalmárok*. Egybehangzó véleményként fogalmazódott meg, hogy nem tudtuk, nem éreztük igazán, hogy ez forradalom. Lehetett menni a tüntetésekre, a tanárok megengedték ezt, sőt néhányan biztatták is a diákokat. Nem kellett iskolába menni. Mentünk, mert a többi is ment, és nem akartunk az eseményekről lemaradni. Részvételünk, cselekedeteink nem voltak, nem is lehettek tervezettek, viselkedésünket nem a tudatosság, hanem inkább a helyzet adta spontaneitás és ösztönösség jellemezte. Serdülő fiatalok voltunk. A Budapesten és az ország más városaiban történetekről nem voltak megbízható ismereteink. A bajai eseményeket sem tudtuk átlátni, de azt éreztük, hogy sorsdöntő nemzeti ügyről van szó, mert Baja fegyveres segítséget is igyekszik adni a fővárosban harcolóknak. A fiúgimnáziumban erre már önkénteseket is toboroztak.

A találkozón egyik osztálytársunk azt mondta, hogy szép, szép, ahogy erről most beszélünk, „*de később aztán mind árulók lettünk, mert a Kádár rendszer szolgálatába szegődtünk.*” Nekem akkor is, ma is más a véleményem erről. Szerintem a kádári évtizedekben is a legtöbben úgy éltek, ahogy az adott körülmények között élni lehetett. Aki emberként a tisztességét megőrizte, piszkos ügyek szolgálatába nem szegődött, az nem csúfolta meg 1956 szellemét, ezért nem kell büntudattal élnie.

Véleményem sokakétól azért tér el, mert én töretlenül híve voltam a forradalomnak addig, amíg Mindszenty bíboros rádióbeszédét nem hallottam. De a mindent vissza követelése nekem akkor azt jelentette, hogy visszajön az, ami a Horthy rendszerben volt, tehát nem kaphatom tovább méltányosan a kollégiumot, és mehetek vissza Tázlára napszámosnak. Ezt nem akartam, és nem akartam olyan rendszerben élni, mint amelyben a nincstelen szüleim egykor éltek. Én egy megtisztult, emberarcú szocializmusban gondolkodtam egészen 1978-ig. Ekkor azonban változott a véleményem, de erről már egy másik történet szól majd.

Összegzésül elmondhatom, hogy október viharos napjainak néhány eseménye, vele a magyar és később kiderült, a világtörténelem sodra engem is megérintett. Nem voltam forradalmár, nem lettem hős. Az események egy részének szemtanúja és kicsi epizódszereplője voltam. Jó sorsomnak azonban most is köszönöm, hogy ezt a lehetőséget számomra megadta.

Ballagás a tanítóképzőben

Teltek a diákévek. Az 1956-os év tavasza borzalmas katasztrófát zúdított Baja környékére. Jött a jeges dunai árvíz. Az árvízvédelemben tanulótársaimmal én is részt vettem. Kezdetben homokzsákokat töltöttünk, és nyúlátakat építettünk. Éjszakánként vagonokból követ raktunk a teherautókra, hogy a veszélyes helyekre szállíthassák erősítésnek. A helyzet azonban oly mértékben vált katasztrófálissá, hogy az intézményt az árvízvédelemben részt vevők elszállásolására igénybe kellett venni. Vagy három hétig nem volt tanítás.

Elérkezett a negyedik, az utolsó tanév, ami az érettségire készülési lázában telt. A végső megmérettetést fenyegetően emlegették a tanárok, és féltünk tőle mi is. (Nem alaptalanul, mert a 24-ből közülünk négyen meg is buktak.) A ráhangolásból a szülőket sem hagyták ki. Már a harmadik év második félévében szülői értekezletre hívta őket az igazgató. Érdekes módon először az érintett tanulóknak és szüleiknek együtt tartott előadást a serdülőkor jellegzetes sajátosságairól, aztán csak a szülőkkel folytatta a megbeszélni valókat. A végén az irodájában egyenként fogadta a szülőket, ahol mindenkinek a saját gyerekéről adott tájékoztatást. Az igazgató a diákokat személyesen is jól ismerte, mert a fél osztálynak a tanítási

gyakorlatokat vezető tanára volt, de a többit is, mint jó pásztor, szemmel tartotta.

Hogy, hogy nem, erre a szülői értekezletre a mostohaapám jött el, így ő beszélt az igazgatóval. Viszonylag rövid ideig tartott az *audiencia*. Hogy mit mondott az igazgató, arról utána köztünk egy szó sem esett. Az édesanyámnak persze otthon beszámolt, és később ő mondta el nekem a lényegét, ami nagyjából a következő volt:

– Legyenek büszkék erre a gyerekre, mert ő intézetünk egyik büszkesége. Nemcsak jó tanuló, hanem még elismeréseket is szerez az iskolának azzal, hogy a városi ünnepélyekre őt kéri szavalni. Versmondásban a városban a legjobbak között van, az irodalmi önképzőkör diákelnöke, a természetrajzi kör aktív tagja, osztályának a titkára és az iskola közösségi életének egyik fő szervezője. Azt tudta a mostohaapa, hogy a gyerek jól tanul, emellett még ezt is, azt is csinál, de erre a dicséretre semmiképpen sem számított. A hallottak anyámat büszkeséggel töltötték el, és nyilván a mostohaapámat magát is elgondolkodtatták, mert a rá következő nyártól azt vettem észre, hogy a mostoha egyre inkább nevelőapai szerepet vett fel. Már nem volt durva, és ha együtt voltunk a faluban, a kocsmában megkérdezte, hogy kérek-e egy pohár sört. Otthon társaságban nekem is öntött bort, barátaimat is megkínálta, (néha a kelleténél többször is), és ha moziba, bálba készültem, már némi zsebpénz is járt nekem. Ez persze egyszerűen következhetett abból, hogy már 17 éves *legény* lettem, de a Baján hallottak biztosan *rátettek egy lapáttal*.

*A szalagavató hajnalán Jelky
András szobra előtt és nyakában
igazgatónk, Kincses Ferenc
társaságában vidáman énekelünk..
Hegedűvel Rajnai István kísér.*

A szülői értekezletre a következő évben megint a nevelőapám jött. Ez februárban volt a félév zárása és a szalagavató ünnepség és bál előtt. Ezen a szülői értekezleten a tanév hátra lévő részéről, benne a ballagásról esett a legtöbb szó. A nevelőapa nem üres zsebbel jött. Az értekezlet után a Városháza épületének a sarkában lévő ruházati boltba mentünk, ahol nekem csaknem kéthavi fizetéséért egy szép, sötétkék öltönyt, hozzá egy fehér inget, majd a közelben lévő cipőboltban egy pár fekete félcipőt vett, amit a szalagavatón már fel is vehettem. Ez volt tulajdonképpen a ballagási ruha, amit most igazán időben vettek meg.

Ez egy nagyon nagy eseménynek számított ahhoz képest, ahogy a ruházásom a gyerek- és a kiskamasz koromban alakult. A szegényes ruházatomra a korábbiakban már többször is utaltam.

A tanítóképzőben sem volt sokkal jobb a helyzetem. Első osztályban volt egy iskolába járó kordbársony és egy ünneplő ruhám, amit az otthoni ballagáskor kaptam. Ez kiegészült némi fehérneművel, de pizsamám az több hasonló sorsú társammal egyetemben nem volt. Egy pár szandál lábbeli készlettel indultam. Tétre otthoni alkalmi vétel következtében egy pár bakancshoz jutottam, ami két számmal nagyobb volt a 42-es lábméretelemnél. Kitömttem ugyan az orrát újságpapírral, de lévén ormótlan nagy, jól spiccvasalt orra, sarka csattogott, amikor a folyosókon baktattam. Szégyelltem. A szinte egybe épített kollégiumi és iskolaépületekben télen is inkább szandálban jártam, aminek az lett a következménye, hogy

tavasza tönkre ment. Suszterhez kellett vinni, de akkor már másik lábbelim nem volt, mert húsvétkor a bakancsokat hazavittem. Amíg a szandálok pár napig a suszternál voltak, tornacipőben voltam kénytelen iskolába járni. A tornacipő nylon zoknival kellemetlen szagot generált, amit finoman a magyar tanár meg is jegyzett. Kínos helyzet volt. A megjavított szandálok valahogy kihúzták év végéig.

Év közben még egy kis szerencse is ért, ami azért eléggé megalázó is volt. Az amerikai vöröskereszt adomány csomagjaiból a tanítóképző is kapott. Használt ruhadarabok és tartós élelmiszerek voltak a csomagokban. Az elosztó tanárok egy zakót és egy inget adtak nekem. Én voltam az egyetlen az osztályban, aki ruhaneműt kapott. Örültem is neki, meg szégyelltem is magam egyszerre.

A következő években aztán annyi ruhám azért akadt, hogy szűkösen el voltam vele. Második év után a nyári szünetben aratás után egy hónapig az erdőszetbe jártam csemetét kapálni. Ezzel annyit kerestem, hogy egy posztó nadrágot tudtam rajta venni. Akkortájt, a Rákosi korszak végéhez közeledve egy havi fizikai napszámos munkáért egy gyenge minőségű nadrágot lehetett venni. Az agrárrolló nagyon szélesre nyílt.

Az állomáson elköszönéskor életemben talán először mondtam őszinte, szívből jövő köszönetet ennek az embernek. Most kezdtem érezni, hogy ez a férfi az apám helyett apám lett, és mégis csak jobb, hogy az édesanyám másodszor is férjhez ment, mintha ketten küszködtünk volna a nagy szegénységben. És most már kezdtem tisztelettel is gondolni rá. De azért az ördög ügyvédje is megszólalt a lelkemben, mert arra is gondoltam, hogy nyilván eljönnek a ballagásra, és mégse lóghatok ki a sorból, hogy nekik se kelljen szégyenkezniük miattam. Az örökre titok maradt, hogy ennek a gondolatnak volt-e realitása.

A ballagás napról napra közeledett. Az osztály úgy döntött, hogy a búcsúbeszédet majd az osztálytitkár, vagyis én mondom, aki ekkor az iskola ebben az évben megalakult KISZ szervezetének a titkára is voltam. Örömmel fogadtam a megbízást, titkon számítottam is erre, és gondolatban készültem is rá. A készülés most már legálissá és köztudottá vált, konkrét, szinte napi feladatá lépett elő. Társaimmal folyamatosan egyeztettem, hogy miről szóljon a beszéd, melyik tanártól hogyan búcsúzzam, kik legyenek még meghívva, és azokhoz hogyan szóljak. A kemény diktatúra tengerében az osztály egy kis demokratikus szigetet képezett. Volt

azonban egy nagy dilemma. Az 1957 nyarán leváltott, nagyon tisztelt igazgató igazgatóhelyettesi beosztásban működött tovább. Ez számára is és a diákok szerint is megalázó volt. Egy pártkatona igazgatót neveztek a tanítóképző élére ki. Hogyan hidaljam át ezt a kényes helyzetet? Mint öregdiák a leírt beszédem még mindig őrzöm, így szó szerint idézhetek az ott elhangzott szövegből:

„Kedves Igazgató Úr! Sajnáljuk, hogy csak egy évet tölthettünk együtt, de ez az egy év elég volt ahhoz, hogy Igazgató Urat megismerjük és megszeressük. Ha a negyedik tanulóknak valami nyomta a lelkét, mindig nyíltan mehettek Igazgató Úrhoz tanácsért annak a tudatában, hogy segíteni fog rajtunk. Az igazgatói irodában mindig orvoslásra találtak a diák szemmel nagynak tűnő, de a valóságban csekély bajok. Köszönetet azért mondunk, hogy *megalakította iskolánkban a KISZ szervezetet, és azt mindig készségesen, fáradságot nem ismerve támogatta.* (A dőlttel jelzett az igazgató kérésére került be.) Lehetővé tette, hogy politikai látókörünk bővüljön, értékes tanácsokat adott arra vonatkozóan, hogy a helyünket miként kell megállnunk a szocialista társadalomban. Bocsássa meg, ha nem voltunk mindig eléggé aktívak. Mi soha senkit tudatosan megbántani nem akartunk.”

Még egy Igazgató Úrtól kell elbúcsúznunk. Meleg József Igazgatóhelyettes Úrtól, aki három évig igazgatónk volt. Amikor először léptük át a díszterem küszöbét, az évnyitó ünnepélyen Meleg igazgató úr meleg szavai fogadtak bennünket, és az első percekben erőt, biztatást adtak nekünk. Mintha azt mondta volna: *„Föl, föl fiúk, csak semmi félelem.”* És Meleg igazgató úr mindig tárt karokkal várt bennünket, tekintetünkéből az ő lélekbúvár szeme mindig kiolvasta a gondolatainkat, segített rajtunk, és megmutatta mindig a helyes utat, amelyen haladva soha semmi baj nem érhetett bennünket. Ha beszélni kezdett, tágra nyitott szemmel hallgattunk, mert minden mondatával egy-egy új világba vezetett bennünket. Most engedje meg *Igazgató Úr*, hogy Ady szavait idézzem:

*„Hogy szép az élet, te mondtad szüntelen,
S hogy higgyük, akartad,
S míg játszadoztak rajta bús mosolyok,
Erőt, és hitet prédikált az ajkad.”*

Igazgató Úr humanitásának nem volt határa. Mindig a szépre, jóra tanított bennünket. Köszönjük a sok lélektani, módszertani, logikai tanácsot. Köszönjük szépen azt a sok ajándékot, amelyet a saját lelkéből adott, hogy bennünk is gyökeret verjenek ezek az emberi érzések.”¹

A másik probléma az lett, hogy amennyire csak lehetett szerettem volna politikai lózungoktól mentessé tenni a beszédet, dacára, hogy én voltam az intézet első KISZ titkára. Az új igazgató viszont nem elégedett meg azzal, hogy ő a beszédében többszörösen hangoztatja mind az intézetnek, mind saját magának a szocializmus eszméje és ügye melletti elkötelezettségét, cenzúrázásra bekérte beszédemnek tervezett szövegét. Hívatott, és ezt mondta:

– A beszéd tulajdonképpen jó, csak hiányzik belőle, hogy segítségemmel alakult meg a KISZ szervezet, meg az a hitvallás, hogy a *szocialista* társadalmi rendszer mellett elkötelezett, azt szolgáló tanítók lesztek.

Én megígértem, hogy a KISZ megalakítását említeni fogom, ő meg lediktált egy mondatot, amit kért, hogy a befejező részbe kerüljön bele. Nem kell filológusnak lenni ahhoz, hogy az olvasó rájöjjön, a következő idézetben melyik az igazgató által diktált mondat:

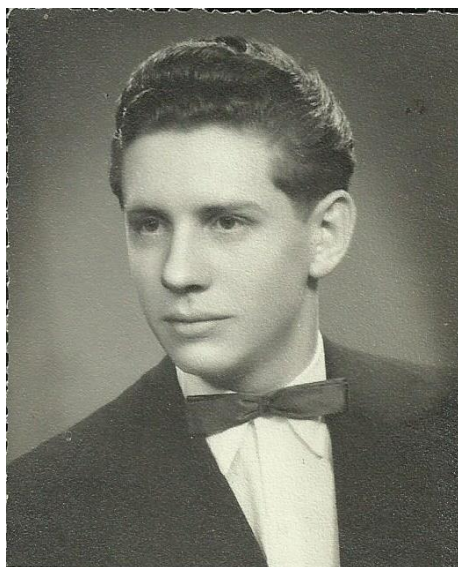
„Az idő rohan. Senkit sem vár. Nekünk mennünk kell. Hívnak a kicsi gyerekek, és mi most nem fájó, hanem örömkönnyekeket ejtünk, és vidáman megyünk közéjük tanítani, nevelni. Olyan embereket nevelni a hazának, akik céljaikért önfeláldozóan küzdeni tudnak. A mi feladatunk az, hogy szocialista szellemben a szocialista társadalom harcos építőit neveljük ki, akik ha kell, fegyverrel a kézben megvédik és tovább fejlesztik eddigi vívmányainkat.”

*„Vár ránk az élet, vár a hivatás,
Gyermeki lelkek, vagy új tanulás.
Ám hogyha bánat szántja homlokunk,
Jó öreg képző reád gondolunk.”*

---

¹ Ezeket a sorokat dr. Varsányi György 2004-ben Meleg József igazgatói laudációjában is idézte. A laudáció szövege megjelent az Eötvös József Főiskola *A népnevelés szolgálatában* című kiadványában is.

Aztán eljött a ballagás napja. 1958. május 10-én gyönyörű, napsütéses, igazi májusi nap volt. Hozzám az édesanyám, a nevelőapám és a faluból még egy szőke lány érkeztek. A ballagás az ilyenkor szokásos módon zajlott délután. Az ünnepséget az udvarra tervezték. Az emelvény a lilás-fehér fűrtökben virágzó gesztenye és a leveleiket bontogató hársfák alatt volt, vele szemben az iskola épülete felé széksorok, amelyeken elől a protokoll vendégek, a tanárok és más meghívottak, mellettük a ballagó negyedikesek, majd a szülők és más vendégek foglaltak helyet. A

A tablóképem

Himnusz elhangzása után a másik tázlári fiú, Rác Fodor Sándor mondta el Ady Endre *Üzenet egykori iskolámba* című örökbecsű versét. Utána én léptem az emelvényre. Határozott, erős hangon, erősítés nélkül is érthetően köszöntöttem a Párt, a Tanács, a KISZ Bizottság küldötteit, szeretettel üdvözöltem a szülőket és a vendégeket. A *kedves szülőknél* a sajátjaimra néztem, s a tekintetünk egy pillanatra találkozott. Ez elég volt ahhoz, hogy lássam arcukon, testtartásukon a büszkeséget, és egy olyan pozitív sugárzást, amilyent rám figyelve együtt, ilyen harmóniában még sohasem tapasztaltam. Elégedett voltam, és az alkalomhoz illően hol az értelem hangját, hol az érzelem húrjait engedve szabadon szóltak most már sorban mindenkihez elkészítő szavaim.

A közönség rám figyel.

*(Az első sorban Fátrai Károly tanár Kincses Ferenc igazgató (mankóval),
jobbra haladva Glied Károly, a Városi Pártbizottság titkára, Richnovszki
Andor kollégiumigazgató, a sor jobb szélén Meleg József igazgatóhelyettes)*

A ballagási bál is emlékezetesre sikerült. Szüleim meg a szőke leány is ott maradtak. A kollégiumban alhattak is. Másnap délelőtt Baján a Béke (ma Szentháromság) téren Marosán György, az MSZMP Központi Bizottságának titkára tartott nagygyűlést. Ezen a diákságnak is részt kellett venni. A nagygyűlés után a Járási Tanács tanácstermében fogadás volt. Engem az elnökségbe és a bajai diákság egyetlen képviselőjeként a fogadásra a Városi Pártbizottság hívott meg. Ez akkora megtiszteltetésnek számított, – főleg az új igazgató szerint – hogy fel sem merülhetett, hogy netán nem megyek el. Így másnap vendégeimet magukra kellett hagynom. Ebből is láthatták a szüleim, hogy fiuk nemcsak ismert Baján, hanem bizonyos köztisztelet is övezi. Röviddel a délutáni vonat indulása előtt találkoztunk még, hogy illően el tudjunk egymástól köszönni. Így a ballagási eseményekkel mindegyikünk nagyon elégedett lehetett.

Fél évszázaddal később

Osztályunk 50. éves találkozásának a résztvevői 2008-ban (Középen dr. Balanyi László, mellette jobbra Kamasz Margit, balra Sipos Katalin egykori tanárok, én balról a harmadik vagyok.)

Negyven évig öt évenként, utána évenként szerveztük az osztálytalálkozókat.

1959-ben oklevelet szerzett tanítóként 50 évvel később a jogutód intézménytől, az Eötvös József Főiskolától jubileumi aranyoklevelet kaptam. Ekkorra végképp megérlelődött bennem az a gondolat, hogy a magyar tanítóképzés történetének a legjobb állami tanítóképzése az ötéves kántortanító és a négy+egyéves középfokú tanítóképzés volt. Ezt a meggyőződést arra alapoztam, hogy ebben a rendszerben a tanítók és a polgári iskolai tanárok, akik jól ismerték a tanítványaikat, mintegy a helyükbe lépni alkalmas utódaikat keresve irányították az arra termelt gyerekeket a tanítói pályára. Az érzelmileg legfogékonyabb 14 éves korban bekerültünk a tanítói hivatáshoz szükséges elméleti és gyakorlati, főleg módszertani képzést magas színvonalon adó intézménybe, ahol együtt voltunk a gyakorló iskolás kisgyerekekkel. Itt a középiskola szelleme az általános iskolai légkörben formálta napról napra a jövő tanítóit.

A probléma az volt, hogy négy év alatt a közismereti tárgyakat a pedagógiai tárgyakkal együtt nem lehetett a gimnáziumok szintjén

megtanítani. Ezért szükségesnek érezték a tanítóképzés reformját. Bajáról azt javasolták, hogy „6 éves tanítóképző intézetet kell felállítani... Szervezetét, tervezetét úgy kell kialakítani, hogy négy osztály elvégzése után érettségi vizsgát tehessenek, de ez csak azok számára lenne kötelező, akik nem akarnak tanítók lenni. Így egységes hat évfolyamú lenne a tanítóképző, ahol az első négy osztály tanterve megegyezne az általános gimnázium tantervével, a felső két osztály adná a szakműveltséget. A tanulók az általános iskolásokkal azonos környezetben élnének.” (Meleg József igazgató leveléből)

Ezzel szemben a felsőfokú tanítóképzőt hozták létre anélkül, hogy pedagógiai profilú szakközépiskolákat szerveztek volna. Így állt elő az a helyzet, hogy amíg a *korai kiválasztással* a 8. osztályt végzettek legértelmesebbjeiből a rátermettek mentek tanítóképzőbe tanulni, ezután az érettségizettek közül egyre több olyan diák került a felsőfokú tanítóképzőkbe, aki csak azért választotta ezt a képzést, mert az egyetemre nem vették fel, diplomát szerezni pedig szeretett volna. Ez a kontraszelekció lehet az egyik oka a pedagóguspálya presztízsvesztésének. Egy másik pedig a pálya szinte teljes elnőiesedése annak minden előnyös és hátrányos következményével.

KURJANTÓI HISTÓRIÁK

*Kép az iskola épületéről 1956-ból.
Tablóra festette: Kovács Gyuláné tanítónő*

Bemutakozás az első munkahelyen

Kinevezés Fülöpszállás Kurjantóba

A tanítóképzőben kitűnő érettségi bizonyítványt kaptam 1958. június 14-én. A nyár otthon a családnál telt mezőgazdasági munkákkal, meg új szerelemmel.

Augusztus 1-jére a megyeszékhelyre hívták össze az abban az évben végzett és ebben a megyében munkába lépő tanítókat és óvónőket az alkalmazásukkal kapcsolatos hivatalos teendők céljából. Falubeli osztálytársammal az utazás legolcsóbb módjaként a kerékpárt választottuk. Hajnali 4 órakor indultunk a legrövidebb úton (egy darabig földúton), a több mint 40 km-re lévő Kecskemétre. Itt a Megyei Tanács épületében először is hivatali esküt tettünk, amelynek a leglényegesebb része ez volt: *„Esküszöm, hogy a Magyar Népköz-társasághoz, annak népéhez hű leszek..., a jogszabályokat meg-tartom..., előjáróimnak engedelmeskedem, kötelességeimet pontosan, lelkiismeretesen, és a nép érdekeinek szolgálatával teljesítem...”* Utána felolvasták, hogy kik, melyik járásban kapnak állást, mert a munkáltatók akkor még a járási tanácsok művelődésügyi osztályai voltak. Akiket lehetett, a lakóhelyük környékén, néha saját falujukban helyeztek állásba, de ahol nem volt elég üresedés, onnan más, távolabbi járásokba kerültek az ifjú tanítók. Minket, tázláriakat, Rácz Fodor Sándort meg engem, a saját járásunkba, a kiskőrösibe soroltak be.

Külön teremben a járási művelődésügyi osztály vezetője (akit tanfelügyelőként még az általános iskolából ismertünk) köszöntötte új alkalmazottjait, és még azt is megengedte, hogy az üres helyek között válasszunk. Három tanítói hely volt, az egyik Fülöpszálláson Kurjantópuszta, a másik a falunkban a Tázlárhoz tartozó Szankсарок nevű tanyai iskola, a harmadik meg Kiskőrös mellett Akasztó községben. Mivel ez utóbbinak a jelöltje már előre megvolt, az a kényes helyzet állt elő, hogy kettőnk közül egyikünk mehetett, illetve valamelyikünknek mennie kellett a saját falunkba.

Jól ismert mondas, hogy senki sem lehet próféta a saját falujában. Nekem azonban volt még egy ennél is lényegesebb szempontom. Édesanyám mondogatta, hogy milyen jó lenne, ha otthon tanítanék, mert otthon lakhatnék, azért nem kellene fizetni, aztán meg fél napot az

iskolában tanítanék, utána pedig otthon segíthetnék a mezőgazdasági munkákban délutánonként, meg a szünetekben. Ebben a felfogásban tükröződött az a tévhit, hogy a pedagógus csak akkor dolgozik, amikor órát tart, és milyen jó neki, mert két hónap nyári szabadsága van, és még szünetek is. Ez a tévhit azóta is sok ember fejében termelődik újra, és rontja a szakma megítélését és megbecsülését. Édesanyám már elfelejtette, vagy talán igazán akkor sem fogta fel, hogy én négy évvel ezelőtt a családból menekülendő is mentem továbbtanulni, hát most miért akarnék ide visszakerülni? Azt sem érzékelt, hogy fia egész életét akarja a tanítói tevékenységnek szentelni, teljes szívvel, a nap 24 órájában választott hivatásának akar élni. Nem akar félig tanító és félig ingyen napszámos lenni egyszerre. Ez a helyi prófétaságnál sokkal erősebb negatív motiváció volt bennem.

Amikor az osztályvezető feltette kettőnknek a kérdést, hogy ki menne Kurjantóba és ki a saját falujába, lecsaptam Kurjantóra még mielőtt barátom megszólalhatott volna. Aztán ő is mondta, hogy ő sem akar visszamenni a saját falujába. De más lehetőség nem lévén, végül megkaptam Kurjantót, neki pedig meg kellett elégednie kis faluja tanyai iskolájával.

Három napon belül kellett szolgálattételre jelentkezni a fogadó iskola igazgatójánál, mert erre a hónapra már járt a fizetés. A kurjantópusztai iskolába kinevezett gyakorlóéves tanítójelöltként én már másnap kora reggel utaztam Fülöpszállásra, ahol az igazgatót a lakásán találtam meg. Éppen reggeliztek a feleségével, amikor bekopogtam. Az igazgató szívélyesen fogadott, rögtön reggelivel kínált. Aztán elmondtam, hogy honnan jöttem és milyen az előéletem. Közben láttam, éreztem, hogy az öreg igazgató elégedett nemcsak a kitűnő érettségivel, hanem eddigi szerepléseimmel, tulajdonképpen az egész személyiséggemmel. Látszott rajta, hogy örül ennek az új kollégának.

– Hogyan tudnám az iskolámat is meglátogatni ma? – kérdeztem.

– Megkapod a hivatalsegéd kerékpárját, ráülsz és elmész Kurjantóba. Ott Nagy József vezető tanítóval találkozol, aki a közvetlen főnököd lesz. Vele beszéld meg a részleteket! – mondta természetes egyszerűséggel az igazgató, és elmagyarázta, hogyan lehet a 7 km-re lévő iskolához eljutni.

Boldogan ültem a kölcsön kapott drótszamar nyergébe, és meg sem álltam, amíg be nem kanyarodtam a XX. század elején épült, sárgára

meszelt, jól karbantartott iskolaépület udvarára. Az udvar közepén öreg eperfa állt, alatta asztal székekkel. Látszott, hogy nyáridőben itt hűsöltek, itt is étkeztek a tanítóék. Épp mindhárman az udvaron voltak: a magas, harmincas évei elején járó de már kopaszodó tanító, a majdnem olyan magas, barna hajú, szép arcú, karcsú, csinos felesége és a kislányuk.

– Kezét csókolom! Jó napot kívánok! – köszöntem illedelmesen. – Én vagyok az új tanító – tettem gyorsan hozzá, és bemutatkoztam.

A házigazdák is bemutatkoztak, majd az idegent gyanús szemekkel méregető kislányukat is odahívták, és bemutatták úgy, hogy ő is tanítvány lesz, mert most lesz elsős. Ezért volt hát tartózkodó, és ezért méregette olyan komoly tekintettel az idegent. Később aztán oldódottabb, barátságos lett ő is.

*Nagy József vezető tanító kurjantói tanítványaival és
Dalma, a lánya első osztályos korában*

Déltájt volt az idő. Új kollégaként, ahogy az illem kívánta, persze engem is meghívtak ebédre. Tyúkot vágtak éppen, finom húsleves és pörkölt volt az ebéd, bor is került a poharakba. A vezető tanító rögtön tegeződést ajánlott, amit én megtiszteltetésnek véve fogadtam el.

Ebéd után a tanító megmutatta az egyetlen tantermet, ahová az előszobából lehetett bemenni. A tanterem hatszor tíz méter nagyságú volt, két sor hosszú paddal berendezve. Közel hatvan gyerek fért el a padokban. A tanítók asztalán kívül állt még egy szekrény meg egy nagy vaskályha a tanteremben és az el nem maradható tábla a falon. A hajópadló aljzat gázolajjal volt beitatva. A folyosóról szemben nyílt még egy nagyobb helyiség, ami tulajdonképpen a tanítói lakás másik szobája volt, de ezt a tanítók nem használták. Nekik elég volt egy szoba.

– Ez lesz a te lakásod – mutatta a tanító. Volt benne egy vaságy, egy asztal, egy polcos szekrény, meg egy mosdó lavórral. A facér elődök is ebben a helyiségben laktak. Kályha ugyan nem volt, de legényszállásnak így is igen alkalmasnak tűnt.

Aztán a vezető tanító azt is elmondta, hogy az alsó tagozat összevont 4 osztályában 45 gyereket kell majd tanítani heti váltással hol délelőtt, hol délután. Beszélt arról is, hogy itt az emberek hagyományosan tisztelik a papot meg a tanítót, más értelmiségi emberrel ritkán találkoznak. A tanyákon zömmel kunok laknak, akikre jellemző, hogy kezdetben méregetik az idegent, de ha megszeretik, befogadják, az övéknek tartják, és ha kell, meg is védik. Megmondta azt is, hogy augusztus végén mikortól legyenek ott, hogy a tanév kezdésére fel tudjunk rendesen készülni. Aztán elköszöntünk, s én boldogan kerékpároztam vissza a faluba. Otthon örömmel újságoltam, hogy igen jó helyem lesz.

Gubacsi Lajos bácsi vizsgáztat

Jó egy héttel a tanévnyitó előtt beköltöztem a „lakosztályomba”, és megkezdtem a felkészülést. Közben ismerkedtem a környezettel, az iskola szomszédságában élőkkel. Főnököm szívesen vitt bemutatni családokhoz, ő tudta, kiknek számít a véleménye az új tanító jó imázsának alakításához. Az kezdettől fogva látszott, hogy mi jól meg fogjuk érteni egymást.

Egyik nap Felső-Kurjantóba látogattunk el, ahol többek között Gubacsi Lajos bácsihoz, egy a környezetéhez képest műveltebb, a Falurádióban többször interjúvolt öreglegényhez is betértünk. Lajos bácsi híres volt

pipatóriumáról, aminek sokan a csodájára jártak. Ezt a nem dohányzó fiatal tanítónak is meg kellett néznie.

A szüret közeledvén, az arra készülés jeleként nagy, vadonatúj szüretelőkád állt az udvaron.

– Tán most vette Lajos bácsi? – kérdezte a vezető tanító.

– Most, pár napja – mondta, és érdekes, huncutkás kifejezés suhant át nagy, pödrött bajuszos arcán.

– De a kádár, akitől vettem, nem tudta megmondani, hogy hány literes lehet valójában. Körülbelüli értéket mondott, de nekem nagyon fontos lenne elég pontosan tudni, hogy mekkora.

Nagyon jó, hogy a fiatal tanító úr itt van. Ki tudná számítani, hogy hány literes ez a kád? - fordult oda hozzám.

– Van colostokja, Lajos bácsi? – vettem rögtön a lapot.

– Van – felelte az öreg, jelezve azt is, hogy eszközben akadály nem lesz.

– És papírt meg ceruzát is tud adni, mert ezt fejben kiszámolni bonyolult lenne – jött az újabb kérdés.

– Az is van – felelte az öreg most már még nagyobb várakozással.

– Akkor tessék hozni az eszközöket, és kezdhetjük, – mondtam, mert fejemben már készen állt a csonka kúp térfogatának kiszámításához az érettségire megtanult képlet:

$$V = \frac{m\pi}{3}(R^2 + rR + r^2)$$

Aztán mértem, majd szoroztam, osztottam, ellenőriztem, és nemsokára közöltem:

– Ez a kád az én számításaim szerint 10 hektoliter és 64 liter, de a mérések pontatlanságai miatt valamivel több is, kevesebb is lehet.

– Lehetséges – mondta két pipaszívás között Lajos bácsi –, mert a kádár is úgy 10 és fél hektósnak mondta, de én ellenőriztetni szerettem volna. Köszönöm, tanító úr.

Azt nem mondta, hogy engem is ellenőrizni akart, de napokon belül elterjedt a híre, hogy az új tanító kiszámolta, hogy Lajos bácsi új szüretelő kádja hány literes. Ez nem jött rosszul 18 éves fiatalemberként a tekintélyemnek mindjárt a kezdetnél történő megalapozásához. És

Gubacsi Lajos bácsi

gazdagabb lettem máris egy tapasztalattal. Láttam, hogy a tudás érték, mert sose tudhatjuk előre, hogy amit tudunk, az mikor, mire lehet jó az életben.

A tanévkezdés

Aztán jött a tanévnyitó értekezlet, amelyen a falu minden pedagógusa részt vett a központi iskolában. Itt bemutatta az igazgató az új kurjantói kollégát. A bemutatás után kezdődött a tanévnyitó a tanyai iskolában. Szép, napsütéses szeptember eleje volt. Az elsősök többségét elkíserte valamelyik vagy mind a két szülő, a többi nagyobb testvérével jött; ki-ki a legszebb, legjobb ruhájában. A vezető tanító az udvaron köszöntötte a gyerekeket, bemutatott nekik engem is, és átadta az osztályt. Negyvenöt gyerek vonult be szépen, csendben, rendezett sorokban a tanterembe. Végignéztam az osztályomon, és átéreztem, hogy ezeknek a gyerekeknek a testi épségéért és lelki gyarapodásáért, értelmi fejlődéséért ezután itt az iskolában egyedül én vagyok a felelős. Majd ezeket mondtam:

– Az órákon rendnek és fegyelemnek kell lenni. Ilyen sokan együtt csak úgy lehet dolgozni, és *„Dolgozni csak pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen, úgy érdemes.”* A tanulás az iskolás gyerekek munkája, dolga. Komolyan kell venni.

Aztán elkezdődött a szervezés, az ismerkedés.

Másnap már viseltes ruháikban, többségükben mezítláb jöttek iskolába a diákok a körülbelül 5 kilométeres körzetből. Elnézve őket az jutott az eszembe, hogy úgy 8-12 évvel ezelőtt még én is ilyen mezítlábas, viseltes, foltos ruhájú, hasonló korú gyerek voltam egy másik iskolában. Azt éreztem, hogy a velük szemben támasztandó követelményekkel együtt nagyon szeretni is kell őket, mert otthon többüknek éppen úgy dolgozniuk kell a családban: gondozni az állatokat, felügyelni a testvéreket, mint nekem kellett, amikor ilyen korú voltam. Segítséggel sikerült kiemelkednem az ilyen helyzetből. Ezeknek a gyerekeknek is meg kell adni minden esélyt arra, hogy képesek legyenek önmagukat felülmúlni. Haragudni csak értük szabad, rájuk nem.

Szeptember 5-én kelt levelemben így számoltam be egy kedves ismerősömnek az első napokról:

„És az első nap! Életem legszebb napja volt, amikor először sorakoztattam gyerekeimet. Kissé izgulva, de szigorúan léptem fel az első percben. Fegyelem az van is! Képzeld el, hogyan vigasztaltam meg a síró

elsősöket! Rájöttem, hogy van szívem, és tudok gyengéd is lenni. Meg is van a következménye: szeretnek a gyerekek, örömmel jönnek hozzám iskolába. Ha még egyszer újra kezdeném az életet, akkor sem lennék hűtlen ehhez a pályához.”

Kurjantópuszta

A tanítás mellett érdeklődésem hamar a község, a közvetlen környezet alaposabb megismerése felé fordult. Fülöpszállás az Alföldön a Budapest-Kelebia vasútvonal és az 52-es betonút kereszteződése mellett található. Az én falum, Tázlár közel 50 kilométerre volt a kurjantói iskolától. Az első évben Tázláról Soltvadkertre 10 kilométert kerékpároztam, ott a járművemmel együtt vonatra szálltam, Fülöpszállás vasútállomástól kerékpárral folytattam az utat Kurjantóig. A haza-utazások hasonlóképpen történtek a másik irányban. A második évben tudtam venni egy használt, fekete, kétüléses Danuvia 125-ös motorkerékpárt, és eleinte jogosítvány nélkül jártam vele. El is kaptak egyszer a rendőrök. Harminc forint helyszíni bírságot kellett fizetnem, ami akkor mintegy 20 kilogramm kenyér vagy 15 liter benzin ára volt. A büntetés kifizetése után a rendőrök tovább engedtek. Indultam volna, de motorom az idegesen kapkodó rugdosástól bezabált, nem indult. Megkértem az egyik rendőrt, hogy ugyan lökje már meg velem együtt a motort, hogy beinduljon. A rendőr megtolta, a motor felhördült, és meg sem álltam a szülőfalumig. Többször nem kaptak el, mert elkezdtem tanulni, és bejelentkeztem tavasszal Kecskemétre gépjárművezetői vizsgára. Be is hívtak. A helyi boltos vitt be az én motoromon, nehogy vizsgára menet kapjanak jogszi nélküli vezetésen. Elméletből, főleg a KRESZ-ből úgy felkészültem, hogy csaknem szó szerint tudtam, amit kellett. A megyeszerte rettegett vizsgáztató rendőrtiszt, Végső százados elméleti vizsgám végén csak ennyit mondott:

– Na, ugye hogy meg lehet tanulni a KRESZ-t!

Saját motorommal a gyakorlati vizsga is jól ment az alkalmi tanpályán. A boltos, aki harmadszorra tudott csak átmenni a hasonló vizsgán, egy szűk óra múlva visszaérkezve a városból kérdezte:

– Tudod már, mikor következel?

– Már levizsgáztam. Sikerült. Mehetünk haza – mondtam a legtermészetesebb hangon a kérdező nem kis ámulatára.

Az 1960.06.12. dátummal kiállított motorvezetői jogosítványt két héten belül kaptam meg postán.

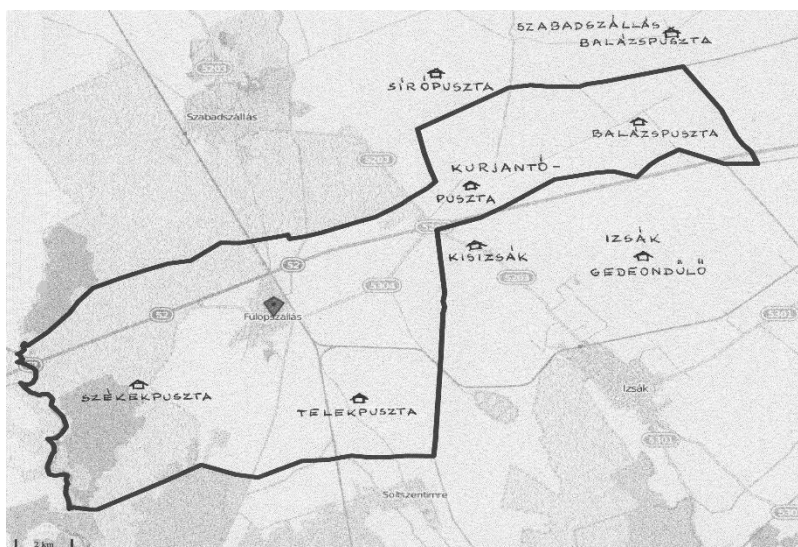
Télen csak a vasútállomásig mentem motorral, tovább a kétkerekűvel együtt vonatra szálltam, majd motoroztam tovább. Nagyon rossz időben a járgányt Fülöpszálláson hagytam, mert Soltvadkert és Tázlár között ekkor már buszjárat is volt naponta egyszer oda-vissza.

Fülöpszállás a Kiskunságban közepes méretű községnek számított a XX. század derekán. Az 1960-as népszámláláskor 4456 lakosa volt, ami 2011-re 2172 főre csökkent. Az emberek többsége mezőgazdálkodásból élt. A falu központi iskolája, 1902-ben lett állami iskola, és 1903/4-ben egy új, egyemeletes épület épült a falu központjában, ami a kor minden követelményének megfelelt abban az időben. Négy tanyai iskola (Balázspusztá, Kurjantópusztá, Telekpusztá, Székekpusztá) működött a község határában, amelyek tagiskolákként a központi igazgatás alá tartoztak. Mindenhol, (Balázspusztán Herpai István és felesége, Kurjantóban Nagy József és jómagam, Telekpusztán Fülöp Pista bácsi, Székekpusztán Széll Kata néni, aki Kecskemétről, a jó nevű Zrínyi Ilona Általános Iskolából mintegy misszionárius jött a tanyai gyerekek közé), szakképzett tanítók tanítottak. A két előbbi iskolában osztatlan alsó (I-IV.) és felső (V-VIII.) az utóbbi kettőben osztatlan I-VIII. osztályok működtek. Ezekben az osztályokban az úgynevezett Mjelnikov-módszer szerint tanítottunk, amelynek lényege az volt, hogy amíg a tanár az egyik csoporttal közvetlenül foglalkozott, addig a többiek különböző feladatokat megoldva önállóan tanultak. A tanítónak így naponta 15-20 órás foglalkozást kellett megtervezni, szimultán vezényelni és ellenőrizni. Kurjantóban az 1960/61-es tanévre a nagy létszámú alsó tagozatot I-III. és II-IV. összevont osztályokra bontottuk. Én ekkor az I-III. osztályt tanítottam. Az 1959/60-as tanévben Balázspusztán 75, Kurjantóban 90, Telekpusztán 17 és Székekpusztán 22 gyerek járt iskolába. A központi iskolának 398 tanulója volt. Fülöpszálláson az öt iskolában 602 gyerek tanult. (Ma a község iskolájába 181 gyerek jár.) Fülöpszállás megfelelt a klebelsbergi elvnek, amely szerint minden gyerek lakóhelyétől számított 5 km-en belül iskolának kellett lenni, a helyzet ennél bizonyos területeken még jobb is volt, mert voltak olyan részek, ahol (a szomszédos falvak

tanyai iskoláit is figyelembe véve) még választhattak is, hogy hova járjanak.

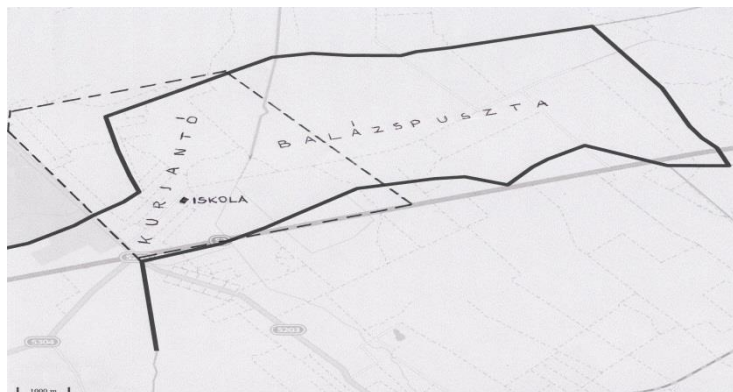
Kurjantó a Duna-Tisza-közi homokhátság részeként homokos talajú területe a községnek, szemben a többi résszel, amelyeket szikes legelők uralnak. Kurjantóban a szőlő- és gyümölcstermelés dominált, kevés szántóterület, erdők és legelők voltak még a környéken. Szinte minden talpalatnyi földet gondosan megműveltek. A saját szükségleten felüli szőlőt (túlnyomó részben sárfehért) és gyümölcsöt a Földműves-szövetkezet helyi felvásárlója, Farkas József vette át a gazdálkodóktól. A szorgalmas kun parasztoknak ez elég biztos megélhetést garantált. Ezért is nem akartak termelőszövetkezetbe lépni 1960-ban.

A tanyák a saját földterületekre épültek a melléképületeikkel. Gazdasági udvar, veteményeskert vette körül az épületeket. Saját maguknak megtermelték a családok a zöldséget, burgonyát és egyebeket, a helyi vegyesboltban megkapták azokat az árucikkeket (petróleumot, élelmiszereket, iparcikkeket, tanszereket), amelyekre a háztartásokban még szükség volt. Lábas jószágokat (teheneket, lovakat, juhokat) sok helyen tartottak, disznót hizlaltak, vágtak maguknak, baromfi félék minden háznál kapirgáltak, hápogtak, gágogtak.

Fülöpszállás térképe a tanyai iskolákkal

A fő közlekedési eszköz a kerékpár és a lovas kocsi volt, motorkerékpárral öten (Szegedi Gábor Jávával, Téglás László Pannóniával és hárman, Farkas József, Varga László és jómagam Danuviával közlekedtünk.

A kurjantói iskola vonzáskörzete

Az iskola vonzáskörzetének ez idő tájt kb. 400–450 lakosa volt. Ide tartozott egész Kurjantó, Balázspusztá egy része, Szabadszállás Oldalkosárnak hívott része, de néha Izsák Gedeon-dülő és Kisizsák részéből is jártak hozzánk tanulók. (Ez néha azért is bekövetkezett, mert a szülők valami miatt nézeteltérésbe keveredtek az ottani tanítóval, leginkább azért, mert megbukott a gyerek, hát szerencsét próbáltak a másik közeli iskolával.) Ez a mozgás az ellenkező irányban is működött.

A kurjantói iskola, amely a központi iskolával egy időben, 1904-ben épült, elég nagy telken foglalt helyet. Előkerttel, nagy udvarral rendelkezett, úgy egy katasztrális holdnyi földterület is tartozott még hozzá, amit a vezető tanító családja művelt. Volt ebben konyhakert, szőlő és szántóföld is.

A telek eleje Kurjantó földes főújtára, a hátsó része a másik dűlőre nézett. Az iskola udvara a főút felől és a bal oldalon drótkerítéssel, a kert felől léckerítéssel volt körül kerítve, a jobb oldalát pedig Farkas Józsefék házának, melléképületének a fala határolta. Ebben a házban működött a főút

felé nyíló vegyesbolt. Az udvaron egy melléképületben szeneskamrát, raktárt és ólat találhattunk. Az iskolától kissé balra állt a jól megépített és elegendő kapacitású potyogtatós WC épülete, ami mögött akácliget terült el. Az udvar bejárata mellett nyárfák álltak, az udvar közepét pedig azóta is ugyanaz az eperfa őrzi.

Minden volt itt, ami az iskola akkori korszerű működéséhez és a tanító megélhetéséhez kellett.

Az iskola épületébe az udvar felől két lépcső két bejáráshoz vezetett. Az egyik ajtón a tanítói lakásba lehetett bejutni, ahol egy előszobából jobbra nyílt a konyha, balra a kamra, onnan pedig a padlásra lehetett grádicson felmenni, szemben a tágas szobába lehetett bejutni. A másik lépcső a tanterem előszobájába vezetett, ahol a falon fogasok függtek körben arra várva, hogy a gyerekek felakasszák rá kabátkájukat. Szemben a tanítói lakás másik nagy méretű szobájába lehetett bejutni. Ez volt az én lakásom.

A jobb oldalon lévő ajtón lehetett a 10×6 méteres, hatalmas tanterembe bemenni, ahol az ajtó mellett rögtön balról állt a nagy méretű, Calor fa- és széntüzelésre alkalmas vaskályha. Az ajtóval szemben, középen a dobogón állt a tanítói asztal. Elöl, a szemben lévő sarokban volt egy szekrény, a tanítói asztal mögötti falon egy fából készült nagy méretű és egy kisebb vaslemezről lévő applikációs, (mágnesekkel használható) tábla lógott, amelyek mellett még maradt hely a térképek felakasztására is. Ezen

a falon fent középen foglalt helyet a népköztársasági címer. A kályha mögött indultak a tanterem hátsó faláig két oszlopban (bal oldalon a kb. 3,5 méteres, jobb oldalon az ablakok mellett talán másfél méteres) akkori típusú iskolapadok. A padok a képen láthatóhoz hasonló szerkezetűek voltak.

Az ehhez hasonló rövid padokban két-két gyerek ült az ablaknál, a hosszú padokban általában négyen ültek, de szükség esetén főleg a kisebbek, az alsó tagozatosok öten is elfértek egymás mellett. Mélységben nyolc pad volt egymás mögött, így 8×5 és 8×2 , vagyis 56 gyereket tudtunk leültetni a tanteremben. (Az én osztályomban a csúcslétszám 55, a felső tagozatban 46 fő volt azokban az években.)

Tudakozódtam az iránt is, hogy honnan ered a Kurjantó elnevezés. A köztudatban kétféle magyarázatot is találtam. Az egyik szerint, amikor még nem volt Fülöpszálláson malom, a gabonát Kerekegyházára jobbra ökrös szekerekkel hordták őrölni, és erre vezetett a legrövidebb út, ahol azonban a bucka futóhomokjába mélyre vágott a szekér kereke, ezért az ökröket az ostor mellett hangos *kurjantásokkal* is biztatták gazdáik a szekér húzására. Így ragadt a tájra a Kurjogató majd ebből a Kurjantó név. A másik magyarázat az újabb kultúrához, a szőlőhöz kötődik. Bortermő vidék lévén az emberek bőségesen fogyasztották a *venyige levét*, aztán jókedvre derülve nemcsak énekeltek, hanem kurjantgattak is. Ez a hangoskodás ragasztotta rá a nevet az itt lakókról a területre is. Helytörténetileg valamelyest is tudományosnak elfogadható magyarázat máig nincs. Nekem az előbbi tűnt hihetőbbnek, feltételezem, hogy a név sokkal régebbi, mint a homokos talajon a szőlőművelés, de bizonyító érvet ezen állításom mellett felhozni nem tudok. Számomra ezzel a bizonytalansággal együtt is Kurjantó egész életemre szép emlék maradt.

A tanuló tanító

A tanítóképző gyakorló iskolájába a város értelmiségi és iparos családjainak, valamint a város új politikai elitjének a gyerekei jártak. Ilyen osztályokban tanárok, tanulótársak jelenlétében folytak a gyakorlati tanítási órák. A gyerekek is segítették a nekik szimpatikus *kistancsikat*, de ha valaki a *bögyükben volt*, hát be is tudtak tartani neki. (Járogattam egy időben egy olyan lánnyal, akinek a húga a gyakorlóba járt. Ebben az osztályban tartottam az első gyakorlati órát. A bírálati óra után a gyerekek gyakran megkérdezték a kapott osztályzatot is. Hazaérve a kislány jelentette nővérének, hogy „összehoztunk a Pistával egy ötös számtanórát.”

A helyzet a tanyai iskolában messze nem ilyen volt. Ezek a gyerekek nem jártak óvodába. Az iskola volt az első intézmény, amellyel találkoztak. A szülők is, a nagyobb testvérek is ijesztgették őket azzal, hogy majd megtudod az iskolában, meg a tanító bácsi majd így, meg úgy, tehát az iskola a legtöbbjüknek mumus volt, amíg meg nem szokták az iskolai életet. Meg aztán itt mindenféle gyerek volt ám! A józan paraszteszű, mindent azonnal értő, kíváncsi gyerektől a mindent megtanuló, szorgalmason át a mindenben közepesen keresztül a lustáig, sőt, itt még nehézségekkel megáldott (ma úgy mondják, hogy diszlexiás, diszkalkuliás stb.) gyerekek, nem is beszélve a szellemileg retardáltakról (infantilis, debilis), a *gyógypedagógiai alanyokról*. A tanítóképző elméletileg jól felkészített a szakmára. A gyakorlatban is mutatott jó példákat, de a szakmát a végzettek csak ezután, a saját tapasztalataikon keresztül tanulták meg. Erre volt az ötödik, a gyakorló év kitalálva a képesítő vizsga előtt. De ez sem volt elég ahhoz, hogy úgy belejöjjenek a tanításba, mint kiskutya az ugatásba. Ehhez éveknek kellett eltelni.

Kezdő tanítói botlások

Így volt ez nálam is, aki nagy kedvvel és érdeklődéssel ugrott a mélyvízbe. Az óráim általában jól sikerültek. A gyerekek is lassan felvették a diktált tempót. Ha kérdés, dilemma merült fel, főnökömmel megbeszéltem. Szeptember 12-én már tanulmányi felügyelőm is volt: a művelődésügyi osztály egy idősebb, tapasztalt munkatársa, aki más ügyben járt itt, de mellesleg beült az én egyik órámra is.

A negyedikeseknek volt közvetlen órája, a másik három osztály önállóan végzendő feladatokat kapott. Velük olvasásból Móra Ferenc *Szeptemberi emlék* című novelláját tárgyaltuk új anyagként. Az óra igen jól sikerült, utána a felügyelő megdicsért, majd ezt mondta:

– Kedves fiatal kollégám! Amikor a bemutató olvasással szépen hangsúlyozva mesélted a történetet, miért sétáltál be a padsorok közé? Hiába adtál te önálló foglalkozásra feladatokat a kisebbeknek, minden szempár téged követett, száj tátva hallgatták a *mesét*. Az első sorokban ülők a hátad látták ekkor, mert utánad fordultak. Ajánlom, hogy bemutató olvasáskor mindig állj meg középen az asztal előtt, maradj ott, hogy minden gyerek az arcodat is láthassa. Mert ha akarod, ha nem, ilyenkor úgyis minden gyerek rád meg a történetre fog figyelni ezután is. És ez így van jól, mert az ilyen összevont osztályokban oda-vissza négyszer hall minden közvetlen órát minden gyerek. És ez hasznos ismétlés nekik.

Megköszöntem a jó tanácsot, amit egy életre megjegyeztem, és ezután így is csináltam. Mindjárt a kezdeteknél beláttam, hogy rengeteg tanulnivalóm van a szakmai fogásokat illetően.

Egyszer, amikor az elsősöknek a *l* hangot és betűt tanítottam, a ló volt a mintaszó. Mondják ezt ki a gyerekek először, gondoltam, de ehhez kell a ló képe. Hát egy lovat már csak fel tudok rajzolni a táblára, és már rajzoltam is. A gyerekekhez fordulva gyanútlanul kérdeztem:

– Mit rajzolt a tanító bácsi a táblára?

– Kutyat! – kiáltották kórusban az elsősök. No, ez volt az a pillanat, amikor végképp bizonyossá vált számomra, hogy nekem rajzolnom nem szabad. A következő évre megváltásképpen jött az applikációs tábla, amelyre mágnessel lehetett feltenni a készletből a képeket minden óra anyagához. Ez a probléma ilyen formán megoldódott, de a rajz óráké nem.

Az év második felében történt az elsősök olvasási óráján, hogy hosszabb szöveget olvastak szótagolva, minden mondatot más-más gyerek. A betűismeretben bizonytalan, hangösszevonásban gyenge, kissé beszédhibás Kálmánkára került a sor.

– „A ku-tya u-gat-va sza ladt a tyúk-ól fe-lé. A ró-ka meg-i-jedt és el-fu-tott” – kellett volna olvasnia, de nem tudott elindulni se. Odamentem hozzá, próbáltam neki segíteni, de így se boldogultunk. Elkezdtek aztán együtt úgy, hogy én előolvastam a szótagokat, a kisfiú meg mondta utánam és nézte a szöveget. Ha magára hagytam, megállt. Meguntam, hogy a

kisfiú magától egyetlen szótagot sem tud kiolvasni, a következő, a leírtaktól eltérő rögtönzött szöveget mondtam, amit Kálmánka szorgalmasan utánam mondott:

– „A ró-ka meg é-ne-ke-l-ni és tán-col-ni kez-dett.” Az osztály nagy hahotában tört ki. Kálmánka nem értve a helyzetet nézett maga elé, majd rám. A következő gyerek aztán helyesen elolvasta a mondatot, s nyilvánvalóvá vált, hogy őt bizony *lóna tettük*.

A következő órán egy másik szöveget ugyanígy olvastunk. Megint Kálmánkára került a sor, de ő belegabalyodott már az első szóba. Megint odamentem, megfogtam a kisfiú ujját, próbáltam vezetni a szótagok alatt, és segítettem volna neki az olvasásban, de ő néma maradt, nem próbálkozott.

– Mondd velem együtt Kálmánka! – mondtam biztatóan. De a fiú nem mondott semmit, csak nézett maga elé.

– Miért nem mondod velem együtt? – kérdeztem.

– Mert be tetszik capni – mondta selypítve, és bizalmatlanul emelte rám ártatlan tekintetét.

Bennem megállt az ütő. Villámként vált tudatossá számomra, hogy mit tettem az előző órán. A kisfiút megszegényítettem, és ezzel elvesztettem a bizalmát. Ebből a melléfogásomból örök életre megtanultam, hogy a gyermeki lélek nem játék, tanítója a gyereket még tréfából sem vezetheti félre.

– Megígérem neked, hogy soha többet nem csaplak be, és sajnálom, hogy a múlt órán megtettem – mondtam, és rossz hangulatban, büntudatosan vezettem tovább az órát.

(50 évvel később ezek a gyerekek találkozóra hívtak, mint egykori tanítójukat. Kálmán is ott volt. Elmeséltem az öregedő felnőtteknek az esetet, akik csodálkoztak, hogy így emlékszem még a részletekre is. Nyilvánosan utólag bocsánatot kértem Kálmántól az esetért, és vele egyetértésben tartottuk helyesnek, hogy akkor, hét évesen, szülei nagy bánatára meg kellett ismételnie az első osztályt.)

Rendkívüli helyzet az iskolában

A gyakorlóév tavaszán a vezető tanító megbetegedett. Gyomrával már bajlódott fekélye miatt korábban is, de most tüdőjével is gond lett. Szanatóriumba kellett mennie három hétre. Az igazgató megkérdezett, hogy nem vállalnám-e el a felső tagozatot is erre a három hétre, mert máshonnan nem tud helyettesítőt küldeni. Nem akartam az igazgatónak nemet mondani, a vezető tanító is bátorított, hogy vállaljam el, nem sok az a három hét, és ő jön vissza, meg hát a túlóradíj sem jött rosszul. Akkoriban ugyanis nem dúskáltam a pénzben, ruhatáram is igen szegényes volt.

Március közepén kezdődött a délelőtt az egyik, délután a másik tagozatban megtartott napi 9-10 óra, az ezekre való felkészülés, a dolgozatok javítása stb. Elmúlt a három hét, és a kollégának tovább kellett a szanatóriumban maradnia. Újabb három hét után engedték haza, de nem mehetett gyerekek közé. Tanítottam, tanítottam, egyre kevesebbet aludtam. Idegrendszeri tartalékaim lassan kezdtek kimerülni. A rendszeres táplálkozás (reggelit, ebédet a kollégáéknál fizettem elő, vacsora mindig akadt) mellett is fogytam, rövid éjszakai pihenéseim zaklatottak kezdtek lenni, már éjszaka álmomban is folyton tanítottam. A felső tagozatos órákra nem tudtam már elég alaposan felkészülni, egyszer diameter helyett densitast mondtam, amit Járđi Gyula rögtön észrevett és szóvá is tett. Nem szoktam tévedni, így ez a melléfogás is megviselt.

Ingerlékenyebbé váltam, a tanulók idétlenkedései, fegyelmezetlenségei iránti toleranciám is alacsonyabb lett. Ezzel magyarázható, hogy egyszer egy csaknem semmiségért az egyik nagyon értelmes hetedikes fiút, Vízi Miskát megpofoztam, aki ezt teljesen indokoltan nagyon rossz néven vette. A családban is elpanaszolta, és az apja helyett őt nevelő jóval idősebb bátyja be is jött az iskolába kérdőre vonni. Ahelyett, hogy elismertem volna hibámat és elnézést kértem volna, ragaszkodtam ahhoz, hogy nekem volt igazam, s a gyerek megérdemelte, amit kapott. Pedig akkorra már beláttam, hogy én hibáztam. A vita lezáratlan maradt, így a bűntudat frusztrált azután is, hogy elkerültem Kurjantóból. (A sértett fiú főiskolát végzett, termelőszövetkezeti elnök lett falujában. Fel akartam keresni, hogy utólag elnézést kérjek, de valahogyan ez mindig elmaradt. A TSZ elnök 42 éves korában meghalt. Elégtételt már csak posztumusz

adhattam neki, amit úgy tettem meg, hogy virágot vittem a sírjára, és az eltávozott egyik közeli rokona jelenlétében ott a sírnál kértem bocsánatot. Sovány vigasz, de több, mint a semmi.)

Tíz hét után, május vége felé aztán munkába állhatott a felsős tanító. Három hét volt még a tanév befejezéséig. Közben volt a Pedagógus Nap. A központi iskolában tartották az ünnepséget, amelyen mindig volt jutalomosztás is. A megjutalmazottak között engem is szólított az igazgató, aki ekkor már több mint tíz éve igazgatta az iskolát, és ezeket mondta:

– Igazgatói tevékenységem alatt gyakorlóéves tanítójelöltnek még nem adtam jutalmat. De olyan se volt, hogy két és fél hónapig valaki reggeltől estig 100 gyereket tanított volna az egyik tanyai iskolában. Köszönöm a helytállást. És átnyújtott egy borítékot, amelyben csaknem annyi pénz lapult, mint egy havi fizetésem. A kollégák hangosan tapsoltak. Érezhető volt, hogy ezt a jutalmat nem irigyelték.

A képesítő vizsga

A gyakorlóév végén kellett képesítő vizsgát tenni az Alma Materben. A tanévzáró után az erre való felkészülésre 8-10 napom maradt. Tanítástan, módszertan, iskola-szervezetan voltak az elméleti vizsgatárgyak, és egy órát kellett megtartani gyakorló iskolás osztályban.

Június 29-én délután az igazgató és a vizsgabizottság elnöke köszöntötte a jelölteket, és közölték, hogy ki, hányadik osztályban milyen tantárgyat és azon belül pontosan mit fog tanítani. Utána éjjel szívrohamban az elnök meghalt. Másnap reggel a minisztérium telefonon kinevezett egy új elnököt, aki csak 10 óra utánra tudott Kalocsáról Bajára érkezni. Így csak fél 11 körül kezdődhetett meg az elméleti vizsga. Én tanítástanból a gyakorlás és gyakorlati alkalmazás (A gyakorlás a frissen tanultak rögzítése ismétlések során, az alkalmazás pedig a begyakoroltak használata adott körülmények között.), módszertanból a nyelvtani ismeretek tanítása a második osztályban témaköröket kaptam. Az első tantárgynál feleletemben volt némi bizonytalanság, de ezen az elnök kérdései átsegítették. (Az elnök, dr. Szvétek Sándor, a pedagógia akkori egyik országos szaktekintélye volt.) A módszertannál a feleletem alig hogy elkezdtem, a vizsgabizottságban ülő magyar tanár, akivel tanítóképzős éveim alatt konfliktusaim is voltak, belekötött abba amit mondtam, és vitatkozni kezdett velem. Még egyszer

elmondtam, hogy a mondatokból indulva a szavakon keresztül a szótagokat tovább bontva jutunk el a hangokig. Innen a hangok osztályozásával megyünk tovább. Így vezetjük be a nyelvtani ismeretek tanítását a második osztályban, ahol először találkoznak a gyerekek nyelvtannal, majd elmondtam a nyelvtan könyvecske tartalomjegyzékét. A magyar tanár replikázott:

– Ne mondj már ilyen hülyeséget, hogy így kell kezdeni! Az abc-vel, a magán- és mássalhangzókkal kell kezdeni – mondta a tőle megszokott ingerültséggel.

Nyugodt maradtam, és határozott hangon, igazam biztos tudatában úgy, ahogy engem a korábbi években destruktív elemnek is tartott a tanár úr, kissé szemtelenül kérdezve állítottam:

– A tanár úr tanított az elmúlt tanévben osztatlan négy osztályban olvasást és nyelvtant, vagy én? Higgye el, tudom, hogy mit tanítottam.

Ekkor már mindenki a vitára figyelt. A régi, tisztelt igazgató, aki a tanítási gyakorlat vezetőjeként volt a bizottságban szólalt meg:

– Ne hagyj magad, Pista! Úgy van, ahogy mondd, de úgy is lehetne, ahogy a tanár úr mondja – tett pontot kompromisszummal a vita végére. Aztán a feleletnek hamar vége is lett.

Mivel másnap a tanítási órám is kiválóan sikerült, oklevelembe csupa jeles került. Amikor az elnök átnyújtotta oklevelemet, kézfogás közben megjegyezte:

– Nagyra értékeltük, ahogy védted az álláspontodat.

Ez is életre szóló tanulságként szolgált. A biztos tudás, a meggyőződés mellett bátran ki kell állni, mert a rendes emberek méltányolni fogják ezt.

*A tanítói képesítő vizsga résztvevői a
vizsgabizottság tagjaival*

*A vizsgát tették Meleg József
korábbi igazgató úrral*

Anyakönyvi szám: 14 / 195 9

Általános iskolai tanítói oklevél

 10 FORINT

Pap István

született Baján, 1940. évi február 27-én
 tanítóképző és állami vizsgát a Bajai Áll. Tanítóképzőben 1958. évi június hónap 1-én a gyakorlati tanítói feltevést a Philosophikus Áll. Ált. Iskolában az 1958. 57. évi tanterv szerint
 a Baja ...i állami tanító(nő)képzőben alakított képesítő vizsgabizottság előtt
 tanítóképesítő vizsgát tett a következő eredménnyel:

Tanítástan	<u>jó</u>	Tanítási gyakorlat	<u>jó</u>
Módszertan	<u>jó</u>		
Iskolaszerveztan	<u>jó</u>		

A tanítóképzői érettségi vizsga tantárgyaiból kapott érdemjegyei:

Magyar nyelv és irodalom	<u>jó</u>	Matematika	<u>jó</u>
<u>Óra</u> nyelv	<u>jó</u>	Biológia	<u>jó</u>
Történelem	<u>jó</u>	Földrajz	<u>jó</u>
Neveléstan és neveléstörténet	<u>jó</u>		

A fentiek szerint a szabályszerű követelményeknek Kitűnően megfelelt, ezek alapján az 1950. évi 13. §-a értelmében magyar tanítási nyelvű általános iskola alsó tagozatában tanításra jogosult.

Kelt Baja, 195 9 évi július hó 16-án

Kisvárosi igazgató P. H. Fodor István a vizsgabizottság elnöke

A. T. Ü. 778. r. sz. — Nyomtatványellátó V. — Minőség-ny. Szy 57 2949 Latta: Művelődésügyi Minisztérium 1957. I. 18. P. F.

Zavarba hozó esetek

Az iskola WC-jét évente kitisztították. Egy beton akna volt a WC épülete mellett, amelyben le lehetett menni az alsó részbe. Megláttam, hogy az akna teteje hiányzik. Így ez bizony nagyon balesetveszélyes, hát odamentem, hogy megnézzem, mi történhetett. Kiderült, hogy nem véletlen hiányzik a fedél, mert beleesett valahogyan az aknába. Az aknából az ülőkék felől mocorgás és suttogás hallatszott, valakik voltak lent. Csak gyerekek lehettek ott.

– Mit csináltok ott lenn? Jöttök rögtön föl! – kiáltottam le. Az egyik negyedikes fiú feje hamarosan meg is jelent, amint mászott kifelé, s utána jött a barátja is.

– Mit kerestetek ott lent? Csak nem a lányokat lestétek? – kérdeztem egyértelmű gyanúval.

A két gyerek nem felelt, csak álltak büntudatos képpel. Jól leszidtam őket a *kukkolásért*, de a komolyabb büntetéstől eltekintettem, mert hát fiúk, és teljesen normális indíttatásból érdekelte őket a lányok alsó fele. Meg hát az én érdeklődési körömben is fontos helyen állt a már iskolába nem járó nagy lányoknak ez a tájéka.

Inkább az érdekelt, hogyan eshetett bele az aknába az aknatető. Az először kimászó megmondta, hogy vasárnap a misére várva a hetedikes Deák Imrével kipróbálták, hogy fel tudják-e emelni a nehéz betontetőt. Addig emelgették, hogy beleesett az aknába. Megvolt hát az ötletadó, a korosabb, tehát erősebb, nagyobb bűnös, akit a balesetveszély okozójának lehetett tekinteni. Délután a felső tagozatot is én tanítottam. Amint megérkezett Imre, azonnal felelősségre vontam, és nyomatéku kiosztottam neki pár pofont is. Kiemelték, helyre tették az aknafedelelet és aztán nem tulajdonítottam ennek nagyobb jelentőséget. Pár nap múlva a szomszéd fiúnak ezt mondtam:

– Imre, letörülgethetnéd a motoromat, ha ráérsz.

– Nem érek rá! – mondta olyan hangsúllyal a gyerek, amiből érteni lehetett, hogy a minap megpofoztál, hát törülgesd a motorodat saját magad! Így adta a kölcsönt vissza a tanítónak.

Nem sokkal ezután ismerőseim elpletykálták nekem, hogy az osztályomból két fiú és két kislány tanítványom találkozni szokott az egyik fiúék házában a padlásán abból a célból, hogy egymás nemi szerveit

tanulmányozzák, meg egy kis *papás-mamást* játsszanak, amit a gyerekek *mókolásnak* hívtak. Később még egy bunkert is építettek, ahol az ilyen játékok még romantikusabbak lettek. Mivel az én családomban a nemiség a gyerekek előtt a maga komolyságában tabu volt, a tanító-képzőben pedig a gyerekek szexuális neveléséről szó sem esett, úgy gondoltam, hogy ezzel jobb nem foglalkozni. Egyszer azonban az egyik *mókolgató* fiút más vétség miatt fegyelmeztem, hát kicsúszott a számon, hogy még azt is tudom, hogy miket szoktatok csinálni a padláson, meg a bunkerben. A fiú szorongatott helyzetében így védekezett:

– Tanító bácsi! Azt nem én, hanem a M. találta ki – és az egyik lányt nevezte meg.

Erre a megnevezett lány elsápadt, meg a további két résztvevő is nagyon ijedt képet vágott. Én már nagyon bántam, hogy szóba hoztam a dolgot, gyorsan lezártam a felelősségre vonást, és hirtelenjében jobbat nem tudva, folytattam a tanóra anyagát, mintha mi sem történt volna.

Most döbbsentem rá, hogy van az életnek egy olyan mindenkit érintő, normális területe, amelyhez a pedagógia tanulása közben nem kaptam megfelelő eligazítást. Honnan kellene tudnom, hogy az ezzel kapcsolatos eseteket hogyan kell, kell-e egyáltalán kezelnem, vagy teljes egészében a családra kell hagynom azokat? Úgy tettem hát a későbbiekben, mintha nem is hangzott volna el az, aminek nem is lett volna szabad elhangoznia. Mi lett volna a helyes megoldás? 50 évvel később is feltehető maradt a kérdés, hogy tudja már minden pedagógus és szülő, hogy mi a teendő hasonló vagy egészen más, az Internet által gerjesztett helyzetekkel?

Példák a sikeres alkalmakból

Legnagyobb sikeremnek azt tartottam, hogy az osztatlan osztályom tanulói ugyanolyan jól tudtak olvasni, írni, fogalmazni, számolni, mint a községi iskola osztott osztályaiban tanuló hasonló osztályba járó gyerekek. Ezekben a tudásszintjük nem volt *tanyai*. Sportversenyeken talán, rajzpályázatokon biztosan lemaradtak volna. Magatartásban, szorgalomban és tisztességben biztosan nem maradtak el a községi és a városi gyerekektől, sőt, az utóbbiak közül többen talán példát vehettek volna az én tanyai kis tanítványaimtól.

Az első tanulócsoporthom

A különböző képességű gyerekek között a követelményeket lehetett differenciálni, a tehetségesekre külön oda kellett figyelni. Volt egy nagyon értelmes kislány az osztályban. (A képen a második sorban mellettem a második, a sötét ruhás kislány.) Benne korán megláttam, hogy értelmiségi létre is képes lehet, nem szabad hagyni, hogy elkallódjon. (Óvónő lett, évtizedekig az óvoda vezető helyettese volt, nyugdíjba vonulásakor kitüntette városa.) Neki külön feladatokat is adtam az önálló foglalkozásokhoz, tőle az ötösért többet vártam, mint másoktól. Egyszer a kislány meg is kérdezte:

– Miért kell nekem többet tudni az ötösért, mint másnak?

– Mert te a Varga Zsuzsi vagy, és mert 6-ost meg 7-est nem írhatok a naplóba – válaszoltam, és aztán bevezettem a normál ötös mellett a személyre szóló ötöst is. Már ekkor kezdett bennem kialakulni az a meggyőződés, hogy energiámból mindig többet fogok fordítani arra, hogy a jóknak *szárnyakat adjak*, mint arra, hogy a gyengéken sok munkával egy keveset segítsen. Ez aztán a pedagógiai ars poétikámnak a része, egész életpályámnak a jellemző vonása lett.

Ebben az évben az alsó tagozatos szakfelügyelő is meglátogatott. Amikor a központi iskolától a Községi Tanács parádés kocsijával elindult, az igazgató telefonált, hogy útban van a szakfelügyelő. Így volt egy szűk óra arra, hogy egy kicsit felkészüljek a látogatásra.

Három órát nézett végig a felügyelő, és utána értékelte a látottakat. Dicsérte a gyerekeket, a tudásszintjükkel nagyon elégedett volt, aztán dicsért engem is:

– Látszik magán, a tanítási óráin, hogy Baján végzett – foglalta össze elismerő mondatait. (A szakfelügyelő fia is Baján végzett, ekkor volt gyakorlóéves valahol a járásban, így igazán jól ismerte a bajai képző szellemét és szakmai felkészítő munkáját.) – Kár, hogy hamarosan elmegy innen – tette hozzá őszinte sajnálkozással. (Ő is tudta már, hogy hetek kérdése az új munkakörbe történő áthelyezésem.) Egyetlen kritikai megjegyzése volt:

– A boltból áthozott árucikkek között lévő cukorkákból, apróbb csokikból jutalmul adhatott volna egyet-egyet az ügyesen szereplő gyerekeknek.

Ezt utólag ugyan pótoltam, amikor a felügyelő már elment, de így már nem volt az igazi. Erről a gyerekkoromban ajándékot nagyon ritkán kapóként megfélelkeztem, merthogy nekem jutalmazás nélkül kellett otthon jól teljesíteni, ez volt számomra a természetes. (Pedig itt a szülőktől én nem kevés ajándékot, disznóvágáskor kóstolót, gyümölcsöt, szőlőt, bort, mézet kaptam.) Az ajándékozás egész életemben gyenge oldalam maradt.

A harmadik évre az alsó tagozatot két osztályra bontották. Én az 1-3. osztályt tanítottam. Lakószobámból tanterem lett, így egy közeli tanyába egy idős nénihez költöztem. A néni néhány nap múlva meghalt. Az örökösök azt mondták:

– A tanító úrnak nem kell lakbért fizetni, csak lakjon itt, hogy ne legyen üres a tanya. (Pedig akkor még nem volt divat az üres tanyák feltörése, kifosztása.) Itt kályha ugyan volt, de szenet azért nem vettem, mert nem tudtam, hogy mikor mehetek Kecskemétre a beígért, új munkahelyre. Ezen a télen sokat fáztam, csak a nagy dunna mentett meg a megfagyástól, hiszen február végéig ebben a jégveremben laktam. Ekkortájt sokáig maradtam a tanteremben, utána családot látogattam, családi rendezvényekre vagy udvarolni mentem, meg a barátaimhoz jártam kártyázni. Otthon tényleg csak aludtam, néha azt is keveset. Vizet a szomszéd tanyában lakó nagybögös felesége melegített nekem alaposabb tisztálkodásokhoz.

Két osztályban huszonegynéhány gyereket már sokkal könnyebb volt tanítani. Az elsősöknek a hangösszevonás azonban ebben az évben sem ment jobban, mint az előző években. Egyik őszi délutánon a gyerekek különösen szétszórtak, fáradtak, figyelmetlenek voltak. Nem akart sikerülni a már tanult betűket értelmes egytagú szavakká összeolvasni. Hogyan lehetne felrázni, motiváltabbá tenni őket? Gondoltam egyet, és azt mondtam:

– Amíg ez nem megy, nem megyünk haza. Ti se, én se. Ha kell, éjszákára is itt maradunk. Majd a padra borulva alszotok, és holnap folytatjuk.

Ez megdöbbenetete a gyerekeket, komor félelem tükröződött több arcon. Az első padban ülő tündéri arcú kislány, Kucsora Eszti fekete szemei megteltek könnyel, és a két könnycsepp lassan gurult lefelé gömbölyű arcocskáján. Ez engem is meglepett, rögtön leesett, hogy most valamit megint nem jól csináltam. A negatív motivációtól lelkes hozzáállást aligha remélhetek. Kiegészítve azt, amit eddig mondtam gyorsan hozzátettem:

– De ha hamar sikerül összeolvasni a betűket, összecsomagolhattok és hazamehettek. A hátra lévő két órát elengedem. (Tudtam, hogy ha a gyerekek ugyanolyan dekoncentráltak lesznek, mint eddig voltak, úgysem sokat érnének azok az órák sem.)

A gyerekek fellélegeztek. Összekapták magukat. Mintha kicserélték volna őket. Egyre jobban sikerült a hangokat közösen is, egyénenként is értelmes szavakká foglalni össze. Ilyen rövid idő alatt ekkora haladás még soha nem volt. Fél óra sem telt el, máris együtt örülhettünk a sikernek.

– Na, látjátok! Ha akarjátok, ha igyekeztek, és ha „pontosan, szépen” dolgoztok, milyen ügyesek tudtok lenni, és a nehéz már nem is tűnik olyan nehéznek. Csomagoljatok össze, mehettek haza. Otthon meséljétek el, hogy miért is értetek ma korábban haza! – mondtam megkönnyebbülve, a *ha a vége jó, minden jó* tudatban megnyugodva. Az élettől pszichológiából megint tanulságos leckét kaptam. A pozitív motivációval csodákat lehet művelni, a negatívval legfeljebb a büntetés elkerüléséhez elég minimum szintig lehet csak eljutni. (Nem véletlen, hogy pályám utolsó két évtizedében a hallgatók tanulással kapcsolatos motivációinak az alakulását kutattam a főiskolások körében.)

Kapcsolatom a gyerekek szüleivel nagyon jó volt. Minden évben szinte minden gyerek családját meglátogattam. Szüretre, disznótorokra,

névnapokra, lakodalomba meghívtak. (Egyik tanév során 42 ilyen eseményen vettem részt, ahol gyakran együtt nótáztam a társasággal.) Egyszer az egyik tanuló édesapja keresett fel az iskolában.

– Tanító úr! Szombaton levágjuk a disznót. Tisztelettel hívom a tanító urat vacsorára – mondta.

– Sajnos, nem tudok elmenni, mert már máshova elígérkeztem – mondtam az igazat.

– És hétfőn ráérne a tanító úr? – kérdezett vissza az apa.

– Igen, a hétfő estém szabad.

– Akkor hétfőn vágunk disznót, és tisztelettel várjuk a tanító urat – programozta a családfő azonnal át a disznóvágást.

– Köszönettel elfogadom a meghívást. Ott leszek – fejeződött be a rövid dialógus.

Aztán a Megyei Tanács elnökhelyettese közbelépésére 1961. március 1-jével elengedett a művelődésügyi osztály a Megyei KISZ Bizottsághoz a kulturális felelős munkakör betöltésére. Dacára, hogy hónapokig ment a huzavona, ezt sikerült mind a gyerekek, mind a szülők körében az utolsó napokig titokban tartani. A félévi szülői értekezletet február 27-ére, 21. születésnapomra, az utolsó előtti tanítási nap délutánjára hívtam össze. Az értekezletre most is csaknem minden gyerek valamelyik szülője, leginkább az édesanyja eljött. Az ilyenkor szokásos dolgokról esett szó, de most a gyerekekről csupa jót mondtam, bíráló megjegyzésem szinte nem volt. A befejezéshez közeledve aztán hangot váltva mondtam:

– Kedves szülők! Én holnap tanítok utoljára Kurjantóban, holnapután már Kecskeméten fogok dolgozni. Megköszönöm önöknek, hogy bíztak bennem, rám bízták legfőbb kincsüket, a gyermekeiket. Igyekeztem jól tanítani és nevelni őket. Úgy érzem, engem a kurjantóiak befogadtak. Nagyon jól éreztem magam, de most máshova szólít a kötelesség. Biztos vissza-vissza fogok majd látogatni. Órizzük meg egymást jó emlékezetünkben. Az osztályt egyelőre Nagy Gábor kolléga fogja átvenni.

Döbönt csend. Néhányan zsebkendő után kezdtek kutatni. Aztán ilyen megnyilatkozások:

„Hát miért megy el a tanító úr, hiszen már megszerettük?”, „Csak nem érezhette magát igazán jól itt.”, „A gyerekek is hiányolni fogják.” stb. Aztán röviden elmondtam, hogy hova megyek, ott mit fogok csinálni, hogy az egész megye ifjúságának a kulturális életéért leszek felelős. Azt is

elmondtam, hogy majd egyetemen akarok tanulni, amit onnan engedélyeznek, innen meg nem. Ezt többen megérteni látszottak.

Február 28-án a gyerekek már sustorogtak, de az utolsó óráig minden úgy ment, ahogy rendesen szokott. Tovább azonban már nem lehetett halogatni a dolgot. Középre álltam, nagy levegőt vettem és azt mondtam:

– Gyerekek! Most az utolsó óra következik, amit veletek töltök. Holnaptól a Nagy tanító bácsi fog tanítani benneteket. Én Kecskeméten fogok dolgozni. Legyetek ezután is olyan ügyesek és szorgalmasok, mint eddig voltatok! Nekem Kurjantó volt az első munkahelyem. Én nagyon nagy szeretettel fogok visszagondolni rátok egész életemben. Remélem, ti sem felejtetek még egy darabig el.

No ekkor aztán több gyereknél eltört a mécses. Én azonban lévén férfiből, igyekeztem a könnyeimet visszatartani, de ez csak részben sikerült.

A népművelő ifjúsági vezető

A Bács-Kiskun Megyei Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya a tanítóképzőben népművelési szakosztályt szervezett a negyedik osztályosok számára. A tematikának volt elméleti és gyakorlati része is. Én ebből sem maradtam ki. A karácsonyi szünetben szülőfalum kultúrházában voltam gyakorlaton. Áttekintettem a kultúrház tevékenységét, részt vettem a rendezvényeken, és a falu akkori zenekara tagjainak rövid szolfézs tanfolyamot szerveztem. Két igen jó hegedűs járt szorgalmasan a tanfolyamra. Hegedűlni ők messze jobban tudtak, mint oktatójuk, de a dúrokhoz, mollokhoz, a keresztekhez és a békhez meg én értettem jobban, hát lehetett tőlem tanulni. Évvégén látogatási bizonyítványt kaptam arról, hogy „a fenti intézet népművelési szakosztályának a munkájában eredményesen részt vett, annak anyagát megfelelően elsajátította.” A tanítójelölteket tehát népművelői szerepre is úgy ahogy előkészítették.

A népművelés formái a tanyaközpontban

A Megyei Könyvtár éppen ebben az időben létesített letéti könyvtárakat tanyai iskolákban. Kurjantóba is kihoztak pár száz könyvből álló letéti állományt, amelyhez a könyvtáros szerepét én vállaltam. Volt gyerekeknek és felnőtteknek való irodalom, kölcsönözték a gyerekek is, meg a lakosság is. Gyakran a gyerekek vitték a szülőknek az olvasnivalót. Akkor villany, televízió nem lévén még jobban olvastak az emberek. Időnként az állományt igény szerint frissítették. Figyelemre méltó forgalmat bonyolított le a kis könyvtár, és egyetlen könyv se veszett el a három év alatt, amint az átadó leltárnál kiderült.

Kurjantóban, mint máshol is, a tanyai iskola egyaránt volt misék, istentiszteletek és kulturális események színhelye. Bálokat, vacsorákat is rendeztek itt, színdarabokat adtak elő a környékbeli fiatalok elő, néha ismeretterjesztő előadások is voltak.

Még egy vándorcirkusz is érkezett, és az előadásban szerepelt egy okos ló is. A ló idomítója az előadás előtt megtudakolta, hogy van-e kicsapongónak tartott férfi a nézők között. Persze, hogy akadt ilyen, hiszen k... Lajos (akinek a kocsmáros mellett más k-val kezdődő állandó jelzői is voltak azok körében, akik jobban ismerték) ott ült az első sorban. Amikor

az idomár mondta a lónak, hogy keressen egy olyan férfit, aki meg szokta csálni a feleségét, a ló Lajosunk előtt állt meg, és nem volt hajlandó tovább menni. A közönség hangosan felnevetett. Aztán amikor azt kérdezte az idomár, hogy hány más nővel csalta már meg a feleségét, a ló a jobb első patájával nyolcat dobantott, amit az idomár hangosan számolt. Ekkor a közönség már hahotázva tapsolt. Lajosunk elvörösödve feszengett a helyén, s közben azon látszott morfondírozni, hogy ez az átkozott cirkuszos gebe vagy inkább a gazdája hogyan szúrhatta éppen őt ki. (Mi, tanítók nem voltunk ártatlanok ebben.) Aztán ez a csoda is három napig tartott, de *k... Lajosnak az érdeklődése* más lányok, asszonyok iránt nem *lankadt*.

A színjátszó csoport előző évben Molière: *Duda Gyuri* vígjátékát adta elő, és a szereplő gárda az új évre új színdarabot keresett. Különböző népszínművek előadása volt akkortájt divatos, hát én Szigeti József: *A vén bakancsos és fia a huszár* című színdarabját ajánlottam, ami mindenki tetszését meg is nyerte. Rendező a vezető tanító volt, a főszereplő én lettem, emellett segédrendezőként is működtem. Nagy lelkesedéssel folytak a próbák, és farsangra meg is született az előadás. Jelmezeket Budapestről a jelmezkölcsönzőből hoztunk. A színdarabot helyben nagy sikerrel kétszer is előadtuk, aztán vendégszereplésre is mentünk a szomszédos falu, Fülöpháza iskolájába *echós szekéren*, azaz Deák Pál felponyvázott gumi kerekű kocsiján. A próbák során a „*fia a huszár*” és a menyasszonyát játszó leányzó hozzáidomulva a szerephez úgy *összeismerkedtek*, hogy hazafelé a szekéren már egymás mellett ültek, s a hosszú éjszakai utazás közben oly dolgok is történtek, amelyek a szöveggönyvben nem voltak írva.

1956 előtt a Magyar Önkéntes Honvédelmi Szövetségnek működött Kurjantóban egy lövészköre fiúk számára, de a kommunista párt ifjúsági szervezete, a DISZ nem rendelkezett itt alapszervezettel. A színdarab tanulása közben vetődött fel, hogy lehetne egy – most már – KISZ szervezetet alakítani. El is kezdődött a szervezés, de elég nagy viszolygást váltott ki a névben szereplő *kommunista* jelző miatt. Abban azonban mindenki egyetértett, hogy ha mégis megalakulna a szervezet, a titkára csak a *kistanító* úr lehetne. (A vezető tanítót Nagynak hívták, és magasabb is volt, így ragadt rám, a fiatal és alacsonyabb termetű tanítóra a *kistanító* titulus.) A gondolat nem állt távol tőlem sem, mert általános iskolában az

úttörő csapattanács elnöke, a tanítóképzőben mindvégig osztályom titkára voltam. 1956 őszén több jelölt közül titkos szavazással harmadéves létemre az iskolai DISZ szervezet titkárává engem választottak. A szervezetet azonban a forradalom elsöpörte. Mivel a tanítóképzőben egy ideig KISZ titkár is voltam, közeleti szereplői és némi ifjúsági mozgalmi vetetői tapasztalatom volt már. A KISZ szervezet létrehozását a Járási KISZ Bizottság is szorgalmazta, és megállapodtak velem, hogy a következő nyár folyamán elküldenek KISZ titkárképző tanfolyamra, aztán majd csak megalakul valahogyan az alapszervezet is.

Közben az érdeklődés központjába a mozi ügye került. Kurjantóban mintegy tucatnyi tagot számolt az MSZMP alapszervezet. A vezető tanító volt a párttitkár. Hogy hogy nem egyszer azzal jött haza, hogy a Megyei Moziüzemi Vállalat ad egy 16 mm-es, kiselejtezett, de még üzemképes, jó állapotban lévő vetítógépet, ha az iskola igényt tartana rá. A Községi Tanács vállalta, hogy vesz egy új aggregátort, a bevételből pedig az üzemeltetés biztosítható lesz. Így is történt. A két tanító lakossági segédlettel kiépítette az elektromos hálózatot. Igaz, hogy közben egyszer a vezető tanítót áramütés érte, két kezébe beégett a vezeték vége, mire én le tudtam állítani az áramfejlesztőt. Szerencsére nagyobb baj nem lett.

Aztán megindultak a vetítések. Először csak ismeretterjesztő filmeket vetítettünk a gyerekeknek órai keretek között, majd a játékfilmek kölcsönzésével a lakosság számára is megnyílt a mozi. Előre egy hónapra kiadott műsor szerint minden szombat este egy híradó és egy mozifilm vetítése történt. Többször előfordult, hogy Kurjantóban a budapesti filmszínházakkal egy időben a legújabb filmek egyike ment.

Én a nyárból minél kevesebbet akartam otthon mezőgazdasági munkákkal tölteni, így amikor az igazgató megkérdezte, hogy nem akarnék-e Bajára kéthetes néptánc oktatói tanfolyamra menni, a válasz nem volt kétséges. Naná, hogy oda akartam menni, bár a tánc a testneveléshez és a sporthoz hasonlóan nem tartozott az erősségeim közé. Ennek oka volt az is, hogy nem jártam tánciskolába, mert erre nem volt tanítóképzős koromban pénzem, hát táncolni autodidakta módon tanultam, ami egész életemben meglátszott a táncomon és a tánchoz való viszonyomon. De ha táncolni kell azért, hogy két hetet kedves városomban, Baján tölthessek, hát táncolni fogok beleadva apait, anyait a csárdásba.

Egy hét Baján a Dunagyöngyénél lévő KISZ táborban telt el a nyárból, ahol alapszervezeti titkárokat képeztek. Itt a tábor vezetői felfigyeltek rám, a *minden lében kanál* fiúra, különösen az énekhangom, és a daltudásom aratott nagy sikert. A tábor nótafája lettem, de a vezetőségtől rendre kaptam más megbízatásokat is. Nevem, személyem megjegyezte egy-két megyei ifjúsági vezető.

Aztán jött a kéthetes néptánc tanfolyam augusztusban, amit a Kecskeméti Hírös Együttes vezetői meg budapesti vendég tánctanárok tartottak. Az elmélettel nem volt baj, abban a legjobbak között voltam, de a férfias táncos mozgás, amihez órát lehet állítani, bizony nehezen ment. Nagy befektetéssel megtanultam a gyakorlatban is mindent, amit kellett, de a vizsgaelőadáson egyetlen produkcióba se válogattak be tanárain. Viszont engem kértek fel egy, az elméletben tanultakat összefoglaló előadás megtartására. Megismétlődött az, ami a tanítóképzőben egy huszártáncos produkcióban történt, ahol én lettem az obsitos öreg huszár, aki háryjánoskodott, szövegelt, pipált, a többi meg táncolt. A tanfolyamot elvégeztem, olyan *két ballábas táncoktató* lettem. Lexikai tudásom azonban nyomot hagyott mind a tánctanár házaspárban, mind a tanfolyamot vezető *szűkszavú Erzsikében*, a Megyei Tanács népművelési felügyelőjében.

1959 őszén aztán mégis csak megalakult Kurjantóban a KISZ szervezet, amelynek titkára az erre is kiképzett tanító, tehát én lettem. A kulturális tevékenység most már ennek a keretében folyt tovább. Politikai rendezvényeket nem tartottunk, mert azt a fiatalok nem akartak. A Járási KISZ Bizottság azonban szorgalmazta ezt is, így a tél folyamán egyszer meghívtuk a Megyei KISZ Bizottság titkárát, hogy tartson előadást az ifjúság erkölcsi nevelésének az aktuális kérdéseiről. A megyei titkár maga helyett a parasztiifjúsági felelőst küldte el, aki ehhez a témához annyit értett, mint hajdú a harangöntéshez. Olyan hülyeségeket mondott, ami után az alapszervezet majdnem feloszlott. Többet aztán politikai oktatást, propaganda jellegű előadást nem szerveztem.

Ebben az évben nem állítottunk új darabot színpadra, mert egész télen a következő tavasszal megrendezésre került Járási Kulturális Szemlére készültünk. A nagylányok csoportja néptáncokat tanult. Jómagam, a *két ballábas táncoktató* tanítottam őket arra, amit Baján tanultam. Megmutattam a lépéseket, a koreográfiát úgy, ahogy tudtam, a lányok

pedig ügyes, kecses mozgásukkal színpadképes előadássá formálták az egészszet. Két hangulatos leánytáncot is megtanultak, a zenei kíséretet pedig a bálokban, lakodalmakban muzsikáló helyi banda biztosította.

A helyi zenekar védelme

A zenekar foglalkoztatása közben derült ki, hogy zenei képzettség nélkül, amatőr bandaként, engedély nélkül, tulajdonképpen illegálisan muzsikálnak. Legalább a prímásnak kellene, hogy valamilyen zenész minősítése legyen, mert így a községi cigányzenekar kontárkodásért feljelengetheti őket, ami biztosan ahhoz vezet, hogy nem muzsikálhatnak. Télen az egyébként mezőgazdasági munkákkal foglalkozó alkalmi zenészek ráértek. Rábeszéltem őket, hogy tanuljanak zeneelméletet, kottát olvasni, kottából is játszani, és vizsgázzanak le. Elintézem a vizsgák megszervezését is. Varga Zsiga, a prímás lelkesen fogadta az ötletet, a bandatagokat meg ő vette rá a tanulásra. Az oktatás a zenészek otthonaiban folyt hol itt, hol ott, legtöbbször a prímásnál. Zsiga jó tanulónak bizonyult, szépen haladt a szolfézzsal, tanulta a kottaolvasást, gyakorolta a dúrokat, a mollokat, egyre jobban eligazodott a keresztek és a b-k világában, lassan egyszerűbb darabokat kottából is le tudott játszani. A többi fokozatosan feladta. A prímást bejelentettem a júniusi vizsgára a kecskeméti zeneiskolába. A vizsgán népdalokat, csárdásokat, nótákat kellett fejből játszani, majd az előre kiküldött kottából Sibelius: Valse triste című darabját kellett eljátszania. A vizsga sikerült, a zenész C-típusú, (a legalacsonyabb fokú) minősítést kapott, de nem erre volt igazán büszke, hanem arra, hogy miközben ő muzsikált, a vizsgabizottság elnöke, a zeneiskola igazgatója, Ádám József azt súgta a bizottság tagjainak: „*Nagyon tehetséges!*” A kurjantói banda ezután megkapta az ideiglenes engedélyt három évre arra, hogy a környéken muzsikálhat. (Az én munkámat azzal honorálták, hogy ahol együtt báloltunk, ők muzsikáltak, én mulattam, személyes védelmük alatt álltam. Sőt, amikor megnősültem, eljöttek az 50 km-re lévő faluba, hogy húzzák a talpalávalót, és még fizetséget sem fogadtak el.)

A kurjantói zenekar: Varga Zsigmond primás, Sztakó Imre másodprimás, Gyenes Ferenc kontrás és Vizi István bőgős.

Mit jelentett a védelem? Egyszer a szomszédos, a sírói tanyai iskolában, a bálban kezdett „zűrös lenni” körülöttem a helyzet. Én azzal a lánnyal és a lány anyjával mentem oda, akihez a színdarab óta el-eljártam. Ezt a lányt azonban egy helyi legény szerette volna feleségnek. Én kihívóan soha nem viselkedtem a helyi legényekkel, közülük többel barátságban, tegező viszonyban voltam. Egyszer tombola sorsjegy csomag árverésen egy másik helyi legénnyel mi maradtunk ketten licitálók, és látszott, hogy a *ki kit győz le* helyzete forog fenn. Én átengedtem a nyerő pozíciót a helyi legénynek. (A sors fintora, hogy a mintegy 60 sorsjeggyel sem ez a fiú nyerte meg a kisorsolt virágkosarat.)

Tudtam, hogy a rivális fiúnak nagyon a bögyében van a leánnyal alakuló kapcsolat. Láttam, hogy a fiú idegen legényekkel tárgyal, majd engem is meghív egy italra a szomszéd házhoz. Nem akartam a feszültséget fokozni azzal, hogy a meghívást nem fogadom el, hát elindultam vele, de út közben ezt mondtam neki:

– Pista, ha nekem ma egy hajam szála is görbül, tudom, és (megneveztem a lányt) ő is jól tudja, hogy azért te leszel a felelős. (A leány

is jelezte nekem, hogy vigyázzak, mert ő is aggódik a másik legény szervezkedése miatt.)

– Ugyan már! Hogy gondolhatsz ilyet! – válaszolt nyájas színlelést erőltetve, de hangjában a leleplezés miatti megdöbbenés is érezhető volt.

A bort megittuk és visszamentünk a táncterembe úgy, hogy mindig én maradtam leghátul. A teremben a primás muzsikálás közben idegesen odajött hozzám, és szinte parancsolóan súgta:

– A teremből a bál végéig ne menj ki!

Aztán a legények egy kisebb csoportjához is odament, s nekik is súgott valamit. A csoportban a rivális legény is ott volt. Napok múlva tudtam meg, hogy a primás a legényeknek azt mondta:

– Aki egy ujjal is hozzá mer nyúlni a kistanítóhoz, annak kieresztjük a belét.

Ebből értettek a legények. A bál végén a partner leánnyal, édesanyjával és a zenekarral együtt mentem haza. Atrocitás nem történt. Amikor elhagytam Kurjantót, és nyilvánvalóvá vált, hogy nem veszem feleségül a leányt, visszajött, elvette őt, és boldogan éltek, míg meg nem haltak. Kár lett volna bárkinek is bűncselekménybe keverednie.

Bálok az iskolában

Bálból évente több is volt a kurjantói iskolában. Vacsorák, előadások után mindig tartottak táncmulatságot is, a szüreti, a farsangi, a szilveszteri bálók sem maradhattak el. Nekem ezek közül kettő maradt emlékezetes.

Az egyik egy farsangi jelmezes bál, ahol a jelmezverseny első helyezettje egy pólyás babának öltözött fiatalasszony lett. A bál végén az iskolában lévő szobámba mentem, hogy pihenni térjek. Amikor éppen nagy dunnám alá akartam bújni, meghökkenve láttam, hogy az ágyam nem üres. Valakik a díjnyertes pólyába egy sírni is tudó, életnagyságú kaucsuk babát pólyáztak, és becsempészték a szobámba. Fejemet csóválva nevettem a tréfán, és elalvás előtt még azon gondolkodtam, hogy hogyan juthattak be a bezárt szobámba, (mert az nyilvánvaló volt, hogy az „elkövető” nem egyedül cselekedett), meg hogy hogyan lehetne őket visszatéríteni. Első számú gyanúsítottam a vezető tanító felesége lett, mert az ő lakásukat csak egy lezárt ajtó választotta el a szobámtól.

Másnap, amikor találkoztunk, a tanítófeleség arca rögtön elárulta, hogy nem ártatlan, majd felfedte a *bűntársait* is, akik iskolás gyerekek közelben

lakó szülei voltak. Azt is elmondta, hogy tényleg az ő lakásukon keresztül jutottak be. Aztán huncut mosollyal az arcán kérdezte:

– És mit fog csinálni a pólyával? Gondoskodik-e bele egy igazi babáról?
– volt a finom célzás arra, hogy mostanában elég sokat járok udvarolni.

A pólyát és a babát, persze, vissza kellett juttatni a tulajdonosának. A baba a tanítóék kislányáé volt, így az könnyen hazatalált. De mi legyen a pólyával? Közösen azt találtuk ki, hogy postán feladott csomagban küldöm vissza. Budapesti rokonuk valódi címét megszerezve Izsákon adtam fel a csomagot annak a nagymamának, akinek az unokájáé volt a pólya, és aki kitalálta a pólya beágyazását. A csomagokért akkor a postára kellett a címzettnek mennie, a tanyai postás csak a feladóvevényt kézbesítette. Megkapták az értesítést, hogy Budapestről csomagot kaptak. A férj kerékpárral ment érte a 7 km-re lévő község postájára cudar téli időben. Nem volt kisebb a meglepetésük, amikor a csomagot kibontották, mint az enyém, amikor a dunnámat felhajtottam. Legközelebb találkozásunkkor, csak ennyit mondtak:

– Hát nem maradt adós a tanító úr! Visszakaptuk a kölcsönt! – és igazán jól neveltünk együtt a történeten. Én pedig az esetből azt a tanulságot vontam le, hogy ezek az emberek ilyen tréfát csak olyannal engednek meg maguknak, akit hozzájuk közel állónak, közējük tartozónak érznek. Idegennel, egy a közösségükön kívül álló, *jöttment* személlyel ezt a huncutságot biztosan nem vállalták volna fel. És ez igazán jó érzéssel töltött el.

A másik bál emléke nem kellemes. Az áthelyezésem előtti utolsó bál alkalmával éjfél után hazainduló ismerősöket kísértem ki az iskola kapuján kívülre. Megvártam a sötétben, amíg eltávolodtak, még néztem utánuk, amikor egy kerékpáros mellettem elhaladva visszakézből lekevert egy maflást, majd gyorsan elhajtott. Kővé meredve álltam egy pillanatig, érthetetlen volt számomra az egész. A motoromért indultam, hogy utána menjem az elkövetőnek, de közben rájöttem, hogy ennek sok értelme nincs, mert úgy sem találnam meg, és ha meg is találnam, mit kezdenék vele. Nagyon bántott a dolog, úgy gondoltam, hogy nem adtam senkinek okot ilyen durva megtorlásra.

13 év múlva tudtam meg egy régi ottani barátomtól, hogy egy sunyin a háttérben meghúzódó helyi legény bérelte fel azt az elkövetőt, akinek sem a személyével, sem a családjá egyetlen tagjával semmilyen nexusom,

ügyem nem volt. A felbérelőnek sem lehetett valódi, legfeljebb csak vélt oka arra, hogy erre vetemedjen. A bérpofozóból aztán nemsokára rendőr lett, és egy ideig az én szülőfalumban volt körzeti megbízott. Mire kiderült, hogy ő volt a tettes, már eltűnt a láthatárról. Így sohasem kérdezhettem meg szemtől-szembe meg, hogy miért is vállalta ezt az aljas szerepet. Ez lehangoló emlék maradt Kurjantóból.

A művelődés, a mozgalmi élet sűrűjében

Az 1960-as év telén színes műsor keretében mutattuk meg a helyi közönségnek, hogy mivel készültünk a járási kulturális szemlére. Két leánytáncot adtak elő a fiatalok zenekari kísérettel, majd az egyfelvonásos színdarab után egy szép hangú leány, Gubacsi Zsófia énekelt egy magyar nótát, valamint *Sybill levelét* Jacobi operettjéből. Én Lamartine *A tó* című versét mondtam el. A járási szemlére végül a két táncsal és a szavalattal neveztünk. Kiskörösön jól sikerült a bemutatkozás. A lányok szépen mutattak a jelmezkölcsönzőből hozott, a táncokhoz illő népviseletben, jól is táncoltak, így a csoportok között a 3. helyet szerezték meg. Tudva, hogy a zsűri a politikai mondanivalót preferálja, Tóth Árpád *Az Új Isten* című versével az első helyet szereztem meg a versmondók között. A szép sikerek után csak azt sajnáltam, hogy mindemellett arra már nem jutott időm, hogy a gyerekekkel színjátszást szervezzek, nekik is tanítsak gyerektáncokat, meséket, verseket mondassak velük, közönség előtt szerepeltessem őket. Különös élmény lehetett volna számukra és számomra is, hát még a szülőknek.

A következő nyáron Baján KISZ alapszervezeti titkári meg propagandista tanfolyamokon vettem részt. Ekkor már a Ha minden nyelven... és a Kubai induló mozgalmi dalokat én tanítottam a többieknek, és a táborvezetőség munkájában egyre többet vettem részt. Itt kérdezték meg tőlem először, hogy volna-e kedvem a Megyei KISZ Bizottságon kultúrfelelősként dolgozni, amin nagyon komolyan el kezdtem gondolkodni. Aztán újabb két hetet töltöttem a néptánc tanfolyamon, ahol sokat tanultam, de jobb táncos nem lettem.

A harmadik tanévben egyre többet forogtak gondolataim a továbbtanulás és az új munkakör körül. Egy alkalommal munkaadómnak, a járási művelődésügyi osztály vezetőjének megemlítettem, hogy szeretnék egyetemen levelező hallgatóként tovább tanulni magyar-

történelem szakon. Az osztályvezető arca elutasítóan komorra változott, majd ezt mondta:

– Amíg én vagyok az osztályvezető, egyetemi továbbtanuláson nem fogom támogatni. Nekem tanítók és általános iskolai tanárok kellenek, középiskolai tanárra a járásnak nincs szüksége. Legfeljebb főiskolára mehetsz majd tanulni, és olyan szakra, amilyen szakosra nekem szükségem lesz.

Kockafejében talán meg sem fordult a gondolat, hogy egyetemi végzettséggel is lehet általános iskolában is tanítani. Ez volt a döntő momentum ahhoz, hogy amikor komolyan felmerült a lehetősége a megyéhez és a kulturális területre kerülésnek, hezitálás nélkül mondtam igent.

1960 decemberében küldöttként vettem részt a KISZ I. Kongresszusán Budapesten, ahol a legnagyobb élményem nem az MSZMP Politikai Bizottságának több tagjával való találkozásom, még csak nem is a Kádár Jánossal való kézfogás volt, hanem a kubai nagygyűléssé alakuló kongresszus, amelynek szónoka dr. Ernesto Che Guevara volt. Én is lelkesen tapsolva mondtam: Cuba si, yenki no! Ezután már csak két hónapig voltam tanító a kurjantói iskolában.

Ötven év múlva a kurjantói tanítványok találkozásán egykori diákjaim egyike így emlékezett rám:

– Te kultúrát hoztál Kurjantóba.

A TSZ szervezés szemlélője

1959-ben Kádár elindította a nagy TSZ szervezést, ami Fülöpszállást, és annak kurjantói részét is elérte. Ide Kecskemétre, a kádgyárból jöttek munkáskáder agitátorok pártmegbízatással, hogy „győzzék meg” a lakosságot a termelészövetkezeti termelés előnyeiről, és léptessék be az embereket az új termelési formába. Ez persze itt is azt jelentette, hogy különböző eszközökkel kényszerítették az embereket a *Belépési nyilatkozat* aláírására.

Az akciót Csepi Lajos községi párttitkár, Bokros Lajos tanácselnök és Nagy József, a kurjantói pártalapszervezet titkára készítették elő. Az iskola volt a művelet központja, ami azt is jelentette, hogy hozzám szállásolták

be a Kecskemétről jött szervezőket. Elég nagy volt a szoba, három ágyat, székeket meg egy kályhát tettek be, amelynek a fűtéséhez szénét is hoztak.

Bármily hihetetlen, én fűtetlen szobában laktam, amelyet egyik oldalról a tanterem, másik két oldalról a vezető tanítóék szobája és konyhája melegített, így 13°C-nál jobban nem hűlt le. Iskolai adminisztrációs munkámat a tanteremben végeztem, télen a szobámba csak aludni jártam. Édesanyám készített nekem egy 8 kg-os, nagy dunnát, ami alatt nem fáztam. Naponta hideg vízben mosakodtam, mint a kollégiumban, nagyobb mosakodásokhoz, fürdéshez a vezető tanító felesége melegített nekem egy kondér vizet. A fűtési költségeket így megspóroltam.

Ősszel az egész tantestület számára látogatást szerveztek Helvéciára az Állami Gazdaságba azzal a céllal, hogy a helyszínen győzzenek meg minket a nagyüzemi gazdálkodás előnyeiről. Nyílt titok volt, hogy az agitálásoknál a helyi pedagógusokra is számít majd a párt. Aztán pár hét múlva megérkeztek a TSZ szervezők, és indult az agitálásnak nevezett győzködés. Az első napon, amikor nem tanítottunk, minket is beosztottak az agitátorok mellé egyrészt helyismeretünk miatt, másrészt azért, mert szavunk ismerősként meggyőzőbb lehet, mint az idegeneké. Nekem az első figyelmeztetés a helyzet komolyságáról az volt, amikor az egyik tanya zárt ajtaja előtt frissen szórt sárga homokba írva ez állt: „*Lófaszt nektek!*” Minthogy én is ott voltam, hát úgy értelmeztem, hogy nekem is szól az üzenet. Elgondolkodtam rajta, de a következő tanyában az agitátorok érveit támogatóan egy mondat erejéig mégis megszólaltam. A házigazda szikrázó szemekkel nézett rám, arcáról ez volt olvasható:

– Tanító úr! Hát még maga is?

Ez már nagyon elgondolkodtató jelzés volt nekem. A másik tanítónak sem voltak jó tapasztalatai. Este megbeszéltük, hogy abból semmi jó számunkra nem származhat, ha tevékenyen részt veszünk a TSZ szervezés piszkos munkájában, nekünk ebből ki kell valahogyan maradnunk. A párttitkár tanító aztán másnap reggel felhívta a községi párttitkárt, és ezeket mondta:

– Csepi elvtárs! Az első nap tapasztalatai azt mutatják, hogy nagy az ellenállás, és ha mi is megyünk és a belépés mellett agitálunk, a nép haragját magunkra fogjuk vonni. Ha megalakul a TSZ, a kecskemétiiek el fognak menni, mi azonban itt maradunk. Nekünk a lakossággal, a gyerekek szüleivel ezután is jó viszonyban kell lennünk, nem vállalhatjuk, hogy az

emberek haragudjanak ránk, hogy elveszítsük a bizalmukat. Kérjük, mentsetek föl az alól, hogy mi is járjuk a tanyákat és a belépés mellett agitáljunk.

A párttitkár, aki a Láng Gépgyárból mint munkáskáder került Fülöpszállásra, becsületére legyen mondva, átérezte, megértette a helyzetet, és intézkedett. Mi, tanítók már ettől a naptól kimaradtunk a TSZ szervezés elég hosszan elhúzódó, visszataszító eszközöktől sem visszariadó módszereket alkalmazó folyamatából, és inkább csendes szemlélők lettünk. Ez mindenki részéről nagyon bölcs döntés volt.

Kurjantóban eleinte nem volt tömeges a nagyon durva módszerek bevetése. A helyiek nyakára járás, a behívás és egész nap az iskolában tartás és a felelőtlen ígéretések mellett, ahogy múlt az idő, jöttek a fenyegetések is. Itt is az volt a cél, hogy a legjobban gazdálkodó, a legnagyobb, a középparasztnak számító gazdák ellenállását kell megtörni, ezt látva a többi is be fog lépni. Ezért Budai Pál, Szegedi Gábor, és Gubacsi Kálmán lettek a fő célpontok. Budai Pállal kezdték, de őt nem tudták megtörni, pedig a tanácsházára is bevitték, ahol nagykabátban a kályha mellett óráig izzasztották, elvitték Kurjantóból Kecskemét határáig, és ott kitették az autóból. Onnan gyalog jött vissza, talán fizikailag is bántalmazták. Azt akarták, hogy elsőnek írjon alá, ő azonban azt mondta, hogy ezt meg nem teszi, mert akkor őt ezért a kurjantóiak agyon fogják verni. Gubacsi Kálmánnak az iskolánál a többszöri és akkor sok órás sikertelen agitációs tortúra után fenyegetően mondták:

- Garantáljuk, hogy még ma alá fogja írni a nyilatkozatot.
- Hát én meg azt mondom, hogy ma biztosan nem fogom aláírni – válaszolta határozottan a keménykötésű kun paraszt.

Este későn beültették egy GAZ katonai parancsnoki gépkocsiba, és elvitték *megutaztatni*. Az útvonal Fülöpszállás- Solt- Dunavecse volt. Valahol Dunavecse és Szalkszentmárton között megálltak az út szélén, és ezt az ultimátumot adták:

- Aláír, vagy kitesszük és itt hagyjuk az éjszakában.
- Nem írok alá – volt a rövid válasz.
- Akkor szálljon ki! – és kinyitották Kálmán bácsi mellett az ajtót.

A pirospozsgás arcú, kun kalapot viselő, középkorú, szálfatermetű férfi lassan szállt ki a járműből, búcsúzásképp megsimogatta a bajszát. Amikor kint volt, becsukták mögötte az ajtót, a sofőr gázt adott és elhajtott.

Emberüket éjfél tájban magára hagyták a néptelen úton. Jó egy óra múlva értek vissza és lefeküdtek.

Nekem korán kellett kelnem, mert délelőtt tanítottam. Éppen csak világosodott még, és ahogy a szobámból kiléptem, az ajtó előtt nagyon sáros csizmában, fáradt arccal, kialvatlan szemekkel, de egyenes tartással ott állt Gubacsi Kálmán:

– Jó reggelt, tanító úr!

Jó reggelt Kálmán bácsi! Hát maga mi járatban van itt ilyen korán? – kérdeztem megdöbbenve.

– Hol vannak azok az agitátorok? – válaszolt a kérdésre kérdéssel Kálmán bácsi.

– Még alszanak. Az éjjel nagyon későn jöttek meg valahonnan.

– No, akkor keltse csak fel őket! – mondta határozottan a férfi.

Bementem a szobába, felébresztettem a nagyon fáradt embereket, akik álmosan azon méltatlankodtak, hogy miért kell ilyen korán felkelniük.

– Gubacsi Kálmán bácsi van itt. Önökkel akar beszélni – mondtam.

Az emberek szeméből egy pillanat alatt elszállt az álom, egymásra néztek csodálkozó, hitetlenkedő tekintettel. Zavartnak tűntek. Hevenyészve felöltöztek és együtt mentünk ki.

– Jó reggelt! – köszönt Kálmán bácsi.

– Jó reggelt! Jó reggelt! – motyogták az agitátorok, és nem mertek a nyílt tekintetű, egyenes férfi szemébe nézni. Pillanatnyi zavart csend támadt, amit Kálmán bácsi hangja tört meg:

– Hol van az a belépési nyilatkozat? – kérdezte beletörődő hangon csendesesen.

– Tán aláírja Gubacsi bácsi? – kérdezte reményteljesen felcsillanó szemekkel az egyik.

– Aláírom – mondta rezignáltan, és hangjában érezhető volt a nincs értelme tovább harcolni, de talán élni se felhang.

Az egyik a papírért futott, a másik önkéntelenül is elszólva magát, talán inkább saját magának magyarázatot keresve mondta:

– De hát az éjjel még az autóból kiszállva azt mondta, hogy nem írja alá. Most meg ide jön aláírni. Hát hogy van ez?

– Maguk tegnap azt mondták, garantálják, hogy én még ma alá fogok írni, én meg azt mondtam, hogy ma biztosan nem. Tegnap nem is írtam

alá. De azt nem mondtam, hogy ma sem fogom aláírni a papírt. Ugye, hogy nekem lett igazam.

Megfogta az írószerszámot, és remegő kézzel odakanyarította nevét a nyilatkozat alájára. Köszönés nélkül, gond sújtotta lépésekkel indult haza. Ekkor az én szememben óriássá nőtt ez az egyenes gerincű, vereségében is erkölcsi fölényét megmutatni tudó, kemény fejű kun férfi.

Csak később derült ki, hogy miért csodálkoztak annyira az álmos szervezők. Emberüket közel 50 km autózás után hagyták ott az országúton. Nem fért káderfejükbe, hogyan tudott reggelre gyalog visszaérni. Ők nem tudhatták azt, hogy Kálmán bácsi vadász, aki a környéket, mint a tenyerét ismerte. Légvonalban, *tökön-babon keresztül*, gyalog jó 20 km-t kellett *csak* megtennie Kurjantóig, és ez neki 4-5 óra gyaloglást jelentett, aminél jóval többet gyalogolt egy-egy vadásznapon.

Gubacsi Kálmán

Elterjedt gyorsan a hír, hogy Gubacsi Kálmán aláírt, hiszen az agitátoroknak most már ez lett a fő érvük. A többiek is sorban feladták, és kettő gazda kivételével sorban mindenki, még Budai Pál is, birtoka tulajdonáról lemondva belépett a Tsz-be. Megalakult Jó bor néven a termelőszövetkezet Kurjantóban, ami aztán Szőlőskert néven működött mindaddig, amíg a Vörös Csillaggal kényszerházasságra nem léptették.

A vezető tanító párttitkárnak azért valamit csak fel kellett a tsz szervezése érdekében mutatni. A helyzetet kihasználva – azzal az ürüggyel, hogy ez is majd segíti a szervezést – a Megyei Pártbizottságtól pénzt szerzett egy magnetofon vásárlására. A magnót gyorsan meg is vette, és az agitátorokkal meg egy-két helyi párttaggal riportokat készített, amit a következő hét végén a filmvetítés előtt akart a gyülekező közönségnek lejátszani. El is indította a lejátszást, de amikor az emberek felfogták, hogy ez is a tsz melletti agitáció, dühösen kiabálni kezdtek, és azt mondták, hogy ha a tanító úr azonnal nem állítja le, hazamennek, és többet a mozi tájára sem jönnek. A magnó így nem szolgálhatta a tsz szervezés magasztos

ügyét, dicstelen szereplése itt véget is ért, de ott maradt az iskolában, és nemes oktatási meg kulturális célokat szolgált ezután. Én ennyire se konfrontálódtam a lakossággal, így remélem, hogy megmaradtam a kurjantóiaknak akkor is, emlékezetükben azután is a *kis Tanító Úrnak*.

Az emberek, mást nem is tehettek, kezdtek hozzászokni az új élethez, de Kurjantó ezután már nem az volt, mint előtte. Több is, meg kevesebb is lett. Bevezették a villanyt a tanyákba, televíziókat vásároltak, az emberek egyre inkább otthonülők lettek. Dacára a közös gazdálkodásnak lazultak a valódi közösségi kötelékek, az iskola kulturális központi szerepe is gyengült. 1962-ben még új iskolaépülettel is gazdagodott Kurjantó, 1970-ben meg bezárták ezt a tanyai iskolát is, a gyerekeknek ezután busszal kellett utazni naponta a község központi iskolájába. Ahonnan az iskola, a műveltség alapbázisa elköltözik, onnan a lakosság elvándorlása is megindul. Ez történt Kurjantóval is. A rendszerváltozás után az elnéptelenedés felgyorsult. A községnek ez a valaha virágzó szőlő- és gyümölcsstermesztő kultúrával bíró része a községnek ma egy pusztuló, régi iskolaépület körüli elvadult táj, tényleg pusztá a szó legszorosabb értelmében. Ahogy Petőfi írta: „*Hej, mostan pusztá ám igazán a pusztá...*”

Az iskola épülete és az összedőlt szövetkezeti bolt 2014-ben

A MOZGALMI ÉLET TÖRTÉNETEI

A kecskeméti munkahelyem 1961-től

Az ifjúsági szövetség megyei kulturális felelőse

A KISZ bizottságra kerültem

Kurjantóból alapvetően azért jöttem el, mert egyetemen akartam továbbtanulni. De voltak más, a hely elhagyására ösztönző tényezők is. A lányt, akihez Kurjantóban már több mint egy éve jártam, nem akartam feleségnek, ami ekkorra már nyilvánvalóvá vált, és a lány szülei nehezményezték, hogy csak bolondítottam a lányukat. Emiatt a helyzetem kissé feszültté vált. Továbbá láttam azt, hogy zenész barátaim és a kártyapartner szomszédok társaságában a kártyán, a boriváson és a nótázáson túl nem sok számomra értelmes dolgot lehet tenni. Én azonban nem akartam a vidéki tanító ivós, kártyás, a műveltségben egyre jobban lemaradó életmódjába süllyedni. Erős motiváló tényező volt az is, hogy a megyeszékhelyen, városban élhetek, a fiatalok körében kulturális területen dolgozhatok, a bajai tanfolyamokon megismert tánctanárok és a népművelési felügyelő partnere, a KISZ táborokból ismert ifjúsági vezetők munkatársa lehetek. Ez egy új kihívásnak, nagyszerű lehetőségnek tűnt számomra, amit elszalasztani dőreség lett volna.

Azzal kezdődött a dolog, hogy önéletrajzot kértek tőlem, amit a KISZ Központi Bizottságához kellett elküldeni. A megyei KISZ bizottságra beküldött önéletrajzot a megyei titkár visszaadta azzal, hogy ne írjam azt, hogy apám a II. világháborúban „*hősi halált halt*”, írjam csak azt, hogy „*elesett*”. A lényeges észrevétele az volt, hogy amennyire csak lehet, domborítsam ki, hogy gyerekkorom óta a kultúra területén tevékenykedem, és ezen a területen eddig milyen érdemeket szereztem. Ezeket a szempontokat követve készült el 1960. november 28-án az az önéletrajz, amelyet a KISZ KB-ba felküldtek, és amely a személyi anyagomban első önéletrajzként egészen addig kísért, amíg a rendszerváltás után az ilyen személyi nyilvántartások meg nem szűntek. Az életrajzban elhallgatásra került, hogy 1956-ban Baján és a Baja környéki községekben a tüntetésekben részt vettem, a Nemzeti dalt többször is elszavaltam. Erről nem kérdeztek, én pedig nem dicsekedtem vele. 40 év múlva tettem fel a kérdést annak, aki beajánlott munkatársnak, és maga mellé vett a KISZ bizottságon:

– Tudtátok, hogy én részt vettem Baján az 56-os eseményekben, ezt azonban soha nem vetették a szememre, még csak meg sem említették, hanem magatok közé fogadtatok. Hogyan volt ez lehetséges?

– Egyszerűen úgy, hogy te velünk együtt a szektás-dogmatikus Rákosi rendszer ellen tüntettél, nem fordultál aztán szembe a szocialista rendszerrel, és nem fogtál fegyvert a Szovjetunió ellen. Te is csak egy jobb szocialista rendszert akartál – mondta egykori főnököm a legnagyobb természetességgel, és állítása lényegében igaz is volt.²

Személyes elbeszélgetésre, úgynevezett *káderezésre* a KISZ Központi Bizottsága Nádor utcai székházába decemberben hívtak. A KB két titkára, Pullai Árpád és Vadász László kérdéseire válaszolva lényegében az életrajzban leírtakat erősítettem meg szóban is, és azt juttattam kifejezésre, hogy szívesen dolgoznék az ifjúsági mozgalomban. Mondták, hogy ha bekerülsz, a KISZ 5 hónapos iskolájának bentlakásos, vagy egy éves levelező formáját kell elvégeznem. Miután ezt is vállaltam, Pullai a következőkkel zárta a beszélgetést:

– Ha bekerülsz az apparátusba, és felveszed a zászlót, azt lengetni kell ám, mert ha eldobod, kinyomjuk a szemed.

---

²Az életrajz eredeti formájában megtalálható az 1. sz. mellékletben.

Bács-Kiskun megyei Tanács V. B. Művelődésügyi (Oktatási) Osztály Kecskemét

40367-2/1961.sz.

Tárgy: Értesítés az áthelyezésről.

Pap István tanító

Fülöpszállás

Kurgantói ált. iskola.

Önt a Munka Törvénykönyve 133. §-ának (1) bekezdése ~~XXXXXX~~ ~~XXXXXXXXXX~~
b) pontja* alapján népgazdasági érdekből*
Kecskemét (helységbe) KISZ.Megye Bizottságátolába)

igazgatói, igazgatóhelyettesi, tanári, tanítói, napközi vezetői, óvónői, nevelői* munkakörbe
politikai munkatárs.

1961. (év) február (hó) 1 (nap) napjának hatályával áthelyezem.

Új munkahelyén besorolását és munkabérét a 10/1959. (M.K. 5.) MM számú utasításban
foglaltak szerint állapítják meg.

Felhívom, hogy új munkahelyén 1961.(év) február (hó) 1 (nap)-án
KISZ.Megye Bizottsága (vezetőjénél ~~vezetői~~*) munkára jelentkeznek.

Jelenlegi munkahelyén munkabérének folyósítását 196 1 (év) február (hó)

28. (nap)-ával megszüntetem.

Az áthelyezés ellen a jelen intézkedés kézhezvételétől számított nyolc napon belül a
Kiskőrös, Járási Pedagógus egyeztető bizottsághoz panaszt terjeszthet elő.

Kecskemét, 196 1 évi február hó 25.n.

(P. H.)

Erről értesítem:

1. Pap István pedagógus Fülöpszállás Kurgantó ált.
2. Iskola (intézmény) igazgatója Belt. Fülöpszállás
3. Iskola (intézmény) igazgatója
4. Járási (ker.) Tanács V. B. Számadó Ig. Kiskőrös
5. Járási (ker.) Tanács V. B.
6. Megyei műv. oszt.
7. KISZ.Megye Bizottsága Kecskemét.
- 8.

Saját kérelemre történő áthelyezés esetén a szövegben az Mt. 133. §-ának (1) bekezdése a) pontjára
kell utalni és a jogorvoslatra vonatkozó utolsó bekezdést törölni kell.

* Nem kívánt szövegrészt törölni kell.

A. Tű. 2011. r. sz. - Nyomell. 9816 25 000. 1961. I. - 61.2208.5 Alkalmi Nyomda, Debrecen.

Láttat: Művelődésügyi Minisztérium 1960. IX. 12. P. F.

Az áthelyezésről értesítő levél

Belepottyantam a sűrűjébe

Jó két hónap múlva aztán 1961. március 1-jén KISZ alkalmazott lettem politikai munkatárs beosztásban a kulturális élet felelőseként.

Úgy pottyantam a munka sűrűjébe, mint tejbe a légy. Bonyolódtak a Kulturális Szemle járási-városi bemutatói, amelyek látogatása, így a zsűriken való részvétel is elengedhetetlen volt a számomra. Kalocsáról a kulturális szemléről hazafelé jövet főnökömmel, Lőrincz Béla karnaggyal és Vincze Miklós tánctanárral, a Kecskeméti Hírös Együttes vezetőjével betértünk Kurjantóba a barátoknak számító boltosékhöz, ahol kolbásszal, sonkával, finom borokkal vendégeltek meg minket. Közben másodmagával odaért a földműves-szövetkezet községi elnöke is, aki nagyon szeretett kártyázni. Többször indítványozta, hogy játsszunk. Összejött a parti úgy, hogy én is beszálltam. Huszonegyeztünk. Átvettem a bankot. Nem voltam nagy zsugás, huszonegyet nem igen játszottam, de hamar rájöttem, hogy hogyan lehet csalni. Nyertem, aztán megint, szinte sorozatban. Meggyanúsítottak, hogy csalog, ettől kezdve mindenki maga húzta el a kért lapokat. Ekkor már nem volt csalás, mégis sorozatban nyertem. A bankból ki tudtam venni úgy 200 Ft-ot, ami havi fizetésem jó 10 százalékának felelt meg. Megszólalt a lelkiismeretem, hogy egy részét a pénznek csalással nyertem, vissza akartam adni, de főnököm azt mondta:

– Dehogy adod vissza! Megyünk Kecskeméten az Aranyhomok bárjába, és francia konyakot fogunk inni.

Hallgattam rá. A bárban ott ült Radó Vilmos, a Kecskeméti Katona József Színház tekintélyes igazgatója, később a színház örökös tagja, érdemes művész, akivel jól ismertük már egymást. Asztalához ültünk, neki is rendeltünk Napóleon konyakot, majd a színház műsorpolitikáját szóba hozva, az elfogyasztott italoktól felbátorodva kritizálni kezdtük a színházat és annak műsortervét. *Radó Vili bácsi* nem vette a lapot, keveset szólt. Jól tudta, hogy mondhatunk, amit akarunk, a Kulturális Bizottságban is – amelynek én is tagja voltam – meg a színházban is úgyis az történik, amit ő akar. Belülről bölcsen kimosolyogta a funkcionárius, dilettáns bírálókat.

Aztán következett a Kulturális Szemle megyei bemutatója a Katona József Színházban, amelyet már én szerveztem és rendeztem. Aztán május végén a megye énekkarainak egész napos találkozója Kiskunfélegyházán, amelyen 14 énekkarban egy szimfonikus zenekarral együtt közel

hétsszázán vettek részt. Mozgattam az énekkarokat és konferáltam. Úgy szerveztem meg a váltásokat, hogy a függöny mögött összeértek a le- és felvonuló kórusok. Mire az egyik leért, fent állt a másik, a függöny csak 2-3 percig volt zárva. Ezt még a sokat megért öregebb kórusvezetők is csodálták. Ezért több elismerő szót kaptam, ami erősítette az önbizalmamat.

A képzőművészeti pályázatra elég sok alkotás érkezett. Egy Miskén élő festő, Tóth Menyhért több képet is küldött, amelyek egyáltalán nem illettek bele a szocialista realista irányzatba. Különleges képei közül nem is nyert egyik se díjat, még csak ki se lettek állítva. Amikor Tóth Menyhért híres, érdemes művész lett, majd posztumusz Kossuth-díjat kapott, szégyelltem az esetet, meg sajnáltam is, hogy nem vettem egyet-kettőt azokból a leszólt képekből, amelyek zöme ma a Kecskeméti Képtárban látható az állandó kiállításon.

A verstudás hozadéka

Lamartine versét még Kurjantóban tanultam meg. Ez a tudás azonban csak később hozta meg számomra a sikert úgy, hogy csak egyetlen sorát mondtam el. A megyei KISZ bizottság kulturális felelőseként Kiskunfélegyházán, egy középiskolai rendezvényen a vendégeknek fenntartott helyen ültem az első sorban. A műsorban egy leány Lamartine *A tó* című versét szavalta, én meg figyeltem a szöveg pontos tudását, a hangsúlyozást, vagyis a tolmácsolás minőségét, amikor a „*Szülőjük, az idő, végképp eltörölte e boldog perceket?*” sor végén bekövetkezett minden versmondó réme, a rövidzárlat. A szavaló kezében nem volt szöveg, és sűgő sehol. Pillanatnyi zavart csönd után végül én sűgtam az első sorból:

„*Öröklét, semmiség, elműlás, meredélyek...*”

A szavaló megkönnyebbűlve zökkent vissza, és a rövid intermezzo után már hibátlanul monda végig a verset. A műsor végén a leány és a tanára együtt köszönték meg hálásan az égből pottyant segítséget, majd kíváncsian kérdezték:

- De hát hogyan tudott maga sűgni?
- Tudom ezt a verset is – válaszoltam szerényen.

Az esetnek a középiskolában olyan híre lett, hogy az igazgató betelefonált a Megyei KISZ Bizottságra főnökömnek, dicsérte irodalmi tudásomat, és elismerését fejezte ki azért, hogy ilyen munkatársra van a

KISZ-nek. A főnök így nemcsak tudomást szerzett az esetről, hanem meg is dicsérhette új beosztottját, miközben saját maga is kihúzhatta magát, hiszen ő választotta ki a munkatársát.

Az események pörögtek

Tavasszal Baján beindultak a vezetőképző táborok, amelyek programjában a fiatalok körében a kulturális élet szervezéséről az előadások és a tábori kulturális programok (a daltanítás, a szellemi vetélkedők és a tábortűzi műsorok) előkészítése, megszervezése az én feladataim voltak. Gyakran voltam ingajaratban Baja és Kecskemét között, ami igen korai keléssel és késői hazaérkezéssel, sokszor ott alvással járt együtt.

Egyszer alapszervezeti, községi kulturális felelősök részvételét kellett megszerveznem egy siófoki országos táborba. A hét fiúból és tizenöt lányból álló megyei csapatnak én voltam a vezetője. A tábori program keretében találkoztam a kulturális élet több országos vezetőjével, kiváló szakemberekkel. Írókat (Sinka István, Váczi Mihály), előadóművészeket (Antal Imre és mások) is hallgathattam itt.

A Bács-Kiskun megyei csoport (A hátsó sorban jobbról a negyedik vagyok)

Ezek után el kellett készítenem a KISZ által szervezett kulturális tevékenységek tervét a következő évre, amiben az is a segítségemre volt, hogy ekkor már a Megyei Kulturális Bizottságnak is a tagja voltam, ahol a megye kulturális életével kapcsolatos döntések előkészítése folyt. Itt hagyták jóvá a Katona József Színház éves műsortervét is. A KISZ által vázolt programban szerepelt a József Attila olvasómozgalom fejlesztése, a szellemi vetélkedők vezetőinek kiképzése, a vetélkedők megyei döntőig menő rendszerének kidolgozása, a járási-városi versenyek látogatása, a megyei döntő megszervezése, a kulturális szemlék felügyelete, a zsűrizésben megyei szakemberek biztosítása, a megyei bemutató megszervezése, továbbá területi és országos rendezvények szervezése a megyében és még sok más.

A továbbiakban ennek a tervnek a végrehajtása volt a feladatom, de más tennivalóim is akadtak. Ősszel meghívtak az új iskolaépület avatására Kurjantóba. A tél folyamán a Kecskeméti Hírös Együttest és a Hírös Táncklubot gyakran kísértem szereplésekre, versenyekre. Aztán tavasztól őszig Baján a vezetőképző táborokból többet is vezettem, előadásokat tartottam, dalt tanítottam, vetélkedőket moderáltam, műsorokat biztosítottam. Közben végeztem a KISZ Központi iskolát, konzultációkra jártam, majd nyáron sikeresen le is vizsgáztam. A péceli iskolán a szellemi vetélkedő egyéni bajnoka lettem. Sőt, egyszer egy kocsmai baráti népdal és nóta párbajt is megnyertem. A vesztes fél egy tekintélyes járási úttörőtitkár volt. Ennek az esetnek későbbi, megyei úttörőtitkárként való elfogadásomban még némi szerepe is lett.

Felvételi vizsga az egyetemen

Közben az egyetemi felvételi vizsgára is készülnöm kellett magyarból is, történelemből is. A vizsga júniusban volt. Tartottam ettől a komoly megmérettetéstől. Egy kis protekciót remélve a Csongrád megyei kollégámat arra kértem, hogy járjon közbe érdekemben a felvételi bizottságnál, ha tud. Kollégám, aki szintén magyar-történelem szakon végzett az egyetemen, csak ennyit mondott:

– Megnézem a felvételi dolgozataidat, meghallgatom a szóbeli vizsgádat, s ha érdemesnek bizonyulsz rá, szólhatok az érdekedben, de ha nem, én nem járatom le magam egykori professzoraim előtt miattad.

Nála így működött, illetve nem működött a korrupció. De, köszönhetően a tudásnak és a szerencsének is, nem volt arra szükség, hogy szóljon bárkinek is, mert az írásbeli dolgozatok³ olyan jól sikerültek, hogy a szóbeli vizsgán egy két kisebb kérdés után azt kérdezték:

– Hol érettségizett?

Miután megmondtam, hogy Baján a tanítóképzőben kitűnő minősítéssel, a bizottság tagjainak már több kérdése nem is volt. Felvettek, és ősszel kezdődhetett a hat évig tartó, a levelező tagozatos egyetemi léttel járó újabb megpróbáltatások sora.

Hajtottak a feladatok

Nyáron Csillebércen a kultúrfelelősök országos táborában már csoportvezető voltam. A tanfolyam keretében a kulturális élet újabb országos vezetőivel ismerkedtem meg, remek művészegyütteseket láttam, kiváló zenekarokat, művészeket hallgattam, emlékezetes színházi előadásokat, jó filmeket néztem. A kultúra legmagasabb régiójában mozoghattam.

1962 szeptember elején indult Magyarországról az első ifjúsági turistacsoport Olaszországba az Express Ifjúsági Utazási Iroda szervezésében. Ebbe a csoportba is bekerülhettem. Olyan politikailag megbízható fiatalokat válogattak, akik nem disszidálási céllal akartak Nyugatra utazni. Az állambiztonság emberei megvizsgálták az én múltamat is, családom körében személyesen is érdeklődtek. Nem találták aggályosnak a kiutazásom, így bő egy hetet Rómában, Nápolyban és ezeknek a városoknak a környékén tölthettem. Az utazók 300 forintnak megfelelő lírát vásárolhattak fejenként zsebpénznek. Én majdnem a teljes összeget két arany karikagyűrűre költöttem. A gyűrűk egyikét Katónak, a számomra egyre fontosabb főiskolás leánynak szántam.

1962 végére az a sajátos helyzet állt elő, hogy egyszerre voltam még megyei kulturális felelős is, és már úttörő megyei titkár is. Kulturális

---

³A feladatok: Kopjáss István jelleme és tragikuma Móricz Rokonok című regényében, örökké aktuális téma Magyarországon; egy nyelvtani és helyesírási feladatlap, amely keretében az „Ott, ahol én nevelkedtem, egy dombról egy patak folyt” (Kisfaludy Sándor) összetett mondatot kellett elemezni, meg a történelmi tájékozottságról kellett még számot adni.

felelősként főnököm, Gera Sándor, úttörő titkárként Zelles Sándor megyei úttörő munkatárs segített nekem. Márciusban Beszedics Miklós személyében új megyei úttörő munkatárs állt be, Zelles átvette a kulturális felelős funkciót, Gera pedig távozott a Megyei KISZ Bizottságról.

Ekkor lényegében ezeken a területeken mindenki új volt. A feladatokat pedig felsorolni még levéltári kutatásokat folytatva is szép teljesítmény. Hát még végigcsinálni! A kulturális területen 1963-ban:

- február 10-én a Ki mit tud? megyei döntője, ahol a nagy érdeklődés miatt szűknek bizonyult a MESZÖV kultúrterme,
- március 20-tól június 16-ig a KISZ kulturális szemlék bemutatói a megyében 46 helyen,
- április 21-én négy elődöntő, utána középiskolások szellemi vetélkedőjének a megyei döntője,
- május 11-13-ig az iparitanuló-iskolák országos szavalóversenye Kecskeméten,
- május 12-én több megye táncklubjainak versenye Kecskeméten,
- május 19-20-án négy megye középiskolás irodalmi színpadainak találkozója Kecskeméten,
- május 19-én az amatőr táncverseny megyei döntője,
- május 26-27-én hat megye irodalmi színpadainak a fesztiválja Kiskunhalason, (a megye szervezésében, de Kecskemét már nem bírt el több rendezvényt),
- június 10-17-ig a képzőművészeti, népi díszítőművészeti és fotó pályázatra érkezett művekből zsűrizés után kiállítás Kecskeméten,
- a hónap végén pedig a Kalocsai Napok keretében a KISZ Kulturális Szemle megyei bemutatója.

Úttörő területen szintén 1963-ban:

- március 17-től április 20-ig hétvégeken az úttörő kulturális szemlék körzeti, járási-városi bemutatói húsz helyen,
- május 18-19-én az úttörő kulturális szemle megyei bemutatója Kiskunfélegyházán 950 résztvevővel,
- május 22-23-án a járási-városi sportversenyek után az úttörő sportversenyek megyei döntői.

Ezeket felül folyt a vezetőképző táborok előkészítése, majd nyáron ezek lebonyolítása következett.

Mivel végső soron mindezekért személyesen magam feleltem, komoly teljesítményként könyvelhető el részemre, hogy a rendezvények a szellemi vetélkedő megyei döntője kivételével jól sikerültek, a résztvevők elégedettek voltak. Ez utóbbi előkészítése kapkodva, az utolsó pillanatokban történt, és persze a hamar munka ritkán jó. Gyakorlott szakember már nem vállalta a vezetését, a kényszeredetten beugró Hujber Józsefné pedig, lévén e területen gyakorlatlan, elég bizonytalanul, néha zavarodottan, után tette a dolgát. Ezt a rendezvényt a résztvevők jogosan kritizálták.

Ennyi esemény feszített tempóban történő és ilyen körülmények közötti felügyelete, előkészítése, szervezése és vezénylése nem csoda, hogy hasonló mértékben vett szellemileg igénybe, mint Kurjantóban a tíz hétig tartó egész napos tanítás. Talán érthetővé válik, hogy ekkor kedvesemnek, Katónak többek között ilyeneket is írtam: „...most már idegileg kezdek kiborulni. Ez abban nyilvánul meg, hogy éjjel rengeteg butaságot álmodom össze, s nem tudom kipihenni magam.” „...a nyöszörgős ágyban hosszú ideig álmatlanul forgolódom, mert a fáradtságtól nem tudok elaludni.” „...mindig halálosan fáradt vagyok, az utóbbi időben idegileg nagyon igénybe veszem magam.” „...azt hittem, hogy összeesem, s ott helyben elalszom, olyan álmos voltam.” „...nagyon fáradt vagyok, az éjszaka 2-3 órát ha aludtam.” „Már megint egy hónapja nem voltál itthon – tett finom szemrehányást a mamám.” „Nem ad az élet itt más örömet, csak ha valami jól sikerül a munkámban. Ha valami nem sikerül, az nagyon elkeserít.”

A fáradtságnak az igazi oka az volt, hogy a kurjantópusztai élet után megismerhettem a megye igazi, sokkal magasabb szintű kulturális életét, belekóstolhattam az országos színvonalba is. Láttam, éreztem, mekkora a különbség, és nekem mekkora a lemaradásom. Ezt akartam nagyon gyorsan behozni úgy, hogy a saját felelősségi területemen a lehető legjobbat hozzam ki magamból. Mindig nyitott szemmel és értelemmel jártam, semmiről nem akartam lemaradni, szívtam magamba a műveltséget, és adtam tovább azonnal másoknak. Gondoltam, hogy „Nem adhatok mást, csak mi lényegem...” (Madách) Tanító voltam, és az is maradtam.

Akkor nem vált tudatossá bennem, hogy életem olyan „mozgalmassá” vált, hogy már-már képességeim felső határát feszegette. Később értettem

meg, hogy ha többet akarok, mint amire képes vagyok, az frusztrációhoz, szorongáshoz vezet. A másik végletet, hogy ha kevesebbre kalibrálnám magamat, mint amire képes vagyok, akkor unatkoznék, nem találnám a helyem, sohasem tapasztaltam életem során. A képességeimmel sikerült a későbbiek folyamán elég jól gazdálkodni.

A Kádár rendszer legdemokratikusabb szervezetének a Bács-Kiskun megyei vezetője

A kinevezés körüli bonyodalmak

1962 őszén A KISZ megyei bizottságán Borsos Györgyöt, a még csak egy éve úttörő megyei titkárt KISZ megyei titkárrá léptették elő. Új megyei úttörőtítkárt kellett keresni. Pedagógusként értettem az iskolához is, a gyerekekhez is, és mozgalmi tapasztalatom is volt már, így számításba jöhöttem. Borsos engem még Bajáról, a tanítóképzőből jól ismert, mert ott volt korábban városi KISZ titkár. Értékelte tevékenységemet, becsülte személyiségemet, de tartott attól, hogy az idősebb, rutinos úttörővezetők, leginkább a járási-városi titkárok nehezen fogadnak el egy 22 éves fiatal főnöküknek. Dacára, hogy a leköszönő megyei KISZ titkár, Borszéki Lajos, meg egy másik titkár is mellettem állt ki, először mégis idősebbet kerestek. Az ilyen számba jöhetők azonban mind családosok voltak, nekik lakást kellett volna Kecskeméten adni, ami akkor a megyeszékhelyen szinte lehetetlen volt. Így reális lehetőségként a kultúros tanító maradt, én pedig örömmel vállaltam az iskola, a gyermekek világába való visszakerülést, és az előléptetés is hízelt volt a számomra. De volt egy bökkenő. Nem voltam még katona, és az utolsó évben jártam ahhoz, hogy behív hassanak szolgálatra. Mi lesz, ha a frissen kinevezett úttörőtítkárt behívják katonának?

Október 3-án életem leendő párjának ezt írtam: „...*nagyon le vagyok hangolva. A Borsos Gyurka ma egész nap megint úttörőtítkárt keresett..., a fejlemények nagyon komoly vészt sejtetnek. Megemlítették a Glied elvtársnak (a megyei pártbizottság illetékes titkárának), hogy még sorköteles vagyok. A fordulat ennek tulajdonítható. A megyei pártbizottság titkára tudja, hogy milyen mérvű bevonulások lesznek november elején. Azt is látja, hogy engem valószínűleg nem lehet megmenteni, tehát kár volna magasabb funkcióbba helyezni... 99%-ra biztos, hogy november*

elején be fogok 27 hónapra vonulni. Nagyon el vagyok keseredve. Nem az a bosszantó, hogy 2 és ¼ év kiesik az életemből, hanem az, hogy oda lesz az egyetem addig.” Pár nap múlva meg ezt írtam: *„Délután a titkárság behívott, és közölték, hogy én leszek mégis az úttörő megyei titkár. Ezt szombaton tárgyalja a VB., ... és 15-én már az új funkciómban kezdek el tájékozódni. Egyelőre azonban a kulturális munkában még segítenem kell, mert az új kultúrost csak hónapok múlva kapjuk meg, ... de még mindig kísért a bevonulás.”*

Az október 22-én írt levélben ez állt: *„A Borsos és a Gera mentek át a kiegészítő parancsnokságra, ... és a parancsnok kijelentette, hogy senkit nem ment fel azok közül, akiknél ez az utolsó behívási lehetőség.”* Reményként az maradt, ha családfenntartói helyzetet tudok igazolni. Ekkor a szülők orvosi vizsgálatát megszerveztük, és az orvosi bizottság megállapította, hogy nevelőapám 75%-os hadirokkant, édesanyám pedig csak 50%-ban munkaképes. Mivel két kiskorú testvér van a családban, tulajdonképpen családfenntartónak tekinthető vagyok. Erről tájékoztatást kapott a kiegészítő parancsnokság, amit ugyan tudomásul vettek, szóban meg is ígérték, hogy nem vonultatnak be, de a behívóparancsot, ami közben megérkezett, nem vonták vissza.

A bevonulás napján az új megyei KISZ titkár, aki a megyei párt VB-nek is a tagja lett, a bevonulások ellenőrzésére indult. Erre a körútra kocsijába invitálta a megyei parancsnokot is. Út közben arra kérte, szóljon, hogy biztosan ne vonultassanak be, mert ha egyszer beöltözött valaki, visszahozni nem lehet. A parancsnok hezitált, nem akart kötélnek állni. A titkár Kiskunmajsa és Kiskunhalas között félúton a pusztaságban megállíttatta a sofőrrel a Volgát, és félig komolyan, félig tréfásan azt mondta a parancsnoknak:

– Ha nem ígéred meg, hogy telefonálsz Halasról, hogy az úttörőtitkárom legyen létszámfömlötti, itt kiteszlek, és masírozhatsz gyalog tovább.

A parancsnok ebből is láthatta, hogy mennyire fontos vagyok a főnökömnek, hezitálva bár, de megígérte, hogy Kiskunhalasról a Kiegészítő Parancsnokságról telefonálni fog. Meg is tette, és mikor az újoncokat névsor szerint szólították Baján, az én nevem nem hangzott el. Hazamehettem.

A bevonulás előtt állva tettem egy ígéretet, mely szerint, ha nem vonulok be, veszek egy birkát, és minden kollégámat meghívom birkapörkölt vacsorára. Most ez következett. Szüleim megvették egy nagy birkának a felét a faluban, és az ominózus eseményre Kecskeméten került sor. Pullai Árpád országos titkárt is meghívtam, aki annak idején *káderezett*. Kártyáztunk, beszélgettünk, amíg főtt a pörkölt. De nem akart megfőni. Kifogyott a palackból a gáz, kicseréltük, főztük tovább. Mindenki nagyon éhes volt már. Vagy négy óra hossza múlva lett ehető a pörkölt, de a hús még akkor is rágós volt. Később derült ki, hogy ez a nagyon huncut gazda, a legöregebb anyabirkáját vágta le, annak a felét adta el, amely birkának a húsa már nem igazán volt alkalmas pörköltnek. A munkatársak évekig cikiztek azzal, hogy *vén, taknyos birkát* hoztam a *katonaszökevény* toromra. Szégyellhettem magam a ravasz gazda miatt.

Következett a beiktatás, a bemutatásom és a bemutatkozásom az úttörő apparátusnak. Némi tekintély volt már a tarsolyomban, mert Pécelen népdal és nótaismereti versenyben éppen azt a járási úttörőtitkárt győztem le, aki megyei úttörőtitkárnak is szóba jött. Pécelen ő is résztvevője volt annak a csapatnak, amely a szellemi vetélkedőn második helyezést ért el azzal, hogy egyéniben magasan én nyertem, de hát ez édes-kevés volt ahhoz, hogy elfogadjanak. Bemutakozó és programomat is vázoló beszédemben először leszögeztem, hogy folytatni fogom a már bevált hagyományokat, mindenben számítok a régebb óta ezen a területen dolgozók tapasztalataira, tőlük szívesen tanulok. Mindenkinek számítok a további munkájára, nem akarok lecserélni senkit. Elmondtam, hogy mind a csapatoknál, mind járási-városi szinten nagyra becsülöm az öntevékenységet, és a vezető testületek erősítésével a kollektív vezetésre, a demokratizmus szélesítésére fogok törekedni. Elvárom az önálló gondolkodást, a helyi kezdeményezést. Azt szeretném, ha Bács-Kiskun megyének minden más megyétől megkülönböztető, sajátos arculata lenne. A programot jól fogadták, elkezdődött a közös munka. Egy esztendő sem telt el, amikor az egyik járási titkár közös borozgatás közben váll veregetve azt mondta nekem:

– Most már elismerjük, hogy a főnökünk vagy.

Öntevékenység, önkormányzás az úttörőszervezetben

A munkám középpontjába valóban az öntevékeny közösségi élet fejlesztése, került. Megyei titkárként az első akcióm azonban mégis a szervezeti keretek bővítése, a szervezetfejlesztés lett. 1962-ben 289 úttörőcsapat működött a megyében, 196 iskolában nem volt jelen az úttörőmozgalom. Az 1963/64-es tanév végére már csak 8 olyan iskola maradt, ahol nem voltak kisdobosok, úttörők. Ezt nem a csapatok számának a növelésével, hanem a már meglévő csapatok kihelyezett rajainak, őrsének a létrehozásával értük el. Így a már képzett, tapasztaltabb vezetők adtak segítséget az újonnan alakult rajok, őrsök indulásához, majd bevonták azokat a velük együtt megtervezett tevékenységi formákba. A megyei elnökség pedig folyamatosan figyelt a tanyai iskolákban folyó munkára, külön útmutatóval, akciókkal és eszközökkel is támogatta a felzárkózásukat. 1961-ben a tanulók közel 70%-a, 1971-ben már a 90%-a volt tagja a szervezetnek, ami a következő években még egy kicsit emelkedett. A szervezetfejlesztés és a tömegszervezeti jelleg erősítése sikeres akciónak bizonyult.

Az iskolák száma az évtized során lényegesen változott, mert 135 iskola (többségükben Klebelsberg féle tanyai iskola) szűnt meg a megyében. 1961-ben 519 iskola működött a megye területén, ami a TSZ-ek beindulása miatti lassú elnéptelenedés következtében 1967-re 481-re fogyatkozott, de még így is a megye tanulóinak 20%-a járt tanyai iskolákba. Az évtized végén a rövidlátó oktatáspolitikai által siettetett körzetesítési kampánynak 96, zömmel tanyai iskola esett áldozatául a megyében. Ennek következtében közel 50 kisebb úttörőcsapat, és csaknem ugyanennyi kihelyezett raj, őrs is megszűnt. 1973-ban a megyében már csak 385 iskola és 254 úttörőcsapat működött.

Közben egyre inkább szívügyem lett a demokratikus utak és módszerek keresése. Mindezt persze nem hobbiból tettem, ez központi irányelv is volt. Az Úttörőszövetség élén az 1960-as években egy valóban reformer országos főtitkár állt, aki felismerte a lehetőséget, és el is tudta érni, hogy az alapvetően diktatórikus rendszerben az iskolákban, az úttörőben a gyerekek körében igazi demokratikus tendenciák bontakozzanak ki, demokratikus módszereket alkalmazzanak. Kádár János valahogyan engedte is, tűrte is, hogy a gyerekek az úttörő közösségekben, felnőttek az

úttörő vezető testületekben a saját önkormányzásukat szervezgessek, demokráciát játsszanak. A KISZ-ben, pláne a pártban illet már nem engedett. Az Úttörőszövetség feladatai között egyértelműen kimondatott, hogy „...*mint a gyermekek szervezete, szervezze meg öntevékeny közösségi életüket, fejlessze önkormányzó képességüket, készítse fel őket a társadalmi aktivitásra...*” Nemcsak megengedték, hanem el is várták, hogy a gyerekek a maguk módján aktív társadalmi életet élhessenek, megtervezhessék, megszervezhessék közös tevékenységeiket, ügyeiket ifi- és felnőtt vezetőikkel együtt maguk intézhessék a saját önkormányzatukkal.

Számomra nagyon vonzó volt ez a gondolat. Hittem abban, hogy ezzel lehet egy komfortosabb, humánusabb szocializmus alakításáért a legtöbbet tenni. Fel sem merült bennem olyan gondolat, hogy ezzel egy majd valaha visszatérő kapitalista berendezkedésnek dolgozom. Nem tudtam, de végül is ezt tettem, mert azok a gyerekek, akik akkor az úttörőcsapatokban gyakorolták az öntevékenységet, az önkormányzást, tanulták a demokráciát, jó negyedszázad múlva az új állami berendezkedésben kapitalista vállalkozók, ilyenek alkalmazottjai, egy a liberális demokrácia szabályai szerint működő állam szolgálai, vagy munkanélküliek lettek, akik csak magukra számíthattak jövőjüket illetően. Olyannyira magával ragadott ez a kérdéskör, hogy egyetemi szakdolgozatom témájának ezt választottam, és *Az alapvető úttörő közösségek önkormányzati szerveinek szerepe az öntevékeny közösségi élet megszervezésében* című szakdolgozatomat 1968-ban, államvizsgám keretében jelesre védtem meg.

A szakdolgozatban az őrök működését, vezetését, a rajok életét, a rajvezetőség munkáját, a csapat legfőbb önkormányzati szerve, az úttörőtanács delegálással és választással történő kialakítását, a munkabizottságok szerepét, ezek feladatait tárgyaltam. Elemeztem a csapat-összejövételt, mint a közvetlen demokrácia legszélesebb fórumát. Végül lehetséges szervezeti felépítési sémákat is vázoltam. A szakdolgozat A Bács-Kiskun Megyei Tanács V.B. Művelődésügyi Osztálya Művelődésügyünk című tájékoztatójában megjelent, minden iskola, úttörőcsapat megkapta, tanulmányozhatta. Mintaként két megyei úttörőcsapatot (Jánoshalma, Kiskunhalas-Felsőváros) népszerűsítettem, amelyek ekkorra már országos figyelmet érdemeltek ki. Hat éves következetes munkámnak az eredménye kezdett beérni, ami a következő

években tovább javult és terjedt. Jó ötletnek bizonyult, hogy 1970-ben a Megyei Tanács Művelődésügyi Osztályával közösen, Baján a KISZ Vezetőképző táborban az igazgatóknak összevontan, háromnapos tábori keretben mutattuk meg, hogy miket szoktunk csinálni az úttörő vezetőképző táborokban, és felkészítettük őket is a következő év úttörő programjára. Mivel a beosztottjaik nem voltak ott, egymás között az igazgatók az első napi feszélyezettség, tartózkodás után feloldódtak, és végül már ők is élvezték a játékos programokat (akadályverseny, tábortűz, éneklés), sőt jó hangulatban, az úttörőmozgalomhoz barátságosabban viszonyulva utaztak haza. Az 1970/71-es tanév során a megyében először megszerveztük és lebonyolítottuk az úttörő elnökségek demokratikus úton történő választását.

1972 májusában az országos elnökség napirendjére tűzte *A Bács-Kiskun megyei Úttörő Elnökség jelentése az úttörő önkormányzati szervek működéséről és a nevelésben betöltött szerepükről* című témát – nyilván azért, mert ez a megye figyelemre méltó dolgokról tudott beszámolni, és esetleg országosan is hasznosíthatókat tudott mondani. A jelentés elkészítését közel negyven iskolában, brigádvizsgálatokkal végzett, felnőttekkel és gyerekekkel folytatott beszélgetések előzték meg. A főbb megállapítások azok voltak, hogy a rajvezetés a leggyengébb láncszem, az őrsvezetők tanácsából átalakított vagy a választott küldöttekből létrehozott, évente újraválasztott úttörőtanácsok egyre jobban működnek, nagyobb csapatoknál még ennek az operatív testületeit, munkabizottságait is létrehozták, ami a csapat szűkebb körű vezetősége lett. Az igazgatók többsége autokrata vezető, nehezen akar és tud egyeztetni a demokratikusan működő úttörőcsapattal. Szinte mindenhol a csapatvezető személyétől függ elsősorban az önkormányzás minősége. A rajvezető pedagógusok többsége máris túl soknak tartja a gyermekek jogait, egyelőre nem értik, hogy nekik is érdekük lenne, számukra is hasznos lehetne az önkormányzás fejlesztése. A nevelőtestületek zömében még nincs hagyománya, kialakult jó gyakorlata a kollektív vezetésnek. A gyerekek lényegében az iskoláétól eltérő mozgalmi stílust látják az önkormányzásban. A javaslatok között az egyszemélyi vezetés helyett az őrsvezetőség kipróbálása, az úttörőtanácsok működésének a fejlesztési lehetőségei, a rajvezetők képzésének tömegesebbé tétele, a rajvezetőségek erősítése szerepeltek.

Vezetési stílus, munkamódszer

Az iskolákban, az úttörőcsapatokban az önkormányzás, az öntevékenység, a demokrácia fejlesztése megkövetelte, hogy mindez a felsőbb szintű vezető szervek, a járási-városi úttörő elnökségek munkáját is egyre inkább jellemezze, ezek mutassák a jó példát. Elvártam, hogy az elnökségek tagjai ne csak kiváló úttörővezetők, hanem jó szakemberek, pedagógusok és példamutató személyiségek legyenek. Fontosnak tartottam a szakbizottságok szervezését és működtetését, ezekbe pedig vezetőnek a szakterület elismert személyiségét tudtam csak elképzelni. Az elnökségekhez széleskörű aktív hálózat tartozott. Ez volt a jellemző a megyei elnökségre is. Az apparátus pedig megtanulta, hogy a problémákat nem jelezni, hanem megoldani a saját szintjükön kell. Csak olyan esetben lehetett egy szinttel feljebb delegálni valamit, ha már az adott szinten minden lehetőség kimerült.

Az apparátus tagjainak munkájuk nagy részét a csapatoknál kellett végezniük a területet látogatva. A példát ebben magam mutattam nekik. Jártam a megyét motorral, autóval, vonattal, busszal, hogy személyesen is megismerjem azokat, akiknek a vezetője lettem. Olyan helyekre is eljutottam, ahol járási titkár még nem volt. A tanyai úttörőcsapatokat szívesen látogattam, lévén korábban magam is tanyai tanító, rájuk külön figyelmet fordítottam. Mindig kikértem az alsóbb szinteken dolgozók véleményét, és a jövő érdekében fel is használtam azokat. A helyzet alapos és reális ismeretére építettem koncepcióimat. Minden érdekelt, ami a gyerekek, a vezetők életét szebbé, értelmesebbé tehetette.

Egyik munkatársam, akivel mindvégig együtt dolgoztam egy feljegyzésében ilyeneket írt rólam: *„Nagyon fontosnak tartotta a tények reális ismeretét, valósághű feltárását. Lényeges kérdésekben soha nem döntött egyedül. ...egy-egy országos, megyei kitüntetés odaítélésekor követendő módszerként alkalmazta a brigádlátogatást. A látogatások tapasztalatai alapján titkos szavazással, sorrendiség megállapításával került a javaslat a testület elé. ...folyton tanult, és tanulásra ösztönözte munkatársait. Távlatokban gondolkodott. Csak akkor minősített, ha a személyiséget sokoldalúan megismerte. A pontos munkavégzést megkövetelte, és az elismerést mindig megadta. Nagyon fontosnak tartotta a kezdeményezőkézséget. Látogatásai alkalmával nem az ellenőrzés,*

inkább a segítségnyújtás dominált. Főnök és barát volt egyszerre. Munkájában a legfontosabbnak a vezetőségek, a testületek és a szakbizottságok megerősítését tekintette. ...a testületi ülések nem megfelelő előkészítéseért elmarasztalta munkatársait”. Egy volt városi titkár később, amikor a demokratikus légkőről beszélgettünk némi iróniával jegyezte meg: *„Demokratikus légkör volt addig, amíg mi is azt akartuk, amit te.”*

Csillebércen az egyik apparátus tanfolyamon arról alakult ki vita, hogyan kell a demokratikus centralizmust értelmezni és alkalmazni az úttörőmozgalomra. Az a dogmatikus felfogás volt a többség véleménye, hogy az alsóbb szervek feladata a felsőbb szervek irányelveinek, határozatainak a végrehajtása. A liberálisabb kisebbség szerint viszont a felsőbb szervek által elfogadott dokumentumok csupán iránytűk a cselekvéshez, de a területileg illetékes vezető testületeknek lehetőségük van azoktól eltérni, azokat sajátosan értelmezve kell maguknak kialakítani programjaikat a helyi körülmények ismeretében. Én is szót kértem, és realistiként, mondandómnak a lényege az volt, hogy a felsőbb szervek határozatait a helyi sajátosságok hangsúlyával, a helyi körülményekre alkalmazva, alkotó módon, azokhoz igazítva, testre szabottan szabad csak végrehajtani. Felszólalásomnak a befejező mondata kissé sarkosra sikerült:

– Én inkább akarok a megye úttörőinek, úttörővezetőinek, a megyei elnökségnek a főnöke, mint az Országos Elnökség, vagy a főtitkár Bács-Kiskun megyébe meghosszabbított keze lenni. Ez a mondat aztán nagy, indulatoktól sem mentes vitát provokált. Következménye azonban nem volt.

Az úttörő kulturális rendezvények

Az úttörőpróbákat bürokratikus nyilvántartási rendszerük miatt nem igen szerettem, és azért sem, mert láttam, hogy érte a gyerekek se lelkesednek, így erre sok energiát nem pazaroltam. A szaktárgyi versenyeket és a szakköröket nagyra értékeltem, ezek gondozását közvetlen munkatársamra bízam teljes felelősséggel. Az iskolákban, az úttörőházakban, más szervezetek és intézmények szakkörein térítés nélkül vehettek részt a gyerekek. Minden érdeklődő a képességének és a

tehetségének megfelelő, hozzáértő pedagógus és szakember által vezetett tevékenységi formákban, a kedve szerint foglalkozhatott a maga választotta területtel. (1963-ban 340 szakkör 8560 résztvevővel, 1967-ben 764 szakkör 19600 résztvevővel működött a megyében. 1964-ben az úttörő tűzoltó szakkörök fejlesztésére hirdetett akció következtében 17 új tűzoltó szakkör alakult, számuk 64-re nőtt.) A szaktárgyi versenyek 1966-tól a tanulmányi munka segítségét szolgáló eszközként kerültek be az úttörőmozgalom tevékenységébe. Járási-városi szint után a megyei versenyeken évente 3-400 fő vett részt. A legjobbak az országos versenyen mérettettek meg.

A katonás formásokat bizonyos mértékig és esetekben helyénvalónak tartottam annyiban, amennyiben hozzájárultak a tartalom kiemeléséhez, annak keretet, formát adtak. Kifejezetten elleneztem azonban azt, hogy egyenruhás úttörő gyerekeket kirakatnak, dekorációnak használjanak fel. Az éves országos akciók közül legjobban az *Úttörő expedíció a jövőbe* mozgatta meg a gyerekeket. Ebbe 65 százalékuk benevezett, és 34 százalékuk teljesítette is a vállalását. Az Úttörőszövetség fennállásának 20 éves évfordulójára hirdetett *Úttörők a hazáért* mozgalom is nagy tömegeket vonzott. A következő években a direkt politikai tartalmú *A forradalom lángjai*, a *Szabad hazában-Lenin útján*, az *1919-es páncélvonat* meg a *Lenin páncélaútója* programokat, akciókat annyira támogattam, amennyire kellett ahhoz, hogy ezért szó ne érje a ház elejét. 1971-ben az *Ajándék a hazának* éves mozgalom megint sikeressé, emlékezetessé vált, a gyerekek közreműködésével sok minden (a később leírt salakos kispálya építési akció is) ekkor valósult meg.

A gyerekeknek igazi élményeket, a nekem is sok örömet adó területeket, a kulturális szemléket (ez volt az én igazi világom korábban is), az úttörő olimpiákat, és mindenek fölött a vezetőképző táborozást, meg a nyári táborozásokat, kirándulásokat, az országjárást saját közvetlen felügyeletem alatt tartottam, de lelkesen szerveztem az évfordulós eseményeket, az ezekhez kapcsolódó nagy rendezvényeket (az úttörőmozgalom 20. és 25. éves évfordulóit) is.

A 20. század közepétől mintegy 40 éven keresztül az úttörőmozgalom keretében folyt a gyerekek kulturális- és sportéletének, szabadidős tevékenységének a szervezése. Vers- és prózamondók, irodalmi színpadok, szavalókórusok, énekszólisták, kamarakórusok, énekkarok,

hangszerszólísták, zenekarok, táncos szólísták, tánccsoportok, színjátszók, bábcsoportok léptek fel a csapatbemutatókon (évente 25-30000 gyerek), a járási-városi kulturális szemléken, (3500-4500 gyerek), a megyei bemutatók évente 500-900 gyereknek adtak szereplési lehetőséget, ahonnan az országos úttörő kulturális eseményekre, néha nemzetközi fesztiválokra is eljutottak. (A kalocsai tánccsoport Belgrádban az Európa Öröme fesztiválon olyan frenetikus sikerrel szerepelt, hogy az előadás után a nézők a gyerekeket karjaikba kapták, ruháikat csodálva nézegették.) A képzőművész szakkörök tagjai kiállításokon mutatták be alkotásaikat itthon és a nagyvilágban (India, Japán stb.), pályázatokon vettek részt. A most következő számomra emlékezetes sztorik kulturális rendezvényekhez kapcsolódnak.

A vonat elment

1966-ban az úttörő kulturális szemle megyei bemutatójára már az azt megelőző nap Bajára utaztam. Nyolc percet állt Kiskunhalason a vonat. Tudtam, hogy ez elég idő, így egy fontos közlendő miatt felhívtam az állomás telefonfülkéjéből a helyi városi titkárt. A beszélgetés kicsit hosszabbra sikerült. Mikor letettem a kagylót, már mozgott a szerelvény, vitte utazótáskámat és kabátomat. A KISZ bizottságra siettem, onnan telefonáltam Bajára a járási úttörőtitkárnak, hogy vegyék le a cuccomat a vonatról. Én a következővel utaztam tovább. Amikor úti célomhoz értem, kiderült, hogy a két perces tartózkodás alatt nem találták meg a holmit, azt tovább vitte a vonat, amelynek a végállomása Dombóvár volt. A vonat végállomásra érkezésének idejében telefon kapcsolatban álltunk a vasútállomással, ahol készségesen végigment egy vasutas a vonaton, aki a csomagot is, a kabátot is megtalálta.

– Betesszük a holmiját a talált tárgyak raktárba, lehet érte jönni – mondta a vasutas.

– Az nekem nem jó, mert a táskában van az úttörővezetői egyenruhám, amiben holnap délelőtt díszszemlén kellene szerepelnem. Ha nem lenne addigra itt, az nagyon kellemetlen lenne nekem is, meg a rendezvénynek is, amelyen több száz gyerek vesz részt szerte a megyéből. Úgy tudjuk, hogy ez a vonat nemsokára indul vissza. Szíveskedjenek vele Bajára visszaküldeni a *talált tárgyakat* – kértem a vasutast.

– Azt sajnos nem lehet, nem engedi a szabályzat. Csak itt veheti át – ragaszkodott az előíráshoz a vasutas.

– Akkor nekem most motorral oda kell mennem, ami oda-vissza legalább 300 km. Estére érek oda, éjszaka kell visszautaznom, holnap a rendezvényen hullafáradt leszek – panaszkodtam.

– Mire ma ideérne, a talált tárgyakat kezelő munkaideje lejár, a raktár zárva lesz. Csak holnap tudja átvenni a holmiját – tájékoztatott a vasutas.

– Holnap nem mehetek, hiszen az úttörő kulturális szemlén itt kell lennem, nélkülem az nem bonyolítható le, mert én vagyok az egész rendezvény főnöke. És egyenruhám nincs. Hogy néz ki egy parancsnok köznap, civil ruhában? Mondja meg, mit tehetünk? – mondtam némi megértést remélő hangsúllyal.

A szintén egyenruhát viselő vasutas ekkorra együtt érzővé vált, nyilván belegondolta magát is egy ilyen képtelen helyzetbe, és egészen más, közvetlenebb hangon mondta:

– Most az egyszer eltekintek a szabályzattól. A vonat vezetőjét (aki nem a mozdony vezetője, mint később kiderült) kérem meg, hogy vigye a tárgyait Bajára. Ott majd tőle kérje!

– Nagyon köszönöm a megértését, a kedvességét soha nem fogom elfelejteni. Nagy örömet okoz nekem ezzel a gesztussal, és a rendezvény sikeréhez ön is nagyban hozzájárul. Még egyszer hálásan köszönöm – tettem le megnyugodva a telefonkagylót. A KISZ bizottság gazdasági felelőse kissé aggódó, borús hangon jegyezte meg:

– Tudod, mennyit fogunk ezért a telefonbeszélgetésért fizetni?

– Sokat, de a cég ki fogja bírni. Ha ellenőrzéskor kifogásolják, mondd, hogy én személyesen vállalom a költség megtérítését. (Erre soha nem került sor.)

Este hárman mentünk a vonathoz. Én a mozdonyvezetőtől kértem a cuccaimat, aki erről semmit sem tudott. Kétségbeesetten futottam volna a kalauzhoz, de kollégám közben már hozta a holmimat. A vonatvezető neki adta oda. A vonat indult tovább, személyesen meg se tudtam köszönni a szívességet a vonatvezető vasutasnak. Az ígéretemet, amit ez az írás is bizonyít, hogy a MÁV alkalmazott szabálytalan, de nagyon humánus eljárását sohasem fogom elfelejteni, nemcsak betartottam, hanem ezután bármilyen koszos is volt a vonat, bármekkora is volt a késés, elnézőbben, jobb szívvel viseltettem a vasúti közlekedés iránt.

A megyei kulturális szemle rendezvényei kitűnően sikerültek. Egyenruhában büszkén tisztelegtem, lelkesen mondtam a megnyitó beszédet. Este a város főterén a tábortűz hamvadó parázsába nézve katarzis élménnyel hallgattam, amint trombitán varázslatos szépséggel szólt az *Il silenzio* megindító dallama. Ez is életre szóló pozitív élmény maradt, remélem, nemcsak nekem, hanem a mintegy 2000 további résztvevő számára is.

Fúvószenekarok

Minden művészeti ág érdekelt, de a vers- és prózamondás, a néptánc és a fúvószene jobban vonzotta figyelmemet a többinél. Magam is mondtam verset korábban, oktattam néptáncot is, de arra logikus magyarázatot nehezen lehetne találni, hogy a tanítóképzőben hegedülni tanulóként miért a fúvószene volt az, amelynek a varázsától sosem tudtam szabadulni. Olyan voltam, mint a parádés ló, ha meghallottam egy rézfúvós zenekart, számomra csak ennek a dallama és üteme létezett, megszűnt körülöttem a külvilág többi része, agyam és mellem a ritmusra lüktetett, tán még a szívverésem is az induló üteméhez igazodott. Meg is hirdettem programban, hogy ahol csak lehet, legyen úttörő fúvószenekar. Tudtam, hogy ehhez mindenekelőtt egy lelkes énektanár és/vagy fúvós zenész kell, aki majd dirigálja a zenekart. Ahol ezt megtalálták, a tanács, a termelőszövetkezetek, a vállalatok adták össze a hangszerekre az egyébként nem kevés pénzt. Amikor megyei titkár lettem, három úttörő (gyermek) fúvószenekar volt a megyében, néhány év múlva az úttörő fúvószenekarok megyei találkozóján kilenc zenekar vett részt. A fúvószene elterjedését, a művészi színvonal javítását nyári fúvószenekari tábor szervezésével segítettem. A táborban ott voltak a zenekarvezetők, a zenekarokból a gyerekek mindenfelől mindenféle hangszerekkel, a tábor szakvezetője pedig az országosan ismert és elismert zenészerző karmester, Farkas Antal volt. Őt kértem fel arra, hogy komponáljon egy indulót, amelyet a megyei találkozóra minden zenekar megtanul. Így született meg Farkas Antal *Úttörőinduló* című fúvószenekari műve, amely Kiskunhalason a fesztivál fináléjaként 145 tagú egyesített zenekar előadásában szólalt meg a szerző vezényletével. Ösbemutató volt. Sem előtte, sem azután Kiskunhalas város, de a megye más városa sem hallhatott olyan fúvószenekari produkciót, ahol az ütemet kilenc nagydob

adta, ugyanennyi basszustubából bűgött a mély szólam, és a helikonok, kürtök, trombiták és harsonák számát külön-külön nem is tudnám felsorolni.

A fúvószenekar minden nagyobb úttörő rendezvény elmaradhatatlan szereplője volt. Azért, hogy a *trombitanyál termelés* megfelelő legyen, a zenekar tagjai mindig megfelelő mennyiségű üdítőitalt kaptak. Külön intézkedtem arról, hogy a zenekar vezetője üdítő italként ugyanannyi nagyfröccsöt kapjon. Ez aztán hagyománnyá vált azokban az években.

A nagy találkozók

1963. május 25-26-án Kodály Zoltán és az iskolatípus szülővárosában, Kecskeméten mintegy kétszáz vidéki és közel száz kecskeméti résztvevővel szerveztük meg az ének-zenei általános iskolák első országos fesztiválját. A rendezvényt Szabó Ferenc az úttörőszövetség főtitkára nyitotta meg. Az ének-zenei általános iskolák kamarakórusainak, kamarazenekarainak, táncsoportjainak, énekes és hangszeres szolistáinak az országos versenye is volt az esemény. Első nap este az Aranyhomok Szálló előtti téren rövid hangversennyel köszöntötték a résztvevők a vendéglátó várost, másnap a legkiválóbbak közreműködésével a Katona József színházban díszelőadást tartottunk, amelynek a befejezéseként az összes résztvevőből alakult énekkar Kodály *Magyarokhoz* című kórusművét énekelte együtt.

1966. május 21-22-én az úttörőmozgalom fennállásának huszadik évfordulóján Kecskeméten megyei úttörő találkozót tartottunk. Reile Géza, a városi tanács elnöke köszöntötte a résztvevőket, Pap Gézáné városi úttörőtítkár beszédében hangsúlyozta, hogy „*az úttörőélet törvényének, a 12 pontnak a megtartása, a fogadalmak valósággá kell, hogy váljanak*”, majd ezután 323 kisdobos és úttörő felavatása következett. Ezen a napon haladt Kecskeméten át a Kelebiáról indított úttörő staféta, amely Budapestre, a IV. Országos Úttörő Találkozóra tartott. Délután a Széktói Stadionban díszszemle kertében került sor a Tettek Könyve átadására, amely a megye úttörőinek az *Úttörők a hazáért mozgalom* keretében lakóhelyük fejlesztéséért végzett munkájának az eredményeit tartalmazta. A dokumentumot Kerényi György, a II. Rákóczi Ferenc iskola úttörője dr. Greiner Józsefnek, a megyei pártbizottság titkárának adta át rövid beszéd után. Este tábortűz lángolt, aranyérmes úttörő művészeti együttesek és

szólisták szerepeltek, végül húsz rakéta repült az égboltra. Másnap a színházban jubileumi gálaműsort adtak a megye legkiválóbb művészeti gyermekcsoportjai és szólistái.

1971-ben ünnepelte a Magyar Úttörők Szövetsége fennállásának a 25. évfordulóját. Ez alkalmat adott arra, hogy egy nagyszabású megyei úttörő találkozó tegye emlékezetessé a jubileumot sok gyerek számára Kecskeméten. Az igen gazdag program május 21-én úttörő történeti és mozgalmi pedagógiai emléküléssel indult. A megjelenteket, köztük Záhonyi Edét az országos úttörőelnökség tagját, az Úttörővezető folyóirat főszerkesztőjét én köszöntöttem, aztán Gyóni Lajos volt Bács-Kiskun megyei úttörőtitkár és Pajor Gyulai Károlyné budapesti pedagógus emlékezett meg az úttörőmozgalom megalakulásáról, fejlődéséről, aztán a pályázatra érkezett legsikeresebb dolgozatok szerzői tartottak előadásokat. Május 22-én reggel a Marx téren Balabán Sándor, a Magyar Honvédelmi Szövetség elnöke megnyitotta a haditechnikai kiállítást, utána rögtön az úttörőházban Bodor Jenő megyei művelődési osztályvezető pedig megnyitotta a *Születésnapra* című kiállítást, amelyen a gyermek képző- és iparművészeti pályázatra érkezett alkotásokat, a csapattörténeti pályázatra érkezett albumokat és az úttörőházak történetét bemutató dokumentumokat lehetett megtekinteni. A délelőtti folyamán a párt-, állami- és társadalmi szervezetek, intézmények vezetői fogadtak munkahelyükön 200 úttörőt, 21 csoportra osztva. A politikusok és a szakemberek meséltek munkájukról és válaszoltak a gyerekek kérdéseire. Délután a Széktói Stadion megtelt gyerekekkel a díszszemle és vidám úttörődélután programjára. Voltak olyan úttörőcsapatok (pl. a tompai) ahonnan minden gyereket elhoztak ide busszal. A kiskőrösi MÁV úttörőzenekar indulójára 12 000 egyenruhás úttörő vonult a stadion gyepére. Farkas Ferenc szemleparancsnok jelentett nekem, miután egy nyitott Skoda Feliciával megérkeztem a stadionba. Az úttörőket én köszöntöttem, *Rendületlenül* válaszukat visszhangozta a lelátó. Terbe Dezső, a KISZ megyei bizottságának első titkára mondott köszöntő beszédet, majd dr. Greiner József, a megyei pártbizottság titkára zászlót adományozott az úttörőknek.

A találkozó programjában 600 sportoló gyerek tartott közös tornagyakorlatot, 300 táncos táncolt külön erre az alkalomra készített közös koreográfiát, több tánccsoport külön is bemutatkozott, repülő- és

rakétamodellezők tartottak bemutatót, úttörő olimpiákon érmes helyezéseket elért sportolók, csapatok szerepeltek, motoros úttörő akrobaták mutatták meg, hogy mit tudnak, úttörő lovasok tartottak fogathajtást és ügyességi gyakorlatokat lovakkal, úttörő tűzoltók mutattak be gyakorlatokat, rézfűvós zenekarok adtak műsort. Úgy terveztük, hogy éppen sötétedésig tartson a látványosságok sora. A műsort tűzijáték zárta. Kecskeméten ez volt az első igazi tűzijáték. A stadion fölött robbantak a töltetek, színessé vált az égbolt, a kapufákról tűzfolyam hullott alá. Sok ezer gyerek, szereplő és néző szép élményekkel hajthatta álomra a fejét Kecskeméten vagy otthon. Este a Fegyveres Erők Klubjában az úttörővezetői találkozón Simon János, a csillebérci tábor vezetője, az országos elnökség tagja és Terbe Dezső, a KISZ megyei bizottságának első titkára különböző magas szintű kitüntetésekkel adta át az arra érdemeseknek. Másnap a Katona József Színházban az úttörő kulturális szemle megyei díszbemutatóját láthatta, aki befért oda. A sport iránt jobban érdeklődők a két nap során még az úttörő labdarúgó csapatok megyei bajnokságának a mérkőzésein is szurkolhattak. Az volt a szokás, hogy ilyen találkozók, megyei rendezvények alkalmával a vidéki gyerekeket a helyiek családjai látták vendégül szállással és étkezéssel. Ez azért is jó volt, mert így új ismeretségek, nem ritkán barátságok születtek. A mozgást a városban az ezáltal lehetővé, hogy ezeken a napokon az úttörő egyenruhás gyerekek és felnőttek ingyen utazhattak a helyi buszokon.

Országos Úttörő Néptáncfesztivál Kalocsán

1973-ban az Országos Úttörő Elnökség Országos Úttörő Néptáncfesztivált hirdetett, amelynek helyszínéül Bács- Kiskun megye javaslatára Kalocsát választották, mert Kalocsán külföldön is ismert, kiváló gyermek táncegyüttesből kettő is működött, meg évek óta itt rendezték meg a Dunamenti Folklórfesztiválokat, ami ebben az évben is éppen aktuális volt. Minthogy Bács megye a nagy rendezvények szervezésében és lebonyolításában közismerten jó volt, minden együtt állt ahhoz, hogy a gyermek táncfesztivállal kezdve és a felnőtt nemzetközi folklórfesztivállal folytatva Kalocsa egy hétig a néptánc, a népművészet bűvöletében élve elvarázsolja és elkápráztassa az ide látogatókat és az itt élőket egyaránt.

Dacára, hogy már a főiskolán dolgoztam, engem kértek fel arra, hogy a gyermek táncfesztivál szervezőbizottságának a vezetője, a rendezvény fő szervezője legyek. Szívesen vállaltam a feladatot, mert tudtam, hogy Vén Ferencnével, a mindig lelkes, szintén jó szervező, lokálpatrióta városi úttörőtíkárral együtt egy mindenki számára emlékezetes fesztivált fogunk összehozni.

Az előkészületek megfelelő ütemben folytak, a résztvevőket a megyei kulturális szemléken országosan elismert szakemberek válogatták ki. Nem az volt a szempont, hogy minden megyéből a legjobb jöjjön, hanem az, hogy az országban a legjobbak nyerjenek meghívást a fesztiválra, így voltak olyan megyék, ahonnan nem hívtak senkit, de olyan is, ahonnan egynél több kiváló táncsoportot is meghívtak. Garanciát vállaltunk a fesztivál magas művészi színvonalára, és arra, hogy a gyermekek fesztiválja méltó bevezetése és generációs kiegészítése legyen a felnőttek nemzetközi fesztiváljának. Ebben szervezőkként, a résztvevők ismeretében, nagyon magabiztosak voltunk. A tervek szerint a gyermekfesztivál gálaműsora egyben a Dunamenti Folklórfesztivál megnyitójának a táncos műsora is volt az Érsek kertben lévő szabadtéri színpadon. Ezzel azt kívántuk megmutatni, hogy van táncos utánpótlás, és a gyerekek korosztálya, miután ezt megmutatja, adja át a terepet a felnőttek érett folklórjának.

A Dunamenti Folklórfesztivál fő szervezője a Megyei Tanács Művelődési Osztályának a népművelési felügyelője volt. Én vele koordináltam, tartottam a kapcsolatot minden szükséges kérdésben. Ment is minden, mint a karikacsapás egészen a gálaműsor napjának a délelőttjéig. Ekkor azonban, mint derült égből a mennykő, jött egy nem várt fordulat. A megyei felügyelő telefonált, hogy a gyermektáncos rendezvény főnöke azonnal hívja fel. Én az üzenetet megkapva rögtön telefonáltam.

– Jaj, de jó, hogy megtaláltak! Azt kell közölnöm veled, hogy este a Dunamenti Folklórfesztivál megnyitó ünnepségében mégsem a gyerekcsoportok fognak szerepelni, mert a Gajdócsi elvtárs (a megyei tanács elnöke) azt mondta, hogy felnőtt, főleg öreg táncosok szerepeljenek. Tartsátok délután meg a gyerek táncfesztivál gáláját, aztán este a gyerekek is vegyenek részt nézőként a megnyitón – hadarta a partner.

Bennem, a gyerekek ügyének tántoríthatatlan képviselőjében, a pedagógusban megállt az ütő. Átvillant agyamon, hogy a legkiválóbb csoportok legnagyobb jutalmául ígértük a gálaműsorban a külföldi és hazai felnőtt vendég együttesek előtti fellépést. Most ezek a gyerekek és a vezetőik becsapottnak, átvertnek fogják érezni magukat, és egy életre keserű szájjal fognak Kalocsára gondolni. Felvillant emlékezetemben a kurjantói eset, amikor kis tanítványomat becsaptam, és megfogadtam, hogy az életben soha többet ilyet nem teszek. Higgadságot erőltetve magamra, megfontoltan és nagyon határozottan a következőket mondtam a kagylóba:

– János! Én jó ideje mondom a gyerekeknek, hogy a legjobbak jutalma a híres hazai és külföldi táncegyüttesek és táncos szakemberek előtti szereplés a folklórfesztivál megnyitóján. Lélekben most is erre készülnek a rangos szakemberekből álló zsűri által erre méltónak talált csoportok. Ha megtörténik az, amit mondtál, innen több száz nem ezt érdemlő, csalódott, magát becsapottnak érző, szomorú gyerek megy haza szerte az országba, és rossz hírt viszi a mi és a ti rendezvényeteknek egyaránt. Én nem vállalom sem az átprogramozást, sem üzeneted átadását. Ha letettük a telefont, azonnal hívom az elnök elvtársat, elmondom neki mindazt, amit most neked elmondtam, és ha mindezeket tudva is úgy dönt, hogy a gyerekek nem kellene a felnőttek fesztiváljának, arra fogom kérni, hogy azonnal küldjön téged Kalocsára és a rossz hírt te hozd! Te mondd el mindezt a gyerekeknek és vezetőiknek az ő nevében, mert én „a számból nem csinállok segget”.

– Várj! Ne tedd le a telefont! És ne hívd fel a Gajdócsi elvtársat! Ne zavarjuk őt ezzel! Maradjon inkább akkor úgy, ahogy terveztük, de a gyerekcsoportok produkciói közé tegyünk be 3-4 felnőtt, közöttük a legöregebbek szólótáncát is. Így gyerek és felnőtt, tulajdonképpen minden korosztály együtt szerepelhet. Így rendben lesz?

– Igen. Jó döntés. A kecske is jóllakik, a káposzta is megmarad – mondtam megnyugodva.

– Még egyszer kérlek, ne telefonálj! Én fogom erről az elnök elvtársat tájékoztatni. Délután Kalocsán találkozunk, és a többit megbeszéljük.

– Rendben van. Várlak. Addig is minden jót! – tettem le a kagylót.

A telefonbeszélgetésről csak a kalocsai úttörőtítkár kollégámat tájékoztattam, aki megdöbbenően állt egy pillanatig, majd értetlenségének

adott hangot, de megegyeztünk abban, hogy erről rajtunk kívül a fesztivál résztvevői közül senki más nem értesülhet.

Délután aztán a két fő szervező egyeztette az esti műsort, megbeszéltük a felnőtt szőlőtáncosokkal, hogy mikor következnek. Este mintegy tízezer néző előtt a Szabadtéri Színpadon szép, nyári időben zajlott le a folklórfesztivál megnyitó ünnepe. A megyei elnök beszélt, a gyerekcsoporthoz és a felnőtt szőlőtáncosokhoz táncoltak, óriási siker volt. A megyei tanács elnöke az első sor közepén sugárzó arccal tapsolta végig az egész nagyszínpadot betöltő, népviseletektől színes, nagyon színvonalas gyermektánc produkciókat. A műsor után, amikor találkoztunk, a népművelési felügyelő csak ennyit mondott nekem:

– Nagyon jó, hogy az eredeti elképzelésnél maradtunk. Gajdócsi elvtársnak nagyon tetszett a gyerekcsoporthoz műsora. Ez így színvonalasabb megnyitó volt, mintha csak a felnőttekből válogattunk volna.

– Na, ugye. A nézők elégedettek, és boldog gyerekek viszik magukkal nemcsak az erre az alkalomra készült szép, kézzel festett tányért, hanem Kalocsa és a megye jó hírét – tettem hozzá elégedetten, magamat is megnyugtatta.

A kalocsai táncscsoport az úttörő néptáncfesztivál felvonulásán

A rendezvénnyel az Országos Úttörő Elnökség olyan mértékben volt elégedett, hogy ősszel engem Úttörővezető Érdemérem kitüntetésben részesítettek, amivel még pénzjutalom is járt.

Néhány gondolat az 1973-as Országos Úttörő Néptáncfesztivál emlékéhez

Az idő megrostálja cselekedeteinket, és megerősít bennünket, ha valamit tényleg helyesen tettünk, vagy tudatára ébreszt annak, ha tettünk nem állta ki „az idő próbáját”. 45 év távlatából visszatekintve egyértelműen állítható, hogy Vén Ferencné Magdival a rendezvény vállalását illető akkor meghozott közös döntésünk nemcsak megalapozott, hanem bölcs is volt. A fesztivál sikeres előkészítéséhez és lebonyolításához mindketten egyforma súllyal voltunk szükségesek. Magdi kalocsai lokálpatriotizmusával, a népművészet iránt lángoló elkötelezettségével és az akkorra megszerzett és már kipróbált mozgalmi vezetői képességével és készségével, én a tíz év alatt a megyében alakult és országosan is elismert egyéniségemmel, vezetői tulajdonságaimmal és tapasztalatommal. Jól egészítettük ki egymást, és megvolt bennünk az egymás iránti feltétlen bizalom. Mindketten hittük, hogy nagyon jó ügyet, a néptánc, a népművészet generációról generációra történő átöröklésének, ezáltal e művészeti ág nemcsak fennmaradásának, hanem további gyarapodásának ügyét is szolgáljuk. Olyan pedagógusok lévén, akik szerettük a népdalokat és a néptáncot, tudtuk, milyen óriási nevelő, emberformáló ereje van a népzene-nek, néptáncnak.

Évek óta ismertük egymást, dolgoztunk közösen, de ilyen nagy közös felelősség még soha nem nehezedett ránk. Az előkészítés során, a rendezvény szervezése, lebonyolítása közben olyan oldalunkról, tulajdonságainkról ismertük meg egymást, amelyek egy ilyen szoros együttműködést hosszabb távon kívánó komplex tevékenység-halmaz nélkül talán soha nem jöttek volna felszínre. Működhetek személyiségeink hasonló vonásai, a különbözők összhangba kerülhettek, és kifejezésre juthattak értékrendünknek olyan elemei, mint a megbízhatóság, a szavahihetőség, a kitartás, az elkötelezettség, a sikerorientáltság, a motiváltság, a jó ügy szolgálata iránti alázat stb. Korábban munkatársak voltunk, a főnök-beosztott viszonyban is tiszteltük, becsültük egymást. Az országos rendezvény évében én már nem voltam

megyei úttörőelnök, a feladatra az országos úttörő vezetőség kért fel, az új megyei úttörő vezetés pedig mindenben támogatott, mert a kalocsai fesztivál számára túl nagy feladat lett volna az adott körülmények között. Magdival egyenrangú felekként, partnerekként működhattunk együtt. A közös munka, cselekedeteink, azok motívumainak összehangolása kapcsolatunkat elmélyítette. Barátok lettünk, amit aztán az idő nem koptatott meg, hanem elmélyített, tartalmasabbá tett, mindkettőnk és családjaink életét is gazdagítva.

Az úttörő néptáncfesztivál és a Duna-menti nemzetközi folklórfesztivál szorosan kapcsolódott egymáshoz, a gyerekek záró gálaműsorát és a folklórfesztivál nyitóműsorát közösen terveztük. Ebben partnerem a megyei tanács népművelési felügyelője volt, akivel folyamatosan egyeztettünk. A „Mozgalmas” életem könyvecskémben is szerepel annak a konfliktusnak a leírása, amely a népművelési felügyelő részéről az utolsó pillanatban történő alapvető változtatás igénye miatt alakult közöttünk ki. Magdival megosztottam a problémát, de megegyeztünk abban, hogy senki másnak nem mondjuk el a rossz hírt. Eltökélt voltam abban, hogy bármeddig elmegyek a táncos gyerekek érdeke, szervezői és vezetői tekintélyünk és méltóságunk védelme érdekében. A gyerekekért való bátor kiállásom, hajthatatlanságom, az igazam halálbiztos tudatában a megyei tanács elnökéhez való fordulástól való eltántoríthatatlanságom kinyilvánítása eredményre vezetett. A népművelési felügyelő meghátrált. Minden az előzetesen tervezett módon zajlott frenetikus sikerrel.

A népművelési felügyelővel nyugdíjasokként egy rendezvényen évtizedek múlva találkoztunk. Eszembe jutott az ominózus eset, de erről semmiképpen nem óhajtottam említést tenni, nem akartam kellemetlenséget okozni neki. Feltűnően beszédes hangulatban volt, és csak akkor kaptam fel a fejem, amikor arról beszélt, hogy az életben milyen fontosak a bennünket támogató potentátok, mert ő bizony dr. Gajdócsi Istvánnak és Katanics Sándornak milyen sokat köszönhet. (Az előbbi a megyei tanács elnökeként a legnagyobb főnöke, az utóbbi a megyei pártbizottság ideológiai titkára, a kultúra területének eléggé autokratikus felügyelője volt.) Ekkor döbbsentem rá a fesztivált záró-nyitó rendezvénnel kapcsolatos igazi okra.

Nekem ő azzal indokolta a változtatás szükségességét, hogy ezt kéri az „elnök elvtárs”. Amikor erre azt mondtam, hogy akkor azonnal felhívom

az elnököt, és tájékoztatom, hogy ez mekkora kárt okoz a gyermekek lelkében, és országosan milyen rossz hírért viszi szét az országban a megyének, Kalocsának, rögtön ijedten kérte, hogy ezt meg ne tegyem, majd ő fog azonnal beszélni újra az elnökkel. Hamarosan hívott telefonon, közölte, hogy beszélt az elnökkel, és minden maradjon az eredetileg előkészítettek szerint.

Itt vált nyilvánvalóvá számomra, hogy nem az elnök akarta kitenni az ország legjobb gyermektánc csoportjait a záró-nyitó műsorból, hanem a felügyelő akart minden áron jó színben feltűnni, megfelelni az őt famulusaként támogató főnökének. Vagyis, neki a jövő felnőtt táncosai ügyének a szolgálatánál fontosabb volt, hogy engedelmes beosztottként jól viselkedjen. Még azt is feltételezem, hogy az elnök elejtett neki egy-két megjegyzést, hogy ő mit látna szívesen a folklórfesztivál megnyitóján, ő pedig ahelyett, hogy a két táncos generáció egybekapcsolódása kifejeződésének gondolatát védte volna, jó alattvalóként a főnökének akart imponálni. Egy kis rosszindulattal az is feltételezhető, hogy az elnökre való hivatkozás kitalált ürügy volt, a változtatás ötlete egyedül tőle származott. Ezt már nem tudjuk meg soha, de nincs is jelentősége.

Bennem örök életemre megerősítette az eset a már meglévő életelvet, hogy a jó ügy mellett a végsőkéig rendíthetetlenül ki kell állni, a jó ügyét szolgálni kell játszmákba bocsátkozás nélkül. Az erőszaknak meg engedni kell, a mártírságot nem érdemes vállalni, mert bármit csak addig tudunk tenni, amíg „élünk”.

A sportélet emlékezetes sztorijai

A gyerekek sportolásához az úttörőmozgalom biztosította a kereteket. Az úttörőelnökségek irányítása alatt működtek az általános iskolai sporttanácsok; vezetőik a testnevelési szakfelügyelők voltak, akik az adott területen az úttörő sportmunkát is vezényelték. A megyei testnevelés szakfelügyelő, a megyei ÁIST (Általános Iskolai Sporttanács) elnöke egyben a járási-városi ÁIST-k szervezeti és szakmai főnöke is volt. Az állami oktatásban folyó testnevelés és a korosztály sporttevékenységének irányítása szervezetileg külön, de személyi testületét illetően ugyanazokban a kezekben volt. És ez a rendszer nagyon jól működött. Az úttörő megyei titkár szervezetileg főnöke volt a megyei ÁIST-nek, de én

az ÁIST elnöknek szakmailag teljes szabad-kezet biztosítottam. Néha együtt mentünk olyan kiküldetésekre, amikor délelőtt a szakfelügyelő órákat látogatott. (Egy-egy alkalommal én is megnéztem ezeket az órákat, meghallgattam elemzésüket és értékelésüket. Számomra ez azért volt érdekes, mert én magam is tanítottam testnevelést Kurjantóban, azonban testnevelés szakfelügyelő soha nem látogatta az én óráimat.)

A sport nem volt erősségem. A testnevelés órákat középiskolában sem szerettem. Nem én emelkedtem ki teljesítményemmel úgy, hogy beverekedtem magamat 1000 méteres síkfutásban meg a négyszer ezres váltóban a tanítóképző csapatába, hanem az iskola egyre fogyó létszáma miatt rám is szükség lett már. Szóra érdemes eredményeket azonban nem tudtam produkálni. Kitűnő pedagógus testnevelő tanárom azt mondta nekem:

– Ha a testnevelés órákon túl hetente egyszer eljársz edzésre, sportfoglalkozásra, versenyeken mindig gondozod az ugrógödrök homokját az ásóval, gereblyével, megkapod testnevelésből a 4-est, de ha a kitűnő bizonyítványod ezen múlna, megadom az ötöst is. A megállapodást mindkét fél végig betartotta.

Óriási szerencse ért

Annak ellenére vagy éppen azért, mert a sportban magam nem voltam tehetséges, a sportot becsültem, a sportolókat tiszteltem, az élsportolókat csodálattal irigyeltem, a TV-ben a jeles sportközvetítéseket mindig néztem, az olimpiák engem is érdekelték.

1964 augusztusában hívatott a főnököm.

– Ülj le! – mondta sejtelmes arckifejezéssel. – Mész Tokióba az olimpiára.

– Na, ne viccelj! Miért hívattál?

– Nem viccelek. Készülj, mert az olimpiával egy időben szervezett Világifjúsági Táborba menő öt fős magyar delegációnak leszel a tagja. Most telefonáltak a KISZ KB. Külügyi Osztályáról, hogy téged is kiválasztottak erre a megtisztelő feladatra. Engem megkérdeztek, hogy javasollak-e, s én persze hogy igent mondtam. Hamarosan megkeresnek és megmondják, hova kell menned egyenruhát csináltatni, mert ugyanolyan ruhában lesztek, mint a magyar olimpikonok.

Megfordult velem a világ. Ekkora szerencse! Mit szól ehhez a feleségem, akit alig két hónapja vettem el? És miért éppen én? (Később már Tokióban tudtam meg a delegáció vezetőjétől, hogy a tagokat a KISZ apparátusában dolgozók közül válogatták, hogy politikailag megbízhatók legyenek, de mert a világifjúsági tábornál maximált volt a delegáció átlagéletkora, csak a legfiatalabb, legmagasabb beosztásban lévők közül kerestek hármat, mert a két idősebbet már kiválasztották a központi apparátusból. 24 éves voltam, megyei vezető beosztásban dolgoztam, nyugati turistaútról már kétszer is visszajöttem, amely egyikének a csoportvezetője a mostani delegáció vezető volt, tehát még személyesen is ismert engem. Ezek alapján esett rám a választás.)

Feleségem meglepődött, de persze, hogy beleegyezett az utazásba. Úgy két hónap múlva a repülőtéren integetett a repülőre szálló férjének, aki egy nagyon távoli, különleges ország fővárosába a Világifjúsági Táborba és a XVIII. Nyári Olimpiára ment. A Világifjúsági Tábor felejthetetlen eseményei dióhéjban:

- látogatás Jokohamában a Toshiba kutató intézetében és annak technikai múzeumában,
- kirándulás a Fudzsijamára,
- a sintoista szentély Aszakuszában,
- a japán parlamentben tett látogatás,
- a Szuper Álom Express, a világ akkor leggyorsabb vonata,
- a Kabuki Színház előadása,
- és itt is kibújt belőlem a tanító, mert külön kérésre a japánok megszervezték, hogy a magyar delegáció egy egész napot egy iskolában tölthetett el, ismerkedve a japán oktatási rendszerrel és az adott iskolával. Innen egy csomó tankönyvet, kiadványt hoztam haza magammal.

*A magyar delegáció Tokióban az olimpiai faluban
(középen elől a szerző)*

Az olimpia programjából részt vehettünk a megnyitó és a záróünnepélyeken, a záró után a császár fogadásán, birkózó és ökölvívó eseményeken, ahol magyar résztvevők is voltak, és három magyar aranyérem születését (női tör egyéniben Rejtő Ildikó győzelmét, a vízilabda és a labdarúgás döntőket) szurkolhattam végig. Szavakkal leírhatatlan pillanatokát éltem akkor át. Szabad bejárást kaptunk az olimpiai faluba, ahol híres sportolókkal, olimpiai helyezettekkel és bajnokokkal találkoztam. Tíz aranyérem született. A japánok mondták is utána, hogy ha a tízmilliós Magyarország tíz aranyat szerzett, akkor a százmilliós Japánnak száz arany illet volna. Jó érzés volt Tokióban magyarnak lenni.

Valami azért beárnyékolta számomra ezt a csodálatos, az életben csak egyszer adódó alkalmat. A parlament meglátogatása után az Ueno parkban középiskolások rohantak meg minket. A delegáció három tagja nem beszélt idegen nyelvet. A forgatagban hamar egyedül találtam magam egy tucatnyi japán gyűrűjében, akik beszélni szerettek volna velem.

– Do you speak English? – kérdezte az egyik. – Sprechen Sie Deutsch? – egy másik. – Parlez-vous français? – egy harmadik, és minthogy mindegyikre nemet integető fejbólintás volt a válasz, – Gavaris pa ruszki – kérdezte még egy negyedik szerencsét próbálva. Hiába érettségiztem oroszból, beszélni nem tudtam, tehát erre is nemet intettem, és tolult arcomba a vér. A japánok egyébként kifejezéstelen arcán megdöbbenés, sajnálkozás és lenézés volt leolvasható, én megsemmisülve álltam szóttanul, égtem, mint a petróleumos rongy, a japánok pedig szépen otthagytak. Itt ekkor egy nagy fogadalmat tettem. Akárhogyan is, de meg fogok tanulni egy világnyelvet, hogy többet ilyen szörnyűségesen kényelmetlen helyzetbe ne kerüljek, ne nézzenek műveletlennek külföldön.

Az úttörő olimpiák

Korábban is fontosnak tartottam a gyerekek sportolását, az olimpiai részvétel után az Úttörő Olimpia rendezvényei számomra szívdobogással járó, különleges, ünnepi eseményekké léptek elő. Az Úttörő Olimpia 1965-ben indult, és egységes keretbe foglalta a 6-14 éves tanulók sportversenyeit. A megyében évente több tízezer gyerek vett részt a sporteseményeken.

A sportoló gyerekek csapatokban és egyénileg is megmérettek ezeken a versenyeken. A járási-városi versenyekre nevezték a csapatok legjobbjait, ahonnan a bajnokok a megyei, majd a területi versenyekig, onnan az országos döntőig, (néha nemzetközi megmérettetésig is) eljuthattak. Minden szintű versenynek komoly tétje, ezzel együtt rangja is volt. Megyénkből 1966-ban az izsáki úttörőcsapat tornászlányai az országos úttörő tornászbajnokságon a szakemberek nem kis meglepetésére csapatban első helyezést értek el (edzőjük Grosán Pálné), az úttörő olimpián a bácsalmási II. Rákóczi Ferenc úttörőcsapat labdarúgói nyertek aranyérmet az országos döntőben, és egyéni országos bajnokaink is voltak. A mieinkből nem, de más országos bajnokok közül később több világ és olimpiai bajnok is született.

Én a járási-városi versenyeket rendszeresen látogattam, a megyei versenyek előkészítését szemmel tartottam, segítettem, az Úttörő Olimpia megyei rendezvényeit én nyitottam meg, érmeket adtam át a dobogón állóknak.

*1968-ban Sajdik Péternek, a 600 m-es síkfutás országos bajnokának
Dr. Szabó Miklós olimpikon adja át az aranyérmet*

A Területi Úttörő Olimpia szempontjából Bács, Békés, Csongrád és Pest megyék alkottak egy régiót. Minden évben más-más megye rendezte a területi versenyeket. Nekem is volt alkalmam a rendező megye stábját vezényelni. A legemlékezetesebb számomra az 1969-ben Kecskeméten rendezett területi úttörő olimpia volt. Nagyon készültünk az eseményre, meg akartuk mutatni, hogy tudunk szervezni is. A megnyitó ünnepségen 870 sportoló gyerek sorakozott fel a Szabadság téren. Kecskeméti és kiskunhalasi tornászok hozták az árbochoz a hatalmas méretű, új olimpiai lobogót, amit a Himnusz hangjaira húztak fel. Utána következtek a megyék zászlói, saját szignáljuk kíséretében. Az olimpiai lángot Sajdik Péter kecskeméti atléta – aki 1968-ban a 600 méteres síkfutásban bizonyult az országban a legjobbnak (edzője Grosán Pál) – gyújtotta meg. A résztvevő úttörő sportolókat Reile Géza, a városi tanács elnöke köszöntötte, az eseményt pedig én nyitottam meg. A résztvevők nevében Boros Pál, a kecskeméti 3602. sz. Katona József úttörőcsapat (Béke-téri Általános Iskola) kézilabdázója tett fogadalmat.

Már az első napon országos csúcs született. Takács Imre Csongrád megyei kislabda hajító 96,98-cal győzött. Az érmet én akasztottam a nyakába.

Pap István megyei úttörőtitkár az 1969-es területi úttörőolimpián az aranyérmet adja át Takács Imrének, aki 96,98 méterrel országos csúcsot dobott kislabdával

A rendezvény kiválóan, szinte hiba nélkül zajlott le. Kovács Tibor, a Békés megyei ÁIST elnök a Petőfi Népe helyi újságnak így nyilatkozott: „A megyék közötti kölcsönös barátság és együtt-működés szép megnyilvánulása volt ez az olimpia. Még nem vettem részt ilyen jól sikerült rendezvényen. ...Itt a gyerek volt a központ, és érte dolgozott mindenki. Nemes versengésük, sportszerű magatartásuk bennünket, felnőtteket is lelkesített.” Dicsérték a résztvevők a rendezés színvonalát és a versenyek mellé szervezett külön programokat (tábortűz, kulturális műsorok stb.) Én az újság számára így nyilatkoztam: „Minden úgy sikerült, ahogy terveztük. A hosszú és fárasztó előkészület nem volt hiábavaló. A szervezőbizottság minden tagja a szívét, a lelkét tette ebbe a munkába.”

1972-ben a sportban érintett megyei szervezetekkel közösen elkészítettük Az Úttörő Olimpia szabályzata és versenynaptára című dokumentumot, ami hosszú időre vezérfonalul szolgált a gyerekek sportolásához, a versenyek szervezéséhez Bács-Kiskun megyében.

Az agávė tőskéje

A megyei versenyek egyikén Farkas Feri, a megyei ÁIST elnök kertes házához hívta meg vacsora utáni beszélgetésre, borozgatásra a meghívott, országosan is jól ismert szakembereket és a járási-városi elnök kollégáit, ahonnan megyei titkárként én sem hiányozhattam. A szakmai kérdések megvitatása, a napi eredmények értékelése mellett anekdotázás, korábbi emlékezetes események felidézése folyt egyre emelkedettebb hangulatban. Közben történt meg a következő *baleset*.

Az egyik járási elnöknek az elfogyasztott folyadékmennyiség következtében „mennie kellett”, de a neki is szükséges helyiség éppen foglalt volt. Gondolta, hogy problémája jobb híján a kertben is megoldható lesz. A gondolatot nyomban tett követte a mind sürgösebbé váló inger miatt, kiment hát, és természetesen a ház koromsötétben lévő felét választotta, és a járda széléről megcélozta a kert homokját. A folyamat végeztével, amint a már amúgy is a föld felé néző *szerszámát* férfi szokás szerint megrázta, iszonyatos szúró fájdalmat érzett makkja alsó felén. Felszisszent, egy nagy káromkodást engedett bele a sötétbe, és keresni kezdte a baleset okát.

A szépen rendben tartott kertben főleg szárazságtűrő évelők, a ház előtt jukkák, a ház mellett szorosan egymás mellett agávék nőttek. Emberünk, vesztére, ezt az oldalt választotta. A sötétben nem látta, hogy a virágok levelei kemény, hegyes tüskékben végződnek. A térdei előtt lévő agávé egyik levele okozta a jó mélyre szúrt, érzékeny sérülést.

Az esetről akkor nem szólt senkinek, mert nem akarta bevallani, hogy dolgát nem az arra való helyen intézte, meg sérüléséről sem akart a társaságban beszélni. Másnap aztán a vendéglátó megyei ÁIST elnök társaságában a kárvallott szokásosnál óvatosabb járásának oka iránt udvariasan érdeklődtünk.

– B...d meg a kertedben a szúró virágaidat, Feri! – mondta kollégája szemébe nézve, majd elmesélte a leírt esetet. A sajnálkozást erőltető arckifejezés és az együtt érző megnyilatkozások mögött a nevetést csak nagyon kis ideig tudtuk visszatartani, de a kacaj hamar komolyságba fordult, mert eszünkbe jutott, mi lenne, ha velünk történt volna meg az ominózus eset. Ezek után persze mindez már nem maradt titok. Agávét látva vagy az elszenvedő személyét említve a következő években éppúgy fel-felemlgették még jó ideig a tragikomikus *balesetet*, mint ahogy ebből az írásból fél évszázad múltán sem maradhatott ki.

Ügyesség vagy korrupció?

Az úttörőszövetség sporteszközökkel és a sportolási feltételek javításával is támogatta a gyermekek testi nevelését és sportolását. Foci- és kézilabdákat juttattunk a megye úttörőcsapatainak, amikből a tanyai és a kisebb, rosszabbul ellátott iskolák részesülhettek megkülönböztetett mértékben. 1971-ben a labdajátékok fellendítése érdekében kispálya-építési

akciót hirdetett a Megyei Úttörő Elnökség. A pályázat alapfeltétele az volt, hogy az iskola, az úttörőcsapat vállalja a pálya tükrének elkészítéséhez szükséges földmunkák elvégzését, végeztetését, megoldja az alapozást, a megyei elnökség pedig Tatabányáról a legközelebbi vasútállomásra odaszállíttatja a pálya felső rétegéhez elengedhetetlen vörös salakot, és fedezetet biztosított a kapuk és/vagy a röplabda háló beszerzésére. Ezzel az akcióval tíz új kispályával gazdagodhatott a megye.

Megtörtént a pályáztatás, a megyei elnökség eldöntötte, hogy mely csapatok részesülnek támogatásban. A helyszíneken ősszel elkezdődött a munka, én pedig a költségvetés jóváhagyása után megrendeltem Tatabányáról a vörös salakot az épülő pályákhoz legközelebbi vasúti célállomásokra. Innen a szállítást már a helyieknek kellett megoldaniuk.

A bányától megérkezett a visszaigazolás, amely szerint csak 6-8 hónap múlva tudják vállalni a szállítást. A gyerekek meg testnevelő tanáraikkal azért dolgoztak lelkesen, hogy tavasszal már játszhasanak az új pályájukon. Mit lehet tenni, hogy ne legyenek csalódottak, kiábrándultak, és a megyei vezetők adott szavának a becsülete se sérüljön? Az akció sikerét a gyorsaság, a folyamatosság és a lendület fenntartása jelentősen befolyásolta. Az országban viszont csak Tatabányáról szállítottak vörös salakot. A hiánygazdaságos, *kijárásos*, szocialista viszonyok között mit lehetett tenni?

Én külön is, meg az ÁIST elnökkel együtt is, kerestük a megoldást, de a bánya minden megkeresésre a sok megrendelésre és a megrendelések sorrendjének a betartására hivatkozott. Egyetlen megoldásnak az előbbre sorolás valamilyen módon való elérése maradt. Ekkor született elhatározás a kisebbik rosszat választva arra, hogy adott szavunk becsületének a megőrzése érdekében a tisztesség útjáról is hajlandók leszünk bizonyos mértékig letérni. Elhatároztuk, hogy Tatabányán a felelős ügyintézőt felkeressük személyesen, de úgy, hogy nem *üres kézzel* megyünk. De mit vigyünk? Költségvetési pénzből nem lehetett kenőpénzt, még korrupciós ajándékot sem vinni. Végül egy 20 literes borral teli kanna és egy liter kecskeméti pálinkával teli üveg *okmánybélyegeken* állapotunk meg. A bort az egyik pályázó iskola igazgatója a saját termésű borából, a pálinkát pedig az egyik szeszfőzde ajánlotta fel. Az igazgató még azt is vállalta, hogy a küldöttséghez is csatlakozik.

Felszerelkezve az *okmánybélyegekkal* Farkas Ferenc ÁIST elnök Szergej névre keresztelt Moszkvics 408-asával elindult a három tagú

küldöttség (február második felében jártunk) Tatabányára annyi információ birtokában, hogy az ügyintéző nevét tudtuk. Szerencsénk volt, mert az „illetékes elvtársnő” a helyén volt, amikor megérkeztünk, és fogadott is bennünket mint *ügyfeleket*. Elnézést kérve azért, hogy előre nem jelentkeztünk be, közöltük, hogy a szállítás ütemezéséről és annak sorrendjéről szeretnénk tárgyalni. Azt is közöltük finoman, hogy hoztunk Soltvadkert község legfinomabb borából egy 20 literes kannával, meg egy üveggel Kecskemét híres barackpálinkájából. Szíveskedjék megmondani, hogy hova tehetjük majd ezeket. Az ügyintéző némi zavarral az arcán mondta, hogy ő nem fogadhatja el az ajándékokat.

– Nem is gondoltuk mi ezeket ide behozni. Mondja meg a lakáscímét, egyikünk odaviszi, amíg a többiekkel megbeszéli a szállítás részleteit – mondtam én.

Rövid ideig nem válaszolt az ügyintéző, látszott, hogy hezitál, majd ezt mondta:

– Beszéljük meg, mi lenne önöknek megfelelő a salak szállítását illetően, utána megmondom, hogy mi legyen.

A tárgyalás nem tartott sokáig. Elmondtuk, hogy a gyerekeknek adott szó becsületének a védelme vezetett bennünket ahhoz, akinek kezében van az egyedüli megoldás, mert ugye *ígéret szép szó, ha megtartják, úgy jó*. És ez most egyedül az ő rugalmasságán múlik. Sok gyerek azért dolgozik társadalmi munkában, hogy tavasszal már az új pályán játszhasson. Ugye nem akar szomorú, kiábrándult gyerekeket? Az ügyintéző megígérte, hogy márciusban leszállíttatja a teljes megrendelt mennyiséget a megadott sorrendben. Újabb kérésre aztán megadta lakása címét. Elmonda, hogy édesanyja otthon van, akinek mondjuk, hogy a címet tőle kaptuk, és az ő tudtával történik a dolog.

Így történt. Az édesanya átvette az *okmánybélyegeket*. A triumvirátus pedig elégedetten utazott haza. Pár nap múlva megérkezett az értesítés a bányától, hogy a következő héten a salak szállítása megkezdődik. Gondoskodjanak arról, hogy a vasúti célállomásról a salak elszállítása azonnal megtörténjen, mert ha kötbér keletkezik, azt a megrendelőnek kell fizetnie. Lóhalálában ment az értesítés a pályázóknak, hogy álljanak készenlétben a szállításra, mert a kötbért nekik kell megfizetni, a megyei úttörő elnökségnek erre már nincs pénze. Március 10-ig minden célállomásra megérkezett a sok vagonnyi salakszállítmány, amit

mindenhonnan időben el is szállítottak az érdekeltek. Kötér nem keletkezett. Azt azonban innen-onnan mondták, hogy kicsit hosszabb felkészülési idő jobb lett volna a szállítások helyi megszervezésére. De a kispályák a tavasz folyamán mindenhol elkészültek.

Az sose derült ki, hogy az *okmánybélyegek* vagy a megrendelők érvei voltak-e az erősebb motiváló tényezők az ügyintéző gyors és hatékony cselekvésében. Korruptió volt ez, de a korrumpálók egyetlen haszna az volt, hogy betarthatták ígéretüket, megőrizték a tekintélyüket és a becsületüket beosztottaik és a gyerekek előtt. Ehhez képest a korruptió ténye és tárgyai az adott viszonyok között jelentékteleneknek is minősülhetnek.

A táborozás felejtethetlen eseményei

Az 1960-as években az úttörővezetők képzése zömmel vezetőképző táborokban történt. Emellett voltak megyei és országos szaktáborok is. A gyerekek nyári szünidei programjaként járási-városi váltó- és napközis, valamint csapattáborok biztosítottak egy-két hetes, nagyon romantikus, felejtethetlen élményeket nyújtó elfoglaltságokat. 1964-től Balatonfenyvesen megyei úttörőtábor működött, ahol nyaranta a járások, városok szervezésében tíznapos turnusokban mintegy 800 gyerek táborozott évente. Ebben és a következő évtizedben épültek ki a járási-városi váltótáborok is (Kunfehértó, Balatonalmádi, Parád, Sikonda, Bükkszék, Komló, Balatonberény, a Kecskemét-fehértói napközis tábor stb.), ahova évről-évre jártak táborozni, mások évenként változtatva a helyeket jártak az ország legszebb vidékein. Ezeken felül még sok erősebb csapat önállóan szervezte meg a nyári táborozását. A táborozás mellett vagy az helyett sok helyről pár napos kirándulásra vitték a gyerekeket.

Bács-Kiskun megyében a vezetőképző táborokban évente 1300-1500 őrsvezetőt, 80-200 ifivezetőt, 100-200 rajvezetőt képeztünk tábori keretben, emellett sportvezetőknek, a tanítóképzős hallgatóknak biztosítottunk képzést, fűvószenekari szaktábor és a már működő úttörővezetők részére továbbképzés céljából úttörővezetők akadémiáját is szerveztünk. Az úttörőházakban év közben is folyt őr- és ifivezetők képzése tanfolyami keretben. Az új csapatvezetőket Csillebércen és Zánkán, az úttörő apparátus új tagjait Csillebércen országos táborokban képezték. Az egész úttörő

apparátus évente egy hetes apparátus tanfolyamon vett részt az úttörővárosban. A vezetőképzés rendszere átgondolt, jól felépített volt, és gördülékenyen működött. Bács megyében évente 1600-2000 fő vett részt tábori vagy tanfolyami képzésben a megye költségén, így nekik egy fillért sem kellett fizetniük a részvételért.

A megyei, a járási-városi váltó- és a csapattáborokban évente 130-140 csapatból, a csapatok feléből 6-8000 gyerek töltött 7-12 napot. A kecskeméti fehértói napközis táborban napi utaztatással azonban egész nyarukat ott tölthették a napközisek. A nyári szünet két-három napos kirándulásaira további 3-5000 gyerek jutott el minden évben. Év közben 10 000-15 000 gyerek vett részt tanulmányi kiránduláson, ami gyakran jelentette ugyanannak a személynek az évközi kiránduláson és a nyári táborban való részvételét. Kevés olyan iskola vagy úttörőcsapat volt, ahonnan sem táborban, sem kiránduláson nem voltak gyerekek egy-egy évben. A táborozást a vállalatok, a TSZ-ek, a tanácsok támogatták, így a részvétel szinte minden gyerek szülei számára megfizethető volt, nagyon kevés gyerek lehetett, aki azért nem mehetett táborba, mert a hozzájárulási díjat a család nem tudta megfizetni. Olyan inkább akadt, akit azért nem engedtek el táborba, mert munkájára otthon szüksége volt a családnak (állatok őrzése, testvérek felügyelete, mezőgazdasági munkák stb.) Az úttörőélet gyerekek által legkedveltebb tevékenységi formája a táborozás volt. Hetekig készültek rá, a napjait nagyon élvezték, utána meg még sokáig mesélték az ott történtekeket, a felejthetetlen élményeket. A táborokban részt vevő felnőttekkel (pedagógusokkal, szülőkkel) sem volt ez másképpen.

Én megyei titkárként Baján a KISZ Vezetőképző Táborban Bács megye szintjén szervezett táborokat (ifivezető, rajvezető, úttörővezetők akadémiaja) vezettem évről évre. Látogattam, ellenőriztem az őrsvetőképző táborokat, a váltó- és a csapattáborokat. Velem is sok érdekesség, felejthetetlen, kellemes, regénybe illő történet kapcsolatos, de néhány jó lett volna meg nem történné tenni, kellemetlen, sőt kínos sztori is megesett velem a 10 év nyarai során. Ezekből következik néhány, mert mindet elmondani egy ilyen írás keretében lehetetlen lenne.

Megázott a menyasszonyjelölt

Az első, bár táborhoz kötődik, de magánéleti jellegű eset. Katóval ekkor már rendszeresen találkoztunk. A munka azonban mindennél fontosabb volt számomra. Nyáron a táborokban Baján táborvezetőként, egyéb táborokban előadóként, foglalkozásvezetőként sok időt kellett eltöltenem nyaranta, amikor főiskolás kedvesemnek nyári vakációja volt. Így többször is előfordult, hogy Kató jött el Bajára a táborba, hogy találkozassunk.

Amikor Kató először látogatott a táborba, kisebb szenzációnak számított. Mindenki látni akarta. A tábornak volt egy motorcsónakja, amit a gondnok vezethetett. Ő rögtön felajánlotta, hogy elvisz bennünket a Dunára csónakázni. El is mentünk. Ragyogó napsütés volt, csillámlott a folyam, habos hullámokat kavart a propeller. Élveztük a siklást, elmentünk jó messzire, a hídon is túlra. A folyó fölött pillanatok alatt átlátszó felhő jelent meg, és útban visszafelé megeredt a zápor. Ernyő nem volt velünk, így mire visszaértünk a táborba, mindenki bőrig ázott, bugyi, gatyá is csurom vizes lett. Csapzott hajjal, csepegő öltözetben értünk a táborba. A két férfinak volt váltóruhája kéznél, Kató meg az elázott ruhadarabjaiban vacogott. Kicsit kínos lett a helyzet. Az ifivezető lányok azonban rögtön a segítségére siettek. Kapott törülközőt meg egy fehér fürdőköpenyt, ruhadarabjait, haját szárították. Az elázott ruhadarabok nemsokára szárazak, vasaltak lettek. Működött „*az úttörő ahol tud, segít*” pont a gyakorlatban. Aztán csak jól neveltünk azon, hogy a menyasszonyjelölt jól megázott, de az eset neki szintén emlékezetes maradt.

Fegyelmező szerepben

A következő eset lehet egy lábjegyzet személyiségrajzomhoz is. Minden évben az új tanév úttörő programját a megyei úttörő apparátus értekezlete vezette föl a megyében, amelyen minden függetlenített úttörővezetőnek feltétlenül ott kellett lennie. Hiányzás csak nagyon komoly indokkal lehetett. Egyik évben azonban az egyik járás jó kiállású, jóképű fiatal legény úttörőtítkára se szó, se beszéd, nem jelent meg a fontos értekezleten. Elérni semmilyen módon nem tudtuk, munkatársai annyit mondtak, hogy Balatonfenyvesen volt táborban a járás turnusával, a tábor

azonban az értekezlet előtti napon befejeződött, így már itthon kellett volna lennie.

Két nappal később csörgött a telefonom, és az elveszett munkatárs jelentkezett:

– Szervusz, főnök! (Szokásosan így szólított.) Tudom, nagy hibát követtem el, hogy se nem szóltam, se nem jöttem a tanévnyitó értekezletre. Mindent jóvá fogok tenni, és állok bármilyen büntetés elé.

– De hát hol a fészkes fenében voltál három napig? Izgultunk, hogy valami rendkívüli dolog történt veled – érdeklődtem.

– Tudod, hogy a hazudozás távol áll tőlem, neked pedig pláne nem füllentenék. A szintiszta igazság az, hogy a tábor utolsó előtti napján Fenyvesen a tó partján találkoztam egy csodálatosan csinos testű, lebarnult, fekete hajú, csillogó fekete szemű, gyönyörű lánnyal. Én sem tűntem közömbösnek neki, hát hamar összejöttünk. Egyetlen forró éjszaka után a tábornak vége lett, a gyerekek a vezetőikkel hazautaztak, én azonban képtelen voltam elszakadni ettől a csodálatos teremtménytől, aki még három napig maradt a Balatonnál. Maradtam hát én is. A tábor már úgyszólván üres volt, csábított a lehetőség. Nem bánom most sem, amit tettem, mert azt sokkal jobban bánnám, ha nem maradtam volna. Felejthetetlen volt, érte vállalkoztam bármilyen rám kirótt büntetést – fejeződött be a beszámoló.

Bevallom, meg tudtam érteni, át is tudtam érezni a helyzetet. Nagyon nem akartam megbüntetni az egyébként is jó, megbízható munkaerőnek tartott járási titkárt, de azért emlékeztetéssé akartam számára tenni más vonatkozásban is az esetet.

– Mindenekelőtt a Balatonnál eltöltött plusz napokat, mivel már úgyszólván engedélyezted magadnak, írd ki hivatalosan is szabadságnak. A munkaköri leírásodban ilyen feladat nem szerepel, és egyik főnököd utasítására sem cselekedtél, amit tettél, az munkának nehezen lenne minősíthető, hát munkaidőként semmiképp sem fogható fel ez az idő.

– Hát ez a legtermészetesebb – helyeselt a delikvens.

– A mulasztást pedig pótolnod kell, mert az nem lehet, hogy a megye legnagyobb járásának az úttörő titkára ne legyen a legjobban informált, és emiatt a csapatok tájékoztatása hiányos legyen, a megye többi területéhez képest hátrányos helyzetbe kerüljön ez a járás. Én el fogom neked mondani mindazt, amit a többiek az értekezleten hallottak – mondtam neki.

– Mikor kerülhet erre sor? Ezt éppen szerettem volna kérni én is – bátorodott föl a vétkes.

– A jövő héten tábort vezetek Baján. Ott csütörtökön megengedi a program, hogy ezt nyélbe üssük. Reggel úgy ülj motorra, hogy 9 órakor kezdhessünk! Az utána következő héten már tanévnyitó igazgatói, csapatvezetői értekezletek lesznek, minden napom foglalt már azok látogatásával. Nálatok is ki van tűzve ennek a napja, neked is idő kell arra, hogy alaposan fel tudj készülni.

– Ott leszek, főnök. Ebben biztos lehetsz – válaszolta sietve, és várta a valóban a nevéhez is társítható *fekete levest*.

– Egyelőre ennyi, a többit majd Baján – mondtam dodonai kétértelműséggel, ezzel bizonytalanságban hagyva a munkatársamat.

Bajára elvittem magammal a megtartott értekezlet teljes dokumentációját. A járási titkár csütörtökön már fél kilenckor begurult Danuvia motorján a tábor udvarára. Ehhez Kecskeméten elég korán kellett kelnie. 9-kor megkezdődött a lehető legkisebb létszámú, egy előadó, egy résztvevős értekezlet. Mindent pontosan úgy ismételtam, ahogy az a megyei értekezleten történt. Ebéd után bátortalanul megkérdezte a résztvevő:

– Sok van még hátra?

– Ha minden jól megy, 5 óra körül talán végzünk – tájékoztattam. A fiú arcán látható volt a meglepetés, de szólni nem mert, mert nem tudta, még milyen büntetés vár rá. Helyzetét semmiképpen nem szerette volna rontani, hát lelkesnek mutatva magát szorgalmasan jegyzetelt, kérdezett. Aztán valamivel 5 óra előtt véget ért az értekezlet.

– Most már pótoltuk, amit elmulasztottál, *elb...-tál* a szó szoros értelmében. Én meg készültem arra, amit a jövő héten több helyen is el fogok mondani az igazgatóknak, csapatvezetőknek, mert meghívtak, és tudod, hogy az ilyen meghívásoknak mindig szívesen teszek eleget. Hozzátok az idén, ha kérnél se tudnék már eljutni, de tudom, hogy erre most te nem is kérnél.

– Eszembe se jutott ilyen. Mindent a legjobb tudásom szerint fogok megoldani, efelől nyugodt lehetsz – ígérte buzgón, várakozó tekintettel, és, jöjjön, aminek még jönnie kell, borús arccal kérdezte:

– És akkor még mi vár rám?

– 110 kilométer motorozás. Este lesz, mire hazaérsz. Jó lesz, ha rögvest indulsz – nyújtottam kezet, azzal elkészöntem tőle. A járási titkárnak

megnyugvóra változott az arc kifejezése, szívéről nagy kő esett le, aminek dobbanása szinte hallható volt a csendben. Hinni sem akarta, hogy ennyivel megúsza, és nagy lendülettel indult a motorral.

Távozása után fáradtan lélegeztem fel. No, ezek is megvoltak, gondoltam, de azt nem tudtam biztosan eldönteni, hogy a járási titkár vagy saját magamat leckéztettem-e meg jobban. A járási titkár ezt a napot egész életében nem felejtette el. El is mesélte a többi járási-városi vezető kollégának, aztán társaságban még sokáig felemlgette. A megbabonázóan szép leányt már rég elfeledte volna, ha a bajai *kirándulásának* a kiváltó oka nem ő lett volna.

A Danuvia motor tréfái

A váltó-és csapattáborozáshoz annyi emlékem fűződik, hogy azok leírása kisebb könyv terjedelmét is kitenné. Közülük csak néhánynak juthat itt hely.

A váltó- és csapattáborok nyilvántartása, felügyelete és ellenőrzése a megyei elnökség feladata volt. Az ellenőrzéseket leginkább a munkatársammal, Beszedics Miklóssal végeztük, de ilyen látogatásokat a megyei elnökség tagjai és a KISZ bizottságok munkatársai is vállaltak. Első nyaramon a munkatársammal két nagy ellenőrző körútra mentünk, amelyek egyike a Dunántúlra, a másik az Északi Középhegységbe vezetett. Járművünk egy 125-ös Danuvia motor volt.

Balatonakarattyán lett volna az első meglátogató csapattábor. Enying után azonban egyre gyengébben húzott a motor. Balatonakarattya határáig valahogyan még elment, de ott már csak pergett, haladni nem lehetett vele. Némi tanácskozás után arra a megállapításra jutottunk, hogy a kipufogó dugulhatott el korommal. Ki kellett tisztítani. Nekiálltunk, de a lamellák a kátrányos koromtól beragadtak, nem akartak piszkálással se kijönni. A munkatársamnak az az ötlete támadt, hogy az segíthet, ha berúgja a motort. A gondolatot rögtön a tett követte. Indítókulcs, rúgás, a motor felbőgött, és a kipufogógáz a kátrányos, kormos lamellákat egyenesen a képembe lökte. Az arcom egy pillanat alatt olyan lett, mintha négernek maszkíroztak volna.

– Na, ugye hogy kijöttek – mondta elégedetten a munkatárs, majd hangos röhögésben tört ki, amint meglátta a fizimiskámat.

– B...d meg! Várhattál volna annyit a rúgással, hogy eltápáskodjak onnan – válaszoltam, majd elszörnyülködtem, amikor a visszapillantó tükörben megláttam a kormos képemet.

Letisztítottuk a lamellákat, összeraktuk a kipufogót, és a motor megjavult. A község egyik nyomókútjánál – már amennyire tudtam – kimosakodtam, majd tovább indultunk a táborot keresni. A bejelentett helyen viszont nem találtunk semmit. (Később kiderült, hogy a csapat máshová ment táborozni, de a változást már nem jelentették.) A nap éppen lemenőben volt, a táborban akartunk aludni, ennek hiányában pedig vacsora és szállás után kellett néznünk. Segítségért az utunkba eső első kocsmába mentünk. Szerencsénk volt: a kocsmárosné felajánlotta, hogy náluk aludjunk egy kétszemélyes, régi díványon, ha a zárórát megvárjuk. Megvártuk, közben ettünk valamit, majd mentünk a szállásra. A sezlon tényleg nagy és annyira régi volt, hogy néhány rugója már törötten bökte, sőt olykor jól felsértette az ember derekát, ha rossz helyre talált feküdni. Miután kitapasztaltuk, hol nincsenek rúgóvégek, elaludtunk. Forgolódni nem volt tanácsos. Reggel a kocsmárosné nem fogadott el pénzt a szállásért. Megköszöntük kedvességét, és folytattuk utunkat tovább a Balaton-felvidékre. A balatoni táborokat meglátogatva a Mecsek felé vettük az irányt.

Egy emelkedőnél az út közepén egy kb. 10-15 centiméteres nedves csík húzódott. Beszedics vezetett ekkor.

– Víz vagy kátrány lehet? – kérdezte, de ebben a pillanatban a hátsó kerék a görbülő fényes csíkon már meg is csúszott. Az utasok a földre tottyanva a kátránycsíkban feküdtek. Szerencsére egyikünk sem sérült meg, a motornak sem lett komolyabb baja, de a rajtunk lévő ruhadarabok cefetül kátrányosak lettek. Amennyire tudtuk, rendbe szedtük magunkat. Napnyugtára fáradtan értünk Magyarereggyre, a keresett táborba, ahol sajnálkozva, mosolyogva hallgatták a víz vagy kátrány és a kipufogós történeteket, de leginkább örültek annak, hogy a rangos látogatóik megérkeztek.

Bűnügy Balatonfenyvesen

1964-től a motoros nyári táborlátogatásokra már a feleségemet vittem, akivel másmilyen, de nem kevésbé izgalmas események történtek⁴. Azonban később is megmaradt a táborellenőrző körutak romantikája, mert ezek mindig újabb és újabb sztorikat is eredményeztek.

Zászlólevonás a balatonfenyvesi táborban.

Balatonfenyvesen a tábor telkének utca felé eső részére tíz faházat telepítettek, amelyekben a KISZ bizottságok alkalmazottjai üdülhettek családjukkal a nyári hónapokban. Étkezésüket térítés ellenében a mindenkori tábor biztosította. Ez jól működött egészen addig, amíg a megyei úttörőtábor létezett.

Egyik évben akkor mentünk oda vakációzni a családommal, amikor a kecskeméti turnus táborozott ott. Ez egy különlegesen szervezett tábor volt. A tíz napra az ételmezéshez szükséges alapanyagok legnagyobb részét (gyümölcsöt, zöldséget, szárazárut, a húst pedig lábon, tíz félig hízott sertés formájában) Kecskemétről vitték. A tábor kezdete előtti

---

⁴Pl.: zuhogó esőben a Bükkön át, vagy amikor feleségemnek veszélyeztetett terhesség miatt a székesfehérvári kórházban kellett maradnia

napon a családom tagjait elvitték autóval, de nekem már nem jutott hely. Választhattam, hogy vonattal vagy a sertéseket szállító teherautó vezetői fülkéjében a sofőr mellett utazom. Az utóbbit választottam. Éjszaka indultunk. Mire odaértünk, a disznók részére már elkészült lakhelyük, amelyben hátra lévő néhány napjukat tölthették. Számuk aztán minden nap eggyel fogyott, mert a táborban reggelente disznóvágás volt, amit különösen azok a gyerekek élveztek, akik ilyet még életükben nem láttak. A gyerekek közül mindig jelentkeztek segédböllérek. Minden nap megevett a tábor egy disznót különbözően elkészített ételek formájában. A konyhán keletkező moslékot, ételmaradékot pedig a még élő sertések ették meg egy kis kiegészítő takarmánnyal. De minden nap adódtak fel nem használható, főleg belső részei a levágott disznónak, amelyeket el kellett ásni. A *temetkezés* Póczonyi Imre tanár úr reszortja volt.

A tábor mellett volt egy elhanyagolt, gazos telek, amelyen mozgást sohasem észleltünk korábban. Úgy döntöttek, hogy ott hantolják el a sertésmaradványokat. A halmok csak gyűltek napról napra, a tanár úr pedig sorra megjelölte őket. A tábor fél idején túl egyszer csak rendőrök jelentek a táborban meg. Köszöntek, tisztelegtek, ahogy illik, majd egyikük hivatalos hangon közölte:

– Feljelentés érkezett, hogy a táborban gyerekek haltak meg, akiket a szomszéd portán hantoltak el. Ebben az ügyben nyomozunk. Mi a helyzet valójában?

– A helyzet az, hogy minden gyerekünk megvan egészségesen és jól tápláltan, de a disznóink közül egy minden nap gyilkosság áldozata lesz. A gyilkos személye itt áll önök előtt – mondta Farkas Ferenc, a tábor vezetője.

– Akkor a szomszéd portán miket ástak el? – kérdezett tovább a nyomozó.

– A fel nem használt belsőségeket. Úgy gondoltuk, ezzel nem ártunk a szomszédnak – válaszolta a táborvezető.

– De tudják, ugye, hogy birtokháborítást követtek el, ami ugyan nem bűncselekmény, de törvénybe ütköző dolog.

– Sajnáljuk. Hogyan rendezhetjük ezt a ballépést? – kérdezte megbánó tekintettel a táborvezető, aki mellett ekkor már az *elhantoló* kolléga és a szabadságon lévő megyei titkár, én is ott álltam.

– A problémát a telek tulajdonosával kell rendezniük. Részünkről a nyomozást bűncselekmény hiányában megszüntetjük – mondta a rendőr.

Kávéval, tízóraival kínáltuk a rendőröket, amit azok el is fogadtak, megadták a tulajdonos telefon elérhetőségét, és azt is megmondták, hogy az illető jogász. Azzal elmentek.

Mire a tulajdonost megtaláltuk telefonon (a postáról tudtuk keresni, a táborban nem volt telefon), őt addigra már értesítették a nyomozás eredményéről, és eléggé ingerülten mondta, hogy másnap megjelenik a telkén, akkor lehet vele tárgyalni. A következő nap jött is, és dühösen közölte, hogy birtokháborítás ténye áll fenn, és felháborító, hogy pedagógusok ilyet csinálnak. A táborvezető, a *sírásó* meg én bűnbánó ábrázattal, csendben megvártuk, amíg kiadja minden mérgét, aztán a nagy darab táborvezető szólalt meg halkán:

– Igaza van. Nagyon sajnáljuk a történeteket. A saját telkünkön kellett volna ezt csinálni, de nem gondoltuk, hogy kárt okozunk vele. Ne a kerítés két oldaláról folytassuk tovább a tárgyalást, szíveskedjék átfáradni hozzánk, és asztalhoz ülve beszéljük meg, hogyan tehetjük jóvá az elkövetett vétket.

Az illető úr megenyhülni látszott, elfogadta az ajánlatot, átjött a táborba, ami már fél sikernek számított. Még egy töredelmes bevallás után megkérdeztük, hogy milyen kártérítésre tart igényt, amit a gyerekek táborozására a szülők által befizetett tábori kasszából és/vagy a táborvezető és az elkövető tanár fizetéséből tudnának finanszírozni. Hezitálni látszott a szomszéd úr, majd ezt mondta:

– Az erkölcsi elégtételt már megkaptam, pénzbeli kártérítésre pedig nem tartok igényt – válaszolta nyugodt hangon. – A jövőben azonban tartózkodjanak a mindenkor itt táborozók attól, hogy az én telkemen bármit is elhelyezzenek.

– Legyen efelől nyugodt, hogy ilyen még egyszer nem fordul elő. Ha már ilyen elnéző volt velünk és kedves a gyerekeinkhez, engedje meg, hogy valamivel megkínáljuk! Kávé, bor, valami harapni való? – kérdezte a táborvezető.

– Köszönöm, egy kávét elfogadok – mondta most már úgy, mintha mi sem történt volna. Barátságos légkörben köszöntünk el egymástól, és később már nem támadt vita a táborozók és a szomszéd között.

Nem a lélek szállt ki

Balatonfenyvesen is mindig nagyon hangulatosak, emlékezetesek voltak a hazautazás előtti estén a záró tábortüzek. Erre külön műsorral készültek a gyerekek, aztán rendszerint közös énekléssel fejeződött be a gyakran egyesek által meg is könnyezett búcsú, a sok élményt adó tábor.

Egyik ilyen alkalommal történt, hogy a gyerekek nosztalgiával gondolva a tábor előtti készülődésre, elkezdtek énekelni a cserkész mozgalomból ismert és átvett dalt. (A cserkész mozgalom dalkincsének nagy része *mutatis mutandis* átkerült az úttörő mozgalomba is.)

*„Nagytáborba indulnék,
Nem bírja a hátam.
Mindent összepakoltam,
Amit csak találtam.
Hej, édes, kedves hátizsákom
Én csak attól félek,
Hogy összenyomsz és kiszáll
Belőlem a lélek.”*

Amikor elhangzott az „és kiszáll belőlem a lélek”, a végszót követő másodpercben az egyik gyerek egy jó hangos, bariton szólamút szellentett, amely hang az esti csendben elhalkulva terjedt tova. (Terjedés nyilván nemcsak a hanggal történt.) Pillanatnyi lélegzet visszafojtás után kuncogás, helyenként kacagás hallatszott.

– No, ebből hátizsák nélkül is *kiszállt* – mondta félig magának, félig mindenkinek a kézilabdázóiról híres testnevelő tanár.

A körülötte ülők nevetve bólogattak. Aztán jött a következő, a záró tábortüzeknél soha el nem maradható dal: „*Szellő zúg távol, alszik a tábor...*”

A táborépítés, csak azt tudnám feledni

Minthogy a fenyvesi tábort megyeiként tartották számon, minden évben a megyei KISZ bizottságnak kellett a sátrak felépítéséről, berendezéséről és a tábor lebontásáról gondoskodnia. Az eszközök raktározását Kecskeméten tudták megoldani, erre megfelelő hely a fenyvesi épületben

nem volt. Az oda és visszaszállítás vasúton történt, ahogy abban az évben is, amikor az odaszállítással baj lett.

Időben, gondosan felpakolták az eszközöket egy vagonba. A honvédség katonákat adott a sátrak feltereléséhez, berendezéséhez, akik a tábornytás előtt három nappal már megérkeztek. Megérkeztem én is, hogy a vasúton az eszközöket átvegyem, a táborverést irányítsam, segítsem. Mentünk, hogy átvegyük a szállítmányt, de az állomáson azt mondták, hogy Kecskemétről vagon még nem érkezett. Telefonáltam Kecskemétre, ahonnan tájékozódás után közölték, hogy Budapestről is elment a szállítmány, legfeljebb egy nap múlva ott kell lennie. Sebaj, egy nap alatt a tábor felépíthető. A vasúton azonban sem a következő, sem a tábornytás napján délelőtt még a nem tudtak semmit szállítmányról.

A kiskőrösi járása volt az első turnus. A gyerekek már Balatonfenyves felé zötyögtek a vonaton. A sátrak meg sehol. Az idegeim pattanásig feszültek. A katonáknak már vissza kellett volna menniük állomáshelyükre. Parancsnokuktól engedélyt kértem és kaptam, hogy maradhassanak még, mert katasztrófa helyzet van. Estére megérkeznek a gyerekek százhuszan, tábor meg nincs: hol fognak aludni, mit fognak enni? Hiszen a konyha is sátorban működött volna. Mivel a szállítmányról még ekkor se tudtak, már-már pánikba esve úgy döntöttem, megpróbálom a csoportot visszafordítani. A segítőkész rendőrségről telefonáltam a kunszentmiklósi állomásra, ahol az állomásfőnököt megkértem, hogy amikor a vonat megérkezik, a hangosbemondón közölje: *„A balatonfenyvesi tábor ma technikai okok miatt nem tudják megnyitni. Az oda utazó csoport szálljon le a vonatról, és várja meg a megyei úttörőitkárt, aki motorral fog érkezni. Ne utazzanak tovább!”* Indulni is akartam, de a katonák parancsnoka azt mondta, hogy így nem marad senki, aki átveheti a vasúton a szállítmányt, és akkor biztosan nem tudják majd felépíteni a tábor. Erre nem gondoltam idegességemben. Mintegy négy óra motorral Kunszentmiklóstra érkezni, onnan visszajönni még annyi. Mire odaérek, az ellenvonattal már lehet, hogy a csoport visszautazik Kiskőrösre, a gyerekek szétszélednek. Ezt a turnust már nem lehet megmenteni. Maradtam hát, de lelkiismeretem egyre jobban furdalt. Délután úgy 3 óra körül vasutas küldönc jött a táborba és közölte:

– Hát amit annyira várnak, egy hete itt van az állomáson egy gyűjtővagonban. Azt hittük, hogy egy külön vagon jön Kecskemétről, nem

gondoltunk arra, hogy a gyűjtővagonban a maguk cucca is benne lehet. Jöjjenek átvenni!

Ha nem lettem volna ott, tényleg baj lett volna, mert a vasútnál aztán *a szabály az szabály*. De ott voltam, aláírtam a szállítólevelet, megindult az anyag táborhelyre szállítása. A katonák lelkesen dolgoztak. Az én lelkiismeret-furdalásom még fokozódott, a szívem szinte kalapált. Jött az önvád, hogy ha nem állítottam volna le az utazást, minden rendben lett volna. Mire eszembe jutott a KISZ bizottságra telefonálni, hogy megvan az anyag, ott már vége volt a munkaidőnek, nem értem el senkit, a vasútállomásra telefonálni újra pedig már nem láttam értelmét. Életemben talán még soha nem éreztem magam ilyen rosszul. Hogy fogok a járási titkárom, a pedagógusok és főleg a gyerekek szemébe nézni? Magyarázkodásom származékos lesz, senki se fogja megérteni. A vasút hülyesége miatt a balhét nekem kell elvinnem, mert én vagyok a felelős vezető, ráadásul még én is rosszul intézkedtem. Ez a beosztásomban is kerülhet attól függően, hogy a megyei KISZ titkár hogyan fogja fel a dolgot.

Este sokáig ébren maradtam, agyam zakatolva gondolkodott, mentséget, megnyugvást nem találtam. Lefeküdtem, de aludni nem tudtam, amikor elszenderültem, akkor meg lidérces álmok gyötörték. Borzalmas éjszakám volt. Hajnalban, úgy napfelkelte tájban feljédtem, gyermekhangokat hallottam. Először azt hittem, hogy álmodom, majd azt, hogy hallucinálok, de ahogy tudatom kitisztult, világosan hallottam, hogy az épület mellett gyerekek beszélgetnek. Felugrottam, és a padlásszoba ablakán kinézve mit láttam? Csomagjaikon, az udvaron fekvő fatörzsön és a földön fáradt arcú, kialvatlan gyerekek nagy csoportjától érkezett fülemhez a fáradtságtól megfakult, de még mindig csicsergő gyereklárma.

Pizsamában futottam lefelé, hogy megtudjam, mi történt. Az első, akibe belebotlottam, a kiskőrösi járási úttörőtítkár, a csoport vezetője volt, aki meglátva a felelőst, minden haragját rá zúdítva ilyeneket mondott:

– Így jöttél Kunszentmiklósról? Nem elég, hogy hazudtál, hiszen áll a tábor, az adott szavadat sem tartottad be. Hát ilyen megyei titkár vagy?!

Hagytam, hogy munkatársam kiöntse minden mérgét, mert az én lelkem már lényegében megkönnyebbült, hiszen nemcsak áll a tábor, hanem a lakói is itt vannak, akik hamarosan sátraikban ágyaikban pihenhettek ki az izgalmakat, az éjszakai utazás fáradalmait. Nem marad el az első turnus,

nem lesznek csalódott gyerekek és pedagógusok. Mire a járási titkár elmondott mindent, amit hirtelenjében akart, már több tanár, általam is jól ismert úttörővezető állt körülöttünk.

– Igazad van, Laci. A szavamat nem tartottam be, nem mentem Kunszentmiklóstra. Egyrészt nagyon szégyellem elöttetek és főleg magam előtt, főleg, hogy szőszegő lett belőlem, másrészt meg nagyon boldog vagyok, hogy nem mentem, mert azt akartam elmagyarázni nektek, hogy miért nem jöhettek Fenyvesre. Ha én mentem volna, ti nem lennétek most itt. A jó sorsom és a katonák sugallatára maradtam – és nagy vonalakban vázoltam azt, ami az elmúlt három nap alatt történt.

– A helyzetedet megértem, de sose fogom megbocsátani neked azt, amit a Kunszentmiklóstra érkezésünk óta átéltünk – válaszolta a másik.

– De azt elmondod, ugye, hogy hogyan kerültetek mégis ide? – kérdeztem kíváncsian.

– Vártunk Kunszentmiklóson. Elment Pest felé a délutáni vonat. Volt még egy vonatunk vissza Kiskőrös felé, egy meg Pest felé, és egy éjszakai vonat Balatonfenyves felé onnan. Úgy döntöttünk, hogy ha már táborozni indultunk a Balatonhoz, haza nem megyünk. Eljövünk ide, ahol egy nap alatt keresünk egy iskolát, egy tornatermet vagy valami mást, ahol meghúzhatjuk magunkat, aztán eszünk, ahol tudunk, amíg a pénzünk futja, és hazautazunk. Hát így kerültünk ide – mondta el a járási titkár.

– Naivak, tájékozatlanok és felelőtlenek voltatok, hiszen ilyenkor minden zug ki van adva a Balatonnál, ami kiadható – gondoltam, de ehelyett ezt mondtam:

– Nagyon jól döntöttetek! És most gyertek, és gyorsan foglaljátok a helyeiteket a sátrakban, hogy pihenhesetek, a személyzet pedig menjen a konyhába, hogy mihamarabb elkészüljön a reggeli.

Ebben egyet értettünk. Fél óra sem telt el, mindenkinek megvolt a sátra, az ágya, megmosakodhattak, lepihenhettek. Érdekes módon, ahogy a Nap kúszott felfelé az égen és egyre melegebb lett, úgy tűnt el az álmoság a gyerekek szeméből. Élénkebbek, hangosabbak lettek, már a délelőtt folyamán alig látszott rajtuk valami abból, ami az elmúlt 24 órában velük történt. De még a reggelinél is jobban várták, hogy megmártózhassanak a Balatonban.

Aztán minden a tervezett program szerint zajlott. Én is elmondtam, hogy mi mindent éltem át, aztán magukra hagytam őket a táborban, ahol

szerencsére jó időben töltötték napjaikat. Mire a tábornak vége lett, a gyerekeknek alig jutott eszükbe a kellemetlen kezdet. De a járási titkár, ha meg is bocsátott megyei főnökének, elfelejteni ezt az eseményt nem tudta, ami a munkatársi kapcsolatunkat később is befolyásolta. Én sem tudtam saját magamnak megbocsátani, hogy nagyon helytelenül cselekedtem. Sokszor jutott ez az eset eszembe, álmaimban is kísértett, és ez az írás is bizonyítja, hogy ez a szál a lelkemben már soha se lesz teljesen elvarrva, mert a másik fő szereplő már nincs az élők sorában. A filozófia tanáraként később többször elgondolkodtam azon, hogyan lehetett az, hogy itt két egymástól független, egymásnak ellentmondó, irracionális és felelőtlen döntés a lehető legpozitívabb eredményt hozta. Világnézeti beállítódás szerint lehet dönteni, hogy a Sors, Isten vagy a Véletlen keze intézkedett-e.

Az osloi pályaudvaron

Ha nem is ekkora, de számomra kellemetlen baki szenvedő alanya lettem 1971-ben magam is. Az a megtiszteltetés ért, hogy a megye négy kiváló úttörőjével és egy budapesti tolmács ifivezetővel két hétre Norvégiába, Renába az ottani pionír szervezet által szervezett nemzetközi táborba utazó csoport vezetésével bízott meg az Országos Úttörő Elnökség. Alapos kiválogatás, gondos felkészülés után Berlinig repülővel, onnan vonattal utaztunk Oslóba. Tudtuk, mikor érkezünk, és azt is, hogy egy Ralf Bernhardsen nevű ottani pionír vezető fog minket várni a pályaudvaron.

Közeledve Oslóhoz arról beszélgettünk, hogy biztosan szép fogadásban lesz részünk. Ha külföldi delegációt, csoportot fogadtunk Magyarországon, mindig nagy cécot rendeztünk a fogadásra (egyenruhás úttörők, népviseletbe öltözött fiatalok, zenekar, virágcsokor, köszöntés hangosbemondón stb.), szóval megadtuk a módját. Mi is valami ilyesmire számítottunk.

Begördült a vonatunk Oslo központi pályaudvarára. Leszálltunk. Se hangosbemondós üdvözlés, se színes fogadócsoporthoz, de még egy lélek sem volt, aki minket várt. Biztosan késnek pár perctet, gondoltuk, és vártunk. Eltelt vagy fél óra, és nem jött senki. Egy újabb fél óra után már kezdtünk tanácstalanok lenni, én meg izgulni, mert a Nap lemenőben volt. Nem szerettem volna a pályaudvaron éjszakázni a gyerekekkel. A tolmács

lánnyal elkezdtek a nyilvános fülke telefonkönyvét lapozni, de Ralf Bernhardsen nevűből legalább ötvenet találtunk. Ekkor eszembe jutott, hogy a magyar nagykövetségnek kell szólni. Rövid keresés után megtaláltuk Ambassade Ungarn néven a nagykövetséget, és telefonáltam. A telefont maga a nagykövet, Schiffer Pál vette fel. Bemutakoztam és elmondtam, hogy öt gyerekkel jöttünk pionírtáborba, de senki sem jött elénk a pályaudvarra Mit tegyünk?

– Most hol vannak? – kérdezte a nagykövet.

– A pályaudvar csarnokában – feleltem.

– Ne menjenek onnan sehova! Fél órán belül ott leszek – nyugtatott meg a nagykövet.

Így is történt. Nagy autóval jött, az egész csoportot a követségre vitte, ahol rácsálni valóval, üdítővel kínálta a gyerekeket, ő pedig telefonált, majd ezt mondta:

– Ralf Bernhardsen úr hamarosan itt lesz.

Megérkezett a magyarokat váró úr, és sajnálkozva kért elnézést a malórért. Az történt, hogy elnézte az érkezés helyét. A repülőtéren várta a csoportot, ő ott volt nagy bizonytalanságban, mert akkortájt sem Budapest, sem Berlin felől nem érkezett járat.

Ezután már minden flottul ment. Nagyon kellemes két hetet töltöttünk Renában és Oslóban.

A táborvezető szőlőt kapál

Egyik nyáron táborellenőrző körutamat úgy alakítottam, hogy akkor érkezzem Balatonalmádi Káptalanfüredre, az egyik váltótáborba, amikor Tompa úttörőcsapata táborozott ott. A tábor meglátogatásánál számomra fontosabb cél is vezérelt. A község híres úttörőcsapatának a kiváló csapatvezetőjéről, Sulyok Jóskáról olyan pletyka kelt lábra, hogy komoly adósságba keveredett. A hírt hittem is, nem is, de a *nem zörög a haraszt* szállóige gondolata nem hagyott nyugodni. Úgy döntöttem, hogy magát a legilletékesebbet, a csapatvezetőt kérdezem meg erről bizalmasan. Jól ismertem, tudtam, hogy hazudni nem fog, mert talpig becsületes ember. Azt tudtam ugyan még róla, hogy az állami rendeleteket a csapata és a gyerekek érdekében van, amikor nem egészen tartja be, meg azt is tudtam, hogy az MHSZ lövész klubjának a helyi vezetőjeként is több 48 mintájú kispuskát raktároz, amelyekkel olykor-olykor orvvadászatra is vetemedik.

Ez utóbbiban azért voltam egészen biztos, mert ilyenbe két-három alkalommal engem is beavatott, amikor éjszaka zseblámpával fácánra, máskor nappal mezei nyúlra vadásztunk, általában sikerrel. (Én is lőttem vagy 8 fácánt.) Az orvvadászat ez idő tájt nem volt bűncselekmény, *csak* szabálysértésnek minősült, amit nem komoly összegű pénzbüntetéssel sújtottak. De a pártállami vezetésben dolgozókat csak ritkán büntették meg ezért, mert a nagyobb főnökök elég gyakran elkövették ezt a szabálysértést. Volt olyan, hogy ilyen vadászatra más munkatársaimmal is elcsábultam, egyszer még egy őzet is elejtettem egy fenyves szélén, máskor meg csak caplaltam az erdőben, kukoricásokban.

Jóskának a bal lábát térd alatt amputálták, művégtaggal járt minden más segédeszköz nélkül, de azért egy pót művégtagot vitt magával a legtöbb esetben. (Ebből Csillebércen egyszer még kisebb riadalom is támadt. A takarítónők egyike azzal rohant a táborvezetőhöz, Simon Jánoshoz, hogy az egyik ágy alatt egy emberi láb van. Izgatottan mentek együtt szemügyre venni a *testrészt*, és mindketten megnyugodtak, amikor kiderült, hogy a láb műláb.) Azt is mindenki tudta, hogy lábát bányaszerencsétlenségben vesztette el. A bányába pedig úgy került, hogy fiatal tanító korában a Rákosi rendszer éveiben nyáron a cséplésnél cséplőgép ellenőr volt, és együtt érezve a cséplető gazdákkal, az államnak beszolgáltatandó részek kiszámításánál többször a gazdák javára *tévedett*. Rajtafogták, szabotázsért börtönbüntetésre ítélték, és a büntetés letöltése alatt szénbányában kellett dolgoznia, ami bánya-szerencsétlenség miatt a fél lábába került.

Ezekkel együtt, illetve az utóbbi ellenére kiváló pedagógus, remek úttörővezető volt, több kitüntetésben is részesült már. Meg akartam tudni, mi történt vele, ha igaz a pusmogás. Káptalanfüredre érkezve azonban nem találtam ott a táborban.

- Hát a Jóska hol van? – kérdeztem egy kis idő elteltével.
- Itt van a táborban, de nap közben idejét nem itt, hanem máshol tölti – mondták, és tekintetük elárulta, hogy valamit takargatnak.
- Találkozni szeretnék vele. Megmondjátok, hol találom meg? – szegeztem nekik a határozott kérdést. Nem lehetett tovább kamuzni.
- A papok szőlőjében van. Ott megtalálod – mondták.
- Aztán mit keres ő a papok szőlőjében? – kérdeztem növekvő kíváncsisággal, már nem jót sejtve.

Kis ideig néztek egymásra a jelen lévők, egyik sem akarta magára vállalni a válaszadást. Végül a csapatvezető-helyettes, akivel még a tanítóképzőből ismertük egymást, törte meg a csendet.

– Napszámban kapál – mondta, és együtt érző sajnálat látszott az arcokon.

Nem kérdezősködtem tovább, megtudakoltam tőlük a szőlőbe vezető utat, berúgtam a motort és mentem. Úgy másfél-két kilométer után, az erdőből kiérve nagy, alacsony művelésű szőlőtábla terült el, amelynek közepén egy nagyobb épület állt. Odaérve egy férfit találtam ott, akiről később kiderült, hogy a veszprémi püspökségnek ezen az ültetvényén ő a vincellér. Rövid bemutatkozás után megmutatta, hogy a keresett személy merre dolgozik. Gyalog mentem a pásztaúton. Amikor odaértem, a szorgalmasan kapáló felnézett, elámult, majd hógynem kiesett kezéből a nagy, szögletes kapa. Megtörülte izzadt homlokát.

– Szervusz. Hát te hogy kerülsz ide, ahol a madár se jár? – kérdezte zavarában, és a kérdés hangsúlyában és gesztusaiban benne volt, hogy bárcsak ne kerültél volna ide.

– Meglátogattam a táborotokat, ott mondták meg, hogy itt vagy. Eljöttem, mert feltétlenül találkozni akartam veled. Beszélhetünk egy kicsit? Abba tudod hagyni a munkát?

– Igen, de menjünk a pincéhez!

A kapát ott hagyva mentünk, és amikor odaértünk, a vincellérnek ezt mondta:

– János bácsi! Ezt az időt majd vonja le, és hozzon egy litert a rizlingszilvániból! (A csapatvezető szerette a bort, nekem is jól esett egy-két pohárral.)

– Hát, látod, ide jutottam – vezette be a beszélgetést, tudva, hogy a legrosszabbat most már úgy sem kerülheti el.

– Jóska! Én azért jöttem, mert az igazságot nem a szóbeszédből, hanem a legilletékesebbtől, tőled akarom megtudni. Igaz az, amit a fáma pusmog? Tényleg adósságba keveredtél?

– Igaz – mondta maga elé bámulva, és egy mélyet sóhajtott. Aztán beszélgető partnerére emelte gondterhes tekintetét. – Tudom, hogy beszélnek már erről egy ideje, de te vagy az első, aki szemtől szembe tőlem kérdezi, hogy mi az igazság. Köszönöm, hogy ez eszedbe jutott, és hogy eljöttél ide utánam... – és elcsuklott a hangja, könnyes lett a szeme.

– Hogyan történt, és mekkora a baj? – kérdeztem.

– Tudod, hogy nőnek a gyerekeim, egyre többbe kerülnek. A tanári meg a könyvelői fizetés együtt is kevés. Gondoltam, egy kis mellékessel kiegészítem a jövedelmünket, hát egy társsal disznóhizlalásba fogtunk, amihez kölcsönt vettünk fel. De egyikünk se értett a sertéstartáshoz, beléjük esett a vész, kidöglött az állomány, a kölcsön meg megmaradt, azt vissza kell fizetni. A táborba is pénz nélkül jöttem el. Aztán hallottam, hogy a papok szőlőjébe napszámost keresnek. Eljöttem hát ide dolgozni. A tábor nélkülem is megy. Az itteni kiadásaimat megkeresem, még talán haza is tudok vinni – mondta láthatóan megkönnyebbülve már attól is, hogy valakinek elmondhatta a baját.

Megérkezett a bor, koccintottunk és ittunk a finom rizlingszilvániból.

– Jóska! Együtt érzek veled és nagyon sajnállak. Mennyire nagy az összeg, amivel tartozol?

– Nagyon nagy. Több mint egy évi fizetésem – mondta a nagy gond terhétől kétségbeesetten.

– Sajnos, segíteni nem tudok ezen, de abban biztos vagyok, hogy valahogyan vissza fogja a családot törleszteni.

– Vissza akarom és vissza is fogom fizetni – mondta határozottan. Aztán a táborról kezdtünk beszélgetni.

Amikor visszamentem a táborba, a csapatvezető-helyettes csak ennyit mondott:

– Akkor most már mindent tudsz.

– Igen, és nagyon sajnálom. Sokkal jobb sorsra lenne érdemes.

Aztán ők is másfelé terelték a szót.

Ezzel a teherrel a vállán, töretlen hittel, a tőle megszokott lendülettel dolgozott tovább a csapatvezető az iskolában, az úttörőcsapatban, az úttörő fűvősznekarnál, az MHSZ-ben, és még ki tudja, hol. 1971-re, az úttörőmozgalom fennállásának 25. évfordulójára megírta csapatuk történetét, amihez az előszót én írtam, és amit a község könyv formájában meg is jelentetett, a falu közepén játszóparkot építettek vezényletével, az úttörőcsapat másodszor is megkapta a legmagasabb országos kitüntetést, amit Szabó Ferenc, az úttörőszövetség főtitkára adott át. Én öt rangos, országos kitüntetésre akartam felterjeszteni, mert azzal még némi pénzjutalom is járt. Ezt azonban a járási pártbizottság titkára megakadályozta mondván, hogy érdemei mellett, amelyek tényleg

elismerésre méltók, a tilosban is járt, orvvadászat miatt a kitüntetése most nem aktuális. (Eljárás egyébként nem indult ellene a vadászat miatt.)

*Sulyok József, a többszörösen
kitüntetett tompai úttörőcsapat
legendás csapatvezetője*

Aztán én már főiskolai oktatóként hallottam a történet folytatódásáról. A kölcsön vissza lett fizetve úgy, hogy a jó helyen lévő, nemrég felújított kertes házukat el kellett adni. Helyette egy egészen kicsi, egyszerű, régi házikót vettek a falu szélén, és a különbözetből fizették ki a kölcsönt. A változás azonban mind a családi, mind az egyéni életére nagyon rányomta a bélyegét. Lélekben is megrokkant. Én már csak arról értesültem, hogy a csapatvezető meghalt. Amikor a sírjához ellátogatottam egy szál virággal, a síremléken ezt a Gárdonyi Géza Lámpás című regényéből átirtn, nagyon oda illő feliratot találtam: „*A fáklya másnak világít, de önmagát emészti el*”.⁵ Évtizedekkel később, amikor eszembe jutott Jóska, elgondolkodtam azon, hogy rajta kívül még hány és hány fáklyaélet lángolt vezetőként az úttörőmozgalomban azért, hogy a gyerekek életét boldogabbá tegye. A történelem egyszer majd talán nekik is igazságot szolgáltat.

---

⁵Az eredeti idézet: „A tanító olyan lámpás, mely minél inkább világít másnak, annál inkább fogyasztja önmagát.”

Búcsú az úttörővezetéstől

1970-ben új megyei KISZ titkárt neveztek ki, aki nem igazán volt úttörő és úttörő apparátus barát, ellentétben Borsos Györggyel, aki engedte szárnyalni az úttörő mozgalmat, a mozgalom híveit és a megyei úttörő titkárt is. De az új nemhogy további szárnyakat adott volna, inkább a meglévőkből kezdte tépkedni a tollakat. Én ezt egyre nehezebben viseltem, szóvá is tettem, ami miatt kettőnk között nőni kezdtek a feszültségek, és ettől egyre rosszabbul éreztem magam a saját bőrömben.

Ekkor, 1971 tavaszán a Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskola főigazgató-helyettese, a megyei tanács művelődésügyi osztályának egykori vezetője, akivel a korábbi években rendszeres munkakapcsolatom volt, és aki még bajai diák koromból ismert, egy szép napon fölkeresett, és azt kérdezte:

– Nem volna kedved a főiskolán tanítani?

– De igen, volna. De mit taníthatnék én ott? – kérdeztem kíváncsian.

– Filozófiát. Kell nekünk még egy filozófia oktató, és a filozófia mostani tanárával közösen rád gondoltunk – mondta arcomat fürkészve a főigazgató-helyettes.

– Értek a magyarhoz, a történelemhez, a pedagógiához, de nem értek a filozófiához. Hogyan taníthatnék én filozófiát? – kérdeztem értetlenkedve.

– Úgy, hogy szeptemberben beiratkozol az ELTE (Eötvös Loránd Tudományegyetem Budapest) filozófia szakára, és ha egy évet jó eredménnyel elvégzel, átveszünk a főiskolára, ahol tanulva-tanítva befejezed az egyetemet.

– Nem lehetne mégis a meglévő szakjaimmal tanítani nálatok?

– Nem. A filozófia vagy semmi. A felvételi vizsga júniusban van. Még fel tudsz rá készülni.

Néhány nap gondolkodás után, miután feleségemmel megbeszéltem a dolgot, a főnökömmel is leültem, aki szavakban ugyan sajnálkozását fogalmazta meg, de támogatta a továbbtanulást, és nem volt ellenére a főiskolára távozás gondolata sem – nyilván azzal a hátsó gondolattal, hogy egy év múlva megszabadulhat tőlem, a nem igazán kedvére való munkatársától úgy, hogy nem neki kell azt kezdeményezni, és nem neki kell helyet keresnie számomra.

Elkezdődött a felvételi vizsgára való felkészülés. Munka és család mellett erre nem sok idő maradt, a június pedig nagyon hamar elérkezett. Három tagú bizottság kérdezett. Saját magam nem voltam elégedett a szereplésemmel. Amikor megköszönték a jelenlétemet mondván, hogy a vizsga eredményéről majd értesítést kapok, elkészítés előtt, az *utolsó szó jogán* még ezeket mondtam:

– Tisztelt Bizottság! Professzor Urak! Tudom, érzem, hogy a mostani teljesítményem nem volt meggyőző, én azonban éppen azért szeretnék az ország legjobb egyetemére járni, hogy itt önöktől megtanulhassam mindazt, amit még nem tudok. És ahova eddig én beiratkoztam, minden iskolát jó eredményekkel végeztem el. Vizszontlátásra!

Azt sose tudtam meg, hogy ennek a megnyilatkozásnak volt vagy nem volt szerepe abban, hogy szeptemberben már levelezős hallgató voltam az ELTE filozófia kiegészítő szakán. Egy szó, mint száz, felvettek. Vizsgáim többsége jelesre sikerült félévkor is, év végén is. Pályázatomat benyújtottam a főiskola meghirdetett állására, azt el is fogadták, és 1972. augusztus 1-jével átkerültem a főiskola Marxizmus-Leninizmus Tanszékére adjunktusi beosztásba.

Életemben ezzel a sorsomat alapvetően megváltoztató harmadik fordulat is bekövetkezett, amit sokkal később így értékeltem: Bajára a tanítóképzőbe kerüléssel vidéki senkiként szálltam be abba a liftbe, amely a legalacsonyabb értelmiségi szintre, a tanyai tanítói státuszig emelt. Sorsfordító eseménye volt életemnek a Kurjantóból Kecskemétre, a KISZ bizottságra kerülés, mert az itteni évek alatt a magasabb szintű, az egyetemet végzett értelmiségi létre liftezhettem, igazi diplomás lettem. A harmadik nagy változás az életemben akkor következett be, amikor KISZ funkcionáriusból főiskolai adjunktus lettem, mert ezzel megnyílt előttem a minőségi értelmiségi pálya, és később vezető is lehettem ezen a szinten. A mediátor, a közvetítő szint a KISZ alkalmazotti beosztás volt. Nélküle nagy valószínűséggel maradtam volna az értelmiségi létnek azon a szintjén, ahonnan indultam (tanító, általános iskolai tanár, esetleg szakfelügyelő, iskolaigazgató). Ezért becsülöm nagyra elsősorban mindazt, amit az ifjúsági- és az úttörő mozgalomtól kaptam, meg azért is, mert a mozgalomban megtanultam szervezni, embereket vezetni, aminek később a gyakorlatban, a menedzseri, vezetői beosztásaimban, elméletben pedig a menedzsment tantárgyak oktatójaként vettem sok hasznát. Félig

komolyan, félig tréfásan többször mondtam, hogy a szervezés-vezetés oktatójaként azt tanítottam, amit a mozgalmi élet gyakorlatából szűrtem le magamnak.

Már csak a munkahelytől, a munkatársaktól való elköszönés volt hátra. Az úttörő apparátus tagjai, közvetlen munkatársaim illő helyen, egy táborban szervezték meg a búcsúztatást. A tőlem elköszönő kollégám, Rapcsák Tibor többek között ezeket mondta:

– *„Búcsúzó vagyok tőled a gyerekek nevében, hiszen őértük dolgoztál, gyermekéveik ezernyi szépségét neked is köszönhetik. Mindig megtaláltad velük a kontaktust, ezért szerettek, tiszteltek. Búcsúznak az úttörővezetők, akik számára alkotó légkört biztosítottál. ...A fűvószenekarok, a vezetőképzés, az emberekkel való törődés egy korábbi úttörő megyei titkárnak is a szívügye volt, az elmúlt évtizedben ezeken a területeken veled nagyon sokat léptünk előre.”*

A tágabb körtől, a KISZ megyei apparátusának a tagjaitól Baján a KISZ Vezetőképző Táborban köszöntem el. Volt főnököm, a KISZ megyei első titkár egy ilyenkor szokásos típusbeszédet mondott. Én azonban elmondtam, ami a lelkemből fakadt. Többek között azt, hogy mindig is szolgálatnak tekintettem a munkámat, és így vezetőként is, emberként is sok mindent, főleg tudást, tapasztalatot, emberismeretet adott nekem a mozgalom. Kiváló emberekkel találkozhattam, akik közül többel barátok is lettünk, lehetőséget kaptam az értelmes, pedagógiaileg értékes tevékenységhez, és sok-sok szép élményben volt részem. De elmondtam azt is, hogy megismertem talpnyalókat, karrieristákat, vizet prédikáló, bort ivó képmutatókat, hatalmukkal visszaélőket, tisztességtelen embereket, akiket én mindig is megvetettem. Ekkor az első titkárnak bizony vörös volt a feje. Felhívtam a figyelmet a tanulás fontosságára, nehogy kiöregedve az ifjúsági mozgalomból úgy járjanak majd, hogy semmi máshoz nem értenek, nem lesz hova menniük.

GÉPIPARI ÉS AUTOMATIZÁLÁSI

MŰSZAKI FŐISKOLA

KECSKEMÉT, IZSÁKI UT. 10.
TELEFON: 27-69 28-33

ELŐADÓ: Pap Géza

IKT.SZ : 7815/72

Pap István

tanár

Helyben.

Tárgy: Kinevezés.

Kinevezem Önt 1972. aug. 1-~~1~~ hatállyal főiskolánk
Marxizmus-Leninizmus Tanszékén az 5013.
kulcsszámu, ... fokozatu, főiskolai
adjunktus álláshelyre.

Havi illetménye : 3.500,- Ft a I.
korcsoport figyelembevételével.

Munkabérét a 201/1970 /M.K.5./MM-MMM. számú
utasításban foglaltak szerint folyósítatom.

Kecskemét, 1972. július hó 31. n.

Lontai Tibor
főigazgató

Eng.sz. 22921/69/284 Pld: 500 db.

A főiskola kinevező levele

Az úttörőmozgalomhoz hű maradtam

Akit az úttörőmozgalom egyszer istenigazából megfogott, az nem tudott attól lélekben megválni. Az úttörőházban nyolcadikosok részére filozófia szakkört vezettem egy időben, erről publikáltam is, riporter őrstöt szerveztem az úttörővezetők Kecskeméten tartott konferenciája alkalmából, és részt vettem az úttörővezetők jubileumi táborozásán is Balatonfenyvesen.

1997 elején egy volt járási titkár temetésére többen is elmentünk végső búcsút venni. A temetés végén Borsos Gyuri azt mondta:

– Meg kellene szervezni a megye volt úttörővezetőinek a találkozóját. Bízzuk meg Pap Pistát, ő meg is tudja, és biztosan meg is fogja szervezni.

A felvetéssel mindenki egyet értett. Felkértek, megkezdődött a szervezés, és májusban Kecskemét város Mátyás Király iskolájában összejöttek a volt úttörővezetők a megye minden részéből. Egykori országos vezetőket is hívtunk, akik közül többen is eljöttek. Köztük a később diplomatává lett, korábbi országos főtitkár is, akivel több, mint 20 évig nem találkoztunk. Az iskola aulájában közel száz, többségében úttörő nyakkendős, és néhány úttörő egyenruhás férfi és nő foglalt helyet. Üdvözlő és emlékező beszédem után a nyugalmazott nagykövet szólt. Arról beszélt, hogy életének a legértelmesebb és a legértékesebb 15 éve volt az, amit úttörő főtitkárként töltött el. Ez idő alatt többször járt Bács megyében is, ahol mindig azt tapasztalta, hogy itt az úttörőcsapatok tevékenysége és az úttörőélet természetes volt, úgy érte, hogy nem mesterséges, nem kirakati. Diplomáciai szolgálata közben bejárta a világot, és sehol sem talált a magyar úttörőmozgalomnál tömegesebb és különb gyermekszervezetet, pedig ilyet keresett. Nem kell szégyenkezniük azoknak, akik ennek a szervezetnek a tagjai, főleg azoknak nem, akik ebben a szervezetben vezetők voltak. Igaz, hogy az átpolitizált társadalomban a politika áthatotta ezt a szervezetet is, de a hangsúly a tanulmányi és a sportversenyeken, a kulturális szemléken, a kirándulásokon, a túrákon és a táborozásokon, a szép és vidám gyermekélet biztosításán volt. A találkozó végén megkérdeztem tőle:

*Az úttörővezetők első találkozója Kecskeméten 1997-ben. Balra: dr. Pap István.
Jobbra: A találkozó résztvevői. Egyenruhában az első sorban Pintér László
egykori kunfehértói csapatvezető, harmonikával Rapcsák Tibor volt
kiskunhalasi városi úttörőtitkár*

– Emlékszel-e a csillebérci vitára, amikor én azt mondtam, hogy inkább akarok a megye úttörőinek, úttörővezetőinek a főnöke, mint az Országos Elnökség, vagy a főtitkár Bács-Kiskun megyébe meghosszabbított keze lenni?

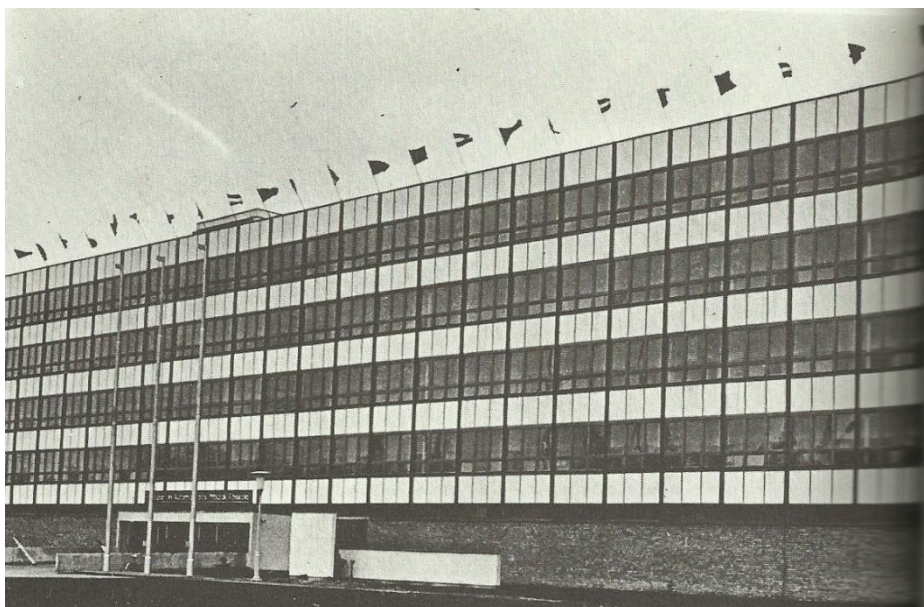
– Nem emlékszem. De az a tény, hogy hívó szavadra ma százan jöttek el, bizonyítja, hogy igazad volt – mondta meggyőződéssel az egykori országos főnök.

Ezt a találkozót még további nyolc követte. 2006-ban ugyancsak Kecskeméten az Ifjúsági Otthonban volt az utolsó és talán a legnagyobb szabású. Mintha csak éreztük volna, hogy nem lesz több. Valószínűleg ez volt az utolsó olyan rendezvény Kecskeméten, ahol az ifjúsági fűvészenekarral együtt lelkesen énekelték a jelenlévők, meg a környező nyíló ablakokban megjelenő lakók közül többen az *Internacionálét*, a *DIVSZ indulót*, (Egy a jelszónk a béke...), meg azt, hogy *Pajtás, daloljunk szép magyar hazánkról...*

Az egykori úttörővezetők sorban elmennek, a 197 főt tartalmazó listámon egyre több név elé kell fekete keresztet tenni. Nem sikerült újabb megyei találkozót összehozni. Helyette szűkebb baráti körökben az egymást jobban ismerők jönnek össze évről évre különböző alkalmakat találva. Engem egyszer még az a megtiszteltetés ért, hogy a Múltunk Öröksége Alapítvány kuratóriumi tagja lehettem. Ez az alapítvány a magyarországi gyermekszervezetek, köztük méltó helyén kezelve az

úttörőmozgalmat is, emlékeinek gyűjtését, tevékenységeik, történetük, mozgalompedagógiai értékeik, vezető személyiségeik írásban történő rögzítését, az arra érdemes írások publikálását végzi szerény anyagi lehetőségei keretében. Ha a Sors kegyes lesz hozzám, az élet még megadhatja azt az örömet, hogy a halálom napjáig tehetek valamit azért a szervezetért, amelyben tíz évig lelkesen és eredményesen dolgoztam, és amelyhez hű maradtam egész életemben.

EGYETEMI, FŐISKOLAI ESEMÉNYEK

*A Gépipari és Automatizálási Főiskola épülete 1972-ben
(A III. emeleten volt a tanszékünk)*

Egész életemben tanultam...

6 éves koromtól 18 éves koromig mindennapos iskolákba jártam, a következő évben már önállóan készültem a tanítói elméleti és gyakorlati képesítő vizsgára. Kitűnő érettségi vizsgaeredményemmel bárhova felvettek volna, de nappali tagozaton egyetemre azért nem mentem, mert otthonról anyagi támogatásra már nem számíthattam, és a hadiárva ellátást se kaptam tovább. Az akkortájt kapható egyetemi ösztöndíj pedig, hallomásom szerint, gyomorfekélynél nem sokkal többre volt elegendő. Éheztem eleget a középiskolai kollégiumban, azt tovább már nem akartam vállalni, ha pénzt is kereshettem, meg csinálhattam azt, amire készültem.

KISZ iskola

A felsőoktatásban levelező tagozatra csak 22 év felett lehetett jelentkezni. Ehhez volt még egy évem, amikor bekerültem a megyei KISZ bizottságra. A KISZ Központi Bizottságának volt egy 5 hónapos bentlakásos káderképző iskolája Pécelen, amelyet egy év alatt levelező formában is el lehetett végezni. Itt a marxizmus klasszikusai válogatott írásaiból, a Szovjetunió Kommunista Pártja, az MSZMP és a KISZ határozataiból, nemzetközi munkásmozgalmi, az ifjúság politikai neveléséhez szükséges pszichológiai, pedagógiai, szervezési és vezetési ismeretekből állt a tanterv. Főnökeim beiskoláztak ide az 1961/62-es tanévre. Ez a levelező tanfolyam jó tanulási tréning volt számomra a későbbi egyetemi évekhez, és mozgalmi iskolai végzettségnek is számított. A péceli tanfolyamon a legjobb tanulók között voltam, amit az egyetemi tanulmányokhoz önbizalmat növelő jó előjelnek is tekinthettem.

A szegedi egyetemre kerülésemnek története egy előbbi helyen olvasható. Most az itt töltött 6 év eseményeiből következik válogatás.

A József Attila Tudományegyetemen

A levelező tagozaton hétvégi konzultációk voltak, amelyekre a mozgalmi munkával járó rendezvények miatt nem mindig tudtam elmenni, de arra törekedtem, hogy amikor csak tudok, mindig ott legyek. Szerettem az Ady-téri épület atmoszféráját, és az oktatókkal való személyes találkozásokon lehetett kikövetkeztetni, hogy kinél milyen felkészülés a díjazott, hogyan kell és érdemes az adott tárggyal foglalkozni. Emellett nagy segítség volt számomra az, hogy kedvesem Szegeden volt főiskolás, aki információk, jegyzetek beszerzésével, a sikerben való hitem erősítésével támogatott engem. Egy magyar-orosz szakos lánnyal lakott együtt albérletben, aki amellett, hogy bennfentes információkat szolgáltatott az egyetemi tanulásról, oktatókról, az egyetemi és a saját előadásjegyzeteit is folyamatosan kölcsönadta, tehát a megtanulandó tananyagok beszerzésére így nem sok időm ment el, ami nagyon nagy nyereség volt számomra.

Az első félévi vizsgákra kivettem a tanulmányi szabadságomat, amit megtoldottak az év végi ünnepnapok. Szüleimnél, otthon tanultam, sötétedés után, petróleumlámpa fényénél késő estig, napi 14–16 órát. Enni kaptam, erre nem volt gondom. Logika volt az első vizsgám, amelyen középezt kaptam, de a következő, magyar irodalomból már jelesre sikerült, és a magyar nyelvészet vizsgám is jeles lett. Még két négyes meg egy hármast jött, és az 1. félévet 4.0 (jó) eredménnyel zártam. A valódi beiratkozás az egyetemre jól sikerült. Most már tudtam, csak rajtam múlik, hogy középiskolai tanár legyek, de odáig még nagyon hosszú út, sok megpróbáltatás vezetett.

Ütemezésnek bevált, hogy az egy hónap tanulmányi szabadság ideje alatt az egyik, az évi rendes szabadság egy hónapja alatt a másik félév tananyagát tanultam meg. Ezt a helyzetet 1965-től nehezítette, hogy megszületett a lányunk, és emiatt feleségem az államvizsgáját csak 1966-ban tudta letenni, így a pici gyerek mellett kellett mindkettőnknek tanulnunk. De a problémák közös erőfeszítésekkel mindig megoldódtak.

Voltak emlékezetes vizsgáim. Nyugat-Európa története vizsgánapján az utolsó voltam. Délután 4 óra felé járt már az idő, amikor rám került a sor. A tanár úr a következő ajánlatot tette:

– Ha nem lenne kifogása ellene, vizsgálhatna úgy is, hogy elindulunk együtt az egyetemről, és a 100 éves háború történetéről beszélgetünk. Ön mikor tud elutazni Szegedről?

– Öt órákor indul egy busz Kecskemétre a Takaréktár utcából.

– Nagyon jó! Addig én kis utcákon át elkalauzolnám oda, közben folya a vizsga. De ezt nem kell elfogadnia. Csak öt órától nekem is dolgom lenne a városközpontban.

– Nekem kedvező a tanár úr ajánlata. Elfogadom.

Elindultunk. Még az egyetem épületében elkezdődött a témáról a *beszélgetés*, aztán a nekem ismeretlen utcákon bolyongva folyt a dialógus a háború részleteiről. Öt óra előtt 2 perccel a Kecskemétre induló busz felszálló ajtajához értünk, és a tanár úr ezt mondta:

– Ha legközelebb az egyetemen jár, keressen meg, egy 4-est fogok az indexébe beírni. Jó utat!

– Köszönöm, tanár úr. A viszontlátásra! – mondtam, és mindketten elégedetten folytattuk utunkat.

Nem volt ám ez könnyebb vizsga, mintha az egyetemen kényelmesen ülve történt volna, sőt! A 4-es egyáltalán nem keltette bennem a potyajegy érzetét.

A magyar történelem első szigorlat Karácsonyi Béla docensnél azzal kezdődött, hogy belépőjegyet kellett váltani, vagyis mondani kellett egy számot 1–99-ig. A tanár úr megmondta, hogy mennyit tegyen hozzá a mondott számhoz vagy vegyen el abból az illető, aztán 10.-tól/től 17.-ig meg kellett mondani, hogy kik voltak azokban az években a magyar uralkodók. Ha az adott évben több is volt, akkor persze mindet. Aki ezt hiánytalanul nem tudta, tételt már nem is húzhatott. Nekem ezzel olyannyira nem volt bajom, hogy később főiskolai oktatóként egyes vizsgáimon magam is használtam a belépőjegy módszert filozófia és bizonyos menedzsment vizsgáknál alapfogalmak és alapvető összefüggések számonkérésére.

Az egyetemes történelem alapszigorlatot a levelező tagozatos hallgatóknak is a tanszékvezető professzornál kellett letenniük abban az évben. A vizsgázók sorra buktak meg. Egyetlen vizsgázó kapott egy 4-est addig, amikor én – nem sok reményt táplálva a sikeremhez – sorra kerültem. Az egy órányi vizsga végén a professzor azt mondta:

– Ha még azt is tudja, hogy..., magának egy nagyon jó jegyet adok.

Mivel tudtam, arra gondoltam, hogy talán jelest fogok kapni. A professzor közepest írt az indexbe. Igaza volt, mert a 37 fős évfolyamból 3-an mentünk át első nekifutásra. Utána még a sok bukás mellett egy 2-es született, így én a hármassal a napi dobogó második fokát foglalhattam el. Erre a hármásra sok ötösömnél büszkébb voltam.

A tanítóképzőben Eötvös József *A falu jegyzője* című regénye kötelező olvasmány volt. Elkezdtem, nem tetszett nekem, hát nem olvastam el, és tanáromnak meg is mondtam, hogy életemben soha nem fogom elolvasni. Emiatt év végén magyarból 4-est is kaptam. Az egyetemen aztán a regény ismét kötelező irodalom volt, amit következetes vagy inkább dacos lévén, itt sem olvastam el. És mit ad Isten? Kollokviumon a vizsgáztató éppen ezt kérdezte tőlem. Nem adtam vissza a tételt, nem adtam fel a harcot, mert az életrajzot, a másik kötelező regényt, a *Magyarország 1514-ben* címűt nagyon jól tudtam. Feleletemet részletes életrajzi bevezetéssel kezdtem, ami láthatóan tetszett a vizsgáztatónak, majd Eötvös két regényének az össze-hasonlítására tértem át. A tudott regény alapos ismertetésével kezdtem. Fókuszáltam a hasonlóságokra, a különbségeken átsiklottam.

– Látom, ezt nagyon jól tudja. Térjen most már rá tételének a kifejtésére! – mondta a vizsgáztató.

– Igen. Még csak azt szeretném elmondani, hogy..., és még mindig a másik regényhez kapcsolódó gondolataimat mondtam.

– Jó. Lássuk *A falu jegyzőjét*! – sürgette most már határozottan a tanár.

Néhány lapos általánosságot tudtam mondani, de egy két kérdés után a vizsgáztató számára világossá vált, hogy nem olvastam a művet.

– Maga nem olvasta ezt a regényt – mondta szemembe a tanár.

– Nem – vallottam be azt, ami már úgy is nyilvánvaló volt, és töredelmesen elmondtam középiskolai fogadalmamat, amit az egyetemen is betartottam.

– Hát tulajdonképpen Eötvösről és a másik regényről annyi mindent tud, hogy nincs szívem megbuktatni. Adok egy közepest, hogy ne találkozzunk még egyszer, de a szigorlaton még megkaphatja *A falu jegyzőjét*. Ajánlom, olvassa el! És beírta a jegyet.

Én nem ígértem semmit, ezt könnyű volt betartani. Megköszöntem a jószívű elbírálást és távoztam. A regényt azután sem olvastam el. Tudtam,

hogy a középiskolában ez már nem kötelező olvasmány, tehát nem állt fenn annak a veszélye fenn, hogy valamikor majd tanítanom kell.

Egyszer azonban csak megbuktam. Sikeres vizsgáim sora úgy felbátorított, hogy egyetlen napra 3 vizsgát is bevállaltam. Pedagógiából 4-est, egyetemes történelemből 2-est kaptam, de A magyar népi demokrácia története 1945–48-ig kollokviumon, ahol sok adatot pontosan kellett volna tudni, a vizsgáztató rövid időn belül kirúgott. Ez lett életem egyetlen bizonyítványba, indexbe írt elégtelene. Az ismételt vizsgára már alaposan felkészültem, 4-est kaptam.

Az igazsághoz tartozik azonban, hogy a bukástól egyszer a csalás mentett meg. Idegen volt tőlem a puskázás, és minden nem tisztességes eljárás. Tanulmányaim során ekkor az egyszer mégis arra vetemedtem, hogy csaljak. A Magyarország története 1790-1848-ig korszakból Mérei professzor vizsgáztatott. Reggel elsőként kecskeméti kolléganőmmel együtt mentünk be vizsgázni. Én a szerb nemzetiség történetét húztam, amit nem igazán tudtam. Kolléganőm kérdését jobban tudtam volna. A professzor a felkészülési idő alatt rövid időre eltávozott.

– Editke, maga tudja a szerbeket? – kérdeztem kétségbeesett ábrázattal.

– Igen – válaszolta meggyőzően a kolléganő, aki általában mindig mindent tudott.

– Cserélne velem tételt? A magáéból jóval többet tudnék – mondtam irgalomra várva.

Mivel a professzor nagyvonalúan nem is kérdezte, nem is írta fel, hogy ki mit húzott, a csere nem járt veszéllyel. Mire a vizsgáztató visszajött, már mindketten a másik témakörön dolgoztunk. Edit jelest kapott, én elégséggel megúsztam. A csalás miatt azonban kolléganőm előtt igen szégyelltem magam. Mentségül csak az szolgálhatott számomra, hogy az egész vizsgaanyagot sokkal jobban tudtam kettesnél. Ez azonban bizonyítást sohasem nyerhetett már.

A magyar volt az erős, a történelem a gyengébb oldalam. Azért vettem fel mindkét szakot, mert egy szakos képzés akkoriban nem volt. Egy befejezett év után már leadhattam volna a történelmet, de úgy döntöttem, hogy ráérek akkor is, ha majd bukásra állok belőle. A bukás viszont olyan későn következett be, hogy akkor már sajnáltam abbahagyni, és a család is a kitartásra biztatott. Látva azonban az ideologikus történelemszemlélet és

történetírás ferdítéseit, hazugságait, azt eldöntöttem, hogy történelmet soha nem fogok tanítani, mert meggyőződésem ellen való dolgok tanítására nem lennék képes. Ezért már a tanítási gyakorlataimat is úgy szerveztem meg, hogy gyakorló kollégám magyar óráiért elcseréltem a tanítandó történelem óráimat a kecskeméti gimnáziumban. Ezért kollégám még hálás is volt, mert ő meg nyelvtant nem szeretett volna tanítani. Ezt a fogadalmamat is megtartottam. A történelem szakos diplomát megszereztem, aminek később a tudásból származó előnyeit különösen a filozófia történetének a tanulásánál élveztem, de egyetlen történelem órát sem tanítottam életemben. A magyar nyelv és irodalom–történelem szakos középiskolai tanári diplomát 1968 őszén vettem át.

Két olyan év következett ezután, amikor szervezett formában nem tanultam, de 1971 tavaszán már az ELTE filozófia szakának a felvételi vizsgájára készültem. Az egyetemre kerülés körülményeit egy másik helyen már leírtam. Szeptembertől újabb 3 évig megint egyetemi levelező hallgató lettem.

Az ELTE filozófia szak és a doktori cselekmény

Annak a lehetősége, hogy főiskolai oktató legyek, majd a tény, hogy az is lettem, olyan erkölcsi késztetést és tanulási motivációt jelentett számomra, hogy a rangos egyetemen a neves oktatóknál túlnyomórészt jelesekre vizsgáztam, és a néhány négyes mellett összesen egy közepes csúszott be politikai gazdaságtanból. Az is komoly motiváció volt a számomra, hogy csoportomban több egyetemi, főiskolai oktatóval, más kiváló értelmiséggel tanultam együtt, akiktől semmiképpen nem akartam lemaradni. (Közülük később professzorok, parlamenti képviselő, pártelnök (Lendvai Ildikó), szerkesztő a Magyar Rádiónál (Rékai Gábor), egyetemi, főiskolai oktatók lettek.) Az idegen nyelv(ek) tudásának a hiányát itt azonban már nagyon éreztem, mert éreztették is velem. Egyik vizsgámon Hermann professzor úr angolul is kérdezett, amire sután azt válaszoltam:

– Professzor úr, én a vizsgaláz miatt ilyenkor még magyarul is zavarba jövök.

– Milyen nyelveket beszél? – kérdezte a professzor.

– Még semmilyen – vallottam szégyenkezve be.

– Egy filozófia oktátónak legalább két idegen nyelvet illik tudni – jegyezte meg, és hiába tudtam a tételemről csaknem mindent, a professzor 4-est adott nekem. Éreztem a figyelmeztetést.

Amikor 1974-ben az ELTE-n jeles minősítéssel megkaptam a filozófia szakos előadói diplomát, szakdolgozati témámat folytatva doktori disszertáció írásába kezdtem. Másfél év nagyon kemény munka után összeállt a disszertáció anyaga. Témája a szükségletek történeti fejlődésének néhány filozófiai problémája volt, amelyben a szükségletek általános jellemzése, fogalmának elemzése után a kézi szerszámos, a gépi nagyipari, majd a tudományos-technikai forradalom hatásait vizsgáltam a társadalmi és egyéni szükségletek alakulására és viszont. A disszertáció marxista elméleti alapokon a kapitalista és a szocialista termelési viszonyok különbségére hangsúlyosan kitért, a szocializmus előnyeit kereste. Hamis ideológiai alapon végül hamis következtetésekre jutottam, de ez akkor még nem volt nyilvánvaló. Nem voltam látnok.

A disszertáció 135 oldal terjedelmű, a felhasznált irodalom jegyzékben 131 forrás szerepel, ami mutatja, hogy alaposan áttekintettem, ami magyar nyelven elérhető volt, de persze hogy hiányoztak a valamiért le nem fordított nyugati források. Ez is oka volt az egyoldalúságnak.

Budapesten, az ELTE-n egy doktori cselekmény átfuttatási ideje egy-másfél év volt. Szegeden ez félév alatt is megtörténhetett. Mivel Szegeden szereztem első diplomámat, ott is doktorálhattam. Ebben segítettek nekem azok a szegedi egyetemen oktató kollégáim, akikkel az ELTE-re együtt jártam. Balatonalmádiban volt egy 2 napos országos értekezlet, amelyen az ideológiai jellegű (marxista) tanszékek összes oktatója részt vett. Az említett kollégáim itt összehoztak a szegedi egyetem filozófia tanszékének a vezetőjével, akivel fehér asztal mellett tudtam beszélni doktorálási szándékomról, disszertációm témájáról, és hogy annak kifejtése lényegében már készen is van. Megbeszélt időpontban a kéziratot elvittem a tanszékvezetőhöz, aki azt megismerve a konzulensem lett, és a tanácsait követve a disszertáció hamarosan elnyerhette a végleges formáját. Be lehetett adni, hivatalosan elindult a doktorrá válás folyamata.

Két-három hónap alatt megtörtént az opponálás. Az opponensi vélemények pozitívek voltak, mindkettő *cum laude* minősítést javasolt. Meghatározták a szigorlati tárgyakat (filozófia, etika és a XIX–XX. század története). Májusra már a védés napját is kitűzték. Én mint doktorandusz a szigorlati tárgyakból igen alaposan felkészültem, mindhárom feleletemre *summa cum laude* minősítést kaptam, így a három *summa cum laude* és a két *cum laude* részminősítéseket *summa cum laude* minősítéssé összegezték. Ez szerepel a latin nyelvű doktori oklevélben, amelyet 1976. június 19-én a doktoravatási ünnepségen vehettem át.

*Dr. Halász Előd, a József Attila Tudományegyetem
rektora doktorrá fogadott*

Ennek a rendezvénynek a jelentőségét számomra nagyban emelte az, hogy 8. osztályos osztályfőnököm, akinek az értelmiségi pályára lépésemet nagyban köszönhettem, a doktoravatásomon és az azt követő ebéden is részt vett.

A Művelődésügyi Minisztérium illetékes főosztálya akkoriban a doktori disszertációkból kiadványokat jelentetett meg. Bírálatra én is elküldtem a disszertációm, de bírálóim nem találták kiadásra alkalmasnak az anyagot, így a későbbiekben a disszertációnak csak részei jelentek meg cikkek formájában különböző periodikákban, konferencia kiadványokban.

A tudományos fokozat nem jött össze

Szakmai továbbképzésként ezután részt vettem egy kétéves, a Tőkei Ferenc akadémikus által vezetett kutatóképző kurzuson, majd *A filozófiaoktatás szaktudományos problémakörei* című négy féléves továbbképző tanfolyamot végeztem el 1979–81-ben. Utána folyamatosan részt vettem a Filozófia Továbbképző Központ alkalmi rendezvényein, illetve az évente egy-egy hetes visegrádi továbbképző kurzusain, ahol az ország legjobb szakembereit hallgathattam. Oktatói munkámban igyekeztem mindig naprakész lenni, az oktatás hatékonysága érdekében oktatási segédanyagokat állítottam össze hallgatóim számára, kísérleteket végeztem.

A doktori cselekmény és a kutatói továbbképzés azonban arra a felismerésre ébresztettek rá, hogy én nem vagyok kutató alkat, hanem inkább mediátor, tanár, aki azért szerzi folyton-folyvást az ismereteket, hogy továbbadja tanítványainak azokat. A tanítás az én igazi világom, ebben éreztem igazán jól magamat. Tanszékvezetőm a doktori befejezése után 3 évre minden áron Moszkvába akart küldeni, hogy ott szerezzek kandidátusi tudományos fokozatot. Nem volt kedvem sem oroszul tanulni, sem Moszkvába menni. Nem akartam feleségemet és két gyerekeimet olyan hosszú időre magukra hagyni. Az ügy végére pontot a feleségem tett:

– Ha két gyerekkel 3 évre magamra hagysz, ne is gyere vissza! – mondta röviden, de nagyon határozottan, és kétség nem fért hozzá, hogy ezt nagyon komolyan gondolja. Ezzel aztán a moszkvai kandidátúra el is

vetélt, az azt szorgalmazó tanszékvezetőt pedig 1977-ben a főiskoláról való távozásra készítették, így a kérdés újból már sohasem került terítékre.

A tudományos kutatás azonban velem szemben továbbra is elvárás maradt. Próbálkoztam azzal, hogy a doktori témából valamerre tovább lépve itthon szerezzek kandidátusi fokozatot a Magyar Tudományos Akadémiánál. Akikkel konzultáltam (pl.: Pozsgay Imre), azok már látták, hogy ebből a témából nem lesz *énekes halott*, inkább totális témaváltást javasoltak. Ekkor a mérnöki etika felé fordultam, de kiderült, hogy ezzel megint melléfogtam. Pár megjelent cikk, egy-két konferencia előadás után beláttam, hogy ez sem alkalmas egy kandidátusi disszertáció megírásához.

Mire a nekem való igazi kutatási témát 1993-ban megtaláltam, benne igazán elmélyedtem (2009), már öreg lettem ahhoz, hogy újabb idegen nyelvet tanuljak, doktori iskolába iratkozzak PhD minősítés szerzése céljából. Pedig a hallgatók tanulással kapcsolatos motivációi kutatása már alapját képezhette volna egy PhD disszertációnak is. A témából egy könyv és rengeteg publikáció lett 20 esztendő alatt. Ez a kutatási téma még nyugdíjas éveimben is értelmes időtöltést jelentett a számomra. Tehetséges fiatal kollégám vette át tőlem a téma vezetését, aki engem megtartott a kutatócsoport tagjának és tanácsadónak. Aztán ő az oktatásból átment dolgozni a versenyszférába, és a kutatási projekt csendben kimúlt. Az egyetlen dolog, amit sajnáltam, hogy az életemből kimaradt a tudományos fokozat. Emiatt maradtam örökös docens, nem lehettem főiskolai tanár, nem érhettem el a beosztásokban a legfelső szintet. A publikációs jegyzék mutatja, hogy egész életemben folyamatosan publikáltam. Nem voltam grafomániás, de írni tudtam is, szerettem is.

Angolt tanultam, angol nyelvet is tanítottam

Amikor nem mentem Moszkvába, nem akartam oroszul tanulni, eszembe jutott a Tokióban tett nagy elhatározásom, hogy egy idegen nyelvet valamilyen szinten meg fogok tanulni. Az elkezdéshez kapóra jött, hogy egyik kollégám a tanszéken, aki angol nyelvtanár is, meg a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Nyelviskolájának a vezetője is volt, a főiskolán ingyenes nyelvtanfolyamot hirdetett. Beneveztem a heti kétszer kétórás kezdő tanfolyamra, ahol az egyik legszorgalmasabb tanuló

lettem. Egy évvel később, 1979-ben egy féléves alkotói szabad-ságot kaptam, amit nyelvtanárom mentorálásával az angol nyelv tanu-lására használtam fel. L. G. Alexander *First Things First* és *Practice and Progresse* című nyelvkönyvek szöveg- és hanganyagát a hozzá tartozó nyelvtannal együtt megtanultam. 1980 nyarára a TIT két hónapos nyári intenzív nyelvtanfolyamot hirdetett Budapesten. A főigazgató vállalta, hogy a főiskola kifizeti a tandíjat, a család meg azt, hogy egész nyáron csak hétvégeken leszek otthon, egy pesti rokon pedig szállást ingyen, reggelit, vacsorát térítés ellenében ígért. Jelentkeztem, és a felvételi beszélgetésen kiderült, hogy beszélni nagyon gyengén tudok, ezért egy újrakezdő csoportot ajánlottak azzal, hogy ha itt unatkoznék, mehetek az egy tudásszinttel magasabbak közé.

Elkezdődött a napi 14–16 órás nyelvtanulás: 8 óra váltott tanárokkal, plusz a házi feladatokkal. Örültem, hogy ebben a csoportban meg tudtam felelni az iramnak, mert voltak, akik kimaradtak, vagy ugyan ott voltak, de egyre inkább lemaradtak az élbolytól. A csoport jelentős része középiskolás, egyetemista, fiatal értelmiségi volt. Én a 40 évemmel már az öregebbek közé tartoztam. Itt jöttem rá először arra, hogy az idegen nyelv tanulása igazán a gyerekeknek, fiataloknak megy jól, akiknek az artikulációs bázisa még rugalmas, eszük meg úgy vág, mint a borotva. Tanár létemre a fiataloktól nem akartam lemaradni, ezért reggel 5-kor keltem, ismételtem, részt vettem az órákon, megcsináltam minden házi feladatot, hétvégeken még otthon is tanultam. Így a csoport élbolyában tudtam maradni mindvégig, és a tanfolyamot záró házi vizsgán nemcsak mindenből ötöst kaptam, hanem a tanfolyam vezetője, aki országosan ismert, kitűnő nyelvtanár volt, azok között említett, akik ha még egy fél évig heti 6 órában az ő nyelvtanfolyamára eljárnak, ott keményen dolgoznak, középfokú nyelvvizsgát tudnak tenni.

A főiskola ennek a tandíját és útiköltségeit is vállalta, a család beleegyezett, így szeptembertől minden kedden és csütörtökön délután 5-8-ig Budapesten angol órán voltam. Ilyenkor éjjel 11-re értem haza. A házi feladatokat otthon munka mellett végeztem. A félév végén a tanár úr megmondta, hogy kik jelentkezhetnek a Rigó utcai állami nyelvvizsgára. Én is köztük voltam. A munkahelyemen erről senkinek se szóltam. Jelentkeztem, készültem és február 25-én vizsgáztam. Éreztem, hogy az

írásbelik jól sikerültek, a szóbelivel azonban nem voltam elégedett. Március vége felé hozta a postás a vizsgaközpont levelét. A borítékban „megfelelt KÖZÉPFOKON” minősítésű nyelvvizsga bizonyítvány volt. Kollégáim nem kis meglepetésére a legközelebbi tanszéki értekezleten bejelentettem a sikeres nyelvvizsgát, megmutattam a bizonyítványt. Én lettem az egyetlen, aki a két éve kezdett helyi csoportból valaha is eljutott a középfokú nyelvvizsgáig.

1977-től az angol szakos kolléga volt már a tanszék vezetője, aki saját sikerének is tekintette a nyelvvizsgámat. A városban ő volt a TIT Idegennyelvi Szakosztályának a vezetője, és a TIT nyelviskolájának a vezetője is. Ebben az időben kezdett növekedni az idegen nyelvek (német, angol, francia) tanulása iránti igény. 1981 őszén annyian jelentkeztek a TIT nyelviskolába, hogy nem volt elég képzett és vállalkozó angol nyelvtanár hozzá a városban. Ekkor főnököm a következőt mondta nekem:

– A magyar nyelv tanára vagy, bizonyított, hogy angolul középfokon tudsz, vállald el egy kezdő angol csoport tanítását hétvégeken. Némi gondolkodás, otthoni konzultáció után igent mondtam, és szeptembertől nemcsak angolt tanítottam, hanem a TIT nyelviskola szervezési vezetője is lettem, amelyekért külön díjazás járt.

Két évig teljesen kezdő, aztán két évig újrakezdő csoportokat tanítottam, újabb két évre már gyengébb középhaladó csoportjaim voltak. A 7. évtől egy kiváló középiskolai nyelvtanárral középfokú nyelvvizsga előkészítő csoportokban tanítottam a nyelvtant, a nyelvhasználatot, a fordítási feladatokat. A beszélni tudást meg a kollégánő tanította. Tanítás közben magam is állandóan fejlődtem, nyelvtudásom nekem is sokat gyarapodott.

1988-bankét hétig Angliában, Hastingsben vettem részt egy ottani nyelvtanfolyamon. Fél éves szervezési vezetői tiszteletdíjam fedezte a költségeket, a feleségem részvételének a díját pedig vállaltuk, így mindketten mentünk Angliába.

Ennek az angliai tanfolyamnak a nyelvtudás fejlődésén és a turista élményeken kívül még két hozadéka lett. Összetalálkoztunk egy ott élő, 1956-ban kivándorolt asszonnyal, akivel összebarátkoztunk, és később mi is, lányunk és férje is egy-egy hónapra a vendégei voltunk. Én még később is többször jártam nála Hastingsben, a hölgy is ellátogatott hozzánk

Kecskemétre nem is egyszer. A barátság az asszony haláláig tartott. A másik hozadék pedig az volt, hogy a TIT nyelviskola szervezőjeként hallgatókat szerveztem a hastingsi nyelviskolába, amiért onnan még komissziót is kaptam. Évekig fennállt ez a kapcsolat az angol nyelviskolával.

1987–90-ig nyaranta Baján tanítottam világmagyaroknak magyar nyelvet egy olyan háromhetes táborban, ahova Angliából is jöttek fiatalok és tanárok. A magyar középiskolások tőlük és hazai angol nyelvtanároktól tanulták az angol nyelvet. Külön csoportot alkottak azok a gyerekek, akiket magyar származású szüleik azért küldtek el a táborba a világ számos országából, hogy magyarul tanuljanak. A tábor nyelve angol volt.

Ez is jó hatással volt az angoltudásomra. (Magyar nyelvre később még ösztöndíjas török orvosokat tanítottam egy évig.)

1987-ben fiam autóvezetői jogosítványt szerzett, és ballagási ajándékait a nagyszülők és mi, a szülők úgy megtoldottuk, hogy befizettünk egy Trabatra, ami július elején meg is jött. A család úgy döntött, hogy én is szerezzek jogosítványt. Ősszel a főiskolán indult egy gépjárművezetői tanfolyam hallgatók részére, amire én is beneveztem. Egyetlen tanár voltam, a főiskolai hallgató tanítványaimmal együtt tanultam a KRESZT, a műszaki és elsősegély nyújtási ismereteket. Példamutatóan kellett tanulnom, nekem a legjobbak között kellett lennem. Igyekeztem is, mert nagy szegény lett volna megbuknom. A tanfolyam befejeztével mind az elméleti, mind a gyakorlati vizsgán elsőre megfeleltem. 1988. február 18-ai dátummal kaptam kézhez autóvezetői jogosítványomat.

1990 őszén a szervezés, a tanítás mellett magam is hallgatója lettem egy kísérletként indított felsőfokú vizsgára felkészítő angol csoportnak. Jártam az órákra, és közben megint sutyiban jelentkeztem nyelvvizsgára, hogy megmérsem, hol tartok. Be is hívtak először az írásbelire, ami érzésem szerint jól sikerült. Aztán még karácsony előtt a szóbelire is megkaptam az időpontot. Olyan vizsgabizottsághoz kerültem, amelynek a vezetője ismert, mert a TIT nyelviskolában szerveztünk kihelyezett nyelvvizsgákat, ami azt jelentette, hogy nem a jelöltek utaztak Budapestre, hanem a vizsgáztatók jöttek Kecskemétre. A helyi nyelvvizsgák szervezője is én voltam, tehát az itt vizsgáztatók innen ismertek. Vizsgabizottságomnak az elnöke is többször megfordult már Kecskeméten. Az sosem derült ki, hogy

ennek az ismeretségnek volt-e szerepe abban, hogy a szóbeli vizsgán megfelelttem, de úgy éreztem, hogy az adott jegyek a tényleges tudásszintnél valamivel jobbak lettek. Erről azonban később sohasem esett közöttünk szó. A vizsga azonban csak akkor lehetett egészében sikeres, ha az írásbeli mindkét része legalább 4-es lett. A dolgozatokat pedig anonim javították. Mindkét fordításom 4-es lett, így megkaptam a „megfelelt FELSŐFOKON” minősítésű oklevelet, ami az egész főiskolán szenzációnak számított.

Nyelviskolák menedzselése

Az 1980-as években olyan létszám felfutás következett be a TIT nyelviskolában, hogy 1990-re 2–300 főről közel 1000 főre nőtt a beiratkozott tanulók száma. 12–15 csoportról 40–45 csoportra dagadt a nyelviskola. 1991-ben az ekkor már nyugdíjas tanszékvezető, kiválva a TIT-ből, új nyelviskolát alapított, amelynek a tulajdonosa nem ő, hanem egy Betéti Társaság lett. Helyiségeket a főiskolától béreltek. A tulajdonos az új nyelviskola igazgatójának a nyugdíjas angol tanárt nevezte ki, szervezési igazgatónak pedig engem, a TIT eddigi szervezési vezetőjét kért fel. A TIT megyei titkára mindent ígért nekem, hogy ne menjek el, de az a tény, hogy az új nyelviskola fő munkahelyemen, a főiskolán működött, ráadásul szervezési igazgatóként igen szép tiszteletdíjat is felkínáltak, eldöntötték a dilemmámat az új nyelviskola javára. A város legjobb nyelvtanárait meg tudtuk nyerni, így 600 feletti hallgatói létszámmal indultunk, ami a következő években még tovább emelkedett. Ez lett a város legjobb nyelviskolája nagyon rövid idő alatt. Középfokú nyelvvizsga felkészítő csoportban én is tanítottam tovább a már összeszokott párommal. A bekövetkezett súlyos műtétem után azonban már nem akartam annyi mindent vállalni, mint eddig, így 1993 végével felmondtam a szervezési igazgatói megbízatást, és a tanítást se vállaltam tovább a nyelviskolában. 13 évi nyelvtanítás után a műszaki menedzser szak létrehozása új, érdekesebb feladatot jelentett nekem.

Management Development oklevél Angliából

Bács-Kiskun és az angliai Kent már a Kádár rendszerben testvérmegyék voltak. A rendszerváltáskor Kent megye vezetői felajánlották Bács-Kiskun megyei partnereiknek, hogy távoktatási formában főiskolai képzést szerveznek szervezés- és vezetésfejlesztők (Management Development) részére úgy, hogy a MID-KENT College tanárai utaznak Kecskemétre fél évenként kétszer egy-egy hétre. Ekkor közvetlen órákon ismertetik a tananyag lényegét, irodalommal, feladatokkal ellátják a hallgatókat, amit azok a konzultációs hetek közötti időben önállóan és/vagy kisebb csapatokban dolgoznak fel. Ezzel akarták segíteni a cégek piaci viszonyok közötti működőképességének a javítását, meg közben körül is akartak nézni, hogy ők milyen piacokat tudnának itt szerezni. A képzést tolmácsolás nélkül, angol nyelven tervezték, résztvevőnek csak angolul elég jól tudók jöhettek számításba. A megye főiskoláiról és néhány egyéb helyről összejött egy tizenvalahány fős csapat, amelybe a GAMF három oktatóját küldte. Köztük engem is, aki ezt lelkesen vállaltam is, mert ott angolul lehetett kommunikálni.

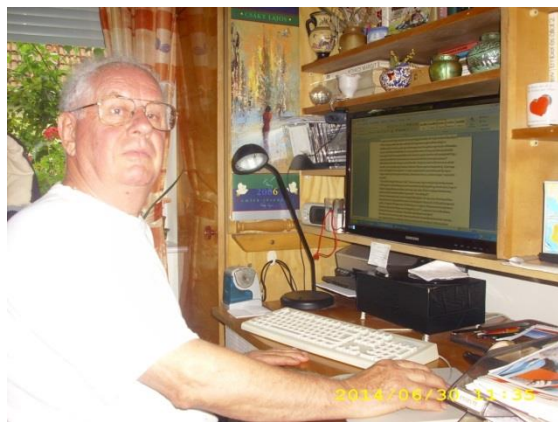
Az első heti foglalkozásokon kiderült, hogy a tananyagban szervezési és vezetési ismeretek, marketing, vezetéspszichológia, vállalatgazdaságtan, emberi erőforrás menedzsment, projekt menedzsment és még egyebek szerepelnek. Tetszett nekem a képzés, de nem tetszett annak a helye, ezért az első félév végén azzal a javaslattal álltam elő, hogy egy ilyen főiskolai szintű képzésnek a méltó helyszíne mégis csak egy főiskola lenne, amivel az angol vendégoktatók nagyon egyetértettek. Javasoltam is a saját főiskolámat, és azt is felajánlottam, hogy ott vállalnám a foglalkozások szervezésével járó feladatok ellátását is. A megyei hivatalnok szervező örömmel szabadult ettől a feladatától, a hallgatóságnak meg nem volt ellene kifogása, így a második félévtől már én mentem a repülőtérré az oktatókért, biztosítottam az oktatáshoz a jó feltételeket a továbbiakban.

A négy félév gyorsan elszaladt. Közben az angol tanárok közül többel jó ismeretséget kötöttünk, egyik másikkal már-már barátok is lettünk. Amikor 1992 márciusában *diplomaosztásra* került sor, nemcsak a MID-KENT College oklevelét (certificate) vehettem kézhez, hanem egy másik

okiratot is arról, hogy az angol főiskola (college) főigazgatója (principal) a college külső munkatársává, társult főiskolai tanárává (associated lecturer) fogadott.

Az utolsó tanfolyamok

Az informatika Magyarországon az 1990-es években mérföldes lépésekkel fejlődött. Ahogy korábban a nyelvtudás, most az informatikai ismeretek hiánya nyomasztott. Megérkezett a felhívás a tanszékre, hogy utoljára indul ingyenes számítógép felhasználói tanfolyam a főiskolán dolgozók részére. Erről nem maradhattam le. A tanfolyamon tanultam a Windows Word szövegszerkesztést, az Excel táblázatkezelést és az Internet használatát. A PowerPointot már autodidaktaként sajátítottam el.

Ennek a könyvnek a kéziratán dolgozom

A munkámhoz szükségessé váló további ismereteket Neumann János felmenőit gyakran szidva, valahogyan mindig megszereztem. Az élet, a kihívások, a szükség rákényszerítettek, hogy megtanuljak olyasmiket is, amiben nem leltem örömet. Nagyon lemaradni azonban nem akartam a fiatalabbaktól még nyugdíjas koromban sem.

60 éves korom felett még nyolc évig dolgozhattam közalkalmazotti jogviszonyban. Ezekben az években a tanításban leltem örömet, és folytattam a tanulási motiváció kutatását, a témában rendre publikáltam. Emellett fiatal kollégákat segitettem tapasztalataimmal, ha azok igényelték vagy engedték ezt. Sorsom kegyes ajándékaként találok egy fiatalemberrel, aki kért is tanácsokat tőlem, meg is szívelte az arra érdemesnek tartottakat, és tanári módszereimből is vett át. Nyugdíjba vonulásom után a tanszékre került oktatónak. Én úgy éreztem, hogy megérdemelten került a helyemre. 37 évesen PhD tudományos fokozattal

főiskolai docens lett, tehát a tudományban már most több nálam. Tanárként jó úton halad, igényesen megállja a helyét, tisztesség, emberség kérdésében meg igencsak hasonlítunk egymáshoz. Meggyőződéssel és megnyugvással mondhattam: „Íme, előttem az utódom!” Az Akadémiai Kiadónál megjelent első könyvét ez a fiatal kollégám így dedikálta nekem: *„Kedves Tanár Úr! Köszönöm, hogy az elmúlt 10 évben olyan sokat tanulhattam Tőled életről, szakmáról és emberségről!”* Többek között ezért is érdemes volt 20 évvel korábban a súlyos betegséget leküzdeni.

Égész életemben azért tanultam, hogy legyen mit tanítanom. 2008-ban, amikor 50 tanév után a közalkalmazotti jogviszonyom megszűnt, két évig még óraadóként dolgoztam a főiskolán. 70 éves korom felett azonban már nem vállaltam a tanítást. Olvastam, tájékozódtem a szokott módon tovább, míg egyszer csak rádöbrentem, hogy okafogyott lett a dolog. Minek gyűjteni a muníciót, ha nincs már mire használni, nincs kinek továbbadni a tudást. Szerencsére azért nem volt ilyen szomorú a kép. Unokáim gyakran kérdeznek, néha meg is hallgatnak, olykor a segítségemet is kéri.

...és tanítottam

A filozófiát oktattam

A filozófia tantárgy anyagát az 1980-as évek végéig országosan azonos tankönyvek szerint kellett oktatni, de a kötelező irodalmat helyileg lehetett megválogatni hozzá, és oktatási segédleteket is lehetett helyileg készíteni.

Kecskeméten, a GAMF-on ezt olyan módon használtam ki, hogy *A filozófia alapfogalmainak gyűjteménye* címmel segédanyagot készítettem a hallgatók számára, melynek ismerete jelentette a belépést a vizsgákra. Ez úgy működött, hogy a vizsga napján írásban tíz fogalomból legalább hetet kellett jól megválaszolni ahhoz, hogy szóbelire mehessen a vizsgázó. E szint alatt a belépőjegyet nem tudta a vizsgázó megváltani, tehát már a startnál megbukott. A kötelező irodalom elolvasásáról zárthelyi dolgozat keretében adtak számot a hallgatók még a vizsga előtt, amit még két alkalommal lehetett pótolni. Vizsgán csak a tételhez kapcsolódó kötelező irodalmat kérdeztem már.

Egyik évben a kötelező irodalom zárthelyit úgy terveztem, hogy a szemelvények lényeges vagy jellemző részleteit magnószalagra mondtam,

azt lejátszva a hallgatóknak csak azt kellett felírniuk, hogy melyik szemelvény részletét hallották. Ezt előre megmondtam, hogy így lesz. Nem kellett volna, mert a dolgozatlapok értékelésekor meglepően az derült ki, hogy mindenki mindent vagy szinte mindent tudott. Ennyire azért nem volt könnyű a szövegválogatás, meg a hallgatóság felkészültsége sem szokott ilyen alapos lenni. Az eredmény túl szép volt ahhoz, hogy igaz legyen. Nagyon gyanús volt a helyzet. Megkértem hát Fazekas kollégámat, hogy a következő hétfői gépelemek előadásából adjon át nekem egy fél órát. Azt is elmondtam, miért.

A hallgatóság meglepődött, amikor a gépelemek előadás szünete után én mentem be. Ezt mondtam nekik:

– Felmérést szeretnék végezni arról, hogy milyen az önök memóriájának a megtartó képessége. Megírjuk ugyanazzal a programmal újból azt a filozófia zárthelyit, amit három nappal ezelőtt írtak, csupán a szövegek sorrendjét változtattam meg. Mindenki kap egy lapot, és azt kell felírni csupán, hogy kinek, milyen című írásából van a részlet. A teremben döbbszent csend lett, majd egymás közötti susmogás volt hallható az ülésrend kialakítása és a lapok kiosztása közben. Aztán elhangzottak a szövegek sorban, de láthatóan kevesen írtak. Lapjukat sokan nem is adták be. A végén ezeket mondtam:

– Köszönöm, hogy a kísérletben fegyelmezetten vettek részt. Ugye, egyet értenek azzal, hogy aki három nap után nem tud visszaemlékezni arra, amit akkor tudott, annak nem árt figyelmesen még egyszer elolvasni a szövegeket. A mai eredményeket tekintem valódiaknak, a korábbiakat nem is értékelem. Akinek a memóriája gyengének bizonyult, a pótló zárthelyin bizonyíthat.

Senki sem reklamált. Látszott, azt beszélnek egymás között, hogy rájöttem a turpisságra. Az egyértelmű volt számomra, hogy a magnókazetta anyaga kikerült a hallgatóság közé a dolgozat előtt, és egymás között terjesztették a helyes megoldások listáját, mert ez az eredmény csak csalással születhetett. Az előkészített kazettát szobámban az asztalom fiókjában tartottam a dolgozat írása előtt egy-két napig, de semmi gyanúsat itt nem vettem észre. Kollégiumi meg folyosói suskusokból nyilvánvaló volt, hogy valahogyan mégis hozzáfértek. Hetekkel később tudtam csak meg, hogy az épület kábelcsatornáján

*Képem ebből az időből az
egyik főiskolás tablón*

keresztül jutott be valaki a szobámba, megtalálta a kazettát, kiadta másolásra, majd visszatette a helyére, és kimászott. Aztán megszervezték, hogy a helyes válaszok listája szinte mindenkihez eljusson, és azt betanulja, vagy cetlin magával vigye. Azt már nem szervezték meg, hogy ne legyen telitalálatos szinte mindenkinek a válaszlistája. Ezen buktak le. Ha még azt is megszervezik, hogy hétnél több jó választ senki se írjon, megúszták volna. Tanulva az esetből, magnós számonkérést többet nem szerveztem, és a zárthelyi dolgozatok kérdéseit mindig otthonról vittem magammal a dolgozat írásának napján.

A 25 éves találkozón aztán maguk az öregdiákok emlékeztettek az esetre. Elmondták ők is, hogyan szerezték meg a kazettát, de azt is, hogy milyen ügyes ötlettel járt túl az eszükön a tanárunk. A kötelező irodalom elolvasását mégse úszhatták meg. Azok jártak jól, akik nem tudtak az akcióról és felkészültek rendesen.

Az Ady vetélkedő

1977 Ady centenáriumi év volt. Sokféle eseményt szerveztek az év folyamán, amivel a költő 100 évvel korábbi születésére és életművére emlékeztek. A GAMF KISZ szervezete kezdeményezte, hogy a három kecskeméti főiskola diákjai és tanárai részvételével legyen egy telefonkonferenciás vetélkedő Ady életének és életművének az ismeretéről. A másik két főiskola elfogadta a kihívást, a vetélkedő előkészítésére és vezetésére a helytörténész városi népművelési felügyelőt kérték fel, aki műveltsége, népművelőként a szellemi vetélkedők lebonyolításában való jártassága alapján egyaránt kiválóan alkalmas volt erre a szerepre.

A felkészülésre vagy másfél hónap maradt. A vetélkedő megnyerésére esélyes a tanítóképző volt, ahol a magyar nyelv- és irodalomnak külön tanszéke működött vagy feltucatnyi ilyen szakos tanárral, élükön a városszerte ismert tanszékvezetővel. A kertészeti főiskolán az orosz nyelv tanárai között akadt olyan, aki magyar szakot is végzett. A műszaki főiskoláról feltételezték, hogy a gépekhez értenek, de az irodalom nem az erősségük. Tudták ugyan rólunk, hogy van ott egy-két magyar szakot is végzett oktató a marxizmus tanszéken meg az orosz nyelvi csoportnál.

Voltunk bizony összesen öten, és elhatároztuk, hogy megpróbáljuk megszorongatni az esélyesnek tartott tanítóképzőt. Felosztottuk magunk között Ady élettörténetét, publicisztikáját, egyéb prózai írásait és verseit. A két vaskos kötetben lévő versek nekem jutottak. Rögtön átláttam, hogy nincs ember, aki ezt a hatalmas mennyiségű verset fel tudja dolgozni úgy, hogy bármit kérdeznek, azonnal tudja rá a helyes választ. Valamit ki kellett találnom.

Amire egy ember nem képes, egy csapat megoldhatja azt. Kellett hát szerveznem egyet. Adva voltak a hallgatók, belőlük meg lehetett szervezni. Egyik filozófia előadáson megkérdeztem, hogy lennének-e vállalkozók az Ady vetélkedőn való részvételre és arra, hogy eséllyel vegyük fel a versenyt a tanítóképzővel. Azt is elmondtam, hogy Ady verseiből kell készülni, és hogy jutalmazom a vállalkozókat. A jutalom pedig az, hogy év végén a vizsgán, ha a felelet nem elégtelen, a megérdemelnél egy jeggyel jobbat írok az indexbe. Ha azonban valaki, akinek a választ meg kellett volna adnia, de a felületes felkészültsége miatt ezt nem teszi, és emiatt pontokat veszít a GAMF, első vizsgajegye helyből elégtelen, ismételt vizsgával kezdi a vizsgaidőszakot. 15-25 oldalnyi Ady verset kell nagyon alaposan ismernie egy-egy vállalkozónak. Legalább 50-en jelentkeztek, akikről lista készült. Ez lett a csapat.

A terv az volt, hogy egy Ady összes versei kiadványt 15-25 oldalanként feldarabolunk, ebből pár nappal a vetélkedő előtt egy-egy darabot kap felkészülésre minden csapattag titoktartási kötelezettség mellett, nehogy az ellenfelek átvegyék a módszert. Így is történt. 46 vállalkozó vette át a verses oldalakat három nappal a vetélkedő előtt, és készült lelkiismeretesen az összeccsapásra.

Elkezdődött a vetélkedő. Amint az várható volt, a tanítóképző hamar vezetést szerzett, de nem nagyon lemaradva követte a GAMF, amikor a versekkel kapcsolatos kérdések következtek. A vetélkedő vezetője jóformán be sem fejezte a kérdést, a GAMF-ról már jelzett a csengő, hogy tudjuk a választ. És ez így ment minden további kérdésnél. A versek ismeretével behozhatatlan előnyre tettünk szert, és megnyertük a vetélkedőt. A két ellenfél értetlenül állt a jelenség előtt, a tanítóképzőben gyászos hangulat uralkodott. Fúrta az oldalukat, hogyan történhetett meg mindez.

– Ugyan áruljátok már el, hogyan tudtatok a versekből így felkészülni! – kérdezte telefonon a tanítóképző tanszékvezetője a marxizmus tanszéken oktató magyar-angol szakos kollégáját.

– Nem vagyunk mi Adyból jobban felkészültek, mint ti, csak mi jobban tudunk szervezni – válaszolt az ellenfél, és részletesen elmondta a siker titkát.

– Micsoda barbárság! Ady versesköteteit feldarabolni! – volt a válasz.

– Ne sajnáljátok a könyvet! Összeszedtük az alkotórészeket, nyomdánk már újrakötötte a köteteket, amelyek a könyvtárban kölcsönzésre készen állnak. Üzemmérnök bojtár hallgatóink közül közel félszázan napokig lelkesen Ady verseket olvastak. Akkor tegyetek szemrehányást nekünk, ha a ti hallgatóitok Pattantyús Á. Géza *A gépek üzemtana* című könyvének a részleteit legalább ilyen szorgalommal és eredményesen forgatják pár napig – vágott vissza a kolléga.

No, erre aztán már nem tudott *gombot varrni* az ismert irodalomtanár sem. Mert az tény volt, hogy a műszaki főiskolán Ady verseit szívesen olvassgatták a hallgatók, és büszkéek is lehettek arra, hogy tanáraikkal egy csapatban, együttműködve győzni is tudtak. Az meg köztudottá vált mindhárom főiskolán, hogy én, a filozófia oktatója találtam ki és valósítottam meg az akciót. Ezzel a tekintélyem persze nőtt nemcsak a hallgatók, hanem a kollégák körében is.

A következő filozófia előadáson aztán megköszöntem a résztvevő hallgatóknak a példás helytállást, hangsúlyoztam, hogy a jó szervezés, a csapatmunka volt a siker záloga. Ha rövid az eszed, toldd meg szervezéssel, alakítottam át a közmondást, hozzátéve, hogy ezt a tanulságot vigyék magukkal leendő munkahelyükre is. A 46 hallgatóból

büntetni egyet sem kellett, és első nekifutásra mindenkinek sikerült a vizsgája, megkapta a beígért bónuszt. Biztos voltam abban, hogy hallgatóim sokáig emlékezni fognak erre az esetre, talán ugyanúgy, ahogy a leírás bizonyítja, hogy én magam sem feledtem el.

A jótékony konspiráció

Kollégium igazgatói megbízatásom első éveiben történt, hogy az egyik automatika szakos tankör a többi csoporthoz képest messze aktívabb volt a filozófia szemináriumokon. A hallgatók felkészülve jöttek az órákra, értelmes, jó kérdéseket tettek fel, vitatkoztak velem, valódi ellenérveket tudtak megfogalmazni. Már-már úgy éreztem magam, mint Platón vagy Arisztotelész érezhette magát tanítványai körében. Kezdtém elhinni, hogy a filozófia még marxista keretek közé kényszerítve is lehet érdekes, talán abban a formában, ahogy én tanítom, felcsigázhatja a mérnök hallgatóság érdeklődését a bölcselkedés iránt. Az azonban gyanússá tette a dolgot a számomra, hogy mindez csak ennél az egy tankörnél van így. A többit nem tudom ugyanígy lázba hozni, akárhogyan is igyekszem.

A félévnek vége lett, és a kollokviumon ennek a tankörnek a tagjai sokkal jobban szerepeltek a többinél, csupa jó jegyeket szereztek. Mindezt elmeséltem nemcsak a tanszéken, hanem a kollégiumban a kollégiumi tanár kollégáimnak is. A két férfi kollégiumi tanár egymásra nézett, arcukon huncut mosoly futott át, ami sejtetett valamit.

– Mit somolyogtok? Ti tudtok valamit, amit én nem? Vagy a hallgatók is élvezték az órákat, és meséltek róla nektek?

– Elmondjuk? – kérdezte a fiatalabbik az idősebbiket, és már látszott rajtuk, hogy valami olyat fognak mondani, amiről a harmadiknak sejtelve sincs.

– Hát akkor most elmondjuk, hogy miért voltak azzal a tankörrel olyan jó óráid, és miért kiemelkedőek a vizsgaeredményeik. Még a félév elején egy alkalommal mondtuk közölük néhány fiú, hogy filozófia oktatójukként eléggé jól felkészültnek látszol, mert minden kérdésre tudsz válaszolni, a felvetett problémákat könnyedén oldod meg. Egyszer jó lenne sarokba szorítani. Az az ötletünk támadt, hogy mi is felelevenítjük, amit filozófiából tanultunk, és ennek a tankörnek a kollégista tagjaival hetente

összejövünk, konzultációs kérdéseket keresünk, filozófiai problémákat fogalmazunk meg, amelyeket aztán neked a szemináriumokon rendre feltesznek. Mi is részt vettünk a felkészítésben, hát ezért voltak azok az órák olyanok.

– Aztán hányszor fogtatok meg szakmailag? – kíváncsiskodtam.

– Hát az végül is egyszer sem sikerült. Az akciót azonban az tartotta életben hónapokon keresztül, hogy no, majd a most következő héten elkapjuk. Filozófiából azonban mi sem tudtunk olyat kérdezni, amire ne tudtál volna válaszolni, ha meg szaktudományos területre akartunk vezetni, leráztad azzal, hogy ez nem bölcséleti kérdés, hanem szaktudományos probléma, kérdezzék meg a terület szaktudósától.

– Köszönöm a segítséget. Ilyen összeesküvésre ellenem a jövőben is szövetkezzetek minél több hallgatóval! – nyugtáztam megelégedéssel a történeteket filozófia oktatóként is, kollégium igazgatóként is.

A gyakorlatot zavaró hallgató

Óráimat úgy terveztem és vezettem, hogy az történjen, aminek történnie kell. Nem hagytam, hogy a jelen lévők elkalandozzanak, valami mással foglalkozzanak, a szemkontaktust mindig tartottam velük, vagy dolgoztattam őket. Olykor-olykor persze nem lehetett megakadályozni, hogy ne a következő órai zárthelyi dolgozatra gondoljanak néhányan, esetleg megpróbálják az arra készülést is.

Az egyik menedzsmint gyakorlaton egy gépészmérnök csoportban, a hátsó sorban az egyik fiú állandóan zavarta szomszédjait, akik pedig láthatóan részt vettek volna az órai munkában. Szokásomhoz híven a mondat közepén megálltam, és a renitenskedőre néztem. Ő elhallgatott, mozdulatlan maradt, de amikor folytattam a mondatot, ismét újra kezdte a jobbra-balra dumát. Végül kénytelen voltam szólni:

– Ilyen tréningért, amit most csinálunk, komoly pénzeket fizetnek a cégek vagy a résztvevők. Miért nem vesz részt benne, vagy miért nem hagyja a társait, hogy legalább ők részt vehessenek?

– Mert engem *kurvára* nem érdekel ez az egész! – mondta nem kevés indulattal és erőltetett flegmasággal a hanghordozásában.

Egy pillanatra halálos csend lett. Mindenki mozdulatlanra dermedt, és tekintetét rám, a gyakorlatot vezető tanárra szegezte, hogy most mi fog történni? Megfontoltan, lassan, nyugodtságot mutatva így szóltam:

– Ha úgy van, ahogy mondta, akkor két eset is lehetséges az ön számára. Az egyik, hogy most rögtön feláll és elmegy. A másik, hogy itt marad, de akkor csendben hallgat, mint szar a fűben. Döntésre 30 másodperce van, néztem órám másodperc mutatóját. A hallgató nem mozdult. Amikor tekintetemet ráemeltem, csendesen ennyit mondott:

– Itt maradok.

Ott folytattam, ahol a közjáték előtt abbahagytam. A fiú csendben figyelt az óra végéig. Aztán hétvége következett.

Hétfőn a szobámban dolgoztam, amikor egyszer csak nagyon halk kopogtatást hallottam:

– Tessék! – mondtam jó hangosan.

Lassan nyílt az ajtó, és a pénteken a gyakorlatot megzavaró hallgató lépett be csendben, láthatóan zavarban volt.

– Jó napot kívánok! – köszönt halkán. – Emlékszik rám a tanár úr?

– Jó napot kívánok! Persze, hogy emlékszem. Hát lehet magát elfelejteni? – néztem várakozó tekintettel a fiúra.

– Én azért jöttem, – vett mély lélegzetet – mert tudom, hogy lehetetlenül viselkedtem. Bocsánatot szeretnék kérni azért is, amit tettem, azért is, amit mondtam. Nagyon sajnálom már az egészet. De nagyon magam alatt voltam. Fasírtba kerültem a szüleimmal, és a barátnőm is összeveszett velem. Egyszerre sok lett, és összezavarodott velem minden. Ez váltotta ki belőlem a történeteket.

– Értem és megértem, amit mond, és persze, hogy meg is bocsátok. De gondoljon csak bele, hogy ha majd dolgozik, és a főnöke meg nem érdemelten vagy a megérdemelnél sokkal jobban leszidja a munkaidő végén, maga hazaérve indulatosan belerúg a kutyaába, összeveszik a feleségével valami semmiségen, megold vele bármit is az alapproblémából? Mert így tett. Sem a csoporttársai, sem én nem voltunk okai az ön lelkiállapotának. Mégis rajtunk adta ki a mérgét. Ezt akartam már akkor is jelezni, amikor a maga stílusában szóltam vissza.

– Tudom, tanár úr. És még egyszer bocsánatot kérek.

– Én meg nem tulajdonítok jelentőséget az esetnek. Nálam nem kell retorziótól tartania, de a szüleivel keresse a megbékélést, és a barátnőjével is a kommunikáció lehetőségét! – nyújtottam kezét elköszönésül a láthatóan megkönnyebbült fiúnak.

Órákon is, és a vizsgaprezentáción is találkoztunk még ezután. Ő nem mondott semmit, én meg nem akartam *intimpistáskodni*. A fiú prezentációja egészen jól sikerült a vizsgán, 4-est kapott. Lehet, hogy mégiscsak érdekelte a menedzsment?

Szélmalomharc a csalókkal, puskázókkal

Tanárként sosem követeltem többet a hallgatóktól, mint amit tanítottam, leadtam nekik. A számon kérendő anyagot nem méreteztem túl, átlagos képességű hallgató teljesíteni tudta némi szorgalommal. Egyértelmű volt nálam, hogy mi a vizsga anyaga terjedelemben, és mi a kötelező irodalom hozzá, aminél megint nem a mennyiség, hanem a minőség volt a szempontom. A vizsgákon a számonkérés alapos, tényszerű, tárgyilagos és korrekt volt. Hallgatóim úgy jellemeztek, hogy „*szigorú de igazságos*”. A korrektséget a hallgatóktól is elvártam. A puskázást, a csalást, az ilyen eszközökkel az előnyhöz jutást elítéltem, a simlisekkel folytatott rabló-pandúr játékban én a feladatát lelkiismeretesen teljesíteni akaró pandúr szerepet vállaltam. Tettem ezt a tisztességes, a korrekt hallgatók érdekében.

Külföldet járva, és látva, hogy ott nem jellemző, elgondolkodtam azon, hogy Magyarországon miért alakulhatott ki az, hogy az iskolában a puskázás bevett szokás, a tanárok egy része is szemet huny felette. Arra a következtetésre jutottam, hogy ennek történelmi gyökerei és társadalmi okai vannak, hiszen az iskola a társadalom része. A magyarok a történelem viharos zónájában évszázadok óta más birodalmak (török, osztrák, német, szovjet) alattvalóiként voltak kénytelenek élni, a törvényeket, a szabályokat idegenek diktálták, a hatalmat az idegenek vagy magyar bérenceik gyakorolták. A törvények megkerülése, a szabályszegés így gyakran minősült hősiecs cselekedetnek. A nép zöme a kurucok, a szabadságharcosok, a betyárok, a bátor ellenszegülők mellé állt, velük rokonszenvezett. Ma sincs ez másképpen. Igazi polgári társadalom itt még

nem alakult ki, a magyar emberek jelentős része nem közösségben gondolkodó polgár, hanem érdekeit akár mások rovására is érvényesítő kisember vagy újjgazdag kapitalista, aki az érdekei érvényesítéséhez lelkiismeret furdalás nélkül bármilyen eszközt, akár korrupciót, vagy adócsalást is felhasznál.

A Kádár rendszerben a hiány szülte a korrupciót, ami a rendszerváltás után a politikai klientúra táplálásának a gyakorlatával és másokkal (pl. az orvosi hálapénz legálissá tételével) még az előbbinél is rosszabb helyzetet hozott létre. Ilyen környezetben szocializálódnak, nőnek fel a gyerekek. A szorgalommal, sok munkával elérhető igazi eredmények helyett sokan beérik látszateredményekkel (akármilyen szakma, érettségi, diploma, csak meglegyen, hiszen a papír a lényeg). Sok fiatal nem sportol, a tanulásban a versengést szívesen kevesek vállalják, így nem alakul ki bennük a versenyszellem, a *fair play* szerinti versenyzés igénye. Alig zavarja őket az előnyökhöz tisztességtelen eszközökkel jutás, a *jobbról előzés*, hiszen még jogosítványukat is nem kevesek kenőpénzzel szerzik. A tisztességesek őket többen *ügyeseknek* tartják, magukat minősítik *baleknek*, csökkentve ezzel saját önbizalmukat is. A kortárs közösségekben a hangadók nem ők, hanem inkább a csalók, az ügyeskedők. Nem a becsületesek közösisítik ki a becsüteleneket, a rendesek a rendetleneket, hanem fordítva. Sok fiataalt a valódi értékek világa nem vonz, jól érzi magát a látszatok világában.

Zárthelyi dolgozatokra, írásbeli vizsgákra hozzám csak írószerszámot hozhattak magukkal a hallgatók. Papírt mindig én adtam, olyan használtat, amelyiknek csak egyik oldala volt tiszta, a másikról tudni lehetett, hogy aznapi osztásból származik vagy nem. A nem író kezeket a padon kellett nyitva, lefelé fordítva tartani, így a gyanús testhelyzetek és mozgások hamar észrevehetőek voltak, az írószerszámok belsejében lévő papírtekercsek nehezen voltak észrevétlenül mozgathatók, a markokban sem lehetett mini pausz tekercseket forgatni. Ha valaki mégis megpróbált ilyen segédeszközöket használni, a bűnjelet elvettem a papírral együtt, az illetőnek dolga végezetlenül el kellett hagynia a termet. Vizsgákon a tanteremben az első sorban ültek a felkészülők jobbról, balról két-két fő, akik saját írószerszámot használhattak, napra jellemző használt papírokat

kaptak, nem író kezüket nyitva lefelé nyugtatták az asztalon. Én középen a második sorban ültem, a felelő a tanári asztalnál velem szemben felelt, a táblát is használhatta, tehát mindenkivel szemben mint egy előadó beszélt. Gyakran felálltam és a felkészülők mögött mozogtam meg-megállva, figyelve őket is. Minden elővigyázatossági intézkedésem ellenére is, persze puskázási, csalási próbálkozások nálam is voltak, és bizonyára voltak, akik az én eszemen is túljártak, de hát „amit a szem nem lát, az a szívnek nem fáj”.

Ha vizsgázót puskázáson értem, az azonnali elégtelent jelentett, mert az illető nem készült fel úgy, hogy tisztességes úton le tudjon vizsgázni, mert csalt, ami szabályzat szerint is, morálisan is véték, és mert olyan ügyetlenül puskázott, hogy ezt én észrevettem. Ezek külön-külön is elégtelent érdemelnek, együtt meg pláne. De volt még egy következménye a csalásnak. Amikor a *csaló* ismételt vizsgára jött, nehogy visszaeső bűnös lehessen, a tétel kihúzása és egy-két percnnyi gondolkodás után el kellett kezdeni a feleletet.

A csalások az éppen divatos formákban fordultak nálam is elő. Volt azonban egy különleges esetem is, amikor az egyik hölgyhallgató lapszoknyája alatt a combjaira ragasztva helyezte el a kidolgozott tételeket kis kártyákon. Felkészülés közben szoknyaigazítás ürügyén lapszoknyáját felhajtva oda-odanézett, ahol a tételéhez a segédanyag volt. Ez hamar szemet szúrt nekem, meg is pillantottam a cetlikkel dekorált felső végtagi tájat egyszer, de egy pillanatra tanácstalan is lettem, hogy most mit tegyek. Aztán a leányzó elé sétálva azt mondtam:

– Kisasszony, legyen szíves a szoknyája alól kiszedni azokat a cetliket, amelyek látom, hogy igen zavarják a felkészülésben. Megteszi ugye, hogy ne kelljen nekem a szoknyája alá nyúlnom azért, hogy bizonyítékát szolgáltatssam az állításomnak, amely szerint ott bizony *puskák* vannak. A leány egy-két pillanatig hezitált, látszott rajta, hogy nem szívesen beszélne arról, főleg többek előtt nem szívesen mutatná meg most azt, ami a szoknyája alatt van, inkább felállt, és indexét nyújtva csak ennyit mondott:

– Tessék beírni az elégtelent.

Aztán a vizsga folyt rendben tovább.

Zárvizsgán történt egyszer, a zárvizsgák újra szabályozása után, hogy az egyik leány elkezdett pofátlanul puskázni úgy, hogy az otthonról hozott

lapról szóról-szóra másolta a szöveget. A vizsgabizottság egyik tagja odasétált hozzá és súgva mondta:

– Ne csinálja! Tegye el a saját lapot!

Eltette, de pár perc elteltével csak elővette és szorgalmasan másolt. Az őt figyelmeztető tanár elment a vizsgaszabályzatért, amiből kiderült, nincs szabályozva, hogy záróvizsgán mikor és hogyan lehet felfüggeszteni a vizsgázót puskázás esetén. A szabályalkotók illet nem feltételeztek, vagy egyszerűen ez kimaradt a szabályozásból. Megint odament az előbbi bizottsági tag, újból eltetette vele csendben a papírt, de a leány nem sok idő múlva újra csak elővette azt, és másolt, másolt. A tárgyat kérdező tanárként figyeltem az eseményeket, kacsintottam kollégámnak, azt súgtam neki:

– Bízd rám!

A kolléga intett, hogy jól van. Tudta, hogy én már kifundáltam magamban valamit. Hamarosán a leányzónk következett. Az ügy elrendezését magamra vállalóként kértem, hogy az én tárgyammal kezdje a vizsgáját. Így szóltam hozzá:

– Látom, nagyon sokat írt a témáról. Mutassa csak, megnézném, mi minden van benne.

A vizsgázó átadta a papírlapját, idegesnek, kissé zavartnak tűnt. Nézegettem a nem vázlat, hanem folyamatos szöveget, amelyben helyes és helytelen tartalmú mondatok követték egymást.

– No, hát úgy látom, sokat tud erről a témáról. Mondja el a bizottság többi tagjának is mindazt, ami itt le van írva, én meg ellenőrzöm, hogy kimaradt-e valami fontos. Arra rá fogok kérdezni. Kezdheti is – mondtam kedvesen.

A leány megdöbbsent, láthatóan ideges lett. Nem is tudta, most mit tegyen, mit mondjon. Aztán megkérdezte:

Visszakaphatnám a jegyzeteimet tartalmazó lapot?

– Még nem – válaszoltam. – Először arra vagyunk kíváncsiak, hogy az emlékezetéből mennyi minden jut eszébe. Ez nem lehet probléma, hiszen onnan írta mindezt erre a papírra, ugye?

Nem mondhatta, hogy nem, mert akkor be kellett volna vallania, hogy puskázott, ami jegyzőkönyvbe került volna rögtön, s annak komoly következményei lehettek volna.

– De én a tanár úrnál lévő papír nélkül nem tudok beszélni a témáról.
– Hát az baj, mert ha majd menedzserként otthon felejtí a jegyzeteit, az értekezletet akkor is meg kell tartania úgy, ahogy azt rögtönözni tudja. Mondja csak azt és úgy sorban, ahogy eszébe jut! Kérdéseimmel segíteni fogok – biztattam.

De nem jutott eszébe egyetlen mondat sem. Szervezés-vezetésből megbukott, aztán a műszaki tárgyból is. A teljes záróvizsgát ismételnie kellett.

*A záróvizsga-bizottság eredményt hirdet.
(Balról a harmadik vagyok.)*

„Szigorú de igazságos”

A következetesség, a pontosság értékrendszeremben nagyon rangos helyet foglaltak el. Példát mutattam hallgatóimnak azzal is, hogy az eltervezett tantárgyprogramot, az ütemezett tennivalókat következetesen, késedelem nélkül valósítottam meg, óráimat pontosan kezdtem, fejeztem be, amit elterveztem, az időkeretbe rendre bele is fért. A szabályzatok szerint jártam el, amit a hallgatóktól is megköveteltem. Pontosságomra jellemző volt, hogy ha valahol időre meg kellett jelennem, szinte órát lehetett igazítani hozzám, mert a kitűzött időpont előtt 1-5 perccel ott voltam. A késés a halálom volt, másoktól sem tudtam elfogadni azt. Ismert

mondásom volt, hogy ha én nem lopom mások idejét, mások se lopják az enyémet.

Az 1990-es években Magyarországon a liberális demokráciára való törekvések közepette több területen az anarchia nyert teret. Kormányok sorra követték el azt a hibát, hogy liberális miniszterekre bízták a köz- és a felsőoktatást egyaránt. Beindult hát mindkét területen a liberalizálás, aztán egyre nagyobb tömegeket engedtek be egyre gyengébb középfokú tudással a felsőoktatásba. Az előadások kötelező látogatását eltörölték, ami azt eredményezte, hogy a hallgatók többsége előadásra nem járt, az oktatók szinte üres előadótermekben tartották előadásaikat néhány hallgatónak, de olyan is elő-előfordult, hogy egyetlen hallgató sem volt, az előadás elmaradt. Micsoda pazarlás az emberi erőforrással és a pénzzel! Ezen én úgy igyekeztem javítani, hogy tantárgyaim ismertetésekor elmondtam:

– Előadásaim felölelik a teljes tananyagot. Akik eljárnak az előadásokra, ott szorgalmasan jegyzetelnek, saját jegyzetelt anyagaikból fel tudnak készülni a vizsgára, a tankönyvet, nyomtatott jegyzetet tekinthetik kiegészítő forrásnak.

Aztán igyekeztem tartalmilag kiváló, retorikai szempontból kifogástalan, szemléltető transzparenszeket, diákat használó előadásokat tartani. Az Interneten egy volt hallgató írta rólam: „*Szerettem az óráit. Az előadásokat még az utolsó sorból is jól lehetett érteni. Felkészült, kedves tanár.*”

Hallgatóim szerint előadásaim jól felépítettek, tagoltak, logikusak, követhetőek, jegyzetelhetőek, szemléletesek, itt-ott humorral is fűszerezettek voltak. Előadásom közben nemigen lehetett mást csinálni, mint figyelni, jegyzetelni. Az én előadásaimon a leírtak következtében relatíve sokan voltak. Esetenként önkéntes katalógusokat csináltam az előadásokon is, amelyeket a vizsgán kétes jegyek eldöntésénél felfelé vagy lefelé kerekítésre használtam fel. Ezt előre megmondtam a hallgatóknak. Akiket meg sosem láttam az előadásaimon, hát alaposabban meg-megkérdezgettem a vizsgákon, olyanokra direkt rákérdeztem, ami csak az előadáson volt hallható, a tankönyvben, jegyzetben nem volt benne. Hallgatói körökben mindezek köztudottak voltak rólam.

Az első gyakorlati órán figyelmeztettem hallgatóimat, hogy óvatosan bánjanak a hiányzási lehetőségekkel, mert 3 vagy 4 alkalom van a félév alatt, és ha előre igénybe veszik azokat, egy betegség vagy rendkívüli eset miatt besokallhatnak, ami a gyakorlati jegy megtagadását vonja maga után. Ebben a tanárnak nem volt méltánylási lehetősége, de ha lett volna, én akkor se igen éltem volna vele. Hallgatóim ezt tudták, elhíresült rólam, hogy a hiányzásoknál könyörtelen vagyok, jó nálam erre odafigyelni. Mégis minden félévben több túlhíányzóm volt. Ezek többsége tudomásul vette a tényeket, elejében emiatt évet kellett ismételni, később a tárgyat egy másik félévben újra fel kellett venni. Voltak azonban, akik szerették volna *megbundázni* a helyzetet, de nem lehetett, mert ezeknek mindig azt mondtam:

– Ha most önnel kivételt tennék, visszamenőleg mindenkivel meg kellene tennem, akiknek eddig emiatt megtagadtam a félév befejezésének a lehetőségét. Ez lehetetlen. Ha csak önnel teszek kivételt, megsértem az összes többi eddig az erre a sorsra jutottat, szabálysértést követek el, ami miatt fegyelmi eljárás indulhat ellenem, és a saját lelkiismeretem is háborogna ellene. Ugye, egyiket sem akarja? Legyen hát ez az eset könnyen nem felejthető tanulság önnek is arra, hogy a szabályokat be kell tartani hallgatónak is, tanárnak is. A szabadság és a rend kézen fogva járva lehet csak működőképes, ahogy József Attila írta, hogy „*Jöjj el szabadság, te szülj nekem rendet...*”

A többség belenyugodott a *nincs hát mit tennibe*, de voltak, akik még patrónusokon keresztül próbálkoztak. Egy-egy ismerősömet, barátomat kérték meg, hogy ugyan telefonáljon már ez meg az érdekében, hogy *legyen már most az egyszer nagyvonalú*. Voltak, akik személyes megkereséssel próbáltak protekciót szerezni, (köztük még nagyon magas rangú városi potentát is volt), de senkinek se hajoltam meg. Voltak, akik a főigazgatónál, dékánál próbálkoztak, de ott sem értek eredményt el, mert a szabály alkotója nem utasíthatott a szabály megszegésére sem jogalkotóként, sem emberként. (Volt egy olyan hallgató, aki emiatt éviszméltásra kényszerülve belefutott tanterv-változásba is, és csak több tantárgyból tett különbözeti vizsga után ismételhette az évet meg. Nagyon megszenvedett egyetlen óra túlmulasztásért. Ez aránytalanul nagy büntetés

lett végül, de ez csak a következő tanév elején derült ki. Ez a hallgató biztosan nem foglalta imába a nevemet.

A vizsgák a fogalmi minimum írásban történő számonkérésével kezdődtek minden vizsganapon 8 órákor. Aki elkészett, külön már nem írhatta meg, tehát a vizsgán a *nem jelent meg* bejegyzést kapta annak minden következményével. Megtanulták hallgatóim, hogy vannak időpontok, ahonnan nem szabad elkészni, rátartással kell az érkezést tervezni. Ezzel is az életre akartam nevelni őket.

A meggyőződésemen túl erre a szigorra maguk a hallgatók viselkedésükkel is készítették. Az ingyenes felsőoktatásba olyanok is bekerülhettek, akiknek esze ágában sem volt komolyabban tanulni, hanem kollégiumban olcsón lakva, vidám diákélettel, bulizva, szórakozva akartak egy-két kellemes évet eltölteni. Ezt mutatta a 2-3 teljesítetlen félév utáni kimaradók számának az emelkedése, a 6-7 féléves főiskolát 9-13 félév alatt abszolválók tömege, a nyelvvizsgák hiánya miatt ki nem adott diplomák 50% felettire duzzadása stb. Ez különösen *csípte a szememet*, mert én nagyon szegény sorból igen sok munkával küzdöttem fel magamat az oktatói szintre, és nekem a családommal egész életemben kevés pénzből kellett megélni. Többször meg is kérdeztem azokat a hallgatókat, akik már másodszor vették fel a tantárgyat, és harmadszorra, vagyis hatodik alkalommal sem tudtak semmit:

– Nem gondolja, hogy újra kellene gondolnia a pályaválasztását? Nem biztos, hogy a legjobb helyen van itt.

Aztán egyik hallgató felvilágosított:

– Nem tanulni jöttem én ide, hanem bulizni, élvezni az életet.

– De hát mindezt az adófizető polgárok pénzén teszi, ez nem zavarja?
– kérdeztem tovább.

– Az én apám is adófizető. Nekem jogom van itt egy-két évet tanulás nélkül is eltölteni – válaszolta flegmán a kérdező.

– Nekem meg csak az elégtelent van jogom beírni – gondoltam, de nem mondtam semmit, csak beírtam, de a lelkemben nagy felháborodás vihara támadt azok ellen, akik felelőtlen állami vezetőkként mindezt lehetővé tették.

Egy másik alkalommal, amikor egy mondatomat az órán azzal kezdtem, hogy ha majd már dolgozni fognak... Erre egy hallgató beszólt:

– Ugyan, tanár úr! Hát ki akar itt dolgozni?

És a többiek nevetésükkel, fejbólogatással helyeseltek. Ezt sem tudtam feledni soha.

Amikor a műszaki menedzser szakon egy fiú a félévi vizsgán szervezés- és vezetéselméletből már harmadszor próbálkozott, de még ekkor se tudott igazán semmit, arra gyanakodva, hogy a fiú pályatévészett lehet, vagy nem önszántából került erre a szakra, megkérdeztem:

– Tulajdonképpen miért választotta ön a menedzseri szakmát, ha ilyen nehezen ismerkedik annak elméleti alapjaival?

A hallgató kicsit hezitált, majd naiv, őszinte tekintetét felemelve mondta:

– Tanár úr! Én őszintén megmondom önnek, hogy szeretem az amerikai filmeket. Elég sokat néztem és nézek mostanában is belőlük. Ezekben azt látom, hogy a menedzserek, a cégvezetők drága luxusautókkal járnak, divatos ruhákban márkás irattáskákat, laptopokat lengetnek a kezükben, és a szabad idejüket bombázó, csinos nőkkel töltik. Ez tetszene nekem is, ezért gondoltam, hogy menedzser leszek én is.

Mozdulatlanul figyeltem, gondolataimat engedtem közben cikázni, és el is csodálkoztam. Amikor a fiú elhallgatott, rövid szünet után csak ennyit mondtam:

– Maga még mindig hisz a mesékben? Kérdezzen meg itthoni cégvezetőket, menedzsereket munkájukról és életükről, aztán fontolja újra meg, hogy akar-e menedzser lenni.

A fiú most is elégtelent kapott, aztán eltűnt a főiskoláról. A valóságról valamennyit megtudva már lehet, hogy nem akart menedzser lenni.

Kitérés a korrupciós kísérletek elől

Szakdolgozati konzulensi feladatokat minden oktatónak kellett vállalni, később már valamit fizettek is érte. Volt kolléga, aki 20-at is vállalt egyszerre, én 5-nél többet soha, mondván, hogy az alapos, jó munkához, a folyamatos együttműködéshez idő kell, a konzulensnek is sokat kell tennie azért, hogy egy szakdolgozat jól megüsse a mércét. Nálam általában jó szakdolgozatok születtek, összesen egy hallgatóval nem boldogultam.

Egy időben – a társadalomban elharapózó korrupció és a már régóta meglévő orvosi hálapénz mintájára – kezdett divatba jönni, hogy egyik-másik hallgató kisebb ajándék (egy üveg ital, ajándékkosár) kíséretével köszönte meg a konzulens munkáját. Nálam ez 3 hallgató esetében fordult elő. A szakdolgozat beadása után, de még a záróvizsga előtt akarták mindhárman az ajándékot átadni, amit udvariasan a következőkkel hárítottam el:

– Elnézésüket kérem, de ajándékot nem fogadhatok el, mert a záróvizsga még hátra van, ahol én vizsgabizottsági tag is, és kérdező tanár is leszek. Lehet, hogy ön éppen egy ilyen bizottsághoz kerül. Ajándék mostani adása és elfogadása egyikünk szempontjából sem lenne helyes. Megbántani azonban nem szeretném, ezért ha a záróvizsga után még mindig szeretné átadni, hát akkor majd elfogadom.

Mindhárman elvitték ajándéktárgyaikat. Közülük ketten olyan bizottság elé kerültek, amelyben én is vizsgáztattam. Mindketten 3-ast érdemeltek és kaptak szervezés-vezetésből. Az egyikük diplomaosztás után felkeresett, megköszönte most már mindazt, amit tőlem tanult, és átadta az üveg bort. A másik kettő azóta sem jelentkezett. Eldönthetetlen marad hát, hogy valójában a konzulensi munkát akarták-e megköszönni, vagy a záróvizsga előtt a vizsgáztató jóindulatát akarták-e megszerezni. Óvatosságomnak az indokoltsága alátámasztást nyert.

Működött a főiskolán egy esti gépipari szakközépiskola is, ahol a tantestület a főiskola oktatóiból szerveződött. 1979-ben a magyart tanító tanár szülési szabadságra ment, kellett helyette valaki. Helyben voltam, engem kért fel a tagozatvezető a tantárgy oktatására, amit szívesen vállaltam, mert ki akartam magam próbálni középiskolai magyar tanárként is, és éppen némi szabad időm is volt erre.

Nagy gonddal készültem az óráimra. Nagyon precízen, tanárosan oktattam, minden percet kihasználtam, hogy minél többet tudjak megtanítani. A versek nagy részét neves magyar művészek előadásában magnóra vettem, az órákon ezek lejátszásával mutattam be, és arra biztattam a tanulóimat, azt keressék, hogy az egykor megírt versek mit jelentenek most nekik, milyen üzenetei fogják őket a legjobban meg. Kodály szellemét alkalmaztam: *„Az elődök kultúrája egykettőre elpárolog, ha minden nemzedék újra meg újra meg nem szerzi magának.”*

Bevasaltam a kötelező irodalom elolvasását, mert vallottam, hogy az olvasást olvasva lehet csak megszeretni, ezért nem engedtem, hogy a film helyettesítse a regényt, a kötelezőnél több verset tanultattam kívülről meg, hogy fejlesszem a memóriájuk megtartó képességét.

Ebben a középiskolában sokan lemorzsolódtak. Az oktatás színvonala jó volt, mert főiskolai oktatók, mérnöktanárok tanítottak benne. Az érettségi banketteken mindig el is mondtam, hogy magyarból biztosan nem kell szégyellniük, hogy esti középiskolában végeztek, mert nem tudnak kevesebbet a nappali tagozatokon végzetteknél. Egyikükből még újságíró is lett. Az iskola igazgatója így jellemezte ottani munkámat: *„Az osztályvizsga elnökök, valamint az érettségi vizsgaelnökök kiemelkedő szaktanári munkaként értékelték Pap kolléga munkáját. Külön kiemelték azt is, hogy kiváló eredményeket ért el – levelező tagozatról lévén szó – a tanulók olvasottsága és helyesírása terén. Mint igazgató megállapítottam, hogy munkafegyelme, munkaszeretete és munkabírása az átlagot jóval meghaladta, és annak ellenére, hogy igen szigorú mércét állított fel tanulói számára, mégis szakmai tudása és emberséges magatartása miatt kedvelték és szerették a tanítványai.”*

Évekkel később feleségem azzal jött haza, hogy találkozott egy általános iskolai volt tanítványával, akit magyarra meg én tanítottam ebben a középiskolában, és aki azt mondta neki:

– Adja át üdvözetem és tiszteletem a tanár úrnak, mert velem ő szeretette meg az olvasást. Azóta is elég sokat olvasok.

A követelményekből a középiskolában sem engedtem, de a segítségre, külön konzultációkra mindig készen álltam. Felejthetetlen emlékem kötődik egy különös konzultációhoz. Negyedévi beszámoló előtt Kiskunfélegyházáról felhívott egy ápolónőként ott dolgozó diákom, és konzultációs időpontot kért. Hosszabb időre szabaddá tettem magam a megbeszélte időpontban, nehogy ne tudjunk mindent megbeszélni, ha már a szomszéd városból átutazik a tanuló. Meg is érkezett pontosan. Én fehér köpenyben voltam, mint akkortájt általában, hiszen ez volt a tanári munkaruha.

– Jó napot kívánok! Kabátoljon le! Foglaljon helyet! – mutattam az asztal melletti fotelre, de a hölgy nem mozdult néhány másodpercig –

Kezddhetjük is – mondtam siettetésképpen, de a hölgy nem ült le. Kézításkájába nyúlva szólalt meg:

– Tanár úr! Én csak azért jöttem, – kapta a táskából ki a kezét egy fehér borítékkal, – hogy ezt átadjam önnek – és megpróbálta a borítékot a köpenyem bal zsebébe dugni, de én megfogtam a kezét félúton és ezt mondtam:

– Hölgyem! Ön összetévesztette az út két oldalát. A kórház velünk szemben a túloldalon van. Ott szokás borítékokat köpenyzsebekbe tenni. Ez iskola. Itt ez nem szokás. Tegye el a borítékot, és kezdjük a konzultációt!

A hölgy nagyon zavarba jött, alig tudott szóhoz jutni:

– Hát..., tulajdonképpen én most nem vagyok konzultációra felkészülve. És sietnem is kell – hebegett, és nem mert rám nézni, tekintetét a padlóra irányította, majd az ajtóra sandítva még annyit mondott:

– Majd egy másik alkalommal. Viszontlátásra! – köszönt el, és sietve távozott. De nem jött többé konzultálni se, órára se. Kimaradt az iskolából.

A pártoktatásban is hű maradtam magamhoz

Filozófiatanárként oktatni meghívtak a Marxista-leninista Esti Egyetemre (Foxy-Maxi Egyetemnek csúfolták) is. Először a 3 éves tagozaton vidéki, később kecskeméti osztályaim voltak, aztán már a szakosító tagozaton tanítottam filozófiát, végül etika speciális kollégiumot vezettem. Kiskunfélegyházi osztályomban történt, hogy egy orvos-védőnő házaspárt év közben áthelyeztek Hódmezővásárhelyre. Ott is volt egy pontosan olyan osztály, de ők fél éven át hetente 100 km-t utazva visszajártak Félegyházára, mert ragaszkodtak hozzám. Később barátok is lettünk.

Kecskeméten meg egyszer elmentem egy tapasztalt, tekintélyes kolléga előadását meghallgatni, mert 2 nap múlva ugyanezt a témát adtam elő felkérésre egy vidéki osztályban. Lényegében már fel voltam készülve az előadásomra, de gondoltam, hátha hallok még valami hasznosíthatót. Az előadás kezdetére az előadó nem érkezett meg. Telefonáltak a jelen lévő kollégák neki, de az derült ki, hogy az előadó egy héttel későbbre tudta

előadása dátumát, fel sem volt készülve, és egyébként is olyat csinált, ami nem volt abbagyható (városi tanácselnök-helyettes volt). Na, most mi legyen? A jelenlévő két tanár kolléga egyike sem vállalta, hogy készületlenül beugorjon helyettesítésre. Ekkor megszólaltam:

– Én holnapután Tiszakécskén tartom ezt az előadást. Nagyjából már fel is vagyok készülve, a jegyzeteim is itt vannak, ha gondoljátok, megmenthetem a helyzetet.

– Jaj, de jó! – kiáltott fel az egyik – Menjünk, és kezd rögvést!

Felvezetésül elmondtam, hogy a programban szereplő előadó akadályoztatása miatt én tartom a mai előadást, aki szintén filozófiaoktató vagyok egy vidéki osztályban is, és a főiskolán is. Aztán az előadás 3×50 percig folyt. Mire az idő elfogyott, a téma is befejeződött. A végén mindkét kolléga gratulált a kiváló előadáshoz, megköszönték, hogy megmentettem a vészhelyzetet. A hír persze a tanszékvezetőhöz is eljutott, és a következő évben már a szakosító tagozatra nyertem beosztást.

A párt által szervezett oktatásban sem volt jobb a morális helyzet, mint általában a társadalomban. Itt is voltak, akik nem a tisztesség útját választották, csaltak, puskáztak a vizsgán, vagy protekcióért folyamodtak.

A szakosítón történt, hogy egy nagyvállalat párttitkára a vizsgán Kant filozófiáját húzta. Hosszú ideig egyetlen sort sem írt az iskola fejlécével ellátott, a vizsgán kapott papírra, amikor a pártiskola egyik alkalmazottja kihívott a teremből. 1-2 perc múlva visszamenve a terembe látom ám, hogy emberünk előtt csaknem teleírt papírlap van. Nyilvánvaló volt, hogy kicserélte a lapot, amíg távol voltam. Odaléptem hát hozzá, és azt mondtam:

– K. elvtárs, ön előtt az előbb tiszta üres lap volt, most meg csaknem teleírt a lapja, itt valami nincsen rendben.

– Miért? Ezen a lapon rajta van a bélyegző, ez csak az a lap lehet.

– Belenézhetek a dossziéjába? – és nyúltam érte.

– Nem. Személyes dolgom van benne – volt a határozott válasz, és a dossziét a táskába el is tette nyomban.

– Akkor én most ezt a lapot elkérem öntől. Adok egy másikat, amire ugyanolyan gyorsasággal felírhatja mindazt újra, ami erre a lapra felkerült, és azt a vázlatot használva fog vizsgázni.

– De én ilyen zaklatott körülmények között nem tudok vizsgázni – keresett kibúvót a kutyaszorítóból a párttitkár.

– A tudás a fejében van. Mit számítanak a papírok. Vagy vállalja így a vizsgát, vagy kénytelen leszek beírni az elégtelent.

– Így nem vállalom a vizsgát – mondta, és düh torzította, szégyen borította az arcát.

– Akkor ez a vizsga elégtelen – mondtam, és beírtam az indexbe.

A hallgató nagy dirrel-durral távozott, a vizsga meg folyt rendesen tovább. A legelszomorítóbb számomra az volt, hogy a hallgatónak az intézmény pecsétjével ellátott lapokon voltak kidolgozva a tételek, amely lapok csak a pecséthez hozzáférőtől származhattak, tehát összejátszás folytán juthatott hozzájuk. Aztán már az is gyanús lett nekem, hogy pont akkor hívtak ki, amikor ez az illető a teremben volt, de ezt a véletlen is hozhatta. Úgy láttam jónak, hogy a pótvizsgára megkértem jelenlévőnek a tanszékvezetőt. Egyedül nem vállaltam még egyszer a párttitkár vizsgáztatását. A pótvizsga nyögvenyelős volt. A párttitkár kapott a tanszékvezető egyetértésével egy gyenge elégségest. A későbbiekben aztán láthatóan került a velem való találkozást.

Az 1980-as években a városi tanács apparátusából beiskoláztak az esti egyetemre egy olyan hallgatót, akinek a családja kisiparból és kereskedelemből élt tulajdonképpen a feleség révén, és a Trabantok, Moszkvicsok, kis Polskik világában ő már Volkswagennel járt. Beiskolázták, de neki tanulni nemigen volt kedve. Nagy szövegláda volt, de tudásának hiányosságai már az első negyedévi beszámolón megmutatkoztak. Mondtam is neki, hogy ennyi nem lesz elég a félévi vizsgán.

A félévi vizsgára nem jött a többiekkel, halasztást kért. Többször felajánlotta, hogy órák után autóval hazavisz, amit el is fogadtam, mert nem volt nagy kitérő. Teltek a hetek, vizsgára még mindig nem volt felkészülve. Mivel a feleségének volt egy boltja, amelyben elektronikai cikkek is árultak, felajánlotta, hogy kipróbálásra ad a családomnak egy videó magnót néhány műsoros kazettával, és ha megtetszik, kedvező áron meg lehet venni. Lévén tizenéves gyerekeim, az ajánlatot elfogadtam, de eszem ágában sem volt ilyen készüléket venni. Ezután egy hazafelé autózás közben a szót a hallgató a vizsgára terelte:

- Tanár úr! Meg kellene már oldani ezt az elmaradt vizsgát.
- Meg. Mikor akar vizsgázni? – kérdeztem, és örültem annak, hogy végre erre is sor kerül.
- Hát nem úgy gondoltam. Nem lehetne beírni azt a jegyet? – kérdezte sokat sejtető hangon.
- Vizsga nélkül nem. Vizsga után is csak a megérdemeltet – válaszoltam határozottan.
- Tudja a tanár úr, hogy tudok én annyit, ami egy ketteshez bőven elég – alkudozott tovább.
- Azt bizonyítani kell úgy, ahogy az osztály többi tagja is tette – tereltem a dolgot szabályos útra.
- Nem lehetne mégis kitalálni valami más megoldást – puhatolózott tovább, hátha mégis ki lehetne bújni a vizsga alól.
- Nem. Beszéljünk arról, mikor akar vizsgázni. De minél hamarabb kellene, mert nyakunkon a háromnegyed éves beszámoló.
- Hát akkor a jövő héten.

Megegyeztünk az időpontban. Szóltam a tanszékvezetőnek, hogy ugyan jöjjön már el erre a halasztott vizsgára. El is jött. No, erre a vizsgázó nem számított, nem is örült neki. A vizsga a szabályoknak megfelelően történt, a vizsgázó leginkább mellébeszél, de végül kapott egy kettest, amihez a tanszékvezető hozzáfűzte, hogy az év végi vizsgán ennyi nem lesz elég.

A következő héten az órák után még hazavitt, de egyúttal a videó magnót és a tartozékokat is elvitte. Egyszer-kétszer még megjelent az órákon, aztán azokról is elmaradt, év végén már nem vizsgázott.

A hozzám hasonlók között még népszerű is voltam

Meggyőződésemm volt, hogy az elnéző tanár nem jó tanár, mert mindig valakinek valami olyat néz el, amivel kivételez, és ezzel a trehányok, a lusták, a simlisek oldalára áll. És ez a nem igazságos eljárás, a pontosan, jól teljesítőket is demoralizálja. Én is azokat a tanáraimat tiszteltem, akik tanítottak, követeltek, ellenőriztek, igazságosan értékelték. A makarencói pedagógiából követtem a „követelek, mert tisztellek” elvet.

Szerencsére nekem is sok hozzám hasonló tanítványom volt. Egy alkalommal az év népszerű tanárai közé választottak a hallgatók. Bármerre jártam az országban, hol itt, hol ott köszöntek rám:

– Jó napot, tanár úr! Emlékszik rám, a GAMF-ra jártam. A tanár úr is tanított. (A szakdolgozója voltam.) Mi járatban van erre felé? – aztán beszédbe elegyedünk, emlékeket idéztünk föl, örültünk egymásnak, a találkozásnak. Ilyenkor soha nem mulasztottam el megérdeklődni azt, hogy sikerült-e hasznosítani a főiskolán, esetleg a nálam tanultakat. Van persze egy-két olyan volt hallgatóm is, aki nem köszön, úgy tesz, mintha nem ismerne. Ők azok, akik megsértődtek, mert nem juthattak jogtalan előnyökhöz nálam. Hát így törlesztenek.

A végzős évfolyamok szakesteket rendeztek. Ilyenkor átvették a hatalmat, tanáraikat *viszontleckéztették*, szerepeltették, feladatokat adtak nekik, az alkalomra készítettet korszókkal az arra érdekesnek minősítetteket megajándékozták.

Nekem 12 db ilyen különböző évekből származó korszóm van

A műsor után együtt szórakoztunk, beszélgettünk olyan dolgokról is, amikről eddig nem igen beszéltünk. Ezeken egy-két pohár ital után a tanárok is a már majdnem diplomásokkal, a diákok is a tanáraikkal még közvetlenebbek lettek. Engem mindig meghívtak a szakestekre, szerepeltettek vak koldusként, papként, máskor lehetetlen témák előadójaként, de leginkább énekeltek, mert tudták, hogy szeretek is, tudok is énekelni.

Ilyenkor még azokkal is igyekeztem nevelni, amiket énekeltem: Bródy: Ha én rózsza volnék..., Kormorán: *Egy csepp emberség*, Demjén: *Honfoglalás dal*, Seres Rezső: *Szeressük egymást, gyerekek...*, *Auld Lang Syne* és sok népdal.

*A műszaki menedzser szakos hallgatók szakestjén Demjén:
Honfoglalás című dalát éneklek. Tárogatón kísér Tóth Ákos*

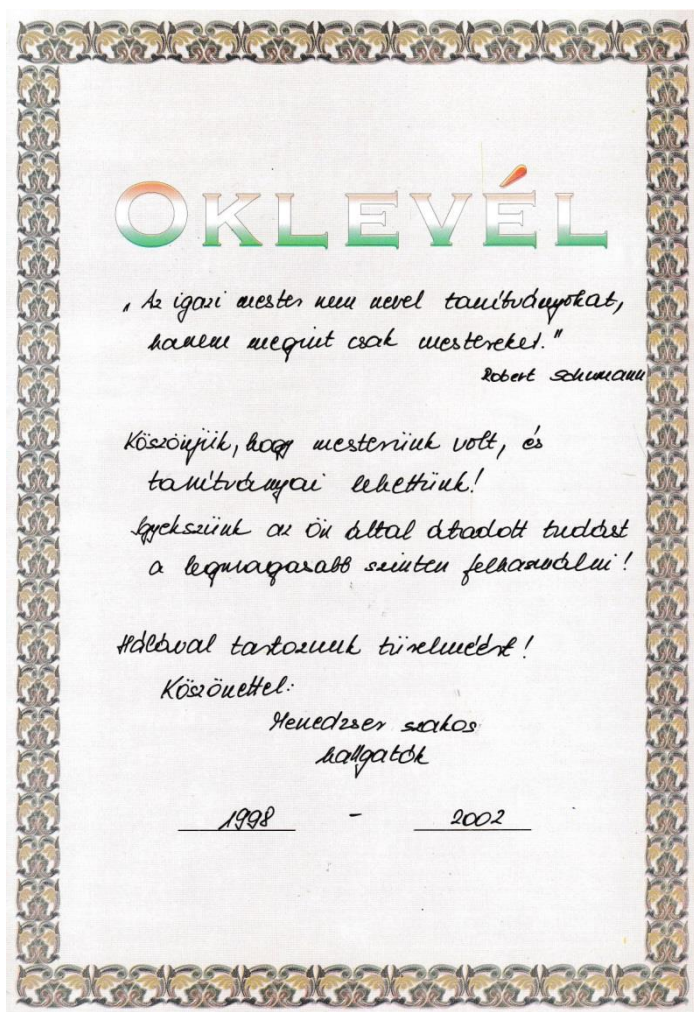
Egyszer még a *Szél zúg a széles Dnyeper táján...* ukrán népdalt is elénekeltem. A dal végén egy magas fiú tört a tömegben utat magának, hozzám sietett, átölelt, könnyezve a nyakamba borulva mondta:

– Tanár úr! Én Kárpátaljáról tanulok itt. Álmomban sem gondoltam volna, hogy egyszer Kecskeméten egy tanárommal énekelhetem együtt ezt

a kedves ukrán dalt, amit én nagyon szeretek. Mert énekeltem ám én is ott a tömegben. Köszönöm ezt a felejthetetlen élményt!

A 2002-ben végzős műszaki menedzserek szakestjén a korsóm mellé egy oklevelet is kaptam.

Az életem során kapott elismerések és kitüntetések között ezt értékelem a leginkább, mert ezt nem a főnökeimtől vagy nem az ő felterjesztésük alapján kaptam, hanem egy végzős évfolyam hallgatóitól. Általa azt láttam visszaigazolván, hogy Csikós tanító bácsi nem tévedett, a pedagógus pályaválasztásom nem volt elhibázott. Ha tanítványaim többsége jó

emlékeket őrizhet rólam, akkor az oktató, a mester szerepben nem éltem hiába.

Azon túl, hogy jól esett az elismerés, el is gondolkodtam, és arra a következtetésre jutottam, hogy felettem, az ismereteket csaknem egyedül vagy legfőképpen közvetítő pedagógus felett az informatika, az internet korszakában az idő „rendes útján eljár” (Arany János). Korszerűnek egyre inkább a tanulási folyamatot szervező, a tanulót a sokféle ismeretforrás között eligazító, önálló munkájában a tanácsaival segítő tanár tekinthető.

Idősebb koromban új kollégáimnak mindig azt mondtam, hogy szólítsanak a nevemen Pistának, Istvánnak, de valahogy rajtam maradt a Tanár úr. És a fiatal kolléganők nem akartak tegezni, így többükkel megmaradt a magázó viszony. Egyszer meg is kérdeztem, miért szólítanak így. Egyik kolléganőm azt válaszolta:

– Mert a tanár úr az utolsó, a szónak hagyományos értelmében igazi tanár személyiség a tanszéken.

A párt renitens tagja

Az 1960-as évek elején a KISZ megyei bizottságán dolgozók párttagok, politikailag megbízható személyek voltak. A bekerülő új munkatársak KISZ tagok voltak, akikre azt mondták, hogy *nem pártonkívüliek*, mert a párt ifjúsági szervezetének tagjai, de még nem párttagok. Őket folyamatosan, egyenként vették fel a pártba. Amikor az új megyei úttörőtitkár beosztásban is jól mutatkoztam be, főnökeim elérkezettnek látták az időt arra, hogy kérjem a felvételemet a pártba. Mert ezt a belépni szándékozónak mindig írásban, személyesen kellett megtennie. Emellett kellett két párttag is, aki a felvételt ajánlotta. A témát nem én vettem fel, hanem Borsos György, a KISZ bizottság titkára. Ezzel akkor ott csak egyetérteni lehetett, ha munkakörömben maradni akartam. Egyik ajánlóm a KISZ bizottság korábbi titkára, Borszéki Lajos, a másik a korábbi közvetlen főnököm, Gera Sándor lett. Ilyen ajánlók mellett a taggyűlésen bíráló megjegyzés és ellenszavazat nélkül vettek fel a párt tagjai sorába 1963. november 9-én.

Ez a pártszervezet lényegében formálisan működött. Az volt a felfogás, hogy tagjai minden nap pártmunkát végeznek, mindenkinek az a pártmegbízatása, hogy munkakörében jól teljesítsen. A kötelezően előírt taggyűléseket megtartottuk, fizettük a tagsági díjat, az új munkatársakat felvettük sorainkba. Nagyjából ez volt itt a pártélet. Amikor átkerültem a GAMF-ra, automatikusan átigazoltak a főiskola pártszervezetébe.

A főiskolára 1973-ban új főigazgatót és főigazgató-helyettest neveztek ki. Mindketten Budapestről a Műszaki Egyetemről jöttek. 1975 márciusában tartották az MSZMP XI. Kongresszusát, amely előtt az alapszervezetekben a vezetőségeket újjáválasztották. A főiskolán az addigi vezetőséggel elégedetlen volt a tagság, generációváltást akarva tapasztalatlan fiatalokból teljesen új vezetőséget választottak. Ebbe az új vezetőségbe a filozófiát oktató fiatal adjunktusként én is bekerültem, és szervezőtitkári megbízatást kaptam. Megtisztelve éreztem magam, lelkesen, legjobb tudásom szerint végeztem a rám bízott pártfeladatokat is.

Városi művelődésügyi osztályvezetőnek szemeltek ki

1976-ban a Városi Pártbizottság titkára felkért, hogy vállaljam el a Városi Tanács Művelődésügyi Osztályának a vezetését. Én azonban jól emlékeztem arra, hogy 1972-ben a GAMF helyett a megyei pártbizottság titkára, Katanics Sándor engem a városi tanácshoz művelődési elnökhelyettesnek is agitált, amit akkor sikeresen megúsztam, hát most egy szinttel lejjebb pláne nem akartam az államapparátusban dolgozni. Az igazi ok, amiért fáztam akkor is, most is ettől az volt, hogy dr. Romány Pál, a megyei pártbizottság első titkára kézi vezérléssel irányított. Ötletszerűen telefonon osztotta a feladatokat mindenfelé, és kért beszámolókat az intézkedésekről. Aki akkor helyettem elnökhelyettes lett, jelenlétemben sokszor panaszkodott, hogy rendszeresen tele van az asztala ilyen üzenetekkel, képtelen tervszerűen dolgozni. Ez egy osztályvezetőre legalább így igaz volt. Azt gondoltam, hogy én, aki a főiskolán, ha becsukom a tanterem ajtaját, lehetek a magam gazdája, nem leszek a megyei első titkár és senki más csicskája. Meg nem is értettem a joghoz, az államapparátusban pedig a §-ok erdejében kellene eligazodnom. Nem nekem való ez, nem volt hozzá kedvem.

Kapacitáltak, többször beszéltek velem, de én csak magyaráztam, hogy miért nem vagyok oda való. Az utolsó alkalommal már két városi titkár össztűzében kellett védekeznem, mire az egyik kifakadt:

– Lennénk csak az 50-es években! Akkor azt mondták, a párt most téged oda küld, és nem volt ellenkezés. Te meg itt mióta udvaroltatsz magadnak!

– Én már először is megmondtam, hogy nem. Értsetek hát végre a szóból! – mondtam határozottan, és többet nem erőltettek. (Annak az iskolának az igazgatóját nevezték ki osztályvezetőnek, amelyben a feleségem tanított.) Ha tudtam volna, hogy nemsokára mi vár rám, bizonyára elvállaltam volna a felkínált vezető beosztást.

Konfliktusok sora a főiskolán

1975-ben a főigazgató új gazdasági igazgatót hozott a főiskolára, akinek a kinevezését a pártvezetőség először nem támogatta, de a főigazgató a támogatásra *megnyerte* a tanszékén adjunktus pártvezetőségi tagot, akinek a szavazatával már a támogatók kerültek többségbe. Az új gazdasági igazgató elkezdte hatalmát gyakorolni. Jelenléti ívek leadásával való késésért állította le a munkabérek kifizetését egy egész tanszéknek, kiküldetési kerettúllépési kérést utasított el, a szerződéses munkák adminisztrációjába kötött bele aprólékosan stb., amik miatt sokan háborogtak és a pokolba kívánták az új gazdasági igazgatót, akit viszont a főigazgató mindenben megvédett. Először a Marxizmus-Leninizmus Tanszék vezetőjének romlott meg a viszonya a gazdasági és a főigazgatóval, aki a pártvezetőséget és a pártszervezetet is a gazdasági igazgató ellen hergelte. A főigazgatót a megyei pártbizottság illetékes vezetői egyetértésével nevezte ki a minisztérium felsőoktatási főosztálya, tehát a támogatásukat, védelmüket is élvezte. A gazdasági igazgató meg a főigazgató embere volt, őt a főigazgató védte foggal, körömmel. Állandósult a feszültség, már-már háborús helyzet alakult ki, mert a pártszervezet egésze meg a vezetőség mellett állt, hiszen a gazdasági igazgató stílusával, intézkedéseivel sokakat megsértett. (Például amikor egy adjunktus valamit szeretett volna elintézni nála, azzal küldte el, hogy *nem tartozunk egy fizetési kategóriába*.) A marxista tanszék vezetője a pártszervezetet használta fel tüskés támadásaiban. A párttitkárt

figyelmeztette a tragikus helyzetre és annak várható következményeire, a főiskola vezetésében kialakult tarthatatlan helyzetre, a bírálát elfojtására és a bírálók ellenségnek tekintésére. A párttól tetteket sürgetett.

Ebben a helyzetben hívatott magához engem a főigazgató:

–Azért hívatlak, mert tervem van veled. A docensi pályázatod már csak elbírálásra vár. Szeretném, ha te lennél a marxista tanszék vezetője is. Ezzel a megyei pártbizottságon is egyetértenek. Ehhez azonban a mostani tanszékvezetőtől meg kell szabadulni. Arra kérlek, segíts abban, hogy őt elmozdítsuk a tanszék éléről. Aztán te foglald majd el a helyét. Mindenre számítottam, de erre nem. A főigazgatóról már hallottam ilyet szóbeszédből, egyet s mást el is tudtam képzelni róla, de ezt nem. Nagyon meglepett az ajánlat maga, a kivitelezés módja egyszerűen sokkolt. Végtelen hosszúnak tűnő másodpercek után ocsúdtam fel, és amikor meg tudtam szólalni, ezt mondtam:

–Főigazgató úr! Nagyon megtisztelő, hogy alkalmasnak tartasz a tanszék vezetésére, és hogy engem gondoltál kinevezetni erre a nagyon fontos posztra. (Kinevező a minisztérium Marxizmus-Leninizmus Főosztálya volt.) De a tanszéknek jelenleg még van kinevezett vezetője, én pedig nem szívesen vennék részt annak az embernek a hátba támadásában, aki engem idehozott a tanszékre. A válaszom az, hogy ha majd üres lesz a tanszékvezetői szék, és még mindig velem gondold elfoglaltatni azt, akkor folytassuk ezt a beszélgetést.

A főigazgató csalódottnak látszott. Nem erre számított.

– Sajnálom, hogy nem segítesz nekem – mondta, és kezet nyújtott. Lévén naiv, tapasztalatlan és becsületes, nem gondoltam, hogy ennek súlyos következményei lesznek. Én saját teljesítményekkel, megérdemelten akartam előre haladni, mások hátba támadásában, tönkrevetésében való részvételre képtelen voltam. Pár nappal később finom figyelmeztetést kaptam korábbi főnökömtől, aki most osztályvezető volt a megyei pártbizottságon, és akivel barátok voltunk, együtt szilvesztereztünk, jártunk színházba:

– Maradj ki abból a *ciriburiból*, ami most nálatok folyik!

– A pártvezetőség tagja és az igazság barátja vagyok. Így nehéz lesz – válaszoltam még mindig naiv őszinteséggel.

– Te tudod. Én szoltam – mondta különös hangsúllyal az osztályvezető barát, és másról kezdtünk beszélni.

Nem voltam járatos a politikai manőverezésben, még kevésbé a huncutságban. Nem tudtam megállni, hogy ne mondjam ki, amit igaznak véltem. Pedig az 1975 májusában készült minősítésemben figyelmeztettek: *„Rendkívül fontos emberi tulajdonsága az emberszeretet, az új iránti fogékonyság. Erős az igazságérzete, őszinte, és ha kell kritikus akkor is, ha felettesével kerül szembe, vagy esetleg kedvezőtlen körülményt teremthet a saját számára. Ez a tulajdonsága a jövője szempontjából igen biztató. Negatív tulajdonságai közé sorolható időnkénti szangvinikussága, néha nyersen szokimondó. ... Munkájában magabiztos, ami pozitív jellemvonás. Erős akaratával, szorgalmával jelentős sikereket ért el, ezért vigyáznia kell, nehogy megszárdítsék az eredmények.”*

Nem láttam át, hogy lényegében itt érdekkonfliktusokról van szó. Külső szerződéses munkákkal bizonyos oktatói körök igen szép mellékkeresetekhez jutottak. Az új vezetők belenyúltak a kialakult helyzetbe, rendcsinálás ürügyén a főigazgató is, a helyettese is megfelelő részesedést akart a tortából szerezni, ami komoly ellenállásba ütközött. A konfliktus politikai síkra terelődött. Én, a naiv pártvezetőségi tag, azt hittem, hogy a politikában is számít az igazság, pedig elméleti síkon tanítottam, hogy a politikában az erő, az akarat, az aktivitás az elsődleges. A fő kérdés a *„ki kit győz le”*, a győzelem bármi áron. A jog a hatalmon lévők kodifikált akarata, a törvények, jogszabályok *fülemüléje* nekik fűtyül. Az igazság itt másodlagos, az csak a tudományban fontos.

A főiskolán kialakultak a szekértáborok: egyik oldalon állt a főigazgató, a gazdasági igazgató, akiket a megyei pártbizottság védett és támogatott, másik oldalon a marxista tanszék vezetője, a pártalapszervezet a fiatalokból álló vezetőséggel az élén, amelyet a városi pártbizottság támogatott. Ebben a táborban voltam én is.

Hamarosan kiderült, hogy rosszkor, rossz helyen voltam, mert közben a megyei pártbizottságon a titkár a végrehajtó bizottság (a testület operatív szerve) elé vitte az ügyet, ahol az a döntés született, hogy fegyelmi eljárás keretében kell tisztába tenni a főiskolát. Ennek az lett az eredménye, hogy kiálltak a főigazgató mellett és a marxista tanszékvezetőt, a párttitkárt meg egy pártvezetőségi tagot a megyei VB súlyos pártbüntetésekben

részesített, a főiskola pártalapszervezetét pedig utasították, hogy a szervezőtitkár helyi fegyelmi eljárás keretében vonják felelősségre.

Fegyelmi eljárás alá vontak és megbüntettek

Fegyelmi bizottság alakult, meghallgatás, jegyzőkönyv, órákig tartó tárgyalások után az eredmény az lett, hogy nem javasolnak fegyelmi büntetést. Az alapszervezet vezetősége sem, a taggyűlése sem szavazott meg büntetést, kiállt mellettem. Patthelyzet alakult ki. A megye már eldöntötte, hogy vétkes vagyok, de helyben is akart fegyelmi eljárást, amely keretében már csak azt akarta kimondatni, hogy mennyire vagyok vétkes. A főiskolán azonban nem úgy látták a helyzetet, mint a megyei vezetők, a kollégák és a munkatársak nem voltak hajlandók kimondani a várt verdiktet. De itt is működött a közmondás igazsága, mely szerint az erősebb kutya b...ik. Engem a városi pártbizottság 1977.VI. 8-án kelt levelében értesített, hogy *„Az ügyet tárgyaló vezetőségi ülés és taggyűlés alapján a városi párt-végrehajtóbizottság nem látja biztosítottnak a határozat megfelelő végrehajtását, ezért 1977. június 2-i ülésén úgy határozott, hogy az ügyet kiemeli az alapszervezet hatásköréből. Egyúttal megbízta a városi pártbizottság Fegyelmi Bizottságát a pártfegyelmi vizsgálat lefolytatásával.”* A levelet aláíró titkár a KISZ bizottságon nekem beosztott munkatársam volt, vele informálisan tudtam beszélni a kilátásokról. A titkár elmondta:

– Mi sem értünk egyet a megye eljárásával, de felsőbb utasításra nekünk valamilyen büntetést ki kell szabnunk, hát megpróbáljuk majd a legenyhébbet.

A fegyelmi vizsgálatot városi szinten is lefolytatták, a fegyelmi bizottság ülésére is, az ügyet tárgyaló végrehajtó-bizottsági ülésre is meghívtak, ahol az első titkár ismertette a vádakát:

„A Műszaki Főiskolán 1975 őszétől kezdődően – a gazdasági igazgató funkcióba állítását követően – a párt és állami vezetés között az egység és a kapcsolat megromlott. Ebben más tényezőkkel együtt közrejátszott az is, hogy a „N.... ügyben” a pártvezetőség részéről helytelen döntések is születtek. Az 1976. november 7-i jutalmazások előkészítésében pártszerűtlen magatartást tanúsítottál és megsértetted a pártdemokráciát,

a pártvezetőség határozatát nem hajtottad végre.” Ehhez én csak annyit fűztem hozzá, hogy a pártvezetőségben a döntéseknél mindig igazságérzetem vezetett korábban is, meg a *N...ügyben* is, a jutalmazásnál meg éppen a pártvezetőség határozatát hajtottam végre, csak nem az utolsó előtti, hanem a tárgyban az utolsót, amit a párttitkár távollétében hoztunk. Ha ez a pártdemokrácia megsértése volt, hát vállalom a felelősséget. Majd hozzátettem:

– A főiskoláról a megbüntetett tanszékvezető, az adjunktus meg a párttitkár már eltávozott. Én nagyon mélyről indultam annak a falunak egy tanyácskájáról, ahol az első titkár elvtárs is nevelkedett. Nagyon sok küzdelem és nélkülözés árán jutottam odáig, hogy főiskolai adjunktus lettem. Hát én nem szándékozom meghátrálni, menekülni. Ahol eddig dolgoztam, a főiskolán akarom bizonyítani továbbra is, hogy jó tanár, értékes ember vagyok. Sebeim nyalogatása helyett dolgozni fogok még többet, még jobban, mint eddig tettem.

Kiküldtek, meghozták a határozatot, visszahívtak, és az első titkár együtt érző arccal és hanghordozással közölte:

– A VB megállapította, hogy mint a pártalapszervezet vezetőségének a szervezőtitkára a korábban ismertetett magatartással és megnyilvánulásaiddal pártfegyelmi vétséget követtél el. Közvetlenül is és közvetve is felelős vagy a főiskolán kialakult helyzetért, a párt- és állami vezetés egységének, kapcsolatának a megromlásáért. A VB ezért *Dorgálás* pártbüntetésben részesít, amit a fegyelmi bizottság kezdeményezésére a VB két év múlva, a te kezdeményezésedre 3 év múlva lehet törölni. 30 napon belül fellebbezést nyújthatsz be a megyei pártbizottsághoz.

– Én az eltörlést kérni soha nem fogom – mondtam jelezve, hogy elfogadom a döntést, de nem érzem magam vétkesnek. – És fellebbezni sem fogok – tettem hozzá.

Láttam a jelenlévők arcán, hogy ők is kutyaszorítóban vannak. Kényszerből kellett végrehajtani annak a felsőbb pártszervnek a határozatát, amelyhez az elítélt fellebbezhetne. A kígyó a farkába harapott. *Erisz almája*, a vizsály szelleme benne volt a rendszerben. Az első számú vezetők (gyárigazgatók, iskolaigazgatók, intézményvezetők) kinevezése a területileg illetékes pártbizottság egyetértésével történt, a munkahelyen a pártellenőrzést meg a pártalapszervezetekre bízták, így ha az első számú

vezetőt beosztottjai körében bírálták, a bírálat a kinevezést támogató pártbizottság illetékeseinek is szólt, akiknek volt hatalmuk ahhoz, hogy magukat is, meg a támogatottjukat is védjék, amíg csak védhető volt. Így működött a pártállamban a példaértékű pártdemokrácia.

Érdekes módon a főiskolán az alapszervezeti a három tagú fegyelmi bizottságból ketten külön-külön megkerestek, és elnézést kértek tőlem, hogy ebbe az ügybe belekeverték őket, és sajnálkozásukat fejezték ki a büntetésem miatt. Pedagógusként jól tudtam, hogy az olyan büntetés célt téveszt, amely a közvéleményt a megbüntettetett mellé állítja, mert kisebb esetekben áldozatként sajnálják, nagyobb esetekben meg hősként tisztelik. Ez a tudat enyhítette a büntetés miatti kellemetlen érzéseimet.

Aztán az is kiderült, hogy a pártvezetőségből azért kellett három főt megbüntetni, mert így kisebbségben maradtak az ártatlanok, tehát új vezetőséget kellett választani, a régi nem volt kooptálással kiegészíthető. Meg is történt. A marxista tanszéknek is új vezetője lett, a *megdorgált, a főigazgatóval nem konspiráló* persze már nem jöhetett szóba. A fellebbezési idő letelte után a megyei pártbizottság titkára magához kéretett. (Ő ugyanaz az ember volt, aki az orvvadászásra hivatkozva megakadályozta Sulyok Józsefnek, a kiváló tompai úttörővezetőnek a kiténtetését. Közben megyei titkárrá avanszált.)

– Te maradhatsz a GAMF-on, de hát az adott helyzetben a docensi kinevezésed halasztódik – mondta kegyosztó hangsúllyal, amiért még hálás is lehettem.

Szó nélkül hagytam a megalázó tájékoztatást. Arról kezdtem beszélni, hogy majd kandidátusi fokozatot szeretnék szerezni. Megyei osztályvezető barátommal azonban megszakítottam a kapcsolatot még a fegyelmi eljárások közben, mert társaim a főiskolán még árulónak, spiclinek is tarthattak volna, ha együtt látnak bennünket. 25 évig nem beszéltünk, nem köszöntünk egymásnak, amit aztán saját magam vizsgáltam felül, gondolva, hogy aki megszakít egy kapcsolatot, annak kell a helyreállítást kezdeményeznie. Adódó alkalommal felajánlottam, hogy ülünk le, beszéljük meg a dolgot. A barátság nem állt vissza, de néha-néha találkozunk, és régi, jó ismerősök lettünk megint.

Megbüntetett kollégáim fellebbeztek a KEB-hez (Központi Ellenőrző Bizottság, az MSZMP Központi Bizottságának a fegyelmi ügyekkel

foglalkozó szerve). A fellebbezések ügyében vizsgálatot végző személy engem is meghallgatott. Szóba került az én büntetésem is. A KEB tag ezt mondta:

– Óh, hát maga csak egy dorgálást kapott. 2-3 év múlva eltörlik és elfelejti.

– Igen, papíron eltörlik, de megtörtént dolgokat nem lehet meg nem történné tenni. Megbocsátani lehet, felejteni nem. Tudja, itt belül – mutattam a szívem tájékára – valami eltörött, ami nem forr csak úgy össze, ami nem lesz már olyan, mint volt soha – mondtam mélabús megbántottsággal.

A másik vigasztalni akart:

– Az idő jó doktor, begyógyítja majd a most még friss és fájó sebeket – és folytatta a saját munkáját.

Büntetésem még érvényben volt, amikor 1979 januárjában kiírták a tanszékre a docensi pályázatot. A két év még nem telt egészen el, amikor a városi pártbizottság fegyelmi bizottsága javaslatot tett a törlésre, és a VB. 1979. június 14-én tárgyalta az ügyet, amelyen én is részt vettem. Ugyanaz az első titkár mondta:

– A GAMF pártalapszervezetének a véleménye és a fegyelmi bizottság javaslata alapján javaslom a VB-nek, hogy a 2 éve érvényben lévő *dorgálás* pártbüntetést törölje. Pap elvtárs! Kívánsz-e hozzászólni?

– Igen – mondtam, és emelt fővel pásztáztam végig az U-alakban ülők arcát. – Én, amint ígértem, a GAMF-on maradtam, mert úgy gondoltam, hogy a problémának ott kell megoldódnia, ahol keletkezett. A tanulságokat én nem a fegyelmi büntetésből, hanem az események alakulásából vontam le, és a hátra lévő életemben lesz, amit másként csinálok, mint eddig. Az elmúlt két évben, mint előtte is, minden feladatomat a legjobb tudásom szerint teljesítettem, magam is kerestem magamnak újabb értelmes tevékenységeket, így az időmet bőségesen ki tudtam tölteni tanulással, munkával. A főiskolán nem éreztem, hogy megrendült volna bennem a rendes emberek bizalma, ami nagyban segített, hogy túltegyem magam a történeteken. Köszönöm azoknak, akik a nehéz időkben együtt éreztek velem, nem fordultak tőlem el, nem írtak le. Elnézést kérek önöktől, hogy foglalkozni kellett velem. Ez volt az első, és remélem, egyben az utolsó ilyen alkalom.

Egyhangú szavazással a büntetést eltörölték. Mindenki megkönnyebbülni látszott. *A kurvából ismét szűzlány lett*, de már nem volt olyan naiv, mint annak idején. A főiskoláról a gazdasági igazgatót azonban mégis csak el kellett küldeni, és a főigazgató is csak a kinevezése végéig, még két évig tudott a beosztásában maradni. Engem pedig 1979. július 1-jei hatállyal a minisztérium docenssé nevezett ki. Beiktatásomat már az új főigazgató végezte.

A pártéletben visszafogtam magam

A VB-n elmondottakat mindenki érthette a saját szája íze szerint. Én tudtam, hogy a jövőben a párttól csak az elkerülhetetlen feladatokat fogom vállalni, és a teljesítésben sem fogom *szaggatni az istrángot*, de azt is tudtam, hogy amit elvállalok, ezután is rendesen fogom majd megcsinálni. A pártban bent kellett maradnom, hogy a tanszéken taníthassak tovább, de a pártról, mint a társadalom vezető erejéről a véleményem nagyon megváltozott.

– Jó, hogy nincs forradalmi helyzet – gondoltam, – mert a forradalmak felfalták saját gyermekeiket is. Most, békésebb körülmények között a *forradalmi párt* csak jól elveri, de életben hagyja a neki nem tetszően viselkedő tagjait.

A szándékot, hogy *takaréklángra* állítom magam csak megerősítette az az eset utáni pletyka, hogy a megye vezetői tulajdonképpen nem az igazságra és az igazságos ítéletre törekedtek. Őket az a cinikus gondolat vezette, hogy egyszerűbb egy pártvezetőséget leváltani, mint új főigazgatót és/vagy gazdasági igazgatót keresni. De megingatta a hitemet a rendszerben az is, hogy a szegényparaszti sorból sok kínlódás árán elsőgenerációs értelmiségiek és azok gyerekei társadalmi szempontból hátrányos helyzetbe lettek hozva az egyetemi felvételeknél, és máshol is, értelmiségi származásuk miatt. Meg is kérdeztem ezt Benke Valériától, a Politikai Bizottság tagjától, aki csak a *séma dumát* mondta, hogy meg kell őrizni a párt munkás jellegét, és mellébeszélt.

A magyar-román *barátság* döbbenetes esete

Aztán a szocialista tábor egységéről szereztem megdöbbentő tapasztalatot. Feleségem keresztapjáék Romániában éltek. Lányuk testnevelő tanár, vejük orvos volt. Néha meglátogattuk egymást, de mindig előre egyeztetett időpontokban.

A romániaiak kishatár átlépő engedéllyel rendelkeztek, ami a határ 30 km-es sávjában engedélyezett részükre mozgást Magyarországon. Egyszer bejelentés nélkül, teljesen váratlanul Trabanttal érkezett hozzánk a keresztapa, a lánya meg a veje. Feleségem szülei a szomszéd házban laktak, így ők is mindjárt átjöttek az örömhírré. Rövid beszélgetés után a vendégek rátértek jövetelük igazi céljára:

– Nagy bajban vagyunk! Segítséget kérni jöttünk – mondta a keresztapa. – Ferit – mutatott vejére – a Securitate be akarja szervezni. Arra akarják rávenni, hogy a rendelkezésein megjelenő olyan betegektől, akik Magyarországra járnak, kérdezze ki, hogy miről beszélgettek a magyarokkal, miket mondtak a magyarok Romániáról, a román vezetőkről. Feri nemet mondott, de többször beidéztek, utóbb már kétszer meg is verték. Egy orvos, mint spicli! Képzeljétek! És egyáltalán! Kétségbeesésünkben arra gondoltunk, hogy ha a fiatalok itt maradhatnak nálatok, én hazamennék, ők meg megpróbálnának innen nyugatra szökni, a kislányukat meg családgyejesítéssel kivinnék. Vagy ha lehetne, itt dolgoznának. Otthon lehetetlen a helyzetük.

Nekünk a lélegzetünk is elállt, én, a párttag filozófia tanár elsápadtam. Tudtam, hogy ez az út járhatatlan. Nem sodorhatom őket is, saját családomat is veszélybe. A kérést egyszerűen elutasítani nem lehet, teljesíteni meg életveszélyes. Hirtelen ötletem támadt:

– A megyei tanács titkára régi, jó ismerősöm. Jogász, a nemzetközi jogban is járatos, az áttelepülők ügyeivel ő foglalkozik. Engedjétek meg, hogy megkérdezzem, mit lehetne tenni.

Vonakodva bár, de belementek. A titkár a helyén volt. A titkárnőnek azt mondtam, olyan vészhelyzet van, hogy azonnal beszélnem kell a megyei titkár elvtárssal, aki rögtön fogadott is. Elmondtam neki a helyzetet, várva a javaslatot egy mindenki számára elfogadható

lehetőségre. Ehelyett a titkár kissé idegesen, de nagyon határozottan azt mondta:

– Mondd meg nekik, hogy menjenek vissza, és senkinek se árulják el, hogy itt voltak, azt meg pláne ne, hogy miért. Itt nem maradhatnak! Államközi szerződés értelmében, ha itt maradnak, és erről a magyar rendészeti szervek tudomást szereznek, és lehetetlen, hogy ne szerezzenek előbb-utóbb tudomást, vissza kell őket toloncolni Romániába, ahol nekik akkor végük. Dobrudzsába internálják őket munkatáborba talán életük végéig. Ti se rejtegethettek őket, mert ez nálunk is büntetendő cselekmény. Te is az állásoddal és a szabadságoddal játszanál. Csak hivatalos úton, kívárva, hogy Románia elengedje, fogadhatunk be Romániából áttelepülőt.

– Szóval, nincs más megoldás? – kérdeztem lesújtva.

– Nincs. Ha volna, neked megtenném, elhiheted – zárta a beszélgetést a titkár.

Lelombozódva mentem haza. Otthon elmondtam a rossz hírt, a váratlan vendégeknek, akik kétségbeestek, de nem lévén más választásuk, másnap hazamentek azon gondolkodva, hogy Romániából hogyan tudnának disszidálni. Közben nyilván azt is gondolhatták, hogy biztosan lett volna valami megoldás arra, hogy maradjanak, csak hát nem is akartuk igazán befogadni őket. Ettől kezdve a fiatalokkal hűvös lett, talán meg is romlott a viszony, mert üdvözlő lapokat se írtak. (Nemsokára az orvosnak sikerült egy bécsi turistacsoportból Svédországba disszidálnia, és családegyesítés jogcímén egy szűk év alatt a feleségét és lányát is kimenteni Ceausescu birodalmából.)

Ezzel azonban a történetnek nincs vége. Egy baráti találkozón az esetet elmeséltem, ahol egy olyan régi munkatársam is hallotta, aki akkor már a rendőrségen, és éppen az állambiztonsági részlegnél dolgozott. Lévéen jó rendőr, rácuppant a témára, jelentette a főnökének, aki parancsot adott, hogy azonnal szervezzen meg neki egy találkozót velem. A találkozót Kecskemét főterére beszéltük meg, ahol az ezredes egy padon pihengetve várt rám. Elmeséltette az esetet töviről hegyire, megerősítette, hogy a megyei titkár mindent jól tud, és a legkisebb rosszat választottuk mindenki számára. Majd halkan hozzátette:

– Tudomásunk van róla, hogy Romániából kémtevékenység is folyik Magyarország ellen. Ez nagyon barátságtalan dolog két szocialista ország viszonylatában, de sajnos, igaz. Önt arra kérem, hogy ezt az esetet ne nagyon mesélgesse. Nem vet jó fényt a két ország viszonyára, és nem használ az ott élő magyaroknak sem. Ha azonban továbbiakat megtudna az odaáti folytatódásról, mondja csak el B. elvtársnak azt is.

– Megértettem – mondtam, és elbúcsúztunk, de nekem, a véletlenül a rendőrség látókörébe kerülőnek megvolt a véleményem a szocialista országok nagy közösségéről és a két szomszédos szocialista ország fene nagy barátságáról.

Többé nem léptem be pártba

Aztán a 80-as években lazult, lazult a Kádár rendszer. Hallgatóim már Orwell (1984, Állatfarm), Habermas, Marcuse műveket is referáltak a szemináriumokon, amit a tanszékvezető ugyan nem lelkesen vett tudomásul, de meg sem tiltotta. Aztán jött a párt átalakuló kongresszusa 1989-ben, majd a rendszerváltás a többpártrendszerrel. Megszűnt az MSZMP, amibe egykor beléptem. Nem én hagytam el a pártot, a párt hagyott el engem. Megkerestek a Munkáspártot szervezők, meg az SZDSZ-esek is, hogy csatlakozzak hozzájuk. De ekkorra már tudatosult bennem, hogy a *part* szó, ami latinul részt jelent, a párt formában is őrzi jelentését, és az is, hogy minden párt a saját részét és a saját érdekét tartja szem előtt. Egyik sem elsősorban a nemzet, az ország, a nép egésze érdekét képviseli igazán, hanem a pártjátét. És mindegyikben van szervezeti fegyelem, megmondják tagjaiknak, hogy mi legyen a véleményük ebben meg abban. Úgy döntöttem, hogy 50 éves koromra már elég felnőtt és tapasztalt vagyok ahhoz, hogy legyen saját véleményem, ne kössön engem többé semmilyen pártfegyelem, mert akkor biztosan nem kell még egyszer pártfegyelmi ügyben a vádlottak padján ülnöm. Megfogadtam, hogy politikai pártnak életemben soha többé nem leszek tagja, és ezt a fogadalmamat is betartottam.

Gyermekeim tudták KISZ-es, pártos, marxista oktató előéletemet, de amikor a III/III-as ügynökök témától hangos volt a parlament, az ország, a kérdés csak felmerült fiamban, hogy ebben nem lehetek-e érintett. Indirekt

érdeklődését megértve elmondtam, hogy csak nagyon fontos operatív érdekből lehetett párttagot beszervezni, ami szinte kizárólag a hírszerzéshez és kémelhárításhoz kötődött. Nem voltam ügynök. Azt is elmondtam, hogy a rendszerváltoztatás után soha nem bántottak azért, mert párttag, marxista oktató voltam.

A Ságvári Endre kollégium igazgatója

Az 1970-es évek végén a főállású kollégiumigazgató nyugdíjba ment. Újat kerestek helyette, de takarékosági megfontolásokból csak mellékállású tiszteletdíjast, megbízásos jogviszonyban. Rám esett a választás, amit el is fogadtam. 1980. szeptember 1-jétől 1989. október 31-ig igazgattam a főiskola kollégiumát, amelynek épületei a főiskola területén voltak.

Amikor a főigazgató bemutatott a kollégiumban az ott dolgozóknak, elmondtam, hogy középiskolában kollégista voltam, erről jó emlékeim vannak. Ide jó szándékkal jöttem, ahol a kollégiumi bizottsággal a kollektív vezetés elvét követve, *primus inter pares* (első az egyenlők között) akarok igazgatni. A hagyományokat nemcsak megőrizni, hanem erősíteni is szándékozom, munkatársaim csapatában korrekt csapatvezető

Kollégium igazgatóként munka közben

kívánok lenni. Bizalommal fogadtak, hamar beilleszkedtem mindkét társaságba.

Kínos helyzetbe hoztam magam

Két év múlva kerültem egy számomra nagyon kellemetlen helyzetbe. Nyaranta a kollégiumot rendezvények, tanfolyamok, építőtáborok szállásaként értékesítve hasznosítottuk, amelyek bevételeiből a főigazgató a hasznosításban résztvevőket, köztük engem is jutalmazott. Emiatt a kollégiumban dolgozók mind érdekeltek voltunk a szálláshelyek legjobb nyári hasznosításában. A foglalásokat jó előre felvettük, a megállapodásokat megkötöttük. Mindez a kollégium igazgató hatáskörébe tartozott.

Pontosan tudtuk, meddig tart a vizsgaidőszak, utána ki lehetett adni a kollégiumot. 1982-ben az év végi matematika szigorlaton azonban a szokásosnál jóval többen buktak meg, sokan kértek a főigazgatótól plusz, úgynevezett *lila* vizsgázási lehetőséget. A főigazgató mutatva nagy, jó szívet, növelendő népszerűségét, ezt a lehetőséget minden kérvényezőnek megadta. Vizsgázni csak úgy tudtak, hogy a vizsgaidőszakot is meg kellett 2 nappal hosszabbítani. A kollégiumot persze nem kérdezte meg, hogy ez nem okoz-e gondot. Pedig bizony okozott, mert már az egész kollégium ki volt adva három napra a Számítástechnikai és Ügyvitelszervező Vállalat Országos Szpartakiádja sportrendezvény résztvevőinek. Erre nagytakarítással kellett készülni, de a hallgatók még vagy 30-an bent laktak, és voltak, akik csak a rendezvény ideje alatt pótvizsgáztak. Én jeleztem a kínos helyzetet a főigazgátónak, aki azt mondta:

– A vizsgák engedélyezése az én hatásköröm, amit engedélyeztem, nem vonom vissza. A kollégium hasznosítása a te hatásköröd, de csak akkor hasznosíthatod, ha üres. A főiskolának a hallgatói az elsődlegesek. A SZÜV oldja meg rendezvényének a problémáját! Keressen szállást máshol!

A SZÜV igazgatója nekem nemcsak jó ismerősöm, hanem a tanszéken óraadó tanár kollégám is volt. Néhány nappal a rendezvény előtt a vele kötött megállapodást nem rúghattam fel. Országos botrány lenne, amelynek a főiskolára nézve komoly erkölcsi, talán anyagi

következményei is lennének. Komolyan megfordult a fejemben, hogy megírom a felmondásomat, átadom a főigazgatónak, így a kollégium igazgatói hatáskör is órá száll, hát *egye meg, amit főzött*. De ezzel nem oldom meg a problémát, azt fogják mondani, hogy megfutamodtam.

Volt azonban itt még valami, ami engem is szorított. Éppen a főigazgatói döntés előtti napon hívott magához a SZÜV igazgatója, és 3000 forint tiszteletdíjat adott át nekem a rendezvény előkészítésében való közreműködésért. Nem akartam ezt elfogadni, hiszen még az esemény előtt voltunk, de a másik igazgató tukmálta. Én meg végül is ráálltam. Borzasztóan bántott a dolog. Most induljak tájékoztatni a SZÜV igazgatót a lehetetlen helyzetről, adjam vissza a tegnapi felvett pénzt, mondjam azt, hogy oldd meg te a már megoldhatatlan problémát. Nem. Ezt nekem kell megoldanom. A tanulságot levonva örök fogadalmat tettem magamnak, hogy életemben soha többet nem fogadok el pénzt előre be nem fejezett munkáért.

Törtem a fejem azon, lehetne-e találni olyan *kecske-káposzta*, vagy valamilyen legkisebb rossz megoldást, hogy a vizsgák is megtörténhessenek, és a rendezvény is szépen végbemenjen. Legfeljebb levált a főigazgató, de ha magam mondok fel, akkor is ez az eredmény. Mozgalmi múltam vezetett annak a kifundálására, hogy telepítsük ki a hallgatókat a tornaterembe szükségszállásra, tábori körülmények közé, ágyneműikkel és a legszükségesebb holmijaikkal. A többi cuccuk a folyosókon a szekrényeikben maradhat, ahhoz hozzá tudnak férni még a rendezvény ideje alatt is.

Tanulni meg a tantermekben tudnak. Tisztálkodási lehetőség a tornaterem fürdőiben, mosdóiban van. Ezt a testnevelők főnökével lerendeztem. Összehívtam az érintett hallgatókat, velük ismertettem a tervet. Volt zúgolódás, de végül tudomásul vették. Tudták, ők is okai annak, hogy nyújtott időszakban kegyelem, *lila* vizsgával próbálkozhatnak még egyszer. A kollégiumi tanárok irányításával a kitelepítés megtörtént, a kollégiumot a rendezvényre előkészítettük. Az akció persze nem maradt titokban, főiskola szerte elhíresült.

A matematika tanszékre is eljutott a hír, amelyet egy nagyon művelt, kiváló matematikus, a főiskola utolsó polihisztor tanára vezetett, akinek még sajátos humora is volt. A szigorlaton azt is megkérdezte mindenkitől,

hogy hol aludt az éjszaka, és mindenkit, aki azt mondta, hogy a tornateremben, átengedett. Persze nyilván nem csak ezért. Egyetlen kitelepített se hivatkozhatott arra, hogy a borzalmas körülmények miatt bukott meg. Ez kedvező fordulat volt. De jól is jött, mert közben a főigazgató is tudomást szerzett a fejleményekről, és tudatta velem, hogy nem ért egyet a megoldással, és ez ennyivel még nincs elintézve.

Vizsga után a hallgatók hazamentek, jött a nyári szünet számukra. Ők nem fogták fel tragikusnak a helyzetet, többen voltak úttörőtáborban, KISZ építőtáborban, ősszel már csak mosolyogtak a tábori körülményeken. Örültek, hogy sikerült a szigorlat. A SZÜV szpartakiádja kiválóan sikerült, az igazgató csak a vége felé szerzett tudomást arról, hogy veszélyben volt a rendezvénye. A balhét egyedül én, a kollégium igazgatója vittem el. Amikor a főigazgató mosta a fejemet, hogy ez skandalum, ilyet nem lehet csinálni, azzal védekeztem, hogy a főigazgátónak döntése előtt tájékozódni kellett volna a körülményekről. Az sem volt igazán szép dolog, hogy engem, a beosztott munkatársát ilyen lehetetlen helyzetbe hozott. Én ezt találtam a legkisebb rossz megoldásnak, és vállalom döntésem minden ódiumát.

Nyugat-európai körúton

Aztán néhány nap múlva a főiskola buszával elindultunk mindketten családotól arra a nyugat-európai körútra, amelyet jóval korábbi főigazgatói megbízással szerveztem meg, és a szervezés legalább fél évig tartott. Az útvonal Ausztria-Svájc-Franciaország-Nyugat-Németország volt. A szállás kempingekben előre lelevelezve, az egyes útszakaszok idegenezetői a résztvevők közül felkészülve, a zenei program magnókazettákra másolva. Előkészítettük az egyhetes csereprogramot is Arqueil francia testvérvárossal úgy, hogy a csoport Dijon-Loire völgy-Párizs-Reims-Strasbourg szakaszon egy hétig az általuk biztosított idegenezetővel az arcueiliek vendége, egy arcueil csoport pedig augusztusban Magyarországon a magyar csoport vendége lesz. Nem sokkal az indulás előtt tiltotta meg a magyar kormány élelmiszer kivitelét az országból még turistacsoportoknak is. A belügyminiszternél az egyik útitárs férje szerzett protekciót ahhoz, hogy a határon a mi buszunkat ne

vizsgálják át. (Az akkori belügyminiszter Kecskeméten volt korábban a párt megyei titkára. Jól ismertük, és vállalta, hogy a busz rendszáma ismeretében telefonáltat Hegyeshalomra a vámőrségnek, amit meg is tett. A busz vámellenőrzés nélkül mehetett tovább.)

A program a tervezettek szerint fennakadás nélkül haladt, csodálatos helyeket látogattunk meg. A buszt két kecskeméti család gépkocsival követte. Ők nem tartoztak szorosan a csoporthoz, de velünk együtt utaztak, a programokban költségeiket térítve részt vehettek. Mindenki tudtával ígéretet kaptak arra még itthon, hogy Párizsban állóhelyekre beszállhatnak a buszba, mert ott gépkocsival lehetetlen követni a buszt. Így is történt, de az első nap után voltak, akik szóvá tették a főigazgatónak, hogy *ezek miatt* nem látnak jól. A főigazgató a csoportvezetőnek, nekem szólt:

– Szóltak páran nekem, hogy nem látnak jól a buszból a vendég utasok miatt. Mondani kellene nekik, hogy holnaptól kezdve ne szálljanak be a buszba.

Engem meglepett a dolog, kissé fel is ment nálam a pumpa, de nyugodt hangot erőltetve főnökömnök ezt mondtam:

– Kecskeméten én mindenki tudtával és beleegyezésével ígéretet tettem nekik arra, hogy Párizsban beszállhatnak a buszba. Az arcueili vendégfogadást a városi tanács elnöke mellett a városi pártbizottság titkára az egyik autós család miatt is szorgalmazta. Amit én Kecskeméten megígértem nekik, Párizsban sem vonom vissza. Nem csinálók a számból segget. Otthon te vagy a főnök, ezen az úton a te írásos megbízásoddal én vagyok a csoport vezetője. Ha megvonod tőlem ezt a megbízatást, és átveszed a csoport vezetését, te kiszállíthatod őket a buszból. De megérted, ugye, hogy én ezt tiszta lelkiismerettel nem tehetem most meg.

– Jó, hát én csak szóltam, mert nekem is szóltak – visszakozott a főigazgató.

– Kérlek, mondd meg azoknak, akik ezt kérték tőled, hogy ezen az úton én vagyok a főnök, nekem szóljanak, ha problémájuk van – mondtam befejezésül.

De ezek után nem szólt senki. A főigazgatóban azonban maradhatott tüske.

Párizsban a Folies Bergère előadására is eljutottunk, mert Michel Gyarmathyval, a revü művészeti igazgatójával leleveleztem, hogy lesz

jegy 49 főnek. Amikor megérkeztünk a revüszínházhoz, feleségemmel mentem Gyarmathy úrhoz a jegyeket intézni. Ajándékba kecskeméti barackpálinkát és kalocsai hímzett terítőt vittünk neki. Amikor ezeket át akartuk adni, Gyarmathy ennyit mondott:

– Ajándékot nem fogadok el. Ilyen nagy csoportot ingyen nem tudok beengedni, de állóhely árért a legjobb helyeken fogtok ülni.

Megköszöntük, és távozás előtt még egyszer megkíséreltük az ajándékokat otthagyni.

– Ha még egyszer előhózzátok nekem az ajándékot, kidoblak benneteket, és az előadásra se jöhettek be – mondta most már indulatosan a művészeti igazgató.

Eltettük a tárgyakat. Ekkor megenyhülve folytatta:

– Mert ti, magyarok azt hiszitek, hogy ha valaki szívességet tesz nektek, azért valami viszonzást is vár. Errefelé ez nem így van, és nálam meg különösen nem.

Aztán még arról beszéltünk, hogy merről jöttünk, mi mindent láttunk, és merre megyünk még. Tetszett neki a magyar csoport kultúra iránti erős érdeklődése. Majd a Folies Bergère-ről, annak művészeti tevékenységéről, ebben Gyarmathy szerepéről esett szó. Elmondta, hogy mindig van a műsorban egy 20 perces magyar blokk, és örül annak, ha ezt az otthoniak közül is látják.

– Mert mi magyar emigránsok a sikereinket külső országokban érzük el, de az elismerést azért otthon is szeretnénk érte megkapni – mondta ki végül titkos vágyát idegen honfitársai előtt. (Michel Gyarmathy, vagyis Gyarmathy Miklós évekkel később a magyar kultúra közvetítéséért Magyarországon állami kitüntetést vehetett át.)

A külföldi körút sikeresen fejeződött be, a résztvevők nagyon elégedettek voltak. A főigazgató írásban köszönte meg a szervező- és csoportvezetői munkámat. Azonban nem felejtett. Igaz, hogy a hallgatók kitelepítésére nem tért vissza, de később egy kollégámtól megtudtam, hogy a főigazgató a megbízatásomat nem akarta meghosszabbítani. A kollégium dolgozói viszont engem akartak továbbra is, akiket meg felkért, hogy vállalják el a kollégium igazgatását, azok közül egy sem vállalta. Hogy azért, mert a tiszteletdíj nem volt arányban a felelősséggel, vagy azért, mert egy köztisztviselőben álló kolléga félreállításához nem akart eszköz lenni,

sohasem derült ki. Így aztán 1982. szeptember 1-jén nem tudni, milyen háttér gondolatokkal írta alá a kollégium igazgatói feladatokra szóló megbízásomat újabb egy évre, amit aztán még ötször hosszabbított meg főigazgatói ideje alatt. 1985-ben ő adta át nekem, a főiskolai docens kollégium igazgatónak, a Kiváló Munkáért miniszteri kitüntetést, amire a felterjesztést is ő tehette. A kollégium igazgatói tiszteletdíjamat azonban sohasem emelte meg, ezt az őt követő főigazgatónak hagyta örökölni, aki főigazgatóságának első fél évében már meg is tette.

Orosz katonák a lánykollégiumban

Közvetlenül a főiskola telke mellett közvetlenül orosz laktanya volt. A kerítést a kollégium épületeitől csak méterek választották el. A lánykollégium épülete mögött a kerítés magasságában odaát őrbódé állt, ahonnan az őrségben álló kiskatonák rendszeresen kukkolták a lányokat, ellene azonban csak annyit tehattunk, hogy a lányoknak megmondtuk, hogy ezt bekalkulálva túl lengén ne nagyon mutogassák magukat. Korábban ebből probléma soha nem adódott.

Egyik reggel kollégáim arról tájékoztattak (telefon a lakásomon nem volt, mert nem juthattam hozzá), hogy az éjjel orosz katonák jártak a lánykollégiumban.

– És mi történt? – kérdeztem izgatottan.

– Erőszak szerencsére nem, mert azt sikerült megelőzni – mondta a gondnoknő.

Azonnal megkezdtem a tájékozódást, beszéltem a szemtanúkkal, az érintettekkel, akik elmondták, hogy éjfél tájban négy-öt szovjet katona bement a lánykollégiumba (portaszolgálat ebben az épületben nem volt, amit a hallgatók sohasem hiányoltak, a főiskola területén a biztonságérzet akkora volt, hogy a lányok a szobáikat nem is zárták éjszakára magukra), felmentek az emeletre, benyitogattak a szobákba, és nézték az ágyban lévő, alvó lányokat. Ennél több csak az egyik szobában történt, ahol az egyik lány elmondása szerint:

– Arra ébredtem, hogy fölöttem egy furcsán bűdös szagú, izzadt férfi van térdelve, kezeire támaszkodva, és ziháló gyors lélegzetéből alkohol szaga terjeng. Ijedtemben valami artikulátlan, sikításhoz, kiáltáshoz

hasonló hangot adtam, amire az alak leugrott az ágyról, ujját szája elé tartva csitítóan püsszegett, hátrált kifelé. Kiugrottam az ágyból, felkapcsoltam a villanyt, és láttam, hogy egy orosz katona hátrál ki a szobából a folyosóra, ahol többen is vannak. Ekkorra több lány is kijött a szobákból, a földszinten lakó fiúk is felébredtek, jöttek, és kitessekelték a betolakodókat, akik aztán a kerítésen átmásztak a laktanya területére. Én az ágyamhoz visszamenve láttam, hogy a paplanom is, és a hálóingem is „össze van fröcskölve”. És még mindig éreztem azt a nagyon kellemetlen szagot.

Az esetet azonnal jelentettem a főigazgatónak, aki rögtön szólt a rendőrségnek, ahol közölték vele, hogy az ideiglenesen hazánkban tartózkodó szovjet hadsereg tagjaival szemben a magyar bűnüldöző szervek nem járhatnak el, az ügyet jelentik a szovjet hadosztály-parancsnokságnak.

Hamarosan megjelent két szovjet tiszt a főiskolán, meghallgatták az ügyben érintetteket, apróra kikérdezték a leginkább sértett lányt, aztán elmentek. Már a következő napon jelentkeztek, hogy megvannak a delikvenssek, mikor hozhatják át őket, hogy a lány, akinek ágyában volt a fiú, kiválassza, melyik volt az. Egy tiszt és egy tolmács masírozott át a főiskolára öt katonával. A tiszt a fiúkat egymás mellé állította, akik láthatóan nagyon *be voltak rezelve*. A leány tétovázás nélkül mutatott rá az egyikre, aki erre elsápadt, és a következő pillanatban tisztjétől ott nyilvánosan két hatalmas ütést kapott az arcára, amit megsemmisítve, megalázva tűrt. Nem tiltakozott, hogy nem ő volt. A többiek kissé megkönnyebbültek. A tiszt ennyit mondott:

Elnézést kérünk a történetért. Hasonló eset nem fog előfordulni. A vétkesek fölött a szovjet katonai bíróság fog ítélni. Elkészöntek és elvonultak.

Én a szembesítésnél nem voltam ott. Az érintett lány mesélte el nekem, hogy mi és hogyan történt, amikor utána az irodámban négyszemközt beszélgettünk. Én végül ezt mondtam a lánynak:

– Nagyon elítélendő, ami történt. Örülünk annak, hogy ön nem lett erőszak áldozata, a folyamat csak a szándékig jutott el. Ez is éppen elég. Egy másik összefüggésben azonban a tettes maga is áldozat, a szovjet birodalom áldozata. Évekre elszakítva családjuktól, szűkebb pátriájuktól,

hazájuktól szinte spártai fegyelem alatt, kaszárnnyákba zárva tartják őket számukra teljesen idegen országban. A hormonok pedig bennük is éppen úgy működnek, mint a fiúkban itt a főiskolán. Nem is tudhatjuk, hogy ez a működés mi mindenhez vezethet egy ilyen kaszárnnyában. A büntetésük ezeknek biztos, hogy elrettentő lesz. Az ön által azonosítotté lesz a legsúlyosabb. Büntetőszázadba küldik plusz évekre, de az is lehet, hogy évekig fog sínylődni egy szibériai lágerbörtönben.

A lány mozdulatlanul hallgatott, borússá váló arcán látszott, hogy mélyen szántanak gondolatai, nő léte talán a fiú édesanyja is eszébe jutott. Hosszabb csendszünet után szelíd hangon ennyit mondott:

– Igazgató úr! Ha tudtam volna, hogy az lesz, amit láttam, és amit most az igazgató úr elmondott, talán azt mondtam volna, hogy nem ismerem föl, melyikük volt. De hát engem is felháborított, ami velem történt.

– Jogosan, morálisan meg pláne – zártam a beszélgetést.

A főiskolán az esetnek az lett a következménye, hogy a lánykollégium épületébe portásfülke került, ahol 24 órás portaszolgálat létesült, aminek többen nem örültek sem a fiúk, sem a lányok körében.

A kollégiumi szarka

A lopások nem voltak jellemzők a kollégiumban, de néha előfordult, hogy eltűnt valakinek valamije. Levelező tagozatosok is kaptak szállást konzultációik idején. Egyszer a nappali tagozatos hallgatók szobájukban tetten értek egy levelező tagozatos hallgatót, amint éjszaka egyikük pénzét lopta. Az esetet jelentették, de a tettes is bűnbánó ábrázattal felkeresett, mondván:

– Igazgató úr! Nagyon sajnálom, ami történt. Bocsánatot kérek öntől is, társaimtól is. Ígérem, többet nem fog előfordulni.

– Én is úgy gondolom, mert nagyon súlyos vétek sorstársakat meglopni. Tudja, hogy háborúban a bajtársaikat meglopók halállal lakoltak?

– Nem tudtam – mondta látszólag megszeppenve a vétkes.

– Délutánra összehívtam a kollégiumi bizottságot, ahol ezt az ügyet fogjuk tárgyalni. 3 órára maga is legyen itt!

A kollégiumi bizottság előtt a sértett szoba lakói elmondták, hogyan érték tetten a félre nem érthető módon a pénzt már a kezében tartó tolvajt.

A vétkes beismerte tettét, nem védekezett, ott is bocsánatot kért, és szentül ígérte, hogy soha többet ilyen.

Büntetésre javaslatot én tettem:

– Meg kell védenünk magunkat az ilyen emberektől. Javaslom, nyilvánítsa a Kollégiumi Bizottság *persona non gratává*, ami azt jelenti, hogy soha többet nem kaphat szállást a kollégiumban.

A bizottság ezt egyhangúan, vita nélkül elfogadta, amit azonnal közöltek is a vétkessel, hozzátéve, hogy már a következő éjszakát sem töltheti a kollégiumban.

Másnap hívatott a főigazgató:

– Azért hívattalak, mert hoztatok tegnap egy fegyelmi határozatot a kollégiumban, ami nagyon kínos helyzetbe hoz engem. Nem mentem a fiút. A lopást elítélem én is. A fiúnak az apja azonban még Pécsről jó barátom, államvizsgáztatni jár felkérésemre ide hozzánk évek óta. Nagyon kellemetlen, hogy egy ilyen kiváló ember fiával történt éppen ez az eset. Nem tudnátok újra tárgyalni és enyhíteni a büntetést? Találjatok ki valami mást, de a kollégiumból ne tiltsátok ki! A drágább szállást is az apjának kell fizetnie.

Törődött volna többet a fia nevelésével, tolult a gondolat agyamba és eszembe jutott, hogy a nyugat-európai körúton Münchenben fiammal mentünk fürödni, és a tusolóban találtunk a szappantartón egy elég drága japán karórát. A fiam megkérdezte:

– Apu, mit csinálunk vele?

– Közösen elvisszük a recepcióra, leadjuk, és kérjük, hogy a hangosbemondón mondják be.

Így is történt, és a fiú évtizedek múlva se felejtette el, hogy becsületből példát mutattunk.

Aztán ezt mondtam:

– Nem lenne szerencsés, ha a Kollégiumi Bizottság a te kérésedre újra tárgyalná az ügyet. Nem igazi enyhítő körülmény, amit elmondtál. Megértem a kellemetlen helyzetedet, de a megoldás kulcsa is a kezeden van. Főigazgatóként a Szervezeti Szabályzat szerint neked jogod van a KB határozatát felülbírálni és megváltoztatni. Belátásod szerint változtasd meg a KB döntését, és ezt indokolva, írásban szíveskedj közölni a Kollégiumi Bizottsággal. Végre fogjuk hajtani, amit döntesz.

– Nem. Azt én nem vállalom, hogy én hatalmi szóval változtassam meg a ti döntéseket. Ezt nektek kellene megtenni, de látom, hogy ezt te sem akarod vállalni.

Nem, mert a tisztességem és a tekintélyem megtartása nekem is fontos – zárult a beszélgetés, és a nagy ember rosszul nevelt fia többé a kollégiumba nem tehette be a lábát.

A szülői szeretet másik véglete

Gyermekeit rosszul nevelő másik szülővel is volt szerencsém találkozni. A kollégium szabályzata szerint 2,5 félévi átlag alatt nem lehetett bent lakni a kollégiumban. Ezzel is motiválni akartunk az *elégséges nekem elégséges* szemlélet ellen. Egyik félévi elbírálás után egy szülő telefonon bejelentkezett hozzám. A megbeszélte időpontban egy egyenruhás, magas, kisportolt alakú, snájdig alezredes érkezett drága nercbundát viselő, csinos feleségével és főiskolás fiával. Leültettem őket és megkérdeztem:

– Miben állhatok a rendelkezésükre? Mi az, amiért messziről elutaztak Kecskemétre?

– Mert a gyereket nem vették fel kollégiumba a következő félévre – válaszolta katonás hanghordozással az apa.

– Hogy hívják? – kérdeztem a fiút.

– G. P. – válaszolt az apa, mielőtt a fiú meg tudott volna szólalni.

Elővettem a nyilvántartást, láttam benne, hogy a fiú 2,1-re teljesítette a félévet úgy, hogy a sok kettes mellett egyetlen hármasa volt.

– Hát a gyenge tanulmányi eredménye miatt nem tudtuk felvenni a fiút – mondtam a szülőknak, hiszen a fiú ezt jól tudta. – A szabályzatunk olyan, hogy ezt nem teszi lehetővé – magyaráztam tovább.

– De a szabályzat valamilyen kivételt bizonyára megenged – replikázott az alezredes.

– Igen. Van méltányossági kivétel, amire fenn van tartva a főigazgató úrnak pár hely. Ezt azonban kérvényezni kell. A kérvényt hozzám kell eljuttatni a jövő hét hétfőig, és jól meg kell indokolni a kérést – adtam felvilágosítást.

– Azzal nem lesz gond. A fiú NB I-es kosárlabdázó. Kaphatunk egy lapot, meg tollat, hogy itt most megírjuk a kérvényt? – rendelkezett az alezredes.

Papírlapot és tollat tettem a fiú elé az asztalra, amit az apa nyomban elkapott, és kezdte volna írni a kérvényt, de én megzavartam.

– Bocsánat, alezredes elvtárs! Ön szeretne kollégista lenni vagy a fia?

– Hát persze, hogy a fiú – mondta, és értetlenül nézett rám.

– Mert akkor a kérvényt neki kellene írnia, nem gondolja?

– Nem tud az kérvényt írni. Majd én megírom helyette – és akarta folytatni az írást.

Láttam, hogy a feleség is, meg a fiú is zavarban van, kínossá vált számukra a szituáció, hát megakasztottam a kérvényírást megint:

– Alezredes *elvtárs*! – nyomtam a megszólítást jól meg – Látja, milyen szép szál, kisportolt, 20 éves legény a fia. Engedni kellene, hogy kibontakozhasson. Hadd írja ő a kérvényt, mi meg segítünk, ha elakadna. Ha nemsokára megnősül, helyette a nászágába ön már mégse mehet majd, ugye?

A fiú szeme csillant, az anya zavarában felállt, erre a fordulatra a katonatiszt se számított.

– Na, gyerünk! Otthon majd megírjuk a kérvényt és postán elküldjük – állt fel ő is. Elköszöntek és elmentek. Én az esetet szinte szóról-szóra elmeséltem a munkatársaimnak, akik ámulva hallgatták, hogy egy katona apa még 20 éves korában sem akarja fia kezét elengedni. Most is mindent meg akar csinálni helyette, és nem látja, hogy ezzel mekkora kárt okoz neki. Hogy lehet így a fiúból majd önállóan dönteni és cselekedni tudó férfi?

Kollégámat kellett elmarasztalnom

A kollégium névadójáról évente azzal emlékeztünk meg, hogy egy busznyi kollégistával két-három napos Ságvári túrára mentünk a hegyekbe különböző túraútvonalakra. Ez mellett az elsősöknek szeptemberben mindig volt egy Bugac túra kisvonattal, az ősborókásban jó nagy gyaloglással, bográcsos főzéssel. Ságvári Endre születésének 70 éves évfordulójára 1983 novemberében életéről kiállítást, verseiből

szavalóversenyt, és emlékünnepséget is szerveztünk, amelyre Ságvári hűgát, Ságvári Ágnest, a Budapest Főváros Levéltára igazgatóját is meghívtuk. Az ez évi túrát jubileumi túraként megkülönböztetetten kezeltük.

Az eset ehhez a túrához kapcsolódik, amelynek a szervezője és vezetője a legidősebb kollégiumi tanár volt, és amelyen a megyei KISZ bizottság főiskolákért felelős munkatársa és én is részt vettünk. (Én szinte minden túrára elmentem a hallgatókkal.) Az történt, hogy első nap este a túravezető berúgott és a hallgatók körében ittas ember módjára viselkedett. Ez a hallgatókban is, a megyei munkatársban és bennem is visszatetszést váltott ki, aztán híre kelt a főiskolán is. Úgy éreztem, beszélnem kell vele. Ezen a beszélgetésen elismerte, hogy sokat ivott, de azzal védekezett, hogy ez este a szálláshelyen, nem munkaidőben történt, így senkinek semmi köze hozzá.

– A túra vezetőjeként te az indulástól az érkezésig felelős megbízatást teljesítettél, este is szolgálatban voltál – mondtam neki, amivel a kolléga messze nem értett egyet. Vitatkoztunk, a vitát azzal függesztettem fel, hogy ez ügyben a kollégiumot felügyelő főigazgató-helyettestől fogok írásos állásfoglalást kérni. A főigazgató-helyettes az én álláspontomat erősítette meg, és a kollégiumi tanárt írásbeli figyelmeztetésben részesítette.

Ennek akkor lett igazán jelentősége, amikor nemsokára egy kollégiumi tanári statust is megszüntetett a főigazgató, és egy kollégiumi tanárt el kellett küldeni. Nekem kellett javaslatot tennem az elküldendő személyre, és én egy előzetes beszélgetésben a fegyelmi vétséget elkövetőt neveztem meg, mert a munkájával az előbbi esettől függetlenül már hosszabb ideje nem voltam elégedett. A főigazgató erről hallani sem akart, mondván, hogy már csak nem fogja elküldeni a főiskola szakszervezeti titkárát, mert abba a felsőbb szakszervezeti szerv is beleszólna. Ekkor olyan javaslatot tettem írásban, hogy küldje el a fiatalabbal együtt az idősebb kollégiumi tanárt is, a kollégiumi bizottsággal és a maradó egy tanárral a kollégium pedagógiai irányítását meg tudom oldani. A főigazgató mégis a fiatalabb, az agilisabb tanárt küldte el, ami nekem azért is lelkiismereti problémát okozott, mert az elküldött nekem korábban munkatársam volt az úttörő apparátusban, sőt már a néptánc oktatók tanfolyamáról ismertük egymást.

A kollégiumi mozgalom

Azért is tudtam kollégium igazgatóként sikeres lenni, mert a kollégiumok az Oktatási Minisztérium szakmai felügyelete mellett a KISZ Központi Bizottsága mozgalmi irányításával is működtek, a mozgalmi módszerek ezen a területen jól hasznosíthatók voltak. A kollégium önkormányzati szerveként a kollégiumi bizottság működött, amelybe választással is, képviseleti alapon is kerültek be a tagok, ahol a kollektív felelősség mellett a különböző szakterületeken (kultúros, sportos, stúdióvezető, tanulmányi felelős) a személyes felelősség is érvényesült. A Kollégiumi Bizottság tagjai számára ez a közéletben való részvételnek, a szervezés-vezetés tanulásának jó gyakorlótere volt, az igazgató pedig ebben a mentor, a tanácsadó szerepét töltötte be, és az érvényes jogszabályi kereteken belül maradást felügyelte.

A Kollégiumi Bizottság titkára, dr. Kapitány Sándor főigazgató és dr. Pap István kollégium igazgató egy rendezvény elnökségében

A kollégiumban dolgozók (portások, takarítók, gondnok, ügyintéző, kollégiumi tanárok) csapatként tudtunk együttműködni a mindennapi munkában is, de tudtunk közösen kikapcsolódni is, közös kirándulásokat szervezni (Mátra, Bugac), ott együtt túrázni, énekelni, bográcsban főzni stb.

Bugaci túrán a kollégium dolgozóival

Az akkori gondnoknő 25 év múltán ezekre az évekre hasonlóképpen emlékezett vissza, hogy „*jól tudtunk együttműködni, nem voltak zavarok a kollégium életében.*”

Az ország felsőoktatási kollégiumainak igazgatói rendszeresen találkoztak, tapasztalataikat átadták egymásnak, munkaközösséget is alkottak. A GAMF kollégiumának jó híre volt. Kiváló Kollégium címre azonban nem pályáztunk, mert az épület és a berendezés színvonala miatt nem versenyezhattünk a legjobbakkal. A tartalmi munka színvonala viszont biztosan megütötte volna a mércét.

Jelzett a test a mentális énnék

Jól megedzettek a gyerek- és ifjúkorban rám osztott fizikai megpróbáltatások. 12 éves koromban volt egy vakbélműtőm, utána jó ideig egészséges voltam, mint a makk. Közel 40-hez ki kellett szedni a manduláimat, és ment minden tovább. Kerékpárral közlekedtem, de ezen kívül a rendszeres testmozgást, sportolást mellőztem. Kerti munkákat végeztem tavasztól késő őszig. Inkább az agyamat *tornáztattam*, sokat ültem asztalnál olvasva, írva, gondolkodva. 47 évesen megkaptam első szemüvegemet.

A stressz

38 évesen nagyon megviselt az elhúzódó procedura végén kapott pártfegyelmi büntetés, amit akkor is, később is igazágtalannak éreztem. Kollégium igazgatóként is voltak helyzeteim, amikor őrlődtem a hallgatók és a főigazgató *malomkövek* között. Az igazi megpróbáltatást azonban számomra a rendszerváltás hozta. Tanszékem a Marxizmus-Leninizmus Tanszék volt, a filozófia tantárgy ide tartozott. Ekkor ezek a tanszékek egyik napról a másikra mindenhol megszűntek, az oktatók jelentős részét szélnek eresztették. Nagy volt a bizonytalanság, hogy velem is mi lesz. 50 éves voltam. Tanítói praxisomat 30 éve nem gyakoroltam, középiskolai tanárként jó egy évtizeddel korábban mindössze 4 évig működtem, tehát az ezeken a területeken dolgozó, hasonló korú kollégáimtól tapasztalatokban nagyon elmaradtam. A felsőfokú nyelvvizsgálással angol nyelvoktató lehettem volna, de ahhoz el kellett volna végeznem a 3 éves nyelvtanári szakot, ami ebben a korban már nagyon nagy kihívás lett volna.

A tanszék vezetője éppen ebben az évben lett 60 éves, és nyugdíjba ment. A főiskola főigazgatója engem bízott meg az újonnan megszervezendő Társadalomtudományi Tanszék vezetésével. Ez pozitívan érintett, ugyanakkor nagyon sok munkát, álmatlan éjszakákat is jelentett.

Ezzel majdnem egyidejűleg új nyelviskola is alakult a városban, amely a főiskolán működött, és én voltam a szervezési igazgatója. Már az első évben közel 600 tanulónk volt. Ráadásul ekkor indult Kecskeméten a Megyei Önkormányzat szervezésében a MID-KENT College által vezetett

menedzsment képzés is, amelynek helyi megbízottja, *contact person*ja is lettem. Magam akartam így, mert láttam, hogy a menedzsment oktatása a főiskolán is nélkülözhetetlen, és akik most ezt a kínálózkodó lehetőséget „*a vakok közt a félszemű a császár mindaddig, amíg egy jól látó trónkövetelő meg nem jelenik*” alapon megragadják, azok előtt a lehetőségek új, tág tere nyílik meg. Szerveztem, tanítottam, tanultam, tananyagokat készítettem fáradságot nem ismerve. Közben a főiskolán az eddigi főigazgatót nem választották újra, az új főigazgató meg nem egészen úgy viszonyult sem a társadalomtudományokhoz, sem a menedzsmenthez, mint előde. Ez még egy stressz faktort jelentett számomra.

Vastagbélrák

Aztán egy múlni nem akaró megfázás közbeni labor vizsgálat nagyon rossz vérképet mutatott. Házi orvosom rögtön kórházi kivizsgálásra küldött, ahol alapos vizsgálatok után sem találták meg az okot. A vérkép lassan elfogadható lett újra, hát elengedtek. Pár hónap múlva székletem sorozatban véres volt. Ezzel a problémával megint orvoshoz kellett fordulnom. A sebész megörült annak, hogy noduszokat (aranyér) talált, és további vizsgálatok nélkül előjegyzett műtetre. A műtét előtti vizsgálatnál kiderült, hogy ezen a tájon más elváltozás nincs, így a műtét után mindennek rendben kellett volna lennie.

De nem így történt. A műtét helyének teljes gyógyulása után az alapprobléma megmaradt, amit a kontroll vizsgálatnál az engem operáló orvosnak jeleztem. Az orvos csak ekkor küldött kolonoszkópos vizsgálatra. (A kezdő orvos vejem a műtét előtt mondta már, hogy ezzel kellett volna kezdeni.) A kolonoszkópos vizsgálat teljes egészében nem volt lefolytatható, mert a vastagbél szigma szakaszában 29 cm-nél szűkület miatt a műszer nem volt tovább vezethető. Biopsziát vettek, s néhány nap múlva bizonyossá vált az, amitől tartottunk. Vastagbélrák. A vizsgáló orvos az eredményt így közölte:

- Van egy jó hírem, meg egy rossz. Melyikkel kezdjem?
- Kezdje a rosszal, doktor úr! – válaszoltam a legrosszabbra gondolva.
- Amint gyanítottuk, vastagbélrákja van, de annak a jobbik sejtes változata – tette mindjárt hozzá.

– És mi a jó híre? – kérdeztem kétkedően.

– Az, hogy műthető. Olyan helyen van, ami ezt jól lehetővé teszi. Mihamarabb meg kell műteni. Talán még időben fedeztük fel ahhoz, hogy ebből a betegségből meggyógyuljon.

Az orvos *jó híre* ellenére le voltam sújtva. Amikor tanszékem már egyre jobban működött, a MID-KENT College-tól megkaptam Management Development okleveletem és a college magyarországi társtanárává fogadott, az új nyelviskola a város legnagyobb és leginkább keresett nyelviskolájává vált, ahol már közel 1000-en tanultak hétfőgeken, mindkét gyerekem diplomás lett, feleségem a városban ismert és megbecsült matematikatanár, iskolája igazgatóhelyettese, tehát *a kutyám se sánta*, akkor tör rám a halálos kór, hogy mindezt zárójelbe tegye. Micsoda borzalmas csapása ez a Sorsnak! Borzasztóan igazságtalannak éreztem, hogy feleségemet, gyerekeimet, akiket nagyon szeretek, akikkel jó családban élek, s akik engem is becsülnek, elismernek és szeretnek, talán néha még büszkék is voltak rám, most, 53 évesen valószínűleg itt kell hagynom. Össze voltam törve.

Sápadtan érkeztem a városba a feleségemmel megbeszélte találkozóhelyre, aki rosszat sejtve, izgatottan kérdezte:

– Na, mi újság?

– Az, amit gyanítottak. Vastagbélrák. Operálni kell gyorsan, de szerencsére, lehet is. Most rögtön menjünk az OTP-be, és a bankszámlát írassuk a te nevedre is! Ez az első! – és tétova lépésekkel elindultunk a bank irányába.

Legszívesebben csak a feleségem nevére íratam volna a számlát, de ez azt is jelenthette volna, hogy még annál is sokkal rosszabb a helyzet, mint amit elmondtam, feleségemet pedig nem akartam még jobban megrémíteni. Meg saját magam is hinni akartam a gyógyulásban, tehát ennek a lehetőségnek is adtam némi esélyt.

Aztán beindultak a műtetre való előkészületek. Orvos vejem lépett először akcióba. Felkereste Szegeden a II-es kórházban Baradnay professzort, akit a vastagbélrák operálásában országosan is a legjobbak között tartottak számon. A professzor vállalta a műtétet, és befekvésre két hét múlva időpontot is adott. Ezután elmentem a noduszt operáló főorvoshoz, és beszámoltam a kolonoszkópos vizsgálat eredményéről,

amit az orvos azonban már tudott annak ellenére, hogy akkor még nem volt számítógépes rendszer a kórházban, és a vizsgálat a másik kórházban történt. Az orvos sajnálkozását fejezte ki, és rögtön felajánlotta, hogy ő vállalja ezt a műtétet is, amire így válaszoltam:

– Köszönöm, erre nem tartok igényt, Szegeden Baradnay professzor fog megoperálni – mondtam, aminek láttam, hogy az orvos nem örül igazán.

Aztán a főnökömet, a főiskola új főigazgatóját tájékoztattam, aki sajnálkozása mellett azt is elmondta, hogy anyósát nemrégien szintén ez a professzor műtötte ugyanilyen betegséggel, de későn mentek, s azóta anyósa már meg is halt. No, ez nem volt egy a gyógyulás reményét erősítő információ.

Anyám, apósom, gyerekeim, kollégáim aggodalma is nehezítette a várakozás napjait, de a legnagyobb lelki teher az volt a számomra, hogy hogyan tehetek ilyet, hogy feleségemet özvegyen itt hagyom? Őt, aki szerető, gondoskodó társam 30 éve, aki példa értékű anyja két gyermekünknek, nagyanyja a két kis unokának. Lányunk segítője az *egyik kicsi, másik pici* unokák gondozásában, nevelésében, gondozója özvegy édesapjának, akire a legnagyobb rosszindulattal sem lehetne még kis rosszat se mondani. Mi lesz vele? Még az is eszembe jutott, hogy a másik fiú, aki főiskolás korában szerette, de akkor nem őt választotta férjül, hanem engem, és aki elváltan élt Kecskeméten, egy évvel korábban meghalt. 50 évesen neki hozzá illő és őt megérdemlő új élettársat kellene majd találnia, ami nem lenne könnyű. Így arra a következtetésre jutottam, hogy most nemcsak önmagamért, hanem a feleségemért, a családomért kutya kötelességem még a lehetetlent is megpróbálni azért, hogy meggyógyuljak, életben maradjak. A tudatalattimnak azt az üzenetet küldte a tudatos tudatom, hogy nincs más alternatíva. Ezzel a gondolattal vonultam be a kórházba. A műtetre várva a kórházban készülő jegyzetemhez angol nyelvű szakirodalmat olvastam, abból jegyzeteket készítettem. A sajátos körülmények között is végeztem a munkámat, a felgyógyulás utánra készültem.

A műtét előtti estén a professzor magához hívatott. Elmondta, hogy másnap mi fog történni akkor, amikor én már önkívületi állapotban leszek. A professzor tájékoztatójában is biztató volt az, hogy jól operálható helyen van a daganat, relatíve hosszú darab is kimetszhető a vastagbélből ezen a

szakaszon, a környék nyirokcsomóiból jó sok távolítható el, ami mind növeli a műtét sikerességének az esélyét. A beleegyező nyilatkozat aláírása előtt azonban az utolsó mondata így szólt:

– Biztosat azonban csak akkor tudok én is, ha felnyitottam a hasát és látom, hogy mi van benne.

Ezután még az aneszteziológus doktornő is felkeresett a kórteremben, aki elmondta, hogy az ő szerepe mi lesz. A másnapi műtét alatt a műtőben ő fogja biztosítani a meg se haljon, fel se ébredjen állapotot, a műtét után pedig én őt fogom először meglátni, mert neki majd ott kell lennie az ágynál egészen az ébredésig. Közepes termetű, középkorú, fekete hajú, kedves, igazi orvosi személyiséget sugárzó doktornő volt az aneszteziológus. Ez kicsit nyugtatóan hatott a sok izgalom közepette. Aztán jött éjjel 13 beöntés, reggel a vizit, a *minden mindegy* injekció, utazás a műtőbe, ott még egy injekció, aztán *se kép, se hang*.

A kórteremben az ágyamon ébredtem. Az ágy végénél az aneszteziológus doktornő állt. Amikor észlelte, hogy betege öntudata visszatért, csak ennyit mondott:

– Tanár úr! A műtét sikeres volt. Ön meg fog gyógyulni – és szemei sugárzása, arcának rezdülései olyan erővel egészítették ki a mondatait, ami együttesen bennem azt a gondolatot ébresztette és erősítette meg, hogy biztosan igazat mond. Éreztem, hogy ez a jóságos arcú, tiszta tekintetű ember nem lenne képes a hazugságnak még a megbocsátható, a kegyes formájára sem. (Elköszönéskor mindezt elmondtam a doktornőnek, aki csak annyi kommentárt fűzött hozzá, hogy „*Maga meg nagyon jó emberismerő.*”)

Egy óra sem telt el, már orvos lányom is átszaladt hozzám munkahelyéről az Anatómiai Intézetből, és remegő hangon, de csillogó szemekkel, örömkönnyeivel küzdve saját magának is, nekem is nagyon meggyőző igyekezettel mondta:

– Apu, meg fogsz gyógyulni – és hangjában érezhető volt, hogy magában is, apjában is táplálni, erősíteni akarja a reményt a pozitív tény kimondásával. Ez sikerült is neki, mert én arra a következtetésre jutottam rögtön, hogy ha az orvos és nagyon közeli hozzátartozó egy személyben ilyen határozottsággal meri ezt a szemembe mondani, akkor ennek kell, hogy reális alapja legyen. És ez közvetlenül a műtét utáni percekben a

gyógyulásban való hitemnek nagyon jót tett. Még azon a délutánon vonattal jött hozzám a feleségem is, akinek a gondok által megviselt arcán a bizakodás, a biztatás és a remény mosolya látszott, amikor ő is mondta:

– Meg fogsz gyógyulni – és mindkét kezével megszorította a nagybeteg erőtlén jobb kezét, és sokáig tartotta így. Tekintetéből bágyadt szemeimen keresztül, hangja bársonyából a fülemen át, testéből a kezei közvetítésével erő, éltető stimulálás áramlott a meggyengült lélekbe és a jól összeszabdalt testbe, ami többet ért minden fájdalomcsillapító gyógyszernél. És most már fenntartások nélkül elhittem, hogy meggyógyulok, és elhatároztam, hogy a folyamat gyorsításáért mindent elkövetek, amit csak tudok.

Másnap a reggeli vizitnél hozzám fordulva a professzor azt kérdezte:

– És maga hogy van?

– Professzor úr, erre minden fáj – mutattam a hasamra.

– Ne csodálkozzon rajta. A hasában most egy csatatér van. A szigma bélből 20 cm-t kivágtunk, és a környezetéből még amennyit csak lehetett kivettünk. De a helyzet napról-napra jobb lesz. Szövettanra küldtünk vizsgálati anyagot, aminek az eredménye néhány nap múlva meglesz. Akkor még többet tudunk.

Amint lehetett, felkeltem ágyamból előbb rövidebb, később hosszabb időkre is. George Mikes (Mikes György) egy humoros írásában olvastam, hogy a világon az ágy a legveszélyesebb hely, mert ott hálnak meg a legtöbben. Nem akartam hát sokat ágyban lenni, hogy csökkentsem a kockázatot.

Hozzá tartozóim, a lányom, a vejem, aki egy emelettel lejjebb a traumatológián volt orvos, később a közeli rokonok, még a Pesten dolgozó fiam is meg-meglátogattak. Feleségem azonban Kecskemétről talán egyetlen napot sem hagyott ki, minden délután megjelent Szegeden, és a Weber-pépes napok utolsóján már sült hekket is hozott, ami délután még a fiókba került. Éjszaka arra ébredtem, hogy kezdek éhes lenni. Előkerestem hát az aznap sült halat, eszegetni kezdtem belőle, és éreztem, hogy jól esik. Ezt meggyőző érvként fogtam fel ahhoz, hogy a gyógyulás útján vagyok. Ekkor gondolatban újra végigjártam a betegségem diagnosztizálása óta eltelt mintegy három hetet. Számba vettem, hogy környezetem hogyan viszonyult hozzám, kik, mennyit aggódtak értem, a

családom tagjai milyen ragaszkodással, szeretettel vettek körül, és ilyen következtetést vontam le:

– Mindez csak úgy magyarázható, hogy nemcsak ők fontosak nekem, hanem én is fontos vagyok nekik, és a jövőben is szükségük lehet rám, hasznukra tudok lenni, tehát semmiképp sem szabadna még itt hagynom őket. Meg a főiskola, a hallgatóim. Azoknak is fontos lehetek, amiért szintén érdemes meggyógyulni.

Éjszakánként többször is fölkeltem és végigsétáltam a folyosón oda és vissza, amíg el nem fáradtam. Figyeltem, hogy az éjszakás nővérnek mennyit kell dolgoznia. Rosszul érintett, amikor a nővér beküldött, becsukta sorban minden kórterem ajtaját, csak azt lehetett hallani, hogy guruló kerekek zaja közeledik, majd nem sok idő elteltével a kerekek gurulásának a csendbe veszően távolodó zaja érzékelhető. Tudtam, hogy valakit megint elvittek, aki soha többé, már sehova nem tér vissza.

Étvágyam nőtt, egyre többet sétáltam, ágyamban már olvastam, jegyzeteltem, ahogy tudtam. Állapotom napról napra érezhetően javult. A szövettan eredménye azt mutatta, hogy rákos sejtek csak kevés számban, csak a nagyon közeli nyirokcsomókban fordultak elő, tehát nagy volt a valószínűsége, hogy még nem történt áttét. Ezt lányom is, aki az intézetben a vizsgálatokat végzőkkel közvetlenül is konzultált, megerősítette. Ez a hír újabb lendületet adott a gyógyulásba vetett hitemnek, a megerősödött hit pedig még inkább serkentette a gyógyulást. Közben megtudtam, hogy egyéb szerencsém is volt. A professzor arra való tekintettel, hogy fiatalabb vagyok, a gyógyulásra az esélyeim jók, időben egy nappal előre sorolta a műtétemet. A következő napon aztán már nem műtöttek, a műtétek szüneteltek, mert a műtősnők az osztályon kollektíven felmondtak, és amíg új műtősnőket nem találtak, nem tudtak műteni. Még akkor sem indult a műtés újra, amikor 10 nappal a műtetem után a professzor hazaengedett. Az eltávozás előtti napon, amikor a professzor a zárójelentés átadásakor elmondta, hogy mit tegyek, mit ne tegyek, mire vigyázzak, kontrollra mikor jöjjek, megkérdeztem:

– Professzor úr! Mi okozhatta nálam ezt a betegséget? Lehet, hogy az eddigi életmódomért büntetett meg a természet? Ha így van, mit kellene másként tennem?

– Az ilyen betegségre való hajlamnak lehetnek familiáris, genetikai okai. Ön nem dohányzik, nem iszik, nincs káros szenvedélye, maga alkotó ember, sokat dolgozik. Saját magát ne vádolja! A környezeti ártalmak és a stressz rátehettek egy lapáttal a hajlamra – magyarázta a professzor. (Egy év múlva az édesanyámat ugyanezzel a betegséggel ugyanez a professzor műtötte, de ő 20 évvel idősebb is volt, később is ment orvoshoz, és a tumorja csaknem inoperábilis helyen volt, így meghalt a kórházban. A familiáris hajlam valószínűségének a bizonyítottsága ezzel nőtt, amire a stresszes évek valóban rájátszhattak.)

Egy hónap múlva a kontroll vizsgálaton a professzor mindent rendben talált. Ekkor újabb kérdéssel álltam elő:

– Professzor úr! Én még korábban nyertem pályázaton ösztöndíjat egy egyhetes tanulmányútra Angliába, ahova két hét múlva kellene utaznom. Mit tegyek?

– Menjen el! De nehéz bőröndöt ne cipeljen! Mindig kérjen meg majd valakit, hogy segítsen!

Amikor a fogadó partnerek megtudták, hogy a műtét után 7 héttel megérkezem, örültek, de a visszautazás előtti napon bevallották, hogy eléggé aggódtak állapotom, munkabírásom miatt is, de főleg azért, hogy mi lenne, ha ott kórházba kerülnék újra, amihez a BBP biztosítása semmire se lenne elég. Nem volt azonban semmi baj. Könnyítetten hajtottuk végre a tervezett programot, s a végén még kedves öreg barátomat is meglátogattam Hastingsben.

Kecskeméten utókezelésemet, a kontroll vizsgálatokat egy kiváló sebész, onkológus szakorvos végezte a protokoll szerint, pontosan betartva azt. Öt év elteltével azt mondta:

– Tanár úr! Most már azt mondhatom Önnek, hogy ebből a csúnya betegségből meggyógyult. Mostantól pontosan annyi az esélye rákban meghalni, mint nekem vagy bárki más egészséges embernek.

A prosztatata műtét

A kontroll vizsgálatok azonban sorra ismétlődtek, (majd 20 éven át), és megállapították, hogy a prosztatám egyre nagyobb. Egy ideig ez szoros ellenőrzés alatt tűrhető volt, de egyszer elérkezett az idő a radikális beavatkozásra. Ekkor a főorvos azt mondta:

– Higgye el, tanár úr, ha megcsinálják a műtétet, ami ma már nem olyan nagy dolog, az életminősége jelentősen meg fog változni pozitív irányba. Higgyen nekem, mert én már ezen túl vagyok, tapasztalatból mondom, amit mondok. Kecskeméten Szabó Zoltán tanár úr országosan is a legjobbak közé tartozó orvos, aki kiválóan operálja a jóindulatú prosztatata megnagyobbodásokat húgycsővön keresztül. Beszéljek vele?

Már jól ismertem ennyi év után a főorvost, és azt is észrevettem, hogy vannak hasonló jellemvonásaink. A főorvos is hivatásnak, nem csak szakmának tekinti foglalkozását, a feladat ellátásában nem munkaidőben gondolkodik, a kereset nála nem cél, hanem a hivatásszerűen, eredményesen elvégzett munka mellékterméke, így a hálapénz számára is megalázó. Munkájában precíz, emberként udvarias, becsületes ember. Tudtam, hogy a főorvos empatikusan nekem a legjobbat akarja, így válaszom a feltett kérdésre csak az igen lehetett. A főorvos a műtét időpontját, minden szükséges dolgot elintézett, nekem csak jelentkezni kellett a megjelölt napon.

70 éves voltam, amikor engem a jó hírű, tudós és gyakorlott osztályvezető főorvos megvizsgált, és azt mondta:

– Alma nagyságú prosztatata, a 24. órában van ahhoz, hogy meg kell és meg is lehet műteni. Megműtöm, és úgy fog pisálni, mint 50 éves korában.

Lévén filosz alkat, ezen elgondolkodtam, és amikor már a műtőben voltam megkockáztattam:

– Tanár úr! (PhD minősítése miatt ez volt az elfogadott megszólítása a főorvosnak, mert egyetemi docens is volt) Azt tetszett mondani, hogy úgy fogok pisálni, mint 50 éves koromban.

– Úgy – válaszolta a műtethez beöltözött operatőr.

– Nem lehetne úgy megcsinálni, hogy úgy tudjak pisálni, mint amikor gyerekkorunkban egy vonal mögé álltunk, és versenyeztünk, hogy ki tud messzebbre? – huncutkodtam. Azt nem tudom megcsinálni. Ilyen

hólyaggal azt már nem lehet – és hozzálátott a műtéthez, a prosztatata darabokban történő eltávolításához.

Ez a műtét is kiválóan sikerült. A szerv másik funkciója is megmaradt, amit azért fokozatosan redukálnak a 70 fölötti évek, de aminek még így is lehet örülni.

A prosztatata műtét során sem a kórházban töltött napok, sem a kontroll vizsgálatok során valamiről azonban nem tájékoztattak orvosaim, amire csak később derült fény. Más okból hasi ultrahang vizsgálatra mentem, ahol vizsgálat közben közölte a főorvos asszony:

- Nagy a prosztatája.

Meglepődtem, és határozottan állítottam:

- Az lehetetlen. Nekem nincs prosztatám, mert azt 2011-ben Szabó Zoltán tanár úr eltávolította. – A doktornő a monitort felém fordítva mutatta:
- Ez a sötét folt a prosztatata. Én azt mondom, amit látok. Másfélszer nagyobb a normális méretnél.

Én tovább hitetlenkedtem. A doktornő nem mondott erről többet, és a leletben sem szerepelt ez a megállapítása. Azóta is tűnődöm azon, hogy a radiológus nem tudott többet a prosztatáról, vagy nem akarta elmondani, amit ő tudhatott. Azt sem mondta, hogy azért egy urológussal nem ártana konzultálni. Abban a meggyőződésben, hogy valamit nem jól látott a doktornő, nem tulajdonítottam nagyobb jelentőséget az UH képnek.

Úgy egy esztendővel később a város főterén a Richter Gedeon Gyógyszergyár szűrővizsgálatokat tartott, ahol minden egyes szűrés +300 Ft-ot ért a kórháznak nyújtandó támogatásban.

Elmentünk, és ahova csak lehetett bejelentkeztünk. Meglátva az Urológia feliratot, eszembe jutott a fenti eset, hát PSA mérésre sorba álltam, és ott egy urológussal is tudtam beszélni, akinek az ultrahangos kalandomat elmondtam. Az orvos válasza meglepő volt számomra:

- Bizony, a radiológus jól láthatta, mert a prosztatata a bent maradt szövetdarabokból visszanőhet. Jöjjön el a szakrendelésre, hogy megnézzük.

Bejelentkeztem. Három hónappal későbbre már kaptam is időpontot. Kíváncsian vártam, hogy mi lesz a vizsgálat eredménye. Aztán amikor a rendelőt végző főorvosnak elmondtam, hogy miért vagyok itt, és hogyan

kerültem ide, ő rögtön mondta, hogy a prosztatata visszanövekedhet. Tapintásos és UH vizsgálat után közölte:

- Tényleg visszanozott a prosztatata olyan másfélszeres méretre, de ha ez nem okoz vizelési gondot, nem kell vele foglalkozni.

A vizsgálóban csak ketten voltunk. Némi humort akarván vinni a szituációba, megkérdeztem:

- Főorvos úr! És a prosztatata fő funkciója nem erősödik vissza?

A doktor nem volt vevő a tréfára. Komolyan kérdezett vissza:

- Azért kérdezi, mert nem jön ki az „anyag”?
- Kijön az, de nem úgy és annyi, mint régebben. – próbálkozva tovább a nem komoly hangvétellel, és vizslattam a doktor tekintetét. Arc kifejezésére kiült a gondolat, amelyet lakonikus rövidséggel, hangjában szemrehányást éreztetve közölt:
- Örüljön, hogy él! – hagyott ott öltözködni, s kezdte a leletet diktálni az asszisztensnek.

Majd azzal köszönt el, hogy egy év múlva kontrollra menjek vissza.

Fontos tanulságok

A leírt történések árán komoly tanulságokat vonhattam le, hiszen életemben jól megkülönböztethető a rákműtét előtti és az azt követő szakasz. Rájöttem, hogy a test és a lélek folyamatos karbantartása egyformán fontos, élethosszig tartó feladat. Az egészség megőrzéséért, fenntartásáért mindenki saját maga felelős, ha baj van, addig kell menni, keresni a megoldást, amíg a baj meg nem szűnik. Nem az orvosnak, a betegnek fontos, hogy meggyógyuljon. Az orvos, az egészségügy csak akkor segít, ha igényli, hogy vele foglalkozzanak. Az egészségügyben is sokféle ember van, mint bárhol másutt. Orvos is van hivatásának élő, lelkiismeretes, és van a szakmáját foglalkozásként, pénzkereseti forrásként felfogó, hálapénzt hajhászó orvos. Szerencsémre én az előbbiek kezébe kerültem. Az utóbbiaktól meg óvakodni kell, ha lehet, bár lassan már az orvoshiány miatt már nem nagyon van választási lehetőség.

Az életben a hivatásnak érzett és elhivatással végzett munka nagyon fontos, mert ez ad igazán értelmet az életnek, de nem szabad engedni, hogy ez egészség és/vagy a család rovására menjen. Óvakodjunk a

munkamániától! Látva, hogy én hogyan temetkezem a munkámba, és mennyire bántott, hogy ha valami nem sikerült, angol kollégám, Jan jegyezte meg egyszer:

– Do not worry Istvan. It is only your work, it is not your life. (Ne aggódj, István! Ez csak a munkád, nem az életed.)

– But my work is my life (De nekem a munkám az életem.) – válaszoltam, és csodálkoztam, hogy az angol helytelenítően csóválta a fejét. Ma már tudom, hogy Jannek volt igaza.

A változó változtató

1989 előtt egyszerű volt filozófia oktatásának a megszervezése. Adott volt a tantárgy, hozzá a tananyag, a tankönyv, a kötelező irodalom. Szabadságot csak az oktatás módszereinek a megválasztásában kaptunk. 15 év után ez engem már nem elégített ki. Megpályáztam egy szakközépiskolai igazgatói állást, tudva azt, hogy egy belső pályázóval szemben nyerni szinte esélytelen vagyok. Mégis megpróbáltam a szinte lehetetlent is. A tantestületből rám 13-an szavaztak, 20-an a belső pályázóra, 9-en tartózkodtak a szavazástól. Így egyikünk se lett igazgató, mert nem lett abszolút többség. A sikertelenség lehangolt, amiről beszámoltam a főigazgatónak is, aki azt mondta:

– Én örülök annak, hogy a pályázatod sikertelen lett. Nem akartalak akadályozni abban, hogy elmenj, de annak szurkoltam, hogy így legyen, mert én téged továbbra is itt szeretnélek látni.

Ezt jól esett hallanom, és a lehangoltságom ezzel, meg a család megértő, támogató viselkedésével jelentősen csökkent. Az események aztán hamarosan felgyorsultak a világban, az országban és körülöttem is.

Tanszékvezető lettem

A rendszer változásával a helyzet megváltozott. A tanszék vezetője éppen ebben az évben lett 60 éves, és nyugdíjba ment. A főiskola főigazgatója, aki tudományos minősítéssel is rendelkező mérnök és tisztességes, becsületes ember volt, magához hívatott, és ezt mondta:

– Én nem vállalom a hentes szerepét, mint a város másik felén lévő főiskola főigazgatója, aki a marxista tanszékről mindenkit és minden

nyelvtanárt is kiírtott. Tudom, hogy társadalomtudományok oktatására nálunk ezután is szükség lesz. A közgazdaságtant, a filozófiát, a politológiát, a szociológiai és bizonyos pszichológiai ismereteket nem nélkülözheti egyetlen műszaki felsőoktatási intézmény sem. Téged szeretnék megbízni egy évre egy újonnan megszervezendő Társadalomtudományi Tanszék vezetésével egy évre úgy, hogy a kollégium igazgatói teendők alól felmentenék. Meg kellene vizsgálnod, hogy kollégáid közül végzettségük és tudásuk alapján a jövőben kikre lehet, kikre nem lehet számítani. Akiknek értékes tudásuk van, és akarnak is maradni, azok maradhatnak. Egy év múlva pedig kiírjuk a pályázatot a tanszékvezetésre, amire te is pályázhatsz. Vállalod ezt?

– Nagyon köszönöm a megtiszteltetést. Vállalom. Rögtönzött elképzelésem is van. Mindkét közgazdászunk az ország legjobb közgazdaságtudományi egyetemén végzett és doktorált, ők a Nobel-díjas Samuelson közgazdaságtanát tudják ösztől oktatni, én filozófiát az ELTE-n végeztem, és jó kapcsolatom van egykori tanárommal, a miskolci egyetemnek azzal a tanszékvezető filozófia professzorával, aki éppen most írt jegyzetet *Filozófiai problémák–alternatív válaszok* címmel. Ezt a tananyagot a jövőben mi is használhatjuk. (A főigazgató Miskolcon végzett, látszott, hogy ez a dolog tetszik neki.) Tóth kolléga az ELTE-n politológia szakot is végzett, ő tud politológiát oktatni, a többiek pedig ha elő tudnak állni olyan választható társadalomtudományi diszciplínákkal, amelyekre hallgatóink *vevők* lesznek, akkor maradhatnak, ha nem, akkor keressenek maguknak munkahelyet.

Tetszett a főigazgatónak a program rögtönzött felvázolása. Abban maradtunk, hogy napokon belül küldi írásban a tanszékvezetői megbízást, de máris lássunk munkához, mert rövid az időnk. Nagyon nagy munka volt, de az új tanév kezdetére készen volt a társadalom-tudományi tantárgystruktúra, a tantárgyak *fel voltak szerszámozva*, az oktatók készen álltak az oktatására.

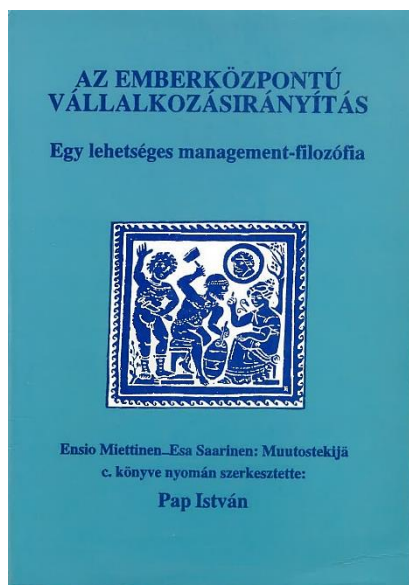
Megbízott tanszékvezetői évemben még félig marxista, félig már tisztán polgári, tudományos szemlélettel alakítottuk ki a tananyagot: a filozófia ekkor már az első félévben filozófia történet és ismeretelmélet lett, de még marxista beütésekkel, a második félévben pedig a filozófia válogatott kérdései kerültek terítékre. Politikai gazdaságtan helyett

Samuelson közgazdaságtanát, tudományos szocializmus helyett politikatudományt és Magyarország kiegyezés utáni történetét oktattuk.

1990 őszén új tanterv szerint kezdődött a tanév. Vezetésemmel a tanszék oktatói javaslatára a tantervbe filozófia (Filozófiai problémák – alternatív válaszok), közgazdaságtan (mikro- és makroökonómia), valamint választható társadalomtudományi kollégiumok (Magyarország története 1967 után, politikaelmélet, gazdaságtörténet, később újabbak között Az emberközpontú vállalkozásirányítás, Nemzetközi kapcsolatok és diplomáciatörténet, 1945 utáni politikatörténet stb.) kerültek. A tanszéken hetekig nagyon kemény vita folyt kollégáimmal, mert többen a tárgyaikat nem a választhatók között szerették volna tudni, hanem a kötelezők között. Nem voltak hozzászokva a versenyhez, tartottak attól, hogy fakultatív tantárgyaikat nem fogják választani a hallgatók. Én pedig a választható tárgyak flexibilis listájával továbbképzésre, folyamatos korszerűsítésre és versenyzésre is akartam készíteni őket a színvonal emelése érdekében. Az én álláspontom győzött, és ez azonnal hasznosnak bizonyult, mert egy 1956-ban disszidált, Svájcban élő, történelem–politológia szakos, PhD fokozattal rendelkező, az USA-ban egyetemen oktatóként is tapasztalatokat szerzett amerikai–svájci magyar jelentkező vendég oktatónak egy fél évre, akit ebben a keretben fogadni is tudtunk. Az ő tantárgya Az USA története és politikai rendszere lett, amire kb. 40 hallgató jelentkezett. A *vendégprofesszor* a nemzetközi színvonalat hozta Kecskemétre, amit lehetett szeretni, lehetett bírálni, de nem lehetett tudomást nem venni róla. Órái mellett előadásokat is tartott a főiskola oktatóinak, általános iskolai tantestületnek, kutatómódszertani segítséggel is szolgált, az idegen nyelvű szakirodalmak megértését segítette. Nemcsak új szintet hozott, hanem a mércét is mutatta.

Tananyag Finnországból

1990 februárjában a változást a tanszéken így összegeztük: „*új jegyzeteket szereztünk be, átalakítottuk a követelményrendszert, és egyszerre mindhárom évfolyamon áttértünk a tartalmában és formájában megújult tantárgyak oktatására. Az I. félév tapasztalatai jók, a hallgatók is értékelik, hogy csak tudományosan megalapozott és korszerű társadalomismereteket oktatunk.*”

1989-ben Finnországban találkoztam egy a helsinki egyetemen oktató filozófus kollégámmal, aki megajándékozott a legújabb könyvével. A könyv az emberközpontú vállalkozásirányításról szólt. Lefordítottam finnről magyarra, nagyon aktuálisnak és érdekesnek találtam. Anyagát felhasználtam arra, hogy kiegészítve és átdolgozva tankönyvet készítsek belőle. A kéziratot megismerve biztatást kaptam arra Budapestről, hogy adjam be kandidátusi értekezésnek, mert annak is megfelel, és ajánlkozó is volt, aki ebben támogatott

volna, hozzátéve, hogy sohasem derül ki, hogy egy finn nyelvű könyv anyaga jelentős részt képez benne. Nem álltam kötélnek, helyette a finn szerzők tudomásával és beleegyezésével 1991 májusában tankönyvként jelentettem meg *Az emberközpontú vállalkozásirányítás* címmel, a finn forrásra hivatkozó utalással, és a finn szerzőknek tiszteletpéldányokat küldtem.

Finn kollégámmal aztán még sokáig tartottuk a kapcsolatot, aki a finn televízió számára ebben a témakörben készített videóit is elküldte, amit én lefordítottam, hallgatók közreműködésével magunk szinkronizáltuk azokat. Így mintegy kétórányi audiovizuális melléklete is lett a könyvnek. A tankönyvet a miskolci egyetemen is használták pár évig.

A menedzsment tantárgy és a műszaki menedzser szak

Annak, hogy a MID-KENT College főiskolai kurzusát elvégeztem, az angol nyelvtudásomnak a gyarapodásán túl további nagyon komoly hozadéka lett. Kollégáimmal olyan alaposan belekóstoltunk a menedzsment tudományába és gyakorlatába, hogy rögtön elkezdtük saját főiskolánkon oktatni hallgatóinknak a tanultakat, majd létrehoztuk a műszaki menedzser szakot a főiskolán.

1992 szeptemberétől Vezetési és szervezési ismeretek elnevezéssel két csoport részére kísérleti kurzust tartottunk, 1993 februárjától pedig ez minden harmadévesnek kötelező tantárgy lett. Ennek keretében menedzsment alapismeretek mellett a döntéssel, ösztönzéssel, kommunikációval, a szakdolgozat készítéssel, a teamekkel, időgazdálkodással, önmenedzseléssel, a sikeres cselekvéssel ismerkedtek a végzés előtt álló hallgatók. *Menedzsment füzetek* címmel az egyes témákhoz sokszorosított jegyzetpótló tananyagokat írtunk. Három ilyen füzetet (*Menedzsment és menedzserek, Teamek menedzselése, A motiváció*) én írtam, és a tantárgy felelőse, az oktatói team vezetője lettem. Mint tantárgyfelelősnek nagyon jók voltak a tapasztalataim az oktatói teamemről. A teljes félévi anyagot négyen oktattuk, így egy embernek csak három-négy témája volt, amiben hamar igen profik tudtak lenni. Mivel a témák relatíve önállóak voltak, nem kellett lineárisan, logikai sorrendben oktatni azokat, hanem forgószínpadszerűen ment az oktatás. Mindenkinek volt szinte minden héten órája, de csak a saját témakörét oktatta többször, így elmélyíthette a tudását, növelhette a jártasságát, tökéletesíthette a módszereit. Nem egy oktató oktatott mindent a félév során, hanem több oktatóval találkoztak a hallgatók, ami önmagában is változatosságot jelentett. A szükségből így lehetett erényt kovácsolni. Az értékelésben azonban mindenki részt vett. Ez is sajátosan történt. A hallgatóknak minden témából fel kellett készülniük egy 5 perces prezentációra. A témakört a helyszínen húzták ki, amihez néhány soros vázlatot írhattak, amíg az előttük lévők szerepeltek, de szabad előadást kellett tartaniuk, és csak táblai rajzokkal szemléltethettek. Kezdekor egy percórát beállított a vizsgáztató és értékelő tanár, csörgés után egy percen belül be kellett fejezni az előadást. Egymást végig kellett hallgatni, mert az értékelés,

jegybeírás, csak a végén történt. Egy alkalomra csak annyian jelentkezhetek, ahány vizsgatéma volt. Mindenkinek ki kellett próbálnia azt, hogy mit jelent mások előtt szerepelni, a kommunikációból tanultakat sikerrel gyakorolni.

1993-ban országosan megindult egy új, a műszaki menedzser szak előkészítése. A minisztérium által létrehozott országos bizottságba egy tanszékvezetőt delegált a főiskola, aki azonban ezzel nem akart foglalkozni, helyét átpasszolta nekem, aki éppen csak felépültem súlyos műtétemből, és éppen hazaértem Angliából, ahol a MID-KENT College-nál ösztöndíjjal egy hétig tanulmányoztam a menedzserképzés rendszerét és tartalmát. Hónapokig folyt a munka, indokoltuk a beindítandó szak szükségességét, kidolgoztuk a tantervére a javaslatot, amit a minisztérium elfogadott, és az ország 8 felsőoktatási intézményében (köztük Kecskeméten a GAMF-on) engedélyezte 1994 szeptemberétől az indítást. Egy év volt arra, hogy irányításommal a tanterv elkészüljön, és az első évfolyamon oktatandó tantárgyak tantárgyprogramjai kidolgozást és felszerszámozást nyerjenek. Köztük volt egy két féléves *Vezetési és vállalkozási ismeretek*, amely tantárgyfelelőse és oktatója én lettem. Nem volt könnyű a hagyományos szemléletű mérnök oktató kollégákat meggyőzni arról, hogy a mérnökökénél kevesebb műszaki ismerettel, de köz- és vállalat-gazdaságtani, menedzsment és marketing ismeretekkel jól ellátva piacképes lesz a diploma. Azt kellett többüknek elmagyarázni, hogy ki a menedzser, akiket közülük *managernek* csúfoltak néhányan. Félő volt, hogy a műszaki tárgyakból ugyanannyit várnak el, mint a mérnököktől, és ki fogják buktatni a menedzser szakos hallgatókat. Nekem, a szak beindításában oroszlánrészt vállaló tanszékvezetőnek is voltak fenntartásaim. Tudtam, hogy a nyugati országokban a menedzsereket úgy képezik, hogy először szereznek egy diplomát valamilyen területen, aztán másoddiplomásként szereznek menedzser képesítést, végeznek MBA tanulmányokat úgy, hogy már munkahelyi tapasztalatokkal is rendelkeznek. Magyarországon azonban alapképzésben indították a szakot, hát dőreség lett volna kimaradni belőle akkor, amikor egyébként meg kevés hallgatója volt a főiskolának. Lesz, ami lesz alapon belevágtunk hát. Első évben 48 hallgatóval tudtunk elindulni. Miközben tanítottuk az első éves tantárgyakat, készítettük elő a

következő évben tanítandókat, aztán a harmadéven esedékeseket, köztük *Az emberi erőforrás menedzsmentjét* is, aminek a tantárgyfelelőse és oktatója szintén én lettem. Lévén jó tapasztalataim a teamben végzett oktatásról, ezeket a tantárgyaimat sem egyedül oktattam, bizonyos témákra a területet jól ismerő szakembereket hívtam meg, akiknek az előadásait én is mindig végighallgattam. Akkorra vált teljessé a szak tantervi anyaga, amikor az első fecskék 3 és fél év múlva záróvizsgát tettek. Közöttük néhány igen tehetséges is volt, akik szép karriert futottak be. Páran átmentek Veszprémbe, ahol egyetemi szintű műszaki menedzser diplomát szereztek. Az indítás olyan jól sikerült, hogy a következő évre már 120 hallgató jelentkezett a szakra, a harmadik évben pedig 180. Így létszámában hamar egyenértékű harmadik szakja lett a főiskolának a mérnökök és az informatikusok mellett ez a szak, színvonalában pedig egyre jobban felzárkózott, vagy a másik kettő hozzájuk romlott. Egy idő múlva már leszoktak arról, hogy *büfé szakosoknak* csúfolják a műszaki menedzsereket. Menedzsmentet oktatva a másik két szakosoknak sokszor elmondtam, hogy úgy csúfolják a menedzsereket, hogy lehet, hogy közülük valamelyiknek majd a beosztott kollégái lesznek, mert a mérnököket is, meg az informatikusokat is vezető beosztásban lévő, a főnökök, tehát menedzserek veszik fel a cégekhez.

Az Önmenedzselés mint tantárgy

A középfokú oktatás színvonalának csökkenésével, a felsőoktatásba beengedett, behajtott egyre nagyobb tömegekkel nyilvánvalóvá vált, hogy a felsőfokú tanulmányokra egyre több felkészületlen, éretlen hallgató került a főiskolára. 1993 őszén fakultatív kurzusként kitaláltam és meghirdettem egy programot *Önmenedzselés* címmel, amelybe ilyen témaköröket terveztem: Önismeret, önmenedzselés, Hogyan legyünk sikeresek a főiskolás évek alatt? (ehhez oktatási segédletet is írtam), Hogyan gazdálkodjunk az idővel? Műszaki szemlélet, mérnöki tevékenység, A jogok és a köteleességek összhangja a főiskolán, A kommunikáció, Hogyan vizsgálzunk? stb. Betegségem miatt ez majdnem szétesett, mert 7 hétre vezető nélkül maradt, és úgy is ment, mint aminek nincs gazdája. Akit megkértem a gondozásra, nem törődött az egészszel,

csak a saját óráit tartotta meg, s amikor ezt finoman a szemére vettem, nyersen azt válaszolta, hogy minek betegedtél meg. Hát ez bizony nem esett jól, és elhatároztam, hogy a következő félévben azért is meg-hirdetem a kurzust, hogy a saját szememmel lássam, milyen a fogadtatása a hallgatók részéről. Ekkor a résztvevők visszajelzései olyan pozitívak voltak, hogy az Önmenedzselés 1994 szeptemberétől sajátos tantárgyként benne volt a tantervben a mérnök és a menedzser szakos hallgatók számára, később minden elsős számára, és még 20 év múlva se került onnan ki. A tapasztalatok alapján programja változott, és egy pszichológiai (önismeret, sikeres cselekvés, konfliktuskezelés), egy tanulásmenedzselés (tanulási stratégiák, stílusok, a megértésre törekvő tanulás), egy jogszabály és a főiskolai szabályzatok ismerete és alkalmazása (jogok és kötelességek) és egy kommunikáció és viselkedéskultúra blokk kristályosodott ki. A tárgyat a főiskoláról verbuvált és óraadóként máshonnan meghívott oktatói team gondozta. Amikor megjelent Horányi Katalin *Tanuljunk tanulni* című könyve, előadóként a szerző is meghívást nyert a kurzusra, és a vele szervezett videó konferenciás órák voltak az első ilyenek a főiskola történetében. A hallgatóknak is érdekes volt, hogy a foglalkozást valaki Budapestről egy stúdióból vezeti, mi meg Kecskemétről kommunikálunk vele. Ilyen önmenedzselés kurzus akkoriban az országban nemigen volt máshol. Később létrejöttek másutt is, mert a hallgatók egyre inkább rászorultak hasonló fejlesztésre főiskolás éveik kezdetén.

NEBSM centrum a főiskolán

Az angol kurzusnak a GAMF-ra hozása azt is eredményezte, hogy a MID-KENT College és a GAMF közös pályázata elnyerte a brit kormány KNOW-HOW Alapítványa támogatását a NEBSM (National Examining Board for Supervisory Management) magyarországi központjának létrehozására Kecskeméten a GAMF-on. Egy hétre meghívta a MID-KENT College a főigazgatót és engem, mint a projekt leendő vezetőjét, ahol egy nagy ünnepség keretében mutattak be bennünket mint a College legújabb partnerintézményének a képviselőit. Angliában a NEBSM rendelkezett egy a világon egyedülálló, távoktatásra alkalmas, 47 kötetes

tananyaggal a csoportvezetői szintű (művezető, műszakvezető, műhelyfőnök, irodavezető, csapatvezető) menedzserek képzéséhez.

Az elkészült tankönyvek és a rólunk Angliában megjelent cikk

A pályázat a GAMF számára 42 tankönyv és a hozzájuk tartozó hangkazetták anyagainak magyar nyelvre fordítását, ezeknek 100-100 példányban történő nyomdai kiadását, az oktatói team megszervezését, workshopok keretében angol előadók, trénerek vezetésével a magyar oktatók felkészítését, 3 alap- (45 fővel), 3 oklevelet adó kurzus (szintén 45 fővel) megszervezését, a programok kialakítását, lefuttatását, vizsgákkal történő lezárását jelentette. A pénzt az angolok adták. A projekt 1994 májusában indult és a befejezés határideje 1997. június 30-ra tették. Ekkorra el kellett érni az akkreditált centrum státust, és piaci alapon, önállóan kellett tovább folytatni a képzést. Minden határidőre megtörtént, 90 helyett 116 fő fejezte be sikeresen a meghirdetett kurzusokat. A minőséggel az angolok olyannyira elégedettek voltak, hogy már 1996-ban

megadták az akkreditált centrum státust. A projekt és a NEBSM Centrum vezetőjének is engem választottak.

Philip Riseborough igazgató átadja az NEBSM Centrum táblát Madarász László mb. főigazgatónak

Megtanultam egy képző központot angolszász módra vezetni, nemzetközi szinten szakmai kapcsolatot tartani, távoktatási tananyagokat készíteni, kiadni, használni. Mivel a tananyag kiadásánál sorozatszerkesztő is voltam, néhány kötetet saját magam lektoráltam. (A projekttel még mellékkeresethez is jutottam.)

Egy NEBSM kurzus oklevelet osztó ünnepélyén

1997-től már önállóan szerveztük a kurzusokat. Megpróbáltam alcentrumokat létrehozni az ország más területein (Budapest, Szeged, Veszprém) is. Ez ott feneklett meg, hogy Magyarországon ezt a képzési formát nem akkreditálták arra hivatkozva, hogy vannak hasonló hazai képzések, nem kell brit konkurencia. A magas regisztrációs díj miatt (személyenként 80 GBP, közel 30000 Ft.) egyre inkább nem volt eladható a képzés. 2000 végén a Kisvállalkozás Fejlesztési Alapítvány a NEBSM Centrumot a főiskolától átvette, és náluk a következő évek alatt megszűnt. A próbálkozás sikertelensége ellenére nagyon értékes volt, mert a benne és általa megismert know-how mind átment a GAMF oktatási rendszerébe, ami ott azóta is hasznosul, és az oktatásban közreműködők a megszerzett tudást és tapasztalatot máshol is hasznosítják.

Átadtam a tanszékvezetést

Tanszékvezetői megbízatásomat 1997 júniusáig meghosszabbították. 1995-ben a tanszék neve Gazdasági és Szervezési Tanszék lett. A megbízatás lejárta előtt két évvel azonban erről a beosztásról lemondtam. Az egyik ok az volt, hogy a műszaki menedzser szak létszáma meredeken emelkedett. Felelősséget éreztem azért, hogy a hallgatók ezen a szakon még színvonalasabb oktatást kapjanak. Én azonban ilyen gyorsan nem tudtam felkészülni mindenre, hát saját magam szorgalmaztam egy ehhez jobban értő egyetemi tanár tanszékvezető keresését, és amikor találtak ilyet, a javára azonnal lemondtam. (Viszonzásul az új tanszékvezető, amikor látta, hogy heti egy-két napi jelenléttel nem lehet ekkora feladatkomplexumot irányítani, helyettesévé neveztetett ki, és felügyelettel ugyan, de majdnem ugyanazt csináltam, mint tanszékvezető koromban.) A másik ok az volt, hogy a főiskolán a tanszékektől már mindent floppyn kértek, a tanszéknek azonban egy másik egység által kiselejtezett, ósdi számítógépe volt. Kértem a főigazgatót, hogy kapjunk egy jobb számítógépet, amire a válasz az volt, hogy pályázz, szerezz, adni nem tudok. Én sem tudtam szerezni, hát nem küszködtem tovább, inkább átadtam a helyemet.

Tanszékvezetői éveim alatt személyi változások sora történt a tanszékén. Két kolléga elment újságírónak, mert az ő képzettségükkel nem

volt elég óra a számukra, a közgazdaságtan mindkét oktatóját a főiskola új főigazgatója nyugdíjba küldte a korhatár elérésekor, pedig dolgoztak volna még. A közgazdaságtan új programja kialakításával, bevezetésével „*a mór megtette a kötelességét, a mór mehetett*”. Én nem tudtam megvédeni őket. Új, fiatal közgazdaságtan oktatók jöttek, akik közül az egyik nem vált be, a másik meg felmondott. Az órák egy részét óraadók látták el. A menedzsment tantárgyaihoz a főiskolán belüli átcsoportosítással érkezett két nagy munkabírásu, jó szakmai felkészültségű kolléga, de még így is viszonylag sok mindent külső óraadókkal kellett megoldani, ami egyrészt jó volt, mert életpasztalattal alátámasztott, kipróbált szakértelmet hoztak a tanszékre, másrészt viszont az egyéb tanszéki munkában nem vettek részt, ami így a néhány főállásban a tanszéken dolgozó vállalat nyomta. Meg aztán az új feladatokra további új, alkalmas emberek is kellettek, akiknek a megszerzését szívesen engedtem át másnak. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy átadjam vezetői helyemet.

1995 őszétől a közgazdász professzor tanszékvezető asszony a műszaki egyetem tananyagai helyett a közgazdaságtudományi egyetem tankönyveit alapul vevő menedzsment tantárgyakat vezetett be az újabb tantervben. A vezetői és vállalkozási ismeretek tantárgyfelelős oktatója én maradtam, amelynek első félévi anyagában maga a professzorasszony is részt vett pár témával, a másodikat már oktatói team tanította. Ez a tartalom és forma aztán hosszú időre így meg is maradt. Új köntösben jelent meg *A vezetés személyügyi feladatai*, amelynek felelőse, oktatója szintén én voltam. Ezt a feladatot is úgy oldottam meg, hogy néhány speciális témára külső szakembereket vontam be.

A svájci–amerikai professzor második vendégszereplése

1996-ban a svájci professzor jelezte, hogy az őszi félévre szívesen jönne megint vendégoktatónak egy *A sikeres társadalmak* című kurzussal a választható társadalomtudományok blokkba. Az új tanszékvezető egyetértett, előkészítését rám, a helyettesére bízta. A főigazgató engedélyezte a meghívást, az oktató megírta jegyzetét a kurzushoz, sokszorosításra el is küldte. Én még áprilisban megírtam leveletem a főigazgatónak, amelyben azt kértem, hogy a főiskola biztosítson szobát

térítésmentesen, adjon összesen 60 000 Ft. tiszteletdíjat, ami egy itteni oktató egy havi fizetése volt akkor, és fizesse ki a megtartott órák után a külső óraadóknak is fizetett óradíjakat. A Svájcban élő magyar ilyen gondolatokkal vállalkozott a vendégszereplésre: „... *kapok Kecskeméten fizetést. Ha abból az igazi bennszülöttek megélnék, akkor én, mint elszülött, szintén megleszek. Mindemellett, azt is gondoltam, hogy helyben, helyi alapon élni morális kötelesség.*”

A főigazgató nem válaszolt a levélre. Én meg oktondi módon a hallgatást beleegyezésnek vettem, és csak akkor kérdeztem rá, hogy ugye, minden rendben van, amikor a vendégoktató megérkezett. A főigazgató ekkor közölte, hogy a *svájci* ugyanolyan óraadó tanárnak tekinti, mint bárki mást, aki a főiskolán oktat. Lakást kap, ami már plusz juttatás, de külön tiszteletdíjat nem ad. A hír nekem is, a meghívottnak is lesújtó volt, mert az óradíjak 3 hónapra az étkezést sem fedezték volna. Megértette a *svájci* a főigazgató állásfoglalását, de attól meg volt szeppenve, hogyan is fogja a kialakult helyzetet feleségének elmagyarázni. Barátilag elmondta nekem, hogy „*ha ezek után, otthonról pénzt kérek, nekem be kellene vallanom, miért kell pénz. Ez nincs inyamre, mivel a mesém Svájcban elég rossz benyomást tenne. Ártana az országnak, Kecskemétnek és nekem is.*” Kutyaszorítóban voltunk mind a ketten. A kurzust még a másik főiskolán is sikerült meghirdetni, de azzal együtt sem lehetett az óradíjakból kijönni. És jött a megmentő véletlen megint!

Egy helyi vállalkozó, aki nem egészen jogkövető magatartással alapított vállalkozása adó visszaigényléseiből sok pénzzel rendelkezett és egy sikerorientációs alapítvány kuratóriumának az elnöke is volt, megkülönböztetett tehetséggel rendelkező gyerekek részére alapítványi iskolát is létrehozott, feltűnt egy rendezvényen a főiskolán. Összefutott a vendégprofesszorral, aki elmondta, hogy ő *A sikeres társadalmak* kurzus vendégoktatója, és azt is megemlítette, hogy milyen helyzetbe került. Amikor a vendég meghallotta, hogy mennyi pénz miatt van mindez, nagyvonalúan csak ennyit mondott nekem, az akkor már ott lévő tanszékvezető-helyettesnek:

– Írjanak egy levelet az alapítványomnak, én ezt az összeget támogatásként biztosítom, hogy a kurzus mégis sikeres lehessen.

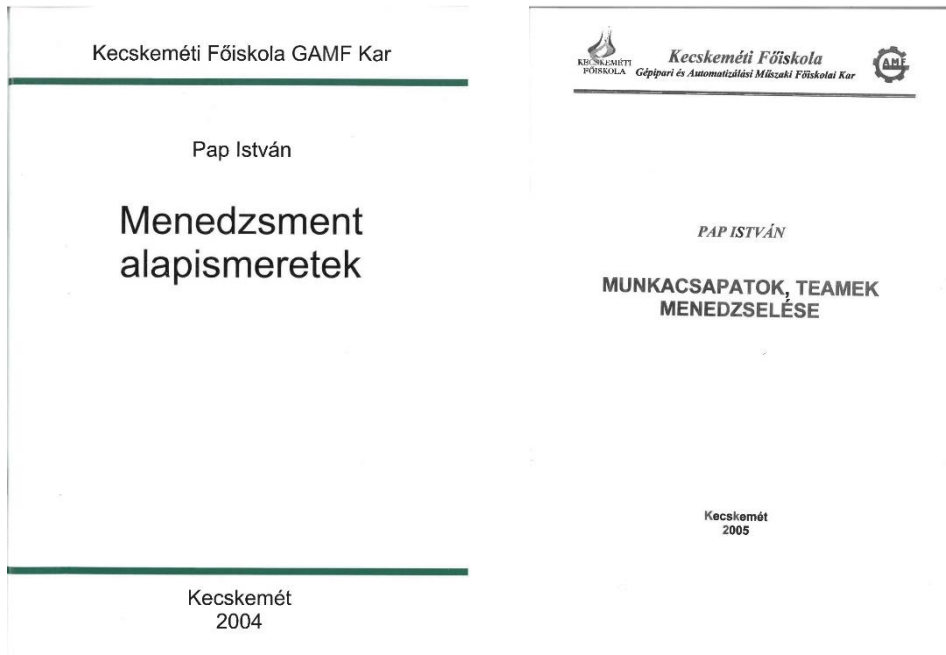
A tanszékvezető-helyettes „levelét megírta”, a kért összeg napokon belül a főiskola számláján volt, ahonnan a vendégoktató megkaphatta azt. A kuratóriumi elnök a vendégoktatót egy találkozóra is meghívta, aminek eredményeképpen még egy Pentium számítógép konfigurációt is nagyvonalúan kölcsön adott a tanszéknek egy fél évre, hogy a professzor úgy dolgozhasson, mintha otthon lenne. (Ez fél évre megoldotta a tanszék informatikai problémáját, de amikor elvitték, a főigazgatónak csak kellett adnia egy másikat, mert erre ígéretet tett a tanszéket vezető professzorasszonynak, aki be is vasalta az ígéretet.)

Ekkor már a városban az a pletyka járta, hogy ez a bőkezű vállalkozó a vállalkozását jogilag esetleg megkérdőjelezhető céllal hozta létre, adó visszaigénylései lehet, hogy nem teljesen megalapozottak, tehát adócsalással az államtól átügyeskedett pénzekkel jótékony és nagyvonalú. Én, a tisztességre mindig nagyon érzékeny tanszékvezető-helyettes és a kedvezményezett egyaránt úgy gondolkodtunk, hogy a támogatással az adófizetők pénze, ha netalán nem jogtiszta út közvetítésével történt is, nagyon tiszta és tisztességes célra fordítódott, amivel az adófizetők is biztosan egyetértenének. (Aztán hosszú peres eljárás során a cégtulajdonos kuratóriumi elnököt a bíróság adócsalás vádjával pár éves letöltendő börtönbüntetésre ítélte. Adót nem ő csalt ugyan, hanem az alapítványnak befizető 40.000 fő, aki élvezte a rendszer kínálta előnyöket, húzta annak hasznait. A balhét azonban valakinek el kellett vinni.) A vendégoktató 3 hónap alatt emelt heti óraszámában sikeresen befejezte a kurzusait, a nagy tél beállta előtt még haza is ért Svájcba. Az itt kapott pénzekből nagyon szerényen élt meg, szorongatott helyzetéről Svájcban családja tagjai még a mai napig sem tudnak. Így sikerült a főiskola becsületét menteni, de a főiskola főigazgatójának a kisstílúságát, rugalmatlanságát én azóta sem tudtam megérteni és megbocsátani. Ez is közrejátszott abban, hogy amikor a professzor-asszonnyal a főigazgató összekülönbözött, és szerződést nem hosszabbítottak, a főigazgató kérését, hogy legyek újra tanszékvezető, udvariasan elhárítottam.

Beosztottként a nyugdíjba vonulásig

Már csak a tantárgyaim oktatásával foglalkozó docensként 1998-ban még egy új tantárgyat, az *Üzleti etikát* vezettem be az oktatásba. Előtte áttekintettem az országban létező ilyen oktatási programokat, és a számomra leghasználhatóbbat, a Kereskedelmi és Vendéglátó-ipari Főiskoláét alapul véve alakítottam ki a saját tantárgyprogramot (Elméleti bevezetés, gazdaság és erkölcs, jog és erkölcs, értékrendszerek, érdek és felelősség, vállalati felelősség, erkölcsi magatartás a gyakorlatban, és a szaktikai témákat magam válogattam össze: reklám-, bank-, biztosítás-etika, adómorál, fogyasztóvédelem.) A főiskolák körében a budapesti és a kecskeméti főiskolák üzleti etika programjainál jobb nem létezett az országban. A szaktikai témákra a városból a legjobb szakembereket nyertem meg. Sajnáltam, hogy amikor nyugdíjba vonultam, ez a tantárgy is nyugdíjba vonult velem.

Közben a filozófia és a vezetés személyügyi feladatainak oktatását is átadtam új kollégáknak. A Vezetési és vállalkozási ismeretek tantárgyamhoz *Menedzsment alapismeretek és Munkacsapatok, teamek menedzselése* címmel két jegyzetet is írtam. Ezekbe a jegyzetekbe, amelyeket még nyugdíjba vonulásom előtt át is dolgoztam, az évtizedek alatt kialakult saját meggyőződéseimet és a gyakorlatban bevált tapasztalataimat is beleírtam. Jegyzeteimet még egy jó ideig használták a főiskolán az után is, hogy én már nem voltam ott.

Részt vállaltam még a műszaki menedzser szak másoddiplomás képzési formában való létrehozásában is, ami jó képzésként indult, volt érdeklődés iránta. Kezdetben kiváló képességű, gyakorló menedzserek iratkoztak be, szorgalmasan tanultak, élvezet volt tanárként közre-működni az oktatásukban. Vitték magukkal a szerényebb képességűeket is. Aztán fogytak az ilyenek, erre a képzésre is egyre többen nem a tudásért, hanem a diplomáért jöttek. Az oktatási forma már csak a követelmények leszállításával volt fenntartható, amit én nem tudtam vállalni, és kimaradtam a levelezők oktatásából.

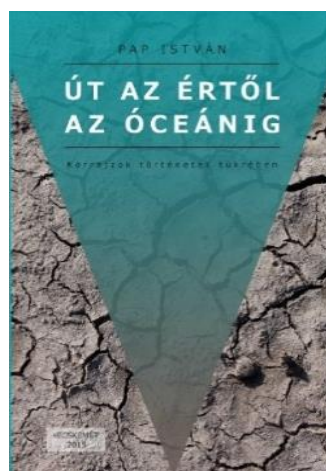
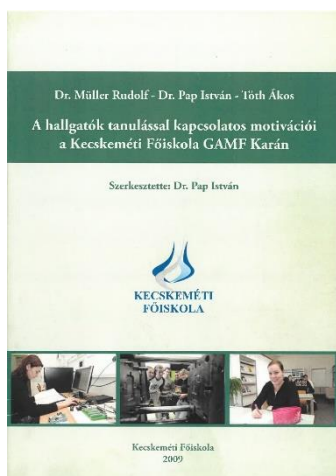

Tanulságok

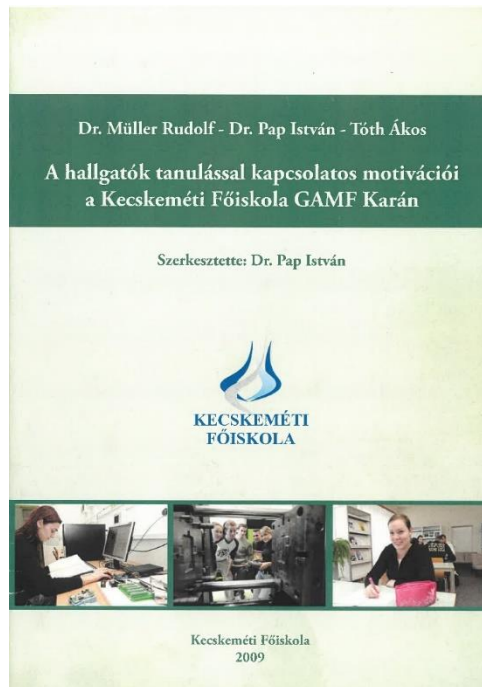
A velem megtörtént események is igazolták, hogy *minden rosszban van valami jó*, vagy amint a palóc mondás tartja: *nem minden rossz jön ártalomra*. Nem lehettem marxista tanszékvezető, később sokkal izgalmasabb időszakban lettem sokkal rangosabb tanszék vezetője. Nem sikerült középiskolai igazgatónak lennem, ahonnan 60 éves koromban nyugdíjba küldtek volna, a főiskolán 68 éves koromig dolgozhattam, így 50 évig lehettem közalkalmazott, és volt 8 évem, amikor nyugdíjat is kaptam, meg fizetést is. Az is bebizonyosodott, hogy ami jónak látszik, nem biztos, hogy az is lesz. *Az emberközponitú vállalkozás* című tankönyvemtől sikert vártam. Alig lehetett a 200 példányt eladni, utánnyomás nem lett belőle. A NEBSM-től országos képző hálózatot reméltem, ami pár év után megbukott. A tanulási motivációs közel 20 éves kutatással a főiskola fejlesztéséhez akartam tényekkel szolgálni, a cikkeket, tanulmányokat, a tanulmányok felhasználásával készített könyvet alig olvasták, a javaslatokat leginkább figyelmen kívül hagyták.

Az azonban vitathatatlan tanulság: cselekedni kell ahhoz, hogy kiderüljön, mi jó, mi nem, miből lesz siker, mi fullad kudarcba.

TEVÉKENY NYUGDÍJAS ÉVEK

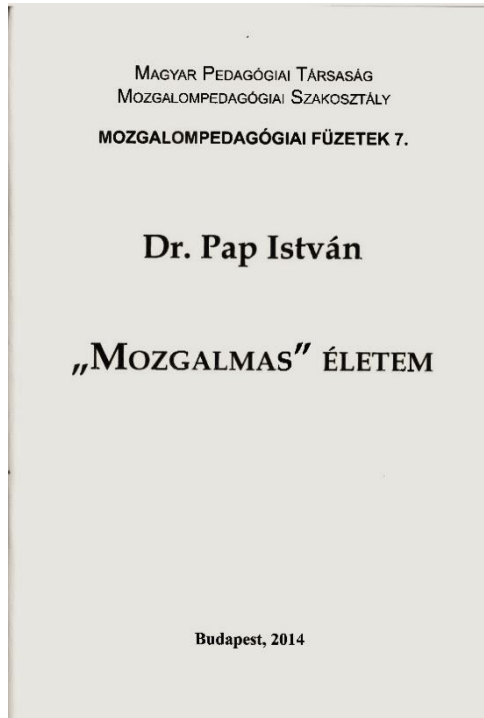

Végigdolgozott gyerek- és serdülőkor, 50 éves közszolgálat után 68 esztendősen visszavonhatatlanul eljötték a nyugdíjas évek. Még két évig megbízásos jogviszonyban órákat tartottam, és kollégáimmal folytattam az 1993-ban a hallgatók tanulással kapcsolatos motivációi témában folyó kutatást. A kutatásaink eredményeit összefoglaló tanulmányokból a kutatás témavezetőjeként könyvet szerkesztettem, ami 2009-ben A hallgatók tanulással kapcsolatos motivációi a Kecskeméti Főiskola GAMF Karán címmel meg is jelent.

Nem féltem a nyugdíjas évektől, mert a házunk kertje és az unokákra való odafigyelés kínált értelmes feladatokat. Maradt azonban szabad idő és kapacitás arra is, hogy egyebeket is csináljak. Felkérésre örömmel vállaltam a Múltunk Öröksége Alapítvány Kuratóriumában kuratóriumi tagságot, hogy amennyire tudom, a baloldali értékek szellemében szerveződött gyermekcsoportok, -mozgalmak, - szövetségek tevékenységével, történeti értékeinek gyűjtésével, kutatásával, publikálásával és megőrzésével foglalkozó személyek és szervezetek szakmai segítésében és anyagi támogatásában, pályázatok elbírálásában,

kitüntetések, díjak odaítélésében részt vegyek. Mindez saját úttörővezetői és tanítói múltam egy fajta folytatásával összhangban van, és megfelel nemcsak a gyerekek iránti egész életre szóló elkötelezettségemnek, hanem plebejus gondolkodásmódomnak is. Ebből csak akkor maradok ki, ha muszáj lesz. (E könyv Kurjantói históriák és A mozgalmi élet történései fejezetei a Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalomtörténeti Szakosztálya kiadásában „Mozgalmás” életem címmel 2014-ben megjelentek.

Közben 2010-ben egészen véletlenül jött a lehetőség Dr. Balázs Péter Svédországban élő nyugdíjas egyetemi tanár, hadikutató barátom életút könyvének lektorálásában, a magyar nyelven történő megjelentetésében való közreműködés. 2011 és 12-ben időm nagy részét a tanítóképzős rendhagyó öregdiák találkozó szervezése, a szervezőbizottság menedzselése kötötte le. Az esemény után még inkább ragaszkodom ahhoz, hogy Alma Materem hozzátartozója maradhassak, amíg élek. Az intézmény is hasonlóan gondolja, mert 2009-ben Arany 2019-ben

Gyémánt Díszdiplomát adományozott részemre. A találkozóról szóló fejezet második részlete.

2012 őszén hozzáálltam a saját életutamat követő memoár írásának, ami 2015-ben jelent meg. Ennek a kötetnek a bővített, szűkített, módosított változata ez az elektronikus könyv.

Közben belesodródtam egy négy esztendeig tartó helytörténeti kutatómunkába. Négy fős szerzői teamben gyűjtöttük az anyagot, és megírtuk Kecskemét, Rendőrfalu városrész történetét, először 2016-ig, és ezt nyomdai úton 150 példányban jelentettük meg, valamint az OSZK MEK-en elektronikus formában tettük közzé.

Két év múlva a családtörténeteket megduplázva, a fotógalériákat bővítve csaknem dupla terjedelemben jelentettük meg az átdolgozott és bővített kiadást megint közel 150 példányban, és ez a könyv is felkerült a

MEK-re, ahol kiadványainkat itthonról és a világ minden tájáról egyre többen keresik meg. (Az Életfeltételeink alakulása alcímű rész kisebb változtatásokkal mindkét kötetben szerepel.)

Felbuzdulva a városrészünk története iránti nem csekély érdeklődésen elhatároztuk, hogy a közvetlen szomszédságunkban lévő, sajátosan létrejött Kósafalu (korábban Tsz-falu) történetét is megírjuk. A munka folyik, és szeretném megérni, hogy ez a kötet is kijön a nyomdából, ez a könyv is felkerül a MEK-re.

Végül két rövid részben tájékoztatom a kedves olvasót két időskori passziómról, a nótáéneklésről és a pálinkafőzésről. Énekelni, nótázni gyermekkorom óta szeretek. Megszámlálhatatlan mennyiségű népdal mellett mintegy 220 nótát és katonadalt tudok énekelni. Nyolcvan évesen persze a hangterjedelmem és a hangszínem már nem olyan, mint régen volt.

A pálinkafőzés pedig azért érdekel igazán, mert sokféle gyümölcsből, sok fajta szőlőből lehet pálinkát főzni, így a kísérletezés korlátlan lehetőségeket kínál. Az ágyazással, házasítással tovább lehet kísérletezni. A pálinkafőzés mesterség a javából, amelynek van tudományos elmélete, és van technológiája számtalan mesterségbeni fogással, eljárással. Az elméletet meg lehet tanulni, a többi azonban csak a gyakorlatban alakul ki, válik sajátunkká.

A disszidens osztálytárs

Osztálytitkárként az érettségi után szerveztem öt évenként az osztálytalálkozókat, amelyre a két Svédországba *disszidált* egykori osztálytársainkat is mindig meghívtam. 1978-ban, a 20. éves találkozón Balázs Péter részt is vett feleségével és kislányával együtt. 1998-ban, 40 évvel az érettségi után elhatároztuk, hogy ezután évente találkozunk úgy, hogy mindig más szervezi az éves találkozókat, az ötévenkéntiket pedig továbbra is az osztálytitkár.

A 45 éves találkozó három jelentős mozzanatot tartalmazott. Az egyik az volt, hogy az érettségi előtt az osztályteremben elcsattant hatalmas pofon kárvallottja ekkor békült ki a pofon leosztójával. A másik, hogy ennyi év után itt találkozott újra az egykori fiatal pedagógia szakos tanárnő

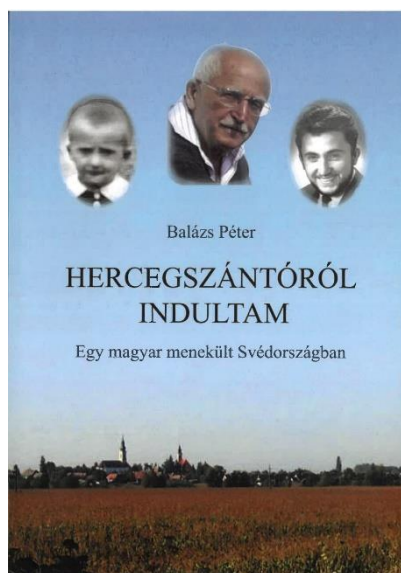
azzal a tanítványával, akivel akkor a pedagógiai etikát alaposan megsértve szerelmi viszonyba bonyolódott. A harmadik pedig, hogy Dr. Balázs Péter (kétszeres PhD) életút prezentációt tartott. Elmondta, hogy Svédországban építészmérnök lett, a stockholmi műszaki egyetemen oktatott, kutató, egyetemi tanári rangot kapott. Innen a svéd hadsereg hadikutatónak csábította el, és a kutatóintézet igazgatójaként ment nyugdíjba. A prezentáció nemcsak tartalmában volt érdekes, néha regényes, hanem műfajában is példamutató volt körünkben.

Páran éjszakára is maradtunk, akik vacsora után a kollégium egyik vendégszobájában iszogattunk és beszélgettünk. Köztük volt dr. Balázs Péter is, aki erről a beszélgetésről önéletírásában ezt írja: „Akkor, azon az éjszakán meglepetéssel vettem észre, hogy Pista sok mindenben különbözik a legtöbb embertől, akivel eddig találkoztam az országban. Végre találkoztam valakivel, akinek nem voltak előítéletei, akivel tudtam mindenről tárgyilagosan beszélni, és akinek az értékrendje is sokban megegyezett az enyémmel. Valószínűleg ez kölcsönös lehetett, mert reggel, mielőtt elváltunk, Papék meghívtak hozzájuk Kecskemétre, amit én természetesen elfogadtam.”

Rendszeres találkozásaink közben a barátság egyre több-oldalúan és mind mélyebb szférákra kiterjedően bontakozott ki. Péter kétszer is meghívott minket egy-egy hétre Svédországba. Az első látogatáskor Szent Iván éjszakáján egy vitorlázó klub klubházában, a Mälaren tó partján igazi Juhannus buliban volt részünk svédek társaságában. Mi, magyarok népdalaink éneklésével olyan irányba változtattuk meg a tervezett műsort, amire a szervezők álmukban sem gondoltak. Felbátorodtak a Svédországban kisebbségben élők, (dánok, finnek, norvégok) meg az észak-svédek jelen lévő képviselői is saját népdalaikból énekeltek a saját nyelvükön, nyelvjárásukban, amire példát még Péter nem látott ottani élete fél évszázada alatt. Csodálatos hetet töltöttünk jó időben együtt. Két év múlva az ellenkezője történt. Svédország ekkor a másik arcát mutatta meg. Júniusban 6-7 °C volt, szinte végig esett a hideg eső. A baráti beszélgetéseket azonban ez nem zavarta.

A találkozások Herceg-szántón, Harkányban, Kecskeméten és más helyeken is folytatódtak. Közben megismerhettem, hogy Péter Svédországban a nulláról indulva nagyon jó szakember, egyetemi tanár,

remek tudós, később hadikutató, a svéd hadsereg központi kutatóintézetének az első nem svéd származású igazgatója lett. Az is kiderült, hogy általánosan művelt, nagyon intelligens ember, felettebb jól tájékozott világpolgár, igazi svéd demokrata. A leghosszabb és a legmélyebbre hatoló beszélgetések kertünkben a nádtetős szaleli alatt folytak többször hajnalig, miközben ürültek a boros üvegek is. Közben még alaposabban megismertük egymás életét, gondolkodásmódját, életfilozófiáját, személyiségét, emberi értékeit, persze gyengeségeit is. A közös vonások melletti különbözőségeinkkel együtt egyre jobban elfogadtuk egymást.

Aztán együtt dolgozással jött a barátság igazi próbája. Péter svédül megírta élettörténetét először csak az unokái számára. Rávettem, hogy egy-két részét magyarul küldje el nekem, hogy én is beleláthassak. Ezeket megismerve megállapítottam, hogy az írás jóval többre érdemes annál, hogy emlékirat legyen csupán az unokák részére. Irodalmi magyar nyelvre igazítva az írásokat visszaküldtem Péternek, amelyek ebben a formában neki is igen tetszettek. Ő aztán a legjobb magyar nyelvi tudásszintre törekedve, javaslataimra helyenként további

történetekkel kiegészítve küldözgette nekem a többi részt is. Hónapokig tartó együtt dolgozás eredményeképpen magánkiadásban, könyv formájában ISBN számmal megjelent a *Hercegszántóról indultam* című önéletrajz. „Azt, hogy írásom magyar nyelven is elkészült, Pap István barátomnak köszönhetem. Magyar nyelvtudásom messze volt attól a szinttől, hogy írásomat segítség nélkül svédről irodalmi nyelvi minőségben magyarra tudtam volna fordítani” – írja a szerző könyve előszavában.

Közben a svéd nyelvű szöveg is nyomdaéretté vált. Párhuzamosan jött ki a nyomdából magyar változatával. A magyar nyelvűnek itthon, a svédnek Svédországban a barátok, ismerősök körében nagy volt a sikere,

mindkettőből utánnyomásra lett szükség. Hercegszántón még nagy érdeklődéssel kísért nyilvános könyvbemutatóra is sor került.

A regényesnek mondható élet könyvvé formálása közbeni együtt gondolkodás, a viták közben egymás győzködése, a baráti lektorálásom és annak fogadása tovább edzette barátságunkat. Veszekedés, de még csak nagyon komoly vita sem alakult ki közöttünk.

A közös tevékenység, a sok beszélgetés, egymás életének alaposabb megismerése során Péter egyre határozottabban noszogattott, hogy én is írjam meg élettörténetemnek jelesebb, érdekesebb, tanulságokat is tartalmazó eseményeit, ami végül ennek a könyvnek az egyik indítéka lett.

Sajnos, nem maradhat happy end a befejezés. 2014. október 22-én Péter fájó háttal érkezett hozzánk. Állapota romlott, orvoshoz kellett mennünk. Három nap múlva a vasútállomáson még nem gondoltuk, hogy utoljára öleltük meg egymást. A már benne agresszíven dolgozó gyilkos kór hat hét múlva, december 12-én megálljt parancsolt a *balkáni természetű, forgószélként* jellemzett, regényes életnek. Hamvai fele Svédországban a felesége hamvai mellett, másik fele Hercegszántón szülei sírjában nyugodott örökre meg.

Rendhagyó öregdiák találkozó a tanítóképzőben

A rendezvény ötlete az aranyoklevél átvétele után jubiláló tanítóként fogant meg a fejemben Wass Albert *Búcsú elégia* című versének olvasása közben: „*Komor falát a régi iskolának Kacagásunk többé nem csengi át.*” – Gondoltam, dacolok a költővel, és kezdeményezem, hogy a bajai képző komor falát az egykori diákoknak nemcsak a kacagása, hanem vidám éneke is zengje újra át. Ez persze inkább ürügynek tekinthető, az igazi indíték az iskola és az egykori tanárok iránt érzett hála volt azért, hogy egy nincstelen özvegyasszony hadiárva gyermekeként 1954-ben itt kaptam esélyt arra, hogy a tehetségemet használva az értelmiségi lét alsó szintjére felkapaszkodjak.

Régi prepatársaim segítségével megszerveztem hát, hogy a középfokú tanítóképzőben az 1938-1960 között végzett osztályok öregdiákjai találkozzanak és emlékezzenek egykori iskolájukra.

2012. augusztus 23-án emlékeztünk arra, hogy 90 évig volt középfokú tanítóképzés Baján. A 70-es, 80-as, 90-es éveiket taposó, ebbe a tanítóképzőbe járt egykori prepák találkoztunk, közreműködésünkkel a bajai középfokú tanítóképzés értékeit áttekintettük és bemutattuk. A 90 évből az utolsó 22 évfolyamra tekintettünk vissza. Ezekben 491-en végeztek, és közülük 253 diáktársunkat találtunk meg itthon és szerte a világban.

A találkozón 87 egykori tanítóképzős jelent meg, a hozzátartozókkal, vendégekkel együtt 150-en voltunk. Külföldről Franciaországból, Svédországból érkeztek egykori bajai képzősök. A vendégek között megjelent dr. Meleg Csilla egyetemi tanár, az egykori igazgató, Meleg József leánya is, aki az 50-es években a gyakorló iskola masnis copfos, kedves, a gyakorlati órákon a kistanítót mindig segítő tanulója volt.

Az énekekre, zenére hangolás már a gyülekezés alatt elkezdődött, amikor egykori bajai képzősök szerzeményeiből, a képző kórusai által is énekelt énekkari művekből, az iskolatársak által szervezett és vezetett zenekarok műsoraiból hallgathattunk válogatást. A program a *Rigó, rigó...* és *A bajai képző tetejébe...*c. diáknóták közös éneklésével, és dr. Rácz Fodor Sándor előadásában Ady: *Üzenet egykori iskolámba* című versével kezdődött.

A megnyitó beszédem közben

Aztán én nyitottam meg a találkozót. Elmondtam, hogy az idő valamiféle különös erővel módosítja látásunkat, tudatunkat. Van, amit felnagyít, van, amit összébb zsugorít. Ma talán kisebbnek vagy nagyobbbnak látjuk ezeket az épületeket, a képző sugárzó szelleme jelentősebbnek vagy jelentéktelenebbnek látszik, mint akkor. Az évek gyorsulónak tűnő múlásával arányosan kezd hiányozni a múlt: a gyermek- és ifjúkor, az akkor nyugósnek érzett iskola, életünknek a régi helyszínei. És egyre gyakrabban emlékezünk. Ez után hozzátettem, hogy „a mai nap folyamán annak a szellemi tőkének a termékei, eredményei kerülnek

itt be- és felmutatásra, amelyeket a tanítóképző alapozott meg. Ha csak a teljesítményt nézzük, az is figyelemre méltó, de ha hozzá-tesszük azt a szinergiát, amit az osztályok kohéziója, a bajai képzős lét kapcsolatot teremtő ereje jelent, és azt, ami a tanítványokba általunk és belőlünk átment, nem kell az Alma Máternek szégyenkeznie. Nem a produkálók személyei, hanem a produktumok az elsődlegesek, amelyek bizonyítják, hogy a bajai képző jó középiskola volt, az itt végzetek a társadalom számára hasznos emberek lettek. Ma sok középiskola büszke lenne, ha tudásban és emberségben olyan érettségizetteket bocsátana ki, mint akkor a bajai képző.

Utánam a főiskola rektorának, dr. Sári Mihálynak a köszöntője következett, amelyben hangsúlyozta, hogy a múlt és a jelen találkozik most a „szent időben”, amikor az idő egy kicsit megáll, és egy korosztály életének a dombtetejéről tekinthet vissza múltjára. Az elvégzett feladatok fontosak voltak a magyar társadalom számára. A *kis lámpások* kiléptek a képzőből, és az országnak, egy régiónak vagy csak Észak-Bácskának adtak fényt, de minden kistelepülésen ott voltak. Beszélt az Ady által megfogalmazott „küldetési vétőről”, a tanítói szent szerepről, amelyet a nevelő, az értékeket adó intézettől kaptak tanulói, mert olyan erkölcsi tartás birtokába jutottak, ami alapján megtehették a „küldetési vétőt”, és mint fölkent emberek tudták a magyar társadalom számára a tudást biztosítani.

Dr. Meleg Csilla arról beszélt, hogy lelkében a tanítóképző ékszer, amely egész életét végigkíséri, és ennek az ékszernek a foglalatában olyan kistanító bácsikként élnek ott a mai öregdiákok, akik őt délelőtt tanították, délután pedig játszópajtásai voltak. Végül édesapja szavaira és szellemére emlékezett az 1957. évi ballagáson elhangzott, igazgatóként utoljára mondott beszédét befejező idézettel: „...az ember nem arra született, hogy legyőzzék ...Az embert el lehet pusztítani, de nem lehet legyőzni.” (Hemingway)

Dr. Kalmár Sándor pszichiáter *Gyökerek* című visszaemlékezésében arról beszélt, hogy itt nemcsak tudást adtak át, de tanítottak a mindennapi élet viselkedési formáira, az elemi kulturális szabályokra, kommunikációs lehetőségekre, ami növelte a tanulók magabiztosságát, javította az önértékelését.

A délelőtti műsorban csak a képző volt diákjai szerepelhettek. Pávics György *Kései érettségi találkozónkra* című versét szavalta, és az *Elmulás* című saját szerzeményét énekelte. dr. Rácz Fodor Sándor *Az állami tanítóképzéstől az Eötvös József Főiskoláig* című könyve alapján a bajai középfokú tanítóképzés történetén futott végig, dr. Balázs Péter *Hercegszántóról indultam* című könyvéből és Szóts György *Muzsikál a múlt* című novelláskötetéből bekezdések hangzottak el. Horváth Imre *Pitypang* című gyermekvers kötetéből válogatott verseket mondott. Kiszler József kántortanító német nyelvű egyházi éneket énekelt. Ürmös Lászlóné Váczi Mihály *Jegenye – fényben* című versét szavalta. Hangszeres szólisták kedvenc hangszerükön klasszikusokat, népdalokat adtak elő. A fináléban a szólisták hét tagú zenekarrá álltak össze. A *Direktor úr kiadta a parancsot...*, a *Pirzik, porzik...* és a *Vékony héja* ...prepanótákat játszották, az öregdiák közönség pedig a dalokat úgy, mint egykoron, olyan lelkesen énekelte, hogy zengett az épület.

A régi tanítóképző intézetek egyik jellemzője volt, hogy olyan „lámpásokat” képeztek, akik a falu, a tanyaközpont kulturális életének is irányítói lehettek. A tanításon kívül a színjátszó körök vezetését is

végezték. Rajzolni, festeni is kellett tudniuk, hiszen a díszleteket is ők készítették. Természetes, hogy egy-egy területen tehetségek is kiemelkedtek. Innen származott a képzőművészekké vált tanítók kiállításának ötlete. A találkozó napján ősz hajú alkotók röpké óra alatt kiállítást rögtönöztek. Vezér Dezső, Mözsi Szabó István, Kovács Ferenc, Gál István, Szalay Gyula festményeit hozta el, Kőhalmi Károly gyönyörű fafaragásait, dr. Rácz Fodor Sándor virágfotóit tárta a látogatók elé. Sántha Gergely szobrászművész, aki Franciaországból érkezett, Kossuth szobrát tette közszemlére. A kiállítás megtekintői büszkén szemlélték az alkotásokat, hiszen az alkotókkal együtt tanultak, az alkotásokat kicsit a sajátjuknak is érezték.

Az életmű kiállítás témakörei: megjelent könyvek, folyóiratokban közölt tanulmányok, zenei alkotásokat rögzítő kották, fotók, tárgyak, emlékek a társadalom életének bármilyen területén végzett tevékenységekről, amelyek egy volt bajai képzősnek a társadalom számára végzett hasznosságát reprezentálták. 42 volt diáktársunk 200-nál valamivel több kiállítási tárgyának egyik harmada tudományos munkát publikáló kiadvány, a másik harmad más jellegű nyomtatásban megjelent alkotás volt, a harmadik harmad tanítói vagy tanári tevékenységeket reprezentált.

„Minden találkozó mindig első s egyetlen, mert nem tudható, hogy jövőre lesz-e újra”. (Gál Sándor) Ez a találkozó biztosan egyszeri és megismételhetetlen esemény volt.

A résztvevők a mottóban feltett kérdésre talán életük végéig keresik a választ:

„Szebb volt a szép akkor, árny volt több vagy fény,

S jobb vagy szebb lett-e velünk a világ?” (Jacques Prévert nyomán)⁶

---

⁶ Az eseményről cikk a Bajai honpolgár 2012 szeptemberi számában jelent meg.

Kapcsolat a szülőfaluval

A rokonsággal, főleg öcsémmel, valamint a temetőben nyugvókkal a kapcsolatot lazán mindig tartottam, Tázlára évente párszor eljutottunk. A rokonok, ismerősök egyre fogynak, a lakosság túlnyomó többsége engem személyesen már nem ismer. Családi eseményeken a rokonsággal, falunapokon a régi, a gyerekkori ismerősökkel szoktam találkozni.

Ebben a vonatkozásban kiemelkedő jelentőséggel bírt 2014-ben a 60 éves osztálytalálkozó. 1959-ben volt utoljára ilyen az 1954-ben végzett osztály tagjai részére, nem volt meglepő, hogy alig ismertük meg egymást. Az osztály közel 2/3-a jelen volt, és a még élő két tanárunk közül a 86 éves volt osztályfőnök is eljött. Érdekes volt meghallgatni, hogy kinek hogyan alakult az élete, és összegezni, hogy a 30 fős osztályból 9 fő érettségizett, 8-10 szakmunkás lett, a többiek gazdálkodóként, betanított munkásként, háztartásbeli feleségként éltek életük korábbi részét. Az érettségizettek közül 6 fő egyetemet végzett, belőlük 4-en doktoráltak, egy személy kandidátusi tudományos fokozatot szerzett. A doktoráltak mind egyetemi, főiskolai oktatók lettek, docensi beosztásukig jutottak a ranglétrán, tanszékvezetői, főigazgató-helyettesi, kollégium igazgatói kinevezéseket is kaptak. Jó általános iskola volt a tázlári a háború utáni években, és később is az maradt. 74 évesen még élt az osztály több, mint 70%-a, ami a tanítóképzős osztályomnál már csak 50% volt ekkor.

Időközben kiderült, hogy a falu sokszínű kulturális életéhez hozzá tartozik egy közel 100 fős nótaklub is. Rólam megtudták, hogy népdal és nótáéneklésben én sem vagyok rossz, meghívtak hát egy összejövételükre, ahol a helyi zenekar kíséretével bemutatkozási lehetőséget is kaptam. Ez olyan jól sikerült, hogy meghívtak a klubesteken rendszeresen fellépő énekesek közé. Beléptünk a klubba, és azóta, amikor el tudunk menni, mindig éneklek egy-egy nótacsokrot. Ezen felbuzdulva összeállítottam a nótarepertoáromat. 200-nál több nóta eléneklését tudom vállalni, nem is beszélve a további legalább ennyi népdalról. Ezek zömét még gyerekkoromban, illetve 20 éves korom előtt tanultam otthon és Kurjantópusztán. A szövegtudásom ezért különösen jónak bizonyult.

A klub tagjaiból és meghívott más klubokból egy-egy alkalommal 60-90 fő jön össze. Közös vacsorát készítenek, amihez kiegészítésül

süteményeket, italokat hoznak a résztvevők. Mindezt közösen fogyasztják el. Aztán az előre felkért fellépőkkel és az alkalmi vállalkozókkal alakul ki a „műsor”. A zenekar kíséretével bárki énekelheti kedvelt dalait, amihez a közönség csatlakozik, tehát a hangsúly a közös éneklésen van. Rendszerint van előkészített daltanítás is, amit az erre vállalkozó klubtagok vezetnek. Aztán később mulatósra változik a hangulat. Legtöbbször úgy kell véget vetni a zenének, mert a vendégek még nem akarnának hazaindulni.

Amióta járunk a klubba, elfelejtettből, nem ismertből ismét egyre ismertebbé válok a falumban a földijeim körében.

Az idő azonban az otthon élőket sem kíméli. 2018 őszén, 60 évi együtt muzsikálás után a helyi zenekar tanítóképzős egykori iskolatársam billentyűse, általános iskolás társam primása és velem szinte azonos korú klarinétosa bejelentette, hogy ez volt a „hattyúdaluk”. Nem tudják tovább vállalni a szerepléseket. Minthogy én is szerepeltem egy nótacsokorral az idősek napjának műsorában, úgy döntöttem, hogy csatlakozom hozzájuk. Elmegyünk a nótások egy-egy összejövételére ezután is, szívesen éneklek és koccintgatok velük, de további fellépéseket már nem vállalom. Befejezni is méltósággal kell mindent akkor, amikor mások még nem érzik úgy, hogy itt az ideje.

„Búcsút int az ősz a nyárnak...” éneklek a búcsúfellépésen

Új hobbi alakult

És hogy a befejezés egy kis mosolyt is fakasszon, nincs vége a tanulási folyamatnak. 73 éves koromban valahogy eszembe jutottak gyerekkoromból a fekete pálinkafőzések. A cefrekészítés és a pálinkafőzés kezdte izgatni a fantáziámat. Tudtam, hogy egyik barátom a saját gyümölcséből, a saját készülékével most legálisan szokott pálinkát főzni. Kértem hát, hogy egyszer inaskodhassak mellette, amikor főz.

–Lehet, de az lenne a legjobb, ha hoznád az anyagot, és azt főznénk ki együtt – adta az ötletet a főzésben már mester barátom.

Egy másik barátomnak éppen az volt a gondja, hogy sok gyümölcs, szőlője termett, amivel nem tudott mit csinálni.

– Csináljunk belőle cefrét! – próbált rávenni a bőség gondjával terhes barát.

Elesábultam. Az Internetről, meg a tapasztalt barát tanácsaiból tanultam a cefrekészítés fortélyát. Az első szilvacefrémet rögtön *Aranycefre* díjjal jutalmazta tréfából a főzőmester családja. Aztán a főzést is nagy figyelemmel tanulmányoztam. Többször főztünk együtt három évig.

2015 végéig tartott a magyar kormány kuruckodása Brüsszellel a pálinkafőzés tárgyában. 2016. január 1-jétől szigorúbbak lettek az otthoni pálinkafőzés szabályai. Barátommal úgy határoztunk, hogy a jövőben nem leszek segéd nála, nehogy ebből baj legyen. Ekkorra azonban sok mindent megtanultam a cefrekészítés és lepárlás elméletéből, és a gyakorlatában is némi jártasságot szereztem. A termékek akkor is igen jók lettek, ha én felügyeltem a folyamatot.

Ismerve ilyen irányú tevékenységemet, kóstolva a mesteremnél készült termékekből, 2017 elején fiam azzal az ötlettel állt elő, hogy ideje lenne önálló lepárlóként kipróbálni magam. Mivel egyből nem hessegettem a

gondolatot sem tőle, sem magamtól el, felajánlotta, hogy a lepárló készüléket megveszi nekem. Beleegyeztem, de kikötöttem, hogy én csak minden szempontból legálisan vagyok hajlandó ebbe belemenni. Az első feltétel, hogy saját termelésű gyümölcsből lehet főzni. Ez úgy teljesült, hogy összeálltunk hárman, akiknek gyümölcsös kertje van és közös tulajdonú lett a májusban megvett készülék.

Felügyelet mellett folyik a párlat

A garázs szegletében alakítottam ki nagy alaposággal „Pista papa pálinkafőzdéjét” („Pista papa’s destillary”), amit július elején meggyből és cseresznyéből készített cefre lepárlásával fel is avattunk. A párlat olyan lett, amilyennek egy jó párlatnak lennie kell. Mindez azonban csak az után történhetett, hogy a készüléket az önkormányzatnál bejelentettük, a NAV-tól, vagyis a fináncoktól pálinkajegyeket vettünk. Aztán egy kevés almával és őszibarackkal kísérleteztem. Később még szilva, szőlő, birs került az üstbe.

A cefréket nagyon gondosan készítem. Megtanultam a cefrőzés követelményeit, az erjedési hőfokot a szükséges intervallumon belül tartani, pektin oldást végezni, élesztővel beoltani, savszintet beállítani, megállapítani, hogy az erjedés mikor éri el a kifőzhetőség szintjét. A főzés fortélyait tapasztalt főzőkkel, szakemberekkel konzultáltam. Most már eléggé biztonságosan tudok rézelejét, elő- és utópárlatot elválasztani a középpárlattól, ami tulajdonképpen a tiszta pálinka. Ajándékként kaptam egy kis tölgyfahordót, amiben tudok oda való pálinkákat érlelni, gyümölcsöket elektromos aszalóban aszalni, az aszalt gyümölcsöt felhasználva finom ágyas pálinkákat készíteni, sőt még pálinkákat

házasítani is. Kató mestere lett a dió és a homoktövis gyógypálinkák készítésének. Pálinkáink a családtagok és a barátok körében eddig kiállták az érzékszervi minősítések próbáját.

A kóstolatók több pálinkámat megdicsérték, és voltak, akik felvetették, hogy meg kellene mérettetni magamat pálinkaversenyen. Finoman kitértem mindig a javaslatuk elől, a gondolat bennem nem fogant meg. A 80 éves születésnapom előtt lányom, fiam édesanyjukkal konspirálva párlataim közül négy mintát az ő belátásuk szerint kiválasztottak, és „ha lúd, legyen kövér” alapon benevezték az ongai Quintessence pálinkaversenyre, magán- és bérfőzető kategóriában. Ez a verseny az országban a legnagyobb, és nemzetközi is, mert évek óta külföldről, több országból is vannak résztvevői. Engem már csak akkor tájékoztattak az akcióról, amikor a nyertesek között a nevem olvasható volt. Nagy volt a meglepetés számomra, meghatott, hogy a már-már szenvedélyemmé vált tevékenységgemmel kapcsolatban tudtak örömet szerezni nekem. Az egy bronzérem biztos volt. Latolgattuk az esélyeket, és izgatottan mentünk Miskolcra az eredményhirdetésre. Amikor a csak bronzérmet nyertek mind megkapták díjaikat, nyilvánvalóvá vált, hogy másik érmünk is lesz. Nemsokára szólítottak, és megtudtuk, hogy a 2019-ben főzött cserszegi fűszeres szőlőpárlat kapta a bronzérmet, a bírálóbizottság a 2017-es ágyas cserszegi fűszeres szőlőpálinkámat ezüstéremmel díjazta. Nagy volt az örömünk, mert egy olyan versenyen, ahol 1606 mintát bíráltak el elsőre két párlatom is elérte a dobogós szintet.

A díjak átadása

A díjak átvétele után

Az aranyéremért még nagyon sokat kell dolgoznom, mert jó pálinkát főzni csak nagyon gondos eljárással lehetséges. A pálinka készítését az alapanyagtól a cefre készítésén keresztül az érett, harmonikus pálinkáig igen sok ponton el lehet rontani. A bírálók szakmai minősítését maradéktalanul elfogadom, a hibák javítására nagyon fogok a jövőben törekedni, Mivel azonban „az ízlések és pofonok különbözőek” nem változtatok azon az alapelvemen, hogy jó a párlat, a pálinka, ha a kóstolójának, a fogyasztójának ízlik.

A MAGÁNÉLET KRÓNIKÁJA

Családunk 2019 karácsonyán

Bevezetés

Első gondolatom az volt, hogy ezt a fejezetet kihagyom az elektronikus könyvből, mert egyrészt kit érdekel egy nem közismert ember magánélete, másrészt a családi élet intimitásait nem illik nyilvánossá tenni. Ezzel a véleményemmel azonban a lektor sem és a megkérdezett barátok sem értettek egyet, mert szerintük a magánéletre is rányomta bélyegét a kor, amelyben éltünk, életmód kutató számára érdekes és használható elemek találhatók ebben a fejezetben is.

Érvelésüket cáfolni nem tudtam, és hezitálni kezdtem. Töprengésem az a felismerés lendített át, hogy a magánélet teljes elhagyásával a memoár hiányos, az életút egyoldalú lenne. Az olvasóban logikusan merülne fel a kérdés, hogy munkája, közéleti tevékenysége mellett magánélete nem volt a szerzőnek, vagy a családi élet rovására tett sok mindent? Valami elhallgatni valója van a magánéletével kapcsolatban? Támogatás, biztos családi háttér nélkül az élettörténet talán hihetetlen is lenne. A feleségre, a családra történő utalások több helyen történtek is az előző fejezetekben, többet is kellene róla mondani.

Megerősödött bennem az a gondolat, hogy meg kell mutatni az élet magánszférájából is azt, ami a teljes élet szempontjából fontos. A szerelem, a családalapítás, az életfeltételek alakulásának, a gyerekek nevelésének, az unokák nevelésében való részvételnek, a baráti körnek néhány eseményét, történetét úgy, ahogyan azok megestek velünk a XX. század második felében, a XXI. század első évtizedeiben, mert a kor áramlatai sodorták családi életünket is. Az evezőket azonban igyekeztünk erős kezekkel fogni. Kormányoztunk, amennyire tudtunk, próbáltunk a saját sorsunk kovácsai lenni. Az olvasó a következő oldalak megismerése után eldöntheti, hogy mit csináltam, csináltunk jól, miben voltam, voltunk ügyetlenek, mit tehattunk volna másképpen, jobban.

„A lányok, a lányok...”

Ismerkedésem a nemiséggel

Egészséges heteroszexuális genetikai adottságokkal születtem, és ilyen családi környezetben szocializálódtam. A lányok iránti érdeklődésem a fejlődépszichológia által normálisnak leírt úton haladt. A családban ugyan a *gólyamesét* mondogatták, de a baromfik és a lábas jószágok (sertések, tehenek) szaporodása nemcsak a szemem előtt történt, hanem én is hajtottam az anyakocát a kanhoz, vezettem a tehenet a bikához, láttam a csődöristállónál a kancák természetes fedeztetését. (Az inszeminátorok, a *nyakkendős bikák* később álltak munkába.) Az anyaállatok (sertés, tehen, ló) elléseinél jelen voltam, sőt segédkeztem is. Láttam az állapotos asszonyok, a testvéreimet váró anyám alakváltozásait. Az öcsém születése a szomszédos szobában történt, ahonnan a vajúdással járó zajok, hangok áthallatszottak, amire fel is ébredtem, aztán el sem tudtam aludni. Hallottam öcsém első felsírását, ahogyan azt is, amit a bábaasszony mondott. Nem kellett különösebben éles logika ahhoz, hogy rájöjjek, a szaporodás lényegében az embernél is a lábas jószágokéhoz hasonlóan történik. Úgy első vagy második osztályos lehettem, amikor a felnőttek egyik rokonról mondták:

– A Magdának még mindig nincs gyereke.

– Hát miért nem csinál a Misi bácsi neki? – vettem oda pillanatra felemelve a játékból a fejemet. Csodálkoztam, hogy erre nagy csend lett, a beszélgetők különös arckifejezésekkel néztek egymásra, amiből az volt kiolvasható, hogy nahát, ez a gyerek meg mit nem mond.

A mindennapi beszélgetésekben, a viccmeséléseknél a felnőttek nem voltak mindig tekintettel arra, hogy *zsindey van a háztetőn*. Az összejöveteleken nótázás közben is igen gyakran fordultak elő pajzanságok a nóták szövegeiben. A szexualitásról direkt, nyíltan azonban soha nem beszéltek előttem, velem meg pláne nem. Ez tabu téma volt a felnőttek és gyerekek között, de nem volt az a gyerekek körében. A szexuális felvilágosítást a nagyobb gyerekek tartották a kisebbek számára hol helyesen, hol tévesen.

A hittan órákon a 6. parancsolatra a tisztelendő sem tért ki részletesebben. Az elsőáldozást megelőző gyónáshoz a lelkiismeret-vizsgálatnál, a gyónásra való felkészülésnél nekem ez gondot is okozott, mert hát erről majd mit is mondjak a gyóntatószékben a tisztelendőnek. Ezt a parancsolatot végül is úgy intéztem el, hogy hát gondolni szoktam rá.

Második osztályos voltam, amikor az iskolában az egyik kislány nagyon tetszett nekem. Sokat néztem rá, fillérjeimből apró cukorkákat vásároltam, amivel Bertát is megkínáltam. A tehén legeltetése közben is sokat gondoltam rá, és arról fantáziáltam, hogy ha majd felnövünk, őt fogom feleségül venni. Erről persze senkinek se beszéltem. A kislány édesapja balesetben hirtelen meghalt, elköltöztek a faluból, és többé sose láttam.

A kiskamasz korig aztán ilyen élményem nem volt. Ekkor a lányok felé fordulásnak egy nagyon melléfogott esetét hoztam össze. Iskolából hazafelé menet a községi kútnál többen megálltunk inni, amiből hamarosan egymás lefröcskölése lett. A fröcskölésből nézeteltérés támadt, s hogy hogy nem, megfogtam egyik leány osztálytársamat, s a kölcsönös rángatásnak az lett a vége, hogy lévén erősebb, bántalmaztam is őt. Az ügynök másnap az iskolában folytatása lett, mert a sértett lány beárult. A testnevelő tanító bácsi vont kérdőre:

– Miért bántottad tegnap a Matildot?

– Óh, tanító bácsi, hát csupán szeretetből – válaszoltam, ami igaz is volt, mert nem bántani akartam, csupán foglalkozni akartam vele, ami aztán rosszul sült el.

– Úgy? Szóval szeretetből – mondta a tanító. – Hát, amit most kapsz, az is pusztán szeretetből van – és igen kemény pofonok sorozatát osztotta le nekem. – Jegyezd meg jól, hogy a lányokat nem szabad bántani – tette hozzá a levonandó tanulságot, amit én egy életre meg is jegyeztem. Felmerült azonban bennem a kérdés, hogy ez vajon a tanítókra miért nem vonatkozik, hiszen közülük egyesek, nők, férfiak egyaránt, beleértve az éppen most igazságtevőt is, fiúknak, lányoknak egyformán osztják a verést alkalomadtán. De jobbnak láttam nem kérdezni. (Tanító koromban tanítóim példáját követve ezt a hibát magam is elkövettem, ilyen büntetésben nálam is mindkét nemű delikvens részesült Kurjantóban. Az

50 éves találkozáson egyik ilyen elszenvedő hölgy fel is emlegetett egy ominózus balkezeszt, ami akkor nagyon rosszul érintette. Én igen kényelmetlenül is éreztem magamat emiatt, függetlenül attól, hogy volt-e akkor alapos indoka a büntetésnek vagy sem.)

Diákszerelmek

Hatodik osztályban egy új kislány érkezett hozzánk, aki azzal tűnt fel, hogy mindig mindent tudott, néha még olyanokat is, amik a könyvben nem voltak benne. Hát erre oda kellett figyelni, s egyszer csak azon vettem magamat észre, hogy tekintetem is, gondolatom is gyakran erre a lányra tér vissza. Beleszerettem. Nem a lány vézna természetében, nem az alig gömbölyödő mellecskéiben, még csak a derekáig érő, dús, barna hajában és nagy, barna, mély szemeiben sem rejlett az a varázslat, ami megbabonázott engem, az éppen csak serdülni kezdő fiút. A lány tudása, az értelme fogta meg és láncolta magához a figyelmemet és érdeklődésemet. A kislány ebből persze soha semmit nem tudott meg. Plátói volt ez a szerelem az egyoldalúságával, az elérhetetlen iránti érzelmi vonzalommal, de leginkább az enyémnél különbnek és magasabb rendűnek tartott értelem után való vágyódással és a hozzá való közelítés igényével. A lányban a szellemi tökéletességet szerettem, szerettem volna tudásban hozzá hasonlítani, ezért igyekeztem még jobban tanulni. Egyszer történt meg, hogy a lány elfelejtett egy leckét megtanulni. Éppen feleltették volna, és egyest kapott. Ekkor egyrészt nagyon sajnáltam, mert a kislány sírt, másrészt ebből azt is láttam, hogy azért ő sem teljesen tökéletes, talán lehet hozzá hasonlónak lenni, ha erősen törekszem rá.

Nyolcadikban az *isteni* lány már nem volt az osztályban. Elköltöztek Petőfi szülővárosába. Emléke azonban örökre megmaradt bennem. Középiskolás korunkban egyszer meg is látogattam. Amikor Emese már egyetemi tanársegéd volt, én meg az egyetem levelező hallgatója, többször is találkoztunk. Amikor én főiskolai tanszékvezető lettem, még szakmai együttműködésre is sor került közöttünk. Ő egyetemi docensként, én főiskolai docensként mentem nyugdíjba, neki kandidátusi tudományos fokozata, nekem csak egyetemi doktori tudományos minősítésem lett. A közelítés a másik értelmi színvonalához egész életemben működött.

A fentebb leírtakat el akartam mondani neki. Vártam, hogy lesz majd általános iskolás osztálytalálkozó, amelyen a részvételét kieszközölöm, de mire a várva-várt találkozó létrejött, ő már *az örökkévalóság birodalmának* lett a lakója. A hajdanvolt szerelemről neki így nem beszéltem soha. Elmondtam hát most mindazoknak, akik olvassák ezeket a sorokat.

A tanítóképzőben a második évben egy Baján a kiscsávolyi iskolában nyolcadikos fekete hajú és fekete szemű, értelmes kislánnyal ismerkedtem meg, aki zongoraórákra járt a zeneiskolába. A randevúk a zongoraórák helyett bonyolódtak mindaddig, amíg a zongoratanártól a mama meg nem tudta, hogy lánya sorozatosan hiányzik onnan. Valahogy még az is kiderült, hogy kiskamasz lánya egy fiúval csavarog. Ezek miatti nemtetszésének az édesanya egy fakanállal adva nyomatékot jól eltángálta lányát. A szerelem azonban leleményessé tette a lányt, s ezek után zongorázni is meg randevúzni is járt. Sokat beszélgettünk úgy, hogy még egymás kezét se fogtuk meg. Én, a kistanító a tanítóságról meg a tanítóképzőről olyan lelkesen beszéltem a lánynak, hogy a tanítói pályát választotta, a kecskeméti tanítóképzőbe ment továbbtanulni. Ezzel aztán a randevúknak is és a kapcsolatnak is vége szakadt. A jó ismeretség közöttünk azonban még sokáig működött.

1956 végén a tanítás egy ideig szünetelt, hazamehettünk. Egy tehervonaton utazva Kiskunhalasig ismerkedtem meg egy keletibai lánnyal. Amikor a tanítás újra beindult, az ismerkedésnek folytatása lett. A majdnem egy évig tartó kapcsolat során moziba jártunk, más ismerős párokkal ki-kisétáltunk a Türr István Emlékműhöz a Duna partra, nyáron leveleket váltottunk. A lány jól öltözött volt, nekem viseltes ruháim, kopott nagykabátom volt. Az öltözetek nagyon nem illettek össze, így ha együtt voltunk, én szégyelltem a külsőmet. Ez is zavarta a viszonyunkat, de az még jobban, hogy a lány nem tartott elég rámenős legénynek, ami igaz is volt. A mozi sötétjében kézfogáson, ügyetlen csókolózáson kívül más nemigen történt. Mindez a szakítás után volt sejthető, amit a lány kezdeményezett.

Ez volt az első eset életemben, amikor megtapasztaltam, hogy milyen lepattintottnak, elhagyottnak lenni, s hogyan lehet, kell azt túlélni. A következtetés az lett, hogy keresni kell egy másik, ha lehet jobb kapcsolatot, vagy ha ilyen kínálkozik, meg kell azt ragadni.

Véletlen találkozás

A következő esetre ezek egyike sem illik igazán rá. Ez a fatális véletlen műve volt. A képzőben a legjobb barátom, Feri azzal jött vissza a nyári szünetről, hogy neki új szerelem szövődött egy otthoni lánnyal a nyáron. A lány elsős a kereskedelmiben Baján, és a lánykollégiumban lakik. Randevúztak. Október vége felé egyszer azzal állt elő a barátom:

– Ráérnél csütörtökön a kimenő alatt? Randevúm lesz a Terkával, de nem egyedül jön, hanem egy másik jánoshalmi lánnyal, aki szintén elsős, és a lánygimnáziumba jár. Két lánnyal nem szeretnék randevúzni egyszerre. Gyere el, kapszold le a másikat!

*Kató megismerkedésünkör
1957-ben*

A barátság miatt, meg lévén éppen lepattintott helyzetben, ráálltam a dologra. 1957. október 23-án úgy 3 óra körül jött is a két lány. Bemutatkozás után különváltunk, és megkezdődött az ismerkedés. Kató számomra nagyon diszkrét, intelligens, kedves, gyengéd, kissé félénk, egészében szimpatikus teremtnak találtatott, aki elköszönéskor azt mondta:

– Hát, majd találkozunk még, ha élünk.

Aztán találkoztunk is, sétálgattunk együtt, néha moziba is elmentünk. Én visszafogottan, tapintatosan viselkedtem a 15 éves kislánnyal, inkább barátként kezeltem, de közben számomra több lett, mint egy barát.

Szalagavatómra meg is hívtam, és megkértem, hogy a maturandus szalagomat ő tűzze fel. Így is történt, de a bálban úgy éjfél felé egy keringő közben azt mondta Kató:

– Tudod, van egy dal a *Hyppolit a lakáj* filmben. Most én is ezt mondanám neked. Azt hiszem, nem volt jó lépés megismerkednünk.

Le voltam forrázva. A számnak vége volt, Kató elköszönt és haza is ment. Volt azonban egy korábbi ígérete, amely szerint segít a rajztanmenetem elkészítésében, mert ő elég jól tudott rajzolni, nekem meg

a rajz továbbra is nagyon gyenge pontom volt. Tetézte a bajt, hogy most már ki fogja ezt megcsinálni. Dacára a szakításnak, Kató állta a szavát, és válllásának nagyon kiválóan eleget is tett. A KISZ kórus próbáin és szereplésein találkoztunk ezután is, de nem kommunikáltunk egymással. Az érettségim utáni napon Kató váratlanul levelet küldött nekem. Gratulált a kitűnő érettségi eredményhez, kérte, hogy majd írjak beszámolót ősszel az első tanítási napok benyomásairól, és mentegetőzött, hogy ő beleavatkozott az én életembe. A levél végére ezt írta: Memini tui, memento mei (Gondolok rád, gondolj rám!), amiből érezhető volt, hogy azért egészen nem vagyok leírva nála. Sokkal később derült ki, hogy a szülei megtudták, hogy egy végzős prepa csapja a szelet a lányuknak. A személytől függetlenül nem örültek a dolognak. Édesapja elbeszélgetett lányával, arra kérte, hogy a tanulásra koncentráljon minden erejével, mert elég nehéz anyagi teher nekik lányuk taníttatása. A szerelemmel még ráér. És a jól nevelt kislány szót fogadott. Halasztott, de nem törölt.

Vőlegény helyettes szerepben

Közben a tavaszi szünetben otthon pótcselekvésként vagy búfelejtő gyanánt összejöttem egy leánnyal, aki alacsony, szőke, nálam idősebb, igen cserfes, a fiúkkal már banni jól tudó teremtes volt. A ballagásomra ezt a lányt hívtam meg. A bálban Kató is ott volt, de nem táncoltunk együtt, nem beszéltünk egymással. A rámenős szőke egész estére lefoglalt, és szerelemből egy kis továbbképzést is tartott nekem, aminek a következő években magam is a haszonélvezője lettem. Menyasszony volt. A vőlegénye katona idejét töltötte egy nagyon távoli városban. Így nála is előbb csak pótcselekvésnek indult a kapcsolat, de menet közben aztán már többre is gondolt. Léven elég érett és tapasztaltabb, nekem a pettingből igyekezett keveset engedni, mert tudta azt, hogy a még ismeretlen vonzóbb a már ismertnél.

Egy alkalommal teljesen véletlenül a helyzet nagyon *neccessé* vált. Hajnalban a bálból hazakísérve a lányt, a kertkapun belül még elég hosszúra nyúlt a búcsúzkodás. Végre elváltunk „*egymástól, mint ágtól a levél...*”. Én még alig hajtottam el, a motoromon, az álmos leány éppen csak belebújt az ágyába, amikor az ajtón vőlegénye kopogtatott, akit

hazaengedtek szabadságra, és az éjszakai vonattól jó 6 km-t gyalogolt. A vőlegény kovácsmester volt. Még elképzelni is borzasztó a helyzetemet, ha ott talált volna bennünket a kapuban csókolózva, de a lánynak is kínos lett volna a szituációt megmagyaráznia. Így mindketten hálát adtunk ki a Sorsnak, ki az Istennek, hogy ilyen jól elrendeződött a dolog.

Aztán egy alkalommal feltette nekem a félre nem érthető kérdést:

– Aztán velünk mi lesz? Neked mi a szándékom velem?

A kérdés meglepett, de nem jöttem zavarba, hezitálás nélkül válaszoltam:

– Én még nem akarok megnősülni. Tanulni fogok. Te pedig menyasszony vagy, és nyilván hozzá fogsz menni a vőlegényedhez.

Egyenes beszéd volt, ami aztán a kapcsolat végszáva is lett. Ők összeházasodtak, s még ma is boldogan élnek együtt.

A kurjantói lány

A vőlegénypótlási teendők mellett, azzal párhuzamosan Kurjantóban is alakult a helyzet. A népszínmű próbái közben a „fia, a huszár” meg a szerep szerinti kedvesem a valóságban is egyre közelebb kerültünk egymáshoz érzelmileg. A környéken talán a legtekintélyesebb gazda középső lánya volt a szép, kerek arcú, huncut, barna szemű, dús, világosbarna hajú, vonzó természetű, de nem igazán csinos lábú teremtes. Mivel a bajai kapcsolat felfüggesztett állapotban volt, az otthonit meg átmeneti vőlegény helyettesítésnek tartottam, számításba jöhetett ő is, ezért úgy határoztam, hogy udvarolni fogok neki. Járok vele, eljárók hozzájuk, s ha jobban megismertem a lányt is, a családot is, ráérek dönteni a hogyan továbbról. A család jó néven vette a fiatal tanítótól lányuk kerülgetését, szívesen fogadott vendég voltam mindig náluk. Az ottlétekhez mindig a legjobb feltételeket biztosították. Mi pedig színházi előadásokra, moziba, kulturális rendezvényekre, bálókba jártunk. Ez utóbbiakra a lány édesanyja is mindig jött úgy, ahogy akkor az még szokás volt. Közben tényleg egyre jobban megismertem a leányt is, a családot is.

Elég hamar rájöttem arra, hogy a 8 osztályos iskolai végzettség és a tanítói oklevél bizonyította műveltség között nagyon nagy a különbség, ami a szerelmi gyakorlatban talán nem, de két ember egész életre szóló

együtt élésében bizonyosan megoldhatatlan problémákat, ellentéteket szülne. Rábeszéltem hát a lányt, hogy járjon gimnáziumba. Be is iratkozott Kiskőrösre a következő tanévre, de a tanulás több év kihagyás után, kevés tanári segítséggel nehezen ment neki. Én sokszor segítettém őt, de örökké nem lehettem ott, amikor tanult. Meg hát gyakran megtörtént, hogy nem a tananyaggal, hanem egymással foglalkoztunk. Szerелеmből meg nem volt vizsga. Bennem fokozatosan kialakult és megerősödött az a meggyőződés, hogy nem ő az igazán megfelelő arra, hogy a feleségem legyen.

Közel két év azonban hosszú idő ilyen korban, amikor erősen dolgoznak a hormonok, feszítenek az ösztönök. Másik oldalon viszont ott van az erkölcsi szabályozás. A kunok között különösen a tanyavilágban szigorúan érvényes volt a hagyományos erkölcs. Úgy becsültem, hogy ultima ratióként a házasság elvárásához még talán az sem kell feltétlenül, hogy teherbe essen a lány, elég, ha a legény *kárt tett benne*, hiszen ezzel a lány *csökkent értékűvé* válik a férjhez menés szempontjából. A tanítótól mint példaképtől pedig fokozottan elvárt volt a tisztesség. A szexuális élet gyakorlatában még magam is járatlan voltam, akkor a szexuális nevelés és tanácsadás is még gyerekcipőben járt. Több példát ismertem arra, hogy kényszerházasságba hajtotta magát, aki gyereket csinált. A védekezésnek is csak a hagyományos formái léteztek, amiből alig volt teljesen megbízható. Ítélje meg hát az olvasó, hogy bölcs voltam-e, avagy balga, amikor csak rajtam múlt már, hogy „*átlépjem a Rubicont*”, és ezt saját magamat visszafogva, a *kapunál maradv*a nem tettem meg. Így az egyetlen vád ellenem a család részéről az volt, hogy „*Miért tartotta két évig fenn a kapcsolatot, ha nem akarta a lányt elvenni? Ez idő alatt más udvarlói lehettek volna, ha nem foglalta volna le.*”

A helyzet 1961 karácsonyára vált kritikussá. Az utolsó alkalommal, amikor édes kettesben voltunk, így szólt a lány:

– Nagyon kellemetlen nekem, hogy a szüleim tőlem kérdezik, hogy mikor mondasz már valamit. Várják, hogy nyilatkozzál.

Ez világossá tette a helyzet komolyságát előttem, de nem mertem neki ott rögtön egyenes választ adni. Helyette ezt mondtam:

– Ha legközelebb eljövök, nyilatkozni fogok.

Ezt a lány késleltetett pozitív válasznak fogta fel, de én tudtam, hogy nem lesz következő ittlét. Elmúlt a karácsony. Nem mentem. Újév után

már nem lehetett tovább odázni a dolgot. A kapcsolat felmondása egy részletes levélben történt, ami a szülőknek és a lánynak egyszerre szólt. Ebben kifejtettem, hogy nekem is időre volt szükségem ahhoz, hogy megalapozott döntést hozzak. Soha, senkinek nem ígértem házasságot, bár igaz, hogy magatartásom erre utalónak is felfogható volt. Megindokoltam, hogy miért nem lenne tartós, ha házasságra is lépnénk, s milyen rossz lenne mindkét félnek, ha már gyermekkel kellene elválnunk. Hivatkoztam a műveltségben lévő különbségekre, és arra, hogy én még tovább akarok egyetemen tanulni, és nem akarom az életemet tanyai tanítóként leélni. Valószínű, hogy hamarosan el fogok menni Kurjantóból.

A levélre a lány válaszolt. Szemrehányást tett azért, hogy bolondítottam, és megfenyegetett, hogy ha a rossz hírért keltem, bosszút fog állni rajtam. Aztán nemsokára eljöttem Kurjantóból, és csak jó tíz év múlva találkoztunk még egyszer, amikor már kisgyermekes édesanya volt. Azt azonban ma sem tudom biztosan eldönteni, hogy a levél volt-e a leghelyesebb megoldás, vagy vállalni kellett volna a szemtől szembe, a szóban történő bejelentést. Ma már hajlok arra, hogy az utóbbit tenném, akkor azonban ehhez nem volt elég bátorságom.

„Memini tui, memento mei”

Kató tablóképe 1961-ben

Kurjantóban az ottani szerelmi ügyem lezáródott. Kecskemétre kerülve már egy új szakasz kezdődött, de a szereplő nem volt új. A bajai gimnazista lánnyal, Katóval még voltak elvarratlan szálak, a „*memini tui, memento mei*” még érvényes lehetett. Így aztán amikor kultúrfelelősként kiküldetésben először utaztam Bajára, a leánykollégiumba is bementem a gondnokékat mint ismerősöket meglátogatni azzal a hátsó gondolattal, hogy talán tudok a régen látott lánnyal is találkozni. Találkoztam is egy szép, a három év alatt 18 éves, felnőtt nővé változott maturandával, aki még sokkal

vonzóbb teremtnak tűnt számomra, mint fiatalabb lány korában. Éppen moziba készültek barátnőivel, de ő átadta a jegyét másnak, és ott maradt beszélgetni. Ez jó jel volt. Aztán Baján járva (az én bajai kiküldetéseim valahogyan gyakoribbakká váltak) mindig elmentem a leánykollégiumba is, és nem sok idő múlva a kollégium kiskapujánál öleléssel és csókkal köszöntünk el egymástól. Én nagyon boldog voltam, mert megtaláltam azt, akire közel négy éve a legtöbbet gondoltam, s akit mindig is az igazinak éreztem.

Kató meghívott a ballagására, ami alkalom volt arra, hogy a szülőkkel is megismertesse fiúját. Úgy tűnt, a szülőknek is elfogadható vagyok. Most már lehetett kinek szurkolni az érettségije sikeréért, a tanárképzőn a felvételi vizsgájáért. Az a jó érzésekkel eltöltő gondolat kísért, hogy aki főiskolára megy tanulni, szintén pedagógus akar lenni, az lehet igazi társam egy egész életre.

Az érettségi és a felvételi vizsga is sikerült. Kató matematika-fizika-műszaki ismeretek és gyakorlatok szakos főiskolai hallgató lett Szegeden. Most sajnáltam igazán, hogy még egy évig nem lehetek levelező hallgató az egyetemen.

Válsághelyzet

A levelek jöttek, mentek, találkoztunk is, de az első vizsgaidőszak vége, a második félév eleje tájára *porszem került a gépezetbe*. A levelek megszólítása, záradéka, hangvétele hűvösebb lett, terjedelme zsugorodott, tartalma tény- és sablonszerűvé kezdett válni, és balga módon ma már kideríthetetlen okból ez valamikor tőlem indult el. Szilveszterkor hiába utaztam Jánoshalmára, Kató nem is ért rá (szüleinek segített a kocsmában kiszolgálni), de nem is akart igazán foglalkozni velem. Beszélgetni egymással tehát ekkor nem tudtunk. Aztán hetekig levél se volt, és odáig fajult a dolog, hogy az egyik levelében már az olvasható, hogy „...*mi egymást levelezés útján nem tudjuk már megérteni*”. Mindketten elbizonytalanodtunk a másikat illetően, pontosabban beindult közöttünk egy egymást elbizonytalanító folyamat.

Én március elején két napos rendezvényen voltam Szegeden. Ekkor akartam szóban sok mindent tisztázni, s elmondani Katónak, hogy a látszat ellenére mennyire szeretem, és hogy a viszony megromlása nagyon bánt, de csak futólag találkoztunk, és Kató lényegében ennyit mondott:

– Sok minden összezavarodott bennem. Időre van szükségem ahhoz, hogy tisztábban lássak – és egy kézfogással elköszönt.

Megint le voltam forrázva. Két napig kerestem, de nem találtam meg a lehetséges helyeken, aztán egyszer csak a főtéri sétányon jött szembe velem, de nem egyedül. Egy magas, jól öltözött fiú lépkedett mellette. Ahogy elhaladtunk egymás mellett, tekintetünk találkozott. Ő is zavarba jött, arcába vér tolult, a tekintetét elfordítva lefelé nézett. Belém sajdukt a már-már korábban is felsejlő gondolat bizonyossága:

– Hát, tényleg van más is Kató életében!

Most már le voltam taglózva. Úgy éreztem, minden elveszett, talán az élet értelme is. Súlyos gondjaimmal az éjszakai vonattal utaztam haza, de aludni sem azon, sem a következő éjszakákon nem igen tudtam. Válságos állapotomat a munkahelyemre is bevittem, amit a főnököm is észrevett, akinek aztán el kellett mondanom a rendkívüli lelkiállapot okát is. A helyzet persze ezzel jobb nem lett.

A következő napokban csak arra tudtam gondolni, hogy egy éve sincs annak, hogy újra megtaláltam Baján a kedves lányt, és nem tudtam rá

vigyázni, hagytam, hogy ismét elvesszen. Mart az önvád. Ilyet, másikat az életben soha nem fogok találni, volt a vissza-visszatérő gondolatom, és végtelenül szomorú lettem. A bénultság azonban nem tarthatott soká, valamit tenni kellett, mert *pont még nem volt a mondat végén*. Várakozásra voltam ítélve, de a levélírás lehetséges alternatívaként megmaradt. Ebbe a lehetőségbe kapaszkodtam, mint fuldokló a szalmaszálba. Többszöri nekifutásra elkészült egy elküldhetőnek ítélt változat. Ebben mindenekelőtt elismertem a saját hibáimat, próbáltam azok gyökereit megmagyarázni, és amit szóban még soha nem mondtam, nem mondhattam el, leírtam, hogy mennyire szeretem őt, mi mindent jelentett ez a kapcsolat nekem, és most minden összeomlott, romokban hever. Sok irodalmi idézetet használtam, mert saját adekvát szavakat nehezen lehetett találni azokhoz, amiket le akartam írni. Rövid válasz azonnal jött, amire lehetett egy újabb levéllel reagálni, és a szóban mindig valahogy az érzelmek nyílt kimondásától való viszolygás miatt elmaradt szerelmi vallomást az utolsó szó jogán még ki lehetett egészíteni.

És csoda történt. Kató is bevallotta, hogy régóta várta azokat a szavakat, mondatokat, amiket most a két levélben kapott meg. A zárnak megvan a kulcsa, bizonytalansága bizonyossá vált, összekuszálódott helyzete letisztult, és ha elmegyek Szegedre, „*a világ legegyszerűbb művelete*” megoldható lesz. Ehhez mérhető boldogságot eddigi életemben még soha nem éreztem. Repültem volna azonnal Szegedre, de ennek mind tér-, mind időbeli korlátai voltak. Leleveleztük a mindkettőnknek megfelelő legközelebbi időpontot, s nem valószínű, hogy a szegedi Nagyállomás fennállása óta látott annál boldogabb két embert, mint amikor újra megöleltük és megcsókoltuk egymást.

Készülés a közös életre

Ezután már a közös életünkről kezdtünk el komolyan gondolkodni, a jövő tervezése egészítette ki a mindennapi teendőket. Ősszel én Rómában megvettem a jegygyűrűket. A Virág Cukrászda teraszán egy napernyő alatt fagylaltozva ültünk, amikor megmutattam Katónak az *ajándékot*. A gyűrű felpróbálása közben kisebb szél támadt, ami miatt az ernyő szemérmesen ránk csukódott. Ha babonásak lettünk volna, ezt transzcendens üzenetnek

foghattuk volna fel, így azonban jót nevetve bújtunk ki a napernyő alól és ültünk át egy másik asztalhoz.

*Az eljegyzésünk
után készült fotó*

Az eljegyzés a következő tavaszon, az esküvő nyáron, a Kató születésnapja utáni napon volt. Neki még volt egy éve a főiskolán, de Kecskeméten a városban ekkor kínálkozott neki központi helyen, jó iskolában állás, amit a következő évre nem garantáltak. Hét éve ismerkedtünk meg, több mint két éve tervezgettük a közös jövőt, és már nagyon hiányzott mindkettőnknek, hogy minden nap együtt lehessünk. Így a fiatalasszony levelező tagozaton fejezte be a főiskolát. (Később, átélve az ebből adódó nehézségeket, jobb lett volna az egy évet kivárni és a főiskolát nappali tagozaton befejezni.)

Az esküvő előtti napon a lakodalmi készülődés közben nekem volt kisebb vitám a szüleimmel. Akkortájt divatos volt a faluban a kettős lakodalom. Egyik héten a polgári esküvő után az egyik család, másik héten a templomi esküvő után a másik család rendezte a lakodalmat. Az nem volt szabályozott, hogy melyik után lehet a nászéjszaka, de általában az Isten előtt megkötöttet illet megvárni. Miután az elég sok rábeszélés ellenére is a mi egybehangzó és határozott döntésünk miatt nekünk egyházi esküvőnk nem volt, maradt a polgári esküvő társadalmi formában, a kiskunhalasi kultúrházba szervezve. Lakodalomból sem lett kettő. A lakodalom az én szüleimnél volt, de a menyasszony rokonsága is meg lett oda hívva. Dacára, hogy teljesen illogikus lett volna másik időpontban esküvő nélkül még egy lakodalom, szüleim rosszallólag olvasták a fejemre, hogy az egyházi esküvő is elmarad, és a lány szülei még külön lakodalmat se tartanak. Addig-addig ment a szóváltás, míg megsokalltam azt, és ezt mondtam:

– Ha még tovább feszegetik ezt a dolgot, holnap az esküvő után azonnal utazunk Siófokra, nászútra, és a vendégsereg lakodalmazhat nélkülünk – mondtam ezt olyan határozottan, sőt indulattal, ami nem hagyott kétséget

a felől, hogy meg is tenném. Ezzel aztán a téma egyszer s mindenkorra be volt fejezve.

Az esküvő a tervezett módon, a lakodalom hagyományos falusi formában zajlott. Voltunk vagy százan, a zenét a kurjantói banda szolgáltatta. Reggel annak rendje-módja szerint a szalmakazalt is széttáncoltuk. Másnap délelőtt Katóval ágyhoz kötött nagymamámat látogattuk meg, délután vonattal utaztunk Siófokra, ahol az Izsáki Állami Gazdaság üdülőjében tölthettünk egy hetet. Az út is, az első együtt töltött éjszaka is megfelelt nevének és a hagyományos funkciónak. Attól maradt feledhetetlen, hogy várni tudtunk rá tisztelve egymást és a hagyományt.

Az én életembe aztán már több lány, asszony nem jött, Kató betöltötte, teljessé tette az elkövetkező évtizedeket, mert tudtunk is, és akartunk is „*egymás létrafokai*” (Sütő András) lenni. Ránk 50 együtt eltöltött év után el lehet mondani, hogy „*szövetség ez már, nem is szerelem*” (József A.). 2014-ben az ötven éves házassági évfordulót Siófokon kettesben ünnepeltük meg. Retro szállodában szálltunk, körbe sétáltuk azokat a helyeket a városban, ahol akkor is meg-megfordultunk, elhajóztunk az akkor is meglátogatott Tihanyba, Füredre, Badacsonyba. Jó érzésekkel emlékeztünk a fél évszázaddal korábbi napokra és éjszakákra egyaránt.

Az életfeltételek alakulása

A téma mások számára érdektelennek, talán feleslegesnek is tűnhet. Kit érdekel, hogy milyen körülmények között élt egy pedagógus család? Tényleg nem sok érdekességet tudhat felmutatni a hétköznapi életünk, de ha ennek a családnak a sorsa hasonlít másokéhoz, akkor ebben több olyan elem/vonás létezik együtt, amelyekkel sok család játszott a hasonló színdarabját, (drámáját, komédiáját, néha tragédiáját) az élet színpadán, és a társadalmi élet szerzői és szereplői voltak egyszerre.

1956 után a városok és a falvak képe megváltozott. A városok történelmi központjai körül előbb kisebb falvakhoz hasonló városrészek épültek párszáz m²-es telkekre típustervek alapján épített családi házakkal a városba vezető utak mellett. Aztán a városok régi, előregedett negyedeit lebontva és a városok széleit ágítva többemeletes háztömbökből, később házgyári elemekből (panelekből) összerakott lakótelepek jöttek létre. A

falvakban soha nem látott építkezés zajlott. Szinte megduplázódott egyes falvak területe, mert a tanyákról is költöztek befelé az enyészetre bízva a régi fészkeket, meg a több generációs együttélést megszüntetendő a fiataloknak új házakat építettek. Mind ehhez pénz, rengeteg munka, kifogyhatatlan szorgalom, kitartás és több-kevesebb *ügyeskedés* kellett. Az új város- és falurészek közművel ellátatlan, legtöbbször korábban művelt földterületeken, néha előregedett temetők helyén jöttek létre. A közművesítés részben az építkezések beindulásával egy időben, részben jóval később valósult meg, és mindig lakossági hozzájárulással. A lakótelepeket részben az állam, részben a lakosság lakásszövetkezetekbe tömörülve építtette, a családi házakat a családok egymást segítve, gyakran kalákában építették. Amikor már lehetett, beleköltöztek, és lassan, ahogy a rávaló összejött, haladtak a befejezés felé. Elég saját tőke nem lévén, szinte mindenki kölcsönrel tudott lakást, otthont teremteni magának.

Albérletben

Nagyjában-egészében nálunk sem volt ez másképpen. Kurjantóból a városba költözve albérletben laktam egy a szülőfalumból a városba költözött idős özvegyasszonynál havi 200 forint lakbérért, ami a fizetésemnek a 13%-a volt. Amikor megnősültem, egy másik albérletbe költöztünk egy szobába, ahol az udvaron potyogtatós WC és ásott kút volt. A közművesítés villanyból állt. Ezért havi 400 Ft-ot fizettünk, ami a kettőnk fizetésének a 14%-át tette ki. Tőkénk a menyasszonytánccal *keresett* 5300 Ft volt. Én a szüleimtől a házassághoz anyagi támogatást nem kaptam, mondván, hogy kitaníttattak, meg lakodalmat is rendeztek a számomra. (Mindkét féltestvérem szülői segítséggel egy-egy családi házat kapott később. Meg is fogadtam, hogy ha nekem gyerekeim lesznek, nagyon oda fogok figyelni arra, hogy egyenlő elbánásban részesüljenek.)

A feleségem szülei kisebb természetbeni juttatásokkal, néha pénzzel is segítettek bennünket, de megtakarított pénzük nekik sem volt.

Átmenetileg az egyetlen megoldás az albérlet lehetett. Sok fiatal lakott így a fejlődő, növekvő városban. Az albérleti szobában ugyan asztal nem volt, azt egy ládára helyezett nagyobb méretű rajztábla helyettesítette, ágyból azonban kettő is jutott, mert egyet vittünk is. Így ahhoz a

körülmények és a feltételek együtt voltak, hogy a fiatalasszony teherbe essen, ami hamarosan be is következett. Tokióból hazatérőben engem már azzal a meglepetéssel fogadott Kató, hogy *nincs egyedül*. Amikor a házinéni megtudta, hogy gyerekünk lesz, a tudunkra adta, hogy gyerekekkel nem lakhatunk ott.

Megindult a probléma megoldásán való gondolkodás, a lehetőségek latolgatása. Az biztos volt, hogy katonának már nem kell mennem. Lakásként a legelérhetőbbnek egy másik albérlet tűnt, de kiderült, hogy csecsemővel együtt fiatal házaspárt nem igen akart albérlőnek senki, még emelt albérleti díjért sem. Megalázók voltak maguk a keresés közbeni elutasítások is. Az állami lakáshoz jutás esélye szinte egyenlő volt a nullával, mert sok fontosabb elvtárs is erre várt. Az építés üteme a várakozók növekvő listájához képest lassú volt. A helyzet nehézsége ellenére én megyei úttörőtitkárként lelkesen és eredményesen dolgoztam főnököm nem kis meglegedésére. Nem tudtam akkor itt még én se, meg senki más se, hogy létezik személyiségmarketing, amelynek egyik alapelve az, hogy *„tedd nélkülözhetetlenné magad”*. Nem volt ez benne semmilyen szemináriumi tananyagban sem az állami, sem a pártoktatásban. A köztudatban az volt, hogy ott dolgozol, ahova a párt küldött, vagy az állam állított. De a gyakorlatban azért működött a fenti elv is.

A megyét járva gyakran találkoztam művelődésügyi vezetőkkel, akik beszéltek arról, hogy milyen tanítók, tanárok hiányoznak, és hogy nagyon szerencsétlen megoldás a képesítés nélküli nevelők alkalmazása. Beült a bogár fiatal pedagógus házaspárként a mi fülünkbe is. Mi lenne, ha elmennének olyan helyre tanítani, ahol pedagógus szolgálati lakást is adnak? Lévén mindketten falusi származásúak, nem féltünk a vidéki élettől. Ajánlat is akadt hamarosan. A bajai járás Tataházára magyar-történelem és matematika-fizika szakos tanárokat keresett. 800 □-öles (fél katasztrális holdas) telken háromszobás szolgálati lakás állt üresen. Két kézzel kaptak utánunk, ha már mindketten így megfeleltünk a feltételeknek, és fenntartották nekünk a helyet, várták tőlünk a megerősítést.

Meghallgatást kértem a főnökömtől.

– Látod, hogy mennyire szeretem azt, amit csinálok. A munkatársaimmal is jól kijövök. Hálás is vagyok érte, hogy ezt a beosztást rám bízta. Lakás nélkül, gyerekekkel albérletben lakva, egyetemi tanulmányaimat is folytatva azonban nagyon nehéz lenne a feladatokat jól ellátni. A szívem szakad bele, de ugye megérted, ha a hivatás, egy ügy szolgálata és a család érdeke közül most a családot választom. Tataházára Lovrity Sándor járási művelődési osztályvezető vár bennünket állással, szolgálati lakással. Ugye elengedsz? Időben szólok, hogy szíveskedj helyetted új megyei úttörőtítkárt keresni – mondtam nagyon őszinte és mély szomorúsággal.

A KISZ megyei titkár megdöbbsen. Rögtön látszott arckifejezésén, hogy gondolatai nem egy új káder, hanem más megoldások felé kalandoznak. Rövid töprengés után komoly elszántságot mutatva szólalt meg:

– Megérttem a helyzetet. Minden lehetséges követ meg fogok mozgatni, hogy lakásproblémákra megoldást találjak. Egyelőre ne készüljetek Tataházára!

– Azt szeretném én is a legjobban, ha itt maradhatnánk – válaszoltam nagyon őszintén némi reménnyel is a hangomban. A reménynek az alapja az volt, hogy főnököm a bevonulástól is megmentett, lehetett bízni abban, hogy még lakást is tud szerezni, mert hogy akar, ahhoz nem fért kétség. És a szavahihetőségéhez sem!

Lakáshoz jutottunk

A főnököm elkezdte keresni a lehetőségeket. Felhasznált minden csatornát, végül a megyei tanács elnökéhez is eljutott, akinek a segítségével megtalálták a megoldást, ami az volt, hogy a megyei tanács vásárolni fog egy házat, amelyet pedagógus szolgálati lakássá minősítve fognak kiutalni a részünkre. Azonnal hívatott, és örömmel közölte:

– Minden más dolgot félretéve most elindulsz a városban egy nem luxus kivitelű, átlagos, eladó családi házat keresni, amit részletekre a megyei tanács meg fog vásárolni. A bajai járásba menést pedig felejtse el! Én hosszú távra választottalak téged úttörőtítkárnak.

– Nagyon köszönöm a fáradozásodat. Én is hosszú távra terveztem a munkálkodásomat ebben a funkcióban. Holnap elkezdem a keresést – válaszoltam fellélegezve, nem kis örömmel. Alig vártam, hogy a jó hírt a feleségemnek elmondhassam, hiszen ő sem igazán szeretett volna már Kecskemétről elmenni.

Vagy 20-25 eladó ház megtekintése után egy falusias városrész új osztásában találtam meg azt a még nem egészen kész, de már lakott családi házat 550 m²-es telken, amely nekünk is tetszett, és az eladó is örült, hogy egy összegben, biztosan fizető vevőnek, az államnak adhatja el az ingatlant. Miután megvolt a ház, a megyei KISZ titkár írt egy hivatalos levelet a megyei tanács elnökének, amelyben indoklásként többek között az is szerepelt, hogy *„Mindketten pedagógusok és vállalják azt, hogy hosszú időre Kecskeméten maradnak. A KISZ Megyei Bizottsága számára rendkívül fontos, hogy ebben a beosztásban továbbra is Pap elvtárs dolgozzon, de keresett szakja miatt feleségére is szükség van a városban.”* Amikor lányunk megszületett, már biztosan tudtuk, hogy nem költözünk falura. Ezt apósoméék egy kicsit sajnáltak, mert Tataháza hozzájuk nem volt messze. Sajnálta a járási osztályvezető is, hogy helyettünk mégis csak mások után kell néznie.

Feleségem a csecsemővel Jánoshalmán a szüleinél volt, én pedig beköltöztem a ház egyik szobájába. Az adás-vétel megtörténte után az eladó családja elköltözött, megkezdődött a ház befejezése, ami késő őszig eltartott. Decemberben azonban már saját otthonban melegekedett háromtagú családom, ami nem is volt olyan egyszerűen megoldható. Szenet és fát a városban nem lehetett folyamatosan kapni. A hideg jött, tüzelő meg nem volt. A kurjantói telek során megedződve én egyedül még csak elviseltem a hideget, de gyerekekkel ez lehetetlen volt. Az egyik szomszéd adott nekünk tüzelőt kölcsön addig, amíg a kereskedéshez megérkezett az újabb szállítmány, és tudtunk tüzelőt venni az első télre, amiből a kölcsönt is vissza tudtuk adni.

Egyik szobában cserépkályha, a konyhában teatűzhely volt. A másik szobát nem fűtöttük, de a TV ebben volt, amit az üvegajtón keresztül néztünk. Villanyon kívül más közmű még nem volt. A vizet a szemben lakó szomszéd kertjében lévő egykori temető kútból (korábban ezen a helyen temető volt) vödörrel, kannával hordtuk. Mosdáshoz, a gyerek

fürdetéséhez a vizet fazékban melegítettük, amit a fürdető- és a fürdőkádba, mosdókagylóba öntve használtunk. A víz- és csatorna-vezetékeket azonban beépítették már, hiszen hamarosan várható volt a nyomóvezeték megépítése is. A kert végében potyogtatós WC állt. Hamarosan megtörtént a ház pedagógus szolgálati lakássá minősítése is. A lakbért havi 460 Ft-ban állapították meg, ami alig volt több mint az egy szoba albérleti díja. A vízvezetéket másfél év múlva építették ki az utcában, amire azonnal rá is kötötték a házat. Nem kellett többé vízárt a szomszédba menni, és a kert végében a potyogtatós WC-t is elbonthattuk. Portánként 1980 Ft-ot kellett közműfejlesztési hozzájárulásként fizetni minden telek után. Ez kettőnk egy havi fizetésének a 75%-a volt. A fürdőszobába nemsokára villanybojlert is tudtunk szereltetni, így a meleg víz is biztosított lett.

„Mohamed megy a hegyhez”

Minthogy a közeli téglagyár erről a területről szállította az anyagot a téglák készítéséhez nagy kopolya gödröket vájva, a ház előtt és mögött akkora gödör volt, hogy a szemrevételezéskor nyáron benne még libák fürödtek. Az épülő városrésznek ez volt a legmélyebb pontja, amiből később komoly bajok lettek. A ház elég erős, 180 cm mély beton alapon állt a kopolya gödör érintetlen alján, és a szigetelése láthatóan jó volt.

1967-ben nagyon nagy segítség érkezett a számunkra. Kató édesapja, aki nemcsak nagyon fegyelmezett (korábban jutasi altisztképzőt végzett, hivatásos katona volt jó ideig), pedáns, igen jó édesapa, hanem bölcs ember is volt. Látva, hogy lánya Kecskeméten munkát is, otthont is talált, és remélhetően hosszú időre, gondolta és szavakba is öntötte:

– „*Ha a hegy nem megy Mohamedhez, Mohamed megy a hegyhez.*” Kislányom! Látjuk, hogy ti nem fogtok Jánoshalmára jönni. Azt is látom, hogy most nektek van szükségetek a mi segítségünkre, de eljöhet majd az az idő, amikor mi szorulunk a ti segítségetekre. Eladjuk a házunkat, és mi is Kecskemétre költözünk. Örültünk ennek, hiszen közel lesznek az unokához a nagyszülők. A mellettünk lévő ház fele részben éppen eladó volt. Megvették, hozzáépítettek és beköltöztek. Létrejött a nem együtt lakás, de egymáshoz közel lét állapota. Az anyós személyében, aki

háztartásbeli feleség volt férjhez menése óta, munkahelyet Kecskeméten sem keresett, lett kertész a másfél kert számára, és lett, aki az unoká(k)ra örömmel felügyelt bármikor. Amikor a papa nem volt a munkahelyén (kocsmárosként dolgozott Kecskeméten is), segített ő is az otthoni munkákban. Mi mindketten a hivatásunknak élhattunk. Ideális állapotnak bizonyult ez egy életre, bár a közelségnek voltak hátrányai is, súrlódások is keletkeztek, amelyek azonban jelentőssé sose váltak. Nézeteltérés főleg világnézeti alapon volt, mert az anyósom nagyon katolikus, hívő személyiség volt, mi meg nem voltunk azok. Nem esküdtünk meg templomban, amit az anyósom szeretett volna pótoltatni, meg az unokákat is megkereszteltetni. Ezt újra és újra szóba hozta. Mi azzal védekeztünk, hogy a megyei úttörőtítkár munkahelye ezt nem tolerálná, ami elodázta a kérdést, de nem vette le napirendről, mert amikor a főiskolára kerültem, az anyósom a témát újra elővette. Ekkor egyértelművé kellett tenni a dolgot. Én vállaltam a színvallást, mondván:

– Ha elmennék a templomba Isten színe előtt ígéretet tenni, meggyőződéselem ellenére cselekednék, mert én katolikus neveltetésem ellenére sem vagyok istenhívő. Képmutatóan hazudnék magamnak, a lányuknak, maguknak és az embereknek is. Hazudni elkezdni nekem olyan, mint a lánynak a szüzességét elveszteni. Ha megtenném azt, hogy a templomban hazudok Istennek is, meg az embereknek is, utána könnyen megeshetne, hogy hazudni fogok a lányuknak is. Ezt pedig ugye, maguk se szeretnék?

Ezzel aztán egy időre a kérdés lekerült a napirendről, de úgy két évtized múlva a fiunknál visszaköszönt. (Erről a következő epizódban lesz majd szó.) Az anyósom, sajnos, néhány év múlva megtért Teremtőjéhez. Ezt már nem érhettem meg.

A fűtése korszerűsítés

A fiunk 1969-ben született. Ezt megelőzően szerettük volna a lakás fűtését központira korszerűsíteni. Egyik kollégánknál láttuk, hogyan oldotta meg háza etázs rendszerű központi fűtését vegyes tüzelésű kazánal. Ehhez kellett egy ilyen kazán, radiátorok, csövek és szerelvények. Ezek beszerzéséhez meg egy csomó pénz és leleményes

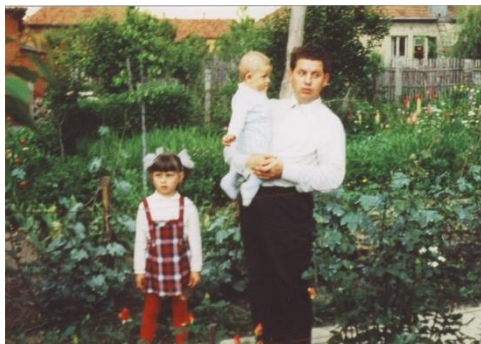
szervezés. A pénzt a nagy család valahogy összespórolta. Az egyik középiskolai kollégiumban ebben az évben fűtőkorszerűsítést végeztek. Leszerelték, kidobták a még használható radiátorokat, amelyeket ócskavasként kellett értékesíteni a kollégiumnak. Nekem a kollégium igazgatója jó ismerősöm volt, megkérdeztem hát tőle, hogyan juthatnék hozzá a radiátorokból a nekem szükséges mennyiséghez.

– Úgy, – mondta az igazgató – hogy ahány kiló radiátort elviszel, annyi kiló ócskavasat kell helyette adnod, hogy nekem átadáskor a mennyiség meglegyen.

Az úttörők gyűjtötték az ócskavasat, amit ugyanannak a MÉH telepnek (hulladékanyag felvásárló) adtak át, amelyre a kollégium is elszállította a radiátorokat. Az úttörőcsapatnak is mindegy volt honnan, csak megkapja a gyűjtött ócskavas árát. Megállapodtunk az egyik csapat vezetőjével, hogy én kifizetem nekik 200 kg vas árát úgy, mintha a MÉH fizette volna ki. A MÉH tőlük ezt a vasat is a többivel átveszi, de ennek az árát a kollégiumnak fizeti ki. A vas külön mozgatása nélkül mindenki a pénzénél volt, a könyvelés is stimmelt, de a kiválogatott radiátorok nem a kohóba mentek, hanem még 15 évig eredeti funkciójukat teljesítették a lakásunkban.

A kazán már nehezebb ügy volt. Évente csak néhány darab szovjet öntöttvas kazánt kapott a megyei vas nagykereskedelmi vállalat. Ismerős volt ott a régi megyei KISZ titkár felesége, aki pusztán barátságból elintézte, hogy amikor legközelebb az országos szállítmányból kaptak hármat, egyet már Pesten kifizethettem és átvehettem. A Budapestről történő elszállításról már nekem kellett gondoskodnom. Korrupció volt ez? Igen, mert az ismeretséget felhasználva, bár anyagi előny nélkül, de soron kívül jutottam hozzá valamihez, és egy csokor virággal meg egy üveg konyakkal köszöntem meg a lakásán a szívességet az elintézőnek. Másrészt viszont ez a kazán nem került üzletbe, ahol az üzletvezető nagy valószínűséggel csúszópénzért adta volna el, vagy hasonló módon ismeretségi körben adta volna oda valakinek. Így működött a hiánygazdaságban az elosztás. Megvolt tehát a szovjet gyártmányú Vinyiszto kazán is. (45 év után is olyan tökéletesen működik, mint új

korában.) Még egy hőcserélő bojler is készített egy fémipari KTSZ, hogy a fűtési szezonban ez szolgáltatassa a meleg vizet, ne a villanybojler. A csöveket meg a szerelvényeket az a mester szerezte be, aki az egész fűtésrendszer beépítését vállalta. Augusztusban megszületett a kisfiú, és mire jött az ősz, már működött a központi fűtés melegvíz szolgáltatással.

A kertünkben 1970-ben

Mind ehhez persze írásban a tulajdont kezelőtől engedélyt kellett kérni. Az engedélyt azzal a záradékkal adták meg, hogy ha felmondanánk a bérleti szerződést, az eredeti állapotot vissza kell állítani.

Aztán született egy olyan központi döntés, hogy az állam szabaduljon a szolgálati ingatlanoktól. Az ezekben lakók a piaci ár 50%-áért megvehették a családi házas bérleményeket. További könnyítés volt, hogy csak 10%-ot kellett készpénzzel kifizetni, a fennmaradó 90%-ra bankkölcsönt lehetett felvenni évi 3%-os kamattal legfeljebb 25 év futamidőre. Számoltunk és kiderült, hogy így egy havi törlesztő részlet kevesebbe fog kerülni, mint a havi lakbér. Vételi szándékunkat bejelentettük, és 1972-ben a 206 000 Ft-ra értékelt ingatlant 103 000 Ft-ért megvettük úgy, hogy 10 300 Ft-ot kifizettünk, 92 700 Ft kölcsönt pedig 25 éves futamidőre vettünk fel. A havi törlesztő részlet 415 Ft lett, ami kettőnk 5650 Ft-os fizetésének a 8%-a alatt volt. Ebben az évben még arra is jutott valahogyan pénz, hogy a régi rozoga helyett egy új 29 m² nagyságú melléképületet is építsünk benne garázs méretű raktárral, szeneskamrával, egyik sarkában húsfüstölővel, a másikban potyogtatót, kerti WC-vel.

A házunk, a kertünk és gyermekeink 1972-ben

Az aljzatbeton felújítása

Az ingatlankezelő a beköltözéskor a megsüllyedt aljzatbetont is kicserélte, de egy idő után ez megint megsüllyedt. 1976 tavasza nagyon esős volt. Több égszakadás követte egymást, a városrész megtelt talajvízzel, az utcák egy részében, a kertekben napokig állt a helyenként térdig érő víz, amely a gyengébben alapozott épületeket megrongálta, több helyen a falak is megrepedtek. A mi házunk beton alapja jól tartotta a falakat, de az épület belsejében a töltés tovább süllyedt, az aljzatbeton még teknősebb lett, egyenetlenségeket hozva létre mind a hideg, mind a meleg burkolatokban. A károkat szenvedett lakosság fel volt háborodva, kérték, hogy a város tegyen valamit, hogy ez máskor ne fordulhasson elő. A város belvíz sújtotta katasztrófának minősítette az eseményt, és még abban az évben a legmélyebb részek utcáiban megépíttette az esővizet elvezető csatornarendszert. Ez a beruházás a mi utcánkat egész hosszában érintette, mert ebben volt a gerincvezeték. Ekkor a lakosságnak nem kellett hozzájárulást fizetni. A derítő aknából szűrve a szennyvizet feketén, sutyiban a föld alatt bele lehetett kötni az esővíz csatornába, amit mi is megtettünk, és ezzel lényegében 30 évig a szennyvíz szippantásainak a költségét sikerült megspórolnunk.

Ezen felül igazán nagy segítséget jelentett a lakosságnak, hogy a belvíz okozta károk helyreállítására kamatmentes kölcsönt lehetett felvenni, amit 2% kezelési költség terhelt mindössze. Megragadtuk ezt az alkalmat is. Az építész technikus unokatestvér nemcsak szakmai tanácsokat adott ahhoz, hogy hogyan kell az aljzatbetont úgy megoldani, hogy többé biztosan ne süllyedjen meg, hanem a terveket rokonai alapon ingyen elkészítette, az engedélyezési folyamatot menedzselte, sőt fiával együtt még a kivitelezési munkákban is részt vett, részben a művezetést is vállalta.

A nagy munkát elő kellett készíteni. Parkettát felszedni, bitumentől megtisztítani, a betonaljzatot felverni, táblákban kihordani. Mindezt én egyedül végeztem. (Szerencsére a szomszédnak a beton darabokra szüksége volt, azokat elhordta.)

Az új aljzatbetonhoz a technológiai megoldás az lett, hogy a lakásban 16 darab 30 cm átmérőjű lyukat kellett 180 cm mélyen kiásni, mert ott volt a töltés alján az érintetlen szint. Ezt is egyedül megcsináltam, aztán ezeket

a lyukakat baráti segítséggel betonnal töltöttük meg. Ezek a pillérek lettek az aljzatbeton tartóoszlopai. Aztán a ház minden helyiségében vasbeton födémet készítettünk. Amíg a beton kötött, a szomszédban az apóséknál laktunk, utána a lakás egyik felében voltunk addig, amíg a másik felén dolgoztak, aztán a kész felében, amíg a parkettázás és a festés a másik részben folyt.

A tervek alapján 59 000 Ft kölcsönt kaptunk. Fedezetünk az építési költségekre ebből származott, de az építőanyagok beszerzése akkor nem volt egyszerű. Végül is sok utánajárással minden szükségeset megkaptunk, legfeljebb nem olyat, amelyet szerettünk volna. Járólapot rosszabbat, parkettát jobbat úgy, hogy a parkettagyár főkönyvelője, (aki az esti egyetemen éppen a tanítványom volt), el tudta intézni, hogy akciósan harmadosztályú áron első osztályú tölgyparkettát kapjunk. Ezért azonban a vizsgán nem várt és nem is kapott jobb jegyet.

Az egész nyár ráment az építkezésre. Rokonok, barátok, egykori és akkori kollégák sokat segítettek csak úgy, szívésségből. (A rendszer-váltás után az ilyen segítséget az állam a törvény szigorával tiltotta meg, hogy adóból, büntetésekből bevétele legyen.) Mire a tanév indult, készen volt a belülről felújított lakás. A család havi törlesztő részlete persze megnövekedett. De a fizetések is magasabbak lettek ekkorra. A törlesztő részlet a fizetések 12%-át kötötte le. Mindebből az is érthetővé válik, hogy 1974-ben hogyan engedhettük meg magunknak, hogy két hétre társas turistautazásra, Spanyolországba, Lloret de Marba ketten elmenjünk. Az építkezés után meg már gyerekeinkkel együtt 1977-ben Jugoszláviába a tengerpartra, 1979-ben Görög- és Törökországba, 1982-ben pedig Nyugat-Európába utaztunk. Kempingeztünk, és felhasználtuk a Magyar Nemzeti Bank által 3 évenként adott dollárkereteket.

Kempingezés Görögországban 1979-ben

A helyzet tovább javult

1979-ben utcánk aszfaltburkolatot kapott, amihez 3820 Ft-tal kellett hozzájárulnunk. Erre sem kellett kölcsönt felvennünk, hogy befizessük. Apósoméktól többször kértünk és kaptunk kisebb kölcsönöket, amelyeket formálisan mindig megadtunk, de többször is az történt, hogy én a kölcsön összegét apósomnak odaadtam, aki egyik kezével elvette azt, a másikkal meg lányának visszaadta mondván: Költsétek az unokákra! Így lett nem kevés esetben a kölcsönből ajándék. Pedig ők sem voltak a pénznek bővében soha. De arra is költöttek, hogy kertünket feltöltsék, hogy ne álljon meg az esővíz benne. Ez meg úgy történt, hogy a város közelében utat építettek. Az alapozáshoz billenős autók hordták a földet. A sofőrök egyikével-másikával meg lehetett egyezni, hogy egy-egy billencs föld *máshol* landoljon. Mindenki jól járt, kivéve az utat építő céget. 9 billencs föld a mi kertünkben *billent* le, amit azért nem kis munkával még el kellett egyengetni.

Aztán a városrész tanácstagja (képviselője) járdaépítési akciót szervezett. A házgyárban minden este a műszak végén maradt valamennyi fel nem használt beton, aminek a hasznosításával úgy épült a járda, hogy a portája előtt mindenki elkészítette a járda tükrét, a dilatációkhoz a deszkadarabokat, és amely szakasz éppen sorra került, annak az érdekeltjei

a házgyárban teherautóra felrakták este 10 óra után a betont, az autó azt a helyszínre hozta, ott az előkészített helyre berakták, elsimították. Így nőtt a járda hossza éjszakáról éjszakára. Az utcában a mi oldalunk nem szerepelt a tervben, de jó indoklással el tudtam érni, hogy a mi házunk előtt is létesüljön járda.

1983-ban a vízvezeték kerti bővítésének eredményeképpen a melléképület sarkában a pottyantós WC is vízöblítéses lett. Az após a tisztítást elvégezte, de a betonalap átvéséséhez valakinek a gödörbe le kellett menni. Betemetni azt csak a vízvezeték beszerelése után lehetett. Jobban elfért ott lent, hát 14 éves fiamat kértem meg, hogy ugyan vesse már át a betont. Lévén jó szándékú, szófogadó gyerek, megcsinálta, de azóta ha előtte valahogy szóba kerül, hogy a kinti WC is vízöblítéses lett, vicces szemrehányással mindig megjegyzi:

– Igen, de nem volt szép tőled, hogy engem küldtél le a szarszagba a betont átvésni.

– Testalkatodnál fogva te voltál a legjobban oda illő *férfi* a családban. Pusztán ezért kértelek téged – szokott az én riposztom lenni.

Vezetékes földgáz

A helyzet, hogy kazánban szénnel, fával fűtöttünk, a főzés PB palackos gáztűzhelyen történt, a meleg vizet villany- és hőcserélős bojlerrek szolgáltatták, 1984-ben lényegesen megváltozott. Kecskeméten is megvalósult a földgáz program, amelynek keretében a város nagy része vezetékes földgázhoz jutott. Ez a lakosságtól is komoly beruházást, áldozatot igényelt. Mi is fizettünk közműfejlesztési hozzájárulást, és elég sokba került az új rendszer kiépítése. Ezt csak úgy tudtuk megoldani, hogy újabb kölcsönöket vettünk fel. Ez a kettő együtt 8 év futamidőre további törlesztő részletekkel terhelte meg a családi kasszát. Ekkor kettőnk fizetése 11 950 Ft volt, a havi törlesztő részletek 1515 Ft-ot tettek ki, tehát a jövedelem 13%-a ment kölcsöntörlesztésre. (Ezekben az években alig volt külföldi utazás.)

A szerelési anyagok kaphatók voltak, még gáztűzhelyt is tudtunk venni, de a gázkazán az országban hiánycikk volt. A Fegyver- és Gépgyár gyártott egyedül C-21-es típusú, falra szerelhető gázkazánt, aminek az ára

16 000 Ft volt, de a készülékek már a megyei nagykertől eltűntek, szem elé a boltokban nem kerültek, pult alatt, feketén, csúszópénzt adóknak vándoroltak tovább. 8-10 000 Ft juttat is elkértek még a vételáron felül. Az ilyen korrupció is büntetendő cselekmény volt már akkor is mindkét felet tekintve. Mi is szeretünk volna egy ilyen kazánt, hogy átállhassunk a gázfűtésre, ami akkor olcsóbb volt a vegyes tüzelésnél, de csúszópénzt nem is akartam, nem is mertem adni. Volt már egyszer pártfegyelmem, nem akartam még egyet, és a feddhetetlenségi bizonyítvány (az erkölcsi bizonyítványnál szigorúbb, a politikai megbízhatóságot bizonyító okirat) visszavonása egyet jelentett volna állásom elvesztésével is.

Budapesten az ipari kiállítás és vásáron a gyártó cég a fali gázkazánt is kiállította. Meglátva ezt, a gyár jelen lévő képviselőjével szóba elegyedtem, aki minden jót elmondott nekem a termékről. Aztán én is elmondtam, hogy mit tapasztalok az értékesítés frontján. Nem lehet ilyen kazánt kapni.

– Tudjuk – mondta a képviselő, – de nem tudunk annyit gyártani, hogy ne legyen hiánycikk.

– Pedig nekem is nagyon kellene éppen most egy – sóhajtottam fel, – de én, még ha lenne is plusz 10 000 Ft-om rá, akkor sem vehetném meg. Tanár vagyok, a tisztességem nem vihetem vásárra.

– Hát írjon egy levelet a vezérigazgatónak! – mondta odasúgva.

Már másnap ment a levél a gyár vezérigazgatójának, amelyet az értékesítés anomáliái leírása után így folytattam: „*Én a GAMF marxizmus tanszékén főiskolai oktató vagyok. Nem keveredhetek korrupciós ügybe, ezt nem is tudnám megtenni. Ezért fordulok problémámmal a Vezérigazgató Elvtárshoz. Tisztelettel kérem, szíveskedjék nekem tanácsot adni, mit tehetek, hogy hozzájussak egy C-21-es kazánhoz.*” Egy hét sem telt el, a postás táviratot hozott, amelyben ez állt: „*A vezérigazgató elvtárs az ön részére engedélyezte egy C-21-es gázkazán megvételét. Az árát a ... címen található boltban fizesse ki. A blokkal a gyár raktárában, a Soroksári úton átveheti a kazánt.*” A lebonyolítás megszervezése már egyszerű volt. Nem kellett ezután gázpalack, kidobtuk a már csöpögő hőcserélős bojleret, átálltunk földgáz fűtésre úgy, hogy a vegyes tüzelésű kazánt azért benne hagytuk a rendszerben, mert jó lehet az még, ha nem lenne gáz a vezetékben.

Tovább nő az életszínvonal

Két évvel később a főiskolán teljes körű fűtésrekonstrukciót végeztek. Leszerelték az öntöttvas radiátorokat, helyettük korszerűbbeket raktak fel. A használtak (voltak közöttük 1-2 éve felszerelt, csaknem újak is) eladásra kerültek, ahol a főiskola dolgozói elővásárlók voltak. Ekkorra nálunk a 17 évvel azelőtt használtan vett acéllemez radiátorok már át-átlyukadtak. Nem lehetett ezt az alkalmat elszalasztani. Az alig használt öntöttvas radiátorokból kedvező áron, teljesen szabályosan vettem annyit, amennyivel a lakás minden radiátorát lecseréltük. Ezeknek a radiátoroknak az élettartama már lényegesen meghaladta a házban lakókéét.

Negyedikes korában a fiunknak már volt gépkocsivezetői jogosítványa. Megtudtuk, hogy olykor-olykor valamelyik barátja szüleinek az autóját kipróbálja. Mondta is, hogy ha már korábban a kismotor helyett a Commodore 64 számítógépet választotta, most már nagyon szeretné, ha a családnak lenne autója, amit persze ő vezetne. Álomként sem merülhetett fel más, mint egy Trabant. Ballagási ajándékként neki összejött *egy kerékre* valója, a nagyapja is ígért *egy kerékre* valót, nekünk, a szülőknek kellett a hiányzó *két kerékre* valóval beszállni, mert mi lettünk a tulajdonosok. Megrendeltünk egy Trabantot azzal a megjegyzéssel, hogy szállítási sérültet is elfogadunk. Ennek az volt a jelentősége, hogy nem kellett kivárni a sort, ami ekkor 1-2 évi várakozást is jelenthetett, hanem soron kívül adták az ilyen autókat azoknak, akiknek ez is megfelelt. A megrendelés feladásától két hónap sem telt el, jött az értesítés, hogy egy kicsit festés sérült Trabantért mehetünk. Összekotortuk az árát, és boldog *autó* tulajdonosok lettünk.

Az autónak garázs is kellett. A kamrát átminősítettük, garázsajtót éppen akkor vágunk, szereltünk rá, amikor Csernobilból az atomfelhő Magyarország fölé is odaért már. Jó időben, félmeztelen dolgoztunk a napon.

A Trabant csak két évig futott nálunk. 1989-ben, amikor divat lett Nyugat-Európából használt autókat hozni az országba, fiunk, aki főiskolás gyakorlati félévét Brémában töltötte, hozott egy használt Fiat Pandát, amit 1998-ban használt Opel Corsa, 2008-ban új Suzuki Swift váltott. Az életszínvonal emelkedése ezzel is mérhető.

Telefonunk 1994-ig nem volt. Ekkor ért el minket a hálózatfejlesztés, ami azt jelentette, hogy hozzájárulás és szerelési díj megfizetése után megszólalt a készülék. 10 évvel később a gyerekektől ajándékként egy mobil készülékkel is gazdagodtunk, amit a feleségem vett használatba. Nekem mobiltelefon nem kellett soha. Nem tudtam jó szívvel nézni a vezetékes telefonjaikat megszüntetőket, mert ezzel az őket hívókra hárították át költségeik egy részét. Csak elkerülhetetlen esetekben hívtam mobiltelefont.

A papa elment

2000 szilveszterének délutánján halt meg apósom, éppen azon a napon, amikor az ő édesapja is elment majdnem 30 évvel korábban. A feleségem 55 éves korában nyugdíjba ment, hogy akkor már láthatóan nehezedő édesapját is gondozhassa. Eljött a több mint 30 évvel azelőtt megjósolt idő, most az édesapának lett segítségre szüksége. Gondos ápolásban részesült, kórházban csak akkor volt, amikor ő akart oda menni, otthonában tölthette élete utolsó szakaszának a napjait.

– Nem akarom már az új évet és az új évezredet megérni – mondta nem sokkal Karácsony előtt, és csendesen, békésen készült a halálra. Szinte nem evett, keveset ivott, fizikailag gyengült, gyengült, de szellemileg az utolsó órákig ép maradt. Lánya a múltból beszélgetve sokat ott ült mellette. Szilveszter délutánján is végig ott volt. Tudta most is, mint egész életében, hogy amit az édesapja mond, azt bizony nagyon komolyan kell venni. Időnként én is átmentem. Amikor a beteg azt mondta, hogy már nem sok van hátra, még megkérdeztem.

– Papa, van-e még valami, ami közöttünk elrendezésre vár?

– Nincs fiam – válaszolta halkan, és nyugodt, sima arccal csóválta meg a fejét. (Engem becsült, a 60. születésnapomon még laudációnak is beillő beszédet mondott. Egyetlen lányát nagyon szerette, unokáira büszke volt, különösen a fiúra, aki a kocszmáros nagyapa szakmáját szálloda-igazgatóként folytatta ekkor már.)

Este az életműködés leállt. Megmosdattuk, felöltöztettük, és mire a háziorvos jött, hogy megállapítsa a halál tényét, az egykori nagyon katonás törzsőrmester vigyázz fekvésben várta, hogy utolsó útjára elindulhasson.

Lányára örököül a félportás, 35 m²-es lakást hagyta, amit még 12 évig gondoztunk, vendégháznak használtunk, ha a család tagjai, rokonok vagy barátok, ismerősök látogattak több napra hozzánk. Aztán a két kert már nekünk is kezdett terhes lenni. 2012-ben eladtuk az ingatlant. Az árából legelőször az unokák kaptak.

Kereset és nyugdíjak

2000-ben én is nyugdíjas lettem, de dolgoztam tovább. Ekkor jó világ köszöntött ránk, hiszen 8 évig még a két nyugdíj mellett egy nem is kevésnek mondható fizetés is havonta a számlánkra került. 2001-ben a kertben automata öntözőrendszert, az unokák részére hintákat, csúszdát telepítettünk. Még ebben az évben a kábeltelevízió hálózata is elérte utcánkat, aminek a fejlesztéséhez szintén hozzá kellett járulnunk. 2002-ben járdaépítéshez anyagot a városi önkormányzat adott a mindkét sarokportánál a még hiányzó járdák megépítéséhez, de ezt nekünk még egy havi fizetéssel meg kellett toldanunk, hogy mindenhol igazán jó járdánk legyen.

A ház állaga 40 év alatt a javítások, fejlesztések mellett is egyre romlott. 2003-ban a külső burkolat megérett a felújításra. A falakat szigeteltettük, nemes vakolatot tettük rá, ajtókat, ablakokat cseréltünk, ami összesen 2 129 000 Ft-ba, egy évi fizetésembe került.

Házunk a felújítás után

Mindezeket már megtakarításokból tudtuk fedezni úgy, hogy előtte Csehországba, az adott évben Törökországba, a következő évben Svájcba utaztunk turistaként. Aztán a lakás belseje is megérett a felújításra. 2005-ben a fürdőszoba és a konyha felújítása 1 900 000 Ft-ba, egy másik évi keresetembe került. Erre sem kellett már kölcsönt felvenni. 2006-ban a városban szennyvízcsatorna építés folyt EU támogatással. Utcáinkban is kiépült a hálózat, amihez a két ingatlan után a hozzájárulást egy összegben fizettük ki, a részletfizetési lehetőséget sem kellett igénybe vennünk, mert ez egy havi jövedelmünk 25%-a volt mindössze. De megszűnt az a helyzet, hogy a szennyvíz illegálisan az esővíz csatornába folyt, a vízdíj mellett ettől kezdve csatornadíjat is fizetnünk kellett.

A kertben nádtetős szaletlit is csináltunk. Még 2000-ben a szülőfalumból elszármazott egykori lakosként kérésem nélkül, és azt se tudva igazán, hogy pontosan hol, egy darab föld közös tulajdonostársam lettem. Ezt a hülyeséget akkor sok helyen követték el. 2007-ben vevő jelentkezett rá, én meg ezt a tulajdonomat eladtam, aminek az árát kipótolva, régi vágyamat teljesítve kerti kemencét létesítettem, amelyet aztán évenként 10-15-ször is felfűtöttem, feleségem által előkészítve sok-sok finomságot süttötünk, főztünk benne. Lassan szakértője lettem a kemencés ételek elkészítésének.

A kemencében sültet fogyasztjuk

2008-ban az autócsere figyelemre méltó társadalmi tapasztalatokkal gazdagított. Elhatároztuk, hogy alig használt Suzuki Swiftet fogunk venni. Körbe is jártam a márkakereskedéseket, ahol az egyiknél találtam egy megfelelőnek látszó autót. Amikor az árról kezdtünk volna tárgyalni, az értékesítő lelkesen mondta:

– Az autót most 0 Ft-ért elviheti, aztán az árát majd részletre kifizeti. Csak a szerződést kell aláírnia.

Meglepett ez a tolakodó rászedés. Megfelelő válaszként a következőket mondtam szemébe nézve az alkalmazottnak:

– Uram! Az én életfilozófiámhoz hozzá tartozik, hogy először megkeresem a pénz, és utána költöm el. Autót is hoci-nesze alapon akarok venni. Kifizetem a teljes árát, elviszem az autót, és majd szervizre hozom, ha kell.

Az értékesítő lelkesedése erre lelombozódott, kis gondolkodás után azt mondta:

– Akkor maga nem az én emberem. Azt gondoltam, hogy hitelre fog autót vásárolni.

– Ha ön engem hitelszerződésre szeretne rávenni, akkor maga se az én emberem. Itt biztosan nem fogok autót venni – válaszoltam és gyorsan távoztam.

Tudtam, hogy a bankoknak is, a kereskedőknek is nagy üzlet a hitelre eladás, mert a magas kamatjövedelmen osztoznak. Rövid idő múlva a világválság kitörése után láttam, hogy a felelőtlenül 0 Ft-ért hosszú futamidejű kölcsönre autót vásárlók sorban dőltek be úgy, hogy az autót is elvesztették, és a kölcsön nagy része is a nyakukon maradt. A lakásszerzés miatt eladósodottakkal még bizonyos mértékig együtt tudtam érezni, de az áruhitelek miatt adóscsapdába kerülteket nem tudtam sajnálni. Saját kárán tanul a buta ember.

Autóvásárlásomat végül a véletlen (szerencse) segítette. Az egyik bevásárlóközpont születésnapját ünnepezve főnyereményként egy Suzuki Swiftet sorsolt ki, amit csodák csodája, egy az épületükben tőlük helyiséget bérlő butikos nyert meg. A családnak már volt 3 autója, hát ezt az újat elkezdték árulni. Felkínálták a márkakereskedőknek is megvételre, vagy bizományban történő árulásra, de azok maguk is eladni, nem venni akartak. Az egyik márkakereskedő vezetője azért felvette a telefont:

– Tanár úr! Van egy Swift, aminél ugyan nem olyan, amilyen autót ön keres, mert ez új, 3 ajtós és piros. Ajánlom, hogy nézze meg, mert 250-300 000 Ft-tal olcsóbban megvehető a mostani szalonárnál. Megnéztük az autót, alkalmasnak találtuk, megvettük. Életünkben ismét új autónk lett. Igaz, hogy második tulajdonosa lettem egy 6 km-t futott autónak, de ezért jó *árkedvezményt* értem el.

Kató a Taj Mahallal

Ezekben az években további utazásokat is megengedhettünk magunknak. 2006-ban Spanyolország-Portugália, 2007-ben India, 2008-ban a Benelux államok voltak turistaútjaink célországai. Kegyes volt a Sors, mert akkor adta a lehetőségeket, amikor még fizikailag jól bírtuk, szellemileg élvezhettük ezeket.

2010-ben, a választások évében fontos része volt a választási kampánynak újabb létesítmények átadása a városban. A két sarokházi ingatlanunk közötti utcát ekkor látták el szilárd burkolattal, amihez a közműfejlesztési hozzájárulás 135 000 Ft. volt. Ha nem figyelek eléggé oda, 180 000 Ft lett volna, de reklamáltam az alpolgármesternél (aki NEBSM kurzuson tanítványom volt korábban), hogy visszamenőleges hatállyal később hozott szabályt nem lehet alkalmazni, így kevesebbel is megúsztuk. Az azért a begyemben maradt, hogy megkeresésekor az alpolgármester első reakciója ez volt:

– Ugyan, tanár úr! Mi az a 180 000 Ft?

– Önnek, mint vállalkozónak és alpolgármesternek nyilván aprópénz, de nekem másfél havi nyugdíjam – válaszoltam jól megnyomva a *másfél havi* szavakat.

A hivatalnak ezt a huncutságát sikerült kivédeni, de kiderítettem azt is, hogy a hivatal a beruházás esetében a törvényt saját érdeke szerint ferdítve, vagyis megsértve valósította meg. Tudom, hogy a törvényt gyakran azok sértik meg, akik hozzák, illetve akiknek az alkalmazásban példát kellene

mutatniuk. Ők azonban ritkán kerülnek bíróság elé, mert a demokráciában vannak *egyenlők és egyenlőbbek*. Amikor mindezt levélben szóvá tettem az akkor már új alpolgármesternek, kitért a válasz elől, de nagy kegyesen engedélyezte a hozzájárulás 12 havi részletben történő megfizetését.

Házunk 2015-ben, a palatető lefedése után

dékként a megfelelő helyen való elhelyezése majdnem annyiba került volna, mint a bitumenes lemezzel történő felújítás, szigetelés teljes költsége, és mert ez volt a legolcsóbb a lehetséges tetőfelújítások között. Ebben az évben még egy klímaberendezést is beszerelttünk a nyári nagy melegek kivédésére.

Az EU tagsággal együtt jár, hogy az EU jogszabályait a tagországoknak be kell(ene) tartaniuk. A pálinka otthon főzése mellett másik ilyen szabály, hogy 2016-tól már csak kondenzációs gázkazánokat szabad a házakba, lakásokba felszerelni. Kéményes gázkazánunk ekkorra 10 éves lett, és szakvélemény szerint egy- két év múlva várható volt a hőcserélő cseréje. Elhatároztuk, hogy az átmeneti időszakban, még 2016-ban kazánunkat újra cseréljük. A tavaszi cseréhez még ősszel megvettem az új kéményes kazánt, majd elkezdtem az engedélyeztetési folyamatot: a tervkészítetést, a különböző engedélyek beszerzését. Ez egy kéményszemlével indult, amely során kiderült, hogy az alumínium kéménybélésünk anyaga, és annak nem henger, hanem négyzetes oszlop formája miatt a kéményes kazánra cserélést csak akkor engedélyezik, ha a szabályoknak megfelelő, teljesen új kéményt alakítunk ki, és a légbeeresztést is megfelelően

2015-ben a több mint 50 éves palatető nálunk is, mint a Rendőrfalu más palatetős házainál megérett a felújításra. A palát a helyén hagyva, az erre a célra fejlesztett technológiával a palára bitumenes borítást tettünk, mert ha az azbesztpalát eltávolítjuk, veszélyes hulla-

biztosítjuk. Így csak a tervezés, az engedélyek, a szemlék költsége megközelítette volna egy kazán árát. Az új kémény pedig a kazán árának további mintegy másfélszeresére rúgott volna. Sajnáltam ilyen sok pénzt a bürokráciára, új kémény építésére. Inkább vettem egy turbó kazánt annak gyári kéményrendszerével, és a megengedett határidő előtt két héttel készen volt az új fűtésrendszer azzal együtt, hogy a villanyhálózatot is korszerűsíteni kellett. Ez ugyan kétszer annyiba került, mintha a kéményes kazánt a régi kéménybe kötve egyszerűen csak kicseréltük volna, de az lett a hozadéka, hogy a légbeeresztéssel nem kellett foglalkozni, és a kéményseprőt, akinek jogában áll a gáz kikapcsoltatása, nem kell rettegni tovább. A korábbi években a kéményseprő nekünk nem szerencsét, hanem újabb és újabb költségeket hozott. Egyszer a kéménybélés, máskor a kéménytisztító ajtó, aztán a légellátás nem volt megfelelő, ezért a konyhai páraelszívót is meg kellett szüntetnünk. Minden évben újabb és újabb költségeket akasztott a nyakunkba.

Azt hittük, most egy jó ideig a fűtésrendszerünk rendben van. Tévedtünk, mert a Kormány új macerát talált ki. Egyszerűsítette a kéményseprés, az égéstermék elvezető rendszerek ellenőrzését azzal, hogy ezeket a lakosság számára ingyenessé tette, és rábízta a tulajdonosokra, hogy ezeket mikor rendelik meg. Korábban a kéményeket ellenőrző vállalat és a kéményseprő személyesen is felelősségre vonható volt, ha valahol füstmérgezés történt. Mostantól mindenki a saját felelősségére fullad vagy nem fullad meg égéstermékűl. Kivéve azon lakásokban, házakban lakókat, amelyek vállalkozás telephelyként is funkcionálnak. Nekik évente, kétevente saját költségükön kötelező ellenőriztetni az égéstermék elvezető rendszereiket. Az ellenőrzést erre szakosodott magáncégek végzik. Beleszaladtunk ebbe, mert fiammal együtt van egy Bt.-nk, amelynek házunk a telephelye. Most már fizetünk évente a kéményellenőrztetésekért is.

A szakemberekkel kapcsolatos tapasztalatok

A sok építési és karbantartási munka során különböző mesterekkel, kontárokkal találkoztam. Voltak közöttük a szakmájuk és a személyük becsületére egyaránt sokat adó, tisztességes emberek, akiknek a

munkájával nagyon elégedett voltam. Voltak jó színvonalon dolgozó, rendes kontárok, és mesterek is. De nemcsak elvétele bizony előfordultak olyanok is, akik nem a megrendelőjük kívánságát akarták teljesíteni, hanem azt keresték, hogy nekik hogyan a legegyszerűbb túl lenni a vállalt feladaton, hogy minél kevesebb erőfeszítéssel juthassanak hozzá a kialakult pénzhez. Velük nem voltam elnéző. Egyszer a lakás teljes festése, mázolósa, tapétázása után elmondtam a minőségi kifogásaimat, és végül a kialakult árak a 20%-ával kevesebbet fizettem. Egy parketta csiszolási, lakkozási munkát a részeges mesternek nem engedtem folytatni, a munkát befejező családtagjának a kellemetlenségekért, és minőségi kifogásokért a kialakult bér egy részét levontam. A fürdőszoba felújításakor a WC kagyló helyének a nagyon pontos kijelölésére előre, többször hangsúlyozva és elmagyarázva hívtam fel a figyelmet. 3,5 cm-rel mégis elvétették azt. Odahívtam a főnököt, és azt mondtam:

– Ugye, előre megmondtam, hogy az öblítő tartálynak pontosan a falnál kell lennie, nem háromujnyira onnan.

A főnök kifogásokat kezdett keresni, amiket sorra megcáfoltam, mert a folyamatnál mindvégig jelen voltam. Végül a főnök ezzel próbálkozott:

– Hát ez sajnos így sikeredett. Elnézést kérek érte.

– Ha nem oldják meg úgy, ahogy kértem, egyetlen fillért sem fizetek. Mással csináltatom meg. Beperelhet – válaszoltam teljes elszántsággal, kétséget nem hagyó hanghordozással.

– Vegyétek fel a csészét, véssetek, tegyétek a lefolyót oda, ahova kell, hogy a tartály elérje a falat! – adott utasítást az embereinek a főnök.

Csak miután látta, hogy a *gazda* hajthatatlan, nála ami nem tökéletes, az nem OK, nem volt más hátra, mint korrigálni hibájukat. Ezekből és a többiből is azt tapasztaltam, hogy a munkáknál mindig ott kell lenni, és folyamatos ellenőrzéssel kell biztosítani, hogy a megrendelő érdeke érvényesüljön. A mestereket soha nem hagytam felügyelet nélkül, a saját fejük szerint dolgozni. Szakmai dilemmáknál meg más szakembereket is megkérdeztem, és a végén én döntöttem.

Szerencsésnek érezhettük magunkat

Az életfeltételek alakulásában a családdal együtt sikeresnek és szerencsésnek érezhettem magam. Beköltözhattünk egy a kor átlagának megfelelő házba, amit aztán lépést tartva az idővel fejleszteni tudtunk. Megúsztuk a házépítéssel járó tortúrát, amit sok hasonló helyzetben lévő kortársunk sok éves, néha évtizedes nehéz munkával tudott csak megoldani. Sok hasonló középosztálybeli társunk keresetének és életének nagyon nagy részét falta fel az otthonteremtés és karbantartás. Voltak, akik egész életükben egy házra, autóra tudtak csak szert tenni, nevelték a gyerekeiket, utazásra, szórakozásra már nemigen jutott nekik.

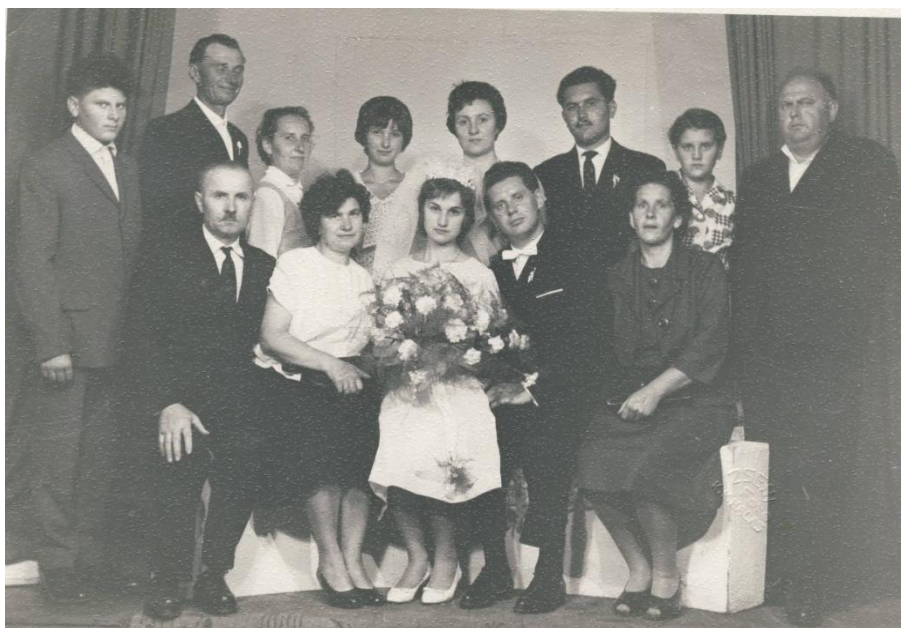
A 60-as években, egy szervezet első számú megyei vezetőjeként, fizetésem 20-25%-kal magasabb volt hasonló korú pedagógus társaiménál, de ezért és a lakásért is a szervezet éjjel-nappal igényt tartott a munkámra, nemcsak hétköznapiokon, hanem sokszor vásár- és ünnepnapokon is, télen, nyáron egyaránt. A közelet és a tanulás mellett a magánéletre alig jutott időm. A lakás juttatása tovább erősítette bennem a már a kollégiumban kialakult érzést, hogy nagyon sokkal tartozom a társadalomnak, amit egész életemben törlesztenem kell.

Mélységesen felháborított a multinacionális bankok által az emberek, családok millióinak előre megfontolt szándékkal, lakáskölcsönökkel történő tönkretétele. Nem volt elég, hogy tisztességtelen szerződésekkel a felvett összeget a csillagos égig turbózták fel, a megszerzett ingatlanokat az ingatlanpiacon elértéktelenítették. Bűnösek a kormányok is, amelyek ezt nem akadályozták meg, de vétkesek a kölcsönt felvevők is, mert nem megfontoltan gondolkodtak, nem számoltak a kedvezőtlen változások lehetőségével. A legfelháborítóbb azonban a számomra az, hogy sem bankárok, sem politikusok ezért nem kerülnek bíróságok elé.

A főiskolára 15%-kal kevesebb fizetésért is elmentem, igaz, hogy ez is magasabb volt valamivel a közoktatásban dolgozóknál. És mindvégig volt több-kevesebb mellékkeresetem, pótlékom, gyakran kaptam jutalmakat is. Kettőnk jövedelméből beosztással, nagyra vágyó igényeket nem támasztva mindenre jutott, ami számunkra fontos volt.

A gyerekkori ábránd valóra vált. Saját tulajdonú kertes házban lakva olyan családban élhettem, ahol engem is szerettek, és hagyták, hogy én is

szeressem az enyéimet. Feleségem segítségével úrrá tudtunk lenni az élet viharosabb szakaszain, sokáig élhettem nagy megrázkódtatások, katasztrófák nélkül. Mindezt úgy érhettem meg, hogy mások életét soha nem kellett megkeserítenem.

Az esküvőnk alkalmával készült képen a menyasszonytól balra édesanyja, édesapja, mellettem édesanyám. A hátsó sorban balra haladva: nevelőapám, Kiss Lajos, húgom, Kiss Ilona, násznagyom, Lajos Imre, a felesége, Kató unokatestvére, Csincsák Mária, Kató násznagyának a felesége, a násznagya, Csincsák Mihály és öcsém, Kiss Lajos.

A családi élet eseményeiből

A házasságkötéssel egy első generációs értelmiségi család férfi tagja és családfője lettem. Felfogásomat jellemezte a patriarchális családi hagyomány értékeinek az őrzése, a házastársak egyenjogúsága és a gyerekek korszerű nevelése. A kornak megfelelően ez a helyzet átmeneti, változásban lévő volt. A műveltségi szint emelkedésének tendenciája az egymást követő generációknál azonban egyértelműen megmutatkozik.

Első generációs értelmiségiek

Szüleim az általános iskola 8 osztályának elvégzése után engem nem akartak taníttatni, de tanítóimnak köszönhettem, hogy megváltoztatták eredeti elképzelésüket. A feleségemet iskolázottabb szülei gimnáziumba küldték. Érettségi után mindketten továbbtanultunk, diplomákat szereztünk, így lett belőlünk első generációs értelmiségi (tanár) házaspár.

Számunkra már természetes törekvés volt, hogy gyerekeink a lehető legjobb tanítóktól, tanároktól tanuljanak, élvonalbeli gimnáziumban érettségizzenek, a választott egyetemre, főiskolára rögtön bejussanak. Lányunk a szegedi Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetemen végzett, nyelvvizsgázott, szakorvos lett, fiunk a budapesti Kereskedelmi- és Vendéglátóipari Főiskolát végezte el, majd MBA (Master of Business Administration) diplomát is szerzett, 3 idegen nyelvet (angol, német, olasz) szakmásított felsőfokon tud. Ők már második generációs értelmiségiek lettek. Nekik már természetes igényük, hogy gyerekeik értelmiségi pályát válasszanak, egyetemet végezzenek.

A műveltségben való emelkedés hozzájuk hasonlóan sok más családra is jellemző volt ebben a korszakban. A múlt század közepétől sok hozzám hasonló sorstársamra illett a mondás: „*kilábalt a népségből a nép fia*” (József Attila), és vált elsőgenerációs értelmiségivé, de még magán viselte a nyomait annak a családi és vidéki környezetnek, amelyben szocializálódott. Akik a műveltség magasabb szintjére feljutottak, gyerekeiket is legalább arra a szintre, vagy magasabbra, esetleg szélesebb területre, valamiben náluk is többre, jobbra szerették volna eljuttatni. Így gyermekeik zöme már második generációs értelmiségként *polgárrá* tudott lenni a szó nemes értelmében.

Változások a műveltség szintjében a generációk egymásutánjában

A családukban a szociális helyzettel ugyan determinált, de a véletlenszerűséget is magában hordozó párválasztások következtében létrejött csoportot elemezve hat generációt, mintegy 120-150 évet átfogóan megállapítható, hogy az iskolázottság, ennek következtében a műveltség szintje generációról generációra nemcsak emelkedett, de az emelkedés

tendenciája gyorsuló ütemet mutat az analfabéta ősektől a több diplomával is rendelkező, idegen nyelveket is beszélő, kvalifikált értelmiségiekhez.

A 19. század vége felé született ősök analfabéták vagy funkcionális analfabéták voltak akkor is, ha két-három évig jártak iskolába. Az 1910 után születettek már jártak a hat osztályos elemi iskolába, azt a többségük elvégezte, voltak, akik a kétéves ismétlőbe is jártak, sőt olyanok is, akik a polgári iskola négy évfolyamát is kijárták, ezzel a későbbi nyolc osztályos iskolának a szintjére jutottak még a Horthy-rendszerben.

A II. világháború után nagy ugrás, mondhatjuk, lift korszak következett. A korosztályok többsége a nyolc osztályos általános iskolát nemcsak elvégezte, hanem közülük egyre többen a szakoktatásban szakmákat tanultak, érettségit adó technikumokban, gimnáziumokban tanultak tovább, közülük a legjobbak főiskolákra, egyetemekre is bejutottak, vagy munka mellett, levelező tagozaton szereztek később diplomákat, még tudományos minősítéseket is. Az értelmiségi szintre magukat feltornázók szülőként megteremtik a feltételeket gyerekeiknek ahhoz, hogy ők is főiskolát, egyetemet végezzenek, és ezt el is várják tőlük. A gyerekek vagy már megszerezték diplomájukat, vagy az folyamatban van.

A nem értelmiségi generációk idegen nyelveket nem tudtak. Az első generációs értelmiségiek idegen nyelv tudása esetleges. A kötelező oroszot tanulták, de ebből használható nyelvtudás egyikük esetében sem lett. Nyugati nyelveket azonban már többen megtanultak különböző szinteken. A második generációs értelmiségiek nyelvvizsgákkal is igazolt nyelvtudásra tettek szert a diplomáik mellett, és egy vagy egynél több idegen nyelven kommunikálnak, azokon szakmájukban tárgyalóképesek. A harmadik generációsok számára már természetes, hogy angolul jól tudnak, mellette még egy két más idegen nyelvet is beszélnek. A leírtakat a következő táblázat szemlélteti:

A magánélet krónikája

CSENKI MIHÁLY (1866–1958) nem járt iskolába analfabéta	HUSZKA MÁRIA (1900–1960) 2-3 elemi analfabéta	PAP PÉTER (1886–1915) 2-3 elemi analfabéta	JUHÁSZ-VEDRES ROZÁLIA (1893–1966) 4 elemi olvasni, írni tudott	KOROM ISTVÁN (1890–1964) nem járt analfabéta	TÓTH PÁL (1870–1960) nem járt, analfabéta	ADÁM ROZÁLIA (1871–1953) 2-3 elemi, 2-3 elemi,	CSINCÁS MIHÁLY (1893–1972) 2-3 elemi, kicsit olvasott	JASS ERZSÉBET (1898–1975) 2-3 elemi, kicsit olvasott
PAP PÉTER (1914–1945) 6 elemi	CSENKI ILONA (1921–1994) 6 elemi 2 ismétlő	KISS LAJOS (1917–1969) 4 elemi kicsit olvasott, írt	TÓTH MÁRTON– (1912–2000) 4 elemi, 4 polgári csapat-áltisztképző, Jutas vendéglátó szakiskola	CSINCÁS MÁRIA (1920–1987) 4 elemi 4 polgári				
DR. PAP ISTVÁN (1940–) általános iskola középfokú tanítóképző JATE (magyar-történelem) ÉLTÉ (filozófia) MID-KENT College (Managemen vezetésképző főiskolán angol felsőfokú nyelvvizsga doktori cselekmény	TÓTH KATALIN (1943–) általános iskola gimnázium tanárképző főiskola (matematika-fizika) (matematika-fizika)	DR. SÜMEGI SÁNDOR– (1936–) általános iskola gimnázium általános-tudományi egye	VARGA JULIANNA (1943–) általános iskola szakközépiskola OKJ felsőfok	DR. VADAS GÁBOR– (1941–)(2008) általános iskola gimnázium egyetem (közgazd.) doktori cselekmény angol, német nyelvvizsga	TORNYI JULIANNA (1943–) általános iskola közgazd. technikum keres. és védéglátóipari főiskola német nyelvvizsga			
DR. PAP ÉVA (1965–) általános iskola gimnázium egyetem (orvosi) szakorvosi (labor)	DR. SÜMEGI SÁNDOR (1965–) általános iskola gimnázium egyetem (orvosi) szakorvos (traumatológia, háziorvostan)	DR. SIMONCSICS JÁNOS – (1948–) általános iskola gimnázium egyetem (jogi) JATE népművelés szak	EKLER ERZSÉBET (1958–) általános iskola gimnázium, szakközépk. OKJ felsőfok (kozmetikus) BME (műszaki tanár) SZTE ÁOK (mentálhigiénia) egyetem (testnevelőtanár)	PAP ISTVÁN – (1969–) általános iskola gimnázium főiskola (ker. és vendéglátóip.) egyetem (MBA) angol, német, olasz felsőfokú	VADAS MARIANN (1970–) általános iskola gimnázium OKJ felsőfokú szakképzés angol, német nyelvismeret	MORVA RÖBERT– HORVÁTH ZSUZSANNA (1959–2012) (1963–) általános iskola általános iskola szakközépiskola gimnázium		
SÜMEGI NÓRA (1989 –) általános iskola gimnázium egyetem (bölcész) OKJ felsőfokú szakképzés angol, spanyol felsőfok	SIMONCSICS PÁL (1988 –) általános iskola gimnázium főiskola (táncművészeti)	SÜMEGI RÉKA– (1990 –) általános iskola szakközépiskola OKJ szakképzés egyetem (textiltervező) angol középfok	MORVA TAMÁS (1986–) általános iskola gimnázium főiskola (kertészeti) egyetem (agrármérnöki) két szakmérnöki diploma	SÜMEGI SÁNDOR SOMA (2001 –) általános iskola gimnázium angol felsőfok, spanyol nyelvismeret	PAP GERGELY MÁTYÁS (1997 –) általános iskola gimnázium egyetem (műszaki) angol, olasz középfok francia nyelvismeret			
SIMONCSICS JÚLIA KATA (2017 –)		MORVA RÓZA (2019 –)						

A két gyerek, Éva és István nevelése

A gyerekek nevelésében, persze különböző mértékben, négyen voltunk jelen. Feleségem szülei már Évi gondozásában komoly szerepet vállaltak azzal, hogy Katóval együtt, vagy akár nélküle is a kislány elég sokat náluk volt Jánoshalmán. Kecskemétre költözésük után közel lakásuk lehetővé tette, hogy amikor szükség volt rá, a gyerekeket rájuk bizzuk. Apósom Kecskeméten még négy évig dolgozott, aztán nyugdíjas lett. Anyósom soha nem állt alkalmazásban. Kezdetben ez az altiszt férj mellett fel se merülhetett, de apósom később is ragaszkodott felesége hagyományos, *háztartásbeli* szerepének a megtartásához. Kecskeméten azonban, a két szomszédos telek adta lehetőségeket kihasználva, emellett egy nagyon szép és hasznos tevékenységi kört is kialakított magának. Virágtermesztésbe fogott. Autodidaktaként amatőr kertésszé képezte magát. A kertet, sőt még az utcát is tele ültette különböző virágokkal. Fólia sátrakban is nevelte az ország legjobb kertészeiből beszerzett szaporító anyagokból a szebbnél szebb virágokat. Kezdetben csak nekünk virágzott a kert, aztán eladásra is kerültek a virágok a piacon, a temetőnél és a Városháza sarkán. Anyósomból városszerte ismert *virágos néni* lett.

Foglalkozása nemcsak szép, de több szempontból hasznos is volt. Értelmes tevékenységet talált magának egész hátra lévő életére. A virágokat értékesítve bevételhez jutott, amit leginkább az unokákra, meg ránk költött. Munkáját úgy tudta szervezni, hogy mellette felügyelni tudott a szeme fényei unokákra is. A mi gyerekeink sohasem voltak napközisek. Megebédeltek az iskolában, hazajöttek, és felügyelet mellett foglalkoztak a tanulnivalójukkal. Utána segítettek ezt-azt a kertben a nagyszülőknek, ami nevelési szempontból volt igen hasznos.

Ez csaknem másfél évtizedig tartott. A gyerekek felnőttek. Anyósom azonban István érettségijét már nem érthette meg. 1987-ben súlyos betegség után meghalt anélkül, hogy a legföltettebben gondozott *virágai*, az unokái *kivirágzásában*, vagyis felnőtté válásában örömét lelhetne volna. Pedig lévén mélyen vallásos, ezt a Teremtője igazán megengedhette volna neki.

Az elsőszülött kislányunk, Éva nyugodt, kiegyensúlyozott gyerek volt. Egy éves korától bölcsődébe hordtuk, ahova egyszer elfelejtettem érte menni. Este 8 óra tájban a dadus néni lakásából került elő a gyerek. Óvodába a szomszéd utcába járt. Abba az iskolába írtuk be, ahova a GYES (gyermekgondozási segély) után édesanyja kérte áthelyezését, mert tudtuk, hogy ott két kiváló tanító fog elsősöket tanítani. Ezért vállaltuk, hogy a gyerek oda járjon, ahol anyja tanít. Ez ugyan pedagógiai szempontból nem biztos, hogy helyes volt, de el lehetett

kerülni azt, hogy anyja valaha is tanítsa. Éva csendes, szorgalmas, kötelességtudó, jó magaviseletű gyerek volt. Rácáfolt arra a szólásmondásra, hogy a suszternek a cipője, a szabónak a ruhája, a pedagógusnak a gyereke szokott rossz lenni. Elsős korában egyszer a hangösszevonási gyakorlatban tanúsított sorozatos ügyetlensége miatt (egy pillanatra feledve, hogy ezzel Kurjantóban is nehezen boldogultak elsőseim) a fejére koppintottam, amiktől úgy meglepődött, hogy fejét lebiccentve orrát az asztal szélének ütötte. Ez volt az egyetlen *testi fenyíték*, amit tőlem életében kapott. Az általános iskolában is, a gimnáziumban is majdnem mindig kitűnő bizonyítványt hozott haza. Közéleti szerepléseket is vállalt, a gimnáziumban még a KISZ szervezet titkára is volt. Ballagásukon ő mondta a búcsúbeszédet, mint 25 évvel korábban apja Baján. Szegeden orvosi diplomát szerzett, később labororvos lett, és szakképesítésének megfelelően a szentesi kórház laborvezető főorvosaként dolgozik.

A fiunk, István négy évvel később született, és nagyon anyás volt, (amit szemléltet, hogy amikor apja akarta megkötni a cipőfűzőjét, elrántotta lábát, mondván: „*maad a ana*”), mert vele anyja már két gyermekgondozási segélyes évet tölthetett otthon. Bölcsődébe nem járt. Lévén szobatiszta és pedagógus gyerek, kétéves korában óvodaérettnek

minősítették és felvették az óvodába, ahol négy évet töltött. Anyja így mehetett dolgozni. Az óvodában egy fiatal óvó néni *szemefénye* volt, aki sokat törődött, foglalkozott vele külön is, amiért a vezető óvónő többször együtt pirongatta meg őket. Az óvónői kényeztetés annak is szólt, hogy a kisfiú elég sokat volt beteg, a tüdeje miatt többször kórházban is volt. A gyermekgyógyász főorvos már ismerősként, beutaló nélkül fogadta. Szegedre, a klinikára is elküldte alapos kivizsgálásra, gyógyításra. Itt történt, hogy az egyik vizit alkalmával a főorvos megkérdezte tőle:

– Hát az édesapádat hogy hívják?

– Pap Elvtársnak – mondta a legtermészetesebben, hiszen azt hallotta, hogy a neki idegenek így szólítják az apját. No, erre lett nagy kacagás a vizitélők körében, és ettől kezdve őt is Pap elvtársnak szólították a klinikán. Úgy megszerették, hogy a szükségesnél egy héttel még tovább ott tartották, mert az akkor még egyetlen magyar televízió riportot forgatott a klinikán, és a főorvos ragaszkodott hozzá, hogy a *kísérleti nyuszi* páciens ő legyen.

Óvodásként jó időben társaival gyakran a házukhoz közeli játszótéren voltak. Egyszer meglátta édesanyját kerékpáron hazafelé haladni az utcán, és se szó, se beszéd, társait ott hagyva hazaszökött, és azt várta, hogy ezért az *ügyességért* majd nagy dicséretet kap. Ehelyett megdöbbenet tekintetek fogadták, aggodó megjegyzéseket, szemrehányást kellett hallgatnia, anyjával a térre gyorsan vissza kellett mennie, ahol a szökésért még az óvónénitől is szorult. Ez nagy csalódás volt a számára.

Négy év alatt azt tapasztaltuk, hogy semmilyen probléma nem keletkezett abból, hogy lányunk az anyja iskolájába jár. Léven jó iskola, jó elsős tanító néni, a fiút is ide írtattuk be, és amikor augusztus 31-én betöltötte a 6. évet, a következő napon már iskolás lett. Az osztályába nála

majdnem egy évvel idősebbek is jártak. A tanulással nem volt komolyabb baj, de a gyerek fáradékony, néha szétszórt volt. Baj azzal lett, hogy tanár anyjában ő az anyját látta, és dacára, hogy tilos volt a pedagógus gyerekeknek anyjukhoz a tanári szobába bemenni, ő ezt többször is megtette, anyját kellemetlen helyzetbe hozva ezzel. Hogy ezt elkerüljük, eldöntöttük, hogy a 3. osztályt egy másik iskolában kell majd a gyerekek kezdeni. Erről azonban ő hallani sem akart.

– Nem megyek másik iskolába. Itt vannak a barátaim, és itt van anya is – érvelt és vitatkozott.

– De abban az iskolában még angolt is tanulhatsz, amit itt nem – próbáltuk meggyőzni.

– Akkor se megyek! Jó nekem itt – kötötte az ebet a karóhoz a gyerek. Én súlyosabb érvet vettem elő:

–A kecske se menne a vásárba, de tudod, elvezetik vagy elhajtják. Megbeszéltük az ottani igazgató bácsival, hogy a város különböző iskoláiból jelentkezők közül téged is felvesz, mert jó tanuló vagy. Nem fogunk visszakozni. Abban az osztályban szinte mindenki máshonnan jön. Majd lesznek új barátaid. Szeptembertől a *Sárga* iskolába fogsz járni. Mivel nővére is helyeselte, hogy öccse máshova járjon, ne lábatlankodjon az iskolában körülötte ott, ahol ő már *nagylánynak* számít, a kérdést *demokratikusan*, *3/4-es többséggel* eldöntöttük.

Szeptemberben olyan osztályban kezdett a fiú, amelybe a város iskoláiból csupa jó tanulókat verbuváltak. Az osztályvezető fiatal tanítónéni és az angoltanárok is kedvesek voltak. Karácsonykor már azt mondta a gyerek:

– Most már nem mennék vissza a leninvárosi iskolába.

Év végén az osztályban a 13 kitűnő tanuló egyike ő lett. Közben persze olyan is előfordult, hogy egy környezetismereti dolgozatra három egyest is kapott: a tartalom is, a helyesírás is meg a külalak miatt is egyest érdemelt. Ezért nemcsak alapos szidást kapott otthon, hanem egy darabig az ellenőrzését is szorosabbra fogtuk.

A felső tagozatban sem volt vele semmi probléma. Egyszer azonban eltörte a bokáját az iskolában. Bő egy hónapig kerékpárral vittem reggel az iskolába, és délután hoztam onnan. Kiváló technikatanára keze alatt a műszaki érdeklődése sokat fejlődött. Az úttörő technikai szemlén

csapatával megyei helyezett lett, és Csillebércen az országos technikai táborban is részt vehetett. Angolból egyszer hanyagolt, rossz jegyet kapott, amivel minket úgy felbőszített, hogy nem engedték az asztalhoz ülni, ebédjét szégyenszemre a teraszon ülve, tábori módon kellett elfogyasztania. Összességében a jó teljesítményéért azonban agyváltós Pannónia kerékpárt kapott akkor, amikor ebből még csak pár darab érkezett a városba.

Nyaranta az édesanya matematikai vándorgyűléseken vett részt. Tovább képezte magát, mert résztvevője volt a komplex matematika oktatási kísérletnek. Egyik ilyen alkalommal, amikor a gyerekek velem maradtak, elhatároztuk, hogy elmegyünk Soltvadkertre, a Büdös tóra fürödni. Hajnali 4 órakor keltünk, kisvonattal utaztunk a tóhoz legközelebbi megállóig, onnan a magunkkal vitt kerékpárokon a tóhoz mentünk. Már 7 óra előtt odaértünk. Egész nap fürödtünk, pihentünk, aztán estefelé kerékpároztunk a vonathoz, ami visszavitt bennünket Kecskemétre. Emlékezetes nap volt.

Egyszer öcsémhez indultunk disznót vágni, ahova életében először az erre nagyon kíváncsi 10 éves fiamat is vittem volna. Egy órával a tervezett indulás előtt a fiú még elment kerékpározni *egy-két kört*, amiből két óra lett, mire a kipirult, leizzadt gyerek visszaérkezett. Letette a kerékpárt.

– Na, indulhatunk – mondta vidáman.

Fiam elcsavargása, ígéretének a semmibe vétele, a nagyfokú pontatlanság ekkorra már kellően feldühített, nyugodtságot erőltetve magamra csak ennyit válaszoltam:

– Én indulok, de te itthon maradsz, hogy örökre megjegyezd, az ígéretet be kell tartani és pontosnak kell lenni. A nagyszülők összenéztek, feleségem nem tudta, hogy szóljon-e vagy se. Anyósom szólalt meg, hogy mégis csak el kellene vinni a gyereket is, de a katonás nagyapa leintette. A gyerek megszeppenve várt. Hajthatatlan maradtam, a fiúnak otthon kellett maradnia, hiába sírt. A gyerek életében nem felejtette el az esetet, a tanulságait meg pláne nem. Aztán a következő disznó vágásánál már persze, hogy ő is ott volt.

Fiam velem komolyabb konfliktusba kétszer keveredett. Úgy 10 éves lehetett, amikor én az íróasztalnál cetlijeimet rendezgettem valamilyen tanulmány vagy cikk írásához. A székről felálltam, szinte ráhasaltam az

asztalra. A gyerekekben ezt látva megszólalt az ördög, jó bulinak gondolta, hogy most akkor csendben a széket arrébb teszi. Amikor én bátor mozdulattal a székre akartam ülni, sarkammal megcsúsztam a parkettán, becsúsztam az asztal alá alaposan hanyatt esve a szék mellett a szőnyegen. Tápáskodva felfelé, a szék helyéből és a gyerekből éppen kitörni készülő röhögésből egyértelmű volt a helyzet. A hanyatt eséssel járó kellemetlenség, meg az, hogy rajtam röhög a kölyök, olyan mértékben felhúztak, hogy szó nélkül kiosztottam a delikvensnek vagy három fülest. A szidás aztán következett. A gyereken látszott, hogy amit kapott, az nem igazán fájhatott neki, nem is tanúsított mélységes megbánást, mert befelé fojtottan tovább kuncogott azon, hogy sikerült a balhé. Én azonban ilyen módon akartam félreérthetetlenül a tudtára adni, hogy az apa-fiú viszony nem tévesztendő össze azzal, amikor a haverok kitolnak egymással. Ezt később el is magyaráztam neki.

A másik egy ártatlan szituációból fajult el. Kosárban cseresznye volt valakinek szánva, amibe kérdés nélkül belemarkolt a fiú, ette a cseresznyét, köpte a magot. Anyja meg szidta ezért, amikor előkerültem. A gyerek ahelyett, hogy megbánást tanúsított volna, usgyi, elszaladt a kert vége felé. Erre én *felkaptam a vizet*, és a futó után eredtem. Egy kör után a terasznál értem be, ahol a még tartó haragomat levezetendő pofon osztást rendeztem. Nem a cseresznyéért, hanem azért, hogy a gyerek örökre jegyezze meg, hogy a felelősség elől nem lehet elfutni, elmenekülni. E két eset kivételével sem én, sem a fiú nem emlékszik több olyan esetre, ahol a konfliktus idáig fajult volna. Elég volt mindkét gyereknek a szidás. Ha feleltem a hangomat, az már elég vészt jósló volt ahhoz, hogy hasson. Tartottak is tőlem. Ez zárkózottá is tehetné őket, de rájöttek arra, hogy ezzel én saját magamból is *kiengedem a gőzt*, és a legtöbbször igazam is van. Szolgálatkész, jóra hajló, kéréseket teljesítő gyerekek lettek. A Kádár rendszerhez klappolt az ilyen magatartás, de a rendszerváltozás után mindez hátrányos is lett a számukra. A *kaparj kurta, neked is jut* versenybe nem akartak, nem is tudtak benevezni, hozzánk hasonlóan továbbra is szolgálatnak fogták fel azt, amit csináltak. Alkalmazottak maradtak, mert ez felelt meg az egyéniségüknek.

István a középiskolában *jó* tanuló volt. Az idegen nyelveket könnyen tanulta, számítástechnikában olyannyira jó volt, hogy a BASIC

programnyelvről tanára helyett órákat is tartott. Nyáron Baján többször is részt vett angol nyelvi táborban, ahol a tábor technikusa is volt. Egyszer Kecskemétről Bajára és vissza kerékpárral mentek néhány társával (107 km az egyik út). 16 éves korában ismerősöknél Bécsben töltött két hetet, ahol egy hasonló korú fiúval csatangoltak a városban. A Bécsbe utazásnak a feltétele az volt, hogy az 1–2. osztályos német nyelvkönyvek szöszedeteit hiánytalanul tudnia kellett. Ősszel a német alapfokú nyelvvizsgán mondott valamit, amire a vizsgáztató felkapta a fejét és megjegyezte:

– Így is lehet mondani, de így Bécsben a kocsisok beszélnek.

– Ott voltam a nyáron. Ott ragadt rám – válaszolta egyetértően. A vizsga sikerült. Angolból már korábban tett alapfokú nyelvvizsgát.

Nekünk a gyerekeinkhez való viszonyunk a meleg korlátozó kategóriának felelt meg. Baráti összejöveletekre, rendezvényekre a gyerekeket mindig elengedtük két feltétellel: tudtuk, hova, milyen eseményre, társaságba mennek, és megegyeztünk, hogy legkésőbb mikorra, hogyan érnek haza. Ez utóbbiban nagy volt a szigor. Be nem tartása a következő elengedést hiúsította volna meg, és a megbízhatatlan stigmát vonta volna maga után. (Telefon nem volt, nem lehetett pótlólag kialakulni extra tartózkodási időt.) Mindig hazaértek a megbeszélts időre, mert azt is tudták, hogy addig mi nem alszunk el, amíg ők nincsenek otthon. Azt is engedték, legyenek nálunk is baráti bulik. Olyan is volt, hogy az egész gimnáziumi osztály nálunk tartott kerti partit éjfél utánig mulatva. Fiunk erre az alkalomra futó fényrendszert eszközölt a szomszéd villanyszerelő felügyeletével, és az egész kert villogott. A szerkezet még 40 év után is a kamrában a polcon raktároztuk. A főiskolán látott évfolyam vetélkedők ötlete alapján a fiunk a gimnáziumban megszervezte az évfolyamok többhelyszínes, az iskola teljes területére kiterjedő vetélkedőjét, amelynek a technikai előkészítője és a műsorvezetője is ő volt. Ez közismertté tette a gimnázium teljes tagsága körében. Nagy sikert aratott a rendezvény a diákok és a tanárok között egyaránt.

A pályaválasztásban tanácsadók voltunk, de hagytuk, hogy a gyerekek maguk döntsenek. Éva matematika-fizika szakos tanárnak indult, aztán látta a *Kóma* című mozifilmet, nézte *A kórház a város szélén* csehszlovák TV sorozatot, és az orvosi pálya mellett kötött ki. Ebben még az is szerepet játszott, hogy 14 éves korában a gimnáziumban szemüveges lett. Arra

gondolt, hogy majd szemész lesz. István technikai érdeklődése alapján mérnöknek indult, majd negyedik osztályra nagyapja szakmája, a vendéglátás mellett döntött. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy nyelvtudását felhasználva két nyáron is diákmunkában a helyi Aranyhomok Szállóban segéd londinerként dolgozott diákmunkában, ahol megtetszett neki a szállodák, az éttermek, az idegenforgalom világa.

A felvételi vizsgák éveiben mindkét gyerek színvonalas felkészítésben részesült, ahogyan ez akkortájt bevett szokás volt. Évát én kísértem el a szóbeli felvételi vizsgára, vele izgultam a vizsga nagyon hosszúnak tűnő percei alatt, majd hallgattam végig beszámolóját utána. Lányom nem volt megelégedve a nyújtott teljesítményével, pedig mint utóbb kiderült, megszerezte a felvételhez szükséges pontszámot. Nagy dolognak számított, és nagy örömet jelentett, hogy egy lány első próbálkozásra bejutott az orvosira, mert ekkor, kerülendő a pálya elnöiesedését, hallgatólagosan a fiúk kíváncsiabbak voltak az egyetemnek. István is kitűnő érettségivel, angol, német középfokú C típusú (ír, olvas, beszél) nyelvvizsgával ment felvételizni. A vizsgára anyja kísérte el, hogy az ilyen örömeiből neki is jusson. A vizsga nagyon jól sikerült, a pontszám elég magas lett ahhoz, hogy a vizsgázó társak így minősítsék:

– Ilyen pontszámmal miért nem a közgazdaságtudományi egyetemre mész?

Őt azonban a tudományos elméletek kevésbé érdekelték, inkább gyakorlatorientált beállítottságú volt menedzseri képességekkel. Neki a főiskola jobban passzolt.

Éva csendes szorgalommal végezte az egyetemet, a közösségi rendezvények szervezésében gyakran vett részt, a végzős évfolyam évkönyvének szerkesztésében komoly szerepet vállalt. Menetrendszerűen haladt, 6 év után átvehette az orvosi diplomát. István lazábban vette a tanulást, többet bulizott, a szakmában alkalmi munkákat vállalva gyakran kiegészítette havi ellátmányát. Extra pénzeket egyikük sem kért otthonról. Ölébe hullott a lehetőség, hogy – hasonlóan, mint apja 24 évvel korábban a tokiói olimpián – 1988-ban részt vehetett a szöuli olimpián a világifjúsági táborban a magyar ifjúsági delegáció tagjaként. (A helyi újságban interjú is megjelent ekkor velünk.)

Gyakorlati képzés Nyugat-Németországban

A főiskolán a 2. évben féléves gyakorlati képzésben vettek részt a hallgatók egy budapesti tanszállodában. Ez István számára 1989 tavaszán vált aktuálissá, amikor a rendszerváltozást már a kertek alatt éreztük. Felmerült a gondolat néhány hallgatóban, hogy a gyakorlatot külföldön végeznék el, ami elől a főigazgató, érezve az új szelek leheletét, kerekperec nem zárkózott el, de szigorú feltételeket szabott. Az egyik feltétel az volt, hogy a hallgatóknak önállóan kell gyakorló helyet keresni. Ebből aztán egy érdekes történet kerekedett ki.

A gimnázium kiváló énekkarát 1987-ben vendégszereplésre hívták a Nyugat-németországi Oytenbe. A kiutazó csoport vezetője a gimnázium SZM elnökeként én voltam. A kórus nagy sikerrel szerepelt. Megismerkedtünk többek között a helyi polgármesterrel és az egyik ottani szálloda és étterem tulajdonosával is. A következő évben az oyteni kórus volt a gimnázium vendége Kecskeméten, majd ősszel a polgármester is meglátogatta a gimnáziumot (meg az attraktív szingli német tanárnőt, aki Oytenben volt a tolmácsunk.) Az iskola udvarán barátságfát is ültetett. Meghívtuk mi is a polgármestert vacsorára. Főiskolás fiunk is *éppen otthon* volt. Beszélgetés közben szóba került, hogy talán külföldi gyakorlatra is mehetne. Bátortalanul megkérdeztük, hogy elvileg lenne-e lehetőség erre Nyugat-Németországban, és ő esetleg tudna-e helyet ajánlani. Tapasztalva a fiú német tudását a polgármester ezt mondta:

– Írj németül egy önéletrajzot! Elviszem, és meglátjuk, hogy tudok-e segíteni.

Az életrajzot a német tanárnő is finomította, és a polgármester a visszautazása előtt megkapta. Egy jó hónap múlva levél érkezett annak a helyi vendéglátóhelynek a tulajdonosától, amelyben a vendégszerepléskor a szervező stáb ülései voltak. A levél lényege az volt, hogy cégük az ottani vendéglátó-ipari szakképzésben részt vevő tanulók gyakorlati helye, tehát vállalhatja is, és vállalja is a magyar hallgatót gyakorlatra. A főiskola ebben az évben két hallgatójának engedélyezte a gyakorlat nyugati országban történő elvégzését (a másik Angliába ment).

A vizsgaidőszak befejeztével 1989 január végén fiunk alaposan felmálházva, Budáról a kollégiumából indult a pályaudvarra. Velem út

közben a Villányi úton találkozott, hogy elköszönjünk. (Én egy a Villányi úti pártiskolán szervezett konferencián vettem részt éppen.) Útravalóul csupán ennyit mondtam:

– Édes fiam! A hazádra és a családra ne hozz székelyt!

Megöleltük egymást, és a fiú elindult a legközelebbi megálló felé. Nem egészen száraz szemekkel néztem utána, és ekkor tudatosult igazán bennem, hogy már felnőtt fiam van, aki egyedül el mer indulni másfélezer km-re úgy, hogy egy fél évig idegen környezetben, távol a családjától, felelősséget vállalva minden tettéért a saját lábán kell, hogy megálljon. Ekkor engedtem most már örökre és visszavonhatatlanul el fiam kezét. Féltettem is még, meg büszke is voltam rá egyszerre. Ezekkel az apai érzésekkel sohasem találkozhat olyan férfi, aki fiúgyermeket nem nevel.

Németországban István nemcsak szakmai gyakorlatot szerzett, hanem az ottani szokásokról, morálról is komoly tapasztalatokra tett szert. A gimnáziumi kórus második vendégszereplése ottléte idejére esett, így őt meglátogatni a kórossal mi is elmentünk. Kellemes meglepetés volt, hogy a németek már nemcsak úgy fogadtak engem, mint az első vendégszereplés magyarországi szervezőjét, hanem többen is úgy üdvözöltek bennünket, mint a Höperéknél dolgozó István szüleit. Megtiszteltek bennünket a szervezők azzal, hogy a kórus egész heti programjára meghívtak mindkettőnket.

István már kilométerekkel a városka előtt az úton magyar zászlóval várta az érkező buszokat, és vezette be a járműveket a városba. Mi árgus szemekkel figyeltük fiunk ottani viselkedését. Amikor én rendeltem nála egy pohár sört, és mivel szomjas voltam, nekem hosszúnak tűnt az idő, mire a fiam hozta azt, megjegyeztem, hogy már előbb is jó lett volna. Ő azonban a legegyszerűbb természetességgel válaszolta:

– Neked se hozhatom ki a sört addig, amíg nem elég kemény a habja. Csak akkor jó, ha a fogpiszkáló egyenesen megáll benne – és beleállított egyet az asztalon lévő fogpiszkálóból. Elégedettséggel vettem tudomásul a magyarázatot, és ittam meg a sört.

Egy másik alkalommal az étterem előtt beszélgettünk. Ekkor ő egyedül volt szolgálatban, de éppen nem volt egyetlen vendége sem. Egyszer csak se szó, se beszéd, otthagyt minket, és mint a puskagolyó rohant be az

étterem mellékajtaján. Nem tudtuk mire vélni a dolgot. Aztán egy férfi távozott a főbejáraton, a fiú visszajött és magyarázóan mondta:

– Láttam, hogy egy vendég megy a vendéglő főbejárata felé. Olyan nem lehet, hogy a vendég belép, és senki se fogadja. Nekem hamarabb kellett az étteremben lennem, mint ahogy ő belépett oda. – Most már mindent értettünk.

Beszélgetve a szálloda tulajdonosával megkérdeztem:

– Höper úr! Mit kellene ennek a gyerekeknek még jobban csinálnia? Én is mondanám neki.

– Semmit. István úgy jó, ahogy van – és a kérdésre több szót nem vesztegetett.

Közben sor került a lányunk esküvőjére még István kint léte alatt. Sok időt vett volna igénybe az utazás vonattal ide és vissza akkor, amikor a forgalom az étteremben dübörgött. Tudták, hogy a fiú autóvezetésben is jó, mert a család autószalon üzletága részére vele hordatták Brémából a nagykereskedésből a megrendelt új autókat, így a főnöke felajánlotta a magyarországi utazáshoz a cég majdnem új VW Golfját, hogy azzal a legrövidebb idő alatt járja meg az utat. Nagy felelősséggel járt ezt elfogadni. Nagyon odafigyelt az úton, és 3000 km-t megtéve karcolás nélkül adta vissza a megbeszélrt időben az autót. A gyakorlati ideje meghosszabbítására kérték, így csak augusztusra, a bajai angol nyelvi táborba jött haza technikusként egy német barátnő kíséretében.

Németországban a fiatalok kezdetben tartózkodással fogadták az idegent, nem akartak barátkozni vele. Ő nem értette, hogy miért nem, hiszen már jól beszéli a nyelvüket. Egyszer aztán valamelyik német megkérdezte:

– Te is azért jöttél, mert itt akarsz maradni végleg?

A kérdésnek megvilágosító jelentése volt a magyar számára. Ezt válaszolta:

– Nem. Én szakmai gyakorlatra, tanulni jöttem ide. Nekem Magyarországon családom, barátaim vannak, akik visszavárnak. Alig várom, hogy hazamehessek.

Meglepődtek a németek. Ettől kezdve másként kezelték, és barátai is lettek.

Alkalmazói a következő nyárra visszavárták. Ekkorra már a szakdolgozati téma választása is aktuálissá vált. A német tulajdonos hozzájárulásával szakdolgozata témájául a német cég működésének átvilágítását és a fejlesztésére javaslatok tételét választotta. Nyári kint tartózkodása alatt az anyagot összegyűjtötte a szakdolgozathoz, amit a főiskolán időben beadott, németre fordítva megküldött a tulajdonosnak, aki a konzulense is volt. A főiskola *jó* minősítéssel fogadta el a szakdolgozatát. A német cég pedig további egy évre posztgraduális gyakornokként meghívta, hogy dolgozzon még náluk.

Húsvétra kellett Oytenbe érnie. Torokgyulladással, betegen indult. Sógora vállalta, hogy autóval velem együtt elvisszük, de az autó meghibásodott. Vissza kellett vinni a szerelőhöz nagyszombaton, mert István azt mondta:

– Vagy ott leszek a megbeszélrt időre, vagy egyáltalán nem megyek. Olyan nincs, hogy két nappal később érkezzek meg! – és ott volt húsvét vasárnap pontosan. Tudta, hogy az adott szó gentlemen’s agreement, (úri becsületszó), megtanulta a német precízséget, és azt is, hogy a szakmát nagyon jól kell tudni. Megtanult tökéletesen németül is. Mindkettővel megbecsülést szerzett magának, amit bizonyít, hogy a tulajdonos egyik fia a barátjával Magyarországon meglátogatta egy motortúra keretében. Barátok lettek, és amikor István Magyarországon már szállodaigazgató volt, egykori német főnöke meglátogatta és örömmel tanította magyar kollégáit is. A német tulajdonos két családtagjával fiam esküvőjére és lakodalmába eljött, és a fia esküvőjére, lakodalmára a magyar családot, bennünket is meghívott.

Amikor 20 hónapos németországi tapasztalattal hazajött, csak besétált az akkor induló Kempinski szállóba Budapesten, ahol azonnal alkalmazták értékesítési képviselő beosztásban, majd rövidesen ő lett a szálloda értékesítési menedzsere. Szállodaipari szakemberként 30 évesen az országban az 5 csillagos szállodák igazgatói között a legfiatalabb volt. Angolul, németül és most már olaszul is szakmai nyelven is felsőfokon kommunikál. Jelenleg magyar és külföldi idegenforgalmi vállalkozások, többek között a szicíliai Tasca d’Almerita, majd a Pellegrino család idegenforgalmi tanácsadója.

A „családi kör”

A két gyerek nevelésében fontos tényező volt, hogy amikor csak lehetett, a család együtt volt. Tanévben mi, a szülők tanítottunk, a gyerekek tanultak. A hétvégeket a nagyszülők, a szülők és a gyerekek jobbra együtt töltöttük, amiket kiegészítettek a gyerekek kortársaikkal együtt töltött programjai. Év közben az anyjuk iskolájában is, meg a főiskolán is voltak rendezvények, (ünnepélyek, kulturális események, diákrendezvények, vetélkedők, kollégiumi HÚ-HÓ-k stb.) ahonnan a gyerekek sem maradhattak el. Ez jó felkészülést jelentett nekik az egyetemi, főiskolai diákévekre.

Nyáron a pedagógus szüleikkel együtt üdültek úttörőtáborokban, egyetemi kollégiumokban, a főiskola mátraszentlászlói üdülőjében, a főiskola szervezésében utazhattak belföldi túrákra és külföldi utazásokon (Jugoszlávia, Görög- és Törökország, Nyugat-Európa) vehettek részt. A kulturális látnivalók mellett nagy élmény volt a kempingekben a *fiúknak* a sátorépítés, a *lányoknak* a vacsorafőzés, amikor magyar ételek illata lengte át a kempinget, és az ott lévő más nemzetiségűek szájában összefutott a nyál. Ezekhez az utazásokhoz családjunk minden tagjának egy-két kellemetlenség mellett sok szép, felejthetetlen, közös emléke kötődik.

A gyerekek szexuális nevelésében nem voltunk profik. Az akkor elérhető ilyen témájú ismerethordozókhoz hozzájuttattuk őket, felszínes beszélgetésekre is sor került erről, de ez korántsem volt optimális, mert erre sem a tanító-, sem a tanárképzésben nem készítettek fel, a mi szüleinknél pedig ez tabu téma volt. Akkor azonban még nem volt divat a középiskolások körében a *szexelés*. Fiúk, lányok voltak a mi gyerekeink körül is, szerelmesek is voltak, csalódtak is, már ahogy ez ilyenkor lenni szokott. Mindezt mi természetesnek vettük, ebben is megértő és óvó álláspontot foglaltunk el. A gyerekeink saját serdülőkorú gyerekeket nevelő korukban tett megbízható bevallásuk szerint előbb érettségiztek és csak azután mondtak búcsút a szüzességüknek. (Mi évekkal később, amit nem éltünk veszteségélményként meg.)

Lányunkkal egyszer volt egy kisebb konfliktus. 16 éves korában egy főiskolás rendezvényen a tini lány összeismerkedett egy főiskolás pesti fiúval, aki a következő randevún azt javasolta, hogy a hét végén utazzanak

fel Pestre. Amikor ezt Évi elővezette, bennem tudatosult, hogy ez a fiú öltözködésében is, viselkedésében is különc, társai között nem népszerű, a tanulásban igen gyengén teljesítő kollégista hallgató. Nem válaszoltam azonnal, beszéltem a feleségemmel, akivel egyetértettünk abban, hogy erről így szó sem lehet. Ha már régebben együtt járnának, ha a fiúval együtt elmondták volna, hogy hova, miért mennének Pestre, talán még bele is egyeztünk volna a kiruccanásba. De így nem. Volt duzzogás, talán sírás is, meg megjegyzés, hogy *nem vagyok már kislány, tudok én már magamra vigyázni*. Kirándulás nem lett, a kapcsolat hamarosan megszakadt. Már egyetemista volt a leány, amikor valahogyan ez az eset beszélgetés közben itthon előjött. A már érettebben gondolkodó lány válasza csak ennyi volt:

– Ti voltatok a szülők. Nektek kellett több eszeteknek lenni.

Én a lányomat az egyetemre azzal az intelemmel indítottam el:

– Vigyázz arra, hogy haza egyedül gyere vagy hárman gyertek, de *ketten ne gyere!*

Lányom megfogadta a tanácsot. Egy este azonban, amikor fáradtan hazaértem, feleségem sejtelmes, huncutkás mosollyal fogadott:

– Na, ülj le! – konyakot hozott, töltött, és a mindezt mire vélni nem tudó férjnek ezt mondta:

– Akkor igyunk arra, hogy nagypapa leszel. (Ide kíváncozna az ezt követő rövid párbeszéd, de az inkább maradjon titok!)

Tudtuk, hogy van ez a kapcsolat, ismertük annak nem sima történetét is, de erre azért valahogyan nem gondoltunk. Nemsokára nem ketten, hanem öten jöttek, mert a fiú a szüleivel leánykérésre érkezett. Amikor apja megkérte fia számára a lányt, senkiben sem volt kétséges az *igen* válasz.

Végzés utánra Kecskeméten két kórház szemész főorvosa is várta volna állással az akkor még szemész szakorvosnak induló fiatal kolleginát, aki ehelyett fontosabbnak tartotta a családalapítást. Gyorsan lett belőle feleség, két gyermekes anya, háziasszony, elfogadva azt is, hogy éjszakai ügyelős klinikumot nem fog a szakosodásához választani. A többi megpróbáltatást még nem sejthette, ami ebben a házasságban és családban reá várt, és ami 20 évi házasság után a férje által eldöntött válással rászakadt. (Felelősségteljes vezetői munkája mellett új otthon teremtése, amihez a mi anyagi segítségünk is kellett, a széttört család után a három

gyerek összetartása, a nyolcéves kisfiú további nevelésében a megváltozott anyai szerep, az új pár keresése stb. De ez már az ő története, aminek a gondjai azonban a mieink is voltak és maradtak is.) Az olvasó annyit azonban megtudhat, hogy lakásproblémáját megoldotta, anyai feladatait, munkáját jól látta, látja el, és párkapcsolatát, valamint most már a többszörös nagymama szerepét is helyesen tudja kezelni. A sorscsapás nemcsak ártott, használt is neki.

István a gimnáziumban is, meg az angol nyelvi táborokban világmagyar (svájci, amerikai) lányokkal esett szép, romantikus szerelmekbe. A főiskolán aztán már nem csak romantikus módon váltogatta a lányokat és azok őt. Németországi tartózkodása idejére esett egy tartósabb kapcsolata egy itthoni szép és csinos lánnyal, aki *megettérítette*. Lévén a lány nagyon vallásos, a kedvéért nemcsak templomba járt vele, hanem a katolikus hitben meg is keresztelkedett. Mennyire örült volna ennek a nagyanyja, aki azonban ezt már nem érthette meg. (Én tudomásul vettem fiam elhatározását, de előre megmondtam, hogy a keresztelő szertartáson nem veszek részt.) Hiábavalónak bizonyult a lány hittérítő igyekezete, mert amikor már egy ideig együtt is éltek, kiderültek az értékrendben meglévő komoly különbségek, és útjaik még időben elváltak.

Nem így történt a következő nagy szerelem esetében. Munkahelyi ismeretség, szerelem, együttélés, majd házasság. A szerelem elhanyagolhatóvá tette a közöttük feszülő más jellegű értékrendbeni különbségeket, amik csak a házasságban nyertek reális felismerést. Volt szép esküvő, elegáns lakodalom. Itt hangzott el a vőlegény szájából nyilvánosan ez a szüleinek szóló mondat:

– Köszönöm, hogy fogtátok a kezem, azt meg főleg, hogy tudtátok, mikor kell elengedni.

Nem sokkal az esküvő után vidékre mentek szállodát építeni, szervezni, beindítani. A házastársak közötti feszültségek egyre nyilvánvalóbbá válása közben *létrejött* ennek a házasságnak számunkra legértékesebb pozitívuma: egy fiúgyermek, Gergely. Azonban ez, meg az újbóli Budapestre költözés, az ötcsillagos budapesti szálloda igazgatói posztja, amellyel 30 évesen az ilyen színvonalú szállodák igazgatói között a legfiatalabb volt, sem bizonyult elégnek ahhoz, hogy egymás mellett tartsa az összecsiszolódni képteleneket. Közös megegyezéssel elváltak.

Istvánnak új életet kellett kezdeni. Úgy alakult, hogy megvált szállodavezetői beosztásától is, és új családi kapcsolattal magánvállalkozó lett. Az ezzel járó gondok embert próbáló új feladatokkal jártak, melyek hatásai alól mi sem vonhattuk ki magunkat. Nem kevés nehézség leküzdése árán most szervezetfejlesztő tanácsadóként dolgozik. Legnagyobb bánatunkra mindkét gyerekünk elsőgenerációs elvált lett, (mint ebben a korban annyian mások), unokáinknak pedig a szétesett család viszonyaiba kellett beletörödniük, ehhez kell igazodniuk

Nagyszülői szerepben

Azokban az években, amikor a rendszer változása miatt engem, a korábbi marxista oktatót szinte már elviselhetetlen terhek nyomtak, feleségem még a mindennapi munkája mellett utazó nagymama is lett. Ez azt jelentette, hogy amikor kellett, mindig, meg amikor csak tudott, előbb Szegedre, utána Sándorfalvára utazott, hogy lányának egy, aztán hamarosan már két kislánya gondozásában segítsen, mert az orvos férjre alig lehetett számítani. Mind ehhez hamarosan társult az én súlyos betegségem, műtőtem. Csak egy a Sors minden megpróbáltatását kibírni akaró, lehetetlent, fáradtságot nem ismerő asszony képes ennyi kihívásnak egyszerre megfelelni, a csaknem reménytelen helyzetben fogait összeszorítva csendben küzdeni, nem feladni semmit. Következmény nélkül nem lehetett mindezt megtenni. Alattomosan megemelkedett a szemnyomása, a vérnyomása, amit gyógykezelní kell egész hátra lévő életében. (15 év múlva, amikor lányunk nagyon kritikus élethelyzetbe került, ő is hasonlóan alázatos, kitartó küzdelemben győzte le a rá háruló nehézségeket. Válás után a fiunk is „megjárta a hadak útját”, mert 4-5 évig olyan, nekem már-már reménytelen helyzetbe hozta magát, amelyből csak a kincstári optimizmusa által életben tartott remény segítségével tudott talpra állni. Úgy látszik, a Sors mindegyiküket kemény próbatételekben való megedződésre ítélte. Mi meg megmaradunk abban a hitünkben, hogy a családi nevelésnek és a szülői háttérnek is van szerepe abban, hogy a nagyon nehéz helyzeteken mindegyikük nemcsak képes volt túljutni, hanem tanulságokkal, tapasztalatokkal gazdagodva, emberi minőségben gyarapodva értékesebb személyiségek is tudtak lenni.)

A házastársakkal, unokákkal megnövekedett családi kör azonban sok örömet is hozott. Ezek közül kiemelhetők a nagycsalád közös kirándulásai. A főiskola mátraszentlászlói üdülőjében saját gyerekeinkkel, barátainkkal túrázva, szalonnát sütve sok kellemes és vidám alkalmat töltöttünk korábban is együtt. Eljött az ideje, hogy az új rokonokkal, az unokákkal bővült nagycsaláddal menjünk a Mátrába egy-egy hosszú hétvégére. A meghitt, boldog, szeretetben bővelkedő együttlétek a főiskola üdülőjéből aztán évről-évre más-más helyszínekre (Noszvaj, Eger, Szépalma, Szlovákia) helyeződtek át.

A gyerekek válása miatt most már szűkebb körben, újabb résztvevőkkel is kiegészülve jártunk túrázni Mátraszentlászlóra, a kedvelt üdülőhelyre. Aztán ez is elmaradt, de a felnőtt unokák párjaikkal felújították a hagyományt az utóbbi években.

A nagycsalád kirándulásának résztvevői 2004-ben

Nóra

Nagy izgalommal vártuk az első unoka születését. A baráti körben nekünk lett először unokánk, viszonylag fiatalon lettünk nagyszülők, még mindketten 50 év alatt voltunk. Én megtanultam kézbe venni a gyereket, a

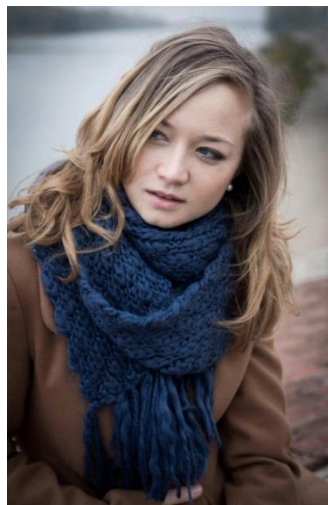
nagymama meg, amikor csak tudott, utazott Szegedre unokázni, lányának segíteni. Nóri, majd húga is tanítási szünetekben, főleg nyáron sok időt töltött nálunk. Az első unoka ügyes, értelmes kislánynak bizonyult. Húga még csak feküdt nálunk a járókában, ő pedig a járóka felső lécén két kezét kitarva, egyensúlyozva sétált körbe-körbe, mondogatva magának a biztatást: „Egyensúlyozz! Egyensúlyozz!” Ránk, a nagyszülőkre meg ránk jött a frász, hogy megbillenve bármely pillanatban akár a hűgára is zuhanhat. A kertben kedvenc szórakozása volt felmászni a cseresznyefára, ott ücsörögni, vagy különböző mutatványokat tenni. Korán megtanult szépen, tisztán beszélni. A környezetét elkápráztatta a korát meghazudtoló nyelvi fordulataival, kifejezései kulturáltságával és szép artikulációjával. Egyik magyar szakos barátnő mondta is a nagymamának, hogy írja egy füzetben a kislány érdekesebb, jeles mondásait időpontok megjelölésével. Ez azonban sajnos, elmaradt, pedig milyen jó lenne itt idézni belőlük. A betűk is nagyon érdekelték, gyorsan megismerkedett valamennyi kis- és nagybetűvel. A hangösszevonás egyik napról a másikra ment neki. Ha a városban vagy a környéken sétáltunk, feliratokat olvastunk. Ez volt az egyik szórakozásunk. Iskoláskora előtt már folyékonyan olvasott, ami külön problémát jelentett az elsős tanító néninek. Az iskolában jó tanuló, élénk, *minden lében két kanál* gyerek volt. Kitűnő zenei hallást is örökölt. A nagymama esti elalvás előtt énekelt dalaikat mind megtanulta. Iskolában furulyázni is tanult, hangszerét Kecskemétre is magával hozta. Egyszer az ágy közepén törökülésben furulyázgatott, amikor nekem eszembe jutott a *Mexikói prérin át...* kezdetű dal, amit elénekelt nekem. A kislánynak nagyon megtetszett a „...*fenekében pávatoll és vígan így dalol: Szúr, szúr, szúr, szúr a pávatoll. Kihúzza a fenekéből, s tovább lovagol*” szöveg, és két-három közös éneklés után már egyedül is tudta. De ez nem volt neki elég. Felkapta furulyáját, és hallás után tapogatva ki a hangokat, hamarosan tisztán fújta is a dallamot. (Már amennyire a furulya tiszta lehet egyáltalán, hiszen Kodály megmondta, hogy egy *furulyánál* már csak *kettő hamisabb*.) Ezért nagyon megdicsértük. Nagyon sokat volt a két lány nálunk évente. Nóra, a nagyobbik szeretett velem beszélgetni. Fekhelye az én ágyam mellett a *kuckóban* volt. Úgy aludt el, hogy „*Papa, fogom a kezéd.*” Elalvás előtt a mese után még beszélgettünk. Én már kifogytam

sokszor a szóból, Nóra még mindig mondta. Egyszer, amikor hosszabban hallgattam, a gyerek megkérdezte:

– Papa, alszol vagy csak sumákolysz?

Iskolai munkájában a humán tárgyakból neki nemigen kellett segíteni, matematikából a nagyanyja felügyelte, ha kellett, segített neki. Nóra minden iskolai kulturális eseményben szereplőként vett részt, gitározott, énekelt alakuló rock bandával. Nyolcadikosként ő búcsúzott társai nevében az iskolától, a gyerekkortól. A mondott szöveget maga fogalmazta. A gimnáziumi felvételi vizsgára a felkészülését magyarból én, matematikából a nagyanyja segítettük, ami olyan jól sikerült, hogy 97%-os teljesítménnyel a harmadik legjobb eredmény az övé volt.

A középiskolában jól tanult, de nem találta a helyét. Humán osztályban kezdett, aztán átment általánosba, majd gondolt egyet, és kiment egy évre Spanyolországba, ahol a nyelvet ugyan jól megtanulta, de a felsőfokú nyelvvizsgán kívül más haszna nem lett a kiruccanásnak. Még valami lelki traumát is összeszedett. Mire hazajött, a családja sem az volt már, mint amikor elment. Szülei a válás útját készítették elő, amit a gyerekek is megéreztek. Itthon újra humán osztályban folytatta. A sikeres érettségi után média-kommunikáció szakra iratkozott be az egyetemre. Alapképzésben a nyomtatott sajtó szakterületet választotta, de mesterszinten már a kulturális mediátor szakra ment, mivel közben a néptánc művelése, kulturális rendezvények szervezése került érdeklődése középpontjába, és gyakornokként a helyi TV riportereként is dolgozott, majd hamarosan felajánlottak neki egy riporteri félállást. Amikor ehhez gratuláltam, ezeket írtam: *„Okos, művelt, többoldalú vagy, és be fogod bizonyítani, hogy pályát is a személyiségedhez illőt választottál. Te az örökmozgásoddal, a mindenféle kultúrára való nyitottságoddal és a benned lévő közlés- és átadás kényszerrel, bár nem pedagógus lettél, mégis valami olyat csinálsz, mint a jó pedagógus, aki állandóan fejleszti magát azért, hogy amit megszerzett rögtön továbbadja másoknak. A jó riporter,*

újságíró, népművelő mediátorként ugyanezt teszi.” Művelt, színes, sokrétű személyiség, aki minden területen ki akarja próbálni magát.

2015-től két évig Petőfi Sándor Ösztöndíj programmal Kárpát-Ukrajnában tevékenykedett (közösségszervezéssel, népi ének és néptánc tanítással foglalkozott) első évben egyedül, aztán a második évben koreográfus férjével együtt. Majd megszületett lánya, Julcsi, az első dédunokánk. Van egy videócsatornája, ahova a maga készítette videóit rakja fel, elvégzett egy life-coaching tanfolyamot, így életmód tanácsadással is foglalkozik. Hamarosan megszületik második gyermeke is.

Réka

Réka csendes, lassúbb, bátortalanabb, megfontoltabb, szinte mindenben a nővérének az ellentéte volt, amit csak erősített, hogy a nővéréről beszéltek sokat, akinek a tetteit mesélték, akit gyakran dicsértek, aki sok elismerést kapott. Rékának az iskolában már-már diszlexiás és diszgráfiás gondjai is voltak. Montágh Imre *Mondd ki szépen* című könyvéből édesanyjával gyakoroltatták bizonyos mássalhangzók helyes kiejtését, mert még egy kis beszédhibája is akadt. Felső tagozatban fejlesztő pedagógus segítette az értő olvasás gyakorlásában. Rajzolásban, a kerámia szakkörben azonban kiváló volt. Verbális nyelvi hiányosságait a vizuális kifejezőkészsége ellensúlyozta, ami nem volt olyan látványos, mint nővére testi mozgékonyasága és a beszédben való brillírozása. Bele is látszott nyugodni a fiatalabb, a kisebb, a kevésbé tehetséges helyzetbe.

A nyári szünetben mi, a pedagógus nagyszülők *ráértünk* az unokákkal lenni, az orvos szülők pedig a nyár nagyobb részében is dolgoztak. A lányok nyaranta mindig sok időt, heteket, néha másfél hónapot is nálunk töltöttek, így kicsi korukban én is gyakran tologattam a babakocsit. Amikor nagyobbacska lettek, unokasarkot létesítettünk a kertben

hintákkal, csúszdával. A közeli játszótérre is kijártunk, ahol egyszer nagy baj történt. Libikókáztak a lányok. Amikor Réka volt a magasban, megbillent, arccal a vasrúdra bukott, onnan a földre esett. Csak a kisebbik baj volt, hogy megütötte magát és sírt, a nagyobbik az volt, hogy vérzett az orra alatt a *bajuszportája*. Meglátva a vasrúdon a hegyes kis csonkot, rögtön az jutott az eszembe, hogy az a gyerek szemét is kiüthette volna. Láttam, hogy a seb mély, azonnal ölembe kaptam a sérültet, és futottam vele hazáig. Húga miatt megrettenve futott mellettünk a nagyobbik. Otthon a nagymama is megvizsgálta a sérülést, és azonnal telefonáltunk a sebész apának, aki jött és elvitte a kis sérültet. A sebet össze kellett varrni, ami aztán szépen meg is gyógyult, de a helye azért egész életére megmaradt.

Évekkel később egy nyári délután Réka ült az egyik hintán, én a másikon és beszélgettünk az iskoláról, a tanulásról, meg a két testvér ebbéli különbségeiről. (Egy pedagógus mi másról is beszélgethetne?)

– Nóra nagyobb is, okosabb is, ügyesebb is, mint én. Én vagyok a fiatalabb, a kisebb, a csendesebb, a butább, az ügyetlenebb, a mindenben csak a második. De én jól érzem magam ebben a *kis hülye* helyzetemben.

Megállítottam a hintát. Megfogtam a kislány hintájának a kötelét, mélyen a szemébe nézve nagyon határozottan mondtam:

– Ezt soha többé nem szeretném hallani tőled! Csak annyi igaz belőle, hogy fiatalabb vagy. Az el fog tűnni, hogy kisebb vagy. Nóra mozgékonyásban, beszélőkében, zenélésben, szervezésben tehetséges, te meg rajzban, festésben, kerámiázásban vagy olyan, hogy a Nóra a meleg nyomodba sem érhet. Mindketten tehetségesek vagytok, csak egészen másban. Ha akarod, és ha szorgalmasan dolgozol érte, te pontosan olyan értékes ember leszel, mint a nővéred.

A kislány látszólag elgondolkodott az elhangzottakon, mert csendben hintáztunk tovább.

Évek múlva Réka művészeti szakközépiskolába pályázott. Rajztanár barátunk segített neki felkészülni a felvételi vizsgára. Ő már az első foglakozás után megerősítette, hogy Réka tehetséges. Fel is vették, és nagyon jól érezte magát ebben az iskolában. Jól fejlődtek nyelvi képességei is, sikeresen érettségizett, és középfokú nyelvvizsgát is szerzett. Az idősebb a tudományegyetem bölcsész karán, a fiatalabb az iparművészeti egyetem textiltervező szakán állta meg a helyét. Réka a

félévek végén rendezett kiállításokon, a hozzájuk kapcsolódó prezentációkon a legjobbak között szerepelt, (ha nem a legjobb volt). Kommunikációs készségével is az élmezőnyben mozgott. Tanárai dicsérték a jelen lévő családtagoknak is. Munkáival még külföldi kiállításokon is részt vett, divattervezett kollekciója a kifutóig eljutott. A frankfurti kiállítás és vásáron egy német cég a Portugáliában lévő gyárába fél évre tervező gyakornoknak hívta meg, ahol szintén jól teljesített. A hintás jóslatom beteljesedett. Aztán ő is férjhez ment, és már neki is van egy lánya, Róza, aki a második dédunokánk.

Gergely

Fiunk fia, Gergely 1997-ben született, amikor szülei Szépalmapusztán laktak és dolgoztak mindketten. Az utazó nagymamának újabb útvonallal kellett megismerkednie, mert többször ment Szépalmára is, hogy a kisfiúval töltsön néhány napot. Ide is szívesen mentem én is. Mindketten szeretünk a Bakony szívében lévő kulturált helyen lenni. Gyakoribb volt azonban, hogy Gergely tartózkodott akár heteket is nálunk Kecskeméten. Gergelynek volt egy kedves alvó állatkája, amit Csíkosnak hívtak. Egyszer otthon felejtették. Mit volt mit tenni, gyorsan

kellett egy Csíkoszt csinálni, mert nélküle a gyerek nem tudott volna elaludni. Persze, hogy észrevette, hogy ez nem az igazi, de megmagyaráztuk neki, hogy ez a Csíkos család Ortopéd tagja. Ópotéd, mondta, és *ha ló nincs, jó a szamár is* alapon vonakodva bár, de csak elfogadta. Még 16 éves korában is Csíkosokkal aludt, Kecskeméten néha még az Ópotéddal is. (Csíkosból egy egész család van neki.)

Mint minden gyerek, Gergely is nagyon szeretett belelépni a víztócsákba, amikor sétálgattunk. Ha meglátott egy pocsolyát, *ebbe bemelegyünk* (belemegyünk) felkiáltással már lépett is bele. Gyakran öltözött úgy a sétához, hogy megyünk pocsolyázni. Egy téli napon olvadás

után különösen sok tócsa volt az utak szélén. Élvezte, hogy gumicsizmájával mindegyikbe belemehetett. Az nem látszott, hogy az egyik tócsa elég mély is volt. Belelépett, a csizma tele lett hideg vízzel. A gyerek egy pillanatra meglepődött, aztán gyorsan kiöntöttem csizmájából a vizet, visszahúztuk, és futottunk hazáig.

Kedvenc játékaik lettek apja matchbox autói (volt vagy 25), de a buszmodellekkel különösen szeretett játszani. Szinte minden szabadidejét buszozással töltötte úgy, hogy a maga által kijelölt útvonalakon közlekedtette a buszait. Ajándéknak sokáig buszmodelleket kért, így egy egész flottája lett. Nagyon szeretett igazi buszokon is utazni. Séta helyett a nagyanyjával számtalanszor *tömegközlekedni* mentek. Rövidesen minden kecskeméti buszjárat útvonalát megismerte, tudta, hogy hányas járat milyen útvonalon jár, amit aztán kétféle módon is modellezett játékosan. Az egyik az volt, hogy a szobában kijelölte valamelyik járat útvonalát, és azon tologatta egy-egy buszát szájával brummogva, a megállóhelyeken meg-megállva. A másik még életszerűbb volt. Nagyanyjának volt egy olyan örökölt tragacs, amelyet még nagyapja készített saját kezével úgy 60 évvel korábban. Kiskorukban az unokákat, így Gergelyt is én talicskába vagy erre ültetve tologattam a városrész utcáin. A gyerekek igen élvezték a zötyögést. Amikor Gergely akkora lett, hogy már el bírta tolni a tragacsot, a járgányt kinevezte busznak. Útvonaltáblákat készítettünk, amelyek a tragacson cserélhetők voltak. A kisfiú órákat játszotta a buszvezető szerepét: indult, a megállóhelyeken megállt, ajtót nyitott, csukott, tologatta a *busztragacsot* az utcákon, ahol már egyre több lakó is ismerte, és meg-megállították, hogy beszél-gessenek vele. 8. osztályos koráig buszozott így.

Pesten is sokat utazott tömegközlekedéssel. Ott is megtanulta, hogy milyen járművek merre járnak. A járatok útvonalait hamarosan jobban tudta, mint a felmenői. A *mi lesz, ha nagy lesz* kérdésre sokáig az volt a válasza, hogy trolibuszvezető.

Hagyománnyá vált, hogy a nagycsalád tagjai (nagyszülők, szülők, a szülők testvérei, az összes gyerek, néha még baráti családok is, úgy 14-16 fő) kezdetben a főiskola mátrai üdülőjében, később az ország más helyein, egyszer még Szlovákiában is egy hosszú hétvégére összejöttek, és a beszélgetések mellé jó programokat, elmaradhatatlan túrákat szerveztek.

Gergely nagy túrázó volt. Először kocsiban tolva, aztán hol sétálva, hol az apja nyakában ülve rótt a kilométereket, majd később mindig az élbolyban haladt, és felső tagozatos korában már tervezte a túraútvonalakat, aztán kinevezte magát túravezetőnek is. A zenében is tehetséges, bőgőzni és énekelni zeneiskolában tanult, családi, iskolai eseményeken, közös kirándulásainkon gyakran szerepelt, adott *koncertet*.

Szeretett tervezni, az élen haladni, ami már jelzésértékkel is bírt.

A válás Gergelyt is nagyon megviselte. Anyjánál maradt, apja *hétvégi apa* lett. Hozzánk azonban továbbra is szeretett járni, a családi életével kapcsolatos gondjait sokszor hozta borús lelkében magával Kecskemétre. Mi örültünk annak, hogy a kisfiú, majd a kamasz, a legény fiú elég gyakran és szívesen jön hozzánk. Itt a szeretet mellett a tanulásban is szakszerű segítséget kapott, és velünk, főleg velem mint férfivel mindent meg tudott beszélni, kérdéseire a legtöbb esetben szakszerű és bölcs válaszokat tudott kapni. Nagyszülőkként olykor apa helyettes szerepet is betöltöttünk.

A gimnáziumban kitűnően érettségizett, angol és olasz nyelvvizsgákat tett, és megkapta a Kölcsey Emlékérem kitüntetését is. Útja a BME Közlekedésmérnöki Karára vezetett, ahol a humán, a szervező kommunikátor beállítottságú fiú hamar megtanult örülni még a kettesnek is. Már harmadéves, és igen jó esélye van rá, hogy megszerzi a közlekedésmérnöki Bsc diplomát. A trolibusz iránti rendíthetetlen szeretete arra ösztönözte, hogy az egyetem mellett trolibusz vezetői jogosítványt szerezzen, és valódi trolibuszokat vezessen. Most már ha időt tud szakítani rá, mint külső munkatárs jár a BKV-hoz trolit vezetni, ami neki pihentető az egyetemi tortúrák után, és még pénzt is keres vele.

Soma

„*De vakmerőn s hivatlanúl. Előáll harmadik;*” (Arany) 2000-ben nyáron a kertben a cseresznyefa alatt beszélgettünk, amikor Éváék bejelentették, hogy *véletlenül*, vagyis úgy, mint az előző kettő, nem tervezten, lesz egy harmadik gyerekük. Engem éppúgy meglepett a hír, mint a korábbiak, de csak ennyit mondtam felelőtlenül:

– Jöhet, de a nevelésében segítségként énám ne számítsatok. Már nem tudom még egyszer végigcsinálni mindazt, amit eddig hárommal tettem és teszem mostanában is. Öreg vagyok már hozzá.

A kijelentés azért volt felelőtlen, mert nem lehetett, nem tudtam betartani. Ezt az unokát is toltam a babakocsiban, tragacsra ültetve róttam vele is az utcákat, lökdöstem a hintán, segítettem a tanulási nehézségei leküzdésében. Soma csendes, eleinte kicsit lassú, néha feledékeny és szófukar személyiségnek mutatkozott. 8 éves korában, éppen akkor, amikor a legmelegebb, a legszeretetteljesebb, a leginkább segítő, problémáktól mentes családi fészekre lett volna szüksége, súlyos csapásként érte, hogy szülei elválnak. Iskolát ugyan nem kellett

váltania, de egy hónapból 2/3-ad részt anyjánál, 1/3-ad részt apjánál, annak új élettársa és a nála egy évvel idősebb lánya társaságában töltött ezután. Ettől aztán még zárkózottabbá, befelé élőbbé vált. Nagyon nagy szüksége volt biztonságra, gondoskodásra, amit kora miatt is anyja mellett talált meg jobban. Csak hát anyja új otthont teremtett, új, egyedülálló életet kezdett, keményen dolgozott, hogy nehogy a munkahelyét is elveszítse. Talpra kellett állnia, lelkiileg és testileg egyaránt rendbe kellett jönnie. A szülői anyagi segítség mellett én így biztattam:

– Van fedél a fejed felett, van autód, amivel mozogni tudsz, van munkahelyed, kereseted, van családot, amely melletted áll. Ki fogsz a gödörből mászni.

Az utazó nagymama megint Szegedre utazgatott. Ment, amikor kellett és tudott, ment a lányához tartani, erősíteni benne a lelket, az unokájához, hogy segítsen gondoskodni róla. Segített a tanulásban, hogy az elejében egyedül még tanulni nem tudó kisfiú nehogy lemaradjon. És Somának sikerült nemcsak személyiségében egyben maradnia, hanem tanulóként nemhogy lépést tartott, hanem felső tagozatos korára már megtanult önállóan tanulni olyannyira, hogy bizonyítványa kitűnő lett. Én is örömmel konstatálhattam, hogy a korábban szófukar kisfiú egyre báb-

rabban és intelligensebben, néha már a humort is használva kommunikál. Angolban is jó, kiejtése messze jobb, mint az enyém.

Amikor 13 éves lett, elolvastattam vele, hogy én ilyen idős koromban milyen munkákat végeztem. Elővettem, megkalapáltam a kaszát, és megpróbáltattam vele, hogy milyen is volt régen a fűkaszalás. Igyekezett úgy csinálni, ahogy mutattam, mondtam. Próbált rendet vágni, de a kasza vagy felszaladt a fű tetejére, vagy a hegye beleakadt a földbe úgy, ahogy minden kezdőnél szokásos. Jócskán izzadt már, amikor egyszer csak megállt, és a rövid tapasztalás birtokában ezt mondta:

– Papa! Most már értem, miért nem akartál paraszt lenni.

– Bizony nem volt könnyű egész nap kaszálni. Én fűvet nem kaszáltam, de kaszával aratni sem volt könnyebb – tettem hozzá.

Kaszált tovább. Hamarosan felfedezett egy vízhányagot a bal hüvelykujján. A kaszálást aztán nemsokára abbahagytuk. Következett a permetezés. Megtöltöttem vízzel a permetezőgépet, amit a hátára vett, és pumpálta, szórta a vizet, amíg teljesen ki nem fogyott. Elképzelhette, hogy mit jelentett kora reggeltől késő estig ezt csinálni. Aztán kapát adtam a kezébe, és egy jó félórányit kapáltunk egymás mellett. Kiderült, hogy egyik munkához sem kapott kedvet, amin nem csodálkoztam.

– Látod, azért tanulj szorgalmasan, hogy ne kelljen olyan munkát végezned egész életedben, amit nem szeretsz – fogalmaztam meg a levonható tanulságot a számára.

Este megkérdeztem tőle:

– Milyen hatással van rád az, hogy két okos, intelligens, tehetséges nővéred van?

Elgondolkodott, keresve a szavakat, lassan válaszolta:

– A testvéreim egyértelműen ösztönző hatással vannak rám, hogy minimum olyan sikeres legyek, mint ők.

– Helyesen gondolod – erősítettem meg, amit mondott. De azt is látod, ugye, hogy egészen másban tehetségesek. Nagy a valószínűsége, hogy te nem leszel sem riporter, sem textiltervező művész. Az máris mutatkozik, hogy te is tehetséges vagy, csak egészen másban, mint ők. Te a természet szerelmese vagy, az állatok, a növények, a biológia világa érdekel, korodhoz képest ezen a területen tudsz az átlagosnál sokkal többet. Remélem, hogy életed majd ezen a területen fog kiteljesedni.

Szegeden, a Radnóti Miklós Kísérleti Gimnáziumban a biológia és a kémia lettek a kedvenc tantárgyai. Az előbbiből OKTV-n országosan 34. helyezést ért el. Angol felsőfokú nyelvvizsgával, kitűnő érettségi bizonyítvánnyal olyan magas pontszámmal, amellyel az ország bármely orvosi egyetemére felvették volna Szegeden a Gyógyszerész Karra iratkozott be.

Richi, akivel egymáshoz sodort bennünket az élet

Richi, akit az ötödik unokánkként fogadtunk, alig kétévesen került a családukba fiunk új kapcsolatával. Megismerve igyekeztünk elfogadni, hogy ő a mi unokáinktól nagyon eltérő genetikai gyökerekkel rendelkezik, édesanyja révén pedig a miénktől különböző felfogás szerint nevelkedik. Korán látszott, hogy erős egyéniség, elgondolásait kemény akarattal igyekszik megvalósítani. Később az is megmutatkozott, hogy gondolkodó, célratörő kisfiú. Személyiségének alakulása a jelenkori társadalom viszonyai között érvényesülni akaró és arra képes ember ideája felé halad.

Korán megmutatkozott, hogy nagyon értelmes kisfiú. Édesanyja minden segítséget megad a szellemi fejlődéséhez. Olaszul és magyarul egyszerre, szinte egyforma ütemben tanult beszélni. Az olasz írás és olvasással egy időben tanult meg magyarul írni, olvasni, mellette még angolul is tanul már alsó tagozatos éve óta. Két nyelven falja a könyveket, nem győzik olvasnivalóval ellátni. Az önkormányzati iskolában rosszul érezte magát, mert fegyelmezetlen társai miatt nem tudott figyelni, a tanulásban egyéni üteme szerint haladni, ezért magániskolába járt hét éves kora óta. Itt kapacitását le tudják kötni, kiemelkedő tudásáért társai nem bántották, sőt elismerték és szerették. Rendkívüli tehetségnek látszik a gyerek. Olaszországba történt visszaköltözésük, hatéves kora óta egy ideig csak akkor találkoztunk, ha hazalátogattak, vagy mi látogattuk meg őket.

Fiunk és a kisfiú édesanyja között az élettársi kapcsolat tíz esztendő együttélés után megszűnt, de Richi és István kapcsolata megmaradt. Richi nyaranta nemcsak Istvánhoz megy vakációra, hanem hozzánk is eljön egy-egy hétre. Itt is fejleszti magyar nyelvtudását, és mellettem tanulja a pálinkafőzés mesterségét, amiben jelentős jártasságra tett máris szert.

Milánó és lehet, hogy Olaszország legjobb, de biztosan egyik legjobb liceumában a tanulásban nagyon kiváló, intelligens fiatalember a következő tanévre egy kanadai középiskolába megy, ahol a célja az, hogy onnan érettségi bizonyítvánnyal térjen vissza Milánóba.

Dédunokák

Julcsi

Róza

Következtetések

A mi gyerekeink hagyományos családban, nagyszülők közelében nevelkedtek. Az előbbi, sajnos egyetlen unoka sem mondhatja el magáról. Osztoznak sorstársaikkal a válásokat, új családi együttéléseket jellemző dilemmákban, konfliktusokban. Unokáim is megerősítették egykori saját tapasztalataimat, melyek szerint:

- az édes szülő jobban és másként szereti gyerekeit, mint a mostoha;
- a mostohával szemben a gyerek többé-kevésbé ellenséges, mert az édes szülő a szeretetéből rá is pazarol;

- ha a két szülő koalíciót alkotva egységesen lép fel a gyerekekkel, a gyerek ezt az édestől elfogadja, míg a mostohától nem;
- ha a mostoha a gyerekekkel koalícióra lép az édessel szemben, a gyerek szemében a mostoha az ő édes szülőjét, a neki fontosabbat bántja, ami rontja a fellépés hatékonyságát;
- ha a gyerek édes szülőjével együtt lép fel a mostohával szemben, az utóbbinak semmi esélye nincs.

A legkisebb rossznak az látszik, hogy saját gyermeke nevelését amennyire csak lehet, az édes szülőre kell hagyni. Ez esetben viszont az édes szülő a nevelési konfliktusaiban azt érzi, hogy társa magára hagyta. Ezt nem valószínű, hogy szó nélkül fogja tűrni.

Nem ismerve, hogy a válásokból fakadó új helyzetükben unokáimnak a lelkében mi minden zajlott le és zajlik. A krónikás nagyapa ezek elemzésébe már nem bonyolódik bele. Történeteiket az *élet írja* tovább.

Az azonban nagy kérdés, hogy ilyen családi szocializáció mellett ők hogyan tudnak majd családi életet élni. Nostalgiaival fogják emlegetni a holtomiglan-holtodiglan kitartó nagyszülőket, vagy megmosolyogják őket?

Amit tudatosan kihagytam

Most következnének azok a mellőzött történetek, események és a velük kapcsolatos gondolatok, amelyek megbánthatnák, netán sértenék is azokat, akiket sokkal jobban szeretek annál, hogy ezt tegyem velük. Az események számukra ismertek, átéltek, nem szívesen emlékeznének újra rájuk. Értékelésükre, minősítésükre pedig tőlem, a *fogadatlan prókátortól* nem tartanak igényt. Az én ezekkel kapcsolatos gondolataim, ítéleteim majd egyszer szétesnek, mint a törölt fájlok, a *merevlemez*, amelyen egykor ezek voltak, a krematóriumba kerül. Ott elég, és amik valaha benne rögzítve voltak, sem verbális, sem írásos formát soha többé nem ölthetnek. „... a „volt” nem-volttá bomlik, nem létezővé porlad”. (Gál Sándor: *Esték és hajnalok*) Olyan lesz, mintha nem is lett volna.

Összegzés

Végül is milyen volt ez a házasságban, családban eltöltött 56 év? Az, hogy az a leány lett a feleségem, akit az udvarlás korszakában a legjobban szerettem, a legtöbbre becsültem, a házastársi kapcsolatot nemcsak elviselhetővé, hanem élhetővé, sikereket, örömöket, elégedettséget nyújtóvá tette. Persze, voltak sűrűlódások, mosolyszünetek, konfliktusok a sok év folyamán, de azokat mindig a problémamegoldás igényével kezeltük, és tudtunk túllépni rajtuk úgy, hogy a válásnak a gondolata életünkben sohasem merült fel. Feleségem helyett más, nála jobb társ személyét elképzelni sem tudtam, a környezetemben nekem ilyen nem tűnt fel.

A családban speciális munkamegosztást alkalmaztunk. Voltak nekem és voltak a feleségemnek delegált feladatok. Mindenki azt csinálta, amihez jobban értett, amelyeket fizikailag és/vagy mentálisan jobban bírt. Az otthoni munkákba a gyerekeket is bevontuk, önmagukat kiszolgálva egyre több mindent kellett végezniük. Segíteniük a nagyszülőknek, a szülőknek, ami később a hasznukra vált. A családban, a lakásban, a házunk környékén és a benne lakók tudatában, lelkében a körülmények engedte határokon belül rend, tisztaság, fegyelem, pontosság és kiszámíthatóság volt a jellemző. Saját életem is igazolni látszik Bagdy Emőke állítását: *„A párkapcsolatba fektetett energia a „legjövödelmezőbb”. Haszna a meghitt kapcsolat, amelyben a szövetség és a szeretet ereje mind a párt, mind a családot boldoggá teheti.”*

Barátok között

A jó ismerős, a megértő kolléga, a haver, a barát, a jó barát és az igazi, hű barát az emberi kapcsolatok fokozatai. A számuk a felsorolás sorrendjében egy-egy ember vonatkozásában fokozatos csökkenést mutat, mert jó ismerősből egy élet során sok akad, igazán hűséges barátból azonban jó, ha egy pár van, belőlük már egy-kettő is nagy kincsnek számít. A kiválasztódás leggyakoribb színterei a szomszédság, az iskolák, a munkahelyek, az érdekcsoportok, hobbi társaságok, esetleg különös találkozások.

Ifjú haverok

Nekem az utcában, az általános iskolában haverom, barátom nem volt. A tanítóképzőbe pályázás hozott közelebb ahhoz a fiúhoz, akivel együtt felvételiztünk, de akit akkor nem vettek fel. Földiek voltunk, nyolc évig egy osztályba jártunk, ezért is sajnáltam, hogy neki nem sikerült, de azért is, mert így egyetlen ismerős nélkül kerültem be a falutól távol lévő középiskolába. (Falubeliek persze más bajai középiskolákban voltak.) Amit csak tudtam, megtettem azért, hogy a fiú mégis csak átkerülhessen a tanítóképzőbe. Napirenden tartottam az ügyet az igazgatónál, levelekben tájékoztattam társamat a teendőkről, az ügye állásáról. Egy nyílt levelezőlapon azt írtam, hogy „...ez a rohadt minisztérium még nem válaszolt az Igazgató úrnak.” Na, ez a levél a cenzúra kezébe került valahogyan, és a címzett helyett a tanítóképző igazgatójánál landolt. Az inkriminált mondat pirossal alá volt húzva. Az igazgató magához hívatott, kikérdezett, és azzal a megjegyzéssel adta ide a lapot nekem, hogy csak borítékos leveleket írjak ezután. Részéről ezzel a levél ügy el volt intézve, és különbözeti vizsgával a második osztályba átvette Sándort még két társával együtt a következő évre. A képzőben megmaradtunk földieknek, régi, jó ismerősöknek. Baráti a kapcsolatunk csak jóval később lett az érettségi találkozók közös szervezése közben. Tartalmas, mély barátságról azonban ez esetben nem beszélhetünk az élet szempontjából alapvetőnek számító értékekben (vallás, hatalomhoz való viszony) meglévő és meg is maradó különbségeink miatt.

A haverságon túlmutató, már barátinak is nevezhető kapcsolatom a tanítóképzőben Sörös Ferivel alakult ki. Nyári szünetekben ellátogattunk egymáshoz, év közben együtt csatangoltunk, randevúink tapasztalatait megbeszéltük, együtt jártunk moziba, színházba, diákbálakba. Vele mentem arra a randevúra, ahol baráti segítségként megismerkedtem és sétáltam Feri új szerelmének az ismerősével. Feri és Terka között a szerelem csak hónapokig tartott, én azonban az alkalmi ismerős kislányt hét év múlva feleségül vettem.

Kollégákból barátok

A továbbiakban szorosabb kapcsolataim kollegiális alapokon jöttek létre. A KISZ bizottságon első közvetlen főnökömmel, majd később családjaink között is közelebbi lett a kapcsolat. Együtt szilvesztereztünk, közös programokat szerveztünk, egy páholyba szólt a premier színházbérletünk. Ez azonban inkább *elvtársi* alapon működött, nem mélyült teljes emberi értelmű barátsággá, amit aztán a pártfegyelmi ügy 20 évre teljesen meg is szakított, és csak a nem is igazán volt egykori barátság nosztalgiájaként elevenítettünk valamelyest fel.

Egyik korábbi KISZ-es munkatársammal, Brenyó Misivel, a későbbi Apáczai-, Beke Manó-Ericsson- és Rátz tanár úr díjas matematika tanárral már a Bányai Júlia Gimnáziumot igazgató korában, akkor kerültünk egyre közelebb egymáshoz, amikor a középiskola szülői munkaközössége elnökének választottak. Ezt a megbízatást hét évig, amíg gyerekeim ebben az iskolában tanultak, töltöttem be. Misi felesége, a szintén Beke Manó, Ericsson és Rátz tanár úr díjas Ancika és a feleségem egy matematika kísérleti projektben évekig együtt dolgoztak, később egy helyen is tanítottak. Ez is közrejátszott abban, hogy a két család között a kapcsolat egyre tartalmasabb lett, mind mélyebbé és sokoldalúbbá vált. Rendszeresen találkozunk, évente többször is. Viszonyunk elérte az igazi barátság szintjét, ami remélhető, hogy életfogytig meg is marad.

Kollégák és igaz barátok

Egy másik kolléganővel, Máriával a leninvárosi iskolában tanított együtt a feleségem. Kapcsolatuk a matematika-fizika közös szakok következtében lett szorosabb, aztán családi méretben is összejött, de dőcögött a barátság felé vezető út, mert az orvos férj a miénktől eltérő érdeklődésű, öntörvényű egyéniség volt. Később el is váltak, és a válás után a kolléganő abba az iskolába került, ahol a feleségem igazgatóhelyettes volt. Hamarosan lett egy önzetlen, őszinte, nagyon

korrekt barátunk. Az egymáson való kölcsönös, feltétel nélküli segítés, a személyes és a családi gondok megosztása, problémáink egymással való megbeszélése, a megoldási lehetőségek közös keresése, a közös titkok megtartása jellemzi ezt a kapcsolatot. Ez a barátnő engem a tanulási motivációk kutatásában bátorított, publikációim közül néhányat lektorált is. A feleségem nyugdíjba vonulása után ő lett az iskola igazgató-helyettese, és a megbízások jogviszonyban tovább dolgozó volt és az új igazgatóhelyettesek gyümölcsözően, jó egyetértésben dolgoztak évekig. A barátság azóta is tart, és remélhető, hogy ez így is marad, amíg e kapcsolat alanyai élnek.

A feleségem utolsó tantestületéből még egy valódi barátság felé mutató kapcsolat jött létre. Ő Zsuzsa, a rajztanárnő, aki az egyik unokát felkészítette a művészeti szakközépiskolára, és aki megerősítette a leányban a hitet, hogy tehetséges. Kiváló szakember, jó pedagógus, aki a hivatásának adta az életét, sem férjjel, sem saját gyerekekkel nem osztva meg azt. Őt is jellemzik mindazok a személyiségjegyek, amelyek kellenek ahhoz, hogy valaki igazi barát legyen. Különösen igaz rá az, hogy minden szépet és jót nem önmagának akar, hanem a tanítványainak, a barátainak. Szétosztja, amije van, az adás jelent számára igazi örömet.

A tanszéken is alakult munkahelyi kapcsolatból induló barátság. Tanszékvezetőként előbb óraadónak, majd főállású docensnek választott kollégám, Müller Rudi segített abban, hogy egyes tantárgyaimhoz megfelelő külső előadókat találjak. Aztán magánéleti témákról is gyakran beszélgettünk, s amikor már nem voltam tanszékvezető, egyenrangú felek között általános emberi alapokon fejlődött tovább a kapcsolat családi összefüggések sorozatában. Munkahelyi problémák elemző megtagyálásai, a gyerekek életében jelentkező súlyos krízisek feldolgozó

megbeszélései, a közélet visszásságainak megvitatása és mások adtak tartalmat és értékeket az egyébként is kellemes együttlétekhez.

Mivel Rudi nemcsak borszerető, de a borhoz értő ember is, foglalkoztunk a borokkal, kóstoltgattuk együtt a jó és a kiváló minőségűeket, aztán az általam főzött pálinkákat is. Sosem az ivás volt az érdekes, hanem az italok minőségének a vizsgálata, az ízek és zamatok élvezete, a valami miatt

különleges (bográcsban főzött, kemencében süített, kiváló alapanyagokból sajátos receptek szerint készített stb.) finom, ízletes ételek fogyasztásával együtt. Rudi felesége, Kati orvosként segített minket egészségügyi problémáink megoldásában, ami a „*ha beteg vagy, legyen sok pénzed vagy protekciód vagy halj meg gyorsan*” egészségügyi körülmények közepette nemcsak emberileg ért nagyon sokat nekünk, a kispénzű nyugdíjasoknak.

Ez a barátság azzal, hogy mindannyian nyugdíjasok lettünk még személyesebbé és bensőségesebbé vált. Az aktív, alkotó életről a nyugdíjas életre való áttérés tudati, lelki feldolgozásához, az új életforma és életritmus kialakításához mindenkinek jól jön, ha beszélgethet olyasvalakikkel, akik ebben már tapasztalattal rendelkeznek. A két család viszonya ma már a barátság elvi kritériumai közül egyre többnek és egyre jobban felel meg. Feltételezhető, hogy nemcsak eltart a síríg, hanem addig még tartalmasabbá és mélyebbé is válik.

Családtagok és barátok a 60. éves születésnapomon

Barátok külföldön

Külföldön is létesítettem szoros emberi kapcsolatokat oktatóként és magánemberként is. Finnországban a Mátyás Király Iskola tanulói kirándulása alkalmából szerzett ismerősöm, Olavi Metsistö Magyarországon Dióskálon vett egy házat, ahova évente jöttek feleségével a hónapokig sötét északi országból, hogy a telet itt töltsék. Hévízárról több évben is meglátogattuk őket, meghívtuk Kecskemétre a házaspárt többször is. Még a finnről fordított könyv és a témához tartozó videók anyagának a fordítását is lektorálták nekem csupán barátságból. (A férfi jól tudott magyarul, mert Budapesten járt egyetemre, műfordítóként magyar műveket fordított finnre.)

Egy különös barátot ki kell emelnem a külföldiek közül. Hastingsben az angliai intenzív nyelvtanfolyamon egyik délután egy áruházban feleségemmel virágmagokat, hagymákat nézegettünk. Egy idősebb, alacsony termetű, jóságos arcú asszony lépett oda hozzánk:

– Bocsánatot kérek, hogy megszólítom önöket. Meghallottam, hogy magyarul beszélnek, és nem tudtam megállni, hogy ne szólhassak én is

magyarul. Itt lakom a közelben a Priory Avenue-n. 1956-ban jöttünk a férjemmel el Magyarországról, és itt Angliában telepedtünk le. Önök milyen okból tartózkodnak itt?

– Mi kéthetes intenzív nyelvtanfolyamra jöttünk két napja az International Translator School nyelviskolába.

Beszédbe elegyedtünk. Elkészönéskor az asszony elmondta, hogy örülne annak, ha otthonában meglátogatnánk. Időpontot egyeztettünk, s az első látogatást még néhány követte a nagy házban akkor már elváltan, egyedül élő asszonynál. A hazatérés után leveleztünk egymással. A következő nyáron Rózsi (Így hívták az asszonyt, aki nő léte a Rákosi rendszer éveiben teherautó-sofőrként dolgozott Budapesten a TEFU-nál, Angliában pedig a férjével autószerelő műhelyük volt, míg el nem váltak.), bennünket, új ismerőseit egy hónapra meghívott Hastingsbe. Egy évvel később egy hónapig szállással és étkezéssel vendégül látta lányunkat és vejünket, akik nyelviskolába jártak ez idő alatt. Aztán mi is meghívtuk Rózsit Kecskemétre kétszer is. Vele a barátság élete végéig tartott. Angliában élő lányával is tartottuk a kapcsolatot, akit e-mailek váltásával tanítottunk meg arra, hogyan kell csirkepaprikást főzni, hogy az akkor már halálos beteg édesanyjának magyaros ételt tudjon vinni a hospice házba, ahol utolsó heteit töltötte. Nagyon jól tette Rózsi, hogy akkor ott a boltban megszólalt magyarul. Jót tudott honfitársaival tenni, ami neki határtalan örömet okozott, és mi is tehettünk vele jót. A kiadások említésre se méltók ahhoz képest, amit egymás becsülésében, szeretetben, emberségben egymásnak adtunk és egymástól kaptunk.

A háború után 30 évvel

A következő barátság Kató szülei sajátos kapcsolatából sarjadt és terebélyesedett ki. Az 1938-ban visszacsatolt Kassán szolgált Tóth Márton törzsőrmester, akinek ott 1943-ban leánygyermekke született, és akit a Szent Erzsébet székesegyházban Katalin névre kereszteltek. Egy idő után a gyereknek rendszeresen friss tehéntej is kellett. Beosztott kiskatonái között Fazekas József, aki a várostól alig 30 km-re lévő Buzitára való volt, vállalta, hogy otthonról rendszeresen hordja a tejet a törzsőrmester úr családjának. A katona így igen gyakran kerékpározhatott haza. Neki is jól

jött, hogy nem kellett a kaszárnnyában lennie addig sem, amíg a tejszállítással volt elfoglalva. A falu második legmódosabb, három gyermekes családjában József volt az elsőszülött. Gazda családban, ha egészséges volt, általában a legidősebb fiú vitte tovább a gazdaságot. Mivel a család birtokához nemcsak szántóföldek, legelők, erdők, hanem szarvasmarhák, lovak, ökrök, disznók, birkák, aprójószágok is tartoztak, az ő gondolatai leginkább otthon a gazdaságon jártak. Mint hűséges katona azt megtette, amit muszáj volt, a rangok azonban nem érdekelték, ő megmaradt honvédek.

A törzsőrmester és kiskatonája között barátságos viszony alakult ki. A Tóth család többször is ellátogatott Buzitára a Fazekas családhoz. Amikor a frontra induló menetszázadokat állították össze, Fazekas József valahogyan nem került a névsorba, vagy kikerült onnan. Egy alkalommal, amikor már a frontra éppen indítandók között volt, felettese ügyesen másra cseréltette, hogy mégis maradhasson. A törzsőrmester ezen akcióit akkor is, meg később is az erről tudók nagyon eltérően ítélték meg. Végül persze nem volt menekvés, Fazekas Józsefet is, nem sokkal később a törzsőrmestert is a frontra vezényelték. Nem együtt kerültek oda, útjaik elváltak.

A főtörzsőrmester látva, hogy a további harcoknak már semmi értelme, a már szétzilálódó hadseregből Cegléd környékéről közvetlenül az oroszok elől lelépett, hazament Jánoshalmára, ahonnan jelentkezett az új magyar hadseregbe, és a határőrségnél szolgált, amíg onnan nem B-listázták (Leszerelték, mert nem lépett be a kommunista pártba.) Civil foglalkozásul a kocsmárosságot választotta, előbb saját kocsmája volt Katymáron, aztán Jánoshalmán, majd 1967-től Kecskeméten különböző kocsmákban volt alkalmazott egységvezető.

Fazekas József alakulatával Székesfehérvárig vonult visszafelé, ott azonban már annyira elege lett az értelmetlen háborúzásból, hogy alakulatától megszökött, és hazament Buzitára, ami a háború után Csehszlovákia része lett újra. Nem sokáig élvezte a szabadságot. Bujdosott az erdőkben, de besúgták, törbe csalták. 1946 húsvét vasárnapján a községházáról elbúcsúzni sem engedték haza a szüleihez, hanem orosz fogolytáborba hurcolták, ahonnan 1948 karácsonyán érkezett haza. Ezekről az évekről nem akart még a családban sem beszélni. Később

kiderült, hogy tüdőbajt szerzett, ami miatt 1957-ben meg kellett operálni. Fél tüdejét elvesztette.

A volt előljáró és egykori katonája tudtak egymásról, néha-néha leveleket is váltottak. 1964-ben feleségemmel, Tóth Márton lányával egybekelésünk után egy munkahelyi kiránduló csoporttal Csehszlovákiába kirándultunk. Leleveleztük, hogy Kassán találkozunk a Fazekas családdal, akik még azt a lakást is megmutatták, ahova Józsi bácsi egykor a tejet hordta. Aztán a kapcsolat üdvözlőlapok küldözgetése szintjén élt tovább.

1974-ben Fazekas József két fiával és vejével útra kelt, hogy életében még egyszer végigjárja azokat a helyeket Magyarországon, amerre katona sorsa hánnya-vetette, és felkeresse egykori törzsőrmesterét, meg azt a családot Székesfehérváron, amelyik civil ruhát adott neki az uniformisból való kivetkezéshez. A látogatást meglepetésnek szánták, előre senkit erről nem értesítettek. A *törzsőrmesterék* címét otthon felejtették, csak azt tudták, hogy a városrész neve Rendőrfalu. Kecskeméten a rendőrség segített nekik a megtalálásban, így Skodájuk egy szép nyári napon megállt Tóth Mártonék és a mi házuk mellett. (A házak egymás mellett voltak.) Mindenki otthon tartózkodott, csak az egykori előljáró nem, aki hiányos öltözetben kerékpárral valahova éppen elszaladt. Alig üdvözöltük egymást, még az utcán a kapuban álltunk, amikor az egykori kiskatona tekintetét az utcán végigjáratva megszólalt:

– Ott jön Tóth Márton kerékpáron. Megismerem jellegzetes mozgását.

A kerékpáros kíváncsi tekintettel közeledett, kémlelte, hogy kik lehetnek az idegenek a ház előtt álló autó mellett az övéi társaságában. Félmeztelenül, klott gatyájában leszállt a kerékpárról, annak szarvát fogva éppen köszönésre nyitotta volna száját, amikor az idősebb *idegen* eléje lépett, bokáját, mint hajdanán összeütötte, jobb kezét tisztelgésre emelve határozott hangon mondta:

– Törzsőrmester Úr! Fazekas József honvéd szolgálattételre jelentkezem.

Meglepetésében a *feljebbvaló* azt se tudta, mit csináljon. Gyorsan letámasztotta biciklijét, csak ennyit tudott mondani:

– Józsi, hát te vagy! És a két idősödő férfi összeölelkezett, miközben a gondok által már alaposan megviselt arcukon gurultak a könnyecsek

lefelé. A jelen lévő hozzátartozók sem bírták könnyek nélkül nézni, ahogy az egykori katonatársak, rangjuktól függetlenül bajtársak hogyan örültek egymásnak, annak, hogy a háború vérzivatarából élve hazakerültek, és annyi év után újra láthatták egymást.

Másnapig maradtak. A két hajdanvolt katona hajnalig beszélgetett, emlékezetükben felidéztek és újra átélték a közös múltat. Másnap indultak is tovább Székesfehérvárra. A *honvéd* Dunaföldvárnál a szíve fölötti zsebhez kapott, gyerekei megijedtek, hogy rosszul van, de ő megnyugtatta őket, hogy csak az útlevele maradt Kecskeméten. Mintha valami felsőbb hatalom avatkozott volna be, vissza kellett jönni az útlevelért, vagy talán azért, hogy az életben még egyszer megöleljék egymást, végleg elköszönjenek, mert nem találkoztak többet. József 1980-ban meghalt.

Mi, a fiatalabbak az itt töltött idő alatt megállapodtunk abban, hogy ezután szorosabban tartjuk a kapcsolatot. Ez abban nyilvánult meg, hogy kétszer is ellátogattunk Buzitára, és amikor Fazekas József óvónő lánya Budapesten volt továbbképzésen, találkoztunk vele. Döntő fordulat a két család (az óvónő és férje, aki a CSEMADOK Kassa Járási Bizottságának a titkára volt, és a mi, majd a gyerekeink) viszonyában az ezredforduló éveiben következett be.

A CSEMADOK sok-sok év óta Somodiban nyári táborokat szervezett a felvidéki magyaroknak, hogy erősítse a nemzeti és a kisebbségi összetartozást, őrizze a magyar nyelvet, kultúrát. 1998-tól a tábor átkerült a jászói autós-kempingbe és a Jászói Nyári Egyetem elnevezést kapta. Közben a CSEMADOK titkár vezetésével felvidéki magyar csoportok

Boda Feri, jómagam, Bodáné Fazekas Ilonka, a feleségem, Fazekas Laci és a felesége

látogattak Ópusztaszerre, és ennek szervezésében mi is segítettünk. A titkár feleségével külön is ellátogatott hozzánk. A személyes találkozások során a nyári egyetemet szervező titkár hívott bennünket, hogy vegyünk részt az egy hetes programon. Én 1999-ben engedtem a csábításnak, és

hogy a kíváncsiságomat is kielégítsem, elmentem Jászóra, ahol nemcsak tartalmas programban volt részem, hanem kiváló felvidéki és anyaországi politikusokkal, írókkal, művészekkel, a felvidéken kisebbségi sorsban élő, talpig becsületes, a népcsoport ügyeit önzetlenül és alázattal szolgáló emberekkel, felvidéki kultúr csoportokkal ismerkedhettem meg.

A következő évben is ott voltam a nyári egyetemen, aztán már feleségem is jött, majd gyerekeinket, unokáinkat is vittük a rendezvényre. Beválasztottak a nyári egyetem vezetőségébe, feladataim is voltak. Egyszer még én is tartottam előadást Jászáron. 12 alkalommal vettem részt a nyári egyetemeken, miközben a barátság Fazekas József leszármazottaival (2003-ban Fazekas József felesége is meghalt) egyre mélyebb és tartalmasabb lett. A kapcsolat újabb barátokat is hozott. Szoros ismeretséget kötöttünk Gál Sándor József Attila-díjas íróval, a Magyar Művészeti Akadémia tagjával, akit Kecskemétre író-olvasó találkozóra is meghívtunk, Tomori Nagy Imre filmstúdió vezetővel és annak népes, igen kiváló családjával, és még sok jó ismerőst szereztünk. Fazekas Józsefnek a találkozásnál jelen lévő, később Kanadába emigrált idősebb fia és felesége, lánya, a volt Csemadok titkár férjével 2012-ben Magyarországra látogatva minket is felkerestek, és kellemes napokat töltöttünk együtt.

A történelem szele sodorta egymás mellé a kassai kaszárnyában Tóth Mártont és Fazekas Józsefet. Emberi kapcsolatuknak a tartalma, egymás értékeinek a felismerése és becsülése vezetett el a kecskeméti feledhetetlen látogatáshoz, amelyből a következő generációban kibontakozó igazi, mély barátság, sok jó ismeretség fejlődhetett ki az érintettek örömeire és hasznára.

Azon túl, hogy én a Sors nagy ajándékának tartom, hogy voltak, vannak hűséges, jó barátaim, álljon végül itt két olyan idézet, ami a barátságról alkotott felfogásomnak a leginkább megfelel:

„Csak a barát vonzalma önzetlen, nincs benne érdek, sem az érzékek játéka. A barátság szolgálat, erős és komoly szolgálat, a legnagyobb emberi próba és szerep. ...Nincs titkosabb és nemesebb ajándék az életben, mint a... megértő, türelmes és áldozatkész barátság. S nincs ritkább.”
(Márai Sándor: Füveskönyv)

„A barátságnak négy formája van: a hősi, az intim, a szellemi és a játékos. De az igazi barátság mind a négyet egyesíti, s ezért nyugodtan

mondható, hogy ez a barátság négy dimenziója. A hősiesség az, hogy feláldozom érte életemet; a szellemi az, hogy ahol együtt vagyok vele, az a szellem világa; a játék az, hogy oly vidáman játszom vele, mint a gyermek; az intim az, hogy feltárom magam.” (Hamvas Béla: A barátság)

ZÁRSZÓ HELYETT

„Jobb vagy szebb lett-e velem a világ?”

Világnézettől az életfilozófiáig (Kritikus önjellemzés)

A világnézetem alakulása

Megszokásból vallásos családban nővekedtem, a negyedik osztály végéig hittanra is jártam, a katekizmust szinte szó szerint tudtam. Világnézetem a marxizmus alapján a humanista ateizmus lett fiatal koromban, de a filozófiával jobban megismerkedve meggyőződésemmé vált, hogy ezt ki kell egészíteni az egzisztencializmus fontos jellemzőivel, mert az egyéni élet, a saját döntések sorozata is determináló tényező a körülmények közepette. Felismertem, hogy többféle világnézet létezik, ahogyan többféle kultúra is. Nem igaz, hogy a marxizmus a tudományos világnézet, a többi meg nem, hanem mindegyik végül is hit kérdése. Számomra a jó filozófia az lett, amely az élet élésével mint központi kérdéssel foglalkozik, tehát az élet gyakorlatában hasznosítható módon igyekeztem a filozófiát tanítani. Számomra egyértelművé vált, hogy a filozófiának az egyéni életek elveinek és stratégiáinak a kialakításában lehet fontos szerepe. Nekem „*Az én vezérem bensőmből vezérel!*” (József Attila) modell volt a szimpatikus. A vezérlő elvek persze külsőkből válnak belsőkké. Életelveimet, értékrendszeremet magam állítottam össze. Ennek a rendszernek a csúcsára a *homo moralist*, az erkölcsös embert helyeztem, az értékhierarchiám tetején az erkölcsi értékek álltak, alattuk a szellemi értékek foglaltak helyet. A vitális értékek még fontosak, a vallásiak már csak érdekesek voltak a számomra. A mozgalmas, aktív megismerő és változtató életet élő, tisztességes ember lett az ideálom. (A megismerésben és az alkotó formálásban nyilván azért voltam expanzív, mert nagyon mélyről indultam, és mind feljebb, mind messzebbre szerettem volna eljutni.) Ezekhez a célértékekhez olyan eszközértékek társultak, mint az ambíciózusság, a megbízhatóság, a becsületesség, a pontosság, a széleslátókörűség és az empátia.

A szükségletstruktúra és a motivációs rendszer szempontjából közelítve a személyiségeimet elmondható, hogy életem, mivel az alacsonyabb rendű (fiziológiai és biztonsági) szükségleteim a nekem megfelelő szinten és veszélyeztetettség nélkül kielégítettek voltak, a magasabb rendű

szükségletek motiváltak. A családban, a munkahelyi közösségekben magam is kulcsszerepet játszottam az összetartozás, a jó közösségi szellem alakításában, akikkel együtt éltem és dolgoztam, azokkal kevés kivételtől eltekintve jól együtt tudtam működni. Vezéregyéniség voltam, vezetői beosztásokban dolgoztam, munkámat szavakban is, jutalmakban, kitüntetésekben is rendre elismerték. Becsvágyam kielégülhetett, önbecsülésem erősödött. Tudásom folyamatos gyarapítását az önmegvalósítási szükséglet húzta, toltá. Vitalitásomat alkotó céljaim megvalósítására tudatosan, tisztességre törekvően, hitelesen használtam. Visszatekintve a megtett életút különböző szakaszaira, egyre elégedettebb lehettem – a tudós kivételével – minden vállalt szerepemet illetően.

Az életemről

- Hit és tudás kérdésében töretlenül a tudás, a tudomány mellett álltam, de meggyőződésemet gyengítette annak a tapasztalása, hogy egyes tudósok prostituálódtak, korrupttá váltak, és *kutatási eredményeiket* hajlandók voltak a projektjüket finanszírozó, az *eredményben* érdekelt cég(csoport) vagy politikai hatalom, párt érdekéhez *igazítani*. Így a tudományba vetett bizalmam az életem folyamán gyengült, de a kiábrándulás azért messze maradt tőlem.

- Profán hittel hittem is mindig, mert hit nélkül lehet, de nem érdemes élni. Krédóm: Hiszem, hogy az emberi értelem és a tehetség a legfőbb értékek, és tanárként nemcsak hittem, hanem mindig is törekedtem rá, hogy tanítványaim közül minél többen tudásban és képességekben különbekké válhassanak nálam. A hangsúlyt arra helyeztem, hogy aki repülni is képes és akar is, annak szárnyakat adjak.

- Tudtam lelkesedni, lobogni, mint a *tábortűz*, ha láttam az értelmét, de lelohadni, hamvadni, kiábrándulni is, ha *(el)fogyott az oxigén*.

- Tanulási stratégiám alapvetően mélyrehatóként, lényegre törőként és szervezettként jellemezhető, de jól tudtam reprodukálni (szóról szóra, lépésről lépésre megjegyezni) is. A tanulási stílusom egyfelől auditív, vizuálisan nagyon rossznak mondható (arcokra, képekre nem tudok jól emlékezni), másfelől reflektív, töprengő, aki alaposan elemez, információkat logikusan rendez, pontosságra törekedve lépésről lépésre

halad, a döntési alternatívák között sokszor túlságosan is sokat hezitál, mások véleményét alaposan kikéri. Emellett azért az impulzív típus jellemzői közül is rendelkezem néhányval: ötletekben nem voltam szegény, a változásokat eléggé jól érzékelttem, és igyekeztem követni is. A módszeresség a tanári munkámat és a hallgatókkal szembeni elvárásaimat kifejezetten jellemezte.

- „*Nem a Sors választ téged, te választod a sorsodat*” (Platón), tehát aki választ, az felelős – vallottam meggyőződéssel. Az ima alap-gondolatát, hogy „*Istenem, adj nekem türelmet, hogy elviseljem, amit nem tudok megváltoztatni, bátorságot, hogy megváltoztassam, amit tudok, és bölcsességet, hogy e kettőt meg tudjam különböztetni.*” (Reinhold Niebuhr), óráimon gyakran használtam. A maradiakat megmosolyogtam, a köpönyegforgatókat megvettem, a korral lépést tartva a változók közé igyekeztem tartozni abban a hitben, hogy hiába akarsz változtatni, ha te magad nem változol. Alaptermészetemet és gerincemet megőrizve tudtam változni is, változtatni is, ha a helyzet úgy kívánta. (10 évenként valami egészen újat kezdtem, 53 éves koromban a rákbetegség után munkamániásból az életet jobban élvezni akaró lettem, céljaimat módosítottam, a körülöttem lévőkre jobban odafigyeltem.)

- Fiatalabb koromban magabiztos véleményformáló, kijelentő, bátran kritizáló voltam, ami az évtizedek szaporodásával ha ez nem is változott meg, de finomodott: sokoldalúan megalapozott véleményalkotóvá, észt osztóból inkább kíváncsivá lettem, kijelentések helyett magamnak is, másoknak is kérdéseket feltevővé, a bírálattal sokkal óvatosabban bánóvá, a dicséretet és az elismerést motiváló tényezőként gyakrabban alkalmazóvá szelídültem.

- Édesanyám intelmét, amely szerint *többet ér egy gyáva élő, mint 100 hősi halott* szem előtt tartottam. Sem hős, sem mártír nem akartam lenni, de a gyáva megfutamodást is nagyon elítéltem. Giordano Brunónak és Nagy Imrének a meggyőződésükhöz az életük árán is történő ragaszkodását felesleges áldozatnak tartottam, Galilei kompromisszumos megoldása, tanainak meggyőződése megtartása melletti látszólagos visszavonása volt számomra a szimpatikus. Úgy gondoltam, hogy *élni kell, és mindig úgy kell élni, ahogy lehet*. Talpon kell maradni azért, hogy

legyen módunk a további értelmes és erkölcsös cselekedetek végrehajtására.

- Gyakran idéztem, hogy „*Barátja vagyok Platónnak, de még inkább az igazságnak*” (Arisztotelész). Tudva azt, hogy az igazság objektív is, szubjektív is, abszolút is, relatív is, absztrakt is, konkrét is, igazságkereső, az igazság mellé álló, és azt képviselő voltam még akkor is, ha ezzel hátrányos helyzetbe hoztam magam. Doktoravatási meghívómnak a mottója az volt, hogy „...*az igazat mondd, ne csak a valódit...*” (József Attila.) Hazugság kimondására nem voltam hajlandó, de az igazság kegyes elhallgatására igen. Minősítéseim, pártfegyelmi büntetésem mellett fiam is kritizált ezért:

- Apu, neked a legtöbbször igazad van, de nem kellene mindig ki is mondanod azt, mert ezzel másokat megbántasz.

Az igazság családtagjaim, barátaim érdekében történő elhallgatását idősebb koromban gyakrabban alkalmaztam.

- Az ünnepeket gyerekkoromban azért nem szerettem, mert azok másoknak valóban ünnepnapok voltak, nekem pedig az állatokat azokon a napokon is meg kellett etetnem, a tehenet ki kellett hajtanom, tehát nekem nem tűntek különbnek a hétköznapiaknál. Meg is szoktam, hogy nem teszek különbséget, így később sem tettem: tanultam, dolgoztam az ünnepnapokon is. Démokritosz „*Az élet ünnepnapok nélkül olyan, mint hosszú út vendégfogadók nélkül*” bölcsessége és az élet végességére a figyelmemet ráirányító betegségem gondolkodtatott el. Fokozatosan javult viszonyom az ünnepekhez, a családi események megünnepléséhez, az üdüléshez, a pihenéshez. A baráti, családi összejövetelekhez való viszonyulásomat nagyban befolyásolta a kerti kemence, az ünnepi menük elkészítésében való sikeres közreműködés. Lassan megéreztem az élet ritmusváltásainak a varázsát is.

- Az érzelmek kimutatásában az engem szocializáló családban a negatívak domináltak, a pozitívak inkább rejtve maradtak. Így az érzelmeim mind szóban, mind gesztusaimban legtöbbször rejtőzködtek; csak akkor bújtak elő, ha már a helyzet miatt ez elkerülhetetlenné vált. Gyerekkoromban a jó teljesítményért a dicséret gyakran elmaradt, a rosszaságért a szidás, a büntetés nem: így a kritikai hajlamom nekem is felülmúlta a dicsérőt. A jó teljesítményt magamtól is, másoktól is

természetesnek, magától értetődőnek vettem, a hibákért magammal szemben könyörtelen voltam, másokkal szemben gyakran túl kritikusan viseltettem, de ezen később sikerült valamennyit változtatnom. Indulataimat azonban nehezen tudtam fékezni egész életemben.

- Alapvető jellemvonásom a hűség. Hivatásomhoz, feleségemhez, családomhoz, hazámhoz és önmagamhoz is hű maradtam. Tettem ezt azért, mert meggyőződésem volt, hogy ez, beleértve saját magamat is, mindenki számára előnyösebb, mint az a hozadék, amiket hűtlenséggel el lehetett volna érni. Ha bank, biztosító választásnál, más szolgáltatóknál a hűségnek jelentős felára nem volt, nem változtattam, de ha a váltásnak számottevő előnye mutatkozott, nem hezitáltam megtenni azt különösen akkor, ha a szolgáltató valamiben tisztességtelenül járt el. Ilyenkor még ráfizetéssel is otthagytam az erkölcstelen céget.

- A pénzzel kezdetben nagyon takarékosan, csaknem zsugori módon bántam, aztán az életfeltételek javítására koncentrálni kezdtem, utána más értelmes dolgok (utazás, könyvek, üdülés, befektetés a gyerekek jövőjébe) került előtérbe, majd az *élvezzük is az életet, amíg lehet* kiadásai növelését támogattam. A megélhetéshez szükséges pénzt munkával kerestem meg egész életemben. Szerencsejátékban szinte nem vettem részt, csak szórakozásból kártyáztam fiatalabb koromban. Az volt a felfogásom, hogy értékes, hasznos munkát jól kell végezni, annak a hozadékából meg lehet élni. A jó fizetés, a gazdagság nem cél, csak melléktermék lehet. Számomra a pénzgyűjtés nem bírt értékkel, a pénz az élet szükséges, nélkülözhetetlen eszköze volt és maradt is. Megerősített ebbéli hitemben egy angliai utazás közbeni beszélgetés is. Egy kíváncsi honfitárs ült mellettem, akivel a hosszú buszos úton sok mindenről beszélgettünk. Egyszer megkérdeztem az útitársamat:

- És ön mivel foglalkozik Angliában? – A válasz meglepő volt:

- Uram! Én egész életemben pénzt csináltam. Nem nősültem meg, nincsen családom, nincsenek barátaim, öregségemre itt vagyok egyedül a vagyonommal. Elherdáltam az életemet.

Nem irigyeltem, hanem sajnáltam ezt a sok pénzzel rendelkező, *szegény* embert. A jobb anyagi körülmények között élő barátaimmal se, a nagyon gazdag emberekkel meg pláne nem cseréltem volna sorsot.

- A tervszerűség és a spontaneitás aránya nálam az előbbi felé tolódott. Jó előre terveket készítettem, elég sokat törődtem a távlatok, a stratégia kigondolásával, jól körül határolt középtávú és konkrét rövidtávú terveim voltak, de ezek sosem voltak *kőbe vésve*. Azt tartottam, hogy a terv azért terv, hogy módosuljon, ha kell. Szerencsém volt a családi életben, mert feleségem a spontaneitást preferálta a tervezéssel szemben. Az ő szlogenje az angol közmondás volt, hogy *ha odaérünk a hídhoz, majd átmegyünk rajta*. Így aztán kiegészítettük egymást, egymás létrafokai tudtunk ebben is lenni.

- Nem voltam optimista alkat, de igazán pesszimista sem, mert a lelkes optimistákban a később kiábrándult csalódókat előre láttam, és tudtam, hogy a pesszimistának mindig igaza van, de semmi öröme nincs benne. Realistának tartottam magam, ami a két szélsőség közötti olyan átmenet, amelyben a valóság tartja pórázon a képzeletet. Az ember tragédiájában Luciferrel tudtam azonosulni. József Attila „...*nem lógok a mesék tején, hörpintek valódi világot habzó éggel a tetején*” gondolatát is gyakran idéztem.

- A szabadságról vallott felfogásom is mértéktartó és realista volt. Az aktív öndeterminizmus vezérelt, amely lényege, hogy az ember életében az a modell dominál, amelyben a körülmények alapos ismeretére épülő, hozzáértő döntések után sikeresen megvalósul a terv. A politikai jogok fabatkát sem érnek *pénz, paripa, fegyver* nélkül. Anyagi és szellemi függetlenség nélkül csak a szabadság illúzióját nyújtják, mert akármelyik felkínált alternatívát választja az egyén, rászedés áldozata lesz, legyen szó pártokról, képviselőkről vagy a reklámokkal tukmált termékekről. A fogyasztói társadalom manipulált tagja vagy engedi magát az orránál fogva vezetni, vagy az ösztöneire hallgatva próba-szerencse alapon választ. „...*mit ér nekem, ha vagy és mégse hiszlek, s mit ér, ha hiszlek, és nem létezel?*” (Nemes Nagy Ágnes: A szabadsághoz) Eszemet használva igyekeztem a rossz alternatívák között lavírozni.

- A demokrácia és a rend együtt lehet csak hatékony számomra nagyban is, kicsiben is. A demokrácia feltétele a rend: ha az nincs, nem demokrácia, hanem anarchia. Vezetési stílusomban a döntéseket megelőzően demokratikus, a döntések után a végrehajtásban autokratikus voltam, utasítottam, ellenőriztem, értékeltem. Hallgatóimnak a figyelmét

hangsúlyosan hívtam fel arra, hogy a társadalmi életben van demokrácia, szólásszabadság, ott valamelyest lehet pofázni, de a munkahelyen, különösen a magánszférában majd azt kell csinálni, amit a főnök mond, nem célszerű visszaszólni, kritizálni, mert hamar a cég kapuján kívül találhatják magukat.

• Hű maradtam hazámhoz, magyarnak születtem, az is maradtam. A magyarság története az én népem története volt és marad a számomra. A hazáról, a hazafiságról, a történelemről és a magyarokról azonban sokakétól eltér a véleményem.

A haza fogalmát magamnak így definiáltam: *Haza az a hely, ahol születted, a terület, amelyet bejártál, ismersz, és a nyelv, amelyet édesanyjától tanultál.* A terület kötődhet egy országhoz, de többhöz is. Anyanyelvemet, az azon írt irodalmat nemcsak szerettem, hanem tanítottam is, publikációimban műveltem is.

Arról azonban, hogy a magyarok szabadságszerető, jó hazafiak, a történelem során több dicsőséges szabadságharcot vívtak, már eltérő a véleményem. Én a magyarokat a bőrükben maradni nem tudó, izgága, kötözködő népnek látom, amely gyakran volt pártütő a saját hazájában, rebellis az elnyomatásban. Nyughatatlanságával többször maga hívta ki a Sorsot maga ellen. Az utóbbi fél évezredben mindig jól megverték, területeit lerombolták. Aztán meg emiatt panaszkodott, a sebeit nyalogatva újjáépített, ezért gazdasági szempontból lassabban fejlődhetett. (A cseheknek elég volt, hogy a fehérhegyi csata után 24 főnemesüket a győztesek kivégezték, utána helyzetüket reálisan felmérve vesztég maradtak, és a birodalmon belül fejlődni is tudtak. Náluk 1968-ban a forradalom *bársonyos* lett, áldozatai ujjainkon megszámlálhatók.) Nálunk Thököly, Rákóczi, Kossuth olyan szabadságharcokba, Horthy világháborúba, Nagy Imre a világ egyik legerősebb hadseregével macska-egér harcba vitték az országot, amelyeknek nagyon súlyos anyagi és személyi veszteségei lettek, és amikhez képest kevés hasznot hoztak.

Lelkes, de irreális stratégiákban gondolkodó politikusok mögé sorakozott fel sorozatban a megtévesztett nép, aztán ráfázott, mert vérzett is, meg a költségeket is neki kellett megfizetnie. Az maradt a számára, hogy büszkén állíthatott emlékműveket a vereségeinek, (országzászlók, 1848-as szobrok, emlékművek, hősi halottak, mártírok emlékhelyei stb.), amelyeket

leginkább saját politikusainak köszönhetett. Nem kellett volna provokálni az erősebbeket. De a magyar politikusok a történelemből nem tanulnak semmit, a régi hibákat újra és újra elkövetik, megpróbálják a lehetetlent. (Történelem végzettséggel tudom, hogy ez a felfogás történelmietlen, mert értelmetlen kérdés, hogy *mi lett volna, ha...*, hiszen a történelem azért történelem, mert úgy történt. De a *józan paraszteszem* más logikára jár.) Sok honfitársamnál tapasztaltam még azt is, hogy ha a másik okosabb, ügyesebb, sikeresebb náluk, először csendben irigylik, majd elkezdik a másik teljesítményét kicsinyíteni, leszólni, netán ócsárolni, vagy a nála jobbat tönkre tenni, hogy ne legyen az se különb nála. Ha meg környezetükben valaki más bajban van, sietnek a sajnálatukat mutatni, jótékonykodni azzal a hátsó gondolattal, hogy de jó, hogy nem velem történt ez a szörnyűség.

- Nálam mindig az érték volt a mérték, a valódi értékeket kerestem, és csak azokat *értékeltem*. Tárgyakban a jó minőségűeket, a jól használhatóakat, ár-érték arányban a legkedvezőbbeket kerestem, eszmeiekben, érzelmekben az értékesebbeket, az életet jobbra, szebbé, élhetőbbé tevőket preferáltam. A termékek, a munka, az érzelmek piacán azt tartottam a *jó vásárnak*, ha mindkét fél azt érezhette, hogy jól járt. A hasznosság nálam mindig előtte járt a szépségnek.

- A fecsegő felszín mögött a hallgató mélyet, a jelenségek mögött a lényegét kerestem. „...*fecseg a felszín, hallgat a mély...*” (József Attila) Ritkán dőltem be a látszatoknak, délibáboknak, talmi ragyogásnak (csillogó, villogó, látványos, tartalmatlan, színvonalatlan műsoroknak). Nagyon ellenszenvesek voltak számomra a *tegyünk úgy, mintha...* viselkedés, a farizeusság, a képmutatás, a karrierért a meggyőződés ellenére is vállalt feladat, mert ezek már nem taktikai kompromisszumok, hanem a torzult személyiség jellemvonásai. Magam igyekeztem mindig kiszámíthatóan viselkedni.

- A szavahihetőség, a pontosság a mániámmá vált: akinek megígértem valamit, biztos lehetett abban, hogy úgy lesz, de nagyon meg tudtam haragudni arra, aki nekem ígéretet tett, és nem teljesítette. Nálam a fontos alig válhatott sürgőssé, mert úgy ütemeztem a teendőimet, hogy a határidőig még tartalék időm is maradjon, mert nem várt események mindig jöhetnek. Pénzben is igyekeztem mindig tartalékokkal rendelkezni

a váratlan kiadásokra. Pontosságban hozzám szinte *órát lehetett igazítani*, mások pontatlansága dühített.

- A munkámban magas fokú igényességre törekedtem, azt mindig a legjobb tudásom szerint végeztem. Azt tartottam, hogy valamit jól megcsinálni nem sokkal több időt és energiát igényel, mint tessék-lássék módon túl lenni rajta. A jól végzett munka eredménye feletti öröm, esetleg az érte kapott elismerés kellett az önbecsülésemhez, az önbizalmam karbantartásához. Sosem vártam el, hogy más dolgozzon helyettem. Ha más keze alá dolgoztam, a lehető legjobb minőséget adtam, hogy a kapott anyagból a másik is kiválót hozhasson létre. Nemcsak a kapott feladatokat végeztem el, magam is kerestem a további értelmesebbnek tűnő tennivalókat. Ha megtehettem, nem engedtem azt, hogy mások irányítsák programjaim alakulását. Barátaim felesleges Internetes küldeményeit leállítottam, amíg találok magamnak értelmes aktív tevékenységeket, a passzívan szemlélhető, nézhető műsorok nem érdekelnek.

- Visszatekintve a megtett életútra meglepő tényként foglalhatom össze, hogy akkor jártam jól, ha elfogadtam a Sors, a véletlen felkínálta lehetőségeket (tanítóképző, feleség, kurjantói iskola, KISZ bizottság, megyei úttörőtitkári beosztás, filozófia szak és a főiskola hívása, kollégium igazgatás, tanszékvezetés, angol nyelvtanulás, angliai képzés, KNOW-HOW pályázat, műszaki menedzser szak létrehozása, az életút megírása), és alig jártam jól, amikor magam kezdeményeztem (magyartörténelem szak az egyetemen, a doktori témakör megválasztása, kandidátusi témákkal való próbálkozások, a tanulási motiváció kutatása).

Elgondolkodtatók számomra ma is Babits Mihály Zsoltár férfighanga című versének következő sorai:

*„Mert ne gondold, hogy annyi vagy, amennyi látszol magadnak,
mert mint látásodból kinőtt szemed és homlokod, úgy nagyobb
részed énedből, s nem ismered föl sorsod és csillagod
tükrében magadat,
és nem sejtet, hogy véletleneid belőled fakadnak, ...”*

- Még jellemző rám, hogy egész életemben sokat olvastam, kifejező-készségemhez muníciót tudósoktól, filozófusoktól, a legjobb magyar költőktől, íróktól gyűjtöttem. Az irodalmi élmények nagyon meghatározóak voltak számomra, a nyelvi kifejezések bája gyakran annyira

megragadott, hogy szószerkezeteket, kifejezéseket, mondatokat egyből megjegyeztem, azonnal használatba is vettem. Gondolkodásomnak és nyelvhasználatomnak az így tanultak olyannyira a részévé váltak, hogy saját magaménak érzek rengeteg mástól átvett nyelvi fordulatot, gondolatot. Ha olykor nem találok magamtól a legjobban illő megfogalmazást, szívesen idézek azoktól, akik ezt nálam tökéletesebben korábban már megtették.

A kommunikáció erős oldalam, szövegben sosem voltam szegény. Szóban is, írásban is választékosan fogalmazok, a stílust a szituációhoz igazítom. Retorikai képességem jó orgánummal párosul. Szerettem is a saját hangomat hallani, társaságban gyakran voltam én a *szóvivő*. Előelőfordult, hogy a beszélgető partneremet félbeszakítottam. Ezt néha szóvá is tették nekem, volt, aki neheztelt is érte. Igyekezem ebben visszafogni magam, de pár pohár ital után már ez nem mindig sikerül. Fiatalabb koromban az idegen szavakat, szakkifejezéseket néha szükség-telenül is használtam, később ezek mellőzésére már tudatosan törekedtem és törekszem ma is. Az 52 éves koromban írt menedzsmet filozófiai tárgyú könyvemnek a lektora már ezt írta: „*A tanulhatósághoz hozzájárul a kifejtés tagoltsága, a megfogalmazás egyszerűsége, és a filozófiai szakkifejezések öncélú használatának a mellőzése.*”

Elég sokat publikáltam életemben. Szerettem beszélni, előadni, beszédeket tartani, és a tudományos írásbeliségben, az esszé stílusban is megálltam a helyem. A bennem feszülő közléskényszer néha megszólalásra, írásra ösztönzött akkor is, amikor a hallgatás bölcsebb lett volna.

*„Tetten érni a folýamatot
Mikor a színen a lényeg átsajog,
Látni, láttatni, hogy élet, halál
A pillanat szarvhegyén dől vagy áll.
Elmenni kevés, bennragadni sok,
Emberré az tesz, ha megszólalok.”*

(Bertók László)

Mellékletek

1. sz. melléklet: Az első önéletrajz

A - 117

Önéletrajz

1940. február 27-én születtem Frámyfalván, a mai Tótlár községben. Gyermekéveimtel itt töltöttem, amikor elhunytam 6 éves koromban általános iskolába. Iskola koromban gyakran jártam ünnepélyek, több színdarabban szerepeltem. Különböző foglalkozásokon részt vettem, de sokszor helyett is jöttem. Sikeremre kellett figyelniem szüveimről kezdve fogad.

Szüleim meggyógyítottak voltak. Édesapám, Mihai. 6-20 éves koráig szék volt, majd katonai szolgálata bevétele után, amikor megpróbált, megpróbáltam jött dolgozni. A II. világháborúban elesett. Édesanyám, Asenka Plona, kórházban születte szünetelt, kórházban születte volt. Édesapám halála után 1948-ban férjhez ment nővel egy 75%-os hadiárteremtő, és a házhoz. Nemrégiben igen mosolyos háttér volt.

Az általános iskola VIII. osztályát 1954-ben kezdtem megélni. Beiratkoztam a Bajai II. Tanítóképzőbe. Itt első éves koromban felvette a DSI szervezete, ahol rövidesen funkciók is kaptam. Itt 1955-ben részt vettem Lőrincinél egy DSI díjazási tanulmányon. Emellett jegyzője, majd díjazási lettem iskolánk iradalmi szakkörének. Az iskola rendezvényeinek műsorát leginkább én állítottam össze.

1956-ban, amikor kezdtem az ellenforradalom, még DSI díjazás voltam. 1956. októ. 23-28-ig Baján a díjazáshozban tartózkodtam, 29-én hazatértem Tótlára. Passzíván figyeltem az eseményeket, hiszen 16 éves voltam. Természetesen más szövegek is mentem foglalkozni tanulmányaimmal.

1957. tavaszán, amikor kezdtem a kórház, én voltam iskolánkban a szervezőbizottság díjazási, majd amikor megalakítottuk a szervezetet, én lettem a díjazási,

s csak 1958 januárjában mentették fel. Ennek az értéke-
re való becsülés volt.

Itt a képeken látható fejlődésem mindazt, amit tanul-
mányos munkám az általános iskolában megismertem.

Útazt. osztályos koromban a városi praevalenszengyen ok-
tattam. Tagja voltam az iskola tanjáró- és tan-
tervezőjének, énekesének. A város jümegekben ál-
lításban én szavalltam, s később egyrészt után kértet
nyerem meg a városi praevalenszeng első díját. Először-
lem a népművelési osztályt 3 évfolyamát, voltam tanul-
mányban egyetemen, rendszeres irodalmi össze-
látások, és több előadást tartottam az iskolában,
vagy azon kívül a köznyelvi tantervező osztályban, mely
előadások irodalmi témájúak voltak. Tízévesi évektől
voltam az iskola énekesének, ahol irodalmi
területen is foglalkoztam. Tagja voltam a KISz
városi megszervezésének.

1958. június 13-án lettem tízévesi vizsgát kitűnő
eredményrel, s aug. 1-én Gölöpraktásra helyezték ta-
nításra a tanjáró pla-i iskolához. Itt phöcherben
KISz díjakat lettem. A fel. folyamán tanjáró osztály-
ból vezettek, melynek én is tagja voltam. A tanjáró-
folyamokkal még rendszeres kapcsolata is jöttam.

1959. július 1-én képzési vizsgát lettem kitűnő
eredményrel, s megkaptam a tanjáró plenelet. Utána-
ról lettem tagján a helyi néptáncos tanfolyamra.

1960. telén tanulmányi részem voltam a köznyelvi or-
vialista pleneletének. Ezen, hogy össze tudjam
fogni a tanjáró plenelettel, újabb tanjáró- és
tantervező pleneletet. 1960. április 10-én a
Felsővezetési Szakmunkás Szakmunkás 3 tanjáró osztály-
ról volt. Egy köznyelvi a köznyelvi tanjáró 3. lett,
a másik kétől megdöntésért. Én, mint a tan-
járó pleneletje a tanjáró köznyelvi első díjat nyertem.

Ez én magam ismét a helyi néptanús tanfolyamon
véltem részt.

Ezek mellett persze lováklára is Klsz lileát voltam. Az
ábramovics plán Itz-Klsz szemrevélté plakettolam alaynes
vezetékkel ál. 1960. március 2-án megváltatottak
Tárlószállás körzég Itz-Klsz szemrevélté színelitkárának,
s innen plátóhet 9-én mentek fel. Merre lakom a
körzégdől, az volt az indok. Azóta ismét a Széltóshoz
Itz-Klsz szemrevélté tihára és propagandistája vagyok.

Téhat szemrevélté korom plátó a kultúra művelője és
fejlesztője vagyok. Eredet a szavaltáshoz, színelitkár-
hoz, néptanúsához, színelitkárhoz, és igen jó xenei hal-
lászom van. Szegedülmi magam is tudok.

Törtem az, hogy segítsem szultán is a Klsz szemrevélté
kultúrális munkáját, és szemrevélté ilyen vonalon
függetlenül dolgozni. Ezzel színelitkármosan bevezető
úton szemrevélté elvezetni a pedagógiai főtiskolát.
Ezért színelitkár az is indokolja, hogy indok van.

Szűltem jelenleg is Tárláson laknak. Egzémileg
vordálkodnak még 6 klsz földön. Ez részben föld-
színelitkárként kezelik, részben a felszabadult
klsz nélkül. Ha körzégünkben Itz szemrevélté lesz,
akkor is be fognak lépni.

Tárlószállás, 1960. november 28.

Jay Lohon

2. sz. melléklet: Elszámoló levél a rektornak

„Akárhogyan lesz, immár kész a feltár,
Éltem- és ...”

(József Attila)

Dr. Danyi József
rektor

Helyben

Tisztelt Rector Úr!

Miután Baján a tanítóképzőben érettségiztem, 1958. augusztus 1-jén Kecskeméten a Megyei Tanács akkori székházában (ma Katona József tér 8.) az eskütétel volt a belépő a közalkalmazotti pályához. „Esküszöm, hogy a Magyar Népköztársasághoz, annak népéhez és az Alkotmányhoz hű leszek..., a jogszabályokat megtartom..., előljáróimnak engedelmeskedem, kötelességeimet pontosan, lelkiismeretesen, és a nép érdekeinek szolgálatával teljesítem...” –szólt lényegében az esküszöveg. Csaknem 50 esztendő elteltével, közalkalmazotti pályám alkonyán – úgy érzem – számot kell adnom alkalmazómnak, a közösségnek, amelyben tevékenykedtem, és el kell számolnom a saját lelkiismeretemmel is.

Engedelmeskedtem-e előljáróimnak?

Igen. Mindhárom munkahelyemen olyan vezetőim voltak, akik sohasem utasítottak jogellenes és/vagy tisztességtelen cselekedetre, így a mindenkori elvárásoknak a legjobb tudásom szerint igyekeztem megfelelni, és ráadásul tőlem el nem várt teljesítményekkel, kezdeményezésekkel is próbáltam hozzájárulni az engem alkalmazó szervezetek működésének a sikeréhez. Ha nem így tettem volna, nem lehettem volna méltó arra, hogy 35 évig a GAMF (Kar) oktatója legyek. (Életem során 14 elsőszámú vezetőm és 7 közvetlen főnököm volt. A GAMF (Kar)on 2 rektor, 6 (kari)főigazgató, 5 intézet-, tanszék-, csoportvezető munkatársa voltam.

Hogyan teljesítettem a kötelességeimet?

Korábbi munkahelyeimről későbbi munkahelyeim vezetői „csábítottak” el. A rendszerváltáskor – egy elpályázás erejéig – meginogtam, de jó sorsomnak köszönhetően, pályázatom nem nyert, s én örömmel maradtam a GAMF-on

Mit csináltam, mit tudtam teljesíteni a közel 50 év alatt? Munka mellett 14 évig levelező hallgató, doktori cselekményt előkészítő voltam különböző intézményekben, egyetemeken és a MID-KENT College-ban. 12 végbizonyítványt (bizonyítvány, oklevél, diploma, jogosítvány, tanúsítvány) szereztem életem során. Magam vállalkoztam mindegyik oktatási formára, egyikre sem köteleztek.

38 évig álltam katedrán általános iskolában, a GAMF (Kar)-on és egyéb oktatási formákban (középiskola, esti egyetem, nyelviskola). Volt összesen mintegy 12 ezer tanítványom a különböző iskolatípusokban és tanfolyamokon. Alapos, szigorú, de igazságos tanárnak tartottak azok, akiket oktattam. Ezzel együtt 2007-ben még az év népszerű tanárai közé is beválasztottak a hallgatók.

11 évet az ifjúsági mozgalomban megyei vezetőként töltöttem. Akkor megyei úttörőelnök voltam, most már 10 év óta az Úttörők Baráti Köre megyei koordinátoraként állok baráti kapcsolatban azokkal, akiknek annak idején a főnöke voltam. Azt hiszem, a hierarchiában alattam lévők tanszékvezetőként, kollégiumi igazgatóként, nyelviskola menedzserként, NEBSM Centrum vezetőként, a gimnáziumban szülői munkaközösség elnökeként elismertek. Minden tisztségemről én mondtam le – úgy gondolom –, tudtam dolgokat megfelelően befejezni is.

Életem során majdnem mindig vezető voltam. 18 évig voltam vezető az ifjúsági és gyermekmozgalomban, 13 évig szervezési vezető, igazgató nyelviskolákban, 10 évig igazgattam a GAMF kollégiumát, 6 évig tanszékvezető voltam, 6 évig a NEBS Menedzsment Centrumot vezettem, 7 évig a Bányai Júlia Gimnáziumban a szülői munkaközösség elnöke voltam, és 1954 óta tanítóképzős osztályom (most már örökös) titkára vagyok.

Munkámat jutalmakkal, kitüntetésekkel is elismerték. Ifjúsági vezetőként 5 mozgalmi és a Munka Érdemrend bronz fokozata állami kitüntetést, a későbbiekben Kiváló Munkáért, Szocialista Kultúráért, Aranykoszorús TIT Jelvény és Főiskolai Emlékérem kitüntetéseket kaptam.

A '90-es években a műszaki menedzser szak létrehozása, felfuttatása, tantervei alakítása, 6 menedzsment jellegű tantárgy programjának kidolgozása, felszerszámozása, oktatásának bejárattása kötötte energiámat le. Az utóbbi években a szak akkreditációjáért tettem meg mindent, amit tudtam, valamint fiatal kollégáimat segitettem abban, amire kértek, amit elfogadtak.

Jó verbális és írásbeli kommunikációs képességet használva, rendszeresen publikáltam. 42 tankönyv (41 a NEBSM sorozata) szerkesztésében, lektorálásában, kiadásra történő előkészítésében vettem részt, 6 jegyzetet, oktatási segédletet írtam, 32 tanulmányt, cikket jelentettem életemben eddig meg. 1993 óta egyéni kutatási témám a hallgatók tanulással kapcsolatos motivációi alakulása a GAMF (Kar)-on.

A munkából ritkán hiányoztam. Súlyos műtétem miatti 6 hetes táppénzes állományban létem mellett egész életemben egy hónapot, ha még betegség miatt a munkától távol voltam. Tüdőgyulladást hordozva, borda- és bokatörésekkel is óráimat megtartottam, a vizsgáztatásaimat teljesítettem.

Szolgáltam-e a nép, az ország érdekeit?

A tanári munkát hivatásnak, pályámat szolgálatnak tekintettem. A rövid távú érdekeket mindig a hosszú távúaknak alárendeltem tudtam csak értelmezni. Oktatói munkámban a tanítványaim, hallgatóim hosszú távon valódi, és a nemzetnek is megfelelő érdekeit tartottam szem előtt. Emiatt néha konfliktusba kerültem egy-egy nem tisztességes útra tévedt és/vagy megfelelő teljesítmény nélkül is sikeres jegyre törekvő hallgatóval. A tanítás, az oktatás fejlesztésének ügyét egyéni érdekeim fölé helyeztem, családtagjaim gyakori rosszallása dacára is. Nem akartam, nem tudtam másként tenni.

És mi a helyzet a hűséggel, a törvénytisztelettel?

Az eskütétel előtt, 1956-ban én már ezt a hazát és a magyar közösséget választottam, amikor iskolatársaim közül többen elhagyták az országot. Annak ellenére, hogy ez a haza az

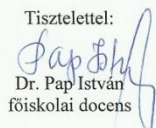
édesapámat a háborúban elvette tőlem, és egy hadirokkant mostohával „áldott meg”, én a maradás mellett döntöttem. Hű voltam az 1964-ben feleségemnek adott eskümhöz, családomhoz is. 43 éve vagyok házas, apjának két felnőtt értelmiségi gyerek, (Pista) papának 5 unoka szólít és családi összejövetelkor 11-en ülünk az asztalnál. Hű maradtam most már örökre a GAM (Kar)-hoz és végül önmagamhoz is. Életelveimen a politikai, társadalmi változások közepette sem kellett változtatnom, voltam és maradtam legnagyobbra az embert értékelő humanista, értékrendszerem csúcán ormkőnek az erkölcsöt, a tisztességet tartva. 1989 után politikai párthoz, áramlathoz nem csatlakoztam, személyes integritásomat fontosnak tartottam, s tartom ma is. Egész életemet törvénytisztelő állampolgárként éltem, bíróságon csak tanúként jártam kétszer, bírságot életemben kétszer (összesen 40 Ft-ot) közlekedési kihágásért fizettem.

Miután 1958-ban tett eskümmel részletesen is elszámoltam, köszönöm a Magyar Államnak, hogy szegény sorsú, hadiárva, a tanítóim által tehetségesnek ítélt gyerekként középiskolába várt, és méltányossági elbírálással kollégiumi díjkedvezményben részesített, amikor a díjakat 1954-ben drasztikusan, 400%-kal megemelték. A nagyfokú kedvezmény nélkül nem folytathattam volna tanulmányaimat. Köszönettel tartozom azért is, hogy 50 évig állami alkalmazásban, szolgálatban állhattam. Megkülönböztetett tisztelettel köszönöm a GAMF-nak, a Kecskeméti Főiskolának, hogy 35 évig a GAM (Kar) oktatója, Önnek kollégája lehettem. Kérem, hogy a Kecskeméti Főiskola, a GAM Kar tekintsen hozzá tartozónak, amíg élek, és járuljon hozzá, hogy én ezután is „az én főiskolámként” emlegetsem a GAMF-ot.

A felmentési idő alatt és utána is készséggel állok a Főiskola, a GAMF Kar rendelkezésére.

Kecskemét, 2007. szeptember 24.

Tisztelettel:

Dr. Pap István
főiskolai docens

3. sz. melléklet: **Közalkalmazotti jogviszony megszüntetése**

993-2/2007

Kecskeméti Főiskola
GAMF Kar

Ikt.sz: 341/2007.
Ü.i: Balog Imréné
munka-és bértügyi csop.vez.

Dr. Pap István
(1940.02.27. Prónayfalva, anyja neve: Csenki Ilona)
főiskolai docens részére

Kecskemét
Izsáki út 10.

Tisztelt Dr. Pap István !

Értesítem Önt, hogy az 1992 évi XXXIII. tv. (továbbiakban Kjt.) 30 § (1) d.) pontja értelmében a GAMF Karon 1972. augusztus 01. óta fennálló határozatlan idejű közalkalmazotti jogviszonyát

2008. június 23.-ával felmentéssel

megszüntetem.

A Kjt. 37/B § a.) alapján nyugdíjasként minősül, mivel öregségi nyugdíjat folyósítanak az Ön részére.

Felmentési ideje a Kjt. 33 §-ra való tekintettel 8 hónap.

A felmentési idő teljes tartamára 2007. október 24-től 2008. június 23-ig mentesítem a munkavégzési kötelezettség alól. Az átlagkeresetre havonta egyenlő részletekben jogosult.

Az utolsó munkában töltött napja 2007. október 20-a.

Megállapítom, hogy végkielégítésre nem jogosult. (Kjt. 37 § (2).)

A Kjt. 68. § értelmében jogosult a 2007. évi 13. havi illetményre. Átutalása a 2007. október havi illetménnyel együtt.

A Kollektív Szerződés VII. 2. b.) alapján nyugdíjba vonulás címén egyszeri összegként 10.000,- Ft jutalom jár. Átutalása a 2007. október havi illetménnyel együtt.

A ki nem adott szabadsága megváltásként átutalásra kerül. Átutalásra a 2008. júniusi átlagkeresettel együtt kerül sor.

A Kjt. 37. § (12) alapján ha a mentesítés ideje alatt bármely költségvetési szervvel vagy költségvetési szerv legalább többségi befolyása alatt álló bármely gazdálkodó szervezettel teljes vagy részmunkaidős jogviszonyt létesít,

- a) haladéktalanul köteles a jelen munkáltatónak írásban bejelenteni,
- b) a felmentési időből hátralévő idő tekintetében átlagkeresetre nem jogosult.

Kérem, hogy a sétálópapírt aláírva a Munka- és Bértügyi Csoportra eljuttatni szíveskedjen.

Kilépő okmányait a Munka- és Bértügyi Csoporton veheti át. (2008. jún. 23-án!)

Megköszönöm a Karon végzett eddigi munkáját és nyugdíjas éveire további jó egészséget kívánok.

A fentiekben leírtak ellen a Kollektív Szerződés XI. 2. részében rögzítettek, valamint a Mt. 199 § - Mt. 202 § alapján a kézhezvételtől számított 8 napon belül egyeztetést kezdeményezhet. Amennyiben az egyeztetés a kezdeményezéstől számított 8 napon belül nem vezet eredményre, a felmentés kézhezvételtől számított 30 napon belül keresettel fordulhat a területileg illetékes Munkaügyi Bírósághoz.

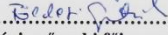
Kecskemét, 2007. október 12.

Üdvözlettel:

Dr. Danyi József
rektor

Átvettem:
közalkalmazott

Ellenjegyzem:
gazdasági-műszaki főigazgató

Kapják:

- Címzett
- Dr. Kodácsy János dékán
- GMF bér-munkaügyi csop.
- RH Irattár

4. sz. melléklet: **Az utolsó önéletrajz**

Szakmai önéletrajz

Név: **Dr. Pap István**

Születi hely, idő: Prónayfalva, 1940. 02. 27.

Családi körülmények: 1965 óta nős, feleség általános iskolai tanár (nyugdíjas), 2 gyerek közül egyik orvos, másik menedzser, 5 unoka, 1 dédunoka.

Oktatás és képzés:

- 1954 szeptember – 1959 június: Tanítóképző, Baja: általános iskolai tanító,
- 1962 szeptember – 1968 június: JATE, Szeged: magyar nyelv és irodalom–történelem szakos középiskolai tanár,
- 1971 szeptember – 1974 június: ELTE, Budapest: filozófia szakos előadó,
- 1990 február – 1992 február: MID-KENT College Chatham, England: Management development,

Nyelvismeret: angol felsőfok, C típusú

Informatika: word, excel, internet felhasználói szint

Munkahelyek:

- 1958. 08. 01 – 1961. 02. 28.: Kurjantó-pusztai Általános Iskola, Fülöpszállás, tanító
- 1961. 03.01 – 1972. 07. 31.: KISZ Bács-Kiskun Megyei Bizottsága, Kecskemét, megyei úttörőelnök,
- 1972. 08. 01 – 2008. 06. 30: Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskola(i) Kar, főiskolai adjunktus, főiskolai docens, kollégium-igazgató, tanszékvezető.

Oktatói tevékenység a Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskolán és a Kecskeméti Főiskola GAMF Karán:

- 1972–2002: a filozófia tantárgy oktatása, tananyagának fejlesztése, oktatási segédletek kidolgozása.
- 1979–1983: magyar nyelv és irodalom tantárgy oktatása a GAMF-on működő gépipari, esti tagozatos középiskolában.
- 1989–1994: különböző társadalomtudományi diszciplínákban részterületek (filozófiai, etikai, pedagógiai, szervezési-vezetési) oktatása.
- Kecskeméten, a GAMF-on a műszaki menedzser szak létesítésében kulcsszerep vállalás, az első tanterv kidolgozásának, bevezetésének vezénylése, az oktatógárda megszervezése.
- TEMPUS, FEFA, PFP nyertes pályázatokban való részvétel. Szakmai tanulmányutak többször Angliába, egyszer Finnországba.
- 1992–1998: menedzsment tantárgyak (vezetési ismeretek, önmenedzselés, szervezési és vezetési ismeretek, üzleti etika, humánerőforrás-menedzsment) tantárgyprogramjai kidolgozásában, pilótakurzusai futtatásában való részvétel, a tantárgyak bevezetése, „felszerszámozása”.
- 1992–2008: önmenedzselés, szervezési és vezetési ismeretek, üzleti etika, humánerőforrás menedzsment tantárgyak oktatása műszaki menedzser és menedzser szakirányú másoddiplomás, felsőfokú szakképző szakos hallgatóknak, menedzsment oktatása gépészmérnököknek és műszaki informatikai szakos hallgatóknak.
- 1994 -2000: Menedzsment témák oktatása a NEBS Menedzsment (angol menedzserképző) kurzus hallgatóinak.

Kutatási tevékenység:

- A főiskolára kerülés előtt a gyermekközösségek szerepe a nevelés folyamatában (több publikáció).
- Az emberi szükségletek változásainak jellemzése a történelem folyamán (egyetemi doktori disszertáció, JATE 1976.).
- Lehetősége-e mérnöki szaktetika? (több publikáció.)

- A hallgatók tanulással kapcsolatos motivációi a GAMF-on és a Kecskeméti Főiskola GAMF Karán. (1993 óta vezetésemmel folyt a kutatás 2016-ig. (10-nél több egyéni publikáció, a témában közös publikációknak és egy könyvnek a társszerzője.)
- TDK konzulensként: OTDK Konferencia, Budapest, 1985. Különdíj, több OTDK konferencián való részvétel, házi konferenciákon helyezések.

Pályafutásom során eddig 43 tankönyv (41 a NEBSM angol menedzserképzés sorozata) írásában, szerkesztésében, lektorálásában, kiadásra történő előkészítésében vettem részt. 6 főiskolai jegyzetet, oktatási segédletet készítettem, 32 tanulmányt, cikket publikáltam egyénileg vagy társszerzőkkel. „Mozgalmas” életem címmel 2014-ben kötetem jelent meg a Magyar Pedagógiai Társaság kiadásában. 2015-ben Út az Értől az Óceánig címmel magánkiadásban életút könyvem jelent meg. 2016-ban társszerzőként működtem közre a Kecskemét, Rendőrfalu története című helytörténeti könyv létrehozásában, 2019-ben a könyv második, bővített kiadásában.

Vezetői beosztások:

- 1972-ig középiskolában az ifjúsági és a gyermekmozgalomban folyamatosan vezető különböző szinteken.
- 1980–1994-ig nyelviskolák szervezési igazgatója.
- 1980–1990-ig: a GAMF Ságvári Endre Kollégiumának igazgatója.
- 1989–1996-ig tanszékvezető.
- 1994–2000-ig a GAMF NEBS Menedzsment akkreditált centrumának a vezetése.

Tudományos/szakmai közéleti tevékenység, nemzetközi kapcsolatok:

- a Magyar Filozófiai Társaság tagja voltam,
- Szlovákiában, Jászón a CSEMADOK Nyári Egyeteme vezetőségében 1998–2012-ig közreműködés, előadás tartása,
- 1990–2000-ig az angliai MID-KENT College-dzsál közös projektek a KNOW-HOW Alapítvány támogatásával,

- 1990–1998-ig kapcsolat a Helsinkii Egyetem Filozófia Tanszékével,
  - 1996–2000-ig közös TEMPUS programok a Turkuui Egyetemmel és a Derby University-vel.
- Kitüntetések:
    - Ifjúsági mozgalmi kitüntetések 1964, 1968, 1971, 1973
    - Munka Érdemrend Bronz Fokozata, 1968,
    - Kiváló Munkáért, 1981,
    - Szocialista Kultúráért 1988,
    - Aranykoszorús TIT Jelvény, 1990,
    - Főiskolánkért Emlékérem, 1998,
    - Pedagógus Szolgálati Emlékérem, 2009.

Pontosan 50 évet töltöttem közalkalmazotti jogviszonyban, ebből 36 évet a felsőoktatásban a Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskolán/Főiskolai Karon.

Az 1958-ban tett eskü szövegéhez és szelleméhez hű maradtam: engedelmeskedtem előljáróimnak, teljesítettem a kötelességemet, szolgáltam a nép, az ország érdekeit és a törvényeket tiszteletben tartottam. Mindezt úgy tettem, hogy önmagamhoz is hű maradhattam.

Kecskemét, 2018. február 20.

Dr. Pap István

5. sz. melléklet: **Publikációk**

1. PAP István: A korszerű politikai nevelőmunka helyzete az . *Úttörővezető*, 1965. szeptember
2. PAP István: Az alapvető úttörőközösségek önkormányzati szerveinek szerepe az öntevékeny közösségi élet megszervezésében. Tanulmány *Művelődésügyünk* 11. sz. Kiadja a Bács-Kiskun megyei Tanács V.B. Művelődésügyi Osztálya
3. PAP István: Az úttörők és a társadalmi ünnepek. *Úttörővezető* 1970. szeptember
4. PAP István: A kisdobosmunka néhány elvi kérdése. *Úttörővezető* 1970. szeptember
5. PAP István: Az önkormányzás problémái a tanyai iskolákban. *Úttörővezető* 1971. szeptember
6. PAP István: A kisdobosmunkáról gyakorlati szemmel. Módszertani tanulmány *Művelődésügyünk* 16. sz. Kiadja a Bács-Kiskun megyei Tanács V.B. Művelődésügyi Osztálya
7. PAP István: A tudományos-technikai forradalom következtében várható változások a személyiség szükségletstruktúrájában. *GAMF Közlemények* 1974.
8. PAP István: A szükségletek történeti fejlődésének néhány filozófiai problémája. *Doktori disszertáció* Szeged, 1976. (135 oldal)
9. Dr. PAP István: Adalékok a szükségletek fogalmának a meghatározásához. *MSZMP BKMB Oktatási Igazgatóság Tájékoztatója* 1978/1. 14-21. o.
10. Dr. PAP István: A személyiség sokoldalúvá válásának néhány kérdése a szocialista társadalomban a tudományos-technikai forradalom korában. *BDGMF Jubileumi Tudományos Ülésszaka* Bp. 1979. november 9. c. kiadvány 80-89. o.
11. Dr. PAP István: Helyünk a világban. *Úttörővezető* 1980 június 13-14. o.
12. Dr. PAP István: A munka jellegének változása a fejlett szocialista társadalomban. *A GAMF Közleményei* 1981. 75-88. o.

13. Dr. PAP István: Világnézeti nevelési lehetőségek az alapozó és szakmai tárgyakban. *A GAMF Közleményei* 1982. 119-132. o.
14. Dr. PAP István: Miért nincs szocialista mérnöki etika? *Gépipar* 1983/10.
15. Dr. PAP István: A marxista-leninista filozófia felépítése és elsajátítása induktív utat követve. *MM Tájékoztató* 1987/2. 172-180. o.
16. Dr. PAP István: Szülői munkaközösség egy kecskeméti középiskolában. *Köznevelés* 1987/34. 6-7. o.
17. Dr. PAP István: Magyar nyelvtanítás haladó fokon. *Nyelvünk és kultúránk* 70. Magyarok Világszövetsége 1988. 61-64. o.
18. Dr. PAP István (1992): Az emberközpontú vállalkozásirányítás *GAMF Kecskemét*, p. 196
19. Dr. PAP István–TÓTH József (1994): A hallgatói motiváció néhány jellemzője a GAMF-on. *Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskola Közleményei*. XI. évf. 3-16.
20. Dr. PAP István (1994): Bevezetés a menedzsmentbe *GAMF Kecskemét*, p. 29.
21. Dr. PAP István (1994): Teamek menedzselése *GAMF Kecskemét*, p. 23.
22. Dr. PAP István (1994): Hogyan legyünk sikeresek és hatékonyak a főiskolás évek alatt? *GAMF Kecskemét*, p. 19.
23. Dr. PAP István (1995): A NEBS Menedzsment filozófiája, oktatási rendszere és módszere. (Jubileumi Tudományos ülés) *Pollack Mihály Műszaki Főiskola, Pécs*
24. Dr. PAP István (1995): Bevezetés a társadalomtudományokba 9. 13. fejezet *GAMF Kecskemét*
25. Dr. PAP István (2001. június): Recenzió Szabó Tibor: Naiv ország c. könyvéről *Kritika*
26. GAMF CD (2002): A Kecskeméti Főiskola GAMF Kara I. éves hallgatóinak tanulással kapcsolatos motivációi
27. Dr. PAP István (2002): A GAMF Kar I. éves hallgatóinak tanulással kapcsolatos motivációi. *A GAMF Közleményei*. 99-108

28. Dr. PAP István (2002): A Kecskeméti Főiskola GAMF Kara I. éves hallgatóinak tanulással kapcsolatos motivációi. *Kecskeméti Főiskola* 3. Kecskemét. 2002. november 156-159.o.
29. Dr. PAP István (2003): A Kecskeméti Főiskola GAMF Karán 2002-ben végzett harmadévesek tanulással kapcsolatos motivációi. *Kecskeméti Főiskola* 4. Kecskemét, 2003. november. 184-188. o.
30. Dr. PAP István (2003): A GAMF Kar hallgatóinak tanulással kapcsolatos motivációi. *Hírlevél. A GAMF Kar Főigazgatói Hivatalának kiadványa* 157. szám. november 6-8. o.
31. Dr. PAP István (2003): A GAMF Kar hallgatóinak tanulással kapcsolatos motivációi (2. rész) *Hírlevél* 158. szám 2003. december 4. o.
32. PAP István: (2004) Menedzsment alapismeretek Kecskeméti Főiskola *GAMF Kar Kecskemét*
33. Dr. PAP István (2004): A GAMF Kar hallgatóinak tanulással kapcsolatos motivációi (3. rész) *Hírlevél*. január 159. szám 4-5. o.
34. Dr. PAP István (2004): A GAMF Kar hallgatóinak tanulással kapcsolatos motivációi (4. rész) *Hírlevél* 161. szám. március 10-11. o.
35. Dr. PAP István (2004): A GAMF Kar hallgatóinak tanulással kapcsolatos motivációi (5. rész) *Hírlevél* 162. szám. április 7. o.
36. Dr. PAP István (2004): A GAMF Kar hallgatóinak tanulással kapcsolatos motivációi Összefoglalás és következtetések. *Hírlevél* 163. szám. május 7. o.
37. PAP István: (2005) Munkacsapatok, teamek menedzselése *Kecskeméti Főiskola GAMF Kar Kecskemét*
38. Dr. PAP István (2005): A Kecskeméti Főiskola GAMF Karának 2002-2004-ben elsőéves hallgatói továbbtanulással kapcsolatos motivációi. *Erdei Ferenc III. Tudományos Konferencia Kecskeméti Főiskola Kertészeti Főiskolai Kar.* 916-920 o.
39. Dr. PAP István (2005): A GAMF Kar hallgatói tanulással kapcsolatos motivációja *Titeknek*. november 8. o.

40. Dr. PAP István (2006): A tanulást gátló tényezők alakulása a GAMF Kar hallgatóinál *Titeknek*. május 10. o.
41. Dr. PAP István (2006. október): Belesodródtam a történelembe *Bajai Honpolgár* 12-14. o.
42. Dr. PAP István, TÓTH Ákos (2007): The students' motivation connected to studying between 2002-2005 at Kecskemét College, Faculty of Mechanical Engineering and Automation. *A GAMF Közleményei*. XXI. évf. 87-96. o.
43. Dr. MÜLLER Rudolf–Dr. PAP István–TÓTH Ákos (2008): A tanulással kapcsolatos motivációnak az elsőéves hallgatóknál az utóbbi 15 évben történt jelentősebb változásai a Kecskeméti Főiskola GAMF Karán. *Kecskeméti Főiskola 9. AGTEDU 2008 II. kötet* 195-199.o.
44. Dr. MÜLLER Rudolf–Dr. PAP István (2008): Az elsőéves hallgatóknak a továbbtanulással kapcsolatos motivációja és a tanulásban őket gátló tényezők. *Eötvös József Főiskola, Társadalom és Gazdaság- új trendek és kihívások Baja* 93-98. o.
45. Dr. MÜLLER Rudolf–Dr. PAP István (2008): Miért jöttek a hallgatók a KF GAMF Karára tanulni? *Eötvös József Főiskola, Társadalom és Gazdaság- új trendek és kihívások Baja* 419-423. o.
46. MÜLLER Rudolf–PAP István–TÓTH Ákos (2008): A tanulással kapcsolatos motivációnak az elsőéves hallgatóknál az utóbbi 15 évben történt jelentősebb változásai a Kecskeméti Főiskola GAMF Karán. *Kecskeméti Főiskola 9. AGTEDU, 2008., II. kötet, 195–199. o.*
47. Dr. MÜLLER Rudolf–Dr. PAP István, TÓTH Ákos: (2009) A hallgatók tanulással kapcsolatos motivációi a Kecskeméti Főiskola Gépipari és Automatizálási Műszaki Főiskolai Karán. *Kecskeméti Főiskola* 99 oldal)
48. MÜLLER Rudolf–PAP István–TÓTH Ákos (2010): The comparative analysis of the first year full time and correspondence students' studying motivations at Kecskemét College Faculty of Mechanical Engineering and Automation. T.E.A.M. Conference 2010

49. MÜLLER Rudolf–PAP István–TÓTH Ákos (2011): Hogyan viszonyulnak a hallgatók tanulási motivációira vonatkozó kutatásunk eredményei a Nemzeti Köznevelési Törvény és A felsőoktatásról és a Nemzeti Felsőoktatási Rendszer működéséről szóló törvény tervezetéhez *AGTEDU 2011*, 2011. november 5. Kecskeméti Főiskola
- TÓTH Ákos – PAP István (2012): A duális képzésben rejlő lehetőségek a hallgatók tanulással kapcsolatos motivációjának szemszögéből. *AGTEDU 2012*, 2012. november 13. Kecskeméti Főiskola
51. TÓTH Ákos – PAP István – BÁRSONY István (2013): A duális és hagyományos képzésben részt vevő hallgatók tanulással kapcsolatos motivációinak összehasonlító elemzése. *AGTEDU 2013*, 2013. november 13. Kecskeméti Főiskola
52. Dr. PAP István (2014): „Mozgalmas” életem. Magyar Pedagógiai Társaság Mozgalompedagógiai Szakosztály Mozgalompedagógiai Füzetek 7., Budapest p.76.
53. KÁROLYFALVI József – PAP István – SOLYMOSI József – VARGA Erzsébet (2016): Kecskemét, Rendőrfalu A városrész története a kezdetektől 2016-ig, A szerzők magánkiadása
54. KÁROLYFALVI József – PAP István – SOLYMOSI József – VARGA Erzsébet (2019): Kecskemét, Rendőrfalu városrész története a kezdetektől 2018-ig, A szerzők magánkiadása

6. sz. melléklet: **Kitüntetések**

1. KISZ Érdemérem 1964 (a KISZ Központi Bizottságától)
2. Kiváló Fémgyűjtő 1964 (a Könnyűipari Minisztériumtól)
3. Aranykoszorús KISZ Jelvény 1968 (a KISZ Központi Bizottságától)
4. Munka Érdemrend Bronz fokozat 1968 (a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsától)
5. Kiváló Úttörővezető 1971 (a Magyar Úttörők Szövetsége Országos Elnökségétől)
6. Úttörővezető Érdemérem 1973 (a Magyar Úttörők Szövetsége Országos Elnökségétől)
7. Kiváló Munkáért 1981 (az Oktatási Minisztériumtól)
8. Szocialista Kultúráért 1987 (az Oktatási és Kulturális Minisztériumtól)
9. TIT Aranykoszorús Jelvény (a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Elnökségétől)
10. Főiskolánkért 1998 (a GAMF Főiskolai Tanácsától)
11. Pedagógus Szolgálati Emlékérem 2008 (az Oktatási Minisztériumtól)
12. Aranyoklevél 2009 (az Eötvös József Főiskolától)
13. Egyetemi díszoklevél 2018 (a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti és Társadalomtudományi Karától)
14. Gyémántoklevél 2019 (az Eötvös József Tanítóképző Főiskolától)

Tartalomjegyzék

Előszó	5
GYEREKKORI EMLÉKEK.....	7
Emlékeim a kisgyermekkorból	8
Mondták nekem és rólam	8
A katona szabadságra jött	12
Hatékony gyógymód	19
A bugylibicska	20
A tehénpásztor.....	22
Tehenünk is lett.....	22
A mostohaapa.....	24
Elveszett a tehén	25
Jobb emlékű esetek	26
A család dolgozó tagja	28
A gyerek mint munkaerő.....	28
Konfliktusok a mostohaapámmal.....	32
Az erőszak erőszakot szült	32
Az általános iskolás	34
„Vág az esze, mint a borotva”	34
Az úttörőcsapatban.....	36
A rosszemlékű testnevelés óra	38
A rajzolás nehézségei.....	40
Az orosz óra	42
Pimasz vagányság	43
A ballagás.....	45
A sorsdöntő nap.....	47
A politika közbeszólt	48
A felvételi vizsga	50
Kalandos hazautazás	51

TANÍTÓKÉPZŐS KÜLÖNLEGES ESETEK.....	53
A méltányosság.....	54
Tanítóképzős, vagyis <i>prepa</i> lettem	54
Veszélybe került a folytatás	55
Amikor a tanár került szorult helyzetbe.....	61
Osztálytitkárként szoltam	66
Belesodródtam a történelembe	70
Szavaltam a <i>Nemzeti dalt</i>	70
Tüntetőkkal a közeli falvakban	72
A tanítás szünetelt	74
1956 karácsonya otthon	76
A bizonytalanság és a konszolidáció hónapjai.....	77
Akkor hittük, most már tudjuk.....	79
Ballagás a tanítóképzőben	80
Fél évszázaddal később.....	88
KURJANTÓI HISTÓRIÁK	90
Bemutatkozás az első munkahelyen	91
Kinevezés Fülöpszállás Kurjantóba	91
Gubacsi Lajos bácsi <i>vizsgáztat</i>	94
A tanévkezdés	96
Kurjantópuszta	97
A tanuló tanító.....	103
Kezdő tanítói botlások	103
Rendkívüli helyzet az iskolában	106
A képesítő vizsga	107
Zavarba hozó esetek.....	110
Példák a sikeres alkalmakból	111
A népművelő ifjúsági vezető.....	116
A népművelés formái a tanyaközpontban.....	117
A helyi zenekar védelme.....	121
Bálok az iskolában	123
A művelődés, a mozgalmi élet sűrűjében	125

A TSZ szervezés szemlélője.....	126
A MOZGALMI ÉLET TÖRTÉNETEI	132
Az ifjúsági szövetség megyei kulturális felelőse.....	133
A KISZ bizottságra kerültem	133
Belepottyantam a sűrűjébe	136
A verstudás hozadéka.....	137
Az események pörögtek	138
Felvételi vizsga az egyetemen.....	139
Hajtottak a feladatok	140
A Kádár rendszer legdemokratikusabb szervezetének a Bács-Kiskun megyei vezetője.....	143
A kinevezés körüli bonyodalmak.....	143
Öntevékenység, önkormányzás az úttörőszervezetben	146
Vezetési stílus, munkamódszer	149
Az úttörő kulturális rendezvények	150
A vonat elment.....	152
Fúvószenekarok	154
A nagy találkozók	155
Országos Úttörő Néptáncfesztivál Kalocsán.....	157
Néhány gondolat az 1973-as Országos Úttörő Néptáncfesztivál emlékéhez	161
A sportélet emlékezetes sztorijai.....	163
Óriási szerencse ért	164
Az úttörő olimpiák	167
Az agávė tuskéje	169
Ügyesség vagy korrupció?	170
A táborozás felejthetetlen eseményei.....	173
Megázott a menyasszonyjelölt.....	175
Fegyelmező szerepben	175
A Danuvia motor tréfái	178
<i>Bűnügy</i> Balatonfenyvesen.....	180
Nem a lélek szállt ki.....	183
A táborépítés, csak azt tudnám feledni	183
Az osloi pályaudvaron	187

A táborvezető szőlőt kapál	188
Búcsú az úttörővezetéstől	193
Az úttörőmozgalomhoz hű maradtam.....	197
EGYETEMI, FŐISKOLAI ESEMÉNYEK	200
Egész életemben tanultam... ..	201
KISZ iskola	201
A József Attila Tudományegyetemen	202
Az ELTE filozófia szak és a doktori cselekmény	206
A tudományos fokozat nem jött össze	209
Angolt tanultam, angol nyelvet is tanítottam	210
Nyelviskolák menedzselése	214
Management Development oklevél Angliából.....	215
Az utolsó tanfolyamok	216
...és tanítottam	217
A filozófiát oktattam	217
Az Ady vetélkedő	219
A jótékony konspiráció	222
A gyakorlatot zavaró hallgató	223
Szélmalomharc a csalókkal, puskázókkal	225
„Szigorú de igazságos”	229
Kitérés a korrupciós kísérletek elől.....	233
A pártoktatásban is hű maradtam magamhoz	236
A hozzám hasonlók között még népszerű is voltam	239
A párt renitens tagja	243
Városi művelődésügyi osztályvezetőnek szemeltek ki	244
Konfliktusok sora a főiskolán	245
Fegyelmi eljárás alá vontak és megbüntettek.....	248
A pártéletben visszafogtam magam	252
A magyar-román <i>barátság</i> döbbenetes esete	253
Többé nem léptem be pártba	255
A Ságvári Endre kollégium igazgatója.....	256
Kínos helyzetbe hoztam magam	257
Nyugat-európai körúton	259
Orosz katonák a lánykollégiumban	262

A kollégiumi <i>szarka</i>	264
A szülői szeretet másik véglete	266
Kollégámat kellett elmarasztalnom	267
A kollégiumi mozgalom	269
Jelzett a test a mentális énnnek	271
A stressz	271
Vastagbélrák	272
A prosztatata műtét	279
Fontos tanulságok	281
A változó változtató	282
Tanszékvezető lettem	282
Tananyag Finnországból	285
A menedzsment tantárgy és a műszaki menedzser szak	286
Az Önmenedzselés mint tantárgy	288
NEBSM centrum a főiskolán	289
Áadtam a tanszékvezetést	292
A svájci–amerikai professzor második vendégszereplése	293
Beosztottként a nyugdíjba vonulásig	296
Tanulságok	298
TEVÉKENY NYUGDÍJAS ÉVEK	299
A <i>disszidens</i> osztálytárs	303
Rendhagyó öregdiák találkozó a tanítóképzőben	306
Kapcsolat a szülőfaluval	311
Új hobbi alakult	313
A MAGÁNÉLET KRÓNIKÁJA	317
Bevezetés	318
„A lányok, a lányok...”	319
Ismerkedésem a nemiséggel	319
Diákszerelmek	321
Véletlen találkozás	323
Völegény helyettes szerepben	324
A kurjantói lány	325
„ <i>Memini tui, memento mei</i> ”	328

Válsághelyzet.....	329
Készülés a közös életre	330
Az életfeltételek alakulása	332
Albérletben.....	333
Lakáshoz jutottunk.....	335
„Mohamed megy a hegyhez”	337
A fűtéskorszerűsítés	338
Az aljzatbeton felújítása.....	341
A helyzet tovább javult	343
Vezetékes földgáz	344
Tovább nő az életszínvonal.....	346
A papa elment	347
Kereset és nyugdíjak	348
A szakemberekkel kapcsolatos tapasztalatok.....	353
Szerencsésnek érezhettük magunkat.....	355
A családi élet eseményeiből	356
Első generációs értelmiségiek.....	357
A két gyerek, Éva és István nevelése	360
Gyakorlati képzés Nyugat-Németországban.....	368
A „ <i>családi kör</i> ”	372
Nagyszülői szerepben	375
Nóra.....	376
Réka	379
Gergely.....	381
Soma	383
Richi, akivel egymáshoz sodort bennünket az élet	386
Dédunokák	387
Következtetések	387
Amit tudatosan kihagytam	388
Összegzés	389
Barátok között.....	389
Ifjú haverok.....	390
Kollégákból barátok.....	391
Kollégák és igaz barátok.....	391
Barátok külföldön	394

A háború után 30 évvel	395
ZÁRSZÓ HELYETT.....	401
Világnézettől az életfilozófiáig (Kritikus önjellemzés).....	402
A világnézetem alakulása.....	402
Az életelveimről.....	403
Mellékletek.....	412
Tartalomjegyzék	430

„Az Ér nagy, álmos, furcsa árok,
Pocsolyás víz, sás, káka lakják.
De Kraszna, Szamos, Tisza, Duna
Oceánig hordják a habját.

S ha rám dől a szittyá magasság,
Ha száz átok fogja a vérem,
Ha gátat túl föl ezer vakond,
Az Oceánt mégis elérem.

Akarom, mert ez bús merészség,
Akarom, mert világ csodája:
Valaki az Értől indul el
S befut a szent, nagy Oceánba.”

/ Ady Endre - Az Értől az Oceánig /